

Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, ΘΡ. ΣΤΑΥΡΟΥ, Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΟΥ

ΚΕΙΜΕΝΑ, ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ, ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ 5^Η ΚΑΙ 6^Η ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
ΚΑΙ ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΤΑΞΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ 1955

ΑΠΟ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΜΑΝ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

- Νεοελληνική Γραμματική*: Α' Τόμ., 'Ιστορική Εισαγωγή, με 13 χάρτες και 7 πίνακες, 1938, 16+668 σελ., 2^η έκδοση 8ρ. 80, 3^η έκδοση 110.
Τὸ πρόβλημα τῆς ὀρθογραφίας μας, 1932, 80 σελ., 8ρ. 10.
Ἡ ὀρθογραφία μας, 1948, 52 σελ., 8ρ. 10.

ΕΡΓΑ ΘΡ. ΣΤΑΥΡΟΥ ΤΥΠΩΜΕΝΑ ΣΕ ΒΙΒΛΙΑ

1. *Δρόμοι καὶ Μονοπάτια* (ποιήματα), 1921, 78 σελ. (ἐξαντλημένο).
2. *Νεοελληνική Μετρική*, 1930, 127 σελ.

Μεταφράσεις:

3. *Γκαΐτε, Ἡ Ἑλένη τοῦ δεύτερου Φάουστ* (σὲ στίχους), 1925, 100 σελ. 1934², 132 σελ.
4. *Σίλλερ, Μαρία Στούαρτ* (σὲ στίχους), 1932, 166 σελ., 1952², 204 σελ.
5. *Δῖωπου Μῦθοι*, 1950, 160 σελ.
6. *Μολιέρου, Τρεῖς κωμωδίες: Μὲ τὸ ζῶρι παντρειά, Ὁ Ταρτούφος* (σὲ στίχους), *Οἱ κατεργαριεὶς τοῦ Σκαπίνου*, 1950, 211 σελ.
7. *Βικτόρ Οὐγκό, Ροῦν Μπλὰς* (σὲ στίχους), 1951, 192 σελ.
8. *Ἀριστοφάνης, παρουσίασμα τοῦ ἔργου του*, 1951, 222 σελ.
9. *Εὐριπίδη, Οἱ Ἰκέτισσες, Οἱ Τρωαδίτισσες, Οἱ Βάνχες* (σὲ στίχους), 1952, 229 σελ.
10. *Β. Κράντς, Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς λογοτεχνίας*, 1953, 2 τόμοι, 256 καὶ 157 σελ.
11. *Μενάνδρου, Κωμωδία* (σὲ στίχους), 1954, 339 σελ.

ΕΡΓΑ ΜΙΧ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

1. *Νεοελληνική Γραμματική (τῆς κοινῆς δημοτικῆς)*, ἔκδ. Ἰ. Δ. Κολλάρου καὶ Σίας, 1933, 212 σελ.
2. *Λεξικὸν ἀνωμάτων ρημάτων τῆς ἀττικῆς διαλέκτου*, ἔκδ. Ἰ. Δ. Κολλάρου καὶ Σίας, 1947, 198 σελ.
3. *Κοραΐ, Ἐκλεκτὲς ἐστίδες* μετὰ Εἰσαγωγὴ Νίκου Α. Βέη, ἔκδ. Γ. Παπαδημητρίου, 1951, 82 + 122 σελ.
4. *Διηγήματα μεγάλων Ἑλλήνων διηγηματογράφων*, ἔκδ. Γ. Παπαδημητρίου, 1952, 205 σελ.
5. *Ἀνθολογία Ἑλλήνων ποιητῶν*, ἔκδ. Γ. Παπαδημητρίου, 1952, 205 σελ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Ἰδρυτὴς καὶ Ἀνθυπὸντὴς: Μαν. Τριανταφυλλίδης

ΣΕΙΡΑ Α — Γιὰ πολὺ μικρὰ παιδιὰ

1. *Γύρω γύρω ὅλοι. Λαϊκὰ παιχνίδια καὶ τραγούδια*, διαλεγμένα ἀπὸ τὴν Εὐδ. Ἀθανασοῦλα, εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴν Δὺδ. Μπορζέκ, 1927. Ἔκδ. 2, 1947, Δρ. 9., χάρτιστα Δρ. 15.
2. *Ντίλι - Ντίλι*, εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὸ Σπ. Βασιλείου, 1948, Δρ. 5.
3. *Κούνια - Μπέλα*. Λαϊκὰ παιχνίδια καὶ τραγούδια, διαλεγμένα ἀπὸ τὴν Φ. Σαρεγιάννη, εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴν Δ. Μοντεσάντου, 1951, Δρ. 9.

ΣΕΙΡΑ Β — Γιὰ μικρὰ παιδιὰ

Λαϊκὰ παιχνίδια, καὶ τραγούδια, διαλεγμένα ἀπὸ τὴν Εὐδ. Ἀθανασοῦλα καὶ εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴν Ἑλλήν Παπαδημητρίου (1926), 56 σελ. (θὰ ξανατυπωθῇ).
Ἦταν καὶ δὲν ἦταν, λαϊκὰ παραμῦθια διαλεγμένα ἀπὸ τὴν Εὐδ. Ἀθανασοῦλα, ἀπὸ ἀνέκδοτο ὕλικό τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου. Εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴν Ἑλλήν Παπαδημητρίου, (1929), 168 σελ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΙΔΑΧΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ

Ἐλισαίου Γιαννίδη, Στοιχεῖα γεωμετρίας. Γιὰ τὶς ἀνώτερες τάξεις τοῦ Γυμνασίου, 1938, 290 σελ. Δρ. 18.

92170
13-6-2007
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ. 5

Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, ΘΡ. ΣΤΑΥΡΟΥ, Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΟΥ

ΚΕΙΜΕΝΑ, ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ, ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ 5^Η ΚΑΙ 6^Η ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
ΚΑΙ ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΤΑΞΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ 1955

Είκονες: 'Ορέστης Κανέλλης.
Τσιγχογραφίες: Εύαγ. Χαλκιόπουλος, 'Αγ. Μάρκου 14, 'Αθήνα.

ΣΤΟ ΜΑΘΗΤΗ

Τὸ βιβλίο τοῦτο θὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ μάθῃς καλύτερα τὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα, πὺν εἶναι ἡ γλῶσσα σου ἡ μητρικὴ. Θὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ καταλαβαίνῃς βαθύτερα ὅ,τι λέγεται καὶ γράφεται σ' αὐτὴ καὶ νὰ τὴ μιλῇς ὁ ἴδιος καὶ νὰ τὴ γράφῃς σωστότερα.

Βέβαια, ἀφοῦ εἶναι ἡ μητρικὴ σου γλῶσσα, τὴν ξέρεις ἀρκετά, ἀλλὰ πρέπει νὰ προχωρήσῃς ἀκόμη περισσότερο. "Οἱ οἱ Ἕλληνας ἑλληνικὰ μιλοῦμε, ἀλλὰ, ὅπως ξέρεις, ἀπὸ τόπο σὲ τόπο ὑπάρχουν μερικὲς διαφορὲς. Ἔτσι λ.χ. τὸ νὰ σοῦ πῶ τὸ λένε σὲ μερικὰ μέρη νὰ σὲ πῶ. Ὅπως ὁμως πάνω ἀπὸ τὸν τόπο ὅπου γεννήθηκε ὁ καθένας μας, πάνω ἀπὸ τὴ μικρὴ ἰδιαίτερη πατρίδα τοῦ καθενὸς μας, ὑπάρχει ἡ κοινὴ μεγάλη Πατρίδα μας, ἡ Ἑλλάδα, ἔτσι πάνω ἀπὸ τίς τοπικὲς γλωσσικὲς διαφορὲς ὑπάρχει ἡ ἐθνικὴ νεοελληνικὴ μας γλῶσσα, ἡ κοινὴ δημοτικὴ καὶ ὅσο ὥραϊα καὶ ἂν εἶναι τὰ ἑλληνικά, ὅπως τὰ μιλεῖ ὁ καθένας μας στὴν ἰδιαίτερή του πατρίδα, πρέπει ὅλοι μας—Βορειοελλαδίτες, Θεσσαλοὶ, Στερεοελλαδίτες, Μοραῖτες καὶ νησιῶτες—νὰ ξέρουμε, νὰ μιλοῦμε καὶ νὰ γράφουμε σωστὰ τὴν κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἕναν ἀπὸ τοὺς πῶ σημαντικοὺς δεσμοὺς πὺν μᾶς ἐνώνουν ἐθνικά. Αὐτὴ εἶναι ἡ γλῶσσα πὺν καθιερώθηκε ἀπὸ τὴ λογοτεχνία μας πολλὰς δεκαετίες τώρα καὶ εἶναι πολὺτιμο στοιχεῖο τοῦ πολιτισμοῦ μας.

Τὴ μητρικὴ τοῦ γλῶσσα ὁ καθένας τὴ μαθαίνει φυσικά, χωρὶς νὰ αἰσθάνεται πὺς τὰ φαινόμενά της ἀκολουθοῦν κάποιους κανόνες πὺν τὰ κυβερνοῦν. Καὶ ὁμως ὑπάρχουν τέτοιοι κανόνες, πὺν βγαίνουν μέσα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ γλῶσσα, ὑπάρχει ἡ γραμματικὴ τῆς γλῶσσας αὐτῆς. Αὐτὴν τὴ γραμματικὴ πρέπει νὰ τὴ μάθῃς. Τότε θὰ μεταχειρίζεσαι τὴ γλῶσσα σου μὲ περισσότερη σταθερότητα, μὲ μεγαλύτερη ἀσφάλεια γιὰ τὴν ὀρθότητα ἐκείνων πὺν λὲς καὶ γράφεις.

Ἐπειτα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κοινὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα, τὴν κοινὴ δημοτικὴ, πὺν τὴ μιλοῦμε καὶ τὴ γράφουμε, ὑπάρχει καὶ ἡ νεοελ-

ληνική καθαρεύουσα, πὸν πολλοὶ τὴ γράφουν καὶ πὸν τὴ μαθαίνεις κι ἐσὺ στὸ σχολεῖο παράλληλα μὲ τὴ δημοτική. Ἡ γνώση τῆς γραμματικῆς θὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ μὴν κάνῃς τὸ κακὸ ν' ἀνακατεύῃς τίς δύο αὐτὲς γλωσσικὲς μορφές· νὰ μὴ μεταχειρίζεσαι, ὅταν γράφῃς τὴ δημοτική, τύπους πὸν δὲν τῆς ταιριάζουν, καὶ τὸ ἀντίστροφο.

Σὲ ὅλα αὐτὰ θὰ σὲ βοηθήσῃ τὸ βιβλίον πὸν κρατᾷς τώρα στὰ χέρια σου. Μελέτα το μὲ ἀγάπη, μὲ προσοχὴ καὶ μὲ σύστημα. Διάβαζε πρῶτα γιὰ κάθε μάθημα τὸ κείμενο πὸν βρῖσκεις στὴν ἀριστερὴ σελίδα τοῦ βιβλίου καὶ κοίταζε νὰ τὸ καταλάβῃς καλά· θὰ σὲ βοηθοῦν σ' αὐτὸ οἱ «Παρατηρήσεις στὸ κείμενο», στὸ ἐπάνω μέρος κάθε δεξιᾶς σελίδας. Προχώρει ἔπειτα στὴ μελέτη τοῦ μαθήματος τῆς «Γραμματικῆς», πὸν εἶναι κάτω ἀπὸ τίς «Παρατηρήσεις». Μόνον ἀφοῦ τὸ μάθῃς καλά, νὰ προχωρῇς στὰ δύο τελευταῖα μέρη τῆς δεξιᾶς σελίδας, στὴν «Ἐφαρμογὴ» καὶ τὴν «Ἐπανάληψη».

Πρὶν ἀρχίσῃς νὰ μελετᾷς τὸ βιβλίον, διόρθωσε ὅλα τὰ τυπογραφικὰ λάθη. Θὰ βρῇς τὸν πίνακά τους ἀμέσως παρακάτω.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΛΑΘΗ ΚΑΙ ΑΒΛΕΨΙΕΣ

Στὴ σελίδα	στίχο	ἀντὶ	διάβαζε
6	24	Βαγγελάκι	Βαγγελάκη
11	22	στιγμαῖο	στιγμαῖον
>	24	τ, ζ	τζ
>	35	φωνῆεν;	φωνῆεν
>	43	καθένα ἕνα	καθένα
36	9	τὸν νοικοκύρη	τὸ νοικοκύρη
63	6	ἀντρεία	ἀντρεία
99	30	δὲ φοβάται. Ἦρθαν	δὲ φοβάται.—Ἦρθαν
101	1	καὶ σέ -ός, -ιά, -ιὸ	καὶ σὲ -ιός, -ιά, -ὶο
156	6	ψαράδικο ὄργανο	ψαράδικο σύνεργο
215	6	μηλιά	μηλιὰ
242	14	παίνουν	παίρνουν
256	2	δασεῖα	δασεῖα

Ἐπίσης στὴ σ. 123 μετὰ τίς *Λέξεις καὶ φράσεις* νὰ προστεθῇ στὸ στίχο 7: *Περιεχόμενο*. Στὸ κείμενο ἔχομε μιὰ παράδοση τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Διηγῶν τὴν. Ποιὸ εἶναι τὸ βαθύτερον νόημά της;

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΙΜΕΝΑ¹

1. Ὁ Διάκος (ἀρχὴ ἀπὸ τὸ δημο-
τικὸ τραγούδι τοῦ Διάκου, Ἑ-
κλογαί, Ν. Γ. Πολίτη ἀρ. 11).
2. Δύο ἀδερφάκια (Φωτεινῆς Τζωρ-
τζάκη, Ἱστορία παλιὰ καὶ νέα).
3. Παιδιά στὸ πανηγύρι (Φ. Τζωρ-
τζάκη, Ἱστορία παλιὰ καὶ νέα).
4. Ἡ Σαμαρείτισσα (Πηνελόπης
Δέλτα, Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ).
5. Ὁ τζιτζικας καὶ τὸ μυρμήγκι
(Αἰσώπειος μῦθος).**
6. Ὁ μύλος (ποίημα, Ἀλ. Πάλλη,
Παιδιάτικα).
7. Ἡ νυφίτσα (Στεφ. Γρανίτσα,
Τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγου).*
8. Ἡ ἄλεπού καὶ ὁ τράγος (Αἰ-
σώπειος μῦθος).**
9. Ὁ λύκος καὶ τὸ ἀρνὶ (Αἰσώ-
πειος μῦθος).**
10. Ἡ ἄλεπού πὺ πρήστηκε ἡ κοι-
λιά της (Αἰσώπειος μῦθος).**
11. Ὁ ἀετὸς καὶ ἡ ἄλεπού (Αἰσώ-
πειος μῦθος).**
12. Τὸ πρῶτο ταξίδι στὴν Ἀθήνα
(Γρ. Ξενοπούλου, Ἡ ἀδελφούλα
μου).

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ²

- Οὐσιαστικὸ κύριο, κοινό. Ἐπίθετο.
Ἀριθμητικόν. Ἀρθρο** 333-6, 455, 501,
326 (485-486, 619, 667, 477) σ. 3
- Ρῆμα. Ἐνεστώτας, ἀόριστος. Θέμα ἐνε-
στωτικόν, ἀοριστικόν, κατάληξη** 599, 624-
625, 642-645 (800, 828, 832, 857-860) σ. 5
- Ἀντωνυμία. Πρὸσωπικὴ, ἀναφορικὴ.
Μετοχὴ ἐνεργητικὴ, παθητικὴ** 535-538,
567-575, 618 (710-714, 762-770, 882) σ. 7
- Λέξη, συλλαβή, πνεῦμα, τόνος** 36, 38,
45, 58 (75, 77, 84, 94) σ. 9
- Φωνήεντα. Σύμφωντα. Ἡ διαίρεσί τους.
Φθόγγος** 2, 8, 10, 24 (41, 47, 49, 63β)
σ. 11
- Γένος, ἀριθμὸς ὀνομάτων** 324 (475)
σ. 13
- Πρότασις. Ὑποκείμενο. Ἀντικείμενο.
Πτώσεις** 599, 602, 323 (800, 803, 427)
σ. 15
- Κλιτὰ καὶ ἄκλιτα μέρη τοῦ λόγου. Τὰ
ἄκλιτα** 321, 741-744, 761, 772, 777 (742,
982-984, 988, 1009, 1032, 1070) σ. 17
- Μόρια* δεικτικόν, βουλευτικόν, ὀρκωτικόν**
775-776 (1061-1068) σ. 19
- Εἶδη συνδέσεων καὶ προτάσεων** 772-
774 (1032-1058) σ. 21
- Εἶδη συνδέσεων καὶ προτάσεων (συνέ-
χεια)** 772-774 (1032-1058) σ. 23
- Λαϊκὰ καὶ λόγιες λέξεις** 146-149 (218-
221) σ. 25

1. Ὁ ἕνας ἀστερίσκος ἐπειτ' ἀπὸ τὸν τίτλο καὶ τὴν πηγὴ τοῦ κειμένου σημαίνει πὺς εἶναι ἀλλαγμένο. Οἱ δύο ἀστερίσκοι φανε-
ρῶνται μεγαλύτερη ἀλλαγὴ ἢ διασκευὴ. Στ' ἄλλα ἡ δὲν ἔγιναν ἀλλαγὰς ἢ ἔγιναν ἀσήμαντες.

* Ὑστερ' ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ κάθε κειμέ-
νου ἀναγράφεται ἡ πηγὴ του. Τὰ κείμενα
στὰ ὁποῖα δὲ σημειώνεται πηγὴ ἔχουν
γραφὴ ἀπὸ τὸν κ. Θρασ. Σταύρου.

2. Οἱ ἀριθμοὶ πὺ εἶναι ἀμέσως μετὰ τὸν
τίτλο τοῦ κάθε μαθήματος παραπέμπουν στοὺς
παραγράφους τῆς «Μικρῆς Νεοελληνικῆς Γραμ-
ματικῆς» τοῦ Μαν. Τριανταφυλλίδη. Οἱ ἀ-
ριθμοὶ μέσα σὲ παρένθεση παραπέμπουν στὴ
«Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ (τῆς δημοτικῆς)»
τοῦ Κρατικοῦ «Ὁργανισμοῦ Ἐκδόσεως Σχολι-
κῶν Βιβλίων».

13. Δύο ποντίκια (Αίσώπειος μύθος).**	<i>Ύποκοριστικά, μεγεθυντικά</i> 179-189, (267-278) σ. 27
14. Ὁ καημός τοῦ Κωστάκη.	<i>Ἐθνικά</i> 191-194, (282-285) σ. 29
15. Μαθητική παράσταση.	<i>Βαφτιστικά, οἰκογενειακά</i> 312-315, (460-464), σ. 31
16. Μαθήτρια σὲ μοδίστρα.	<i>Γένος οὐσιαστικῶν. Σχηματισμός θηλυκοῦ. Οὐσιαστικά μὲ δύο γένη</i> 345-351, (494-505), σ. 33
17. Ὁ θεῖος Πελοπίδας.	<i>Παράγωγα ρήματα</i> 172-175, (256-260) σ. 35
18. Παροιμίες.	<i>Διαθέσεις τῶν ρημάτων. Ἐνεργητικά μεταβατικά, ἀμετάβατα. Μέσα</i> 600 α, (801 α) σ. 37
19. Παροιμίες.	<i>Διαθέσεις τῶν ρημάτων. Παθητικά. Οὐδέτερα. Φωνές.</i> 600 α, (801 α) σ. 39
20. Κυριακάτικο πρωινὸ μὲ βροχή.	<i>Ἐπίθετα παράγωγα ἀπὸ οὐσιαστικά. Παράγωγα ἐπιρρήματα</i> 205, 212, (298-307) σ. 41
21. Τὸ προγονικὸ σπῖτι τοῦ καπετάν Θύμιου (Εὐᾶς Βλάμη, Ὁ σκελετόβραχος).*	<i>Ἡ σημασία τῶν συνθέτων</i> 221-227, (318-331) σ. 43
22. Ψάρεμα στὸ γλαρονήσι.	<i>Ὁ τονισμὸς τῶν συνθέτων</i> 274-278, (392-394) σ. 45
23. Τ' ὁμορφο χωριὸ (Ἀργ. Ἑφταλιώτη, Νησιώτικες ἱστορίες).**	<i>Σημασία συγκεκριμένη, ἀφηρημένη. Κυριολεξία, μεταφορὰ</i> 286-288, (416-419) σ. 47
24. Τ' ἀστεία τοῦ παπποῦ.	<i>Ὁμώνυμα, παρώνυμα</i> 286-296, (422-430) σ. 49
25. Κλέφτικα τραγούδια: Ὁ αἰτός, Ὁ Βασίλης (Ν.Γ. Πολίτη, Ἐκλογαί, ἀριθ. 24, 25).	<i>Συνώνυμα</i> 297-298, (433-434) σ. 51
26. Ὁ γιδοβοσκὸς καὶ τὸ ἀγριοκάτσικο (Αἰσώπειος μῦθος).**	<i>Ἰδιωτισμοί. Παροιμιακὲς φράσεις</i> 306-311, (488-453) σ. 53
27. Ὁ ἠλεκτρισμὸς (F. G. Carpenter - Γ. Ντεγιάννη, Πῶς στεγάζεται ὁ κόσμος).	<i>Λέξεις λαϊκὲς καὶ λόγιες</i> 146-149, (218-224) σ. 55
28. Οἱ γιορτὲς τῶν βοσκῶν τῆς Ρούμελης (Δημ. Λουκόπουλου, Ποιμενικά τῆς Ρούμελης).*	<i>Διπλὰ γράμματα. Ὅμοια σύμφωνα</i> 16, 28, (55-56, 67-68) σ. 57
29. Τὰ ἀθάνατα (Δ. Λουκόπουλου, Νεοελληνικὴ μυθολογία).*	<i>Δίψηφα φωνήεντα. Δίφθογγοι. Καταχρηστικοὶ δίφθογγοι</i> 19, 26, 27, (58-59, 65-66) σ. 59
30. Μουσικὰ ὄργανα τῶν βοσκῶν (Δ. Λουκόπουλου, Ποιμενικά τῆς Ρούμελης).*	<i>Δίψηφα σύμφωνα. Ρινικὰ συμπλέγματα</i> 21, 32, (60-62, 71-73) σ. 61

31. Διάλογος Ξέρξη καὶ Δημάρα-
του (κατὰ τὸν Ἡρόδοτο). *Δέξεις. Συλλαβισμός* 36-42, (75-81) σ. 63
32. Ὁ Ὀδυσσεὺς παρακαλεῖ τὴ
Ναυσικᾶ (Ὁδύσσεια ζ 149 α με-
τάφρ. Ἀργύρη Ἐφταλιώτη). *Χρόνος συλλαβῶν. Τονισμός* 43, 45-47,
51, (82, 84, 86, 100) σ. 65
33. Ὁ γυρισμός τοῦ πατέρα (Φ.
Τζωρτζάκη, Ἱστορία παλιά καὶ
νέα). *Κανόνες τονισμοῦ. Πνεύματα* 53-63,
(86-95) σ. 67
34. Δεῖπνο (Γρ. Ξενοπούλου, Ἡ
ἀδελφούλα μου)*. *Ὁρθογραφικά σημάδια. Στίξη* 67 α,
(103 α) σ. 69
35. Ἐπιδρομὴ ἀεροπλάνων (Φ.
Τζωρτζάκη Ἱστορία παλιά καὶ
νέα)*. *Στίξη (συνέχεια)* 78 α, (113 α) σ. 71
36. Νανουρίσματα (Ν. Γ. Πολίτη,
Ἐκλογαί, ἀριθ. 148, 149, 153). *Συνίληψη, ἐκθλίψη, ἀφαίρεση, ἀπο-
βολή* 105, 111, 119, 129, (149, 157, 164,
172) σ. 73
37. Κούνια κοριτσιῶν. *Τὸ τελικὸ -ν* 135 (187) σ. 75
38. Γιортινές συνήθειες τῶν γεωρ-
γῶν (Δ. Λουκόπουλου, Ποιμε-
νικὰ τῆς Ρούμελης). *Ὁ ἀριθμὸς τῶν οὐσιαστικῶν. Οὐσια-
στικά μ' ἕναν ἀριθμὸ* 357-362, (511-516)
σ. 77
39. Ὁ Πηγεὶς (Ἀ. Καραβίτσα, Ὁ
Ζητιάνος)*. *Τὸ δριστικὸ ἄρθρο. Ἡ κλίση τοῦ* 323,
326-329, (477-480) σ. 79
40. Αἰσώπειοι μῦθοι (Ὁ Ἀγελαδά-
ρης καὶ τὸ λιοντάρι. — Ἡ χήρα
καὶ οἱ ὑπηρέτριάς της. — Ἡ γυ-
ναίκα καὶ ἡ κότα).** *Τὸ ἀόριστο ἄρθρο. Ἡ κλίση τοῦ* 330-
332, (481-483) σ. 81
41. Τ' ὄνειρο τοῦ Πανάγου. *Ἡ κλίση τῶν ἀρσενικῶν οὐσιαστικῶν.
Ἐνικός* 368 α, (525 α) σ. 83
42. Λαϊκὴ ζωολογία (Στεφ. Γρανί-
τσα, Τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγ-
κου).** *Ὁ ἐνικός τῶν θηλυκῶν οὐσιαστικῶν*
392 α, (550 α) σ. 85
43. Ἡ λευτεριά ἔρχεται (Ἰουλίας
Δραγούμη, Στὴν Κοζάνη).** *Ὁ ἐνικός τῶν οὐδέτερον οὐσιαστικῶν*
415 α, (574 α) σ. 87
44. Σκευὴ καὶ φαγιά τῶν Αἰτωλῶν
(Δ. Λουκόπουλου, Αἰτωλικά οἰ-
κήσεις, σκευὴ καὶ τροφαί)*. *Ὁ πληθυντικὸς τῶν ἀρσενικῶν οὐσια-
στικῶν* 368 α, (525 α) σ. 89
45. Ἱστορίες ζώων (Στ. Γρανίτσα,
Τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγκου).** *Ὁ πληθυντικὸς τῶν θηλυκῶν οὐσια-
στικῶν* 392 α, (550 α) σ. 91
46. Τὰ πλεξιμάτα (Δ. Λουκόπουλου,
Πῶς ὑφαίνονται καὶ ντύνονται οἱ
Αἰτωλοί)*. *Ὁ πληθυντικὸς τῶν οὐδέτερον οὐσια-
στικῶν* 415 α, (574 α) σ. 93
47. Μιά βιβλιοθήκη. *Γενικὴ οὐσιαστικῶν, Συγκεντρωτικὴ
οὐμπλήρωση* 368-433, (525-593) σ. 95
48. Τρεῖς εἰκόνες (Ὁ καιρὸς—Στὸν
κῆπο—Ὁ Κύκλωπας). *Οἱ καταλήξεις τῶν οὐσιαστικῶν στοὺς
δύο ἀριθμοὺς (συγκεντρωτικὸς πίνακας)*
368-433, (525-593) σ. 97

49. Ἡ Γαλιλαία (Π. Δέλτα, Ἡ Ζωὴ τοῦ Χριστοῦ). *Ἐπίθετα σὲ -ος, -η, -ο* 458, (622) σ. 99
50. Ἡ βραχοστόλωτη ἐκκλησιά. *Ἐπίθετα σὲ -ος, -α, -ο καὶ σὲ -ός, -ιά, -ὸ* 459-465, (623-629) σ. 101
51. Ἡ λειτουργία στὸ χωριό. *Ἐπίθετα σὲ -ύς καὶ -ής* 466-469, (630-633) σ. 103
52. Οἱ λαγοὶ καὶ οἱ βάτραχοι (Αἰσώπειος μῦθος).** *Ἐπίθετα μὲ τὸ ἄρσεν. σὲ -ης (ἀνισοσύλλαβα)* 470-474, (634-638) σ. 105
53. Ὁ τραγουδιστὴς καὶ ἡ χορεύτρια (Γ. Δροσίνη, Παιδικὰ παραμῦθια).** *Οἱ προσωπικὲς ἀντωνυμίες τοῦ α' καὶ β' προσώπου* 537-539, (713-715) σ. 107
54. Μῦθοι: Ὁ γάμος καὶ ἡ πόλις—Ὁ περδικογέρακος καὶ τὸ φίδι (Αἰσώπειος).** *Ἡ προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ γ' προσ.* 539-552, (715-729) σ. 109
55. Ἡ καλιακούδα, ὁ κοῦκος καὶ τὰ περιστέρια (Αἰσώπειος μῦθος).** *Τὰ ῥήματα ἔχω καὶ εἶμαι* 658-659, (876-877) σ. 111
56. Παραμονὴ Πρωτομαγιάς. *Ῥήματα α' συζυγίας. Ἐνεργητ. φωνή. Ὁριστικὴ. Ἐνεστώτας, παρατατικὸς* 662 α, (884 α) σ. 113
57. Παροιμίες, γνωμικὰ καὶ ἄλλα. (Παροιμίες καὶ γνωμικὰ—Σκόρπιοι στίχοι ἀπὸ δημοτικὰ τραγούδια—Ἄλλοι σκόρπιοι στίχοι). *Οἱ ἄλλοι χρόνοι τοῦ ἐνεστωτικοῦ θέματος* 662 α, (884 α) σ. 115
58. Ἡ Δέσπω ἡ Σουλιάτισσα (Κατὰ τὸ δημοτικὸ τραγούδι).** *Οἱ χρόνοι τοῦ ἀοριστικοῦ θέματος* 662 α, (884 α) σ. 117
59. Στὴ στάση τοῦ λεωφορείου. *Παθητικὴ φωνὴ α' συζυγίας. Ἐνεστώτας καὶ παρατατικὸς ὁριστικῆς* 663 α, (885 α) σ. 119
60. Βουνὸ ἢ θάλασσα; (Διάλογος). *Παθητικὴ φωνὴ α' συζυγίας. οἱ ἄλλοι χρόνοι τοῦ ἐνεστωτικοῦ θέματος* 663 α, (885 α) σ. 121
61. Οἱ Σειρήνες (Ἀπὸ τὴν Ὀδύσεια).** *Παθητικὴ φωνὴ α' συζυγίας. ἀπαρέμφατο, μετοχὴ* 663 α, (885 α) σ. 123
62. Μεταμορφώσεις (Λαϊκὴ παράδοση).** *Παθητικὴ φωνὴ α' συζυγίας. οἱ ἄλλοι χρόνοι τοῦ ἀοριστικοῦ θέματος* 663 α, (885 α) σ. 125
63. Τὰ ἔλατα (Σερ. Τσίτσα, Στὰ ἄγρια ὄρη).* *Προθέσεις* 761-768, (1009-1020) σ. 127
64. Παροιμίες καὶ σκόρπιοι στίχοι. *Σύνδεσμοι καὶ μόρια* 772 α, (1032 α) σ. 129
65. Παροιμίες καὶ σκόρπιοι στίχοι. *Σύνδεσμοι καὶ μόρια (συνέχεια)* 872 α, (1032 α) σ. 131
66. Τὸ κυπαρίσσι τοῦ Μυστρά (Ἰουλίας Δραγούμη, Παραδόσεις καὶ Παραμῦθια).** *Ἐπιφωνήματα* 777-781, (1070-1074) σ. 133

67. Στην πλατεία του χωριού. *Οἰσιαστικά παράγωγα ἀπὸ οἰσιαστικά· τοπικά, περιεχτικά, επαγγελματικά κἀ.* 189-190, 195-199, (280-281, 286, 288-289) σ. 135
68. Οἱ ἀκούραστοι χορευτὲς (Τάσου Στύπα, Γύρω ἀπὸ τὴ Φυσική).** *Οἰσιαστικά παράγωγα ἀπὸ ῥήματα καὶ ἀπὸ ἐπίθετα* 176-178, 200-201, (262-265, 292-294) σ. 137
69. Στὸν Ἀι-Νικόλα. *Ἐπίθετα παράγωγα ἀπὸ ῥήματα, ἐπίθετα, ἐπιρρήματα* 202-204, 210-211, (296-297, 304-306) σ. 139
70. Ὁ Μύρμηγκας (Λαϊκὴ παράδοση).** *Ἀχώριστα μόρια* 214-217, (309-314) σ. 141
71. Δύο ξαδέρφια στὸ τηλέφωνο *Λόγια ἀχώριστα μόρια* 218-219, (315-317) 143
72. Τὸ γεράκι (Ἐλ. Πολίτη). *Σύνθετα. Μορφή τῶν συνθέτων* 161, 235-237, (239, 336-339) σ. 145
73. Τὸ ὄραμα τῆς Παναγίας (Ἀ. Καρκαβίτσα, Θεῖον Ὅραμα, ἀπὸ τὰ Λόγια τῆς Πλώρης). *Τὸ πρῶτο συνθετικὸ* 241-256, (347-365) σ. 147
74. Ἡ ἀγάπη τῆς θάλασσας (Ἀ. Καρκαβίτσα, Ἡ θάλασσα, ἀπὸ τὰ Λόγια τῆς Πλώρης). *Τὸ δεύτερο συνθετικὸ* 257-273, (367-391) σ. 149
75. Ὁ Ὁρέστης στὸ σπίτι τῆς θείας του. *Παρατηρήσεις σὲ λόγια σύνθετα* 239, 246-247, (344-346, 355-356) σ. 151
76. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία. *Παρατηρήσεις σὲ λόγια σύνθετα (συνέχεια)* 245, 249, 260, 265, 266, 268, (354, 358, 370, 379, 381, 383) σ. 153
77. Ἡ ἄλεπού καὶ ἡ βατομουριά (Αἰσώπειος μῦθος).** *Συμπληρωματικὲς παρατηρήσεις στὴν παραγωγή καὶ τὴ σύνθεση* 164α, 165β, (242, 244) σ. 155
78. Τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια. *Οἰκογένειες λέξεων* 169-170, (251-253) σ. 157
79. Θρεπτικὲς οὐσίες (Δημήτριον Σαράτση. Μαθήματα Ὑγιεινῆς).* *Λέξεις λαϊκὲς καὶ λόγιες στὴν παραγωγή καὶ στὴ σύνθεση* 171, (254) σ. 159
80. Χρώματα (Πῶς στεγάζεται ὁ κόσμος, F. G. Carpenter — Γ. Ντεγιάννη).* *Σύνθετα μὲ λόγια συνθετικά* 279, (399) σ. 161
81. Χριστοῦγεννα μὲ τὴ μητέρα. *Γνήσια καὶ καταχρηστικὴ σύνθεση. Παρασύνθετα* 282-284, (402-403, 405) σ. 163
82. Χάρτες μὲ ζωγραφιές. *Τοπωνυμίες* 317-319, (455-469) σ. 165
83. Γράμμα στὴ μητέρα. *Ὀνοματοποιία. Ἀλλαγὴ γραμματικοῦ εἶδους* 151-155, (220-233) σ. 167
84. Ὁ Λύκος (Ζ. Παπαντωνίου, Τὰ Ψηλὰ Βουνά).** *Ἀντιστοιχία φθόγγων καὶ γραμμάτων. Προφορά φθόγγων* 7, 28-35, (45, 67-74) σ. 169

85. *Ο *Οδυσσεάς στην *Ιθάκη (*Ο- δύσσεια ν 93 α, μετάφρ. *Α. *Εφταλιώτη).	<i>Βασικός τόνος</i> 50, (85)	σ. 171
86. *Η βρύση (Ζ. Παπαντωνίου, Ψη- λά Βουνά).**	<i>Προτακτικά και ένωτικό. Στίξη (συμ- πληρώσεις)</i> 70, 86, 90, 92, 94, (106, 124, 128, 130, 131)	σ. 173
87. *Απολύμανση (Δ. Σαράτση, Μα- θήματα *Υγιεινής).*	<i>Συντομογραφίες</i> 99, (136-137)	σ. 175
88. Κλέφτικα Τραγούδια: 1. Τοῦ λαβωμένου κλέφτη — 2. Τοῦ κλέφτη τὸ κιβούρι (*Εκλογαὶ Ν. Δ. Πολίτη, ἀριθ. 39, 43).	<i>Χασμοδία, πάθη φωνηέντων</i> 101-133, (145-179)	σ. 177
89. *Ο μπαρμπα-Σπύρος στην *Α- θήνα.	<i>Συμπροφορά συμφώνων. Συμφωνικά συμπλέγματα</i> 138-141, (185-191)	σ. 179
90. *Εκθεση γιὰ τὴ συγκοινωνία.	<i>*Αρχαιόκλιτα θηλυκὰ οὐσιαστικά: σκέ- ψη, ἐγκύκλιος</i> 407-408, (560-562)	σ. 181
91. *Ο διανομέας.	<i>*Ιδιόκλιτα ἀρσενικά: δεκανέας, συγγενής</i> 439-440, (601-602)	σ. 183
92. Συζήτηση στὴν αὐλὴ τοῦ σχο- λείου.	<i>*Ιδιόκλιτα οὐδέτερα</i> 441-442, (603-604)	σ. 185
93. Παροιμίες καὶ σκόρπιοι στί- χοι.	<i>Τὸ ἐπίθετο: πολλὺς</i> 475, (639)	σ. 187
94. *Η ἀρίθμηση τῶν αἰώνων.	<i>*Αριθμητικὰ ἀπόλυτα, ταχτικά*</i> 501- 521, (667-693)	σ. 189
95. Παιδιὰ στὸ ψάρεμα.	<i>Τ' ἄλλα εἶδη τῶν ἀριθμητικῶν</i> 524-529, (696-701)	σ. 191
96. Πεθαίνει τὸ δάσος.	<i>Ρήματα τῆς β' συζυγίας στὴν ἐνεργη- τικὴ φωνή</i> 661, 679, 681, 685, (880, 902, 904, 908)	σ. 193
97. Σκόρπιοι στίχοι.	<i>Ρήματα τῆς β' συζυγίας στὴν παθη- τικὴ φωνή</i> 680, 683, 686, (903, 906, 909)	σ. 195
98. *Ο *Αι-Λιάς.	<i>*Ανώμαλα οὐσιαστικά: ἄκλιτα, ἔλλειπτι- κά</i> 435-437 (594-599)	σ. 197
99. Νοσταλγία.	<i>*Ανώμαλα οὐσιαστικά: διπλόκλιτα, δι- πλόμορφα, διπλοκατάληκτα</i> 443-454, (605- 615)	σ. 199
100. Τὰ *Εφτάνησα.	<i>Περιφραστικά παραθετικά. Σημασία κάθε βαθμοῦ</i> 477 α, (641 α)	σ. 201
101. Τὸ Αἰγαῖο καὶ τὰ νησιά του.	<i>Μονολεχτικά παραθετικά</i> 477 α, (641 α)	σ. 203
102. Τὸ παράδοξο καντηλέρι (Τ. Στύπα, Γύρω ἀπὸ τὴ φυσική).**	<i>*Ανώμαλα καὶ ἔλλειπτικά παραθετικά</i> 484, 488-493, (650, 654-659)	σ. 205
103. Σχολικὴ ἐκδρομὴ (Φωτ. Τζωρ- τζάκη, Οἱ νέοι *Αργοναῦτες).**	<i>*Επιρρήματα τοπικά, χρονικά, τροπικά</i> 741-744, (982-944)	σ. 207

104. Τ' Ἀμπελάκια (Φ. Τζωρτζάκη, Οἱ νέοι Ἀργοναυτές).*	Ἐπιρρήματα ποσοτικά, βεβαιωτικά, δι- σταχικά. Παραθετικά ἐπιρρημάτων 751-753, 495-496, (998-1002, 661-662) σ. 209
105. Ἀλεποῦδες στο κοτέτσι (Ζ. Πα- παντωνίου, Τὰ ψηλά βουνά).*	Ἀντωνυμίες κτητικές, ιδιόπαθες, ὀρι- στικές 559-565, (740-752) σ. 211
106. Ὁ γάμος τῆς Ἀφρόδως (Ζ. Παπαντωνίου, Τὰ ψηλά βου- νά).*	Συναίρεμένα ῥήματα 687-689, (910-912) σ. 213
107. Στίχοι ἀπὸ δημοτικά τραγού- δια.	Οἱ ἑξὶ κατηγορίες τῶν ἐνεστωτικῶν θεμάτων 692, (915) σ. 215
108. Παροιμίες.	Ἐνεστωτικές καταλήξεις καὶ ἡ ὀρθο- γραφία τους 693, (918) σ. 217
109. Τὸ πάροιμο τῆς Τροίας.	Ἀνωμαλίες στὸ σχηματισμὸ τοῦ ἐνε- ργητικοῦ ᾠρίστου 706, (939) σ. 219
110. Ὁ Ὀδυσσεύς στὸ κυνήγι (κατὰ τὴν Ὀδύσσεια, τ 413 α)***	Ἀόριστος ᾠισμός 707-710, (940-943) σ. 221
111. Μελέτεια (Ἐ. Πολίτη).*	Ὁρθογραφία ἐνεργητικῶν ᾠριστικῶν τύπων 713, (946) σ. 223
112. Ὁ ξυλοκόπος καὶ ὁ Ἑρμῆς (Αἰσώπειος μῦθος).*	Ἀντωνυμίες δεικτικές, ἐρωτηματικές 566, 577-580, (753-761, 774-779) σ. 225
113. Ἰφιγένεια.	Ἀναφορικές ἀντωνυμίες. Ἀναφορικά ἐπιρρήματα. Ἀναφορικές προτάσεις 567-575, (762-772) σ. 227
114. Ἀνέλπιστο ἀντάμωμα.	Ἀόριστες ἀντωνυμίες. Συσχετικές 581. 593, (780-799) σ. 229
115. Τὸ σχέδιο τῆς Ἰφιγένειας.	Ἀντιστοιχία ἐνεργητ. ᾠρ., παθητικ. ᾠρίστου, παθ. μετοχῆς 714-716, (948- 950) σ. 231
116. Ἀπὸ τὸ ναὸ στὸ καράβι.	Ὁρθογραφία παθ. μετοχῆς. Παραθε- τικά μετοχῶν 729, 494, (962, 660) σ. 233
117. Ἡ σωτηρία.	Παθητικὸς ᾠρίστος β' 722-723, (956- 957) σ. 235
118. Στερεὰ σχήματα (Α.Θ.Σ.)	Θηλυκὰ ἐπίθετα (συγκέντρωση καὶ συμ- πλήρωση). Ἀντωνυμικά 455 α, 196, (619 α, 287) σ. 237
119. Ὁ Ἄργος.	Παράλληλα, διπλοσχημάτιστα, ἀπρόσω- πα ῥήματα 694-700, 731-732, (919-930, 965-966) σ. 239
120. Προλήψεις (Ἐ. Πολίτη).	Μερικὰ ἀνώμαλα ῥήματα 733, (967-968) σ. 241

Πίνακες	σ. 243-263
Κανόνες γιὰ τὴ στίξη	σ. 264
Κανόνες τονισμοῦ	σ. 267

Κανόνες συλλαβισμού	σ. 268
Λίγα λόγια για τους δασκάλους και τους γονείς	σ. 269
Σημειώσεις για τὸ δάσκαλο	σ. 273

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ἀρ. ἢ ἀριθ. = ἀριθμὸς

βλ. = βλέπε

δηλ. = δηλαδή

κ. ἄ. = καὶ ἄλλα

κτλ. = καὶ τὰ λοιπὰ

λ. = λέξη

λ. ποιητ. = λέξη ποιητικὴ

λ. γ. = λόγου χάρι

μάθ. — μάθημα

μαθ. = μαθήματα

π. Χ. = πρὸ Χριστοῦ

σ. ἢ σελ. = σελίδα

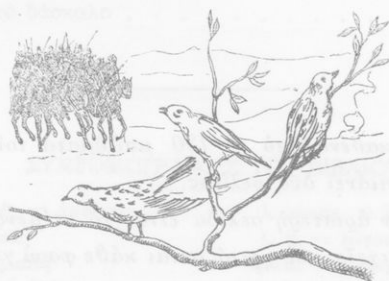
Τὸ καθένα ἀπὸ τὰ 120 μαθήματα τοῦ βιβλίου πιάνει δύο σελίδες.

Στην ἀριστερή σελίδα εἶναι τὸ κείμενο, μὲ
τὰ στοιχεῖα πὸν χρειάζονται κάθε φορὰ γιὰ τὴ
γλωσσικὴ διδασκαλία.

Ἡ δεξιὰ σελίδα εἶναι χωρισμένη σὲ 4 μέρη.

Στὸ πρῶτο ἐξημενεύονται μερικὲς λέξεις καὶ φράσεις τοῦ κειμένου καὶ ἀναλύεται τὸ περιεχόμενο. Στὸ δεῦτερο, πὺν εἶναι καὶ τὸ κύριο μέρος, ἐξετάζονται κάθε φορὰ δορισμένα γραμματικὰ φαινόμενα. Τὸ τρίτο μέρος δίνει θέματα γιὰ νὰ ἐφαρμοστοῦν οἱ παρατηρήσεις πὺν ἔγιναν στὸ δεῦτερο μέρος· εἶναι ἀσκήσεις προφορικὲς καὶ γυμνάσματα γραπτὰ. Στὸ τέταρτο μέρος δίνονται γραπτὰ γυμνάσματα γιὰ ἐπανάληψη προηγούμενων μαθημάτων.

1.- Ο ΔΙΑΚΟΣ

Τρία πουλάκια κάθονται ψηλά στη Χαλκωμάτα·
τό 'να τηρά τή Λιβαδειά καί τ' άλλο τὸ Ζιτούνι·
τὸ τρίτο, τὸ καλύτερο, μοιρολογᾷ καί λέει·
«Πολλὴ μαυρίλα πλάκωσε, μαύρη σὰν καλιακούδα·
μὴν ὁ Καλύβας ἔρχεται, μὴν ὁ Λεβεντογιάννης;»
— «Οὐτ' ὁ Καλύβας ἔρχεται οὐτ' ὁ Λεβεντογιάννης,
'Ομὲρ - Βριόνης πλάκωσε μὲ δεκοχτὼ χιλιάδες.»

‘Ο Διάκος σὰν τ' ἀγροίκησε, πολὺ τοῦ κακοφάνη.
Ψιλὴ φωνὴν ἐσήκωσε, τὸν πρῶτο του φωνάζει·
«Τὸν ταΐφά μου σήκωσε, μάσε τὰ παλικάρια,
δῶς' τοὺς μπαρούτη περισσὴ καὶ βόλια μὲ τίς χοῦφτες·
γρήγορα καὶ νὰ πιάσωμε κάτω στὴν 'Αλαμάνα,
πού 'ναι ταμπούρια δυνατὰ κι ὁμορφα μετερίζια.»

Παίρνουνε τ' ἀλαφριά σπαθιά καὶ τὰ βαριά τουφέκια,
στὴν 'Αλαμάνα φτάνουνε καὶ πιάνουν τὰ ταμπούρια.
«Καρδιά, παιδιὰ μου», φώναξε, «παιδιὰ, μὴ φοβηθῆτε·
σταθῆτε ἀντρεῖα σὰν 'Ελληνες καὶ σὰ Γραικοὶ σταθῆτε.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Χαλκωμάτα χωριὸ κοντὰ στὴν Ἀμφισσα.—Ζητοῦναι παλιὰ ὀνομασία τῆς Λαμίας.—καλιακούδα ἀρπαχτιδὸ πουλὶ κατὰμαυρο (τὸ ἴδιο μὲ τὴν κάρια ἢ κάρρα).—Καλὺβας, Λεβεντογιάννης ὀπλαρχηγοὶ τοῦ Διάκου.—Ὁμέρ-Βοιώνης ὁ Τουρκαλβανὸς στρατηγὸς ποὺ χτύπησε τὸ Διάκο στὴν Ἀλαμάνα.—(ἀ)ρροικῶ ἀκούω.—τὸν πρῶτο του τὸ πρωτοπαλίκαρό του.—ταῖφράς (λ. ξένη) συντροφιὰ, παρέα· ἐδῶ: στρατός.—Ἀλαμάνα ὁ Σπερχιεὺς ποταμὸς.—ταμπούρι (λ. ξένη) χαράκωμα, δχύρωμα.—μετερίζι (λ. ξένη) πρόχωμα.—Γραικοὶ παλαιότατη ὀνομασία τῶν Ἑλλήνων, ποὺ συνηθίζοταν στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

Περιεχόμενο. α) Σὰν τί ψάχνουν νὰ δοῦν τὰ τρία πουλάκια τοῦ τραγουδιοῦ; Ποιὰ εἰδηση φέρνει τὸ τρίτο πουλάκι;—β) Τί κάνει ὁ Διάκος καὶ τί προστάζει, ὅταν ἀκούῃ τὴν εἰδηση;—γ) Τί κάνουν ἀμέσως ἔπειτα τὰ παλιὰ κάρια τοῦ Διάκου; Τί τοὺς λέει ὁ Διάκος γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ θάρρος;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) Ἡ λέξη παιδί φανερώνει π ρ ὁ σ ω π ο, ἡ λέξη καλιακούδα φανερώνει ζ ὦ ο, ἡ λέξη σπαθὶ φανερώνει π ρ ᾱ γ μ α. Οἱ λέξεις αὐτὲς ὀνομάζονται **οὐσιαστικά**.

β) Τὸ οὐσιαστικὸ Λεβεντογιάννης φανερώνει ἓνα ὀρισμένο πρόσωπο· τὸ οὐσιαστικὸ Λιβαδεῖα φανερώνει ὀρισμένη πόλη. Τέτοια οὐσιαστικά ὀνομάζονται **κύρια οὐσιαστικά** ἢ **κύρια ὀνόματα**.

γ) Τὸ οὐσιαστικὸ παλικάρι δὲν εἶναι κύριο ὄνομα· εἶναι **κοινόν**, γιατί φανερώνει ὅλα τὰ οὐσιαστικά ποὺ ἀνήκουν στὸ ἴδιο εἶδος. Ἔτσι καὶ τὰ οὐσιαστικά φωνή, σπαθὶ κτλ.

2. Τὸ τραγούδι λέει: «βαριὰ τουφέκια»· ἐδῶ ἡ λέξη βαριὰ δείχνει τί λογῆς εἶναι τὰ τουφέκια. Ἐπίσης λέει: «ψιλή φωνή»· καὶ ἐδῶ ἡ λέξη ψιλή δείχνει τί λογῆς εἶναι ἡ φωνή. Τέτοιες λέξεις ποὺ δείχνουν τί λογῆς εἶναι τὰ οὐσιαστικά, ὀνομάζονται **ἐπίθετα**.

3. Τὸ τραγούδι λέει: «τρία πουλάκια»· ἡ λέξη τρία φανερώνει ἀριθμὸ. Ἡ λέξη τρίτο δείχνει τὴ σειρὰ. Τέτοιες λέξεις ὀνομάζονται **ἀριθμητικά**.

4. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ οὐσιαστικά ἢ τὰ ἐπίθετα μπαίνουν πολλές φορές μερικὲς λεξοῦλες: ὁ Διάκος, ἡ καλιακούδα, τὸ πουλί, τὰ παλικάρια, τὶς χούφτες κτλ. Οἱ λεξοῦλες αὐτὲς ὀνομάζονται **ἄρθρα**.

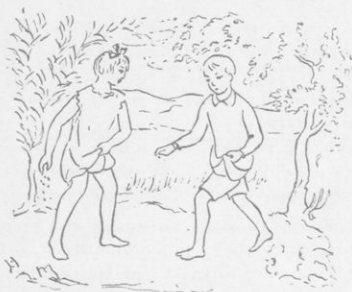
ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση (προφορικῇ).—α) Ποιὲς λέξεις ὀνομάζονται οὐσιαστικά; Ποιὰ οὐσιαστικά ὀνομάζονται κύρια καὶ ποιὰ κοινά; Ποιὲς λέξεις ὀνομάζονται ἐπίθετα, ἀριθμητικά καὶ ἄρθρα;—β) Νὰ βρῆς ὅλα τὰ οὐσιαστικά, τὰ ἐπίθετα καὶ τὰ ἄρθρα ποὺ βρίσκονται στὸ τραγούδι. Ἀπὸ τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ ποιὰ εἶναι κύρια καὶ ποιὰ εἶναι κοινά;

Γύμνασμα (γραπτό). Γράψε ἀπὸ 5 οὐσιαστικά (μαζὶ μὲ τὰ ἄρθρα τους) ποὺ νὰ φανερώσουν πρόσωπα, ζῶα καὶ πράγματα. Γράψε δίπλα τους ἀπὸ ἓνα ἐπίθετο ποὺ νὰ ταιριάζῃ.

Γύμνασμα (γραπτό). Συμπλήρωσε τίς παρακάτω φράσεις μὲ τίς λέξεις ποὺ λείπουν: Ὁ χρόνος ἔχει—μῆνες. Ἡ ἐβδομάδα ἔχει—μέρες. Ἡ ὥρα ἔχει—λεπτά πρῶτα. Ὁ Ἰανουάριος εἶναι ὁ πρῶτος μῆνας τοῦ χρόνου, ὁ Φεβρουάριος εἶναι—καὶ ὁ Μάρτιος—.

2.— ΔΥΟ ΑΔΕΡΦΑΚΙΑ

Πηγαίνουν πάνω κάτω στο περιβολάκι και σπέρνουν και αυτά, όπως ο πατέρας τους κάτω στα μεγάλα χωράφια, με τὸ τραγούδι στὰ χεῖλη :

*Νὰ σᾶς δείξω πῶς τὸ σπέρνει,
τὸ σιτά—τὸ σιτάρι ὁ γεωργός !*

Καὶ χώνουν τάχα τὰ χεράκια τους στὸ ταγαράκι τους, καὶ

σκορπίζουν τάχα ἐδῶ κι ἐκεῖ τὸν εὐλογημένο σπόρο. "Ἐπειτα χτυποῦν τὰ πόδια τους στὴ γῆ καὶ ξαναρχίζουν :

Νὰ σᾶς δείξω πῶς τὸ σπέ...

—"Ὅχι ! Πάλι τὸ ξεχάσατε ; Φωνάζει ἡ μητέρα.

Συλλογίζεται γιὰ λίγο ὁ Φῶτης κι ἔπειτα χαμογελᾷ χαρούμενος :

Νὰ σᾶς πῶ πῶς τὸ ποτίζει...

Ἡ Φλωρίτσα τὸν κοιτάζει κατάματα, κι ἔπειτα παίρνει τὸ τραγούδι καὶ λέει κι αὐτὴ μαζί του :

Νὰ σᾶς πῶ πῶς τὸ ποτίζει τὸ σιτά—τὸ σιτάρι ὁ γεωργός !

Καὶ κουνοῦν μπρὸς πίσω τὰ χέρια τους, ὅλο καὶ μὲ περισσότερη φόρα, κι ἔπειτα στέκουν λαχανιασμένα.

— Τώρα, μανούλα ;

— Πῶς τὸ σκαλίζει. Πάρτε ὅμως κι ἕνα σκαλιστηράκι, γιὰ νὰ σκαλίσετε !

Καὶ γονατισμένα τὰ μικρὰ σκαλίζουν τὸ χῶμα καὶ τραγουδοῦν.

— "Ἐπειτα τί κάνει, μανούλα ;

— Τὸ μαζεύει.

Καὶ σκύβουν τότε καὶ σηκώνονται μὲ γεμάτες τάχα τὶς χούφτες, καὶ γεμίζει πιά ἀπὸ σιτάρια ἡ ποδίτσα τῆς Φλωρίτσας. Τὸ θυμᾶται τώρα καὶ τὸ παρακάτω ὁ Φῶτης καὶ συνεχίζει θαρρετὰ :

Νὰ σᾶς πῶ πῶς τ' ἄλωνίζει τὸ σιτά—τὸ σιτάρι ὁ γεωργός !

Κι ἀμέσως τρέχουν καὶ τὰ δυὸ τρελὰ καὶ κάνουν κύκλους σὰ μικρὰ ὀρμητικὰ ἀλογάκια ποὺ ἄλωνίζουν τὸ γέννημα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. ταγαράκι σακουλάκι.— παίρνω τὸ τραγοῦδι ἀρχίζω κι ἐγὼ τὸ τραγοῦδι.—λαχανιάζω ἀνασαίνω δύσκολα ὕστερ' ἀπὸ τρέξιμο, ἀνήφορο κτλ.—συνεχίζω λέω τὴ συνέχεια, ἐξακολουθῶ.

Περιεχόμενο. Τὸ παιχνίδι τῶν δύο ἀδερφῶν εἶναι μίμηση ἐργασίας τῶν μεγάλων. Ξέρεις ἄλλα τέτοια παιχνίδια;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ἡ ἱστορία τοῦ σημερινοῦ μαθήματος μιλεῖ γιὰ τὸ γεωργό, γιὰ δυὸ ἀδέρφια καὶ γιὰ τὴ μητέρα τους. Ἄν μᾶς ἔλεγε μόνο τὰ οὐσιαστικά *γεωργός, Φώτης, Φλωρίτσα, μητέρα*, θὰ καταλαβαίναμε πὼς γίνεται λόγος γιὰ αὐτοὺς, δὲ θὰ ξέραμε ὅμως τί κάνουν ἢ τί τοὺς συμβαίνει.—Γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ νὰ τὸ καταλάβωμε αὐτό, ἡ ἱστορία μεταχειρίζεται **ρήματα**. Μᾶς λέει γιὰ τὸ γεωργό: *σπέρνει, ποτίζει, σκαλίζει, μαζεύει, ἀλώνιζει*. Γιὰ τὰ παιδιά: *σπέρνουν, ποτίζουν, σκαλίζουν, μαζεύουν, ἀλώνιζουν* καὶ ἀκόμη: *χώνουν, χτυποῦν, ξαραχίζουν, κουνοῦν, στέκουν, τραγουδοῦν, σκίζουν, σηκώνονται, τρέχουν*. Γιὰ τὴ μητέρα: *φωρᾶζει*. Ὅλες αὐτὲς οἱ λέξεις εἶναι **ρήματα**.

2. Ἄν πάλι θέλωμε νὰ ποῦμε πὼς τὸ πότισμα καὶ τὶς ἄλλες δουλειὲς τὶς κάνει ὁ γεωργὸς τώρα ἢ κάθε τόσο, βάζομε τὰ ρήματα στὸν **ένεστώτα** καὶ λέμε: *ποτίζει, σκαλίζει, μαζεύει, ἀλώνιζει*.

Ἄν θέλωμε νὰ ποῦμε πὼς ὁ γεωργὸς τὶς δουλειὲς αὐτὲς τὶς ἔκαμε, πὼς τὶς τέλειωσε, θὰ βάλωμε τὰ ρήματα στὸν **άόριστο** καὶ θὰ ποῦμε: *πότισε, σκάλισε, μάζεψε, ἀλώτισε*.

Λέμε: ὁ γεωργὸς *ἀλώνιζει*. Γιὰ τὸ ἀλώνισμα ποὺ κάνουν τὰ παιδιά, θὰ λέγαμε: *ἀλώνιζουν*. Θ' ἀλλάξωμε δηλαδὴ μόνο τὴν **κατάληξη**, τὸ *-ει* θὰ τὸ κάμωμε *-ουν*, τὸ **θέμα** ὅμως *ἀλωνιζ-* μένει τὸ ἴδιο.

Καὶ στὸν **άόριστο** θὰ ποῦμε: ὁ γεωργὸς *ἀλώτισε*, τὰ παιδιά *ἀλώτισαν*. Ἀπλ. πάλι μόνο τὴν κατάληξη θ' ἀλλάξωμε, ἐνῶ τὸ θέμα *ἀλωνισ-* μένει τὸ ἴδιο.

Παρατηροῦμε πὼς ἄλλο εἶναι τὸ θέμα γιὰ τὸν ἐνεστώτα καὶ ἄλλο γιὰ τὸν άόριστο. Αὐτὸ γίνεται σὲ ὅλα τὰ ρήματα. Κάθε ρῆμα ἔχει ἓνα **ένεστωτικό** θέμα κι ἓνα **άοριστικό**.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Μεταχειρίσου ρήματα γιὰ νὰ πῆς τὶς δουλειὲς ποὺ κάνει ὁ ναύτης (π.χ. *ἀρμενίζει, ταξιδεύει* κτλ.), ὁ βοσκός, ὁ ψωμάς. Βάλε αὐτὰ τὰ ρήματα στὸν πληθυντικό· τί κάνουν οἱ ναῦτες, οἱ βοσκοί, οἱ ψωμάδες;

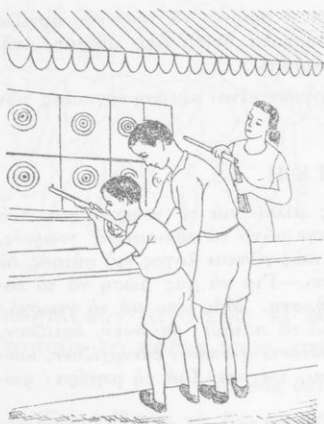
Στὸν άόριστο· τί ἔκαμε ὁ ναύτης κτλ.; Τί ἔκαμαν οἱ ναῦτες κτλ.;

Γύμνασμα. 1) Γράψε 5 ρήματα, γιὰ νὰ δείξῃς τί κάνει ἓνα παιδί ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ θὰ ἐμπνήσῃ ὥσπου νὰ πᾶν στὸ σχολεῖο.

2) Βάλε αὐτὰ τὰ ρήματα στὸν πληθυντικό τοῦ ἐνεστώτα, στὸν ἐνικό καὶ στὸν πληθυντικό τοῦ άορίστου, χωρίζοντας μὲ μιὰ γραμμούλα τὸ θέμα ἀπὸ τὶς καταλήξεις.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ψάξε στὸ κείμενο τῆς ἀντικρινῆς σελίδας γιὰ νὰ βρῆς καὶ νὰ γράφῃς: 1) τὶς λέξεις ποὺ εἶναι κύρια ὀνόματα, 2) τὰ οὐσιασσιαστικά ποὺ φανερώουν πράγματα, 3) τὰ οὐσιαστικά ποὺ φανερώνουν ζῶα, 4) τὰ οὐσιαστικά ποὺ φανερώνουν πράγματα, 5) δύο ἐπίθετα.

Βιολιά, φουσαρμόνικες ακούονται από κάθε γωνιά· οί πουλητές διαλαλούν τηνπραμάτεια τους και οί καμπάνες τής εκκλησιᾶς χτυποῦν χαρμόсуна. Ὁ Βαγγέλης βγαίνοντας ἀπὸ τὴν τέντα κάποιου μάγου ἀνταμώνει τὸν Κώστα καὶ τὸ Λάμπρο.

— Στοὺς μάγους πᾶς τώρα; Τὸν ρώτησαν ἐκεῖνοι χαμογελώντας.

— Περνώντας ἀπ' ἔξω αἰσθάνθηκα τὴν περιέργεια νὰ δῶ τί εἶναι.

— Εἶσαι εὐχαριστημένος;

— Μπᾶ! Χαμένα χρήματα.

Τώρα ὁ Κωστής καὶ ὁ Λάμπρος προχωροῦν γιὰ τὴ μεγάλη ρόδα ποὺ γυρίζοντας ἀδιάκοπα πότε σὲ πάει ψηλὰ ψηλὰ καὶ πότε σὲ κατεβάζει κάτω κάτω καὶ ὅλο σὲ κάνει νὰ τρέμης καὶ νὰ γελᾷς. Ὁ Βαγγέλης πάει γιὰ τοὺς στόχους. Ὁ μικρούλης Φώτης ἐκεῖ κοντὰ χαζεύει πλάι στὴ μητέρα του.

— Μητέρα, ὁ Βαγγέλης! Νὰ ὁ Βαγγέλης!

— Ποῦ πᾶς, Βαγγελάκι; ρωτᾷ ἡ κυρα-Μαρία.

— Στὴ σκοποβολή, νὰ ρίξω στὸ σημάδι.

— Θέλω κι ἐγώ, κι ἐγώ! παρακαλεῖ ὁ Φώτης.

— Εἶσαι μικρὸς ἐσύ, δὲν μπορεῖς ἀκόμη.

— Ὅχι, ὅχι, θέλω. Ἐμένα αὐτὸ μοῦ ἀρέσει, ἐπιμένει αὐτός.

— Σὰ σοῦ ἀρέσει, πᾶμε. Μονάχα νὰ μὴν κλαῖς, ἅμα δὲν τὰ καταφέρῃς.

— Ὅχι, δὲ θὰ κλαίω, θὰ τὰ καταφέρω.

Ὁ Βαγγέλης τοὺς πάει στὴ «σκοποβολή». Ὁ Φώτης πάει νὰ δοκιμάσῃ, μὰ τὰ καταφέρνει πολὺ ἄσκημα. Εἶναι ἔτοιμος ν' ἀρχίσῃ τὰ κλάματα.

— Νὰ σὲ βοηθήσω; τὸν ρωτᾷ ὁ Βαγγέλης. Πιάνει τὸ χεράκι τοῦ Φώτη, σημαδεύει, καὶ τραβοῦν τάχα μαζί. ὦ, χαρά!

— Μπράβο, μικρέ! λέει ἓνας ἄντρας ποὺ στεκόταν ἐκειδά.

— Κέρδισες! λέει καὶ τὸ κορίτσι ποὺ ἔδινε τὰ τουφέκια.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. μάγος ἐδῶ: ἄνθρωπος πού κάνει διάφορα μαγικά παιχνίδια, ταχυδακτυλουργίες κτλ. γιὰ νὰ διασκεδάσῃ τοὺς θεατές.—στόχος τὸ σημάδι πού σκοπεύει κανεὶς στὴ σκοποβολή· πάει γιὰ τοὺς στόχους πηγαίνει ἐκεῖ πού σημαδεύουν, δηλαδή στὴ σκοποβολή.

Περιεχόμενο. α) Τί μᾶς λένε οἱ δύο πρῶτες φράσεις τοῦ κειμένου γιὰ τὸ πανηγύρι τοῦ χωριοῦ; Τί ἀκοῦμε καὶ τί βλέπουμε σ' αὐτό;— β) Ποιά πρόσωπα ἀναφέρονται στὴ διήγησι; Τί κάνει καὶ τί λέει τὸ καθένα;— γ) Διήγῃ σου ἰδιαίτερα τί γίνεται μὲ τὸ μικρὸ Φῶτη στὴ σκοποβολή.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο διαβάζομε: «τὸν ρώτησαν ἐκεῖνοι». Ἐδῶ βλέπομε ὅτι ἀντὶ νὰ πῇ τὸ Βαγγέλι ρώτησαν, λέει τὸν ρώτησαν· καὶ ἀντὶ νὰ πῇ ὁ Κωστής καὶ ὁ Λάμπρος λέει ἐκεῖνοι. Δηλαδή ἀντὶ γιὰ τὸ ὄνομα βάζομε **ἀντωνυμία**.

2. Στὸ κείμενο βρίσκονται ἀρκετὲς ἀντωνυμίες:

α) «θέλω κι ἐγώ»—«εἶσαι μικρὸς ἐσύ»—«ἐπιμένει αὐτός». Ἐδῶ ἔχομε τὶς ἀντωνυμίες ἐγώ, ἐσύ, αὐτός, πού λέγονται **προσωπικές**, γιὰτὶ δείχνουν τὰ **πρόσωπα τοῦ λόγου**: α' πρόσωπο: ἐγώ, β' πρόσωπο: ἐσύ, γ' πρόσωπο: αὐτός.

β) «Ὁ ἄντρας πού στεκόταν ἐκεῖδά». Ἐδῶ τὸ πού ἀναφέρεται στὴ λέξι ἄντρας.—Τὸ χορίτσι πού ἔδινε τὰ τουφέκια· ἐδῶ τὸ πού ἀναφέρεται στὴ λέξι χορίτσι. Τέτοιες ἀντωνυμίες πού ἀναφέρονται σὲ μιὰν ἄλλη λέξι λέγονται **ἀναφορικές**.

3. α) Οἱ λέξεις βγαίνοντας, γυρίζοντας—χαμογελώντας, περτώντας εἶναι **μετοχές ἐνεργητικές**. Αὐτὲς ἔχουν κατάληξι -οντας ἢ -ώντας· ὅταν τονίζονται στὴν προπαραλήγουσα, γράφονται μὲ ο (-οντας)· ὅταν τονίζονται στὴν παραλήγουσα, γράφονται μὲ ω (-ώντας).

β) Οἱ λέξεις εὐχαριστημένος, χαμμένη εἶναι **μετοχές παθητικές**. Αὐτὲς ἔχουν κατάληξι -μένος, -μένη, -μένο: χαμένος, χαμένη, χαμένο.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. 1. Σχημάτισε τρεῖς φράσεις μὲ τὶς προσωπικὲς ἀντωνυμίες ἐγώ, ἐσύ, αὐτός.— 2. Σχημάτισε μιὰ φράσι μὲ τὴν ἀναφορική ἀντωνυμία πού.— 3. Νὰ βρῇς ποῖες μετοχές εἶναι στὸ κείμενο.

Γυμνασμα. Γράψε τὶς ἀκόλουθες φράσεις συμπληρωμένες, βάζοντας ὅπου εἶναι γραμμούλα τὴ λέξι ἢ τὸ μέρος τῆς λέξης πού λείπει: Ἐγὼ ἔρχομαι γελώντας, — ἔρχεσαι κλαί —, — ἔρχεται πηδ —. Γάτα — κοιμάται ποτικούς δὲν πιάνει. Ὁ ἄνθρωπος αὐτός εἶναι εὐτυχισμένος. Ἡ γυναῖκα αὐτὴ εἶναι εὐτυχ —. Τὸ παιδί αὐτὸ εἶναι εὐτυχ —. Ρωτ — πάει κανεὶς στὴν Πόλη.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γυμνασμα. Γράψε τὰ κοινὰ οὐσιαστικά πού εἶναι στὶς 5 πρῶτες γραμμὲς τοῦ κειμένου, βάζοντας δίπλα τοὺς ἓνα ἐπίθετο ἢ μιὰ μετοχή πού νὰ ταιριάξῃ στὸ καθένα.

Παράδειγμα: βιολιά γιορτινά, φουσαρμόνικες λυπητερές.

Ἦταν περίπου μεσημέρι, σάν ἔφτασε ὁ Ἰησοῦς στὴ Συχάρ, πόλη τῆς Σαμάρειας, ἄλλοτε μεγάλη καὶ πλούσια πρωτεύουσα, ἀλλὰ ξεπεσμένη πιά ἐκεῖνο τὸν καιρό. Περπατοῦσε ἀπὸ τὸ πρῶι, καὶ ὁ ἀνοιξιάτικος ἥλιος ἔκαιγε δυνατὰ ἐκεῖνη τὴν ὥρα. Πλάι στὸ μεγάλο δρόμο ἦταν τὸ πηγάδι τοῦ Ἰακώβ, ὡς μισὴ ὥρα μακριὰ ἀπὸ τὴ χώρα.

Κουρασμένος ἀπὸ τὸ δρόμο, σκονισμένος καὶ ἰδρωμένος, κάθισε ὁ Ἰησοῦς στὸ πεζούλι τοῦ πηγαδιοῦ καὶ περίμενε τοὺς

μαθητὲς του, ποὺ εἶχαν τραβήξει γιὰ τὴ χώρα νὰ ψωνίσουν τροφές.

Ἀντίκρου τοῦ τὸ Γαριζὶν ὕψωνε τὴν ἀπαλὴ καὶ ὀλοπράσινη ράχη του μὲ τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ του, τίς ἀσημένιες φουντωτὲς ἐλίες, τ' ἀνθισμένα ὀπωροφόρα δέντρα καὶ τὰ μυριόχρωμα ἀγριολούλουδα. Ἡ Σαμάρεια τότε, ὅπως καὶ ἡ Γαλιλαία, ἦταν κατάφυτη, εἶχε δάση πολλὰ, πηγὲς ὀλόδροσες· ἦταν ἡ ἀντίθεση τῆς αὐστηρῆς, ξερῆς καὶ ἄχαρης Ἰουδαίας.

Μονάχος στὴν ὥρα αὐτὴ φύση διαλογιζόταν καθισμένος ὁ Ἰησοῦς, ὅταν μιὰ γυναίκα μὲ τὴ στάμνα στὸν ὄμο ἔφτασε νὰ πάρῃ νερό. Τὴν εἶδε ὁ Ἰησοῦς ποὺ σίμωσε, ποὺ ἔδεσε τὸ ἀντλημά της καὶ τὸ ἔριξε στὸ πηγάδι. Καὶ σάν τὸ τράβηξε πάνω καὶ γέμισε τὴ στάμνα της, τῆς εἶπε ὁ Ἰησοῦς:

— Δώσ' μου νὰ πιῶ!

Ἡ ὁμιλία του καὶ τὰ ροῦχα του μαρτυροῦσαν πὼς δὲν ἦταν Σαμαρεῖτης. Μὲ ἀπορία τοῦ εἶπε ἡ γυναίκα:

— Πῶς ἐσύ, Ἰουδαῖος, ζητᾷς ἀπὸ μένα τὴ Σαμαρείτισσα νὰ σοὺ δώσω νὰ πιῇς; Οἱ Ἰουδαῖοι δὲ συντροφιάζουν μὲ τοὺς Σαμαρεῖτες.

Τῆς εἶπε ὁ Ἰησοῦς:

— Ἄν ἤξερες τὸ δῶρο τοῦ Θεοῦ καὶ ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ σοὺ εἶπε «δῶσ' μου νὰ πιῶ», ἐσύ θὰ τοῦ ζητοῦσες καὶ θὰ σοὺ ἔδινε νερὸ ζωντανό,—ποὺ θὰ ἔδινε ζωὴ ψυχικὴ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. Σαμάρεια ἐπαρχία τῆς Παλαιστίνης· οἱ κάτοικοί της, οἱ Σαμαρεῖτες, εἶχαν μεγάλη ἐχθρά με τοὺς Ἰουδαίους.—Γαρίζιν βουνὸ στὴ Σαμάρεια· σ' αὐτὸ εἶχε ἰδρυθῇ ὁ περιφέρμιος ναὸς τῶν Σαμαρειτῶν, ποὺ ἀργότερα καταστράφηκε.

Περιεχόμενο. Ποῦ καθόταν ὁ Ἰησοῦς, ὅταν πλησίασε ἡ Σαμαρετίτισσα ; Γιατί ἀπόρησε ἡ γυναῖκα ; Τί ἐννοεῖ ὁ Ἰησοῦς λέγοντας «νερὸ ζωντανό» ;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο διαβάζομε : «*Ἦταν περίπου μεσημέρι*»· σ' αὐτὴν τὴ φράση ἔχομε τρεῖς **λέξεις**. «Πεπρατοῦσε ἀπὸ τὸ πρωί»· ἐδῶ ἔχομε τέσσερεις λέξεις. Ὅπως βλέπομε, κάθε λέξη γράφεται χωριστά.

2. Ἡ λέξη *ἦταν* ἔχει δύο κομμάτια : *ἦ - ταν*. Ἡ λέξη *περίπου* ἔχει τρία κομμάτια : *πε - ρί - που*. Αὐτὰ τὰ κομμάτια τῆς κάθε λέξης λέγονται **συλλαβές**. Διὰ ποσας τὶς λέξεις ποὺ βρίσκονται στὶς δύο πρώτες γραμμὲς τοῦ κειμένου.

Πόσες συλλαβὲς ἔχει κάθε λέξη ;

3. Οἱ λέξεις *Ἰησοῦς*, *ἀνοσιεταῖκος*, *ἀπαλή*, *ὀλοπρόσῃνη* ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆεν καὶ πάνω σ' αὐτὸ παίρνουν ἓνα σημαδάκι. Κάθε λέξη ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆεν παίρνει πάνω σ' αὐτὸ ἓνα τέτοιο σημαδάκι, ποὺ λέγεται **πνεῦμα**. Ὅπως βλέπομε, τὰ πνεύματα εἶναι δύο, ἡ *ψιλή* (') καὶ ἡ *δασειά* (').

Νὰ βρῆς στὸ κείμενο πέντε λέξεις ποὺ νὰ ἔχουν στὸ ἀρχικὸ τους φωνῆεν μόνον τὸ σημάδι τῆς ψιλῆς καὶ πέντε ποὺ νὰ ἔχουν μόνον τὸ σημάδι τῆς δασειάς.

4. Στὴ λέξη *χώρα* ἡ πρώτη συλλαβὴ προφέρεται πιὸ δυνατὰ ἀπὸ τὴ δευτέρη. Στὴ λέξη *ἐοῦ* ἡ δευτέρη συλλαβὴ προφέρεται πιὸ δυνατὰ ἀπὸ τὴν πρώτη. Σὲ κάθε λέξη ποὺ ἔχει δύο ἢ περισσότερες συλλαβὲς μία συλλαβὴ προφέρεται πιὸ δυνατὰ ἀπὸ τὶς ἄλλες. Πάνω στὸ φωνῆεν τῆς συλλαβῆς ποὺ προφέρεται πιὸ δυνατὰ βάζομε ἓνα σημαδάκι ποὺ λέγεται **τόνος**· *χώρα*, *ἐοῦ* — *γέμισε*, *μεγάλη*, *δυνατὰ*· τόνο παίρνουν καὶ οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς λέξεις ποὺ ἔχουν μία συλλαβὴ· *καί*, *σάν*, *τό*, *νά*.

Πρόσεξε τί τόνο παίρνουν οἱ λέξεις : *θέλω νὰ πῶ*· καθεμιὰ ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτὲς παίρνει διαφορετικὸ τόνο. Οἱ τόνοι εἶναι τρεῖς : ἡ *ὀξεῖα* ('), ἡ *βαρεῖα* (') καὶ ἡ *περισπωμένη* (~).

Μερικὲς λέξεις παίρνουν τόνο καὶ πνεῦμα στὴν ἴδια συλλαβὴ : *ἦταν*, *ὦρα*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Διάβασε τὶς τρεῖς τελευταῖες γραμμὲς τοῦ ἀντικρινοῦ κειμένου. Νὰ βρῆς πόσες λέξεις ὑπάρχουν σ' αὐτὲς καὶ πόσες συλλαβὲς ἔχει κάθε λέξη. Ἐπίσης νὰ βρῆς τί πνεῦμα καὶ τί τόνο ἔχει καθεμιὰ ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτὲς.

Γύμνασμα. Γράψε ὅλες τὶς λέξεις τοῦ κειμένου ποὺ ἔχουν πνεῦμα καὶ τόνο στὴν ἴδια συλλαβὴ. Δίπλα σὲ κάθε λέξη γράψε τί πνεῦμα καὶ τί τόνο ἔχει.

Παράδειγμα : *ἦταν*—ψιλή, περισπωμένη.

ἄλλοτε—ψιλή, ὀξεῖα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀπὸ τὸ ἀντικρινὸ κείμενο νὰ βρῆς καὶ νὰ γράψης : 1) ὅλα τὰ κύρια ὀνόματα, 2) πέντε ἐπίθετα καὶ 3) τρεῖς παθητικὲς μετοχές.

—“Α! Τί θησαυροί! Πόσα σπυριά σιτάρι! Εἶσαι πολὺ πλούσιος, ἀφέντη, καὶ εὐτυχισμένος.

—“Ω, καλῶς τὸν κύρ τζίτζικα! Δὲν εἶσαι ὁ τζίτζικας; “Εχω καιρὸ νὰ σέ δῶ καὶ σέ βλέπω ἀδυνατισμέ-

νον. Ἐσὺ μὲ γνωρίζεις;

— Οὐ, βέβαια! Εἶσαι τὸ μυρμήγκι. Πάντα δουλειές, βλέπω.

—“Ε, τί νὰ κάμω; “Επιασε ξαφνικὰ μπόρα, μοῦ ἔβρεξε τὸ ἀποθηκεμένο σιτάρι καὶ τὸ ἔβγαλα στὸν ἥλιο νὰ στεγνώσῃ. Σὲ λίγο θὰ τὸ μπάσω πάλι. Μποροῦσα νὰ τὸ ἀφήσω νὰ σαπίσῃ; Μὰ ἐσὺ πῶς ἀπὸ δῶ;

—‘Η ἀνάγκη μ’ ἔφερε, κύρ μύρμηγκα. Χειμώνας, βλέπεις, κρύο· μὲ σφίγγει ἡ πείνα καὶ δὲν ἔχω τὸ παραμικρὸ νὰ βάλω στὸ στόμα μου. Ἐσὺ τὰ ἔχεις ὅλα περίσσια. “Αφησε νὰ τσιμπήσω κάτι ἀπὸ τ’ ἀγαθὰ σου καὶ νὰ πάρω καὶ μαζί μου τίποτε.

— Μὰ γιατί νὰ μὴν ἔχῃς; Γιατί δὲ μάζεψες κι ἐσὺ μερικά πράματα, νὰ τ’ ἀποθηκεύῃς, ὥστε νὰ μὴ σοῦ λείψουν τώρα ποῦ εἶναι χειμώνας; Τί ἔκανες ὅλο τὸ καλοκαίρι;

— Τραγουδοῦσα. Δὲ μὲ ἄκουες; ζζζ...

— Μόνο τραγοῦδι; Ντροπὴ! Δὲ συλλογίστηκες πῶς θὰ ἐρχόταν ὁ κακὸς καιρὸς! “Αφοῦ λοιπὸν τότε τραγουδοῦσες, τώρα χόρευε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. θησαυρός πράγματα πολλά και ακριβά.—πάμπλουτος πέρα πολύ πλούσιος.

Περιοχόμενο. Για ποιά λόγο ο τζιτζικας καλοπιάνει το μυριμήκι και τον λέει αφέντη και κύρ μύριμηκα; 'Ο μύθος είναι γραμμένος διαλογικά να πής το περιοχόμενο του σαν αφήγηση, χωρίς διάλογο.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τι κάνεις για να πής *α*; 'Ανοίγεις το στόμα σου σε μία ορισμένη θέση και βγάζοντας από τα πνεμόνια σου αέρα τον αφήνεις να περάσει ανεμπόδιστα. 'Ετσι κάνεις και για να πής *ο, ου, ε, ι*, μόνο που κάθε φορά δίνεις στο ανοιγμένο στόμα σου άλλο σχήμα. Το *α, ο, ου, ε, ι*, είναι *φωνήεντα*.

2. Για να πής *φ*, ακολουπᾶς τὰ πάνω δόντια στὰ κάτω χείλια και αφήνεις να περάση αέρας' επειδή το φράξιμο δὲν τὸ ἔκαμες τέλειο, ὁ αέρας βρίσκει θέση και περνά, και για αὐτὸν τὸ λόγο τὸ *φ* μπορείς και τὸ λές εξακολουθητικά, πολλή ὥρα.

Για να πής ὅμως *π*, κλείνεις καλὰ τὸ στόμα σου, τὰ πάνω χείλια μετὰ κάτω, κι ἔπειτα τὸ ανοίγεις ξαφνικά, αφήνοντας να περάση ὁ αέρας πὺν βγάζεις' τὸ *π* λοιπὸν μόνο μία στιγμή μπορείς να τὸ προσφέρης' για να τὸ ξαναπῆς, πρέπει να ξαναοίξης και να ξανακλείσης τὸ στόμα σου.

Τὸ *φ* και τὸ *π* εἶναι *σύμφωνα*· τὸ πρῶτο εἶναι *εξακολουθητικό*, τὸ δευτερο *στιγματικό*. Στιγματικά σύμφωνα ὅπως τὸ *π* εἶναι ἄλλα 7: *μπ, κ, γκ, τ, ντ, τσ, τζ*. 'Εξακολουθητικά ὅπως τὸ *φ* εἶναι ἄλλα 11: *γ, χ, λ, ρ, σ, ζ, θ, δ, β, μ, ν*.

3. Τὰ σύμφωνα *μπ, γκ, ντ, τ, ζ, γ, λ, ρ, ζ, δ, β, μ, ν* εἶναι *ῥιζικά*· ἔχουν ἦχο πὺν τὸν αἰσθανόμαστε ακολουπώντας τὸ δάχτυλο στὸ λαμπὸ ἔμπρός.

Τὰ σύμφωνα *κ, τ, τσ, χ, σ, θ, π, φ* εἶναι *ἄρχα*.

4. Τὰ 20 σύμφωνα και τὰ 5 φωνήεντα, ὅλα μαζί, λέγονται *φθόγγοι*. Με τοὺς φθόγγους σχηματίζουμε συλλαβές και λέξεις. 'Ένα φωνήεν μπορεί και μόνο του να σχηματίση συλλαβή και λέξη. Τὰ σύμφωνα ὅμως μόνα τοὺς δὲ σχηματίζουν οὔτε λέξη οὔτε συλλαβή.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκησι. Στὸ μῦθο τῆς ἀντικρινῆς σελίδας ποιὲς εἶναι οἱ λέξεις πὺν τὴν καθεμιά τοὺς τὴν ἀποτελεῖ ἓνα μόνο φωνήεν;

'Ακούοντας ἓνα συμμαθητή σου να διαβάξη ἀργὰ ἀργὰ τὸ μῦθο, να βρῆς ποιὲς εἶναι οἱ λέξεις πὺν τὴν καθεμιά τοὺς τὴν ἀποτελεῖ ἓνα σύμφωνο κι ἓνα φωνήεν; Θὰ λογαριάσης μαζί και τῖς λέξεις *καί, μοῦ, μου, σοῦ, σου, πὺν* (ὄχι ὅμως και τὸ *κι*).

Προφορικὴ ἀσκησι στὸ σπῆτι. Για να προσφέρουμε ἓνα σύμφωνο, σχηματίζουμε ἓνα φράξιμο στὴν κοιλότητα τοῦ στόματός μας, σὲ ὁρισμένη θέση ἀπὸ τὸ λάρυγγα ὡς τὰ χείλια μας. Προσπάθους να βρῆς τὴ θέση ὅπου σχηματίζεται αὐτὸ τὸ φράξιμο για κάθε σύμφωνο.

Κοίταξε στὸν καθρέφτη τί σχῆμα δίνεις στὸ στόμα σου, για να προσφέρης τὸ καθενα ἓνα ἀπὸ τὰ 5 φωνήεντα.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παρακάτω ὀνόματα και βάλε κάτω ἀπὸ τὸ καθενα ἓναν ἀριθμὸ πὺν να δείχνει πόσους φθόγγους ἔχει: *Βαλαωρίτης, Παλαμᾶς, Δροσίνης, Τσαμαδός, Μπονμπουλῖνα, Τζαβέλας, Μεσολόγγι*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε δύο οὐσιαστικά, δύο ἐπίθετα, δύο μετοχές, δύο ἀντωνυμίες και δύο ρήματα ἀπὸ τὸ κείμενο.

6.-Ο ΜΥΛΟΣ

Στό ξέφαντο τηράτε έκει,
ψηλά ψηλά στη ράχη,
ό Μύλος κι όλη κατοικεί
του Μύλου ή φαμελιά,
έννια παιδιά που τά 'χει
βαλμένα στη δουλειά.

'Ασπροντυμένα με λινό
σάν τά γυρνάει τó άγέρι,
ποιό πρώτο πρώτο, ποιό στερνό
νά πιλαλάη παιδι
κανείς νά πη δέν ξέρει,
σάν τρέχουν άν τά δη.

Τρέχουν του Μύλου τά παιδιά
κι αυτός τά καμαρώνει,
όμως, σά νά'χη άναποδιά,
στιγμή δέ σταματά,
μόν' σκούζει και μαλώνει
και βγάξει μουγκρητά.

Τρέχουνε, τρέχουν τά παιδιά,
γυρίζουν τó λιθάρι
και μ' όλη άλέθουν τήν καρδιά
για τήν καλή Μαριώ,
άλέθουν όσο στάρι
τούς φέρνει άπ' τó χωριό.

Γιατί ή Μαρούλα ή ζηλευτή
ζυμώνει, πλάθει, ψήνει
του λιοκαμένου δουλευτή
τό μελανό ψωμί,
καλό ψωμί, που δίνει
ό κόπος με τιμή.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. Ξέφαντο ψηλὸ μέρος πού φαίνεται ἀπὸ μακριά.—φραμελιά οἰκογένεια.—τοῦ Μόλου ἡ φραμελιά, ἐννιά παιδιά· ἡ φράση ἔχει μεταφορικὴ σημασία: ποιά εἶναι τὰ ἐννιά παιδιά τοῦ Μύλου;—ἀσπροπνιμένα μὲ λιγὸ ἔτσι φαίνονται, ὅπως γυρίζουν γρήγορα.—πιλάλω τρέχω.

Περιεχόμενο. Πῶς περιγράφει ὁ ποιητὴς τὸ γύρισμα τοῦ μύλου; Ποιὸ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ἐξομε (μάθ. 1.) ὅτι τὰ ἄρθρα ὁ, ἡ, τὸ μπαίνουν ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ ὀνόματα (οὐσιαστικά καὶ ἐπίθετα): ὁ μύλος, ἡ Μαριώ, τὸ παιδί.

"Ὅσα ὀνόματα παίρνουν τὸ ἄρθρο ὁ εἶναι ἀρσενικά, ὅσα παίρνουν τὸ ἄρθρο ἡ εἶναι θηλυκά καὶ ὅσα παίρνουν τὸ ἄρθρο τὸ εἶναι οὐδέτερα. Λέμε λοιπὸν ὅτι τὰ ὀνόματα ἔχουν τρία γένη: ἀρσενικό, θηλυκό, καὶ οὐδέτερο.

2. "Ὅταν λέμε ὁ μύλος, ἡ ράχη, τὸ παιδί, μιλοῦμε γιὰ ἓνα μύλο, γιὰ μία ράχη, γιὰ ἓνα παιδί. Ἔχομε δηλαδὴ ἐνικὸ ἀριθμό. "Ὅταν ἀπὸ λέμε οἱ μύλοι, οἱ ράχες, τὰ παιδιά, μιλοῦμε γιὰ πολλοὺς μύλους, γιὰ πολλὰς ράχες, γιὰ πολλὰ παιδιά. Δηλαδὴ ἔχομε πληθυντικὸ ἀριθμό.

"Ὅστε οἱ ἀριθμοὶ τῶν ὀνομάτων εἶναι δύο: ὁ ἐνικός καὶ ὁ πληθυντικός. Ὁ ἐνικός φανερώνει πῶς γίνεται λόγος γιὰ ἓνα. Ὁ πληθυντικός φανερώνει πῶς γίνεται λόγος γιὰ πολλὰ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Άσκηση. Ἀπὸ τὸ ἀντικρινὸ ποίημα νὰ βρῆς 1) τὰ οὐσιαστικά πού βρίσκονται στὸν ἐνικὸ ἀριθμό· σὲ ποιὸ γένος ἀνήκει τὸ καθένα; 2) τὰ οὐσιαστικά πού βρίσκονται στὸν πληθυντικὸ ἀριθμό· σὲ ποιὸ γένος ἀνήκει τὸ καθένα;

Γύμνασμα. 1) Γράψε σὲ τρεῖς χωριστὲς στήλες τ' ἀρσενικά, τὰ θηλυκά καὶ τὰ οὐδέτερα ἀπὸ τ' ἀκόλουθα οὐσιαστικά: ὁ μαθητής, ἡ μητέρα, τὸ πουλί, ἡ Ἑλένη, τὸ μάτι, τὸ χέρι, ὁ Πέτρος, ἡ σημαία, ὁ ναύτης, τὸ κεφάλι, τὸ πόδι, ὁ φίλος, ἡ γειτονιά, ἡ χαρά, ὁ στρατός, τὸ δέντρο, ὁ δῆμαρχος, ἡ νίκη.

2) Γράψε σὲ δύο στήλες χωριστὰ τὰ οὐσιαστικά πού βρίσκονται στὸν ἐνικὸ καὶ στὸν πληθυντικὸ: ὁ ἄνθρωπος, οἱ δρόμοι, οἱ βελόνες, ἡ χώρα, οἱ διδάσκαλοι, ἡ βιβλιοθήκη, τὰ κλειδιά, τὸ τραπέζι, τὰ μάγουρα, ὁ ἀγρότης, ὁ ἐργάτης, τὰ θρανία, τὸ γάλα, οἱ μαθήτρες, οἱ ψωμάδες, ἡ πατριδα, οἱ ὄρες, τὸ βιβλίο, ὁ οὐρανός, οἱ ρίζες, τὸ αἶγός, οἱ φύλακες, τὰ δέματα, οἱ μέλισσες.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις καὶ ὑπογράμμισε μὲ μία γραμμὴ τὰ οὐσιαστικά καὶ μὲ δύο γραμμὲς τὰ ἐπίθετα: ὁ καλὸς μαθητής, ὁ δυνατὸς ἄνθρωπος, τὸ ψηλὸ δέντρο, ὁ γαλανὸς οὐρανός, τὸ ὥρατο τραγούδι, ἡ ἐνδοξη χώρα, τὸ βαθὺ πηγάδι, ἡ ψιλὴ βροχή, ὁ πλατὺς δρόμος, ἡ ξένη γλώσσα, ὁ σοφὸς ἄνθρωπος, ἡ ἀπέραντη θάλασσα, τὸ μικρὸ χωριό. 2) Γράψε τρία οὐσιαστικά πού ν' ἀρχίζουν ἀπὸ ἐξακολουθητικὸ σύμφωνο καὶ τρία πού ν' ἀρχίζουν ἀπὸ στιγματικὸ σύμφωνο.

7.— Η ΝΥΦΙΤΣΑ

Ἡ νυφίτσα, αὐτὸ τὸ ξανθοκόκκινο τετράποδο, ποὺ μοιάζει περίπου σὰν ἓνας μεγάλος ποντικός, εἶναι ὁ τρόμος τῶν κοριτσιῶν. Γυρίζει τὴ νύχτα στὰ σπίτια καὶ κατακόβει τὰ ὑφάδια τῶν ἀργαλειῶν, χώνεται στίς

κασέλες καὶ σκίζει τὰ φορέματα, πριονίζει τὰ ὑφάσματα — μπορεῖ τέλος σὲ μία νύχτα νὰ κάμη κουρέλια ὅλη τὴν προίκα ἑνὸς κοριτσιοῦ.

Ἐνας μῦθος λέει πὼς ἡ νυφίτσα ἦταν κάποτε κοπέλα πολὺ ἐργατική, ἀλλὰ τὴν παραμονὴ τοῦ γάμου τῆς ἔκλεψαν τὴν προίκα καὶ ἀπὸ τότε ἀναζητεῖ μέσα στὰ σπίτια τὰ ἐργόχειρά της.

Πολλὰ βράδια ἡ νυφίτσα παρουσιάζεται στὰ νυχτέρια τῶν κοριτσιῶν. Τριγυρίζει δίπλα τους, σὰ νὰ γυρεῦη κάτω. Τὸ θάρρος αὐτὸ τὸ ἔχει πάρει, γιατί ποτὲ δὲν τὴν πειράζουν. Οὔτε γυρίζουν μάλιστα τὰ μάτια πρὸς αὐτή. Ἐξακολουθοῦν τὴν ἐργασίαν τους καὶ μιλοῦν γιὰ τὴ νυφίτσα, τάχα σὰ νὰ μὴν τὴν εἶδαν :

— Καλὴ κι ἄξια κοπέλα ποὺ εἶναι ἡ νυφίτσα! Ἐφτιάσε τὴν προίκα της καὶ ἀκόμα δουλεύει.

Ἄμα ὅμως φύγη, τὰ κορίτσια λένε ἓνα ἄστεϊο τραγούδι γιὰ τὸ γάμο της :

*Πέντε ποντικοὶ καὶ δεκοχτὼ νυφίτσες
γάμο κάνανε μ' ἓνα σπυρὶ σιτάρι
καὶ τὸ λιάζανε στῆς βατοιινιάς τὸ φύλλο·
τὸ γοργάλεθαν στοῦ σφοντυλιοῦ τὴν πλάκα.
Σκνίπα ζύμωνε, κουνούπι ἀνεβατίζει
κι ὁ σκαντζόχοιρος βάζει φωτιά στὸ φουῖρο.
Σπίθα πήδηξε τοῦ καίει τὸ ποδαράκι.
Τρέχει ὁ μπάκακας μὲ τὸ νερὸ στὸ στόμα.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. Ὑφάδι τὸ νήμα πού τὸ περνοῦμε στὸν ἀργαλειὸ καὶ διασταυρῶνεται μὲ τὰ κάθετα νήματα, πού λέγονται *στημόνια*.—*ἡ βαταινιά* ὁ βάτος.—*σφοντύλι* τὸ βαρίδι τοῦ ἀδραχτιοῦ.—*ἀνεβατίζω* φουσκώνω τὸ ζυμάρι.

Περιεχόμενο. Γιατί ἡ νυφίτσα εἶναι ὁ τρόμος τῶν κοριτσιῶν; Τί λέει ἕνας μύθος γιὰ τὴ νυφίτσα; Τί κάνουν τὰ κορίτσια, ἅμα παρουσιάζεται ἡ νυφίτσα καὶ τί τραγουδοῦν ἅμα φύγη;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. «*Ἡ νυφίτσα εἶναι ὁ τρόμος τῶν κοριτσιῶν*». Αὐτὲς οἱ λέξεις μᾶς δίνουν ἕνα ὁλόκληρο νόημα, δηλαδὴ σχηματίζουν *πρόταση*.—Προτάσεις εἶναι καὶ αὐτές: «*νυφίζει τὴ νύχτα στὰ σπίτια*»—*κατακόβει τὰ ὑφάδια τῶν ἀργαλειῶν*—«*σκίζει τὰ φορέματα*»—«*πριονίζει τὰ ὑφάσματα*» κτλ. Ὡστε τί λέγεται πρόταση;

2. Σὲ κάθε πρόταση βρίσκουμε πάντα ἕνα *ῥῆμα*, γιατί χωρὶς αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ βγῇ νόημα. Στὴν πρόταση «*ἡ νυφίτσα κατακόβει τὰ ὑφάδια τῶν ἀργαλειῶν*» ἔχομε τὸ ῥῆμα *κατακόβει*.

*Ἐχομε ὅμως καὶ μερικὲς ἄλλες λέξεις πού ἀπαντοῦν στὶς ἀκόλουθες ἐρωτήσεις:

α) *ποιὸς* κατακόβει;—*ἡ νυφίτσα*: *ὑποκείμενο* (πτώση *ὀνομαστική*).

β) *τί* κατακόβει;—*τὰ ὑφάδια*: *ἀντικείμενο* (πτώση *αἰτιατική*).

γ) *τὰ ὑφάδια ποιῶν*;—*τῶν ἀργαλειῶν*: *πτώση γενική*.

Ὡστε μὲ ποιά ἐρώτηση βρίσκομε τὸ ὑποκείμενο καὶ σὲ ποιά πτώση πηγαίνει; Μὲ ποιά ἐρώτηση βρίσκομε τὸ ἀντικείμενο καὶ σὲ ποιά πτώση πηγαίνει; Ὅταν ρωτοῦμε *τίος εἶναι κάτι*, μὲ ποιά πτώση ἀπαντοῦμε;

3. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὀνομαστική, τὴ γενική καὶ τὴν αἰτιατική, μεταχειριζόμαστε καὶ τὴν *κλητική*: *Γιῶργο, ἔλα ἔδω*.—*Νυφίτσα μου, γιατί σκίζεις τὰ φορέματα*;—Πότε χρησιμοποιοῦμε τὴν κλητική;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. 1) Μὲ κατάλληλες ἐρωτήσεις νὰ βρῇς τὸ ὑποκείμενο καὶ τὸ ἀντικείμενο στὶς ἀκόλουθες προτάσεις: «*Ἡ νυφίτσα πῆρε θάροος*».—*Τὰ κορίτσια ἐξακολοθοῦν τὴν ἐργασία*.—*Κάποιος ἔκλεψε τὴν προίκα*.—*Ὁ σκαντζόχοιρος ἀνάβει τὸ φουῆρο*.

2) Νὰ βρῇς ὅλες τὶς γενικὲς πού εἶναι στὸ κείμενο.

Γύμνασμα. Στὶς τρεῖς πρῶτες ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες προτάσεις λείπει τὸ ὑποκείμενο, στὶς ἐπόμενες τρεῖς λείπει τὸ ἀντικείμενο καὶ στὶς τελευταῖες τρεῖς τὸ ῥῆμα: συμπλήρωσέ τες μὲ λέξεις ταιριαστές:

1. Ὁ . . . κόβει ξύλα.—2. Ὁ . . . κοίταξε τὸν ἄρρωστο.—3. Ἡ . . . ἔδωσε στὸ ἐγγόνι της ἕνα μῆλο.—4. Ὁ Κώστας δὲν ἤπνε τὸ . . . του.—5. Ἡ μηλιά μας ἔριξε ὅλο της τὸν . . . —6. Τὸ σκυλὶ κοινῶ τὴν . . . του.—7. Ὁ φαρὰς . . . πολλὰ ψάρια.—8. Ἡ γάτα . . . —9. Ὁ γεωργὸς . . . τὸ χωράφι του.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Γράψε τ' αὐθιμητικά πού βρίσκονται στὸ κείμενο.

2) Γράψε τὰ ἐπίθετα πού βρίσκονται στὸ κείμενο καὶ δίπλα τὸ ὀυσιαστικὸ πού συνοδεύει τὸ καθένα.

— Ούφ! Θά σκάσω ἐδῶ μέσα, ἔλεγε ἡ ἀλεπού ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ πηγαδιοῦ, ὅπου εἶχε πέσει.

— Τί θά γίνω τώρα; Ἡ θά μέ προυινιάσῃ ἡ ὑγρασία καὶ θά μέ ἀποτελειώσῃ ἢ θά πεθάνω ἀπὸ τὴν πείνα. Ἀλίμονο! Ἀλίμονο!.

Ἐξαφνα στὸ φωτεινὸ κύκλο τῶν χειλιῶν τοῦ πηγαδιοῦ ζωγραφίστηκαν τὰ κέρατα καὶ τὰ γένια ἐνὸς μεγάλου τράγου.

— Γειά σου, φίλε!

— Μπά! Ἐσύ, κυρα-Μαριώ; Τί κάνεις ἐκεῖ κάτω;

— Κατέβηκα νὰ πιῶ.

— Κι ἐγὼ γι' αὐτὸ ἦρθα. Εἶμαι ξερὸς ἀπὸ τὴ δίψα. Εἶναι καλὸ τὸ νερό;

— Οὐ! Ἐξοχο! Ἐγὼ δὲν ἦρθα σήμερα γιὰ πρώτη φορά· ἔρχομαι συχνὰ σὲ τοῦτο τὸ πηγάδι. Ἐλα καὶ θά δῆς.

Κατέβηκε ὁ τράγος, ἦπие, ἦπие, ἦπие — μὰ ἔπειτα κατάλαβε πὼς δὲν ἦταν καθόλου εὐκολο νὰ ξανανεβῇ.

— Καὶ τώρα τί θά κάμωμε; ρωτᾷ τὴν ἀλεπού.

— Ἐχω ἓναν τρόπο, ἀλλὰ πρέπει νὰ μ' ἀκούσης καὶ νὰ κάμῃς ἀκριβῶς ὅ,τι θά σοῦ πῶ. Σύμφωνοι;

— Σύμφωνοι.

— Ἐμπρός! Στηλώσου πρῶτα κι ἀκούμπησε τὰ μπροστινά σου πόδια στὸν τοῖχο τοῦ πηγαδιοῦ. Ἐτσι, ὠραῖα... Κάτω τὸ κεφάλι! Ἐγὼ, ἀπὸ τὰ πόδια σου, τοὺς ὤμους σου καὶ τὰ κέρατά σου θά πηδήσω στὰ χεῖλια τοῦ πηγαδιοῦ καὶ θά σὲ τραβήξω μὲ τρόπο ἔπειτα κι ἐσένα.

Σὰν πῆδησε ὁμοῦς ἐπάνω ἡ ἀλεπού, ἀποχαιρέτησε τὸν τράγο.

— Φίλε, γειά σου. Ἦθελα νὰ σὲ σύρω, μὰ εἶσαι βαρὺς. Δὲν μπορεῖς, λές, ν' ἀνεβῇς μόνος σου; Μά, ἂν εἶχε τὸ κεφάλι σου τόσο μυαλό, ὅσες τρίχες ἔχεις στὸ πιγούني σου, δὲ θ' ἀποφάσιζες τὸ κατέβασμα, πρὶν σκεφτῆς γιὰ τὸ ἀνέβασμα. Ἄς εἶναι ὁμοῦς. Ἐσένα οἱ ἄνθρωποι σ' ἀγαποῦν πολὺ. Φώναξε δυνατὰ καὶ κάποιος θά σ' ἀκούσῃ καὶ θά ἔρθῃ νὰ σὲ βγάλῃ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *ζωγραφίστηκαν* ἔδω σημαίνει μεταφορικά: φάνηκαν.—*στηλώνομαι* στηρίζομαι καλὰ στὰ πόδια μου, γιὰ νὰ μὴν πέσω.

Περιεχόμενο. Ὁ μύθος εἶναι γραμμένος διαλογικά. Διηγήσου τον ἄλλωῶς.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) Τὸ ἄρθρο, τὸ οὐσιαστικό, τὸ ἐπίθετο, ἡ ἀντωνυμία, τὸ ῥῆμα καὶ ἡ παθητικὴ μετοχὴ *κ λ ι ν ο ν τ α ι*, δηλ. τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ παρουσιάζει πολλές μορφές: ὁ ἄνθρωπος, τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ἄνθρωπο, οἱ ἄνθρωποι, τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ἀνθρώπους—ὁ καλός, τοῦ καλοῦ κτλ.—αὐτός, αὐτῶν, αὐτοὺς—δένω, δένεις, δένει—ὁ δεμένος, τοῦ δεμένου κτλ. Αὐτὰ λέγονται **κλιτὰ μέρη** τοῦ λόγου.

β) Ὑπάρχουν ὅμως καὶ λέξεις ποὺ *δ ἐ ν κ λ ι ν ο ν τ α ι*, δηλαδή ἔχουν πάντα τὴν ἴδια μορφή, ὅπως λ.χ. εἶναι οἱ ἀκόλουθες λέξεις τοῦ κεμένου: *οὐφ!*, *θά*, *ἔδω*, *μέσα*, *ἀπό*, *ὅπου*, *τώρα* κτλ. Οἱ τέτοιες λέξεις ὀνομάζονται **ἄκλιτα μέρη** τοῦ λόγου.

2. Οἱ ἄκλιτες λέξεις *οὐφ!* *ἀλίμονο!* *γεια σου!* *μπά!* *οὐ!* φανερώουν στενοχώρια, λύπη, χαιρετισμό, ἀπορία. Αὐτὲς οἱ λέξεις ὀνομάζονται **ἐπιφωνήματα**.

3. Οἱ ἄκλιτες λέξεις *ἔδω*, *μέσα*—*τώρα*, *σήμερα*—*ἔτσι*, *ώρατα*—*καθόλου*, πολὺ φανερώουν τόπο, χρόνο, τρόπο, ποσὸ καὶ συνοδεύουν τίς περισσότερες φορὲς ῥήματα. Παρόμοιες λέξεις ὀνομάζονται **ἐπιρρήματα**. Ἀπὸ τὴ σημασίαν τους λέγονται: *τοπικά*, *χρονικά*, *τροπικά*, *ποσοτικά*.

4. Οἱ ἄκλιτες λέξεις *ἀπό*, *γιά*, *μέ*, *σὲ* κτλ. πηγαίνουν πρὶν ἀπὸ ὀνόματα (ἢ ἀντωνυμίες): *ἀπὸ* τὸ βάθος, *γιά* πρώτη φορὰ, *μέ* τρόπο, *σὲ* τοῦτο τὸ πηγάδι. Οἱ τέτοιες ἄκλιτες λέξεις ὀνομάζονται **προθέσεις**.

5. «Τὰ κέρατα *καὶ* τὰ γένια»· ἔδω ἡ ἄκλιτη λέξη *καὶ* ἐνώνει (συνδέει) δύο λέξεις. «Θὰ πηδήσω στὰ χεῖλη τοῦ πηγαδιοῦ *καὶ* θὰ σὲ τραβήξω»· ἔδω τὸ *καὶ* συνδέει δύο προτάσεις. Οἱ τέτοιες ἄκλιτες λέξεις ὀνομάζονται **σύνδεσμοι**. Σύνδεσμοι στὸ κείμενο εἶναι ἀρκετοί: *ἢ*, *καί*, *ἀλλά*, *ὅταν*, *ὅμως*, *ἄν*, *πρὶν*, *νὰ* κτλ.

6. Ἀκλίτες εἶναι καὶ οἱ **ἐνεργητικὲς μετοχὲς** (σ. 7): *βγαίνοντας*—*περνώντας*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. 1) Νὰ βρῆς ὅλα τὰ ἐπιρρήματα, τίς προθέσεις καὶ τοὺς συνδέσμους ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. 2) Νὰ πῆς τί σημασία ἔχει τὸ καθένα καὶ μὲ ποιά λέξη πηγαίνει. 3) Νὰ βρῆς τί φανερώνει καθένα ἀπὸ τὰ ἐπιφωνήματα τοῦ κεμένου.

Γύμνασμα. Συμπλήρωσε τίς παρακάτω φράσεις μὲ τίς προθέσεις, τοὺς συνδέσμους καὶ τὰ ἐπιρρήματα ποὺ λείπουν: «*Ἡ ἀλεποῦ εἶχε πέσει*—στὸ πηγάδι. *Δὲν ἤξερε*—*ν'* ἀνεβῆ καὶ *νὰ* βγῇ—τὸ πηγάδι. «*Ἐπείσε*—*πονηριὰ* τὸν τράγο—*κατεβῆ*—αὐτός. «*Ἐπειτα*—*τὴ βοήθεια* τοῦ τράγου *βγῆκε*—, —*ἄφησε* τὸν τράγο—. Αὐτὰ *ἔπαθε* ὁ τράγος, — *δὲν εἶχε* μυαλὸ *νὰ* συλλογιστῇ—*μπῆ*—*θὰ* βγῇ.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο τρία οὐσιαστικά ἀρσενικά, τρία θηλυκά καὶ τρία οὐδέτερα. Νὰ τὰ γράψης μαζί μ' ἓνα ταιριαστὸ ἐπίθετο δίπλα στὸ καθένα.

9.- Ο ΛΥΚΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΡΝΙ

Τὸ ἀρνάκι, μικρούλικο, κάτασπρο, χαρούμενο, ἔσκυψε ἀπὸ τὴν πράσινη δάχθη κι ἔπινε ἀπὸ τὸ ποτάμι, ποὺ ἔρεε ἀργὰ καὶ ἡ-

ρεμα. Ὁ λύκος κατεβαίνοντας τὴν ἀκροποταμιά τὸ ἀντίκρισε.

— Μὰ τὴν ἀλήθεια, εἶπε μέσα του, δὲν τὸ πιστεῦα πὼς θὰ ἦμουν τόσο τυχερὸς σήμερα. Θὰ γλιτώσω ἀπὸ τὸν κόπο νὰ τρέχω στὴ στάνη. Θὰ τὸ χάψω βέβαια· μὰ νὰ βρῶ καὶ καμιὰ δικαιολογία ποὺ νὰ ἔρχεται σὲ λογαριασμό.

— Νά σοῦ πῶ! φωνάζει· τρόπος εἶν' αὐτὸς νὰ θολώνης τὸ νερὸ καὶ νὰ μὴν ἀφήνης νὰ πιοῦνε κι ἄλλοι;

— Ἐγὼ θολώνω τὸ νερό; Ποῦ, κύρ λύκο;

— Νά ἐδῶ ποὺ εἶμαι. Γιά ἔλα νὰ δῆς.

— Ἀφέντη μου, αὐτὸ δὲ γίνεται. Ἐγὼ μόλις ἀκουμπῶ τὰ χεῖλια μου στὴν ἄκρη τοῦ νεροῦ. Πῶς νὰ τὸ θολώσω; Ἐπειτα ἐσοῦ εἶσαι ψηλότερα. Αὐτοῦ ἀπάνω θὰ ἔρθῃ τὸ θόλωμα;

— Ἄς εἶναι, ἄς τὸ παραδεχτοῦμε αὐτό. Ξέρεις ὅμως πὼς σοῦ χρειάζεται τιμωρία, γιατί ἔβρισες τὸν πατέρα μου;

— Ἐγὼ ;... Πότε;

— Πέρσι.

— Μὰ ἐγὼ πέρσι δὲν ἦμουν κὰν γεννημένο! Μὰ τὰ χορταράκια ποὺ εἶναι ἡ τροφή μου, κύρ λύκο!

— Ἀ! ἐσύ, βλέπω, ξέρεις καὶ βρίσκεις δικαιολογίες. Αὐτὸ ὅμως δὲ θὰ πῇ πὼς ἐγὼ πρέπει νὰ μείνω νηστικός.

Καὶ τὸ ἔφαγε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *σάνη* ή *μάντρα* όπου φυλάγονται τὰ πρόβατα.— *μά* τὰ χορταράκια πού *είναι* ή *τροφή* μου *είναι* δρκος τοῦ ἀρνιοῦ (ὅπως οἱ ἄνθρωποι *λένε* «*μά* τὸ ψωμί πού τρώμε»).

Περιεχόμενο. Τί σκέφτηκε ὁ λύκος, ὅταν εἶδε τὸ ἀρνί; Μὲ ποιὸ τρόπο θέλει νὰ πετύχῃ τὸ σκοπὸ του; Τί ἔκαμε στὸ τέλος;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ὡς τώρα μάθαμε πὼς ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔχει ἑξι κλιτὰ καὶ τέσσερα ἄκλιτα μέρη τοῦ λόγου. Ποιὰ εἶναι; Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ὅμως ὑπάρχουν καὶ μερικὲς λεξοῦλες πού δὲν ἀνήκουν σὲ κανένα ἀπ' αὐτὰ τὰ μέρη τοῦ λόγου. Ἀρκετὲς τέτοιες βρίσκονται στὸ κείμενο: «*μά* τὴν ἀλήθεια», «*νά* σοῦ πῶ», «*νά* ἐδῶ πού εἰμαι», «*για* ἔλα νὰ δῆς», «πίστευα πὼς *θα* ἦμουν», «*θα* γλιτώσω», «*ας* εἶναι». Στὶς φράσεις αὐτὲς ὑπάρχουν οἱ λεξοῦλες *μά*, *νά*, *για*, *θα*, *ας*—πού λέγονται **μόρια**.

Μερικά ἀπ' αὐτὰ πρέπει νὰ τὰ ξεχωρίζουμε ἀπὸ ἄλλες λέξεις πού προφέρονται τὸ ἴδιο:

α) Στὸ κείμενο διαβάσαμε πὼς ὁ λύκος ὀρκίζεται καὶ λέει: «*μά* τὴν ἀλήθεια». Παρακάτω καὶ τὸ ἀρνάκι ὀρκίζεται: «*μά* τὰ χορταράκια». Αὐτὸ τὸ *μά* (πού παίρνει πάντοτε ὀξεῖα) λέγεται **δρωτικό**. Πρέπει νὰ τὸ ξεχωρίζουμε ἀπὸ τὸ σύνδεσμο *μά* (πού παίρνει πάντα βαρεῖα): *θα* τὸ *χάψω βέβαια* *μά* *νὰ* βρῶ καὶ καμιά δικαιολογία.

β) Στὴ φράση «*νά* ἐδῶ πού εἵμαστε» ὑπάρχει τὸ μόριο *νά* (πάντα μὲ ὀξεῖα) πού χρησιμεύει γιὰ νὰ δείξουμε κάτι. Αὐτὸ λέγεται **δειχτικό**.

γ) Στὴ φράση *νά* σοῦ πῶ ὑπάρχει τὸ μόριο *νά* πού χρησιμεύει γιὰ νὰ φανερώσουμε κάτι πού θέλουμε νὰ κάμουμε. Αὐτὸ λέγεται **βουλητικό**. Τὸ βουλητικό παίρνει ὀξεῖα, ὅταν προφέρεται μὲ ἔμφαση. Ἀλλιῶς παίρνει βαρεῖα.

Πρέπει νὰ ξεχωρίζουμε τὸ δειχτικό *νά* καὶ τὸ βουλητικό *νά* ἢ *νά* ἀπὸ τὸ σύνδεσμο *νά*: *πρέπει νὰ μείνω νησιτικός*.

δ) Ἐπίσης τὸ μόριο *για*: *για* ἔλα ἐδῶ, πρέπει νὰ τὸ ξεχωρίζουμε ἀπὸ τὴν πρόθεση *για*: ἀρνάκι *για* φάγωμα, φεύγω *για* τὸ σπίτι.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησ. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ μόρια πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο καὶ τὸ εἶδος τοῦ καθενός.

Γύμνασμα. Ν' ἀντιγράψης τίς ἀκόλουθες φράσεις καὶ νὰ σημειώσης κάτω ἀπὸ κάθε δειχτικό *νά* τὸν ἀριθμὸ 1, κάτω ἀπὸ τὸ βουλητικό τὸν ἀριθμὸ 2 καὶ κάτω ἀπὸ τὸ σύνδεσμο *νά* τὸν ἀριθμὸ 3.

Πήγαινε νὰ φέρῃς τὸ βιβλίον μου. Νά τὸ βιβλίον σου, *νά* καὶ τὸ μολύβι σου. *Πήγαινε* καὶ νὰ μὴ σὲ ξαναδῶ ἐδῶ. *Τρέχω* *νά* δῶ τί γίνεται. *Ποῦ* *νά* καθίσω ἐγώ; *Νά* ἐδῶ εἶναι ἡ θέση σου. *Νὰ* μείνω ἢ *νά* φύγω; *Πρέπει* *νά* μείνης.

Γύμνασμα. Γράψε πέντε φράσεις πού ἡ καθεμιὰ νὰ ἔχῃ ἀπὸ ἓνα μόριο: *μά*, *νά*, *για*, *θα*, *ας*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ γράψης δέκα ρήματα πού νὰ βρίσκονται στὸ κείμενο καὶ πλάι τὸ ὑποκείμενο πού ἔχει τὸ καθένα.

Μιά άλεπού, πολύ πεινασμένη, δέν έβρισκε τίποτε νά φάη. Πα-
ραφύλαξε τά πουλιά πού τσιμ-
ποῦσαν σπόρους καί σκουληκά-
κια στό χῶμα, ἀλλά δέν μπό-
ρεσε νά τσακώση κανένα· τρι-
γύρισε γιά κάμποση ὥρα έξω
ἀπό ἕναν ὀρνιθώνα, μά ἡ πόρτα
ἦταν καλᾶ κλειστή. Δέν ἤξερε
ποῦ νά πάη καί τί νά κάμη.

«Ἡ πρέπει νά πάρω πολὺ
δρόμο», ἔλεγε μὲ τὸ νοῦ της,
«καί νά πάω σὲ μακρινὸ χωριὸ
ἢ θά πεθάνω τῆς πείνας.»

Ξαφνικὰ περνώντας μπροστὰ ἀπὸ μιὰ πελώρια βαλανιδιά,
νιώθει μιὰ πολὺ εὐχάριστη μυρωδιὰ ἀπὸ φαγώσιμα. Πλησιάζει
προσεχτικὰ καί βλέπει πῶς μέσα στὴν κουφάλα τοῦ δέν-
τρου ἦταν ψωμιὰ καί πολλὰ κομμάτια κρέας, πού τὰ εἶχαν ἀφή-
σει κάτι βοσκοί. Στὴν ἀρχὴ φοβήθηκε μὴν τῆς εἶχαν στήσει κα-
μιὰ παγίδα καί συλλογιζόταν ἂν ἔπρεπε νά μπῇ. Κοίταξε δεξιά,
ἀριστερά, μυρίστηκε παντοῦ καί, ἀφοῦ πείστηκε πῶς δέν ἦταν
κίνδυνος, μπῆκε στὴν κουφάλα... Τί θησαυροὶ ἦταν ἐκεῖνοι!
"Ἐφαγε, ἔφαγε, ἔφαγε, ὅσο δέν εἶχε φάει ποτὲ στὴ ζωὴ της.

"Ὅταν χόρτασε καλὰ κι ἔκαμε νά βγῇ, εἶδε πῶς δὲ χω-
ροῦσε. Εἶχε πρηστῇ ἡ κοιλιά της. Καί ἄρχισε τοὺς θρήνους καί
τὰ βογκητὰ! Καί τί ἀγωνία! "Εβλεπε ὅτι ἐκεῖνη τῇ στιγμῇ δέν
ἦταν κανεὶς ἐκεῖ κοντά, ἀνησυχόσε ὅμως μήπως παρουσιαστῇ
ἄξαφνα κανένας καί τὴν πιάσῃ.

"Ἐνῶ λοιπὸν ἔμενε φυλακισμένη ἐκεῖ μέσα, πέρασε μιὰ ἄλλη
άλεπού κι ἀκούοντας τὰ βογκητὰ της τὴ ρώτησε τί ἔπαθε καί
γιατί ἀναστέναζε. "Ὅταν ἔμαθε τὴν αἰτία, τῆς εἶπε: «Ὑπομο-
νῇ. Περίμενε νά γίνῃς ὅπως ἦσουν ὅταν μπῆκες, καί θά βγῇς.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *πελώριος* πολὺν μεγάλως.—*ἀγωνία* τρομάρα, ἀνησυχία.

Περιεχόμενο. Ποῦ ἔφαχνε νὰ βρῇ τροφή ἢ πεινασμένη ἀλεπού; Ποῦ τὴ βρῆκε ἀνέλιπτα; Τί ἔπαθε στὸ τέλος;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ ἀντικρινὸ κείμενο ἔχομε πολλὰς προτάσεις. Πολλὰς ἀπὸ αὐτὰς συνδέονται μετὰ τὸν. Ἄς δοῦμε πῶς γίνεται ἡ σύνδεσί τους.

1. Ὑπάρχουν στὸ κείμενο προτάσεις ποὺ συνδέονται:

α) Μὲ τὸ σύνδεσμο καὶ ποὺ λέγεται *συνπλεχτικός*, β) μὲ τοὺς συνδέσμοις ἀλλὰ καὶ μὰ ποὺ λέγονται *ἀντιθετικοί*, γ) μὲ τὸ σύνδεσμο ἢ ποὺ λέγεται *διαχωριστικός*.

β) Νὰ βρῆς ποιὰς προτάσεις συνδέονται μὲ τέτοιους συνδέσμοις.—Ἡ σύνδεση τῶν προτάσεων μὲ συνδέσμοις *συνπλεχτικούς*, *ἀντιθετικούς* καὶ *διαχωριστικούς* λέγεται *παράταξη προτάσεων*.

2. Ὑπάρχουν προτάσεις ποὺ συνδέονται: α) μὲ τοὺς συνδέσμοις *ὅτι* καὶ *πὼς* (μὲ βαρεῖα), ποὺ λέγονται *εἰδικοί*, β) μὲ τοὺς συνδέσμοις *μήπως* καὶ *μὴ* ποὺ λέγονται *δισταχτικοί*, γ) μ' *ἐρωτηματικές* λέξεις *ποῦ* (μὲ περισπωμένη), *πῶς* (μὲ περισπωμένη), *τί*, *γιατί* (μὲ ὀξεῖα), *ἄν*: *ποῦ νὰ πάη*, *πῶς νὰ βγῇ*, *τί νὰ κάμῃ*, *γιατί ἀναστῆναι*, *ἄν ἔπρεπε νὰ μπῇ*, δ) μὲ τίς *ἀναφορικές* λέξεις *ποῦ* (μὲ βαρεῖα), *ὅσο*, *ὅπως*.

3. Ὄταν μιὰ πρόταση ἀρχίζῃ μὲ εἰδικὸ σύνδεσμο, λέγεται *εἰδική*· ὅταν ἀρχίζῃ μὲ δισταχτικὸ σύνδεσμο, λέγεται *δισταχτική*. Ὄταν μιὰ πρόταση συνδέεται μὲ ἄλλη καὶ ἀρχίζῃ μ' ἐρωτηματικὴ λέξη, λέγεται *πλάγια ἐρωτηματική*. Ὄταν ἀρχίζῃ μὲ ἀναφορικὴ λέξη, λέγεται *ἀναφορική*.

Νὰ βρῆς ποιὰς τέτοιες προτάσεις ὑπάρχουν ἐντὸν κείμενο.

4. Οἱ εἰδικές, οἱ δισταχτικές, οἱ πλάγιες ἐρωτηματικές καὶ οἱ ἀναφορικές προτάσεις λέγονται *δευτερεύουσες* (ἢ *ὑποταγμένες*).

Αὐτὲς δὲν μποροῦν νὰ σταθοῦν μόνες τους, παρὰ συμπληρῶνουν τὸ νόημα κάποιας ἄλλης, ποὺ λέγεται *κύρια πρόταση*.

Ἡ σύνδεση δευτερεύουσας μὲ κύρια πρόταση λέγεται *ὑπόταξη προτάσεων*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Διάβασε τίς 10 πρώτες γραμμὲς τοῦ κειμένου. Νὰ βρῆς ποιὰς προτάσεις ὑπάρχουν καὶ πῶς γίνεται ἡ σύνδεσί τους.

Γύμνασμα. Συμπλήρωσε τίς ἀκόλουθες φράσεις μὲ τίς λέξεις ποὺ λείπουν, γιὰ νὰ γίνῃ ἡ σύνδεση τῶν προτάσεων: *Οἱ ἀρχαῖοι πίστευαν ... οἱ θεοὶ ἦταν πολλοί.*—*Θέλω νὰ πιάξω ... δὲν μπορῶ.*—*Εἶμαι ἐλαφρῶς ντυμένος καὶ φοβοῦμαι...* *κρυώσω.*—*Γάτα ... κοιμᾶται ποτικοὺς δὲν πιάει.*—*Δὲν ἔξρω ... γίνεται ὁ φίλος μου.*—*Ὁ Νίκος διαβάζει ... γράφει καλὰ.*—*Ἡ ἄκουε ... φύγε.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς καὶ νὰ γράψῃς χωριστὰ τὰ τοπικά καὶ τὰ χρονικά ἐπιρρήματα ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Ἐπίσης τίς ἐνεργητικὰς καὶ παθητικὰς μετοχές.

“Ένας αίτος και μιὰ άλεπού έγι-
ναν φίλοι, γιατί καταλάβαιναν
πώς σέ μερικά πράγματα έμοια-
ζαν τά φυσικά τους. Μιά μέρα
λέει ό αίτός :

— ‘Αγαπητή μου, άν γίνωμε γειτό-
νοι, ή φιλία μας θά στερεωθή ακό-
μη περισσότερο. Δέν τό νομίζεις ;

— Δίκιο έχεις, είπε ή άλεπού· άς
γειτονέσωμε λοιπόν, γιά νά μπο-
ρούμε νά βοηθούμε ό ένας τόν
άλλον εύκολώτερα.

“Έτσι καί έγινε. ‘Ο αίτός ανέβηκε σ’ ένα ψηλό δέντρο κι έκει
έβγαλε τά πουλιά του, ή άλεπού πάλι μπήκε και γέννησε τά μι-
κρά της μέσα στά χαμόκλαδα πού ήταν άπό κάτω. ‘Ο αίτός
δμως, άν καί είχε όρκιστή φιλία και βοήθεια, δέ στάθηκε πι-
στός στόν όρκο του. Μιά μέρα, έπειδή δέν έβρισκε τροφή γιά τά
παιδιά του, παραφύλαξε μιάν στιγμή πού έλειπε ή άλεπού άπό
τή φωλιά της, άρπαξε τ’ άλεπόπουλα και τ’ ανέβασε στή δική
του φωλιά.

“Όταν γύρισε ή άλεπού και κατάλαβε τί είχε γίνει, λυπή-
θηκε κατάκαρδα και έξαγριώθηκε γιά τήν άπιστία τοῦ φίλου της.
“Ηθελε νά έκδικηθή, αλλά πώς νά κάμη ; Πώς νά κυνηγήση τόν
αίτό, άφοῦ αὐτός έχει φτερά, ένώ εκείνη είναι πεζή ; “Έπρεπε
λοιπόν νά περιμένη, ώσπου νά βρῇ τήν εύκαιρία. Στό άναμετα-
ξύ καταριόταν τόν άπιστο φίλο.

‘Ο αίτός δέν άργησε νά τιμωρηθή γιά τήν κακή του πράξη.
Βλέποντας κάτι ανθρώπους πού θυσιάζαν στοῦς θεούς μιάν κα-
τσίκά χίμηξε κάτω, άρπαξε άπό τό βωμό ένα φλογισμένο κομ-
μάτι άπό τά σπλάχνα και τό ανέβασε ψηλά. Σάν τό έφερε στή
φωλιά του, φύσηξε άέρας και άπό ένα λιανό ξερό ξυλαράκι ά-
ναψε φλόγα δυνατή. Τ’ αίτόπουλα ήταν άπλερα άκόμα, ώστε
δέν μπορούσαν νά πετάξουν. Μισοκαμένα, έπεσαν στή γῆ. ‘Η
άλεπού έτρεξε και τά έφαγε μπροστά στά μάτια τοῦ αίτοῦ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἔμοιαζαν τὰ φυσικά τους εἶχαν τὶς ἴδιες συνήθειες, ἔμοιαζε ὁ χαρακτήρας τους.—ἄπλερος ἀγίνωτος, μικρός.

Περιεχόμενο. Τί κακὸ ἔκαμε ὁ ἀετὸς καὶ πῶς τιμωρήθηκε; Ποιὸ δίδαγμα βγαίνει ἀπὸ τὸ μῦθο τοῦ ἀετοῦ καὶ τῆς ἀλεπούς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1) Στὸ κείμενο διαβάζουμε: *Λίγιο ἔχεις, εἶπε ἡ ἀλεπού· ἄς γειτονέψωμε λοιπόν.* Ἐδῶ ὁ σύνδεσμος *λοιπόν* φανερῶνει *συμπέρασμα*. Γι' αὐτὸ ὀνομάζεται *συμπερασματικός*.

Οἱ συμπερασματικοὶ σύνδεσμοι συνδέουν κύριες προτάσεις μεταξύ τους, δηλ. χρησιμεύουν στὴν *παράταξη* προτάσεων (ὅπως καὶ οἱ συμπλεκτικοί, ἀντιθετικοὶ καὶ διαχωριστικοί, πού εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα).

2) Ὑπάρχουν ὅμως στὸ κείμενο καὶ ἄλλοι σύνδεσμοι, πού συνδέουν δευτερεύουσες προτάσεις μὲ κύριες, δηλ. χρησιμεύουν στὴν *ὑπόταξη* προτάσεων. Ἔτσι βρίσκονται προτάσεις πού συνδέονται:

α) Μὲ τοὺς συνδέσμοις *ὅταν, ὥσπον, σὰν* πού φανερῶνουν *χρόνο* καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζονται *χρονικοί*.

β) Μὲ τοὺς συνδέσμοις *γιατί* (μὲ βαρεῖα), *ἐπειδὴ*, πού δείχνουν *αἰτία* καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζονται *αἰτιολογικοί*.

γ) Μὲ τὸ σύνδεσμο *ἄν*, πού χρησιμεύει γιὰ νὰ κάνωμε *ὑπόθεση* καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζεται *ὑποθετικός*.

δ) Μὲ τὸ σύνδεσμο *γιά νὰ* πού δείχνει *σκοπὸ* καὶ ὀνομάζεται *τελικός*.

ε) Μὲ τὸ σύνδεσμο *ὥστε*, πού δείχνει *κάποιο ἀποτέλεσμα* καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζεται *ἀποτελεσματικός*.

Αὐτὲς οἱ δευτερεύουσες προτάσεις ὀνομάζονται ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ συνδέσμου πού ἔχουν *χρονικές, αἰτιολογικές, ὑποθετικές, τελικές, ἀποτελεσματικές*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ποιὲς δευτερεύουσες προτάσεις βρίσκονται στὸ κείμενο καὶ πῶς γίνεται ἡ σύνδεσή τους.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις καὶ συμπλήρωσε τὶς προτάσεις πού ἀρχίζουν μὲ τοὺς συνδέσμοις:

1) Τὸ μάθημα τελείωσε· *λοιπόν* . . . 2) Ἀρχίζει νὰ νυχτώνη, *ὅταν* . . . 3) Ὁ Πέτρος δὲν ἦρθε στὸ σχολεῖο, *γιατί* . . . 4) Θέλω νὰ πᾶμε ἐκεῖ μαζί· δὲ θὰ πάω καὶ ἐγώ, *ἄν* . . . 5) Οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ ἐργάζονται, *γιά νὰ* . . . 6) Εἶναι τόσο στενός ὁ δρόμος, *ὥστε* . . .

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς ποιοὶ σύνδεσμοι βρίσκονται στὸ σημερινὸ μάθημα τοῦ Ἀναγνωστικοῦ σου. Γράψε τὶς προτάσεις ἢ τὶς λέξεις πού συνδέονται μὲ τοὺς συνδέσμοις αὐτοὺς.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο τρία οὐσιαστικά ἀρσενικά, τρία θηλυκά καὶ τρία οὐδέτερα καὶ νὰ τὰ γράψῃς στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ μαζί μ' ἓνα ἐπίθετο πού νὰ ταιριάζῃ στὸ καθένα.

Σηκώθηκα νωρίς τὸ πρωὶ στὸ ξενοδοχεῖο· ντύθηκα, ἄνοιξα τὴν μπαλκονόπορτα καὶ βγῆκα. Τί θέαμα, Θεέ μου, τί πανόραμα! Καὶ τί ἱκανοποίηση γιὰ ὅλες μου τὶς ταλαιπωρίες! Ἀπὸ τὸ ὕψος ἐκεῖνο ὅλη ἡ Ἀθήνα, ἡ ὠραία, ἡ φωτεινὴ, ἡ κατάσπρη πόλη, ἀπλωνόταν μπροστὰ στὰ μάτια μου. Ὡκεανὸς ἀπὸ ρόδινες σκεπές, σειρὲς κανονικὲς ἀπὸ δρόμους πλατιοὺς, παλάτια κομψά, ὀλομάρμα-

ρα. Πρασινάδες σπαρμένες ἐδῶ κι ἐκεῖ καὶ ἀρχαῖα μνημεῖα μὲ τὸ κοκκινωπὸ χρῶμα ποὺ τὰ ἔβαψε ὁ καιρὸς. Ἀσυνήθιστος ἀπὸ τέτοια μεγαλοπρέπεια κι ὁμορφιά, ἔμεινα ἐκστατικὸς, βλέποντας μὲ ἀχόρταγο μάτι.

Ἕνας λόφος τετράγωνος, σοβαρὸς, σκοταδερός, βασιλευε ἐκεῖ πέρα μὲ ὅλο τὸ μεγαλεῖο, μὲ ὅλη τὴν ἐπιβλητικότητα. Στὴν κορυφὴ του ἀπάνω πρόβαινε μιὰ σειρὰ ἀπὸ συντριμμένα ἀετώματα καὶ κολόνες. Ἀνάμεσα στὰ παλιά, στὰ μισοκιτρινισμένα μάρμαρα τῶν ἐρειπίων φαίνονταν κομμάτια ἀπὸ τὸ γαλάζιο οὐρανὸ καί, κάτω, νέα καταπράσινη χλόη ἔζωνε δειλὰ τὰ ριζώματα τοῦ γέρου βράχου.

Δὲν εἶχα ἀνάγκη νὰ ρωτήσω, γιὰ νὰ μάθω πὼς ἦταν ἡ Ἀκρόπολη. Ὡ νά, πατοῦσα τὸ χῶμα καὶ ἀνάσαινα τὸν ἀέρα τῆς μεγάλης, τῆς αἰώνιας πόλης, τῆς πιὸ δοξασμένης τοῦ κόσμου!

Τὴν ἴδια μέρα ἐγκαταστάθηκα στὸ σπῆτι ποὺ ἤμουν συστημένος νὰ μείνω οἰκότροφος, γράφτηκα στὸ Πανεπιστήμιο καὶ ἄρχισα νὰ γυρίζω στὴν πόλη, γιὰ νὰ βλέπω τ' ἀξιοθέατα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. σκεπὴ στέγη.—ἐκστατικός ἐκεῖνος πού τὰ χάνει, ὅταν βλέπῃ κάτι ἀξιοθαύμαστο.—οἰκότροφος ἐκεῖνος πού ἔχει κατοικία καὶ τροφή μὲ πληρωμὴ σὲ ξένο σπίτι.

Περιεχόμενο. Ὁ συγγραφέας περιγράφει πῶς ἀντίκρισε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν Ἀθήνα, πῶς εἶδε τὸ θέαμα τῆς πόλης καὶ τί ἐνόησε.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔχει πολλὰς χιλιάδες λέξεις. Ἀπὸ πότε ὁμως βρίσκονταί στὴ γλῶσσα μας ὅλες αὐτές; Ἄς προσέξουμε μερικὲς λέξεις τοῦ κειμένου:

1. α) *Πρωί, μάρομαρα, Θεέ μου, ἀπὸ τὸ ὕψος ἐκεῖνο, ἡ ὥραία, ἡ φωτεινὴ, ὠκεανός, ἐκεῖ, χρῶμα, καιρὸς—πόλη, μάτι, μαροστά, βλέποντας* κτλ. Οἱ λέξεις αὐτὲς εἶναι κληρονομημένες ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ καὶ λέγονται *χωρὶς διακοπὴ* ὡς σήμερα. Καὶ ἡ ἔμειναν ἀπαράλλαχτες ὅπως ἦταν ἐδῶ καὶ τρεῖς χιλιάδες χρόνια ἢ μὲ τὸν καιρὸ ἀλλαξαν λιγάκι στὴ φωνητικὴ τους μορφή ἢ στὴν κατὰληξή. Τέτοιες ἀρχαῖες λέξεις ἔχομε πολλὰς.

β) Οἱ λέξεις *μπαλκόνι, πόρτα, παλάτι, σπίτι* εἶναι παρμένες ἀπὸ ξένες γλῶσσες. Ἔτσι καὶ πολλὰς λέξεις πού τίς λέμε συχνά: *σάλα, καπέλο, ῥάσο, πανταλόνι, κάλτσα, κατασάβλα, τερεκές, κάστρο, ἀκουμπό, λουκάνικο, καφέ, γιαούρι, τράμ*. Τέτοιες λέξεις ἀπὸ ξένες γλῶσσες μπῆκαν σὲ διάφορες ἐποχές, γιὰ νὰ δηλώσουν νέα πράγματα ἢ νέες ἐννοιες. Ἀπὸ τότε ὁμως πού μπῆκαν, ἔμειναν οἱ περισσότερες καὶ λέγονται *χωρὶς διακοπὴ* ὡς σήμερα. Βρίσκονται πάντα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ μας κληρονομημένες καὶ αὐτὲς ἀπὸ πολλὰ χρόνια.

Ὅλες αὐτὲς οἱ λέξεις, πού ἔχουν κληρονομηθῇ ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ ἢ μπῆκαν σ' αὐτὴν ἀργότερα καὶ ἔμειναν πιά στὴ γλῶσσα μας, λέγονται *λαϊκὲς λέξεις*.

2. Ἐχομε ὁμως καὶ ἄλλο εἶδος λέξεων, πού δὲν εἶναι κληρονομημένες ἀπὸ τὴν παλαιὰ ἐποχὴ. Δ.χ. οἱ λέξεις τοῦ κειμένου *ἐνοδοχεῖο, πανόραμα, ἱκανοποίηση, μεγαλοπρέπεια, ἐκστατικός, οἰκότροφος, πανεπιστήμιο* κτλ. ἢ εἶναι ἀρχαῖες λέξεις πού γιὰ πολλοὺς αἰῶνες εἶχαν πάψει νὰ λέγωνται ἢ σχηματίστηκαν τελευταία ἀπὸ ἀρχαῖες λέξεις. Τέτοιες εἶναι καὶ πολλὰς λέξεις πού λέγονται σὲ διάφορες ἐπιστῆμες καὶ τέχνες: *ἀκαδημία, γυμνάσιο, τηλεγράφος, τηλεφώνο, ἀσύρματος, φωτογραφία, οὐρανοξύστης, αὐτοκίνητο, ἀτμομηχανή* κτλ. Αὐτὲς οἱ λέξεις δὲν εἶναι κληρονομημένες ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ ὡς τὴν ἐποχὴ μας.

Τὶς χρησιμοποίησαν πρῶτοι οἱ *λόγιοι* (δηλαδὴ οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι) καὶ γι' αὐτὸ λέγονται *λόγιες λέξεις*.

3. Ὡστε ἔχομε δυὸ εἰδῶν λέξεις: *λαϊκὲς* καὶ *λόγιες*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησις.—α) Νὰ βρῇς 10 λαϊκὲς καὶ 5 λόγιες λέξεις ἀπὸ τὸ κείμενο.—

β) Νὰ βρῇς ποῦς ἀρχαῖες λέξεις ἀπὸ τὸ «Πάρεο ἡμῶν» χρησιμοποιοῦμε καὶ ἐμεῖς σήμερα ἢ μὲ τὴν ἴδια μορφή ἢ μὲ κάπως ἀλλαγμένη. (Δ.χ. *οὐρανός, πατέρας* κτλ.)

Γύμνασμα. Γράψε 5 φράσεις πού σὲ καθεμιά νὰ ὑπάρχουν λέξεις λαϊκὲς καὶ λόγιες ἀπὸ τὰ παραδείγματα τοῦ σημερινοῦ μαθήματος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Χώρισε τίς προτάσεις πού ὑπάρχουν στὸ τελευταῖο κομμάτι τοῦ κειμένου καὶ σημείωσε πλῆνι στὴν καθεμιά τί εἶδους πρόταση εἶναι.

2) Γράψε τίς παθητικὲς μετοχές πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο καὶ σημείωσε δίπλα στὴν καθεμιά τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτώση τῆς.

“Ένας ποντικός έξοχικός είχε φίλο του ένα σπιτικό ποντικό και τὸν κάλεσε στὰ χωράφια νὰ φᾶνε μαζί. Ὁ σπιτικός, βλέποντας αὐτὰ πού τοῦ πρόσφερε ὁ φίλος του, κριθαράκι δηλαδή καὶ σιταράκι, τοῦ λέει: — Ἐσύ, ἀγαπητέ μου, ζῆς σὰν τὰ μυρμηγκάκια· ἔλα μαζί μου, νὰ εὐφρανθῇ ἡ καρδούλα σου. Στὸ

σπίτι πού μένω ἔχω ἀπ’ ὅλα: κάτι φετάρες ψωμί, κομματάρες τυρί, λαρδί, σύκα, χουρμάδες, φρούτα. Ἔλα νὰ χοντρύνης, νὰ γίνης σπουδαῖος ποντίκαρος, καὶ ὄχι νὰ εἶσαι ἔτσι ἀδυνατούτσικος, ὅπως τώρα.

Ξεκίνησαν ἀμέσως καὶ οἱ δύο καὶ πῆγαν στὴν πόλη.

— Τί σπιταρόνα! ψιθυρίζει ὁ έξοχικός.

— Ἐδῶ μένω, λέει ὁ ἄλλος. Ἀνέβηκαν γρήγορα γρήγορα καὶ χῶθηκαν σὲ μιὰν ἀποθηκούλα.

— Τί θησαυροί! Ἐσύ, φιλαράκο, εἶσαι εὐτυχισμένος.

Μόλις ὅμως στρώθηκαν στὸ φαί, ἀκούονται ἀπὸ δίπλα ἀγριοφωνάρες καὶ νιαουρίσματα.

— Γάτος! λέει τρομαγμένος ὁ μουσαφίρης.

— Μὴ φοβᾶσαι, ἀπαντᾷ ὁ ἄλλος· εἶναι γατούλα μικρὴ καὶ δὲν ἔρχεται ποτὲ ἐδῶ μέσα· μὰ καὶ νὰ ἔρθη, θὰ χωθοῦμε στὶς τρυπίτσες.

Σὲ λιγάκι ἀνοίγει ἡ πόρτα καὶ μπαίνει ἕνας ὑπηρετάκος, κάτι νὰ πάρῃ ἀπὸ τὴν ἀποθήκη. Τὰ ποντίκια τρυπῶνουν στὶς χαραμάδες. Ὅταν ἔφυγε ὁ μικρός, πρόβαλαν δειλὰ δειλὰ, γιὰ νὰ σύρουν στὸν κρυψώνα τους κανένα συκαλάκι. Μὰ πάλι ἀνοίγει ἡ πόρτα καὶ παρουσιάζεται ὁ νοικοκύρης, ἕνας ἄντρακλας ὡς ἐκεῖ ἀπάνω. Δρόμο τὰ ποντίκια στὴν τρύπα.

Γυρίζει τότε ὁ έξοχικός καὶ λέει στὸν ἄλλον: «Φίλε μου, ἔχε γειά· σοῦ εὐχομαι νὰ χαίρεσαι τὰ πλούτη σου, πού τὰ ζῶνουν οἱ φόβοι καὶ οἱ κίνδυνοι. Ἐγώ, ὁ καημενούλης, θὰ ζῶ φτωχικά ὅπως πρῶτα, θὰ τρώγω τὸ σιταράκι μου καὶ τὸ κριθαράκι μου, μὰ θὰ εἶμαι ξέγνοιαστος, ἐλεύθερος, χωρὶς αὐτὸ τὸ ἀδιάκοπο χτυποκάρδι.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *ποντικός εξοχικός* ὁ ποντικός πού ζῇ στοὺς ἀγρούς (ἀρουραίος).—*νὰ ἐθφρανθῇ*, τύπος τοῦ ῥήματος *ἐθφραίνομαι* νιώθω μεγάλη εὐχαρίστηση.—*λαρδί χοιρινό λίπος*, παστό ἢ καπνισμένο.—*χουρμάδες* οἱ καρποὶ τῆς χουρμαδιάς (φουικιάς).

Περιεχόμενο. Ὁ μύθος μᾶς λέει πῶς ζῇ ὁ εξοχικός ποντικός καὶ πῶς ὁ σπιτικός. Νὰ περιγράψῃς τὴ ζωὴ τοῦ καθενός.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Πολλὲς λέξεις παράγονται ἀπὸ ἄλλες, δηλαδὴ σχηματίζονται ἀπὸ ἄλλες παίροντας στὸ θέμα τους μιὰν ἄλλη κατάληξη. Ἔτσι λ.χ. ἡ λέξη *κρηθαράκι* ἀπὸ ποιά λέξη παράγεται; Ποιά κατάληξη παίρνει; Τί σημαίνει;

Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ μὲ διάφορες καταλήξεις ἔγιναν οἱ λέξεις *μυρμηγκάκι*, *καρδούλα*, *ἀδυνατούτσικος* κτλ. Αὐτὲς φανερώνουν κάτι μικρό: *ἀποθηκούλα* (μικρὴ ἀποθήκη) ἢ τίς λέμε, ὅταν μιλοῦμε χαϊδευτικά: *ἐσύ, φιλαράκο*. Οἱ τέτοιες λέξεις ὀνομάζονται *ὑποκοριστικά*.

Τὰ ὑποκοριστικά εἶναι: α) οὐσιαστικά πού γίνονται ἀπὸ ἄλλα οὐσιαστικά: *μυρμηγκάκι*, *καρδούλα* (ἀπὸ ποιά οὐσιαστικά παράγονται;) καὶ β) ἐπίθετα πού γίνονται ἀπὸ ἄλλα ἐπίθετα: *ἀδυνατούτσικος*, *καχημενούλης* (ἀπὸ ποιὲς λέξεις παράγονται;)

2. Οἱ λέξεις *ποντίκ-αρος*, *φει-άρα*, *σπι-αρόνα* ἔγιναν ἀπὸ ἄλλες. Ἀπὸ ποιὲς λέξεις παράγονται; Ποιὲς καταλήξεις παίρνουν; Τί σημαίνουν; Οἱ τέτοιες λέξεις ὀνομάζονται *μεγεθυντικά*.

Τὰ μεγεθυντικά εἶναι οὐσιαστικά πού γίνονται ἀπὸ ἄλλα οὐσιαστικά.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῇς ὅλα τὰ ὑποκοριστικά πού εἶναι στὸ κείμενο. Ἀπὸ ποιὲς λέξεις παράγονται καὶ μὲ ποιὲς καταλήξεις;—Νὰ βρῇς ὅλα τὰ μεγεθυντικά. Ἀπὸ ποιὲς λέξεις παράγονται καὶ μὲ ποιὲς καταλήξεις;

Γύμνασμα. Νὰ σχηματίσῃς τρεῖς στήλες: στὴν α' νὰ γράψῃς τίς παρακάτω λέξεις ὅπως εἶναι, στὴ β' ἕνα ἀντίστοιχο ὑποκοριστικὸ τῆς καθεμιάς καὶ στὴν γ' ἕνα ἀντίστοιχο μεγεθυντικὸ (μὲ ὁποιαδήποτε κατάληξη): *τραπέζι*, *στόμα*, *κλωστή*, *παιδί*, *πόρτα*, *παράθυρο*, *μολύβι*, *κομμάτι*, *βαρέλι*, *φωνή*, *γάτος*, *σκύλος*, *ἀρκούδα*.

Γύμνασμα. Γράψτε τὰ ὑποκοριστικά τῶν παρακάτω λέξεων (ὅσο περισσότερα μπορεῖς νὰ βρῇς ἀπὸ καθεμιά): *ἄνθρωπος*, *δρόμος*, *ἄγγελος*, *μαθητής*, *στρατιώτης*, *Κώστας*, *πατέρας*, *χάρακας*, *κονταλιά*, *φωλιά*, *ζάχαρη*, *βρόση*, *Ἑλένη*, *πνιγὴ*, *Φρόσος*, *ἄλεπού*, *αὐγό*, *βουνό*, *πεῦκο*, *τραγοῦδι*, *κρέας*, *φῶς*, *καλὸς*, *μικρός*, *ἀκριβός*, *πονηρός*, *ἄμορφος*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῇς ὅλα τὰ ἐπίθετα πού ὑπάρχουν στὶς δώδεκα πρώτες γραμμὲς τοῦ κειμένου καὶ νὰ τὰ γράψῃς στὸν πληθυντικόν.

Ὁ Κωστάκης διαβάζει ἓνα βιβλίο ἱστορικό. Στὰ παλιά τὰ χρόνια, λέει τὸ βιβλίο, τὴ Σαλαμίνα τὴν ἤθελαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Μεγαρίτες, καὶ πολέμουσαν ποῖος νὰ τὴν κρατήσῃ στὴν ἐξουσία του. Ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ἀποτυχίες κι ἔπαθαν πολλές ζημιές στὸν πόλεμο, ἀπελπίστηκαν καὶ ἀποφάσισαν ν' ἀφήσουν τὸ νησί στοὺς ἀντιπάλους τους. Ὁ Σόλωνας ἦταν γι' αὐτὸ πολὺ πικραμένος. «Εἶναι ντροπὴ, ἔλεγε, νὰ χάνωμε τὸ θάρρος μας. Ἐγὼ θὰ προτιμοῦσα νὰ εἶμαι κανέναν ταπεινὸς νησιώτης, νὰ εἶμαι Σικινίτης ἢ Φολε-

γάνδριος, παρὰ πού εἶμαι Ἀθηναῖος, καὶ νὰ λήθῃ καὶ γιὰ μένα ὁ κόσμος πὼς εἶμαι ἀπὸ ἐκείνους πού ἀπαρνήθηκαν τὴ Σαλαμίνα.»

Καὶ ὁ Κωστάκης θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ ἦταν νησιώτης, αὐτὸς ὅμως γιὰ ἄλλο λόγο. Ὁ πατέρας του, λοστρόμος σ' ἓνα βαποράκι, τὸν εἶχε πάρει τὴν ἀνοιξὴ καὶ τὸ καλοκαίρι μαζί του σὲ κάμποσα ταξίδια στὶς Κυκλάδες. Φόρτωναν βερικοκὰ ἀπὸ τὴ Νάξο, ντομάτες ἀπὸ τὴ Σύρα, ἄλλα ἐμπορεύματα ἀπὸ ἄλλα νησιά καὶ τὰ ἔφερναν στὸν Πειραιά. Τὸ βαποράκι ἔμενε ἀρκετὲς ὥρες σὲ κάθε λιμάνι καὶ ὁ Κωστάκης γνωρίστηκε μὲ πολλὰ νησιωτάκια τῆς ἡλικίας του· ἔκαμε ἔτσι φίλους Συριανούς, Ναξιῶτες, Σιφνιούς, Μυκονιάτες. Ψάρευαν μαζί, ἔκαναν ἐκδρομοῦλες, καὶ οἱ μέρες αὐτὲς ἦταν γιὰ τὸν Κωστάκη οἱ ὠραιότερες τῆς ζωῆς του. Στὴν Τήνο μάλιστα ἔμεινε ὁλόκληρη βδομάδα, γιατί ἡ μητέρα του ἦταν Τηνιακιά καὶ εἶχε ἐκεῖ συγγενεῖς.

— Γιατί, πατέρα, δὲ μὲ παίρνεις κανένα ταξίδι ἀκόμα; Οἱ καιροὶ εἶναι τώρα τὸ φθινόπωρο τόσο ὠραῖοι!

— Καὶ τὰ μαθήματα πού ἔρχισαν; Δοῦλεψε τώρα καλὰ στὸ σχολεῖο σου καὶ τοῦ χρόνου θὰ πᾶμε κι ἄλλοῦ.

Ὁ Κωστάκης καταλαβαίνει πὼς αὐτὸ εἶναι τὸ σωστό. Ἀνοίγει τώρα τὴ Γεωγραφία καὶ διαβάζει: Τὰ σκυριανὰ σπίτια εἶναι στολισμένα μὲ ὠραῖα ντόπια ἔπιπλα καὶ σκεύη... Τὰ σκοπελίτικα ἀχλάδια εἶναι περίφημα... Διαλεχτὰ εἶναι τὰ σαντορινιά κρασιά, ὅπως—στὸ Ἴόνιο—τὰ θιακά...

Ὁ νοὺς τοῦ Κωστάκη ταξιδεύει. Τώρα θυμᾶται τὴν ἱστορία: «Οἱ Ὑδραῖοι, οἱ Σπετσιῶτες, οἱ Ψαριανοί, τὰ ἥρωικά θαλασσοπούλια μας...»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *Σικινίτης* ἐκεῖνος πού κατάγεται ἀπὸ τὴ Σίκινο (νη-σάκι τῶν Κυκλάδων).—*Φολεγάνδριος* ἐκεῖνος πού κατάγεται ἀπὸ τὴ Φολέγανδρο (ἄλλο νησάκι τῶν Κυκλάδων).—*λοστρόμος* ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς ἀπλοὺς ναυτικούς ἐμπορικοῦ πλοίου, δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς ἄντρες πού ἀπαρτίζουν τὸ πλήρωμα.

Περιεχόμενο. Διηγῆσου μας τί διάβασε ὁ Κωστάκης στὸ ἱστορικὸ βιβλίον.—Γιατί ἤθελε νὰ ἦταν νησιώτης;—Τί ζητοῦσε ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ τί ἀπαντοῦσε ἐκεῖνος;—Τί διαβάζει ὁ Κωστάκης ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς Γεωγραφίας;—Τί θυμᾶται πάλι ἀπὸ τὴν ἱστορία;—Νὰ πῆς πού βρίσκονται οἱ τοποθεσίες πού ἀναφέρονται στὸ κείμενο.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο βρίσκονται οἱ λέξεις: *Ἀθηναῖος, Μεγαρίτης, Σικινίτης, Φολεγάνδριος* κτλ. Τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ φανερῶνουν ἀνθρώπους πού κατάγονται ἀπὸ ὀρισμένους τόπους καὶ λέγονται **ἐθνικά** ὀνόματα (ἢ *πατριδωνυμικά*). Ὅπως βλέπομε, τὰ ἐθνικά παράγονται μὲ διάφορες καταλήξεις ἀπὸ τὰ ὀνόματα τόπων: *Ἀθηναῖος, Μεγαρίτης, Μυκονιάτης, Ναξιῶτης, Σκυριανός, Τηνιακός, Σαντορινιός*.—Ἀπὸ ποιά ὀνόματα παράγονται τὰ ἐθνικά αὐτά; Ποιὲς καταλήξεις παίρνουν; Σχημάτισε τὸ θηλυκὸ τους' (πρόσεξε ποιά κατάληξη παίρνει τὸ θηλυκὸ τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὰ ἐθνικά αὐτά).

Μερικὰ ἐθνικά παίρνουν ἄλλες καταλήξεις: *Μοραΐτης, Προβεζάνος, Καλαβρυτινός, Ἀλγερινός, Κρητικός, Κινέζος, Κώτης*. Ἀπὸ ποιά ὀνόματα παράγονται καὶ ποιὲς καταλήξεις παίρνουν τὰ ἐθνικά αὐτά; Πῶς σχηματίζουν τὸ θηλυκὸ τους;

2. Πολλὰ ἐθνικά σὲ -ος ἔχουν θηλυκὸ σὲ -ίδα: *Γαλλίδα, Ἀγγλίδα, Γερμανίδα, Ἰταλίδα* κλπ. Ὅμοια καὶ τὸ ἐθνικὸ *Ἑλλήνας* ἔχει θηλυκὸ *Ἑλληνίδα*. Μερικὰ ἔχουν θηλυκὸ καὶ μὲ **δεύτερο τύπο** σὲ -α: *Βουλγαρος - Βουλγαρίδα* καὶ *Βουλγάρα, Ρώσος - Ρωσίδα* καὶ *Ρώσα*.—Ὅσα τελειώνουν σὲ -δὸς ἔχουν θηλυκὸ σὲ -δή: *Ἰνδός - Ἰνδή, Σουηδός - Σουηδή*.

3. Τὰ ἐθνικά γράφονται μὲ τὸ ἀρχικὸ γράμμα κεφαλαῖο, ἐκτὸς ἂν προσδιορίζουν οὐσιαστικά (γιατί τότε εἶναι ἐπίθετα): *σκυριανὰ σπίτια*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ποιά εἶναι τὰ ἐθνικά πού βλέπεις στὸ κείμενο; Ἀπὸ ποιο ὄνομα τόπου παράγεται τὸ καθένα καὶ μὲ ποιά κατάληξη; Ποιὸ εἶναι τὸ θηλυκὸ τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτά;

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παρακάτω ὀνόματα τόπων καὶ πλάι στὸ καθένα τὸ ἐθνικὸ πού παράγεται ἀπ' αὐτὸ (στὸ ἀρσενικὸ καὶ στὸ θηλυκὸ): *Σούλι, Κέρκυρα, Ζάκυνθος, Λευκάδα, Λάρισα, Εὐρώπη, Ἀσία, Ἀφρική, Ἀμερική, Αὐστραλία, Κалаμάτα, Κόρινθος, Ἀνατολή, Μάνη, Χίος, Πάτρα, Ἅγιον ὄρος, Πήλιο (ὄρος)*.

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς 10 ἐθνικά ὀνόματα (ἐκτὸς ἀπ' ὅσα ἀναφέρονται στὸ σημερινὸ μάθημα) καὶ δίπλα στὸ καθένα νὰ γράψης ἀπὸ ποιο ὄνομα παράγεται.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς ἀπὸ τὸ κείμενο καὶ νὰ γράψης 5 κοινὰ οὐσιαστικά, 5 ἐπίθετα, 5 ῥήματα καὶ 5 ἄλλα.

— Λοιπόν, παιδιά, είπε ὁ Θεοφάνης ὁ Φωτιάδης στὴ συνεδρία τῶν παιδιῶν τοῦ γυμνασίου, στὴ σχολικὴ μας γιορτὴ θὰ παραστήσουμε ὀριστικὰ τὴν «Ίφιγένεια», δράμα τοῦ Εὐριπίδῃ. Ὁ κύριος γυμνασιάρχης μᾶς δίνει τὴν ἄδεια. Εἴχατε ἀναθέσει στὸν Κώστα Γιαννόπουλο, στὸ Σταύρο Μυλωνᾶ καὶ σ' ἐμένα νὰ μελετήσουμε τὸ ἔργο καὶ νὰ σᾶς ποῦμε ποιὰ παιδιὰ κρίνομε κατάλληλα νὰ παίξουν στὴν

παράσταση. Κάνομε λοιπόν τώρα τὴν εἰσήγησή μας.

Τὸ πρόσωπο τοῦ Ἀγαμέμνονα, ποῦ ἦταν ὁ ἀρχιστράτηγος, λέμε νὰ τὸ δώσουμε στὸ Μανόλη τὸν Παξινό, γιατί ἔχει καλὸ παράστημα καὶ βαριὰ φωνή. Τὸ Μενέλαο, τὸν ἀδερφὸ τοῦ Ἀγαμέμνονα, νὰ τὸν κάμῃ ὁ Ζήσης ὁ Ἀλευρᾶς. Γιὰ τὸν Ἀχιλλέα, ποῦ ἦταν ὁ ξύθυμος, γρήγορος στὶς κινήσεις του καὶ ἁμωφός, καλὸς εἶναι ὁ Πάτροκλος Ξανθάκης. Ἐπειτα ἔρχονται ἕνας γέρος κι ἕνας ἀγγελιοφόρος· προτείνουμε γι' αὐτοὺς τὸν Ἰορδάνη Αὐγερινὸ καὶ τὸ Μαθιὸ τὸν Κυριακίδη.

Γυναικεῖα πρόσωπα εἶναι δύο: ἡ βασίλισσα Κλυταιμίστρα καὶ ἡ κόρη της ἡ Ίφιγένεια· γιὰ τὴν πρώτη κατάλληλη εἶναι ἡ Μερὸπη Κρητικὸ· τὴ δεύτερη, ποῦ πρέπει νὰ εἶναι πὺλ μικρόσωμη, λεπτὴ καὶ ξανθὴ, νὰ τὴν κάμῃ ἡ Δέσποινα Παπαδημητρίου. Θέλομε ὅμως ἔπειτα κάμποσα κορίτσια ποῦ θ' ἀποτελέσουν τὸ Χορὸ τοῦ δράματος. Ποιᾶς θέλουν νὰ λάβουν μέρος;

Δηλώνουν πὼς δέχονται ἡ Ἐλισάβετ Παλαιολόγου, ἡ Ἀννα Τσόχα, ἡ Ἀγγελικὴ Δημητρεᾶ, ἡ Ἀρχόντω Χατζῆ, ἡ Γαρουφαλιά Μανολάτου, ἡ Ζαχάρω Ξίδη, ἡ Μόσχω Σουλιώτη.

— Θὰ μπορούσα κι ἐγώ, εἶπε ἡ Ἐλένη Κουτσαῦτη, μὰ ἔλειπα στὴν προηγούμενη σύσκεψη καὶ δὲν ξέρω τὴν υπόθεση.

— Νὰ σοῦ τὴν πῶ, εἶπε ὁ Φωτιάδης. Ὁ στόλος τῶν Ἀχαιῶν εἶχε μαζευτῇ στὴν Αὐλίδα, ἔτοιμος νὰ ξεκινήσῃ γιὰ τὴν Τροία. Ἀλλὰ δὲν ἔκανε κατάλληλο καιρὸ καὶ οἱ Ἀχαιοὶ ἦταν στενοχωρημένοι. Ὁ μάντης ὁ Κάλχας μάντεψε πὼς ἦταν θυμωμένη ἡ θεὰ Ἄρτεμη καὶ πὼς γιὰ νὰ ξεθυμώσῃ ἔπρεπε νὰ τῆς θυσιάσουν τὴν Ίφιγένεια. Ἡ Ίφιγένεια, ὅταν τὸ ἔμαθε, στὴν ἀρχὴ τρόμαξε, ταράχτηκε καὶ ἔπιασε τὰ κλάματα. Ὅταν κατάλαβε ὅμως πὼς ἀπὸ τὴ θυσία τῆς ζωῆς της κρεμόταν ἡ δόξα τῆς Ἑλλάδας, δέχτηκε πρόθυμα νὰ θυσιασθῇ. Στὸ τέλος ὡστόσο ἡ Ἄρτεμη κάνει ἕνα θαῦμα· παίρνει μακριά, σὲ ξένη χώρα, τὴν Ίφιγένεια καὶ στὴ θέση της οἱ Ἀχαιοὶ θυσιάζουν ἕνα ἐλάφι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. εἰσήγησις ἡ γνώμη ποῦ προτείνει κανεὶς σὲ ἄλλους γιὰ κάποιο ζήτημα καὶ τὴ θέτει στὴν κρίσιν τους, γιὰ νὰ τὴ δεχτοῦν ἢ ὄχι.— *Ἀύλιδα* μικρὴ παραλιακὴ πόλις τῆς Βοιωτίας ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Εὐβοία, πρὸς τὰ ΝΔ τοῦ Εὐρίπου (τὸ σημερινὸ Βαθῦ).

Περιεχόμενο. Στὸ κείμενο βλέπομε μιά συνεδρία παιδιῶν τοῦ γυμνασίου. Θέλουν νὰ παραστήσουν τὴν «Ἰφιγένεια» τοῦ Εὐριπίδη. Ποιὰ εἶναι τὰ πρόσωπα τοῦ ἔργου καὶ ποιὰ εἶναι ἡ ὑπόθεσίς του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Τὰ κύρια ὀνόματα προσώπων, δηλ. τὰ ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων, εἶναι δύο εἰδῶν: **βαπτιστικά** καὶ **οἰκογενειακά**.

1. **Τὰ βαπτιστικά.** Ἄν προσέξωμε τὰ βαπτιστικά ὀνόματα ποῦ ὑπάρχουν στὸ κείμενο, παρατηροῦμε ὅτι αὐτὰ ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν τους εἶναι:

α) Ἄ ρ χ α ῖ α Ἐ λ λ η ν ι κ ᾶ: *Εὐριπίδης, Πάτροκλος, Ἐλένη*.

Ποιὰ ἄλλα τέτοια βαπτιστικά εἶναι στὸ κείμενο;

β) Χ ρ ι σ τ ι α ν ι κ ᾶ, παρμένα ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ τὴ Νέα Διαθήκη καὶ ἀπὸ ὀνόματα ἁγίων: *Μανόλης* (Ἑμμανουήλ), *Ματίος* (Ματθαῖος), *Ἐλισάβετ*, *Ἄννα*, *Δέσποινα* (ἀπὸ τὴν ἐπωνυμία τῆς Παναγίας), *Σταῦρος* (ἀπὸ τὴ γιορτὴ τοῦ Σταυροῦ), *Κώστας* (Κωσταντῖνος). Ποιὰ ἄλλα τέτοια βλέπεις στὸ κείμενο;

γ) Β υ ζ α ν τ ι ν ᾶ: *Θεοφάνης*. Ἔτσι καὶ *Κομνηνός, Φωκάς, Θεόφιλος, Ἀνδρόνικος*.

δ) Ν έ α Ἐ λ λ η ν ι κ ᾶ: *Ἀρχόντω* (ἀπὸ τὴν προσφώνηση ποῦ συνηθίζοταν σὲ ἀρχοντικές γυναῖκες), *Γαρουφαλιά* (ἀπὸ τ' ὄνομα τοῦ λουλουδιοῦ), *Ζαχάρω* (ἀπὸ τ' ὄνομα τῆς Ζαχαρῆς, ποῦ εἶναι εὐχάριστη), *Ζήσης* (ἀπὸ τὴν εὐχή: ποῦ νὰ ζήσῃ!) κτλ.

2. **Τὰ οἰκογενειακά.** Ἀς δοῦμε τώρα τὰ οἰκογενειακά ὀνόματα τοῦ κειμένου καὶ τὴν καταγωγὴν τους:

α) Π α τ ρ ω ν υ μ ι κ ᾶ, ποῦ ὀνομάζουν τὸ παιδί μὲ τὸ βαπτιστικὸ ὄνομα τοῦ πατέρα ἢ μὲ παράγωγόν του: *Μανολάτος, Γιαννόπουλος, Φωτιάδης, Κυριακίδης*. (Ἀπὸ ποιὰ πατρικά ὀνόματα ἔγιναν καὶ μὲ ποιὲς καταλήξεις;)— Ὑπάρχει ποικιλία καταλήξεων κατὰ τόπους. Ἔτσι στὴν Κεφαλληνία συνηθίζεται ἡ κατάληξις -άτος: *Μανολάτος*· στὴ Μάνη -έας: *Δημητρεάς*· στὴν Κρήτη (ἄλλὰ καὶ ἄλλου) -άκης: *Γιαννάκης, Δημάκης* κ.ἄ.

Μερικά εἶναι σὲ γενική: ὁ Παπαδημητρίου, δηλ. ὁ γιὸς τοῦ Παπαδημήτρη.

β) Ἐ π α γ γ ε λ μ α τ ι κ ᾶ: *Μυλωνᾶς, Ἀλευρᾶς*. Ἔτσι καὶ *Λαδᾶς, Ψωμᾶς, Καφετζῆς, Σαπουντζῆς* κ.ἄ.

γ) Ἐ θ ν ι κ ᾶ, ποῦ φανερόνουν τὸν τόπο τῆς καταγωγῆς ἢ διαμονῆς: *Κρητικός, Σουλιώτης*. Ἔτσι καὶ: *Αἰγινήτης, Λαμασκηνός, Μανιάτης* κ.ἄ.

δ) Π α ρ α τ σ ο ὗ κ ι α: *Κοντισάντης, Τόσχας*. Ἔτσι καὶ *Κόκκινος, Ἐλαφρός, Περεμνής, Πλακοκέφαλος, Σκληρός* κ.ἄ.

ε) Β υ ζ α ν τ ι ν ᾶ: *Παλαιολόγος*. Ἔτσι καὶ *Λούκας, Ραγκαβῆς, Ροδοκανάκης* κ.ἄ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ βαπτιστικά καὶ οἰκογενειακά ὀνόματα τοῦ κειμένου. Ἀπὸ ποῦ βγῆκε τὸ καθένα;

Γύμνασμα. Γράψε 10 βαπτιστικά καὶ 10 οἰκογενειακά ὀνόματα γνωστῶν σου (ὄχι ἀπ' αὐτὰ ποῦ εἶναι ἐδῶ) καὶ σημείωσε δίπλα στὸ καθένα ἀπὸ ποῦ βγῆκε.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε ὅλα τὰ οὐσιαστικά τοῦ κειμένου (κύρια ἢ κοινὰ) ποῦ βρίσκονται σὲ πτώση γενική.

Ἡ Μαλάμω ἀκούμπησε στὸ τραπέζι τῆς δουλειᾶς τὸ ψαλίδι καὶ τὴ βελόνα, σηκώθηκε, πλησίασε στὸ παράθυρο καὶ κοίταξε ἔξω. Αἰσθανόταν τὴν ἀνάγκη ν' ἀνασάνη λίγο καὶ νὰ ξεμουδιάσῃ. Κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρο ἦταν οἰκόπεδο, ὅπου πρασίνιζαν λίγες τσουκνίδες. Τρεῖς κότες κι ἓνας κόκορας τσιμπούσαν στὸ χῶμα. Πάνω στὸν ἀντικρινὸ τοῖχο ἓνας γάτος παραφύλαγε κάτι πουλιά πὺ τρύπωναν στὸν κισσό. Ἕνα φορτωμένο κάρο, ποὺ τὸ ἔφερνε ἓνα δυνατὸ ἄσπρο

ἄλογο, περνοῦσε τρίζοντας ἀπὸ τὸν πέρα δρόμο. Τῆς Μαλάμω ὁ νοῦς πέταξε στὸ χωριὸ τῆς, ἀπ' ὅπου ἔλειπε κάπου δέκα μῆνες τώρα. Θυμήθηκε τὴ φοράδα τους, ποὺ τὴν καβαλίκευε καὶ πήγαινε στὸ χωραφάκι τους, πότε γιὰ τὴ μιά καὶ πότε γιὰ τὴν ἄλλη δουλειά.

Ἡ Μαλάμω ἦταν μοναχοπαίδι καὶ ὀρφανὴ ἀπὸ πατέρα. "Ὅσο ζοῦσε ὁ πατέρας τῆς, δουλευτῆς καὶ καλὸς νοικοκύρης, περνοῦσαν καλὰ, μολονότι ὄχι βέβαια πλούσια. "Ὅταν ἐκεῖνος πέθανε, κατάλαβαν πὼς ἡ ὀρφανὴ ἔπρεπε νὰ μάθῃ μιὰ τέχνη, ν' ἀκολουθήσῃ ἓνα ἐπάγγελμα, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ζήσῃ ἡ ἴδια, νὰ βοηθήσῃ καὶ τὴ μητέρα τῆς. Πὼς θὰ ζοῦσαν μὲ τὸ χωραφάκι τους, τὴ μιά ἀγελάδα τους καὶ τὰ τέσσερα πέντε πρόβατα ποὺ εἶχαν;

Τὴ φοράδα εἶχαν ἀναγκαστῇ νὰ τὴν πουλήσουν. Καὶ ἡ γιαιγιά τῆς — μακαρίτισσα τώρα κι ἐκείνη — καὶ ὁ θεῖος τῆς καὶ ἡ δασκάλα τοῦ χωριοῦ καὶ ὁ παπὰς, γειτόνοι καὶ γειτόνισσες, τὴν παρακινοῦσαν νὰ πάῃ στὴν Ἀθήνα, νὰ μείνῃ γιὰ κανένα χρόνον μὲ μιὰ ξαδέρφη ποὺ εἶχε ἐκεῖ καὶ νὰ σπουδάσῃ κάτι. Καὶ τὸ ἀποφάσισε. Ἡ ξαδέρφη, ποὺ ἦτανε νοσοκόμα, τὴ συμβούλευε ν' ἀκολουθήσῃ τὸ δικὸ τῆς ἐπάγγελμα, μὰ ἡ Μαλάμω προτίμησε νὰ γίνῃ ράφτρα καὶ ποκαμισοῦ.

"Ὅρθια δίπλα στὸ παράθυρο, κοίταζε πέρα καὶ εὐχάριστες σκέψεις ἦρθαν στὸ νοῦ τῆς. « Τρεῖς τέσσερεις μῆνες ἀκόμη καὶ θὰ εἶμαι μὲ τὴ μανούλα μου... »

— "Ε, Μαλάμω, τῆς φώναξε ἡ διευθύντρια· πάλι ὄνειρεύεσαι· ἔλα κάθισε, κι ἔχομε δουλειά. Ἀλλὰ τῆς τὸ εἶπε καλόκαρδα καὶ χαμογελαστά, γιὰτὶ ἤξερε πὼς ἡ Μαλάμω ἦταν δουλεῦτρα καὶ φιλότιμη.

Ἐκείνη ἀναστέναξε, χαμογέλασε καὶ ξανακάθισε στὴν καρέκλα τῆς.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Τῆς Μαλάμωσ ὁ νοῦς πέταξε στοῦ χωριοῦ της, μεταφορικὴ ἔκφραση· πῶς θὰ τὸ ποῦμε στὴν κυριολεξία;

Περιεχόμενο. Γιὰ ποιὸ πρόσωπο μᾶς μιλεῖ τὸ σημερινὸ κείμενο καὶ τί λέει γι' αὐτό;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ξέρομε ὅτι τὰ οὐσιαστικά ἔχουν τρία γένη: **ἀρσενικό, θηλυκὸ καὶ οὐδέτερο.** Ἄς προσέξωμε τώρα στοῦ κείμενο τὸ γένος τῶν οὐσιαστικῶν.

1.—α) ὁ νοῦς, ἡ δουλειά, τὸ ψαλίδι. Αὐτὰ ἔχουν **ἐναν τύπο** μόνο, δηλαδή εἶναι ἢ ἀρσενικά ἢ θηλυκά ἢ οὐδέτερα. Τέτοια εἶναι τὰ περισσότερα οὐσιαστικά.

β) Τ' ὄνομα **γείτονας** σχηματίζει θηλυκὸ **γείτόνισσα**. Ἔτσι, πολλὰ οὐσιαστικά πού φανερώνουν πρόσωπα ἔχουν **δύο τύπους**, ἓνα γιὰ τὸ ἀρσενικὸ καὶ ἓνα γιὰ τὸ θηλυκὸ, μὲ **χωριστὴ κατάληξη**.—Νὰ βρῆς ποιοὶ εἶναι τὸ θηλυκὸ τῶν ὀνομάτων **γείτονας, δουλентής, διευθυντής, ποκαμισάς, νοσοκόμος, δάσκαλος, ξάδερφος, πρόσφυγας, παπᾶς**. Δηλαδή μὲ ποιὲς καταλήξεις σχηματίζεται τὸ θηλυκὸ τῶν οὐσιαστικῶν πού ἔχουν δύο τύπους;—Τὸ οὐσιαστικὸ **ἀράπη** ἔχει θηλυκὸ **ἀραπίνα** καὶ **ἀράπισσα**· τὸ οὐσιαστικὸ **γιατρός** ἔχει θηλυκὸ **γιάτρουνα** καὶ **γιατρίνα** (=ἡ γυναῖκα τοῦ γιατροῦ) καὶ **γιάτρισσα** (=ἡ γυναῖκα πού κάνει τὸ γιατρό).

γ) Τὰ οὐσιαστικά **πατέρας, γιός, παππούς, γαμπρός, ἄντρας, ἀγόρι** ἔχουν γιὰ τὸ θηλυκὸ **διαφορετικὴ λέξη** (ποιά;)

2.—α) Τὰ ὀνόματα τῶν ζώων ὁ αὐτός, ἡ ἀλεπού, τὸ λαβράκι ἔχουν **ἐναν τύπο** γιὰ τὸ ἀρσενικὸ καὶ τὸ θηλυκὸ. Τέτοια ὀνόματα ζώων ὀνομαζονται **ἐπίκοινα**. Γιὰ νὰ ξεχωρίσωμε τὸ ἀρσενικὸ ἀπὸ τὸ θηλυκὸ ζῶο, λέμε: ὁ ἀρσενικὸς αὐτός, ὁ θηλυκὸς αὐτός κτλ.

β) Τὸ οὐσιαστικὸ **σκύλος** ἔχει θηλυκὸ **σκύλα**. Δηλαδή μερικὰ ὀνόματα ζώων ἔχουν **δύο τύπους**, ἓνα γιὰ τὸ ἀρσενικὸ ζῶο καὶ ἓνα γιὰ τὸ θηλυκὸ. Γιὰ τ' ἀρσενικὰ ζῶα μεταχειριζόμαστε τὴν κατάληξιν τοῦ ἀρσενικοῦ -ος ἢ οὐδέτερο τύπο: **σκύλος, γάτος, κούνελος, πρόβατο, λύκος, γάλος**. Ποιὲς καταλήξεις βάζομε σ' αὐτὰ, γιὰ νὰ φανερώσωμε τὰ θηλυκὰ ζῶα;

γ) **ἄλογο - φοράδα, κόκορας ἢ πετεινός - ὄρνιθα ἢ κότα, βόδι - (ἀ)γελάδα, κριάρι - προβατῖνα ἢ ἀμνάδα, τράγος - γίδα ἢ κατσῖκα**. Σ' αὐτὰ, γιὰ νὰ φανερώσωμε τὸ ἀρσενικὸ καὶ τὸ θηλυκὸ ζῶο, μεταχειριζόμαστε **διαφορετικὴ λέξη**.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ποιὰ οὐσιαστικά τοῦ κειμένου ἔχουν ἐναν τύπο καὶ ποιὰ ἔχουν δύο τύπους μὲ ξεχωριστὲς καταλήξεις γιὰ τὸ ἀρσενικὸ καὶ γιὰ τὸ θηλυκὸ; Ποιὰ ἔχουν διαφορετικὴ λέξη γιὰ τὸ θηλυκὸ;

Γύμνασμα. Νὰ τρέψης στοῦ ἀρσενικοῦ γένος τὰ ὑπογραμμισμένα θηλυκὰ οὐσιαστικά στίς παρακάτω φράσεις: *Ἡ γιαγιά λέει στὴν ἑγγονή παραμύθια γιὰ τὴ δράκαινα, γιὰ τὴν ἀραπίνα, γιὰ τὴ μάγισσα, ἢ γιὰ τὴ λύκαινα πού τρώει τὰ κορίτσια.*—«Ὁχι, γιαγιά, μὴ μοῦ λὲς τέτοια. Ἡ δασκάλα μου μᾶς λέει παραμύθια γιὰ τὴ βοσκοπούλα, γιὰ τὴ δουλεῦτρα πού ἰδρώνει νὰ κερδίσῃ τὸ ψωμὶ της, γιὰ τὴν ἡρώίδα πού ἔχει λεβέντικη καρδιά. Τέτοια παραμύθια μοῦ ἀρέσουν.»

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε πέντε ἄκλιτες λέξεις τοῦ κειμένου καὶ σημείωσε πλάι στὴν καθεμιὰ τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι.

Ίδιόρρυθμος άνθρωπος ὁ θεῖος ὁ Πελοπίδας. Εἴκοσι πέντε ὁλόκληρα χρόνια δούλευε στὴν πόλη, ὑπάλληλος σὲ τράπεζα· ἡ ἀγάπη του ὅμως καὶ ὁ μεγάλος του καημὸς ἦταν ἡ ἀγροτικὴ ζωὴ. Αὐτὴν εἶχε πρωτογνωρίσει παιδί, αὐτὴν ὄνειρευόταν πάντα. Καὶ μόλις πῆρε τὴ σύνταξή του, πενηντάρης, χῆρος, χωρὶς παιδιά, παράτησε πόλη καὶ γνωριμίες, ἀποτραβήχτηκε στὸ παλιὸ πατρικὸ του σπιτάκι, μισὴ ὥρα ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ μας, καὶ ἀφοσιώθηκε στὴν καλλιέργεια τοῦ κτήματος ποὺ τὸ τριγυρίζει.

Καμιὰ γεωργικὴ δουλειά, ὅσο βαριά καὶ νὰ εἶναι, δὲν τὸν τρομάζει. Κατὰ τὴν ἐποχὴ, τσαπίζει, ποτίζει, ἀλετρίζει, φυτεύει, κλαδεύει, θερίζει, θημωνιάζει, ἀλωνίζει, κορφολογά.

Προχτὲς ξεκίνησα ἀπὸ τὸ πρωί, μόλις φέγγιζε, νὰ πάω νὰ περάσω τὴν ἡμέρα μαζί του. Ἀνηφόρισα, καί, μόλις ἔστριψα τὸ μονοπάτι, ἀγνάντεψα τὸ σπιτάκι ν' ἀσπρολογᾷ ἀνάμεσα στὰ δέντρα. Γενναριάτικη μέρα, μὲ ὥραία λιακάδα, κι ὁ ἥλιος ζέσταινε. Μόλις σίμωσα στὴν καγκελόπορτα, ὁ σκύλος του μὲ μυρίστηκε, ἔτρεξε κοντά μου καὶ ἄρχισε νὰ γαβγίζει φιλικὰ, σὰ νὰ μὲ καλωσόριζε. Μπῆκα στὸ κτήμα· ὁ θεῖος δὲ συνηθίζει νὰ κλειδώνει. Μιά προβατίνα, δεμένη στὴ ρίζα μιᾶς κορομηλιάς, μασούλιζε. Ὅταν μπῆκα στὸ σπιτάκι, ποὺ λαμποκοποῦσε ἀπὸ καθαριότητα, βρῆκα τὸ θεῖο νὰ καρφώνει τίς λίγες καρέκλες ποὺ εἶχε. Μὲ δέχτηκε μὲ χαρὰ ὅπως πάντα.

— Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ δὲν ἔχω πολλὰς δουλειές, μοῦ εἶπε, τὴν ἀνοιξὴ ὅμως νὰ ἔρχεσαι νὰ μὲ βοηθᾷς. Τώρα ποὺ μεγάλωσες, πιστεύω νὰ σ' εὐχαριστῇ κι ἐσένα ἡ ζωὴ τοῦ γεωργοῦ.

— Πῶς! Καὶ πολὺ μάλιστα. Προπάντων τὴν ἀνοιξὴ, ποὺ θ' ἀνθίσουν τὰ δέντρα καὶ θὰ μοσκοβολοῦν, θὰ εἶναι πολὺ ὥραϊα· καὶ σὰν καλοκαιριάση, ποὺ θὰ ὀριμάσουν τὰ φρούτα... Τώρα ὅμως τὸ χειμῶνα, ὅταν φυσομανοῦν οἱ ἄνεμοι καὶ τὰ γυμνά κλαδιά τριζοβολοῦν, εἶναι εὐχάριστα;

— Κι αὐτὸ ἔχει τὴν ὁμορφιά του καὶ τὸ μεγαλεῖο του.

Ἡ μέρα πέρασε ὥραϊα. Δὲ μοῦ ἔκανε καρδιά νὰ φύγω. Μὰ τώρα τὸ χειμῶνα νυχτώνει νωρίς. Ἀπὸ τὸ παράθυρο ἀντίκρισα τὸν ἥλιο νὰ χαμηλώνῃ· κόντευε νὰ βραδιάσῃ. Καληνύχτισα τὸ θεῖο καὶ πῆρα τὸν κατήφορο γιὰ τὸ χωριό.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *ιδιόρρυθμος* έκείνος πού ἔχει δικό του ρυθμό στή ζωή, ἀλλόκοτος.—*ἀλειρίζω* ἐργάζομαι μέ τὸ *ἀλῆτρι* (δηλ. μέ τὸ ἄροτρο), ὀργώνω.—*θημωνιάζω* σχηματίζω *θημωνιές* (δηλ. σωρούς ἀπὸ σιτηρὰ ἢ χορτάρι).—*ἀγναντεύω* (λ. ποιητ.) βλέπω ἀπὸ μακριά, ἀντικρίζω.

Περιεχόμενο. Γιά ποιὸν μιλεῖ τὸ κείμενο; Τί ἐργασία εἶχε πρὶν καὶ σέ τί καταγίνεται τώρα; Πῶς περιγράφει ὁ ἀνεψιὸς ὅσα εἶδε καὶ ὅσα εἰπώθηκαν κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Πολλὰ ρήματα εἶναι παράγωγα, δηλ. παράγονται ἀπὸ ἄλλες λέξεις.

1. Ρήματα τοῦ κειμένου καθὼς τὰ *φργγίζω*, *μσουλίζω* παράγονται ἀπὸ ἄλλα ρήματα (ἀπὸ ποιά;) καὶ φανερόνουν ὅτι ἡ ἐνέργεια πού δηλώνουν γίνεται σὲ μικρὸ βαθμὸ, ἔχουν δηλ. ὑποκοριστικὴ σημασία.

2. Ἐπίσης στὸ κείμενο ὑπάρχουν τὰ ρήματα *τρομάζω*, *ἀλωνίζω*, *φυτεύω*, *κλειδώνω*, *ζεσταίνω*. Αὐτὰ παράγονται ἀπὸ ὀνόματα, οὐσιαστικά ἢ ἐπίθετα. Ἀπὸ ποιά ὀνόματα παράγονται καὶ μέ ποιὲς παραγωγικὲς καταλήξεις;

3. Παρουσιάζονται ἀκόμη τὰ ρήματα *μοσκοβολῶ*, *τριζοβολῶ* (=εὐωδιάζω πολὺ, τρίζω ἐπίμονα), *λαμποκοπῶ*, (=λάμπω ἀκατάπαντα), *κορφολογῶ* (=συνάζω τὶς κορφές τῶν φυτῶν), *ἀσπρολογῶ* (=φαίνομαι πολὺ ἄσπρος), *φουσομανῶ* (=φυσῶ πολὺ). Αὐτὰ παράγονται ἀπὸ ὀνόματα ἢ καὶ ἀπὸ ρήματα. Ποιὲς παραγωγικὲς καταλήξεις παίρνουν καὶ τί σημαίνουν τότε;

4. Τέλος ὑπάρχουν τὰ ρήματα *τριγυρίζω*, *ἀγναντεύω*, *σιμώνω*, *γαβγίζω* πού παράγονται ἀπὸ ἄκλιτα. Ἀπὸ ποιά ἄκλιτα παράγονται καὶ μέ ποιὲς καταλήξεις; Ἔτσι καὶ τὰ ρήματα *καλωσορίζω*, *καληνυχτίζω* (=λέω «καλῶς ὄρισε», «καληνύχτα»), *παραισιάζω*, *συχνάζω* κ.ἄ.

Ρήματα λοιπὸν παράγονται: 1) ἀπὸ ἄλλα ρήματα, 2) ἀπὸ ὀνόματα καὶ 3) ἀπὸ ἄκλιτα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

***Άσκηση.** Νὰ βρῆς ἀπὸ ποιὲς λέξεις καὶ μέ ποιὲς παραγωγικὲς καταλήξεις παράγονται τὰ ρήματα τοῦ κειμένου: *ὀνειρεύομαι*, *ισαπίζω*, *κλαδεύω*, *θερίζω*, *θημωνιάζω*, *ἀλωνίζω*, *ἀνηφορίζω*, *καρφώνω*, *μεγαλώνω*, *πιστεύω*, *ἀνθίζω*, *καλοκαιριάζω*, *ὠριμαίνομαι*, *ἀντικρίζω*, *χαμηλώνω*, *κοντεύω*, *βραδιάζω*.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ ρήματα πού παράγονται ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις μέ τὶς κατάλληλες παραγωγικὲς καταλήξεις: *ἀποθήκη*, *θρᾶμβος*, *μάγος*, *ἄριστος*, *χειρότερος*, *ταξίδι*, *ἀντιπρόσωπος*, *ἐμπορος*, *ἐμπιστος*—*ἀγορά*, *χλεύη*, *ἀηδία*, *νοίκι*, *ἔτοιμος*, *ἀνάγκη*, *κόπος*—*φυλακή*, *ζυγός*, *ἡλεκτρο*, *φόβος*, *ὄρκος*, *ρυθμός*, *ὄπλο*, *ἄσπρος*, *μαῦρος*, *φῶς* (γεν. *φωτός*), *χρῶμα* (γεν. *χρώματος*)—*δύναμη*, *χρέος*, *ρίζα*, *αἰλάκι*, *κρόο*, *πάγος*, *λάδι*—*θερμός*, *πάθος*, *λευκός*, *ξηρός*—*παράμερα*, *χαμηλά*, *ψηλά*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1. Γράψε δέκα ρήματα τοῦ κειμένου καὶ πλάι στὸ καθένα τὸ ὑποκείμενό του. 2. Νὰ βρῆς τὰ οὐσιαστικά τοῦ κειμένου πού σχηματίζουν θηλυκὸ μέ χωριστὴ κατάληξη ἢ μέ διαφορετικὴ λέξη. Γράψ' τα στὰ δύο γένη.

18.— ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

1. Νηστικό ἀρκούδι δὲ χορεύει.
2. Σκυλί πού γαβγίζει δὲ δαγκάνει.
3. "Οποῖος δὲ θέλει νὰ ζυμώσῃ πέντε μέρες κοσκινίζει.
4. Πέτρα πού κυλᾷ μαλλί δὲν πιάνει.
5. "Οποῖος κυνηγᾷ πολλοὺς λαγούς δὲν πιάνει κανένα.
6. "Οποῖος δὲν παῖνᾷ τὸ σπίτι του, πέφτει καὶ τὸν πλακώνει.
7. Ἡ δουλειὰ νικᾷ τὴ φτώχεια.
8. Ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς τὸν κλέφτη, μὰ ἀγαπᾷ καὶ τὸν νοικοκύρη.
9. Καθαρὸς οὐρανὸς ἀστραπὲς δὲ φοβᾶται.
10. Ἡ βιάση ψήνει τὸ ψωμί, μὰ δὲν τὸ καλοψήνει.
11. Ἡ σκύλα ἀπὸ τὴ βιάση τῆς γεννᾷ στραβά κουτάβια.
12. Ἡ κότα πίνει τὸ νερό, κοιτάζει καὶ τὸν οὐρανό.
13. Τὸ μάτι τοῦ ἀφέντη παχαίνει τ' ἄλογο.
14. Στὸν κατήφορο κυλιέται κι ἡ χελώνα.
15. "Οποῖος ἀνακατώνεται μὲ τὰ πίτυρα, τὸν τρῶν οἱ κότες.
16. Ἡ γίδα, ὅταν θέλῃ νὰ φάῃ ξύλο, τρίβεται στὴ μαγκούρα τοῦ τσοπάνη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Στὶς παροιμίαις 7, 9, 10, παριστάνονται ἄψυχα πράγματα μὲ ἰδιότητες ἐμφύχων (π ρ ο σ ω π ο π ο ἰ η σ η).

Περιεχόμενο. Σὲ ποιά περίπτωσι μεταχειριζόμεσθε καθενὶ ἀπὸ τὶς παροιμίαις τοῦ κειμένου;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ἡ δουλειὰ νικᾷ τὴ φτώχεια, σκυλὶ πὺν γαβγίζει. Ἐδῶ τὰ ρήματα φανερόνουν πὺς τὸ ὑποκείμενο ἐνεργεῖ. Εἶναι δηλ. ρήματα μ' ἐνεργητικὴ σημασία καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζονται ρήματα μὲ *διάθεσι ἐνεργητικὴ* ἢ *ἐνεργητικὰ ρήματα*. Ποιά ἄλλα ρήματα τοῦ κειμένου εἶναι τέτοια;

2. Στὸν κατήφορο κυλῖται κι ἡ χελώνα. Ἐδῶ τὸ ρῆμα *κυλῖται* σημαίνει ὅτι τὸ ὑποκείμενο (ἡ χελώνα) κυλᾷ τὸν ἑαυτὸ της, δηλ. κάνει μιὰ ἐνέργειαν πὺν γυρίζει στὸ ἴδιο τὸ ὑποκείμενο. Ὅσα ρήματα ἔχουν τέτοια σημασία ὀνομάζονται ρήματα μὲ *διάθεσι μέση* ἢ *μέσα ρήματα*. Ποιά ἄλλα ρήματα τοῦ κειμένου εἶναι τέτοια;

3. Τὰ ἐνεργητικὰ ρήματα εἶναι δύο εἰδῶν:

α) Ἡ δουλειὰ νικᾷ τὴ φτώχεια. Ποιὺς νικᾷ;—Ἡ δουλειὰ (ὑποκείμενο). *Τὶ νικᾷ*;—*τὴ φτώχεια* (ἀντικείμενο). Ἐδῶ τὸ ρῆμα φανερῶνει ὅτι ἡ ἐνέργειά του πηγαίνει σὲ κάτι ἔξω ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο: στὴ φτώχεια. Τέτοια ἐνεργητικὰ ρήματα ὀνομάζονται *μεταβατικά*.

β) *Τὸ ἀρκοῦδι χορεύει*. Ἐδῶ τὸ ρῆμα δὲν ἔχει ἀντικείμενο, δηλ. φανερῶνει ὅτι ἡ ἐνέργειά του δὲν πηγαίνει σὲ κάτι ἔξω ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο. Τέτοια ἐνεργητικὰ ρήματα ὀνομάζονται *ἀμετάβατα*.

Ἀπὸ τὰ ἐνεργητικὰ ρήματα τοῦ κειμένου ποιά εἶναι μεταβατικά καὶ ποιά ἀμετάβατα;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησι. 1) Νὰ βρῆς ποιά ἀπὸ τ' ἀκόλουθα ρήματα εἶναι ἐνεργητικὰ καὶ ποιά εἶναι μέσα: *τρέχω, ποτίζω, νύνομαι, γυμνάζω, ἀναστενάζω, μοιράζω, γυμνάζομαι, προμηθεύομαι, δένω, ἐτοιμάζομαι, σπάζω, βογκῶ, πηδῶ, χτενίζομαι, ξυρίζομαι, διγῶ*. 2) Ἀπὸ τὰ παραπάνω ἐνεργητικὰ ρήματα νὰ βρῆς ποιά εἶναι μεταβατικά καὶ ποιά ἀμετάβατα.

Γύμνασμα. Σὲ καθένα ἀπὸ τὰ παρακάτω ὑποκείμενα νὰ βρῆς ἓνα ἐνεργητικὸ ρῆμα ἢ μόνον του (ἂν εἶναι ἀμετάβατο) ἢ μ' ἓνα ἀντικείμενο (ἂν εἶναι μεταβατικό):

ἡ μητέρα . . . , ὁ σκύλος . . . , ἡ γάτα . . . , ὁ ἥλιος . . . , τὸ νερὸ . . . , ὁ ῥάφτης . . . , τὰ παιδᾶ . . . , ὁ δάσκαλος . . . , τὰ φύλλα . . . , οἱ ἐργάται . . .

Γύμνασμα. Σχημάτισε πέντε προτάσεις μὲ ρήματα μέσα. (Παράδειγμα: *κάθε πρωὶ σηκώνομαι νωρίς*.)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Γράψε ὅλα τὰ ἐπίθετα τοῦ κειμένου καὶ δίπλα στὸ καθένα σημείωσε τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτώσι του.

2) Γράψε ὅλα τὰ οὐσιαστικά τοῦ κειμένου πὺν φανερῶνουν ζῶα καὶ πλάι στὸ καθένα σημείωσε τὸ ὑποκοριστικὸ του.

19.— ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

1. 'Η ἀλήθεια δὲν κρύβεται.
2. Τὸ πονηρὸ πουλὶ πιάνεται ἀπ'τὰ δυὸ πόδια.
3. Γιὰ χάρη τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται κι ἡ γλάστρα.
4. Μαζὶ μὲ τὰ ξερά καίονται καὶ τὰ χλωρά.
5. Πιότερο ψωμὶ τρώγεται μὲ τὸ μέλι παρὰ μὲ τὸ ξίδι.
6. 'Ο κόσμος ποντίζεται κι ἡ γριά χτενίζεται.
7. Τί γίνεται καὶ δὲν ἀκούεται;
8. "Οποῖος κήκε στὸ κουρκούτι φυσάει καὶ τὸ γιαοῦρτι.
9. Γλυκάθηκε ἡ γριά στὰ σύκα κι ἔφαγε καὶ τὰ συκόφυλλα.
10. Τὰ γραφτά δὲ λιώνουνε.
11. Φασούλι τὸ φασούλι γεμίζει τὸ σακούλι.
12. "Οταν κοιμᾶται ὁ γιόκας μας, ψωμὶ δὲ μᾶς γυρεύει.
13. "Ας γελοῦμε κι ἄς πεθοῦμε, γιὰ νὰ λὲν πὼς δὲν πεινοῦμε.
14. Μαθημένο εἶναι τ' ἄρνι νὰ κουρεύεται, νὰ ζῇ.
15. Λεῖπει ὁ γάτος καὶ χορεύουν τὰ ποντίκια.
16. Λεῖπει ὁ Μάρτης ἀπ' τὴ Σαρακοστή;
17. "Οποῖος πεινᾷ, στὸν ὕπνο του πολλὰ καρβέλια βλέπει.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *ποντίζομαι* βυθίζομαι στὴ θάλασσα, βουλιάζω, πνίγομαι.—*τὸ κουροκούτι* βρασιμένος χυλὸς ἀπὸ ἀλεύρι.

Περιεχόμενο. Σὲ ποιά περίπτωση μεταχειριζόμαστε καθεμιά ἀπὸ τὶς παροιμίες τοῦ κειμένου;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα ρήματα μὲ διάθεση ἐνεργητικὴ καὶ μέση. Ἔχομε ὅμως ρήματα καὶ μὲ δύο ἄλλες σημασίες:

α) Στὴν πρόταση γιὰ *χάρη* τοῦ βασιλικοῦ *ποτίζεται* καὶ ἡ *γλάστρα* τὸ ρῆμα *ποτίζεται* σημαίνει ὅτι τὸ ὑποκείμενο (ἡ *γλάστρα*) δέχεται μιὰν ἐνέργεια ἀπὸ ἄλλον: κάποιος *ποτίζει* τὴ *γλάστρα*—ἡ *γλάστρα ποτίζεται*. Τὰ ρήματα ποὺ ἔχουν τέτοια σημασία ὀνομάζονται ρήματα μὲ **διάθεση παθητικὴ ἢ παθητικά ρήματα**. Ποιά ἄλλα παθητικά ρήματα ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

β) Στὴν πρόταση *κοιμάται ὁ γιόκας μας* τὸ ρῆμα *κοιμάται* σημαίνει ὅτι τὸ ὑποκείμενο (ὁ *γιόκας μας*) οὐτε ἐνεργεῖ οὐτε δέχεται τὴν ἐνέργεια ἄλλου, παρὰ βρίσκεται σὲ μιὰ κατάσταση. Τὰ ρήματα ποὺ ἔχουν τέτοια σημασία ὀνομάζονται ρήματα μὲ **διάθεση οὐδέτερη ἢ οὐδέτερα ρήματα**. Ἔτσι καὶ στὴν πρόταση *ὅποιος πεινᾷ*, τὸ ρῆμα *πεινᾷ* εἶναι οὐδέτερο, γιὰτὶ δείχνει σὲ ποιά κατάσταση βρίσκεται τὸ ὑποκείμενο.

Πόσες λοιπὸν εἶναι ὅλες οἱ διαθέσεις τῶν ρημάτων καὶ ποιές;

2. Τὰ ρήματα σχηματίζουν, ὅπως κλίνονται, πολλοὺς **τύπους**. Ὁ πρῶτος τύπος τῶν ρημάτων εἶναι αὐτὸς ποὺ παίρνει ὑποκείμενο *ἐγὼ* καὶ δείχνει ὅτι αὐτὸ ποὺ σημαίνει τὸ ρῆμα γίνεται τώρα:

1. <i>ἐγὼ γυρεύω, λείπω, φυσῶ</i>	2. <i>ἐγὼ κρύβομαι, πιάνομαι, κοιμοῦμαι</i>
Ἐνεργητικὴ φωνή: κατάληξη —ω (ῶ)	Παθητικὴ φωνή: κατάληξη —μαι.

Ὡστε ἀπὸ τὴ μορφή τους τὰ ρήματα ξεχωρίζονται σὲ δύο εἴδη ποὺ ὀνομάζονται **φωνές**. Ποιές εἶναι οἱ φωνές; Πῶς τελειώνουν τὰ ρήματα σὲ κάθε φωνή;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. α) Νὰ βρῆς ποιά εἶναι παθητικά καὶ ποιά οὐδέτερα ἀπὸ τὰ ρήματα τῶν παρακάτω φράσεων: *Ἐδῶ χιτίζεται ἓνα σπίτι*.—*Τὸ δέντρο ξεριζώθηκε*.—*Τὸ παιδί κάθεται*.—*Ἡ γῆ θεομαίνεται ἀπὸ τὸν ἥλιο*.—*Ὁ Νίκος διγᾶ*.—*Τὰ ὄρμα φροῦτα τρώγονται εὐχάριστα*.—*Τὰ πρόβατα κουρεύονται καὶ τὸ τυγὶ ζυγίζεται*.—*Ὁ ἔξυπνος δὲ γελιέται εὐκολα*.—*Ὅταν εὐτυχῇ ἡ πατρίδα μας, ὅλοι εὐτυχοῦμε*.

β) Νὰ βρῆς πέντε ρήματα τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς καὶ πέντε τῆς παθητικῆς.

Γύμνασμα. Σχημάτισε πέντε προτάσεις μὲ ρῆμα ἐνεργητικὸ μεταβατικὸ καὶ ἄλλαξε ἔπειτα τὴν ἐνεργητικὴ σύνταξη σὲ παθητικὴ. (Παράδειγμα: *ἡ βροχὴ δροσίζει τὰ δέντρα*—*τὰ δέντρα δροσίζονται ἀπὸ τὴ βροχὴ*.)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Ἀπὸ τὰ ρήματα τοῦ κειμένου γράψε ὅσα ἔχουν κατάληξη —εται καὶ διπλα στὸ καθένα πρόσθεσε τὸ ὑποκείμενό του. 2) Γράψε πέντε ἐνεργητικά ρήματα, ποὺ νὰ ἔχουν ὑποκείμενο *ἐσείς*. (Παράδειγμα: *ἡ βροχὴ τρέχετε, ἐσείς φεύγετε κτλ.*)

Τῆς Ἀννούλας πολὺ τῆς ἀρέσουν οἱ κυριακάτικες ἐκδρομές. Σήμερα ὁ καιρὸς εἶναι βροχερὸς καὶ θὰ μείνῃ στοῦ σπίτι. Φόρεσε τὴ μάλλινη μπλούζα τῆς καὶ ἀνέβηκε στὴν ταράτσα, ἀλλὰ ξανακατέβηκε σχεδὸν ἀμέσως.

— Θὰ βρέξῃ, τῆς φώναξε ἡ μητέρα τῆς.

Ἐχτές, ἂν καὶ δὲν εἶναι ζηλιάρα, εἶχε ζηλέψει λίγο τὴ συμμαθήτριά τῆς τὴ Φρόσω, ποὺ τὴν πῆρε ἡ γιαιγιά τῆς στοῦ Ἑλληνικό, νὰ περάσῃ μαζί τῆς τὸ Σαββατοκύριακο. «Τί ὠραία, τί εὐχάριστα ποὺ θὰ εἶναι» εἶχε πεῖ τότε μέσα τῆς. Τώρα ὁμως, συλλογίζεται

πὼς καὶ ἡ Φρόσω θ' ἀναγκαστῇ νὰ κλειστῇ στοῦ σπίτι κι ἂς εἶναι σὲ μέρος ἐξοχικό.

— Τί νὰ κάμω τώρα; λέει ἡ Ἀννούλα. Ἀνοίγει ἓνα συρτάρι ποὺ ἔχει φυλαγμένα τὰ παλιά τῆς παιχνίδια. Νά ἡ μεγάλη ἀμερικάνικη κούκλα ποὺ τῆς ἔστειλε ὁ θεῖος τῆς πρόπερσι ἀπὸ τὴ Νέα Ὑόρκη. Τὴ βγάζει καὶ τὴ στήνει στοῦ τραπέζι. Τὸ φόρεμά τῆς εἶναι μεταξωτό, θαλασσι, σὰν τὸ δικό τῆς τὸ λαμπριάτικο· τὰ μάγουλά τῆς τριανταφυλλιά, σὰν ἀφράτα μῆλα· τὰ γυάλινα μάτια τῆς γαλανά, σὰ ζαφειρένια. Μὰ ἡ Ἀννούλα εἶναι μεγάλη καὶ οἱ κούκλες δὲν τὴν εὐχαριστοῦν πιά· τὴν ξαναβάζει στοῦ χαρτονένιου κουτί τῆς. Σ' ἓνα ἄλλο συρτάρι σκόρπια παιχνίδια ἀγορίστικα: ἐδῶ μολυβένια στρατιωτάκια, ἄλλοι αὐτοκινητάκια τενεκεδένια. Εἶναι τοῦ μεγάλου ἀδερφοῦ τῆς, ποὺ κι ἐκεῖνος τὰ ἔχει παρατήσει ἀπὸ χρόνια. Παίρνει ἓνα στρατιωτάκι καὶ τὸ στήνει ὄρθιο.

— Τί παλικάρισιο ὕφος! λέει ἡ Ἀννούλα λίγο εἰρωνικά. Μὰ τί; Μὲ τέτοια μωρουδίστικα παιχνίδια θὰ χάνω τώρα τὸν καιρό μου; Καὶ ξανακλείνει τὰ συρτάρια.

— Τί νὰ κάμω;

Τὰ μαθήματά τῆς τὰ ἔχει μελετήσῃ ἀπὸ χτές. Παίρνει ἓνα βιβλίο μὲ διηγήματα καὶ ἀρχίζει νὰ διαβάξῃ. Τί ὠραῖες θαλασσινὲς ἱστορίες! Αὐτὸ μάλιστα.

Ἐξαφνα ἀκούεται δυνατὰ στὴ σκάλα «καλημέρα». Ἡ Ἀννούλα πετιέται ἔξω. Εἶναι ἡ φίλη τῆς ἡ Λαμπρινή, ποὺ περὶ φρονώντας τὸν κίνδυνο τῆς βροχῆς ἦρθε νὰ τῆς κάμῃ ἐπίσκεψη. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς τὰ σπίτια τοὺς εἶναι γειτονικά. Τώρα ἡ Ἀννούλα δὲ φοβᾶται πὼς θὰ πλήξῃ. Τὰ κοριτσίστικα γέλια γεμίζουν τὸ σπίτι χαρούμενα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *ζαφειρέσιος* καμωμένος από *ζαφείρι*, πολύτιμο πετράδι με χρώμα γαλάζιο· *σά ζαφειρένια*· ἐδῶ γίνεται παρομοίωση.—*θα πληξη* είναι τύπος του ρήματος *πληττω* στενοχωριέμαι από τη μοναξιά και την έλλειψη ευχάριστης άσχολίας.

Περιεχόμενο. Πώς περνά ή 'Αννούλα τὸ βροχερὸ κυριακάτικο πρωινό; Νά περιγράψης όλες τις κινήσεις της, ὅσπου ἔφτασε ή φίλη της.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ σημερινὸ κείμενο ὑπάρχουν ἀρκετὰ ἐπίθετα καὶ ἐπιρρήματα, πὺν παράγονται ἀπὸ ἄλλες λέξεις. Ἄς προσέξωμε πρῶτα τὰ ἐπίθετα καὶ ἔπειτα τὰ ἐπιρρήματα τοῦ κειμένου.

1. Τὰ ἐπίθετα *κυριακ-άτικος*, *βροχ-ερός*, *μáλλ-ινος* ἀπὸ ποιὲς λέξεις παράγονται; Τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι οἱ λέξεις αὐτές; Ποιὲς καταλήξεις πῆραν τὰ παράγωγα αὐτὰ ἐπίθετα;—Ἔτσι πολλὰ ἐπίθετα παράγονται ἀπὸ οὐσιαστικά.

Νά βοῆς ὅλα τὰ ἐπίθετα τοῦ κειμένου πὺν παράγονται ἀπὸ οὐσιαστικά. Ἀπὸ ποιά οὐσιαστικά παράγονται καὶ με ποιὲς παραγωγικὲς καταλήξεις; Γράψε καὶ μάθε τις καταλήξεις αὐτές, γιὰ νά ξεχωρίσης εὐκόλα τὰ ἐπίθετα πὺν παράγονται ἀπὸ οὐσιαστικά.

Πρόσεξε ποιὲς καταλήξεις παίρνουν τὰ παράγωγα ἐπίθετα πὺν φανερόνουν χρώμα: *θαλασσός*, *θαλασιά*, *θαλασι*—*τριανταφυλλής*, *τριανταφυλλιά*, *τριανταφυλλί*.

2. α) Τὰ ἐπιρρήματα *ώραί-α*, *ευχάριστ-α*, *ειρωνικ-ά* παράγονται ἀπὸ ἐπίθετα (ἀπὸ ποιά); με τὴν κατάληξη *-α*, δηλ. σχηματίζονται ὅπως ὁ πληθυντικός τοῦ οὐδετέρου.

β) Τὸ ἐπιρρημα *ἀμέσως* παράγεται ἀπὸ τὸ ἐπίθετο *ἄμεσος* με τὴν κατάληξη *-ως*· ἔτσι καὶ μερικὰ ἐπιρρήματα σὲ *-α* σχηματίζονται καὶ με κατάληξη *-ως*: *καλὰ* καὶ *καλῶς* (*καλῶς* νά ὀρίση, *καλῶς* τον), *ἀπόλυτα* καὶ *ἀπολύτως*, *βέβαια* καὶ *βεβαίως*.

γ) Τὸ ἐπιρρημα *ἄλλοῦ* παράγεται ἀπὸ τὴν ἀντωνυμία *ἄλλος* με τὴν κατάληξη *-οῦ*. Ἔτσι καὶ τὸ ἐπιρρημα αὐτοῦ ἀπὸ τὴν ἀντωνυμία αὐτός.

Ὡστε ἀπὸ ποιὲς λέξεις (δηλ. ἀπὸ ποιά μέρη τοῦ λόγου) παράγονται ἐπιρρήματα καὶ με ποιὲς καταλήξεις;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Νά βοῆς α) Ποιά ἐπίθετα παράγονται ἀπὸ τὰ παρακάτω οὐσιαστικά καὶ με ποιὲς παραγωγικὲς καταλήξεις: *καλοκαίρι*, *χωριό*, *φαρμάκι*, *ξύλο*, *πείσμα*, *βράδυ*, *ἀλήθεια*, *σύντροφος*, *σελήνη*, *σύννορο*, *ἀγκάθι*, *σπόνδυλος*, *βύσσινο*, *στάχτι*, *κανέλα*, *ἀόημι*, *σίδερο*, *κούκλα*, *ἀρνί*, *βουνό*.—β) Ποιά ἐπιρρήματα παράγονται ἀπὸ τις παρακάτω λέξεις: *ἀληθινός*, *ἄσκημος*, *περίφημος*, *βαθύς*, *βαρύς*, *θλιμμένος*, *ἐγκαιρος*, *σύγχρονος*.

Γύμνασμα. Γράψε ἀπὸ δύο ἐπίθετα πὺν νά παράγωνται ἀπὸ οὐσιαστικά καὶ με τις καταλήξεις: *-άρης*, *-άτος*, *-ένιος*, *-ινος*, *-ερός*, *-ωτός*, *-ικός*, *-ιάτικος*, *-ιστικός*, *-ίσσιος*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Γράψε ὅλες τις λέξεις πὺν ἀρχίζουν ἀπὸ φωνὴν με δασεία.
β) Γράψε ὅλες τις λέξεις πὺν ἀρχίζουν ἀπὸ δίφθογο φωνήεν.

Τὸ ἀρχοντικό ὀρθώνεται ὀλομόναχο στὴν κορφή τῆς βραχουριάς μ' ἕναν ἀνεμοδείκτη πλάι του· οἱ πέτρες ἀπὸ τὴν πολυκαιρία ἔχουν πάρει ἕνα σταχτοπράσινο χρῶμα καὶ μοιάζει μὲ γλαροφωλιά, μὰ ἀπὸ κοντὰ ξεχωρίζεις τὸ σύνολό του. Πυργωτὸ εἶναι, τρίπατο, μὲ σίγουρη ξυλοσκεπὴ καὶ μὲ διπλὸ τὸν τοῖχο.

Στὸ ἀπάνω πάτωμα εἶναι οἱ κρεβατοκάμαρες τοῦ ἀντρόγυνου καὶ τοῦ γιοῦ τους τοῦ Νικόλα. Στὸ δεύτερο, κατὰ τὴ θάλασσα, εἶναι ἡ μεγάλη σάλα καὶ μπροστὰ τῆς ἡ τραπεζαρία, χωρισμένες μὲ στενόμακρο πέρασμα. Στὸ κάτω πάτωμα εἶναι τὸ κατώγι μὲ τὶς σοδειὲς καὶ μὲ τὴ χαμοκέλα στὴν πίσω μεριά του, ὅπου γίνεται ἡ λάτρα.

Στὴν τραπεζαρία, σιμὰ στὸ παραθύρι, εἶναι στημένος ὁ ἀργαλειὸς τῆς καπετάνισσας μὲ τὸ νῆμα τὸ χρυσοκίτρινο, περασμένο στὸ καλαμοκάνι του· ἐκεῖ περνᾷ τὶς ὥρες τῆς ἡ καπετάνισσα τὰ βραδινὰ τῆς χειμωνιάς.

Ἡ ψυχοπαίδα ἡ Ἀντριανὴ σιγορίχνει κούτσουρα στὸ τζάκι καὶ ὀλόκληρη ἡ ψηλοτάβανη κάμαρη φωτίζεται ἀπὸ τὴν ἀναλαμπή του. Ὁ Μάρτης ἔχει μπῆ, μὰ τῆς Λιάκουρας οἱ κορφὲς σηκώνουν ἀκόμα χιόνι πολὺ καὶ κατεβάζουν τὸ βοριά παγωμένο· παλουκοκαύτης ἦταν ἀληθινὰ τούτῃ τὴ χρονιά καὶ ὄχι ἀνοιξιάτης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *βραχυοῖα* σειρὰ ἀπὸ βράχους.—*χαμοκέλα* χαμηλὸ σπιτάκι, χαμόσπιτο.—*καλαμοκάνι* (τοῦ ἀργαλειοῦ) ἓνα κομμάτι καλάμι, πού τυλίγουν γύρω τοῦ τὸ νῆμα.—*Λιάκουρα* ὁ Παρνασσὸς (βουνὸ τῆς Στερεᾶς στὴ Φωκίδα).

Περιεχόμενο. Πῶς φαίνεται ἀπὸ μακριὰ τὸ ἀρχοντικὸ σπίτι τοῦ καπετὰν Θύμιου; Τί ξεχωρίζει κανεῖς ἀπὸ κοντά; Ποιᾶς λεπιτομέρειες περιγράφονται;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἄς δοῦμε τίς σύνθετες λέξεις πού ἔχει τὸ κείμενο καὶ ἄς τίς ξεχωρίσωμε κατὰ τὴ σημασία τους.

1. *σταχοπορσίσιος*, δηλ. *σταχίης* καὶ *πορσίσιος*, ἀντρίγγον, δηλ. ἄντρας καὶ *γυναικα*. Τὰ σύνθετα αὐτὰ σημαίνουν ὅτι καὶ τὰ δύο συνθετικά τους ἐνωμένα μὲ τὸ σύνδεσμο *καί*.

Τέτοια σύνθετα λέγονται *παραταχτικά*. Στὸ κείμενο ὑπάρχουν ἄλλα δύο. Ποιά εἶναι;

2. *ξύλοσκηπῆ*, δηλ. *σκηπῆ* ξύλινῃ· *δλομόναχο*, δηλ. *δλότελα μοναχό*· *γλαροφωλιά*, δηλ. ἡ *φωλιά τῶν γλάρων*. ("Ὅταν ἀναλύσωμε τὰ σύνθετα αὐτά, τὸ πρῶτο συνθετικὸ γίνεται προσδιορισμὸς τοῦ δευτέρου, ἐπιθετικὸς ἢ ἐπιρρηματικὸς ἢ προσδιορισμὸς σὲ γενικὴ κτλ.).

Τέτοια σύνθετα λέγονται *προσδιοριστικά*. Ποιά ἄλλα προσδιοριστικά σύνθετα ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

3. *ψηλοτάβανο*, δηλ. *ἐκεῖνο* πού ἔχει *ψηλὸ ταβάνι*. Τὸ σύνθετο αὐτό, ὅπως βλέπομε, μπορεῖ ν' ἀναλυθῇ στὴ φράση *ἐκεῖνος* πού ἔχει, μὲ ἀντικείμενο τὸ β' συνθετικὸ (ταβάνι) καὶ μ' ἐπιθετικὸ προσδιορισμὸς τὸ α' συνθετικὸ (ψηλὸ). Ἔτσι καὶ *τρίπατο* (ἐκεῖνο πού ἔχει τρία πατώματα). Ὅμοια λέμε: *μαυρομάτης* (ἐκεῖνος πού ἔχει μαῦρα μάτια), *καλότυχος* (ἐκεῖνος πού ἔχει καλὴ τύχη).

Τέτοια σύνθετα λέγονται *κτητικά*.

4. *ἀνεμοδείχτης*, δηλ. *ἐκεῖνος* πού *δείχνει* τοὺς *ἀνέμους*· *παλονκοκαῖτης*, *ἐκεῖνος* πού *καίει* τὰ *παλούκια*. Δηλαδή στὰ σύνθετα αὐτά τὸ ἓνα συνθετικὸ εἶναι ἀντικείμενο τοῦ ἄλλου.

Τέτοια σύνθετα λέγονται *ἀντικειμενικά*.

Ὅστε πόσα καὶ ποιά εἶναι τὰ εἶδη τῶν συνθέτων κατὰ τὴ σημασία τους;

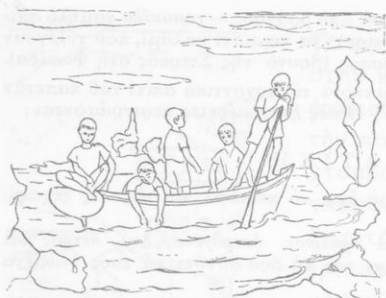
ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς τί εἶδος σύνθετο εἶναι κατὰ τὴ σημασία του καθένα ἀπὸ τ' ἀκόλουθα: *ἀγριοπούλιονδο*, *ἀκριβοπληρώνω*, *ἀμπελόφυλλα*, *ἀντροκατεβαῖνο*, *ἀυγολέμονο*, *βιβλιοδέτης*, *γαλανομάτης*, *γιδροπόβητα*, *γλυκόφωνος*, *γυναικόπαιδα*, *δισκοπότηρο*, *ἐρημονήσι*, *ζωόφιλος*, *ἡλεκτροφωτισμός*, *θαλασοδαρμένος*, *θαλασσοπούλι*, *καλοπερνῶ*, *καλοντυμένος*, *καντηλανάφτης*, *κλειδομανταλῶν*, *κοκκινোসκούφης*, *κοκκινόχρωμα*, *κρεατομηχανή*, *λαμπροστολισμένος*, *μεγαλόκαρδος*, *μοναχογίος*, *νοτιοανατολικός*, *ξανθομάλλης*, *ὁμορροστολισμένος*, *πηγαϊνόερχομαι*, *ρακοπότηρο*, *οιγοτραγουδῶ*, *ταβανόσκοπια*, *φαγοπότι*, *χαρτοσακούλα*, *ὠροδείχτης*.

Γύμνασμα. Γράψε ἀπὸ δύο σύνθετα παραταχτικά, προσδιοριστικά, κτητικά καὶ ἀντικειμενικά.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Νὰ βρῆς ὅλα τὰ οὐδέτερα οὐσιαστικά τοῦ κειμένου καὶ νὰ τὰ γράψης στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ μαζὶ μ' ἓνα ἐπίθετο πού νὰ ταιριάζῃ στὸ καθένα.—2) Γράψε στὰ 3 γένη τίς παθητικὰς μετοχὰς τοῦ κειμένου.

Ἀπὸ ἑβδομάδες εἶχαμε καταστρώσει τὸ σχέδιό μας. Ὁ μπαρμπα-Στρατῆς, ὁ λεβεντάνθρωπος, ἀνοιχτόκαρδος ψαράς, θαλασδύκος στὰ νιάτα του, συμπτέθερος ἐνὸς ἀπὸ τῇ συντροφιά μας, θὰ μᾶς ἔδινε τῇ μικρότερη ἀπὸ τὶς δύο ψαρόβαρκές του· καθετὲς καλές, ἀπὸ μονοκόμματα μεσηνέζες καὶ ἀπὸ ἀλογότριχες, εἶχαμε ὅλοι μας· τὰ σύνεργα τῆς ψαρικῆς θὰ τὰ εἶ-

χαμε ἐτοιμάσει ἀποβραδὶς· γιὰ δόλωμα θὰ παίρναμε λιανόψαρα, ἄμμοσκούληκα, καὶ γιὰ τὰ κεφαλόπουλα ψωμοτύρι· καὶ θὰ ξεκινούσαμε πρὶν βγῇ ὁ ἥλιος. Ἡμαστέ πέντε.

Τὸ Γλαρόνησι — γεμάτο γλαροφωλιές — εἶναι κατάντικρυ στὸ χωριό μας, πρὸς τὰ βορειοδυτικά. Μὲ γερὸ κουπί φτάνεις σὲ μισὴ ὥρα. Μὰ ὁ παλιόκαιρος δὲ μᾶς ἄφηνε νὰ κάμωμε τὴν ἐκδρομὴ. Ὁ φεινὸς Μάρτης ἦταν σωστός παλουκοκαύτης. Ξεροβόρια τὶς πρῶτες του μέρες, ποῦ καὶ ποῦ καὶ ἀνεμόβροχα, τῇ Μεγαλοβδομάδα μάλιστα σηκώθηκε φοβερὴ ἀνεμοζάλη καὶ θαλασσοταραχὴ. Ἀλλὰ τώρα, ξώλαμπρα, ἦταν χαρὰ Θεοῦ.

Ξεκινήσαμε ξημερώματα καὶ πηγαίναμε ὥρατα. Ἀλλὰ πέντε λεπτά πρὶν μποῦμε στὸ μικρολίμανο τοῦ Γλαρόνησι, τὸ ἕνα κουπί τῆς βάρκας μας ἔπεσε στὴ θάλασσα καὶ τὸ ρέμα γρήγορα τὸ παράσυρε. Ὡστόσο καὶ μ' ἕνα κουπί ὁ συμμαθητῆς μου ὁ Γιακουμῆς ἔφερε τὴ βάρκα στὴν ἄμμουδιά. «Γεῖά σου, λεβεντόπαιδο» τοῦ φώναξε ὁ Λευτέρης ὁ χταποδὰς ποῦ στεκόταν ἔξω ἀπὸ μιὰ βραχοσπηλιά.

— Πῶς θὰ γυρίσωμε ὅμως μ' ἕνα κουπί, κύρ Λευτέρη;

— Ἀράξτε τὴ βάρκα, ψαρέψτε καὶ γιὰ τὸ γυρισμὸ θὰ δοῦμε.

Ψαρέψαμε ὄρες. Πιάσαμε σπάρους, περκόχαννα κι ἄλλα μικρόψαρα, μὰ καὶ πέντε μελανούρια μεγαλοῦτσικα.

Τὸ ἀπομεσήμερο ὁ Λευτέρης μᾶς ἔδωσε ἕνα κομμάτι ὅπου караβόπανο· δέσαμε ὀλόρθο στὴ βάρκα τὸ ἕνα μας κουπί, στερεώσαμε ἀπάνω του τὸ πανί καὶ ὁ Γιακουμῆς κάθισε στὸ τιμόνι. Καθὼς φυσοῦσε λίγο ἀπὸ τὰ βορειοδυτικά, σὲ λιγότερο ἀπὸ μισὴ ὥρα ἤμαστε στὸ χωριό. Στὴν ἀκρογιαλιά του βρήκαμε καὶ τὸ χαμένο μας κουπί, ποῦ τὸ εἶχαν φέρει τὰ κύματα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἡ καθστὴ σύνεργο γιὰ ψάρεμα· εἶναι ἓνα νῆμα μὲ βαρίδι καὶ ἀγκίστρια στὴν ἄκρη.—ἡ μεσοσηνέζα (καὶ μεσοήνα) τὸ φιλό καὶ στερεὸ νῆμα, ποὺ δένονται μ' αὐτὸ τ' ἀγκίστρια στὴν ἄκρη.—ξόλαμπρα μετὰ ἀπὸ τὴ Λαμπρή, ὕστερ' ἀπὸ τὸ Πάσχα.—σαρκμὸς μικρὸς καὶ λεπτὸς ξύλινος ἢ σιδερένιος κύλινδρος στὴν κουπαστὴ τῆς βάρκας, ὅπου δένεται τὸ κουπί μὲ θηλιά.—σπάροι, περκόχαννα (πέγκες καὶ χάννοι) εἶδη ψαριῶν.

Περιεχόμενον. Στὸ κείμενον περιγράφεται μιὰ ἐκδρομὴ γιὰ ψάρεμα. Τὰ κυριότερα σημεῖα τῆς περιγραφῆς εἶναι: ἡ ἐτοιμασία, ἡ ἐκδρομὴ, κάποιον ἀτύχημα, ἡ ἀφίξη στὴν ἀμμονδιά, τὸ ψάρεμα, ὕστερ' ἀπὸ τὸ ψάρεμα, ἡ ἐπιστροφὴ. Νὰ τὰ διηγηθῇς.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἄν προσέξουμε τὶς σύνθετες λέξεις τοῦ κειμένου, βλέπομε ὅτι τὸ β' συνθετικὸ ἢ κρατεῖ τὸν τόνο του ἢ τὸν ἀνεβάζει ψηλότερα στὴ σύνθετη λέξη, ὅπως δείχνει ὁ παρακάτω πίνακας:

1. Κρατοῦν τὸν τόνο τοῦ β' συνθετ. (στὴ συλλαβὴ ποὺ τονίζεται)	2. Ἀνεβάζουν τὸν τόνο ἀπὸ τὴ λήγουσα στὴν παραλήγουσα	3. Τὸν ἀνεβάζουν ἀπὸ τὴ λήγουσα ἢ τὴν παραλήγουσα στὴν προπαραλήγουσα
φωλιά : γλαροφωλιά στρώνω : καταστρώνω ἄνθρωπος : λεβεντάνθρωπος	τυρλί : ψωμοτύρι νησί : γλαρονήσι ὀρθός : ὀλόρθος	Λαμπρή : ξόλαμπρα πεθερός : συμπεθερός λύκος : θαλασσόλυκος

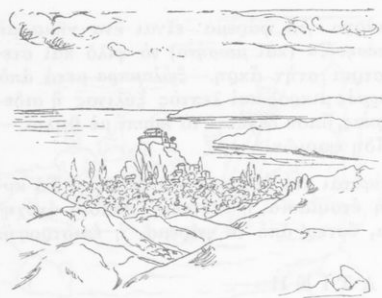
ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Σχημάτισε σύνθετα ἀπὸ τὰ παρακάτω ζευγάρια λέξεων τονίζοντας τα ὅπου πρέπει: ἄνεμος-σκάλα, ἄνεμος-μύλος, ξερὸς-βήχας, μύλος-πέτρα, κορφὸς-βράση, τριάντα-φύλλο, κόκκινο-χῶμα, θάλασσα-λύκος, οὔζι-γάλα, λάχανο-κῆπος, γλυκὸς-ξινός, ἄσπρος-γαλανός, ἀμπέλι-χωράφι, λύκος-σκύλος, κεφάλι-πόνος, ἀπὸ-κοντά, κατὰ-βαθιά· κορφή-βουνά, μακρὸς-λαίμος, χίτων-καρδιά, φαγί-ποτό, μάτι-γυαλί, παλιὸς-χωριό· κατὰ-φένω, τρέμω-σβήνω, σιγά-μιλῶ, θάλασσα-πνίγομαι, ἄνεμος-ζάλη, ἄρχοντας-χωριάτης.

Γύμνασμα. Σχημάτισε σύνθετα ποὺ νὰ ἔχουν β' συνθετικὸ τὶς παρακάτω λέξεις καὶ γράψε σὲ χωριστὲς στήλες: α) ἐκεῖνα ποὺ κρατοῦν τὸν τόνο τοῦ β' συνθετικοῦ, β) ἐκεῖνα ποὺ τὸν ἀνεβάζουν στὴν παραλήγουσα, καὶ γ) ἐκεῖνα ποὺ τὸν ἀνεβάζουν στὴν προπαραλήγουσα: γάτα, τρύπα, μύγα, φούσκα, βρόση, θέση, πλῆξη, ξύλο, κτήμα, σκύλος, βροστή, δόντι, οὔζι, λάδι, πηγάδι, θάλασσα, βράδυ, γέρος, ἀκριβός, παχὺς, κλειδί, ἐργάτης, μάστορας, ράφτης, ξύλο, πουλητής, μηλιά, φωλιά, πηγή, δάφνη, δέρονω, μυρίζω, τραγουδῶ, ἔρχομαι, βλέπω, μέρος, δάσος, βάρος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Ξεχώρισε τὰ σύνθετα τοῦ κειμένου κατὰ τὴ σημασίαν τους (παραταχτικά, προσδιοριστικά, κτητικά, ἀντικειμενικά) καὶ γράψ' τα σὲ 4 χωριστὲς στήλες.—2) Γράψε τὰ ἐνεργητικά μεταβατικά ῥήματα ποὺ βρίσκονται στὶς πρῶτες δεκαπέντε γραμμὲς τοῦ κειμένου μὲ τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ ἀντικείμενό του.

Μόλις ὁ Παυλῆς καὶ ὁ νονός του βγῆκαν ἀπὸ τὸ λαξευτὸ δρόμο, ξεφυτρώνει μπροστά τους πεντάμορφη θέα. Κάμπος βαθὺς καὶ δεντροσκέπαστος, βουνὰ παραπέρα ἀρδιασμένα σὰν κύματα, ἀπὸ τὰ δεξιὰ λάδι ἢ θάλασσα, δίπλα στὸ ἀκρογιάλι τ' ὁμορφο χωριό. Τὰ σπίτια του ἔφεγγαν σὰ γλάστρες μὲ τὰ λουλούδια καὶ καταμεσίς στα σπίτια — παράξενο θάμα! — βράχος πὺ στεκόταν σὰν κολοσσὸς οὐρανόγιγχος, πὺ τὸ μεγαλεῖο του σ' ἔκανε καὶ τὸν σεβόσουν. Καὶ ἀπάνω στοῦ κολοσσοῦ τὴν κορφή μεγάλη κατὰλευκη ἐκκλησία, καὶ δίπλα στὴν ἐκκλησία τὸ καμπαναριό, κάτω σπο κι αὐτό, χαριτωμένο.

Τόση ὁμορφιά ὁ Παναγῆς δὲν τὴν περίμενε. Ὁ μεσινὸς μάλιστα ὁ βράχος, ὁ μονόπετρος ἐκεῖνος ὁ δράκος, μὲ τὴν ἐκκλησίαν σημενὴν στὴν περήφανή του κορφή — τέτοιο πράμα δὲν τὸ χωροῦσε ὁ νοὺς του.

Ροβόλησαν τὸν κατήφορο βιαστικά καί, χωρὶς νὰ τὸ νιώσουν, βρέθηκαν ὁλόμπροστα στὸ χωριό. Τὰ παρατηροῦσε ὅλα ὁ Παυλῆς μὲ ἀχόρταγὴ διψα. Ἔβλεπε τὰ καταπράσινα περιβόλια, τίς πορτοκαλιές, τὰ νόστιμα σπιτάκια. Διάβηκαν τέλος καὶ πλάι στὸ βράχο, καὶ καλοξέτασε τὸ πέτρινο τὸ θεριό, τὰ ἀμέτρητα λιθάρια πὺ κρέμονταν ἀπὸ τίς ράχες του. Πῆγαιναν κατὰ τὸ σπίτι τοῦ ἀρχοντα τοῦ Μαυρουδῆ πὺ τοὺς εἶχε προσκαλεσμένους.

Ὡς πενήντα πέντε χρονῶν ἄνθρωπος ὁ κύρ Μαυρουδῆς. Ἀνοιχτόκαρδος, γλυκομίλητος, πρόσχαρος. Τίποτε δὲν τὸν ἔκανε νὰ χαλάσῃ τὴν καρδιά του, ὅλα στὸ χωρατὸ συνήθιζε καὶ τὰ γύριζε. Ζοῦσε μὲ τὴ γυναῖκα του καὶ τὴν κόρη τους τὴ Σμαράγδα. Ἄλλα παιδιὰ δὲν εἶχαν καὶ ὅλη του ἡ ἀγάπη στὴ Σμαράγδα καταστάλαζε. Ἡ μικρὴ εἶχε πάρει ἀπὸ τὸν πατέρα της ἦταν ἀνοιχτόκαρδη σὰν ἐκεῖνον. Ἡ μητέρα της τὴν ἔλεγε ἀγριοκάτσικο.

Ὁ Παυλῆς καὶ ὁ νονός του ἔφτασαν στὸ ἀρχοντικό. Κατὰμπροστα στὴ μεγάλη θύρα, κάτω ἀπὸ πυκνόφυλλες κληματαριές, ἀντίκρου στίς φουντωμένες πορτοκαλιές, μὲ τὸ συντριβάνι στὴ μέση πὺ ξετίναζε τ' ἀργυρά του νερά, ἐκεῖ καθόταν ὁ κύρ Μαυρουδῆς. Μόλις εἶδε τοὺς καλεσμένους του, προσηκώθηκε, τοὺς καλωσόρισε θερμὰ καὶ τοὺς ἔβαλε νὰ καθίσουν πλάι του.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. λαξευτός σκαλιστός, καμωμένος με τέχνη.—κολοσσός μεγάλο άγαλμα με υπερφυσικές διαστάσεις, λ.χ. «ὁ κολοσσός τῆς Ρόδου», πελώριο άγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνα στο λιμένα τῆς Ρόδου· γενικά κολοσσός λέγεται καθετί μεγάλο, πελώριο.—δράκος φανταστικό ὄν με ἀνθρώπινη μορφή καί τεράστια δύναμη (θηλ. δράκαινα).—ροβολῶ κατεβαίνω γρήγορα ἀπό ἕνα ὕψωμα πρὸς τὰ κάτω.

Περιεχόμενο. Νά χωρίσης τὸ περιεχόμενο τοῦ κειμένου σὲ 4 κομμάτια καί νά βρῆς τὴν κατάλληλη ἐπιγραφὴ στο κάθε κομμάτι.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) Νά βρῆς: ποιὰ οὐσιαστικά τοῦ κειμένου φανερώνουν πρόσωπα, ζῶα ἢ πράγματα (λ.χ. ὁ νορὸς, τὸ θερίο, ἡ θάλασσα), ποιὰ ἐπίθετα φανερώνουν ιδιότητες πού μᾶς δίνουν οἱ αἰσθησεις μας (λ.χ. βαθύς, δειτροσκεπαστός) καί ποιὰ ρήματα φανερώνουν πράξεις αἰσθητές (λ.χ. ξεφυτρώνω, ροβολῶ).

Αὐτὲς οἱ λέξεις ἔχουν **συγκεκριμένη σημασία**. Δηλαδή εἶναι οὐσιαστικά, ἐπίθετα ἢ ρήματα **συγκεκριμένα**.

β) Νά βρῆς στο κείμενο οὐσιαστικά, ἐπίθετα καί ρήματα πού δὲν ἔχουν συγκεκριμένη σημασία, παρὰ φανερώνουν ἐνέργειες, ιδιότητες, καταστάσεις ἢ πράξεις πού τίς ἐννοοῦμε με τὴν κρίση τοῦ μυαλοῦ μας (λ.χ. ὁμορφιά, περήφανος, ἐλπίζω).

Αὐτὲς οἱ λέξεις ἔχουν **αφηρημένη σημασία**. Δηλαδή εἶναι οὐσιαστικά, ἐπίθετα ἢ ρήματα **αφηρημένα**.

2. «ξεφυτρώνει τὸ λουλούδι»: ἐδῶ ἔχομε τὸ ρῆμα **ξεφυτρώνω** με τὴν πραγματική σημασία του (δηλαδή ἔχομε **κυριολεξία**)—«ξεφυτρώνει μπροστά τους πεντάμορφη θέα», ἐδῶ ἔχομε τὸ ρῆμα **ξεφυτρώνω** με ἀλλαγμένη τὴ σημασία του (δηλαδή ἔχομε **μεταφορά**). Με αὐτὴ τὴν ἀλλαγὴ τῆς σημασίας κρατοῦμε ἀπὸ τὸ ρῆμα **ξεφυτρώνω** μόνο ἕνα χαρακτηριστικό: ὅτι γίνεται κάτι ἀπότομα, γρήγορα.

Ὅπως γιὰ ἕνα φυτὸ πού γίνεται καί μεγαλώνει γρήγορα λέμε πὼς **ξεφυτρώνει**, ἔτσι καί γιὰ καθετί πού φαίνεται ἀπότομα μπροστά μας θά πούμε πὼς αὐτὸ **ξεφυτρώνει**. Ὡστε στὴ μεταφορά ὑπάρχει κάποτε κρυμμένη παρομοίωση.—Νά βρῆς ποιὰ οὐσιαστικά, ἐπίθετα καί ρήματα τοῦ κειμένου ἔχουν μεταφορική σημασία.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νά βρῆς: α) σὲ ποιὲς λέξεις ἀπὸ τὶς παρακάτω ὑπάρχει κυριολεξία καί σὲ ποιὲς μεταφορά: *χρυσὴ ἀλυσίδα, χρυσὴ καρδιά, καθαρὰ χέρια—καθαρὰ λόγια, τρέχει τὸ παιδί—τρέχει ἡ μὴντ μου, τί τρέχει; παιδί μάλαμα—δαχτυλίδι ἀπὸ μάλαμα, ἡ ρίζα τοῦ δέντρον—ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ, σκάβω βαθιά—γιώθω βαθιά.* β) Ποιὲς λέξεις ἀπὸ τὶς παρακάτω ἔχουν σημασία συγκεκριμένη καί ποιὲς ἀφηρημένη: *καλοσύνη, τραπέζι, ἐργασία, ὄργωμα, μαθήτρια, ἐλπίδα, γράψιμο, εὐγένεια, πέτρα, | εὐγενικός, ἄσπρος, γενναῖος, κοντός, πρόθυμος, γράφω, ἐλπίζω, φοβοῦμαι, τρέχω, χαίρομαι.*

Γύμνασμα. Με καθεμί ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λέξεις νά σχηματίσης δύο φράσεις. Στὴ μιὰ τους νά λέγονται κυριολεχτικά καί στὴν ἄλλη μεταφορικά: *ἀνοίγω, ρίχνω, σηκώνω, βαρύνω, πικρός, καρφώνω, νεράκι, μέτωπο, κουρέλι, ἀνάποδα (ἐπίρ.).* Παράδειγμα: *ἀνοίγω τὸ παράθυρο—ἀνοίγω τὴν καρδιά μου.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε ἀπὸ τὸ κείμενο: 1) Ὅλες τὶς προπερισπόμενες λέξεις. 2) Ὅλα τὰ ἐνεργητικά ἀμετάβατα ρήματα.

Τὸν παπποῦ τὸν βρήκαμε νὰ ποτίζει τὰ λαχανικά στὸ κηπαράκι του, καὶ τὴ γιαγιά κάτω ἀπὸ τὴ μηλιά, νὰ μπαλώνῃ ἀσπρόρουχα, προχτὲς ποὺ μὲ τὴν ἀδερφοῦλα μου πήγαμε νὰ τοὺς δοῦμε στὸ ἐξοχικὸ τοὺς σπιτάκι.

— Τί θέλετε νὰ σᾶς φιλέψωμε; μᾶς ρωτᾷ ἡ γιαγιά.

— Εὐχαριστοῦμε, γιαγιά,

δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σᾶς βάλωμε σὲ κόπο.

— Τί κόπο, καλέ; Πέστε τί σᾶς ἀρέσει. Πές, Ντίνο... Ἐσύ, Φροσοῦλα; Μὴν ντρέπεσαι μίλα.

— Ποῦ νὰ τὰ βρῆς τέτοια ἐποχὴ τὰ μῆλα; λέει ὁ παππούς· δὲ ρίχνεις μιά ματιὰ πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι σου, νὰ δῆς πὼς εἶναι ἀκόμα ἀγίνωτα;

— Οὐ, καημένε Θανάση, πάλι τ' ἀστεῖα σου ἄρχισες. Εἶπα τῆς Φροσοῦλας νὰ μιλήσῃ καὶ νὰ πῇ τί θέλει. Σήκω, Ντίνο...

— Σύκο! λέει πάλι ὁ παππούς· μᾶς ἔμεινε κανένα;

— Ἀχ, ἄφησέ με, καημένε Θανάση. Σήκω, Ντίνο, πετάξου μέσα στὸ σπῖτι καὶ στὸ δεξὶ συρτάρι τοῦ ἀρμαριοῦ ἔχω χαλβὰ πολιτικο. Βάλε τέσσερα κομμάτια σ' ἓνα πιάτο καὶ φέρ' τα. Καί, μιά ποὺ θὰ μπῆς, φέρε μου καὶ τὸ μαλλὶ ποὺ ἔχω σ' ἓνα καλάθκι καὶ τὸ ἀδράχτι μου, νὰ γνέσω λίγο. Ἀ, καὶ τὴ ρόκα.

— Ρόκα ἔχω στὸ περιβόλι ὅση θέλεις.

— Τελοσπάντων, δὲν ὑποφέρεσαι, Θανάση, μὲ αὐτὰ τ' ἀστεῖα.

— Ἡ ἀλήθεια εἶναι, ἀπάντησε ὁ παππούς, πὼς, ὅταν κανεῖς τὸ παρακάνη, γίνονται σαχλά. Μὰ τὰ παιδιά πηγαίνουν στὸ σχολεῖο καὶ πρέπει νὰ μάθουν νὰ ξεχωρίζουν τὰ *δμώνυμα*, τίς λέξεις δηλαδὴ ποὺ προφέρονται τὸ ἴδιο, μὰ ἔχουν διαφορετικὴ σημασία. Νὰ ξεχωρίζουν καὶ τὴν ὀρθογραφία τους, ὅταν διαφέρῃ. Ἄλλο εἶναι ἡ *λίρα*, ποὺ τὴν ἀλλάζεις καὶ παίρνεις δραχμές, καὶ ἄλλο τὸ μουσικὸ ὄργανο ἡ *λύρα* ποὺ παίζεις· ἄλλο ἡ *ψηλὴ* λεῦκα καὶ ἄλλο ἡ *ψηλὴ* βροχὴ· ἄλλο νὰ κλείνης τὸ παράθυρο καὶ ἄλλο νὰ κλίνης ἓνα ρημα. Πὼς θὰ γράψης, Φροσοῦλα, «*ντόνω* τὸν *Ντίνο*;»

— Τὸ ξέρω, παππού· ὕψιλο καὶ ὠμέγα τὸ ρῆμα, γιῶτα καὶ ὀμικρο τὸν Ντίνο μας.

— Σωστά! Τώρα ποὺ γέρασα καλλιερῶ τὸ περιβολάκι μας, μὰ τὰ ἐγγονάκια μου ξέρουν πὼς στὰ νιάτα μου ἦμουν δάσκαλος. Ἀργότερα θὰ σᾶς πῶ καὶ γιὰ τὰ *παρώνυμα*. Τώρα τρέξτε νὰ φέρετε τὸ χαλβὰ· φέρτε καὶ τὸ μαλλὶ ποὺ θέλει ἡ γιαγιά σας.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *πολίτικος* ἐκεῖνος πού ἔχει κάποια σχέση μὲ τοὺς Πολίτες (τοὺς Κωσταντινοπολίτες)· *χαλβάς* *πολίτικος* ὁ χαλβάς πού γίνεται ὅπως τὸν κάνουν στὴν Πόλη.—*ρόκα* τὸ ξύλινο ραβδί πού σ' αὐτὸ τυλίγουν τὸ μαλλὶ ἅμα γνέθουν· *ρόκα* λέγεται καὶ τὸ γνωστὸ σαλατικὸ.

Περιεχόμενο. Ποιὲς λέξεις μεταχειρίζεται ὁ παππούς γιὰ ν' ἀστείευτῇ;—Τί θέλει νὰ διδάξῃ μ' αὐτές;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο ὁ ἴδιος ὁ παππούς μᾶς ἐξηγεῖ ποιὲς λέξεις ὀνομάζονται *ὁμώνυμα* (ἢ *δωόηχα*).—Ὁμώνυμα γίνονται καὶ μὲ δύο ἢ περισσότερες λέξεις: *σὰν* *εἶδα*-*σανίδα*, *θὰ* *μένω*-*θαμμένο*, *σ'* *ἄλλα*-*σάλα*, *σ' ὄλα*-*σόλα*, *τὰ* *χύνει*-*ταχίνει*, *τὰ* *βάνει*-*ταβάνι*, *ἄσ'* *τα* *κεῖ*-*ἀστακοί*, *θὲς* *ἄλλο* *νοίει*-*Θεσσαλονίκη*.

2. Κάπως διαφορετικὰ εἶναι τὰ *παρώνυμα*· αὐτὰ δὲν προφέρονται ἀκριβῶς τὸ ἴδιο, μοιάζουν ὅμως στὴν προφορά, ἐνῶ στὴ σημασίᾳ διαφέρουν ὁλότελα: *πέραμα*-*πέρασμα*, *σφήκα*-*σφίγγα*, *φτηνός*-*φτενός* (λεπτός), *ἀμυγδαλιά*-*ἀμυγδαλή* (ὁ ἀδένας μέσα στὸ λαμό), *ἀνοσιὰ*-*ἀνοσία*, *ζημιώνω*-*ζημώνω*, *ζυγώνω*-*ζυγίζω*, *αἰθέρας*-*ἀθέρας* (ἡ ἄκρη τοῦ σταχυοῦ), *ἀμάδα*-*ὀμάδα*, *σημερ(ι)νός*-*ισημερινός*.

3. Μερικὲς λέξεις πάλι ξεχωρίζουν μὲ τὸ διαφορετικὸ τους τονισμό (καὶ ἔχουν τὴν ἴδια ἢ καὶ διαφορετικὴ ὀρθογραφία): *νόμος*-*νομός*, *θόλος*-*θολός*, *γέρος*-*γερός*, *φόρα*-*φορά*, *γέρνω*-*γερνῶ*, (τὰ) *μάγια*-*(ἡ) μαγιά*, *(ἡ) πούλια*-*(τὰ) πουλιά*, *πίνω*-*πεινῶ*, *παίρνω*-*περνῶ*, *ξέρω*-*ξερό*, *χῶρος*-*χορός*. Οἱ λέξεις αὐτὲς λέγονται *τονικά παρώνυμα*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησι. Νὰ βρῇς ὅλα τὰ ὁμώνυμα πού ἀναφέρονται στὸ κείμενο καὶ νὰ πῆς ποῖα εἶναι ἡ σημασία τοῦ καθενός. Νὰ βρῇς ἀκόμη ἀπὸ ἓνα παρώνυμο γιὰ κάθε λέξη ἀπὸ τίς ἀκόλουθες (μπορεῖς ν' ἀλλάξῃς τὸ γένος, τὴν κατάληξη ἢ τὸ μέρος τοῦ λόγου): *δείχτης*, *κερὶ*, *τύχη*, *πότε*, *ἄλλα*, *μίσος*, *μέταλλιο*, *σφάγιο*.

Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις πού ἡ καθεμιά νὰ ἔχῃ μιὰν ἀπὸ τίς ἀκόλουθες ὁμώνυμες λέξεις: *δανικός* (ἀπὸ τὴ Δανία)-*δανεικός* (δανεισμένος), *νοίκι-νίκη*, *ὄλη-ἴλη* (λόχος ἱπτικοῦ), *ὁ τοίχος* (τοῦ σπιτιοῦ)-*τὸ τεῖχος* (τῆς πόλης), *ψηλός-φιλος*, *ἄρματα* (πολεμικὰ ἀμάξια, ὀχήματα)-*ἄρματα* (ὄπλα), *ὁ ὄρος* (συμφωνία)-*τὸ ὄρος* (τὸ βουνό).

Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις μὲ τίς παρακάτω λέξεις καὶ μὲ τὰ παρώνυμα πού θὰ βρῇς σὲ καθεμιὰν ἀπ' αὐτές: *ἄξιος*, *ἀργός*, *δάφνη*, *λάμια*, *κονιοῦρι*, *γέρνω*, *πέρασμα*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε α) ὅλες τίς λέξεις τοῦ κεμένου πού παίρνουν δασεία· β) ὅλα τὰ ἀρσενικὰ οὐσιαστικὰ πού εἶναι σ' αἰτιατικὴ πτῶση· γ) ὅλα τὰ οὐδέτερα οὐσιαστικὰ πού εἶναι σὲ πληθυντικὸ ἀριθμὸ.

25.— ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ο ΑΪΤΟΣ

“Ένας αίτος περήφανος,
ένας αίτος λεβέντης
άπό την περηφάνια του
κι άπό τη λεβεντιά του
δέν πάει τά κατώμερα
νά καλοξεχειμάση,
μόν’ μένει άπάνω στά βουνά,
ψηλά στά κορφοβούνια.
Κι έριξε χιόνι στά βουνά

καί κρούσταλλα στους κάμπους,

έμάργωσαν τά νύχια του καί πέσαν τά φτερά του.

Κι άγνάντια βγήκε κι έκατσε σ’ ένα ψηλό λιθάρι

καί μέ τόν ήλιο μάλωνε καί μέ τόν ήλιο λέει :

«Ήλιε, γιά δέ βαρείς κι έδώ σ’ αύτή την άποσκιούρα,

νά λιώσουνε τά κρούσταλλα, νά λιώσουνε τά χιόνια,

νά γίνη μιά άνοιξη καλή, νά γίνη καλοκαίρι,

νά ζεσταθοῦν τά νύχια μου, νά γιάνουν τά φτερά μου,

νά ’ρθοῦνε τ’ άλλα τά πουλιά καί τ’ άλλα μου τ’ άδέρφια;»

Ο ΒΑΣΙΛΗΣ

Βασίλη, κάτσε φρόνιμα, νά γίνης νοικοκύρης,

γιά ν’ άποχτήσης πρόβατα, ζευγάρια κι αγελάδες,

χωριά κι άμπελοχώραφα, κοπέλια νά δουλεύουν.

— Μάνα μου, έγώ δέν κάθομαι νά γίνω νοικοκύρης,

νά κάμω άμπελοχώραφα, κοπέλια νά δουλεύουν,

καί νά ’μαι σκλάβος τών Τουρκών, κοπέλι στους γερόντους.

Φέρε μου τ’ άλαφρό σπαθί καί τó βαρύ τουφέκι,

νά πεταχτώ σάν τó πουλί ψηλά στά κορφοβούνια,

νά πάρω δίπλα τά βουνά, νά περπατήσω λόγκους,

νά βρώ λημέρια τών κλεφτών, γιάτάκια καπετάνων·

καί νά σουρίξω κλέφτικα, νά σμίξω τούς συντρόφους,

πού πολεμοῦν μέ την Τουρκιά καί μέ τούς ’Αρβανίτες.

Πουρνό φιλεί τη μάνα του, πουρνό ξεπροβοδιέται.

— Γειά σας, βουνά μέ τούς γκρεμούς, λαγκάδια μέ τίς πάχνες.

— Καλώς τó ’ξιό τó παιδί καί τ’ άξιό παλικάρι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *κατώμερα* τὰ κάτω μέρη, ὁ κάμπος.—*καλοξεχειμάζω* ξεχειμωνιάζω καλὰ, περνῶ καλὰ τὸ χειμῶνα.—*μαργῶνα* παγῶνα, ναρκώνομαι ἀπὸ τὸ κρύο, μουδιάζω, κοκαλιάζω.—*γιά* (λ. ποιητική) *γιατί* γιὰ δὲ *βαρεῖς*; *γιατί* δὲ *χτυπᾷς*;—*ἀποσκιούρα* τόπος πού ἔχει ἴσκιο.—*ζεγγάρι* (ἐδῶ) *ζεγγάρι* ἀπὸ βόδια γιὰ ὄργωμα.—*κοπέλι* ὑπηρετής, ἀκόλουθος.—*γερόντοι* οἱ ἄρχοντες, οἱ προεστοὶ τῶν κοινοτήτων κατὰ τὴν τουρκοκρατία.—*λημέρι* ὁ τόπος ὅπου ἔμεναν κρυμμένοι οἱ κλέφτες.—*γιατάνι* τόπος κατάλληλος γιὰ ὕπνο ἢ ἀνάπαυση.—*πουρνὸ* πρῶι.—*ξεπροβοδῶ* καταβοδώνω, συνοδεύω ὥς ἓνα σημεῖο κάποιον πού φεύγει· παθῇ. *ξεπροβοδιέμαι* καταβοδώνομαι ἀπὸ ἄλλους, φεύγω.—*λαγκάδι* μέρος δασομένου ἀνάμεσα σὲ βουνά, κοιλάδα.

Περιεχόμενο.—α) Τὸ πρῶτο ποίημα μιλεῖ γιὰ ἓναν αὐτὸ περήφανο καὶ λεβέντη, πραγματικά ὁμως ἔννοεῖ τοὺς ἡρωικούς Ἑλληνες, τοὺς κλέφτες, ὅπως τοὺς ἔλεγε στὴν τουρκοκρατία. Στὸ ποίημα δηλαδὴ τὰ λόγια ἔχουν κάποιο ἀλλιώτικο νόημα. Αὐτὸ λέγεται *ἀλληγορία*. Τί ἀκριβῶς λέει καὶ τί ἔννοεῖ ὅλο τὸ ποίημα μὲ τὴν ἀλληγορία του;

β) Στὸ δεύτερο ποίημα τί λέει ἢ μητέρα στὸ γιὸ της καὶ τί ἀπαντᾷ αὐτός;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Στὸ α' ποίημα ὑπάρχει ἡ λέξη *λεβέντης*. Στὴ θέση της μπορούμε κατὰ τὴν περίστασι νὰ μεταχειριστοῦμε τὶς λέξεις *παλικάρι*, *παλικαρᾶς*, *ἀντρωμένος*, *γενναῖος*, *ἥρωας*. Οἱ λέξεις αὐτές, διαφορετικῶς ματαξὺ τους, ἔχουν τὴν ἴδια περίπου σημασία. Τέτοιες λέξεις λέγονται *συνώνυμες λέξεις* ἢ *συνώνυμα*. Ἔτσι καὶ ἡ λέξη *κοπέλι* στὸ β' ποίημα ἔχει τ' ἀκόλουθα συνώνυμα: *ὑπηρετής*, *ἀκόλουθος*, *βοηθός*, *σύντροφος*, *ὑποταχικός*.

Τὰ συνώνυμα ἐκφράζουν τὸ ἴδιο νόημα, ἀλλὰ μὲ κάποιες διαφορὲς μεταξύ τους. Νὰ βρῇς ποιὲς διαφορὲς ἔχουν στὸ νόημα τὰ παραπάνω συνώνυμα. Ἐπίσης νὰ βρῇς ποιὲς διαφορὲς ἔχουν στὸ νόημα τὰ συνώνυμα: *περήφανος*, *καμαρωτός*, *μεγαλόπρεπος*, *ἀγέρωχος*, *καυχισιάρης*, *παινεσιάρης*, *φουσκωμένος*, *ἀκατάδεχτος*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἀσκησι. Νὰ βρῇς στὰ δύο ποιήματα τοῦ κεμένου ὅλα τὰ συνώνυμα τῶν λέξεων πού εἶναι τυπωμένες μὲ πλάγια στοιχεῖα. Ποιὲς διαφορὲς στὸ νόημα ἔχουν μεταξύ τους τὰ συνώνυμα πού βρῇκες;

Γύμνασμα. Νὰ σχηματίσης μικρὲς φράσεις, ὅπου νὰ ὑπάρχουν τ' ἀκόλουθα συνώνυμα (νὰ τὶς κάμης ὁμως ἔτσι πὺν νὰ μὴν ταιριάζῃ στὴν καθεμιά τους ἄλλο συνώνυμο ἀπὸ ἐκεῖνο πὺν θὰ βάλης): *ξεφυγῶ*, *πεθαίνω*, *τελειώνω*, *πορῶ*—*ἀστράφτω*, *γναλίζω*, *λάμπω*—*καλύβα*, *μέγαρο*, *παλάτι*, *πολυκατοικία*, *σπίτι*.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα.—α) Νὰ γράψης ὅλες τὶς σύνθετες λέξεις πὺν βρίσκονται στὸ πρῶτο ποίημα καὶ δίπλα στὴν καθεμιά τὰ συνθετικά της μέρη.—β) Νὰ γράψης ὅλα τὰ ἐπιρρήματα πὺν ὑπάρχουν στὸ δεύτερο ποίημα.

‘Ένας γιδοβοσκός συνήθιζε νά πηγαίνει τὸ κοπάδι του γιὰ βοσκή στὴν πλαγιά ἐνὸς βουνοῦ. Μικρὸ ἦταν τὸ κοπαδάκι του, δεκαπέντε κατσίκες ὅλες ὅλες. Ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς ἀπότομους γκρεμοὺς ποὺ ὑψώνονταν λίγο παραπάνω ξεπρόβαλλαν πότε πότε ἀγριοκάτσικα, ἂν ὅμως ὁ κατσικὰς κυνηγοῦσε καμιά φορὰ κανένα, αὐτὸ τὸ ἔβαζε στὰ πόδια καὶ ὅπου φύγη φύγη.

Μιά μέρα ἓνα ἀγριοκάτσικο πλησίασε περισσότερο. ‘Ο γιδοβοσκὸς ἔκανε πὼς δὲν τὸ ἔβλεπε, ἐκεῖνο πήγαινε γύρω γύρω, σίμωνε σιγὰ σιγὰ, καὶ στὸ τέλος ἀνακατεύτηκε μὲ τὰ ἤμερα. Τὸ βράδυ ἀκολούθησε τὸ κοπάδι, βρέθηκε, χωρὶς κι αὐτὸ νὰ καταλάβῃ πὼς, μέσα στὸ γιδομάντρι, κι ὁ βοσκὸς ἔκλεισε γρήγορα γρήγορα τὴν πόρτα.

Τὴν ἄλλη μέρα ἔπιασε τρομερὴ κακοκαιρία· κρύο, βροχὴ καὶ κακό. ‘Ο βοσκὸς κράτησε τὰ κατσίκια του κλειστά, μαζί φυσικὰ καὶ τὸ ἄγριο. Στὰ δικά του ἔριχνε λίγη τροφή, ὅσο γιὰ νὰ μὴν παραπεινοῦν. «Ἄς περάσουν ὅπως ὅπως» ἔλεγε. Ἀπεναντίας στὸ ξένο ἔκανε μεγάλες περιποιήσεις· κάθε λίγο καὶ λιγάκι τοῦ πήγαινε πολλὴ καὶ διαλεχτὴ τροφή μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς, ἂν τὸ καλόπιανε, αὐτὸ θὰ ἡμέρευε καὶ θὰ ἔμενε πάντα στὸ κοπάδι.

Ἡ κακοκαιρία δὲ βάσταξε παραπάνω ἀπὸ εἴκοσι τέσσερις ὥρες. Τὸ ἄλλο πρωὶ — ἦταν μιὰ μέρα χαρὰ Θεοῦ — ὁ κατσικὰς μὲ τὸ κοπάδι του τράβηξε γιὰ τὴ συνηθισμένη του πλαγιά. Τὸ ἀγριοκάτσικο, μόλις ἔφτασε στὰ γνωστά του λημέρια, ἔξοψε καὶ πήρε τὸν ἀνήφορο. ‘Ο βοσκὸς τὸ καλοῦσε, τὸ καλόπιανε, μὰ ἐκεῖνο δὲ γύριζε.

— Ἀχάριστο ζῶο, τοῦ φώναξε· ἐχτὲς ὅλη τὴν ἡμέρα ἐγὼ σοῦ ἔδινα κι ἔτρωγες καλύτερα κι ἀπὸ τὰ δικά μου κατσίκια, κι ἐσὺ τώρα φεύγεις.

— Γι’ αὐτὸ ἴσα ἴσα φεύγω, ἀπάντησε ἐκεῖνο. Ἀφοῦ ἐμένα, ποὺ μόλις τώρα μὲ γνώρισες, μὲ προτίμησες ἀπὸ τίς παλιές σου κατσίκες, ποὺ τόσο καλὸ σοῦ ἔκαμαν ὡς τώρα, εἶναι φανερό πὼς, ἂν ἀργότερα βρῆς καμιὰν ἄλλη, αὐτὴ θὰ τὴν προτιμήσεις ἀπὸ μένα.

Κι ἔτσι ὁ κατσικὰς μὲ τὴν πονηριά του ἔκαμε μιὰ τρύπα στὸ νερό.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *γυδομάντρι* μάντρα γιὰ τὰ γίδια.—*λημέρι* τὸ μέρος, ὅπου συνηθίζει κανεὶς νὰ μένῃ.

Περιεχόμενο. Νὰ διηγηθῇς τὸ μῦθο μὲ λόγια δικὰ σου καὶ νὰ βρῇς τί μᾶς διδάσκει.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο διαβάζομε τὴ φράση: *μικρὸ ἦταν τὸ κοπαδάκι του, δεκαπέντε κατόικες ὅλες ὅλες*. Ἐδῶ βλέπομε πὼς ἡ λέξη *ὅλες* λέγεται δύο φορές καὶ ἔτσι δυναμώνει ἡ σημασία της.—Νὰ βρῇς:

α) Σὲ ποιὲς ἄλλες φράσεις τοῦ κειμένου γίνεται τέτοια ἐπανάληψη τῆς ἴδιας λέξης *χωρὶς σύνδεσμο* ἀνάμεσα.

β) Σὲ ποιὲς φράσεις γίνεται ἐπανάληψη τῆς ἴδιας ἢ συνώνυμης λέξης *μὲ τὸ σύνδεσμο καὶ ἀνάμεσα* στὶς δύο λέξεις.

Τέτοιες ἐκφράσεις, ποὺ συνηθίζονται μόνο στὴ γλώσσα μας καὶ ἔχουν πάρεξ *χωρὶς τὴ σημασία*, ὀνομάζονται *ιδιωτισμοί*.

Κάθε γλώσσα ἔχει τοὺς δικούς της ιδιωτισμούς, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ μεταφραστοῦν κατὰ λέξιν σὲ ἄλλη γλώσσα.

Στὸ κείμενο βρίσκομε καὶ ἄλλους ιδιωτισμούς: τὸ *ἔβαζε* στὰ πόδια (δηλ. ἔφευγε τρεχάτο), *ἦταν μιὰ μέρα χαρὰ Θεοῦ* (δηλ. ἦταν πολὺ ὠραία μέρα). Στὴν καθημερινὴν μας ὁμιλίαν συνηθίζομε πολλὰς παρόμοιες ἐκφράσεις: τὸ *παῖδι πάτησε* στὰ πέντε, *περπατεῖ* στὰ δύο, *ἔγινε καπνός*, *ἔκαμε φτερά*, *πῆρε φωτιά*, δὲν τοῦ κόβει κ. ἄ.

2. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ιδιωτισμούς, γιὰ νὰ ἐκφράσωμε πιὸ παραστατικὰ τὰ λεγόμενά μας, μεταχειριζόμαστε συχνὰ καὶ μερικὰς *στερεότυπες ἐκφράσεις*, ποὺ ἔχουν μεταφορικὴ σημασία. Τέτοια εἶναι στὸ κείμενο καὶ ἡ φράση: *ἔκαμε μιὰ τρύπα στὸ νερό* (δηλ. δὲν κατόρθωσε τίποτε). Παρόμοιες εἶναι καὶ οἱ φράσεις: *μοῦ ἔγινε κουνούπι*, *μέλι στᾶζει ἡ γλώσσα του*, *κάθεται σ' ἀναμμένα κάρβουνα*. Αὐτὲς ὀνομάζονται *παροιμιακὲς φράσεις*.

Μερικὲς τέτοιες φράσεις ἔμειναν ἀπὸ παροιμίες ἢ ἀπὸ διάφορα περιστατικά. Ἔτσι λ.χ. γιὰ κάποιον ποὺ πέτυχε στὴ δουλειά του, λέμε: *βγήκε ἀσπροπρόσωπος*. Παρόμοιες εἶναι καὶ οἱ φράσεις: *ὁ καβγάς ἦταν γιὰ τὸ πάπλωμα*, *ἔχασε τ' αὐγά καὶ τὰ καλάθια*, *ἔγινε τοῦ κουντρούλη ὁ γάμος*. Εἶναι φανερό πὼς οἱ φράσεις αὐτὲς βγήχαν ἀπὸ κάποιο περιστατικὸ καὶ ἔμειναν στὴν ὁμιλίαν μας, γιὰτὶ ζωντανεύουν τὸ νόημα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῇς μὲ ποιὲς ἀντίστοιχες λέξεις μπορούμε ν' ἀποδώσωμε τοὺς παρακάτω ιδιωτισμούς καὶ τίς παροιμιακὲς φράσεις:

Θέλεις σώνεις καὶ καλὰ νὰ μὲ πείσης.—*Τὰ ἔκαμε θάλασσα*.—*Ἐφραε ξύλο*.—*Χόρτασε τὸ μάτι του*.—*Τὸν ἔχει στὸ μάτι*.—Δὲν μπορῶ νὰ τὸ χωρέσω.—*Αὐτοὶ οἱ δύο εἶναι νύχι καὶ κρέας*.—*Κοιμᾶται μὲ τίς κότες*.—*Τοῦ ἔψαλε ὅσα σέρνει ἡ σκοῦπα*.—*Μοῦ ἔψησε τὸ ψάρι στὰ χεῖλια*.

Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις μὲ τοὺς παρακάτω ιδιωτισμούς: *ὅσο ὅσο*, *ὅλα καὶ ὅλα*, *πέρα γιὰ πέρα*, *ὅσα ἔχει καὶ δὲν ἔχει*, *ἐδῶ καὶ τορεῖς μέρες*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε ὅλα τὰ οὐσιαστικὰ ποὺ ὑπάρχουν στὶς πέντε πρῶτες γραμμὲς τοῦ κειμένου καὶ σημείωσε τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτῶση τοῦ καθενός.

Ἡ ἐνέργεια, μὲ τὴ μορφή τοῦ ἡλεκτρισμοῦ, βάζει σὲ κίνηση ἕνα σωρὸ μηχανήματα· γυρίζει τὶς ρόδες τοῦ τράμ καὶ μερικῶν σιδηροδρόμων, στέλνει τὴ φωνή μας σὲ μεγάλες ἀποστάσεις μὲ τὸ τηλέφωνο, κάνει τὴ νύχτα μέρα μὲ τὶς ἡλεκτρικὲς λάμπες. Ὁ ἡλεκτρισμὸς

εἶναι ἐνέργεια ποὺ μπορεῖ νὰ μεταφερθῇ εὐκολώτερα ἀπὸ κάθε ἄλλη καὶ ὑπάρχουν μερικὰ ὑλικά ποὺ μέσ' αὐτὰ μπορεῖ νὰ τρέξῃ μὲ τὴ γρηγοράδα τῆς ἀστραπῆς. Τὸ χάλκινο σύρμα καὶ ἄλλα σώματα, ποὺ λέγονται *καλοὶ ἄγωγοι* τοῦ ἡλεκτρισμοῦ, τὰ μεταχειριζόμαστε γιὰ τηλεγράφους καὶ τηλέφωνα, γιὰ τὰ τράμ τοῦ δρόμου καὶ γιὰ ἕνα σωρὸ ἄλλες μηχανές, ποὺ δουλεύουν μὲ ἡλεκτρικὸ ρεῦμα.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ κάμωμε τὸν ἡλεκτρισμὸ νὰ περάσῃ ἀπὸ μερικὰ πράγματα, ὅπως εἶναι τὸ γυαλὶ καὶ τὸ λάστιχο, ποὺ γι' αὐτὰ λέμε πὼς εἶναι *κακοὶ ἄγωγοι* τοῦ ἡλεκτρισμοῦ.

Αὐτὴ τὴν ιδιότητα τοῦ ἡλεκτρισμοῦ τὴ μεταχειρίζεται ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ στέλνῃ τὴ δύναμή του ὅπου θέλει ἀναγκάζοντας τον νὰ περνᾷ μέσα ἀπὸ κατάλληλα ὑλικά.

Ἀκόμη παρατηρήθηκε πὼς ὁ ἡλεκτρισμὸς μπορεῖ νὰ δώσῃ μεγάλη θερμοκρασία, ὅταν περάσῃ ἀπὸ κατάλληλο ὑλικὸ καὶ ἐνεργήσῃ πάνω σ' αὐτὸ μὲ τρόπο ὀρισμένο καὶ σταθερὸ· καὶ μπορεῖ νὰ τὸ ἀνάψῃ καὶ νὰ τὸ κάψῃ, ἂν εἶναι στὸν ἀέρα. Ἄν ὅμως αὐτὸ τὸ ὑλικὸ εἶναι κλεισμένο σὲ γυάλινη σφαῖρα, ποὺ νὰ μὴν ἔχῃ ἀέρα, θὰ λευκοπυρωθῇ καὶ θὰ φέγγῃ ὀλόγυρα μὲ ἄσπρο φῶς χωρὶς νὰ καίγεται, γιὰτὶ γιὰ νὰ καῇ ἕνα σῶμα χρειάζεται τὸ ὀξυγόνο τοῦ ἀέρα. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἡλεκτρικὸ φῶς.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. θά λευκοπυρωθῇ, τύπος τοῦ ρήματος λευκοπυρώνομαι· λέγεται γιὰ τὰ σώματα ποὺ ἀνάβουν (πυρακτώνονται) καὶ φέγγουν με ἄσπρο φῶς.

Περιεχόμενο. Σὲ τί μεταχειριζόμαστε τὸν ἡλεκτρισμό; Ποιὰ σώματα λέγονται καλοὶ ἄγωγοὶ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ καὶ ποιὰ λέγονται κακοὶ ἄγωγοί; Πῶς γίνεται τὸ ἡλεκτρικὸ φῶς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Εἶδαμε (μάθ. 12) ποιὲς λέξεις λέγονται *λαϊκές* καὶ ποιὲς *λόγιες*. Στὸ σημερινὸ κείμενο ὑπάρχουν παραδείγματα καὶ ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ εἶδη:

1. **Λαϊκές λέξεις.** α) *φωνή, ἀστραπή, καλός, κακός*. Λέξεις τέτοιες βρίσκονται πάντα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ μας. Τὶς ἔχει κληρονομήσει ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ· πολλὲς ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτὲς φυλάγουν καὶ τὴν ἀρχαία σημασία τους.

β) ἡ *ῥόδα* (λ. ἰταλική), τὸ *τράμ* (λ. ἀγγλική). Τέτοιες λέξεις ἀπὸ ξένες γλώσσες εἶναι κληρονομημένες καὶ αὐτὲς ἀπὸ πολλὰ χρόνια.

Ὡστε ποιὲς λέξεις ὀνομάζονται *λαϊκές*; Ποιὲς εἶναι οἱ πηγὲς τους;

2. **Λόγιες λέξεις.** α) *ἐνέργεια, μορφή, ἄγωγός, κατάλληλος*. Λέξεις τέτοιες εἶναι ἀρχαῖες ἑλληνικὲς, ἀλλὰ γιὰ πολλοὺς αἰῶνες εἶχαν χαθῇ καὶ ξαναμπήκαν στὴ γλώσσα μας, ὅταν χρειάστηκαν.

β) *ἡλεκτρισμός, αὐτοκίνητο, θερμοκρασία, τηλεφώνο, τηλεγράφος, λευκοπυρώνομαι*. Παρόμοιες λέξεις δὲ λέγονταν στὴν ἀρχαία γλώσσα, παρὰ τὶς ἐπλάσαν στυλς νεώτερος χρόνος οἱ λόγιοι ἀπὸ ἀρχαῖες ἑλληνικὲς λέξεις ἢ ἀπὸ στοιχεῖα ἀρχαίων ἑλληνικῶν λέξεων.

Ὡστε ποιὲς λέξεις ὀνομάζονται *λόγιες*; Ποιὲς εἶναι οἱ πηγὲς τους;

Διαφορὲς ἀνάμεσα στὶς λαϊκὲς καὶ τὶς λόγιες λέξεις

γνωριμιά - γνωριμία, σχολεῖο - σχολεῖο

Κάποτε δύο λέξεις, ἡ μιὰ λαϊκὴ καὶ ἡ ἄλλη λόγια, ἔχουν διαφορετικὸ φωνητικὸ τύπο, ἀλλὰ τὴν ἴδια σημασία.

γωνιά - γωνία (γεωμετρ.), νύφη - νύμφη (ἀρχ. θεά)

Κάποτε οἱ παράλληλοι φωνητικοὶ τύποι διαφέρουν στὴ σημασία τους.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Πῶς λέγεται ὁ εἰδικὸς γιαιτρὸς γιὰ τὶς παθήσεις α) τῶν ματιῶν, β) τῶν αὐτιῶν, γ) τῆς μύτης; Ποιὰ εἶναι ἡ ὀνομασία καθεμιᾶς ἀπὸ τὶς πέντε αἰσθήσεις μας;—Ὀνόμασε καὶ πέντε παιχνίδια, πέντε γεωργικὰ ἢ ἐργατικὰ ἐργαλεῖα, καθὼς καὶ πέντε μέσα συγκοινωνίας στὴ στεριά, στὴ θάλασσα ἢ στὸν ἀέρα. Ποιὲς ἀπ' αὐτὲς τὶς λέξεις εἶναι λαϊκὲς καὶ ποιὲς εἶναι λόγιες;

Γύμνασμα. Ἀπὸ τίς παρακάτω λέξεις ξεχώρισε σὲ δύο στήλες τὶς λαϊκὲς καὶ τὶς λόγιες: *καφές, κεραμίδι, φωτογραφία, οὐρανός, νερό, ραδιόφωνο, ἡλεκτρομαγνήτης, τρέχω, παίζω, θερμόμετρο, τυπογραφεῖο, φιδές, σταγονόμετρο, ἡλεκτρίζω, ἔχω, ἀέρας, ἀεροδρόμιο*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὰ τρία γένη στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ ὅλων τῶν ἐπιθέτων ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Γράψ' τα ἐπίσης στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ.

Οί βοσκοί ἔχουν φόβο Θεοῦ μέσα τους, σέβονται πολὺ καὶ τοὺς ἀγίους. "Όταν ἔχουν πολλή δουλειά στὰ «πράματα» καὶ δὲν μποροῦν νὰ πεταχτοῦν στὴν ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ, ἀνάβουν κεράκι στὸ ξωκλήσι. "Αν τύχη καὶ τοὺς βρῇ κακὸ, τάζονται στὰ μοναστήρια καὶ στὰ ξωκλήσια: νὰ πᾶνε στὴ χάρη τους,

νὰ τὰ ζώσουν τρεῖς δίπλες μὲ ζῶσμα, ν' ἀνάψουν λαμπάδες ἴσαμε τὸ πότι τους.

Δείχνουν καὶ μὲ ἄλλον τρόπο ὅτι εἶναι φιλόθρησκοι: σηκώνονται πρῶι πρῶι καὶ νίβοντας τὸ πρόσωπο γυρίζουν κατὰ τὴν ἀνατολὴ καὶ κάνουν τὸ σταυρὸ τους. "Όταν θὰ καθίσουν νὰ «πάρουν δυὸ χαψιές», σταυροκοποῦνται. Ἐπίσης στὴν ἀρχὴ στὸν κοῦρο, στὸ πῆξιμο τοῦ τυριοῦ, «ἀμήν, Παναγία μου» λένε, κάνουν τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ καὶ τότε βάζουν μπρὸς τὴ δουλειά τους. Ξέρουν καὶ γιὰ τὸν ὄρκο πῶς εἶναι κακὸ πρᾶμα καὶ σπάνια τὸν κάνουν.

Τὰ Χριστούγεννα, ὅπως καὶ σὲ ὄλες τὶς μεγάλες γιορτές, φτιάχνουν ἰδιαίτερα ψωμιά. Τὸ χριστουγεννιάτικο λέγεται *χριστόψωμο*. Κολλοῦν πάνω του ἓνα μεγάλο σταυρὸ ἀπὸ ζυμάρη, ποὺ τὸν στολίζουν, ὅπως καὶ ὁλόκληρο τὸ ψωμί, μὲ ὠραῖα σχέδια.

Ἡ γιορτὴ ποὺ θεωροῦν καθαυτὸ τσοπάνηκε σὲ πολλὰ χωριά εἶναι ἡ Ἀνάληψη. Συνήθεια τὸ ἔχει ὁ κάθε τσοπάνης νὰ σφάξῃ, νὰ πῆξῃ, νὰ κάμῃ τραπέζι στὴ δική του στάνη ὁ καθένας, στὸ λιβάδι πάνω, ποτὲ στὸ χωριὸ κάτω. Ὁ παπὰς τελειώνοντας τὴ λειτουργία στὸ χωριό, παίρνει τὴν ἁγιαστουρά καὶ τὸ βοηθό του κι ἀνεβαίνει στὰ λιβάδια. Ἐκείνη τὴν ἡμέρα κάνει ὁλόκληρη ἐκστρατεία. "Όλοι οἱ τσοπάνηδες τὸν περιμένουν. Σὲ κάθε στρουγγα διαβάζει ἁγιασμό, βουτᾷ τὴ βρεχτούρα ἢ τὸ βασιλικὸ καὶ ἀγιάζει τὰ πρόβατα καὶ τὰ γίδια. Τὸν φιλεῖουν κανένα μεζέ, δίνουν τυρὶ στὸ βοηθό του, καὶ φεύγει. Ἀλλοτε οἱ τσοπάνηδες ἔδιναν κι ἀπὸ ἓνα ποκάρη μαλλιά στὸν παπά, σήμερα ὅχι· περιορίστηκαν στὸ τυρὶ.

Τὸ γλέντι αὐτὴ τὴν ἡμέρα στὰ λιβάδια βαστᾷ ὥσπου γέρνουν τ' ἀπόσκια πέρα στὸ ἄλλο, τὸ ἀντικρινὸ βουνό. Οἱ τσοπάνισσες τότε συμμαζεῦουν ὅ,τι ἀπομείνῃ, γεμίζουν τὰ σακούλια, φορτώνουν καὶ γυρίζουν. Μοιράζουν στὸ χωριὸ γιαούρτια, χλωροτύρια, ψητά, ν' ἀκούσουν τὴν εὐχή: «καὶ τοῦ χρόνου καλύτερα· νὰ τὰ χιλιάσετε».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *πράματα* (ἐδῶ) τὰ κοπάδια (πρόβατα ἢ γίδια).—*ζῶμα* ζώνη ἀπὸ κλαδιά ἢ ἀπὸ σκοινί, πού μ' αὐτὴ ζώνουν γύρω γύρω τὴν ἐκκλησιά, γιατί τὸ ἔχουν τάξιμο.—*νὰ πάρουν δυὸ χαριές* νὰ φᾶνε λιγάκι, κάτι πρόχειρο.—*ὁ κοῦρος* τὸ κούρεμα τῶν κοπαδιῶν.—*ἡ στρόγγα*, περιφραγμένο μέρος, ὅπου βάζουν τὰ πρόβατα γιὰ νὰ τ' ἀρμέξουν.—*ποκάρι* τὰ μαλλιά πού μαζεύονται ἀπὸ τὸ κούρεμα ἐνὸς προβάτου· καὶ γενικὰ δέμα ἀπὸ μαλλιά.—*ἀπόσκιο* τόπος πού ἔχει ἴσκιον.

Περιεχόμενο. Ἀπὸ ποιῆς πράξεις τῶν βοσκῶν βλέπομε τὴν εὐσέβειά τους; Τί κάνουν τὰ Χριστοῦγεννα; — Ποιὰ γιορτὴ εἶναι καθ' αὐτὸ τοσπάνικη καὶ πῶς τὴ γιορτάζουν;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. *Ξέρω, ψομί*: τὰ γράμματα *ξ* καὶ *ψ* λέγονται *διπλά*, γιατί τὸ καθένα παριστάνει δύο φθόγγους (*ξ=κσ*, καὶ *ψ=πσ*). Νὰ βρῆς στὸ κείμενον ὅλες τίς λέξεις πού ἔχουν διπλά γράμματα.

2. Στὴ λέξη *ἐκστρατεία* τοὺς φθόγγους *κσ* δὲν τοὺς γράφομε μὲ *ξ*, γιατί ἡ λέξη αὐτὴ ἔχει πρῶτον συνθετικὸ τὸ *ἐκ*. Ἔτσι καί: *ἐκστρατεύω*, *ἐκστατικός*.

3. Ἡ λέξη *ἀλλιώδ* γράφεται μὲ *λλ*. Ἡ λέξη *Χριστοῦγεννα* γράφεται μὲ *νν*. Σὲ μερικὲς λέξεις λοιπὸν γράφομε δύο *ὅμοια σύμφωνα*, ἐνῶ προσφέρομε ἓνα μόνο φθόγγο. Νὰ βρῆς στὸ κείμενον τίς λέξεις μὲ δύο ὅμοια σύμφωνα.

Στὶς λέξεις αὐτὲς παρατηροῦμε τὰ ἀκόλουθα:

α) Τὰ ὅμοια σύμφωνα δὲν μποροῦν νὰ ὑπάρχουν πλάι σὲ ἄλλο σύμφωνον (δηλ. βρίσκονται πάντα ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα): *ἄλλος*, *κολλῶ*, *τέσσερες*. Ἐξαίρουνται οἱ λέξεις *ἐκκλησιά*, *παρεκκλήσι*. Ἀλλὰ τὰ σύνθετα *ἐκκλήσι*, *ἐρημοκλήσι*, *ἐρημοκλησιά*, *Φραγκοκλησιά* γράφονται μὲ ἓνα *κ*.

β) Ἡ λέξη *Πελοπόννησος* γράφεται μὲ *νν*, ἀλλὰ: *Δωδεκάνησα*, *Ἐρτάνησα*, *Χερσόνησος*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς πέντε λέξεις πού νὰ ἔχουν *ξ* καὶ πέντε πού νὰ ἔχουν *ψ* (ἢ στὴν ἀρχὴ ἢ μέσα στὴ λέξη).—Ἐπίσης ἀπὸ τὸ Ἀναγνωστικὸ σου νὰ βρῆς πέντε λέξεις μὲ ὅμοια σύμφωνα.

Γύμνασμα. Γράψε τίς παρακάτω λέξεις καὶ πλάι στὴν καθεμιὰ ὅσα σύνθετα ἢ παράγωγα ἀπ' αὐτὴν μπορεῖς νὰ βρῆς:

ψάλλω, *ψάρι*, *ψομί*, *ξανθός*, *ξένος*, *ξύλο* — *σάββατο*, *μαλλί*, *παράλληλος*, *γράμμα*, *κομμάτι*, *πλημύρα*, *γενναῖος*, *γεννῶ*, *Πελοπόννησος*, *θάρος*, *ἐπίρρημα*, *θάλασσα*, *μέλισσα*, *πίσσα*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Ἀπὸ τίς λέξεις πού βρίσκονται στὶς 20 πρώτες γραμμὲς τοῦ κειμένου γράψε σὲ μιὰ στήλῃ ὅσες ἀρχίζουν ἀπὸ φωνὴν μὲ ψιλὴ καὶ σὲ ἄλλῃ ὅσες ἀρχίζουν ἀπὸ φωνὴν μὲ δασεία.—β) Γράψε ὅλες τίς λέξεις τοῦ κειμένου πού ἔχουν περισπωμένη στὴ λήγουσα.

Οἱ νεράιδες, πρὶν γίνουιν νεράιδες, ἦταν γυναῖκες σάν τις ἄλλες τοῦ κόσμου τις γυναῖκες. Ἐπειτα ἀπόχτησαν τὴν ἀθανασία καὶ ζοῦν γιὰ πάντα, ὅπως τὰ βουνὰ καὶ τὰ ποτάμια ποὺ τις κρατοῦν.

Κάλλω ἔλεγαν τὴν πρώτη νεράιδα. Ἦταν γυναῖκα πολὺ ὁμορφη καὶ εἶχε γλυκιὰ φωνή·

ὅταν τραγουδοῦσε, ἔλεγε πὼς κελαηδοῦσε κανένα ἀηδόνι. Ἦταν καὶ πολὺ ἔξυπνη κι ἔβαλε στὸ νοῦ της νὰ γίνη ἀθάνατη. «Ἐγὼ ποτὲ δὲ θά πεθάνω» ἔλεγε στίς φίλες της. Ἐκεῖνες τὴν κορόιδευαν, μὰ ἡ Κάλλω δὲν ἄλλαζε γνώμη. Ἀκουστὰ εἶχε ἀπὸ τὴ γιαιγιά της πὼς σὲ κάποιο μακρινὸ μέρος, ὅπου ἀνθρώπινος νοῦς δὲ φτάνει, ὑπῆρχε τὸ «ἀθάνατο νερό».

Ἡ πηγὴ ἦταν ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἀτόφους πέτρες ποὺ ἀνοιγόκλειναν, καὶ μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς του θὰ μπορούσε κανεὶς ν' ἀντλήσῃ ἀπὸ τὸ νερὸ της. Ἀλίμονο, ἂν οἱ πέτρες τὴ δάγκαναν ἀνάμεσα τους τὴν Κάλλω· κι ὅμως δὲ δειλίασε. Ρωτώντας καὶ ὕστερα ἀπὸ πολλὰς ἡμέρες τὴ βρῆκε ἐκεῖνη τὴν πηγὴ. Περίμενε καί, ὅταν εἶδε πὼς ἀνοιξαν οἱ πέτρες, τρύπωσε σάν τὸ πουλί, πῆρε νερὸ καὶ βγῆκε πρὶν κλείσουν, τόσο γρήγορα! Ἦπιε ἀθάνατο νερὸ κι ἀπὸ τότε ἔγινε κι αὐτὴ ἀθάνατη, νεράιδα εὐτυχισμένη.

Ἀπ' ὅλα τὰ πουλιὰ ἡ Κάλλω ἀγαποῦσε τὸν αἰτὸ καὶ τὸν κόρακα.

—Ἀχ, κάμε κατὶ καὶ γιὰ μᾶς, τῆς ἔλεγαν τ' ἀγαπημένα της πουλιὰ, βόηθῃς μας κι ἐμᾶς τὰ καημένα, νὰ μὴν πεθάνωμε.

Ἡ νεράιδα τοὺς ἔδωκε νὰ πιοῦν ἀθάνατο νερὸ καὶ ἔγιναν ἀθάνατα πουλιὰ. Γερνᾷ, γερνᾷ ὁ αἰτὸς, λὲς καὶ θὰ πεθάνῃ· τίποτε. Τρυπώνει σὲ σπηλιά βράχου καὶ μένει ὥσπου νὰ μαδησούν τὰ φτερά του κι ἔτσι γίνεται πάλι νέος, ὅπως εἶχε βγῆ ἀπὸ τὸ αὐγὸ του. Στὸ πέρασμα τοῦτο τῶν γερατειῶν του ἄλλος αἰτὸς τὸν τρέφει κι ἔτσι σιγὰ σιγὰ ξαναγίνεται πουλί.

Τὸ ἴδιο καὶ τὸν κόρακα γερατεῖα δὲν τὸν πιάνουν καὶ νὰ γιὰτί ὀνομάζουν κορακοζώητους ἐκείνους ποὺ ζοῦνε πολλὰ χρόνια.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *ἀόφρος* ὁλόκληρος, ἀκοιμιάστος.

Περιεχόμενο. Κατὰ τίς παλιᾶς δοξασίαι ποιά ἦταν ἡ πρώτη νεράιδα καὶ πῶς μπόρεσε νὰ γίνη ἀθάνατη; Πῶς ἔγιναν ἀθάνατοι ὁ αὐτός καὶ ὁ κόρακας;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) Στὸ κείμενο βρῖσκομε τίς ἀκόλουθες λέξεις: *οἱ γυναῖκες, ἔπειτα, τοῦ κόσμου, ζοῦνε*. Πῶς προφέρομε ἐδῶ τὸ *οἱ, εἰ, αἱ, ου*;—Αὐτοὶ οἱ συνδυασμοὶ ἀπὸ δύο φωνήεντα πού παριστάνουν ἓνα φθόγγο ὀνομάζονται *δίψηφα φωνήεντα*.—Νὰ βρῆς σὲ ποιᾶς ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου ὑπάρχουν δίψηφα φωνήεντα.

β) Δίψηφο φωνὴν εἶναι καὶ τὸ *υἱ*: *υἱοθετῶ*.

γ) *αὐτὴ - αὐτό, κοροΐδευαν - εὐτυχισμένη*. Στὶς λέξεις αὐτὲς πῶς προφέρομε τὸ *αυ* καὶ τὸ *ευ*;

2. *νεράιδες, αἰτός, κελαηδοῦσε, ἀηδόνι, κοροΐδευαν, κορακοζώητες*. Σ' αὐτὲς τίς λέξεις, τοὺς συνδυασμοὺς τῶν φωνηέντων *αἱ (αἱ), αη, οἱ, ωη* τοὺς προφέρομε σὲ μία συλλαβή. Δηλ. συχνὰ ἔχομε ἓνα *ι (η, υ, εἰ, οἰ)* ὅς τ ε ρ α ἀπὸ φωνήεν (ἢ δίψηφο), πού προφέρονται σὲ μία συλλαβή. Κάθε τέτοιο συνδυασμὸν τὸν ὀνομάζομε *δίφθογγο*.

Σὲ ποιᾶς ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου ὑπάρχει δίφθογγος;

3. *γιαγιά, κάποιο, δνό, ἀτόφνες, πιοῦν, γερατιά*. Σ' αὐτὲς τίς λέξεις ἔχομε τοὺς συνδυασμοὺς φωνηέντων *ια, οιο, υο, υε, ου, εια* πού τοὺς προφέρομε σὲ μία συλλαβή. Δηλ. ἐδῶ ἔχομε ἓνα *ι (η, υ, εἰ, οἰ)* π ρ ι ν ἀπὸ ἄλλο φωνήεν ἢ δίψηφο. Κάθε τέτοιο συνδυασμὸν τὸν ὀνομάζομαι *καταχρηστικὸν δίφθογγο*.

Σὲ ποιᾶς ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου ὑπάρχει καταχρηστικὸς δίφθογγος;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς στὸ Ἀναγνωστικὸ σου ἀπὸ πέντε λέξεις μὲ δίψηφα φωνήεντα, μὲ διφθόγγους καὶ μὲ καταχρηστικούς διφθόγγους.

Γύμνασμα. Γράψε τίς ἀκόλουθες φράσεις καὶ σημείωσε μιὰ γραμμούλα κάτω ἀπὸ κάθε δίψηφο φωνήεν: *Οἱ γεωργοὶ χαίρονται, ὅταν συννεφιάζη ὁ οὐρανὸς καὶ ἀρχίζη νὰ πέφτῃ ἡ βροχὴ τότε πού χρειάζεται. Εὐχαριστοῦν τὸ Θεὸ γιὰ τὸ ὠραῖο δῶρο πού τοὺς στέλνει.*

Γύμνασμα. Γράψε πέντε λέξεις πού νὰ ἔχουν δίφθογγο καὶ ἄλλες πέντε πού νὰ ἔχουν καταχρηστικὸν δίφθογγο (ἐκτός ἀπ' αὐτὲς πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀπὸ τίς λέξεις τοῦ κειμένου γράψε πέντε λέξεις μὲ περισπωμένη στὴν παραλήγουσα, πέντε μὲ ὀξεῖα στὴν παραλήγουσα, πέντε μὲ περισπωμένη στὴ λήγουσα καὶ πέντε μὲ ὀξεῖα στὴ λήγουσα.

—'Αφοῦ θέλετε νὰ μάθετε τί ὄργανα ἔχουν οἱ βοσκοὶ γιὰ νὰ παίζουν, ἀκοῦστε με. Ἄν ἦταν ἐδῶ τὸ γγόνι μου ὁ Βάγγος, θὰ σᾶς τὰ ἔλεγε, γιατί ἐκεῖνος τὰ ξέρει, κι ἄς πᾶτησε τώρα τελευταῖα στὰ ἔξι. Μὰ ἐσεῖς, βλέπετε, τὰ παιδιὰ τοῦ κάμπου καὶ τῆς πολιτείας, μόνο ἀπὸ πιάνο καὶ βιολοντσέλα ξέρετε.

Ὁ μπαρμπα-Βαγγέλης ἀκούμπησε στὴν γκλίτσα του κι ἐξακολούθησε.

— Οἱ τσοπάνηδες τῆς Ρούμελης ξεχωρίζουν τὸ καλάμι ἀπὸ τὴν νταρβίρα. Καὶ τὰ δυὸ εἶναι αὐλοί. Τὸ πρῶτο εἶναι αὐλὸς ὅχι μακρύτερος ἀπὸ μιά-

μιση πιθαμή. Ἡ νταρβίρα ἔχει μᾶκρος περισσότερο· καὶ μισὸ μέτρο ἂν πῆς, στὴν ἀλήθεια βρίσκεσαι· κάποτε κοντότερη κάπως, κάποτε καὶ μακρύτερη. Παίζει πιὸ χοντρά καὶ πιὸ βραχνά ἀπὸ τὸ καλάμι.

Ὅταν ὁ αὐλὸς εἶναι πάρα πολὺ μακρὺς, παίρνει τὸ ὄνομα φλογέρα. Ὅχι σπάνια λέγεται καὶ τζαμάρα. Ἐχει φωνὴ πιὸ μπάσα ἀπὸ τὴν νταρβίρα καὶ βραχνότερη.

Ἡ νταρβίρα μπορεῖ νὰ χωρέσῃ στὶς δίπλες τοῦ σελαχιοῦ καὶ τοῦ εἶναι βολικὸ νὰ τὴ σέρνῃ ὁ τσοπάνης ἀκολουθώντας τὰ πρόβατα· ἀλλὰ τῆς τζαμάρας τὸ μᾶκρος εἶναι κάποτε ὅσο τὸ ἀνάστημά του καὶ δὲ σέρνεται. Ἀναγκάζεται λοιπὸν νὰ τὴν ἀφήνῃ στὸ κονάκι, ὀρθωμένη σὲ κάποια γωνιά ἢ μπηγμένη ἀνάμεσα σὲ πέτρες.

Οἱ νταρβίρες καὶ οἱ τζαμάρες γίνονται ἀπὸ ἴσια καὶ στερεὰ ξύλα. Φαντάσου ὅμως τί δυσκολία βρίσκει κανεὶς νὰ τρυπήσῃ ἓνα τόσο μακρὺ ξύλο κατὰ τὸ μᾶκρος του. Μὲ σιδερένια σούβλα, ποὺ νὰ τὴν μπάξῃς στὴ φωτιά καὶ νὰ τὴ βγάξῃς πάλι γιὰ νὰ τὴν μπήγῃς, νὰ μπορέσῃς ν' ἀνοίξῃς τρύπα ἀπὸ τὴ μιὰ ὡς τὴν ἄλλη ἄκρῃ τοῦ ξύλου!

Ὅσοι θέλουν νὰ γλιτώσουν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς μελάδες ξέρετε τί κάνουν; Παίρνουν ἓνα κομμάτι ἀπὸ παλιὰ μαντζακάσα, ἀνοίγουν τίς ἀνάλογες τρύπες κι ἔχουν ἑτοιμὴ τὴν τζαμάρα. Ἡ ἀγοράζουν μπρούντζινο σωλήνα καὶ τὴ φτιάχνουν μπρούντζινη.

Εἶναι πολὺ σπάνιο ν' ἀνταμώσῃς τσοπάνη ποὺ νὰ τοῦ λείπη ἡ φλογέρα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. βιολοντσέλο ἑγχορδο μουσικὸ ὄργανο, μεγαλύτερο καὶ βαθύτερο ἀπὸ τὸ βιολί.—*κονάκι* κατοικίᾳ.—*μαντζακάς* μονόκανο τουφέκι.

Περιεχόμενο. Ποιὰ μουσικὰ ὄργανα τῶν τσοπάνηδων ἀναφέρονται στὸ κείμενο; Πῶς περιγράφεται τὸ καθένα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) «*μπορῶ, μπάρμπας, νταρβίρα, γκλίτσα, γγόνι, τζαμάρα*». Σ' αὐτὲς τὶς λέξεις ὑπάρχουν ζευγάρια ἀπὸ σύμφωνα ποὺ παριστάνουν ἓνα μόνο φθόγγο: *μπ, ντ, γκ, τσ, τζ*. Τὰ ζευγάρια αὐτὰ λέγονται *δίψηφα σύμφωνα*.—Ἔτσι καὶ στὶς λέξεις *μπαούλο, μαρμπούνι, ντομάτα, ντύνομα, γκρεμὸς, τσατσάρα, τζάμι, τζιτζίκας* ὑπάρχουν δίψηφα σύμφωνα.

β) Τὰ δίψηφα σύμφωνα βρίσκονται ἢ στὴν ἀρχὴ ἢ μέσα στὴ λέξη: *μπαί-νω - ἔμπαινα, ντροπὴ - γκαμπορντίνα, γκέμι - Γιουγκοσλαβία, τσουβάλι - ἔτσι, Τζα-βέλας - Χατζής*.

2. Σὲ μερικὲς λέξεις τὰ ζευγάρια ἀπὸ τὰ σύμφωνα *μπ, ντ, γκ* (ἢ *γγ*) προ-φέρονται διαφορετικὰ: *κάμπος* (προφέρεται *κάμ-μπος*), *κοντὸς* (προφ. *κον-ντὸς*), *Βαγγέλης* (προφ. *Βαν-γγέλης*), *ἀναγκάζω* (προφ. *ἀναν-γκάζω*). Σ' αὐτὲς τὶς λέξεις δηλαδὴ ἀκούεται πρὶν ἀπὸ τὸ δίψηφο ἓνα ἔντρομο *μ ἢ ν* (ποὺ γιὰ νὰ προφε-ροῦν βγαίνει ὁ ἀέρας ἀπὸ τὴ μύτη) καὶ ἔπειτα προφέρεται τὸ δίψηφο. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν τὰ δίψηφα *μπ, ντ, γκ, γγ* λέγονται *ρινικά συμπλέγματα*.

Χρειάζεται κάποια προσοχή, γιὰ νὰ ξεχωρίζουμε πότε τὰ ζευγάρια *μπ, ντ, γκ, γγ* εἶναι καθαρά δίψηφα σύμφωνα καὶ πότε εἶναι ρινικά συμπλέγματα ποὺ προφέρονται μὲ τὴ μύτη. Παραδείγματα:

Δίψηφα σύμφωνα: *μαρμπούνι, ντομάτα, γκρεμίζω, γγίζω*.

Ρινικά συμπλέγματα: *λάμπω, πέντε, ἀγκαλιά, ἀγγελος, ἐγγίζω*.

Πρόσεξε τὴ διαφορὰ στὴν προφορὰ τους.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ποιὲς ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λέξεις ἔχουν δίψηφο σύμφωνο καὶ ποιὲς ρινικὸ συμπλέγμα: *Κῶτσος, ἀμπέλι, Μπάμπης, ἀγγελικός, ἀκινάρα, δισέγγονο, τζιτζίκας, ἀπέναντι, ντοματοπόρος, κόμπος, Λαμπούη, γκαζομηχανή, γκίσση, ἄγκυρα, ἀγκίστρι, ἀγγοῦρι, ἔμπορος, ξεμπλέκω, τσακώνομαι, τζαμί, χότζας, γκαζάρι, Ἑλενίτσα, Μπότσαρης*.

Γύμνασμα. Ν' αντιγράψῃς τὶς παρακάτω παροιμίες καὶ νὰ σημειώσῃς μιὰ γραμμοῦλα κάτω ἀπὸ κάθε δίψηφο σύμφωνο καὶ δυὸ γραμμοῦλες κάτω ἀπὸ κάθε ρινικὸ συμπλέγμα: *Ἡ τάβλα ἃς ἔχη τίποτα καὶ τὸ μαντίλι ἃς λείπῃ.—Ἄ-δειανὸ τσουβάλι δροῖ δὲ στέκεται.—Τὸ πρόβατο ποὺ ξεκόβει ἀπὸ τὸ μαντρί τὸ τρώει ὁ λύκος.—Οἱ κάμποι τρέφουν ἄλογα καὶ τὰ βουνὰ λεβέντες.—Ἡ δουλειὰ ντροπὴ δὲν ἔχει.—Ὅλα τὰ ἔχει ἡ Ζαφειρίτσα, μόνον ὁ φερετζὲς τῆς λείπει.—Παπούτσι ἀπὸ τὸν τόπο σου κι ἃς εἶν' καὶ μπαλωμένο.—Μ' ἓνα σμάτσο δυὸ τρυγόνια.—Τὸ μάτι τοῦ ἀφέντη τρέφει τὸ ἄλογο.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Γράψε δέκα λέξεις τοῦ κειμένου ποὺ νὰ ἔχουν δίψηφο φω-νὴν καὶ βάλε μιὰ γραμμοῦλα κάτω ἀπ' αὐτὸ. 2) Γράψε τὰ συνώνυμα τῶν λέ-ξεων: *βοσκός, κάμπος, ἀνταμώνω, βλέπω*.

— Δημάρατε, θέλω νά σέ ρωτήσω *καυτί*. "Ισαμε τώρα ζήτησα πληροφορίες γιά τούς "Ελληνες ἀπό πολλούς. Κι ὁ *καθένας* μου εἶπε ὅ,τι ἤξερε. Θέλω *ὥστόσο*, πρὶν ἀρχίσω τὴν ἐκστρατεία μου, ν' ἀκούσω καὶ τὴ δική σου γνώμη. 'Εσὺ ξέρεις ὅλα τὰ *καθέκαστα*. Τί λὲς λοιπόν; Θὰ τολμήσουν οἱ "Ελληνες νά μοῦ ἀντισταθοῦν; 'Εγὼ πιστεύω πὼς δὲ θὰ τολμήσουν." Ἰσως μάλιστα νά ἔχουν πάρει *κίβλας* τὴν

ἀπόφαση νά μοῦ δώσουν χῶμα καὶ νερό.

— Τί προτιμᾷς, βασιλιά; Νά σοῦ πῶ τὴν ἀλήθεια ἢ ἐκεῖνο πού θά σ' εὐχαριστήσῃ;

— Τὴν ἀλήθεια, Δημάρατε.

— 'Αφοῦ τὸ θέλεις, θ' ἀκούσης ἀπὸ τὸ στόμα μου ὅλη τὴν ἀλήθεια. *'Εξάλλου* τὰ ἴδια τὰ πράματα θὰ τὴ δείξουν σέ λίγο. Οἱ "Ελληνες εἶναι ἄνθρωποι φτωχοὶ μὰ ἐνάρετοι. 'Η φτώχεια γεννιέται καὶ ζῇ μαζί τους· τὴν ἀρετὴ τὴν καταχοῦν μὲ τὴν ξυπνάδα καὶ μὲ τὴ δύναμη τοῦ νόμου. Μὲ τῆς ἀρετῆς τὴ βοήθεια οἱ "Ελληνες νικοῦν τὴ φτώχεια καὶ τὸ δεσποτισμό. Μὰ ἀφήνω τώρα τούς ἄλλους "Ελληνες καὶ περιορίζομαι στὸς Λακεδαιμονίους. Αὐτοὶ *ὅπωςδῆποτε* δὲ θὰ δεχτοῦν τίς προτάσεις σου γιὰ ὑποταγὴ· *ἀπεναντίας*, *ὅπωςδῆποτε* καὶ νά τούς χτυπήσῃ καὶ *ὅσοδῆποτε* στρατὸ καὶ νά ἔχη, θὰ πολεμήσουν. Εἶναι αἰσχρὴ γι' αὐτοὺς ἡ ὑποταγὴ.

— Αὐτὰ πού λές, Δημάρατε, εἶναι γιὰ γέλια καὶ μοῦ φαίνονται πράματα *ὀλωσδιόλου* ἀδύνατα. Καὶ πέντε χιλιάδες ἂν εἶναι ἐκεῖνοι — πού δὲν εἶναι —, ἐμεῖς ἀναλογοῦμε ἀπὸ χίλιοι στὸν *καθένα* τους. "Επειτα ποιὸς θὰ τοὺς ἀναγκάσῃ νά πολεμήσουν; Αὐτοὶ εἶναι ἐλεύθεροι, κάνουν ὅ,τι θέλουν, δὲν προσκυνοῦν ἕνα μονάρχη, πού νά τοὺς πιάσῃ μὲ τὸ μαστίγιον.

— *Μολονότι ἀπαρχῆς* τὸ ἤξερα, βασιλιά, πὼς δὲ θὰ σ' εὐχαριστοῦσα, σοῦ εἶπα ὥστόσο τὴν ἀλήθεια, γιὰτὶ ἐσὺ μὲ πρόσταξες. 'Εγὼ εἶμαι πολὺ πικραμένος μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους· *ἐξαιτίας* τους τράβηξα πολλὰ καὶ εἶμαι ἐξόριστος. Μὰ τὸ σωστὸ σωστό. Οἱ Λακεδαιμόνιοι, πολεμώντας ὅλοι μαζί, εἶναι οἱ πιὸ ἀντρεῖοι ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Εἶναι *τωνόντι* ἐλεύθεροι, ὅχι ὅμως νά κάνουν ὅ,τι θέλουν· ἔχουν ἀφέντη τὸ νόμο καὶ τὸν ἀκοῦν περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἀκοῦν ἐσένα οἱ ὑπῆκοοί σου· κι ὁ νόμος δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νά φεύγουν ἀπὸ τὴ μάχη· τοὺς προστάζει νά στέκωνται στὴ θέσι τους καὶ ἢ νά νικοῦν ἢ νά πεθαίνουν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Δέξεις και φράσεις.—*Δημάρατος* βασιλιάς τῆς Σπάρτης (πρὸς τὸ τέλος τοῦ θου αἰῶνα π. Χ.) ἐξορίστηκε ἀπὸ τῆ Σπάρτης καὶ πῆγε στὴν Περσία, ὅπου ἔγινε φίλος καὶ σύμβουλος τοῦ βασιλιά Δαρείου καὶ ἔπειτα τοῦ Ξέρξη.—*χῶμα καὶ νερό* δείγματα ὑποταγῆς.—*ἀρετὴ* ἐδῶ ἔννοεῖ κυρίως τὴν ἀντρεία.—*δεσποτισμός* ἀπεριόριστη ἐξουσία ἐνὸς ἀτόμου πάνω στὸ λαό, τυραννία.

Περιεχόμενο.—Ἐδῶ ἔχομε διάλογο. Ἄς τὸν παραστήσουν δύο παιδιά: τὸ ἓνα νὰ διαβάξῃ τὰ λόγια τοῦ Ξέρξη καὶ τὸ ἄλλο τὰ λόγια τοῦ Δημάρατου.— Πῶς χαρακτηρίζει ὁ Δημάρατος τοὺς συμπατριῶτες του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὸ *κύλας* εἶναι μία λέξη. Μερικοὶ νομίζουν πὼς εἶναι δύο καὶ γράφουν χωριστὰ *κι ὄλας*. Πρόσεχε νὰ μὴν κάνης καὶ ἐσὺ αὐτὸ τὸ λάθος. Πρόσεξε νὰ μάθης τὴν ὀρθογραφία καὶ τῶν ἄλλων λέξεων τοῦ κεμένου πού εἶναι τυπωμένες μὲ πλάγια γράμματα, ἐπειδὴ καὶ αὐτὲς μερικοὶ κάνουν τὸ λάθος νὰ τίς γράφουν χωριστά.

2. Κάθε λέξη ἔχει μία ἢ περισσότερες συλλαβές:

θά,	εἶ-	ναι,	ἐ-	κεῖ-	νοι,	ὁ-	λως-	διό-	λου,	πλη-	ρο-	φο-	ρί-	ες
1	1	2	1	2	3	1	2	3	4	1	2	3	4	5

(μονοσύλ.) (δισύλ.) (τρισύλλαβη)

(πολυσύλλαβες)

Πρόσεξε στὶς συλλαβές τῶν παραπάνω λέξεων. Ὅπως βλέπομε, ἡ συλλαβὴ μπορεί νὰ σχηματίζεται ἀπὸ ἓνα ἀπλό φωνῆεν ἢ δίφθογο ἢ δίφθογγο, μόνο του ἢ μαζὶ μὲ ἓνα ἢ περισσότερα σύμφωνα.—Στὶς παραπάνω συλλαβές νὰ βοῇς ἀπὸ ἓνα παράδειγμα γιὰ κάθε τέτοια περίπτωση.

3. Τὸ *χώρισμα* μιᾶς λέξης σὲ συλλαβές, δηλαδὴ ὁ **συλλαβισμός**, ἀκολουθεῖ ὁρισμένους κανόνες:

α) *θ-λα*, *εἶ-μαι*, *με-γά-λη*.—Πῶς συλλαβίζεται ἓνα σύμφωνο ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα;

β) *πι-στεύω* (*στ ὅλος*), *ἐξ-πνάδα* (*πνίγω*), *ἔ-τσι* (*τσαρούχι*).—*Ἐλ-λάδα*, *μονά-ρης*, *τολ-μῶ* (δὲν ἀρχίζει ἑλληνικὴ λέξη ἀπὸ *λλ*, *ρχ*, *ζμ*). Δύο σύμφωνα ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα πότε συλλαβίζονται μαζὶ μὲ τὸ δεύτερο φωνῆεν καὶ πότε χωρίζονται;

γ) *ἄ-στρο* (*στρώνω*), *αἰ-σχος* (*σχημα*).
ἀν-θροπος, *ἐκ-στρατεία* (δὲν ἀρχίζει ἑλληνικὴ λέξη ἀπὸ *νθρ*, ἢ *νθ*, *κστρ* ἢ *κσ*).

Πότε τρία σύμφωνα ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα συλλαβίζονται μαζὶ μὲ τὸ δεύτερο φωνῆεν; πότε καὶ πῶς χωρίζονται;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ συλλαβίσῃς τίς λέξεις πού ὑπάρχουν στὶς πέντε πρώτες γραμμὲς τοῦ κεμένου.

Γύμνασμα. Ν' ἀντιγράψῃς τίς 7 πρώτες γραμμὲς ἀπὸ τὸ κείμενο τῆς σελ. 30, χωρίζοντας τίς συλλαβές τῶν λέξεων.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Σχημάτισε πέντε προτάσεις πού ἡ καθεμιά νὰ ἔχῃ ὑποκείμενο, ρῆμα καὶ ἀντικείμενο.—2) Γράψε ἀπὸ τὸ κείμενο ὅλες τίς λέξεις πού ἔχουν δύο ὅμοια σύμφωνα.

Προσπέφτω σου, βασίλισσα,
 θνητή ἢ ἀθάνατη εἶσαι.
 "Ἄν εἶσαι ἀπ' τὶς ἀθάνατες
 ποὺ κατοικοῦν τὰ οὐράνια,
 παρόμοια μὲ τὴν Ἄρτεμη,
 τοῦ μέγα Δία τὴν κόρη,
 στὴν ὄψη καὶ στ' ἀνάστημα
 καὶ στὴ μορφὴ σὲ κρίνω.
 "Ἄν εἶσαι πάλι ἀπλή θνητή,
 τοῦ κόσμου κατοικήτρα,
 καλότυχοι κι ὁ κύρης σου
 κι ἡ βλογημένη μάνα,

καλότυχα τ' ἀδέρφια σου, ποὺ πάντα στὴν ψυχὴ τους
 περισσίας γίνεσαι ἀφορμὴ χαρᾶς, καὶ καμαρώνουν
 τέτοιο βλαστάρι σὰ θωροῦν μὲς στοὺς χοροὺς νὰ μπαῖνη.
 Μὰ ἀκόμα πιὸ καλότυχος ἀπ' ὅλους εἶν' ἐκεῖνος
 ποὺ βγῇ στὰ δῶρα νικητῆς καὶ ταίρι του σὲ πάρη.
 Τὶ σὰν κι ἐσένα ἄλλο θνητὸ τὰ μάτια μου δὲν εἶδαν,
 ἄντρα ἢ γυναῖκα· θαυμασμὸς μὲ πιάνει σὰ θωρῶ σε.
 Τέτοια στὴ Δῆλο, στὸ βωμὸ τοῦ Ἀπόλλωνα τὸ πλάι,
 νιοβλάσταρη εἶδα φοινικιά κάποτε νὰ φουντώνη·
 γιατί καὶ κεῖθε πέρασα μὲ λαὸ πολὺ μαζί μου
 παίρνοντας δρόμο ποὺ ἦτανε γραφτὸ νὰ μὲ παθιάση.
 Καὶ καθὼς τότε σάστισα τὴ φοινικιά σὰν εἶδα,
 τί τέτοιο ἀπὸ τὴ γῇ δεντρὶ ποτὲ δὲ βλάστησε ἄλλο,
 τώρα μ' ἐσένα, ὦ κορασιά, θαμάζω καὶ σασιζῶ,
 κι ὅσο ἂν πονῶ, τὰ γόνατα φοβοῦμαι νὰ σοῦ ἀγγίξω.
 Εἴκοσι μέρες ὥς τὰ χτὲς στὰ μαῦρα ἤμουν πελάγη,
 ποὺ ἀνέμοι κι ἄγρια κύματα μὲ σέρναν ὀλοένα
 ἀπ' τὸ νησί τῆς Ὠγυγίας· κι ἐδῶ μὲ ρίχνει ἡ μοῖρα
 νὰ πάθω κι ἄλλα· τί θαρρῶ δὲν ἔπαψαν ἀκόμα,
 μόνο οἱ θεοὶ κι ἄλλες πολλὲς φουρτοῦνες μοῦ τοιμάζουν.
 Σπλαχνίσου με, βασίλισσα, ποὺ ἐσένα πρώτη βλέπω
 μετὰ ἀπὸ μύρια βάσανα, κι ἄλλο ἄνθρωπο κανένα
 ἀπ' ὅσους κατοικοῦν αὐτὸ τὸν τόπο δὲ γνωρίζω.
 Τὴ χώρα δεῖξε μου καὶ δῶς· κουρέλι νὰ φορέσω,
 ἂν ἔχης ρουχοτύλιγμα μαζί σου ἐδῶ φερμένο.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. σὲ πάρη *ταίρι* του γυναικα του, σύζυγο.—*παθιάζω* κάποιον βασανίζω κάποιον, τὸν κάνω νά υποφέρη.—*᾽Ωγγία* μυθολογικὸ νησί στὴ Μεσόγειο θάλασσα, ὅπου ὁ Ὅμηρος φαντάστηκε πὺς κατοικοῦσε ἡ νύμφη Καλυψώ.

Περιεχόμενο. Ὁ Ὀδυσσεύς, ἀφοῦ ἔφυγε ἀπὸ τὸ νησί τῆς Καλυψῶς (τὴν ᾽Ωγγία), περιπλανήθηκε πολὺ στὴ θάλασσα. Σπρωγμένος ἀπὸ τὰ κύματα βγαίνει στὸ νησί τῶν Φαιάκων, δηλ. στὴν Κέρκυρα. Ἐκεῖ συναντᾷ τὴ βασίλοπούλα Ναυσικά.—Πὺς φανερώνει τὸ θαυμασμὸ του σ' αὐτῇ; Τί τὴν παρακαλεῖ;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὰ φωνήεντα, ὅπως ξέρομε, λέγονται ἢ *μακρόχρονα* ἢ *βραχύχρονα*. Κατὰ τὸ εἶδος τῶν φωνηέντων ξεχωρίζονται καὶ οἱ συλλαβές.—Πρόσεξε τί φωνήεντα ἔχουν οἱ συλλαβές στὶς παρακάτω λέξεις: *θνητή*, *θωρῶ*, *ἤμουν*, *μαίνω*, *δρόμος*, *μέρες*, *εἶσαι*, *φροδῆμαι*, *ἐκείνοι*, *τέτοιο*, *ὄψη*, *μορφή*, *σέροω*, *φερμένο*.

α) Ποιὲς συλλαβές ἀπὸ αὐτὲς ἔχουν βραχύχρονο φωνήεν, ποὺ νά μὴν τὸ ἀκολουθοῦν διπλὸ σύμφωνο ἢ δύο ἢ περισσότερα σύμφωνα; Αὐτὲς οἱ συλλαβές λέγονται *βραχύχρονες*. β) Ποιὲς συλλαβές ἔχουν δίψηφο *αι* ἢ *οι* στὸ τέλος τῆς λέξης; καὶ αὐτὲς εἶναι *βραχύχρονες*. γ) Ποιὲς συλλαβές ἀπ' αὐτὲς ἔχουν μακρόχρονο φωνήεν ἢ δίψηφο (σ' αὐτὲς ὅμως νά μὴ λογαριάσης ὅσες ἔχουν *αι* ἢ *οι* στὸ τέλος τῆς λέξης). Αὐτὲς οἱ συλλαβές λέγονται *μακρόχρονες*. δ) Ποιὲς συλλαβές ἔχουν βραχύχρονο φωνήεν μπροστὰ ἀπὸ διπλὸ σύμφωνο ἢ δύο ἢ τρία σύμφωνα; Αὐτὲς λέγονται *θέσει μακρόχρονες*.

2. Διάβασε τίς ἀκόλουθες λέξεις. Πρόσεξε πὺς προφέρονται καὶ τί σημάδια ἔχουν:

θνητή, *κόρη*, *καλότυχα*, *θωρῶ*, *δῶρα*, *ἀφορμή*, *χαρᾶς*
τέτοιο βλαστὰρι σὰ *θωροῦν* μὲς στοὺς *χοροὺς* νά *μαίνῃ*.

α) Ποιὰ συλλαβὴ προφέρεται πὺς δυνατὰ σὲ καθεμιὰ ἀπὸ τίς λέξεις τῆς α' σειρᾶς;

β) Πρόσεξε ὅτι πάνω στὸ φωνήεν τῆς συλλαβῆς ποὺ τονίζεται πὺς δυνατὰ βάζομε ἓνα σημάδακι. Αὐτὸ λέγεται *τόνος*.—γ) Στὴ β' σειρὰ βλέπομε πὺς καὶ στὶς μονοσύλλαβες λέξεις σημειώνομε συνήθως τόνο.—δ) Παρατήρησε ὅτι καμιὰ λέξη δὲν παίρνει τόνο πρὶν ἀπὸ τὴν προπαραλήγουσα.—ε) Ἀκόμη παρατήρησε ὅτι ἔχωμε τρεῖς τόνους (τρία σημάδια): *τὴν ὀξεῖα* ('), *τὴν περισπωμένην* (~) καὶ *τὴν βαρεῖα* (`).—ζ) Οἱ λέξεις *δ*, *ἡ*, *οἶ*, *ὡς* δὲν παίρνουν τόνο: εἶναι *ἄτονες* λέξεις.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

᾽Ασκηση. Νά βρῇς τί εἶδους συλλαβὴ εἶναι (βραχύχρονη, μακρόχρονη ἢ θέσει μακρόχρονη) καθεμιὰ ἀπὸ τίς συλλαβές τῶν λέξεων ποὺ ὑπάρχουν στοὺς τέσσερεις πρώτους στίχους τοῦ ποιήματος (παραλείποντας τίς συλλαβές ποὺ ἔχουν δίχρονο).—Ἐπίσης νά βρῇς σὲ ποιὰ συλλαβὴ τονίζεται καθεμιὰ ἀπὸ τίς λέξεις αὐτὲς καὶ τί τόνο ἔχει.

Γύμνασμα. Γράψε τίς παρακάτω λέξεις καὶ βάλε πάνω ἀπὸ τίς μακρόχρονες συλλαβές μία γραμμούλα, πάνω ἀπὸ τίς θέσει μακρόχρονες δυὸ γραμμούλες καὶ πάνω ἀπὸ τίς βραχύχρονες ἓνα σημάδακι τέτοιο ∪: *ἐρχομαι*, *ἀλεξίπτωτο*, *σχολεῖτο*, *ναῖτη*, *Δεκέμβρης*, *ἀσπρομάλλης*, *ζέστη*, *Ἀκρόπολη*, *πυγαῖω*, *σέρομαι*, *κουτσός*, *δουλεύω*, *δίτροχο*, *κόψη*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Χώρισε τίς παραπάνω λέξεις σὲ συλλαβές.

Πέρα στο μονοπάτι πού άνοιγό-
ταν ανάμεσα στα στάχυα πρόβαλε
ένας άντρας. Φορούσε κοῦκο και
στο ένα χέρι κρατούσε τὸ σακάκι
του κι ένα σκαλιστήρι. Είχε στηρί-
ξει στὸν ὤμο τὴν άξίνα του. Ὁ
ἥλιος βασιλεύοντας τοῦ έριχνε τὰ
χρυσοτριανταφυλλένια χρώματα
πού εἶχε άπλώσει στὸν οὐρανό. Τὸ
αεράκι φούσκωνε άνάλαφρα τὸ
πουκάμισό του και σειοῦσε άπαλά
τὰ σπαρτά, πού τοῦ συντρόφευαν
μέ σιγανοτράγουδο τὴν περπατη-

σιά, μιὰ περπατησιά άνάλαφρη, πού γινόταν ὄλο και πιὸ γρή-
γορη και πιὸ έλαφριά, ὅσο έρχόταν πιὸ κοντά στο σπίτι του.

Ὁ Φώτης έτρεξε και τὸν άπάντησε. Ὁ κύρ Χρίστος χάι-
δεψε τὸ κεφάλι τοῦ άγοριοῦ και τοῦ έδωσε τὸ σκαλιστήρι. Αὐτὸ
γινόταν κάθε βραδάκι, ὅταν γύριζε ὁ πατέρας ἀπὸ τὴ δουλειά.
Ὁ μικρὸς γιὸς του τὸν άπαντοῦσε τρέχοντας και τοῦ έπαιρνε
τὸ σκαλιστήρι νὰ τὸν ξεκουράση.

Ἡ Χρυσὴ τράβηξε στο σπίτι.

— Μητέρα! Ἐρχεται ὁ πατέρας!

Μιὰ γεροδεμένη νέα γυναίκα βγῆκε χαρωπὴ στὴν αὐλὴ και
τράβηξε κατὰ τὸ πηγάδι. Ἐβγαλε δροσερὸ νερὸ κι έπειτα βγῆκε
ὡς τὴν αὐλόπορτα νὰ περιμένῃ.

— Καλῶς τους! Χαμογέλασε στὸν άντρα της.

— Καλησπέρα, Μαρία. Χαμογέλασε κι εκείνος κοιτάζοντας
τὸ άγόρι, πού περπατοῦσε καμαρωτὸ πλάι του σηκώνοντας τὸ
σκαλιστήρι.

Ὁ Φώτης, σοβαρὸς, πῆγε ν' άκουμπήση τὸ σκαλιστήρι στὴ
συνηθισμένη γωνιά.

Ἡ Μαρία πῆρε τὸ σακάκι και τὸν κοῦκο τοῦ άντρα της και
τ' άπόθεσε σ' ένα σκαμνί. Ἐπειτα τοῦ έχυσε εκεί έξω γιὰ νὰ
πλυθῇ και νὰ δροσισθῇ ἀπὸ τὸν κόπο και τὸν ἰδρώτα τῆς ἡμέρας.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. σκαλιστήρι ἐργαλεῖο πού χρησιμεύει γιὰ νὰ σκαλίζουν οἱ γεωργοὶ καὶ ν' ἀναδεύουν τὸ χῶμα.—ἀξίνα ξινάρι, σιδερένιο ἢ ἀτσάλινο ἐργαλεῖο μὲ ξύλινη λαβή, πού χρησιμεύει γιὰ σκάψιμο καὶ ἄλλες γεωργικὲς ἐργασίες.

Περιεχόμενο. Πῶς περιγράφεται ὁ γυρισμὸς τοῦ γεωργοῦ στὸ σπίτι; Πῶς τὸν δέχεται ὁ γιὸς του; Πῶς τὸν δέχεται ἡ γυναίκα του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) Ἀναζήτησε στὸ κείμενο τὶς λέξεις πού τονίζονται στὴν *προπαράληγον*σα ἢ σὲ ὅποιαδήποτε *βραχύχρονη* συλλαβὴ ἢ σὲ *παράληγον*σα ἐμπρὸς ἀπὸ μακρόχρονη λήγουσα· παρατήρησε τί τόνο παίρνουν.

β) Ἐπίσης ἀναζήτησε τὶς λέξεις πού τονίζονται σὲ μακρόχρονη *παράληγον*σα καὶ ἔχουν λήγουσα *βραχύχρονη*· τί τόνο παίρνουν;

Ἄλλὰ οἱ λέξεις ὥστε, οὔτε, μήτε, εἴτε, εἴθε τί τόνο παίρνουν;

2. Πρόσεξε πῶς ὀνομάζονται οἱ λέξεις ἀπὸ τὸν τόνο τους:

α) καθαρός οὐρανός: ὀξύτονες	δ) περπατῶ, τοῦ ἀγοριοῦ: προσπώμενες
β) πέρα, μονοπάτι: παροξύτονες	ε) κοῦκος, βγήκε: προπερισπώμενες
γ) ἀνάμεσα, πρόβαλε: προπαροξύτονες	ζ) Οἱ λέξεις ὅ, ἡ, οἱ, ὥς: ἄτονες .

3. Ἀγόρι, ἐκεῖνος, ἀπαλά, ἰδρώτας: σὲ κάθε λέξη πού ἀρχίζει ἀπὸ φωνὴν σημειώσαμε σ' αὐτὸ ἔνα σημάδακι πού λέγεται *πνεῦμα*. Τὰ πνεύματα εἶναι δύο: ἡ *ψιλή* (') καὶ ἡ *δασεία* ('). Οἱ περισσότερες λέξεις παίρνουν ψιλή.

4. **Παίρνουν δασεία:** α) Ὅσες ἀρχίζουν ἀπὸ *υ*: *ὕγρασις*, *ὑποθέτω*.—β) Οἱ ἄτονες λέξεις: ὅ, ἡ, οἱ, ὥς.—γ) Οἱ ἀριθμοί: *ένας*, *ἔξι*, *ἑπτά*, *ἐντεκα*, *ἐκατό*.—Ποιὲς ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου ἔχουν δασεία;

5. Παρατήρησε στὶς λέξεις τοῦ κειμένου: α) ποῦ σημειώνομε τὸν τόνο καὶ τὸ πνεῦμα στ' ἀπλά μικρὰ φωνήεντα.—β) στὰ ἀπλά κεφαλαῖα.—γ) σὲ λέξη πού γράφεται ὅλη μὲ κεφαλαῖα, ὅπως στὶς ἐπιγραφές.—δ) στοὺς διφθόγους (*χαίδεψε*).—ε) στὰ δίημφα φωνήεντα καὶ στοὺς καταχρηστικoὺς διφθόγους.—ζ) ποιά θέση ἔχει ὁ τόνος καὶ τὸ πνεῦμα, ὅταν βρίσκονται στὴν ἴδια συλλαβή;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Διάβασε τὶς τρεῖς πρώτες γραμμὲς τοῦ κειμένου. Κάθε λέξη ἀπ' αὐτὲς πού διάβασες τί τόνο ἔχει καὶ γιατί τονίζεται ἔτσι; Πῶς ὀνομάζεται ἀπὸ τὸν τόνο πού ἔχει; Τί πνεῦμα ἔχει;

Γύμνασμα. Βάλε τὸν τόνο καὶ τὸ πνεῦμα στὶς ἀκόλουθες λέξεις:

Ένας ἄνθρωπος *έχει* *έξι* *παιδια*.—*Οἱ* *κηποι* *εἰναι* *ωραιοι*.—*Ο* *Πετρος* *τρεχει* *στον* *κατηφορο*.—*Θελω* *να* *παιξω* *ως* *τις* *έξι*.—*Η* *Ελενη* *και* *ο* *Φωτης* *πηγαινουν* *στο* *σχολειο*.—*Θα* *μεινουν* *ως* *τις* *εντεκα*.—*Επειτα* *θα* *οκολοσουν*.—*Ο* *υπηρετης* *πηγε* *στο* *υπογειο*.—*Ουτε* *το* *ενα* *ουτε* *το* *αλλο*.—*Ειτε* *θελεις* *ειτε* *δε* *θελεις*.—*Ειθε* *να* *εισαι* *παντα* *καλος*, *ωστε* *να* *σε* *χαιρωνται* *οσοι* *σε* *βλεπουν*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε α) τὶς ἐνεργητικὲς μετοχὲς πού βλέπεις στὸ κείμενο, β) τὶς παθητικὲς μετοχὲς στὰ τρία γένη, γ) τὴν πρώτη περίοδο τοῦ κειμένου (δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὥς ἐκεῖ ὅπου ἔχει τελεία) συλλαβίζοντας τὶς λέξεις.

Τὸ δεῖπνο! Τὸ δεῖπνο! Μὲ πόση ὄρεξη στρωνόμαστε ὅλοι, ὁ πατέρας, ἡ μητέρα, ἡ ἀδερφοῦλα μου ἡ Λιλὴ κι ἐγώ, ἅμα γυρίζαμε ἀπ' τὸν περίπατο. Τὸ τραπέζι ἦταν φορτωμένο φαγητά, καρπούς, λουλούδια, μέταλλα, κρύσταλλα, ποὺ ἔλαμπαν στὸ δυνατό φῶς τῆς κρεμαστῆς λάμπας. "Ακουεσ φωνές, γέλια, κρότους, ὅλα ἐνωμένα σὲ μιὰ φαιδρὴ συναυλία. Περνοῦσαμε λαμπρά. Τὸ βράδυ καθόταν μαζί μας στὸ τραπέζι καὶ ἡ θεια-Κατερίνα, καμιὰ φορὰ καὶ ὁ μπαρμπα-Νιόνιος. Ὁ πατέρας μᾶς διηγόταν περιστατικά τῆς νιότης του: ταξίδια,

θεάματα, ἀνέκδοτα, ἀστεῖα. Τὸ γέλιο τῆς Λιλῆς ξεσποῦσε ἀκράτητο κάθε στιγμή.

Ἄλλ' ἂν ἀρχίσω τώρα νὰ σᾶς λέω τὰ βραδινὰ ἀνέκδοτα τοῦ πατέρα καὶ τῆς Λιλῆς, βλέπω ὅτι δὲ θὰ τελειώσω ποτέ. Θὰ πάθω δηλαδὴ στὴ διήγησή μου ὅ,τι πάθαινα συχνὰ στὸ τραπέζι. Ξεχνιόμουν μὲ τὰ γέλια καὶ μὲ τ' ἀστεῖα, περνοῦσε ἡ ὥρα κι ἄφηνα νὰ μὲ περιμένουν τὰ μαθήματά μου. Τότε ἡ μητέρα μου ῥιχνε μιὰ ματιά, χάριδευε τὸ κεφαλάκι τῆς ἀδερφῆς μου καὶ μᾶς ἔλεγε: «Πηγαίνετε τώρα, παιδιά μου, νὰ μελετήσετε.»

Ἔπαιρνα τὴ Λιλὴ κι ἀνεβαίναμε ὁλόισια ἀπάνω. Σιωπὴ, ἡσυχία, σοβαρότητα. Ἦταν ἡ μεγάλη ὥρα τῆς ἐργασίας. Κι ἐγὼ βοηθοῦσα τὴν ἀδερφοῦλα μου σ' ὅ,τι δυσκολία ἔβρισκε, σ' ὅ,τι ἀπορία εἶχε.

Συχνά, πρὶν κοιμηθοῦμε, στεκόμαστε ἀρκετὴ ὥρα κοντὰ στὸ παράθυρο. Μπροστά μας βλέπαμε τὸν ἀστερισμὸ τῆς Μικρῆς Ἀρκτοῦ μὲ τὸ πολικὸ ἀστέρι, ποὺ μένει πάντ' ἀκίνητο στὸ ἴδιο σημεῖο τοῦ οὐρανοῦ. Τριγύρω του γυρίζουν οἱ ἄλλοι ἀστερισμοί. Ἀλλὰ περισσότερο ἀπ' τοὺς ἀστερισμοὺς ἡ ἀδερφοῦλα μου κι ἐγὼ ἀγαπούσαμε τοὺς σταθερόφωτους πλανῆτες: τὸν κοκκινωπὸ Ἄρη, τὸν ἐξάδερφο τῆς Γῆς μας: τὴ γελαστὴ Ἀφροδίτῃ μὲ τὴ γλυκιά, τὴ χαϊδευτικὴ, τὴν πραϋντικὴ τῆς λάμψη: τὸν αὐστηρὸ Δία ποὺ, ὅταν φαίνεται, σκεπάζει μὲ τὸ μεγαλεῖο του ὅλα τὰ οὐράνια μεγαλεῖα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *αστερισμός* πολλά *αστέρια* μαζί, από αυτά που λέγονται *άπλαντες* και που το σύνολό τους παρουσιάζει κάποιο ξεχωριστό σχήμα· έτσι ο *αστερισμός της Μικρής Άρκτου* έχει σχήμα *αρκούδας* και *απαρτίζεται* από έφτα *αστέρια* (το τελευταίο της ούρας της λέγεται *πολικό άστρο*).

Περιεχόμενο. Με ποιές λεπτομέρειες περιγράφεται το χαρούμενο οικογενειακό δείπνο; Σε τί καταγίνονται συνήθως τα παιδιά έπειτ' από το δείπνο;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Έκτός από τούς τόνους και τὰ πνεύματα μεταχειριζόμαστε όταν γράφουμε και μερικά άλλα σημάδια, που λέγονται **ορθογραφικά σημάδια**.

α) *Τ' άστεια*, (= τὰ άστεια), *μου 'ρχνε* (= μου 'ρχνε), *άπ' το δείπνο* (= από το δείπνο). Στη θέση ενός φωνήεντος που χάνεται σημειώνεται **άποστροφος**.

β) *Ό,τι άπορία είχε*. Στην αναφορική άντωνυμία *ό,τι* σημειώνουμε **υποδιαστολή**, για να την ξεχωρίζουμε από τον ειδικό σύνδεσμο *ότι*.

γ) *χαϊδευτικά, πραιτικά*. Οι δύο τελείες που σημειώνουμε πάνω στο *ι* ή στο *υ*, για να τὰ προφέρουμε χωριστά, λέγονται **διαλυτικά**.

δ) *Όταν δέ χωρή ολόκληρη ή λέξη στο τέλος μιας γραμμής, τή χωρίζουμε με μία γραμμούλα, που λέγεται ένωτικό*. Το χώρισμα όμως γίνεται σύμφωνα με τούς κανόνες του συλλαβισμού· στο κείμενο που σημειώνεται τέτοιο ένωτικό;

2. α) *Όταν τελειώνη μία φράση με ολόκληρο νόημα, σημειώνουμε τελεία (.)*. Με αυτό δείχνουμε ότι πρέπει να σταματήσει λίγο ή φωνή. Το αρχικό γράμμα της λέξης που έρχεται έπειτα από την τελεία το γράφουμε κεφαλαίο.

β) *Όταν θέλωμε να δείξουμε λίγο μικρότερο σταμάτημα, σημειώνουμε επάνω τελεία (')*.

(Κοίταξε στο κείμενο που σημειώνεται τελεία και που επάνω τελεία.)

γ) Σημειώνουμε **κόμμα (,)**, για να φανερώσουμε πολύ μικρό σταμάτημα της φωνής: *φαγητά, καρπούς, λουλούδια, μέταλλα, κροσάκια*. Όπως βλέπουμε, σημειώνουμε κόμμα ανάμεσα σε λέξεις άσύνδετες, που άνήκουν στο ίδιο μέρος του λόγου. Έπίσης την κλητική τή χωρίζουμε με κόμμα: *Πηγαίνετε, παιδιά μου, να μελετήσετε*.

δ) *Τό δείπνο! Τό δείπνο!* Οι λέξεις αυτές λέγονται χαρούμενα. Έστερα από μία φράση που έκφραζει χαρά, λύπη, θαυμασμό, άπορία, προσταγή σημειώνουμε ένα τέτοιο σημάδι (!). Αυτό λέγεται **θαυμαστικό**.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Άσκηση. Πού σημειώνονται στο κείμενο άποστροφος, υποδιαστολή, διαλυτικά, ένωτικό, τελεία, επάνω τελεία, κόμμα, θαυμαστικό; Δικαιολόγησε γιατί σημειώνεται το καθένα.

Γύμνασμα. Σχημάτισε τρεις φράσεις: ή πρώτη να έχη μία τουλάχιστο λέξη με άποστροφο, ή δεύτερη με διαλυτικά, ή τρίτη με υποδιαστολή. Σχημάτισε μία φράση που να έχη κλητική και να χρειάζεται στο τέλος θαυμαστικό.

Ε Π Α Ν Α Δ Η Ψ Η

Γύμνασμα. α) Να βρής δέκα προπαροξύτονες λέξεις του κειμένου και να τις συλλαβίσης. β) Βάλε τούς τόνους και τὰ πνεύματα στις λέξεις τών παρακάτω φράσεων: *Χτες γιορτάζε τα γενέθλια του ο Γιωργος. Ό πατερας του του χαρισε ωραία δωρα, που παίρσας να τα βλεπης.*

Ἀπὸ τότε ποὺ ἄρχισε ὁ πόλεμος (εἶναι τώρα τέσσερεις μῆνες) ὅλα ἄλλαξαν στὸ σπίτι τοῦ κύρ Χρίστου. Ὁ κύρ Χρίστος, ὁ ἅγιος δουλευτής, ὁ στοργικὸς πατέρας, ἐπιστρατεύτηκε ἀπὸ τὶς πρώτες ἡμέρες καὶ τώρα πολεμᾷ στὰ βουνὰ τοὺς ἐχθροὺς τῆς Πατρίδας. Ἄφησε πίσω του τὴν κύρα - Μαρία, τὴ γυναίκα του, καὶ τὰ δυό του παιδιά, τὴ Χρυσή, ὡς δώδεκα χρονῶ κορίτσι, καὶ τὸ Φῶτη, ποὺ ἦταν πολὺ πιὸ μικρός.

Τώρα στὸ χωράφι πηγαίνει ἡ κυρα-Μαρία. Ἔτσι τὰ παιδιά περνοῦν ὅλη τὴν ἡμέρα μόνα τους. Καὶ κάθε βράδυ περιμένουν τὴ μητέρα, ὅπως περίμεναν ἄλλη φορὰ τὸν πατέρα.

Μιά μέρα, ἐνῶ ἡ μητέρα ἔλειπε, ἀκούστηκαν ἐχθρικά ἀεροπλάνα. Ἐκαναν ἐπιδρομή, γιὰ νὰ χτυπήσουν ἕνα γεφύρι ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό. Ὁ Φῶτης τόσο τρόμαξε, ὥστε ἤθελε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ σπίτι.

— Ὅχι, Φῶτη, ἐδῶ θὰ μείνωμε. Θυμᾶσαι τί μᾶς εἶπε ἡ μητέρα: «ἂν ἀκούσετε ἀεροπλάνα, νὰ μὴ βγῆτε στὸ δρόμο».

Ἡ Χρυσή δὲν εἶναι πιά τὸ ξέγνοιαστο κοριτσάκι ποὺ ἔπαιζε μὲ τὸ ἀδερφάκι της. Μολονότι δὲν εἶναι κι ἐκεῖνη μεγάλη, ἔχει γίνει ἡ μητέρα τοῦ σπιτιοῦ. Ὁ Φῶτης τὸ νιώθει, γιὰτὶ ὅλα τώρα ἐκεῖνη τὰ νοιάζεται. Καὶ τώρα καταλαβαίνει πὼς πρέπει νὰ τὴν ἀκούσῃ. Ἀφοῦ τὸ λέει ἡ Χρυσή, ἔτσι θὰ εἶναι τὸ σωστό. Καὶ ἀγκαλιασμένα τὰ δυὸ ἀδέρφια συμμαζεύτηκαν κάτω ἀπὸ τὸ εἰκόνισμα τῆς Παναγίας καὶ περίμεναν μὲ ὑπομονή.

Ἔπειτ' ἀπὸ ἕνα τέταρτο τὰ ἀεροπλάνα ἀπομακρύνθηκαν καὶ χάθηκαν.

— Ποῦ νὰ ἦταν τάχα ἡ μητέρα, Χρυσή, τὴν ὥρα ποὺ περνοῦσαν τ' ἀεροπλάνα; Φοβοῦμαι μήπως ἔπαθε τίποτα.

— Μὴ φοβᾶσαι. Τὸ χωράφι μας εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὸ γεφύρι. Ἔπειτα ἡ μητέρα ξέρεي τί νὰ κάμῃ, ὅταν εἶναι κίνδυνος. Ξέρεي ποῦ νὰ πάῃ καὶ πὼς νὰ προφυλαχτῇ.

Ὁ Φῶτης, χωρὶς νὰ πῇ πιά τίποτα ἄλλο, πῆγε καὶ στάθηκε στὴν πόρτα. Περίμενε, περίμενε. Ἡ μητέρα δὲν ἄργησε νὰ φανῇ. Ἦρθε σήμερα νωρίτερα ἀπὸ ἄλλες φορές. Τὰ παιδιά ἔτρεξαν καὶ ρίχτηκαν στὴν ἀγκαλιά της.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. από τότε που άρχισε ο πόλεμος· ο λόγος είναι για τον ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940.

Περιεχόμενο. Από τη σκηνή όπου περιγράφεται επιδρομή των αεροπλάνων τί καταλαβαίνουμε για το χαρακτήρα των δύο παιδιών;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στο σημερινό κείμενο βλέπομε ότι το *κόμμα* σημειώνεται και σε μερικές άλλες περιπτώσεις:

α) Διάβασε τις 6 πρώτες γραμμές του κειμένου. Παρατήρησε ότι μέσα σ' αυτές υπάρχουν, δίπλα σε όνόματα, προσδιορισμοί βαλμένοι στην ίδια πτώση, που μπορούν να λείψουν, χωρίς να χαλάση ή σειρά του λόγου (*παραθέσεις και επεξηγήσεις*). Να βρής ποιοι τέτοιοι προσδιορισμοί υπάρχουν στο κομμάτι που διάβασες και πρόσεξε ότι αυτοί κλείνονται μέσα σε κόμματα.

β) Να βρής ποιές δευτερεύουσες προτάσεις υπάρχουν. Ποιά κύρια πρόταση προσδιορίζει καθεμιά απ' αυτές; Βλέπεις ότι πολλές δευτερεύουσες προτάσεις χωρίζονται με κόμμα από τις κύριες προτάσεις που προσδιορίζουν, ενώ μερικές άλλες δε χωρίζονται. Αν προσέξης, θα δής πώς δε χωρίζονται με κόμμα οι ειδικές προτάσεις, οι διαταχτικές και οι πλάγιες ερωτηματικές (δηλ. όσες αρχίζουν με συνδέσμους ειδικούς *ότι, πώς, διαταχτικούς μή, μήπως ή μ'* ερωτηματικές *λέξεις*). Δε χωρίζονται με κόμμα και όσες αρχίζουν με τον τελικό σύνδεσμο *νά*. Επίσης γράφεται χωρίς κόμμα ή άναφορική πρόταση, όταν είναι απαραίτητος προσδιορισμός της κύριας: *το ξέγνοιαστο κοριτσάκι που έπαιζε με το αδερφάκι της*. Όλες τις άλλες δευτερεύουσες προτάσεις τις χωρίζουμε με κόμμα από τις κύριες.

2. Άλλα σημάδια, που μεταχειριζόμαστε, είναι:

α) Το *ερωτηματικό* (;)· αυτό σημειώνεται στο τέλος ερωτηματικής φράσης.

β) Η *παρένθεση* ()· μέσα σ' αυτήν κλείνουμε μια λέξη ή φράση που εξηγεί ή συμπληρώνει τα λεγόμενα.

γ) Τα *εισαγωγικά* « »· μέσα σ' αυτά κλείνουμε τα λόγια κάποιου, όπως ακριβώς τα είπε.— Παρατήρησε στο κείμενο που σημειώνονται ερωτηματικό, παρένθεση και εισαγωγικά.

Στο προηγούμενο και στο σημερινό μάθημα είδαμε πότε μεταχειριζόμαστε τελεία, επάνω τελεία, κόμμα, θανμαστικό, ερωτηματικό, παρένθεση, εισαγωγικά. Αυτά λέγονται *σημεία της στίξης*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Να βρής στο ποίημα *Ο Βασιλης* (σελ. 50) που σημειώνεται κόμμα και να δικαιολογήσης γιατί σημειώνεται το καθένα. Να βρής στη σελ 40 φράσεις μ' ερωτηματικό και με εισαγωγικά.

Γύμνασμα. Γράψε τις δυο πρώτες στροφές του *Εθνικού μας Ύμνου* με όλα τα όρθογραφικά σημάδια και τα σημεία της στίξης που χρειάζονται.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Συλλάβισε τις προπερισπώμενες λέξεις του κειμένου.

β) Γράψε τα κύρια όνόματα του κειμένου.

Α'

“Υπνε, ποῦ παίρνεις τὰ μικρά,
 ἔλα πάρε καὶ τοῦτο·
 μικρὸ μικρὸ σοῦ τό 'δωσα,
 μεγάλο φέρε μού το·
 μεγάλο σάν ψηλὸ βουνό,
 ἴσιο σάν κυπαρίσσι
 κι οἱ κλώνοι του ν' ἀπλώνωνται
 σ' ἀνατολὴ καὶ δύση.

Β'

Νά μοῦ τὸ πάρης, “Υπνε μου,
 τρεῖς βίγλες θὰ τοῦ βάλω·
 τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες,
 κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.

Βάζω τὸν “Ἡλιο στὰ βουνά, τὸν ἀετὸ στοὺς κάμπους,
 τὸν κύρ Βοριά τὸ δροσερὸ ἀνάμεσα πελάγου.

“Ο “Ἡλιος ἐβασίλεψε, ὁ αἰτὸς ἀποκοιμήθη
 κι ὁ κύρ Βοριάς ὁ δροσερὸς στῆς μάνας του πηγαίνει.

— Γιέ μ', ποῦ 'σουν χτές, ποῦ 'σουν προχτές, ποῦ 'σουν
 [τὴν ἄλλη νύχτα ;

Μῆνα μὲ τ' ἄστρι μάλωνες, μῆνα μὲ τὸ φεγγάρι ;

μῆνα μὲ τὸν αὐγερινό, ποῦ 'μαστ' ἀγαπημένοι ;

— Μῆτε μὲ τ' ἄστρι μάλωνα μῆτε μὲ τὸ φεγγάρι

μῆτε μὲ τὸν αὐγερινό, ποῦ εἶστ' ἀγαπημένοι,
 χρυσὸν ὕγιον ἐβίγλιζα στὴν ἀργυρὴ του κούνια.

Γ'

Κοιμήσου, ἀστρί, κοιμήσου αὐγή, κοιμήσου, νιὸ φεγγάρι·
 κοιμήσου, ποῦ νὰ σέ χαρῇ ὁ νιὸς ποῦ θὰ σέ πάρη.

Κοιμήσου, ποῦ παράγγειλα στὴν Πόλη τὰ προικιά σου,
 στὴ Βενετιά τὰ ροῦχα σου καὶ τὰ διαμαντικά σου.

Κοιμήσου, ποῦ σοῦ ράβουνε τὸ πάπλωμα στὴν Πόλη
 καὶ σοῦ τὸ τελειώνουνε σαράντα δυὸ μαστόροι·

στὴ μέση βάζουν τὸν αἰτό, στὴν ἄκρη τὸ παγόνι.

Νάνι τοῦ ρήγα τὸ παιδί, τοῦ βασιλιὰ τὸ γγόνι.

Κοιμήσου, καὶ παράγγειλα παπούτσια στὸν τσαγκάρη,
 νὰ σοῦ τὰ κάμη κόκκινα μὲ τὸ μαργαριτάρι.

Κοιμήσου μὲς στὴν κούνια σου καὶ στὰ παχιά πανιά σου,
 ἡ Παναγιὰ ἡ Δέσποινα νὰ εἶναι συντροφιά σου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. βίγλα σκοπιὰ, τὸ μέρος ὅπου φυλάγει ὁ σκοπός.—βιγλάτορας φρουρός, σκοπός.—μήνα (λ. ποιητικὴ) μήπως.—αἰγρινός ὁ πλανήτης Ἀφροδίτη, ἄστρο πολὺ λαμπερό, ποὺ φαίνεται πότε τὴν αὐγὴ καὶ πότε τὸ βράδυ, μόνις δύσῃ ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴ λέγεται αἰγρινός καὶ τὸ βράδυ ἀσπεριότης.—βιγρίζω φυλάγω σκοπός.

Περιεχόμενο. Τὸ α' ναυούρισμα εἶναι γιὰ ἀγόρια καὶ γιὰ κορίτσια, τὸ β' μόνο γιὰ ἀγόρια καὶ τὸ γ' μόνο γιὰ κορίτσια. Πῶς δείχνεται σ' αὐτὰ ἡ ἀγάπη τῆς μητέρας στὸ παιδί της;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Λέμε δύο (δισύλλαβο), ἀλλὰ καὶ δυό (μονοσύλλαβο). Στὸ δύο τὸ *υ* καὶ τὸ *ο* προσφέρονται σὰ χωριστὰ φωνήεντα. Στὸ δυό τὸ *υ* δὲν προσφέρεται καθαρὰ σὰ χωριστὸ φωνήεν, παρὰ ἀποτελεῖ μαζί μὲ τὸ *ο* ἓναν καταχρηστικὸ δίφθογγο. Σὲ τέτοια περίπτωσις λέμε ὅτι γίνεται **συνίτηση**.

Συνίτηση γίνεται καὶ στὶς λέξεις *ἀν-τρεῖ-ω-μέ-ρος* > *ἀν-τρεῖω-μέ-ρος*, *τε-λει-ώνω* > *τε-λειώ-νω*.—Γίνεται καμιά φορὰ συνίτηση καὶ ὅταν τὸ πρῶτο φωνήεν εἶναι *ει(αι)*: *ἐννέα* > *ἐννιά*, *παλιός* > *παλιός*, *νέος* > *νιός*. Σὲ πάρα πολλές λέξεις ποὺ ἔχουν καταχρηστικὸ δίφθογγο ἡ συνίτηση ἔχει γίνει σὲ παλιὰ χρόνια καὶ δὲν τίς λέμε πιά ποτὲ χωρὶς συνίτησι: *γιός*, *ἡ-λιος*, *ἀ-συν-νέ-φια-στος*, *ποιός*, *κά-ποιος*, *ἄ-δειος*, *ἄ-δειά-ζω*, *φινά-ρι*.

2. Νὰ ἀπλώνεται—τὸ *ἔδωσα*. Πολλὲς φορὲς μιὰ λέξη τελειώνει σὲ φωνήεν καὶ ἡ ἀκόλουθη ἀρχίζει ἀπὸ φωνήεν. Τότε μπορεῖ νὰ λείψῃ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο φωνήεντα: *ν'* ἀπλώνεται—τὸ *ἔδωσα*. Ποιὸ φωνήεν χάθηκε στὴν πρώτη περίπτωσις καὶ ποιὸ στὴ δεύτερῃ;

Ὅταν χάνεται τὸ τελικὸ φωνήεν τῆς προηγούμενης λέξεως, ἔχομε **ἐκθλιψη**. Ὅταν χάνεται τὸ ἀρχικὸ τῆς ἀκόλουθης, ἔχομε **ἀφαίρεση**. Στὴ θέσι τοῦ φωνήεντος ποὺ χάνεται σημειώνομε ἓνα σημάδι σάν ψιλή ('), ποὺ λέγεται **ἀπό-στροφος**, ὅπως εἶδαμε καὶ στὸ μάθημα 34.

3. Ὁ σύνδεσμος **καὶ** ἔμπρὸς ἀπὸ φωνήεν ἢ μένει ἔτσι ἢ γίνεται **κι**: *κι οἱ κλώνοι του*. Τὸ ἐπίρρημα **μέσα** χάνει τὸ τελικὸ φωνήεν καὶ ἔμπρὸς ἀπὸ σύμφωνο τότε γράφεται **μὲς**: *μὲς στὴν κοῦνια*.

4. Ἡ λέξη *ἐγγόνι* λέγεται συχνὰ καὶ *γγόνι*. Καὶ μερικὲς ἄλλες λέξεις, ὅπως *ἀγελάδα*, *ἐγγίζω*, *ἐπάνω*, *ἡμέρα*, λέγονται καὶ χωρὶς τὸ ἀρχικὸ τους φωνήεν: *γελάδα*, *γγίζω*, *πάνω*, *μέρα*. Οἱ λέξεις αὐτὲς ἔπαθαν **ἀποβολή**. Στὴν ἀποβολὴ δὲ σημειώνομε ἀπόστροφο.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησις. Νὰ βρῇς σὲ ποιὲς λέξεις τοῦ κειμένου γίνεται συνίτηση, ἐκθλιψη, ἀφαίρεση ἢ ἀποβολή.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς ἀκόλουθες παροιμίες κάνοντας τὴν ἐκθλιψη, τὴν ἀφαίρεση ἢ τὴν ἀποβολή, ὅπου μπορεῖ νὰ γίνουν ὑπογράμμισις τὶς λέξεις ποὺ προσφέρονται μὲ συνίτησι:

Τὸ ἓνα χέρι ρίβει τὸ ἄλλο καὶ τὰ δυό τὸ πρόσωπο.—Ὅποιος δὲ θέλει νὰ ζυμώσῃ, πέντε ἡμέρες κοσκινίζει.—Δούλεψε στὰ νιάτα σου, νὰ ἔχῃς στὰ γεωραιά σου.—Ὁ Ἀπρίλης ἔχει τὸ ὄνομα καὶ ὁ Μᾶης τὰ λουλούδια.—Τὰ δόντια τὰ ἔδωσεν ὁ Θεός, γὰ νὰ κρατοῦν τὴ γλώσσα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισις τὶς λέξεις: *βιγλάτορας*, *ἄστροι*, *ἀγρινός*, *πάπλωμα*, *μαστόροι*, *παίονες*, *διαμαντικά*, *κόκκινα*, *μασχαριτάρι*, *Λέσποινα*, *κνταρίτσι*, *παίρνω*, *ἀπλώνομαι*, *ἄλλη*, *νύχτα*, *κοῦνια*.

— Δέ μοῦ λές, Γρηγόρη, δέν ντρέπεσαι νά μὴν ἀκοῦς τὴν ἀδερφή σου, μόνο φεύγεις ; Σὲ παρακαλεῖ νά τὴ βοηθήσης νά ἐτοιμάσῃ τὴν κούνια, κι ἐσύ, βλέπω, δέν τὴν ψηφᾶς.

— Μά, θεία, βιάζομαι γιὰ τὴν ἐκδρομὴ. Σὲ λίγο θά ἔχῃ ἐδῶ τὴν Ἄννα, τὴ Βάσω, τὴ Θάλεια, τὴν Κατίνα, τὴν Ξενούλα. Δέ βάζει καμιά ἀπ' αὐτὲς νά τὴ βοηθήσῃ ;

— Δέν μποροῦν τὰ κορίτσια νά σκαρφαλώσουν ψηλά στὸ δέντρο. Ἐλα, ἀνέβα νά περάσης τὸ σκοινί, καὶ τὴν ἐκδρομὴ σου, μὴ φοβᾶσαι, δέν τὴ χάνεις.

— Καὶ ποῦ τὴ θέλεις τὴν κούνια, Ἐλένη ; Ρώτησε τὴν ἀδερφή του ὁ Γρηγόρης. Στὴν ἐλιά, στὴ μυγδαλιά, στὴν καρυδιά ;

— Νά, σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴ συκιά.

— Τί λές ! Στὴν παλιοσυκιά..., νά σπάσῃ τὸ κλαδί καὶ νά σκοτωθῇ καμιά σας !

Ὁ Γρηγόρης πῆρε τὴ μιὰν ἄκρῃ τοῦ σκοιinioῦ, τὴν πέρασε στὴ ζώνη του, σκαρφάλωσε σὰν ἀγριόγατος στὴν καρυδιά καὶ σὲ μιὰ στιγμὴ πέρασε τὸ σκοινί σ' ἓνα γερὸ κλαδί. Ὡσπου νά γυρίσης νά τὸν δῆς, ἦταν πάλι κάτω στὴ γῆ.

— Καὶ ποῦ θά τὴν κάμετε τὴν ἐκδρομὴ σας ; Τὸν ρώτησε ἡ θεία του.

— Στὴ ρεματιά, στὸν πλάτανο· σ' ἐκεῖνο τὸ μεγάλο πλάτανο ποῦ πῆγαμε τὴν περασμένη βδομάδα μὲ τὸν μπαμπά καὶ μ' ἓναν τσοπάνη γιὰ δουλειά ! Θά πεταχτῶ ἀντίκρου στοῦ Φώτη νά τὸν πάρω μαζί μου καὶ στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου θά περιμένω με τοὺς ἄλλους. Θά πᾶμε μὲ τὸν Ὀδυσσεά τὸ Ροδόπουλο, μ' ἓναν ξάδερφό του ποῦ ἦρθε ἀπὸ τὴ Λάρισα, μὲ τὸν Πάνο τὸν Ψαρό, τὸ Ζήση τὸν Μπόνη, τὸν Ντίνο τὸν Τζιρίτη κι ἓνα φίλο του ποῦ δέν ξέρω τ' ὄνομά του. Ὁ πατέρας μοῦ εἶπε χτὲς βράδυ νά μὴν ἀργήσωμε. Σὰ γυρίσῃ τὸ μεσημέρι, πέστε του πῶς, πρὶν βασιλέψῃ ὁ ἥλιος, θά εἴμαστε πίσω στὸ χωριό.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *ψηφῶ* λογαριάζω, δίνω σημασία σὲ κάτι· *δὲν τὴν ψηφῶς* δὲ δίνεις σημασία στὰ λόγια της, δὲν τὴν ἀκούς.

Περιεχόμενο. Στὸ σημερινὸ κείμενο ποιά πρόσωπα συνομιλοῦν; Ποιά εἶναι τὰ λόγια καὶ οἱ φράσεις τοῦ καθενός;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο διαβάζομε: *Δὲ μοῦ λές, Γρηγόρη, δὲν ντρέπεσαι.* Βλέπομε πὼς ἡ λέξη *δὲν* ἄλλοτε κρατεῖ τὸ τελικὸ ν καὶ ἄλλοτε τὸ χάνει. Διαβάζομε καὶ παρακάτω: *Σὲ λίγο θὰ ἔχῃ ἐδῶ τὴν Ἄννα, τὴ Βάσω, τὴ Θάλεια, τὴν Κατίνα, τὴν Ξενοῦλα.* Καὶ τὸ ἄρθρο *τὴν* ἄλλοτε κρατεῖ τὸ τελικὸ ν καὶ ἄλλοτε τὸ χάνει.

Τέτοιες λέξεις ποὺ κάποτε φυλάγουν καὶ κάποτε χάνουν τὸ τελικὸ ν εἶναι: α) τὰ ἄρθρα *τὸν, τὴν*, β) ἡ μονοσύλλαβη θηλυκὴ προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ τρίτου προσώπου *τήν*, γ) τὸ ἀριθμητικὸ καὶ τὸ ἀόριστο ἄρθρο *ἐναν* καὶ δ) τ' ἄκλιτα *δέν, μὴν, σάν*.

2. Γιὰ νὰ ξέρωμε πότε οἱ λέξεις αὐτὲς φυλάγουν καὶ πότε χάνουν τὸ τελικὸ ν, πρέπει νὰ προσέχωμε ἀπὸ ποιο γράμμα ἀρχίζει ἡ ἀκόλουθη λέξη. Παρατήρησε ἂν τὸ τελικὸ ν στὶς παραπάνω λέξεις μένει ἢ χάνεται.

α) ὅταν ἡ ἀκόλουθη λέξη ἀρχίζῃ ἀπὸ φωνῆν ἢ ἀπὸ σύμφωνο στιγμαῖο (κ, π, τ, μπ, ντ, γκ, τσ, τς, ξ, ψ),

β) ὅταν ἡ ἀκόλουθη λέξη ἀρχίζῃ ἀπὸ σύμφωνο ἐξακολουθητικὸ (γ, β, δ, χ, φ, θ, λ, μ, ν, ρ, σ, ζ).

3. *νὰ τὸν δῆς, τὸν ρώτησε, νὰ τὸν πάρω.* Ἡ μονοσύλλαβη ἀρσενικὴ προσωπικὴ ἀντωνυμία *τὸν* φυλάγει πάντοτε τὸ τελικὸ ν (γιὰ νὰ ξεχωρίξῃ ἀπὸ τὸ οὐδέτερο).

4. *μὴν ἄκρη τοῦ σκοινοῦ.* Ἡ αἰτιατικὴ μὴ μπορεῖ νὰ πάρῃ τελικὸ ν, ὅταν ἡ ἀκόλουθη λέξη ἀρχίζῃ ἀπὸ α.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. α) Νὰ βρῆς στὸ κείμενο τίς λέξεις τὸ(ν) καὶ τή(ν)· ξεχώρισε καθενὰ ἀπ' αὐτὰ ἂν εἶναι ἄρθρο ἢ προσωπικὴ ἀντωνυμία καὶ ἂν φυλάγῃ τὸ τελικὸ ν ἢ τὸ χάνῃ καὶ γιατί. β) Νὰ βρῆς σὲ ποιὲς φράσεις τοῦ κειμένου ὑπάρχει τὸ ἀρνητικὸ δέ(ν)· ξεχώρισε ποὺ μένει καὶ ποὺ χάνεται τὸ τελικὸ ν καὶ γιατί. γ) Κάμε τὴν ἴδια ἐργασία γιὰ τίς λέξεις *ἐνα(ν), μὴ(ν), σά(ν).*

Γύμνασμα. Γράψε τίς παρακάτω φράσεις ἀφήνοντας ἢ παραλείποντας, ὅπου πρέπει, τὸ τελικὸ ν ποὺ εἶναι σὲ παρένθεση: *Εἶδα ἐνα(ν) ξένο.*—*Ἐρχομαί ἀπὸ τή(ν) ἀγορά.*—*Βλέπω τὸ(ν) Νίκο.* *Τὸ(ν) βλέπω ποὺ τρέχει σά(ν) ζαρκάδι.*—*Μή(ν) βιάζεσαι, ἀλλὰ καὶ μὴ(ν) ἄργῃς πολὺ.* *Αὐτὴ τή(ν) συμβουλὴ νὰ μὴ(ν) τή(ν) ξεχνᾷς.* *Δέ(ν) θὰ ἔρθω τή(ν) Κυριακὴ στὸ σπίτι σου.* *Φωνάζω τὸ(ν) ψαρά.* *Μή(ν) πατᾷτε τή(ν) χλόη.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς ὅλες τίς πολυσύλλαβες λέξεις τοῦ κειμένου καὶ νὰ τίς συλλαβίσῃς.

Τὴ Λαμπροβδομάδα, δηλαδή τὴν ἑβδομάδα τῆς Λαμπρῆς, ποὺ ἀρχίζει τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα καὶ τελειώνει τὴν Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ, στὰ Ἄγραφα καὶ γενικά στὴ Ροῦμελὴ τὴν ὀνομαζομένην Ἀσπροβδόμαδο· τὴν προηγούμενη τὴ λένε Μεγαλοβδόμαδο. Τὸ Μεγαλοβδόμαδο ἀρχίζει τοῦ Λαζάρου, μὲ τὸν ἑσπερινό. Τότε οἱ νυφάδες τῆς χρονιᾶς ἐκείνης φέρνουν καὶ τὰ βᾶγια στὴν ἐκκλησιᾶ. Εἶναι ὑποχρεωμένη ἡ κάθε νιόπαντρη νὰ γεμίσει ἓνα κανίστρι κλαδιὰ δάφνης — τὰ βᾶγια, ὅπως τὰ λέει — καὶ νὰ πάη

νὰ τὰ παραδῶσιν στὸν παπᾶ, ὅταν θὰ διαβάξῃ τὸν ἑσπερινὸ τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου. Ἀπ' αὐτὰ μοιράζει ὁ παπᾶς στοὺς χριστιανούς, ἅμα ἀπολύση ἡ ἐκκλησιᾶ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Τὴν Πρωτομαγιά τὴ γιορτάζουν οἱ γεωργοί. Σὲ παλιότερη ἐποχὴ συνήθιζαν νὰ χώνουν ἓνα παιδί στὶς πρασινάδες καὶ στὰ λουλούδια, νὰ τοῦ κρεμοῦν κουδούνια καὶ νὰ τὸ γυρίζουν ἀπὸ σπῖτι σὲ σπῖτι. Τὸ παιδί χόρευε καὶ οἱ συνοδοὶ τοῦ τραγουδοῦσαν τὸ τραγούδι τοῦ Μάη:

Τώρα εἶν' ὁ Μᾶης κι ἡ ἄνοιξη, τώρα εἶν' τὸ καλοκαίρι.

Αὐτὸ τὸ ἔθιμο σιγὰ σιγὰ τώρα σβῆνει.

Στὶς 21 Νοεμβρίου, ποὺ εἶναι τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, οἱ γεωργοὶ γιορτάζουν, ὅπως λένε οἱ ἴδιοι, τὴν Πολυσπορίτισσα. Σὲ πολλὰ χωριά παίρνουν πολυσπόρια (σιτάρι, καλαμπόκι, κουκιά, φασόλια κτλ.), πηγαίνουν στὴν πηγὴ, τὰ ρίχνουν μέσα καὶ λένε: "Ὅπως τρέχει τὸ νερό, νὰ τρέχῃ τὸ βιό. Παίρνουν ἔπειτα νερό καὶ γυρίζουν.

Ἐκεῖ τριγύρω στὰ Ἀινικολοβάρβαρα ἔρχεται ὁ χειμώνας. Ἄν τότε τύχῃ νὰ χιονίσῃ, ἀκοῦς τοὺς γεωργοὺς νὰ λένε: Σήμερα τ' ἄσπρισε τὰ γένια του.

Μέρες μεγάλης χαρᾶς εἶναι τὰ Χριστούγεννα καὶ ὅλο τὸ Δωδεκάμηρο. Τότε ὁ γεωργὸς σφάζει τὸ θρεφτό του τὸ γουρὺνι καὶ τρώει τὰ λουκάνικα. Τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων, τὸ βράδυ, «παντρεύουν τὴ φωτιά τους». Βάζουν πολλὰ ξύλα καὶ γίνεται μεγάλη ἡ φωτιά, γιὰ νὰ φεύγουν οἱ Καλικάντζарοι. Τὴ στάχτη τῆς βραδιᾶς ἐκείνης τὴν κρατοῦν, καὶ τὴν ἡμέρα τῶν Φώτων, ποὺ θὰ πέσουν οἱ σταυροὶ στὸ νερό καὶ θὰ γίνη ὁ ἁγιασμός, παίρνουν ἁγίασμα, ρίχνουν μέσα καὶ στάχτη καὶ ραντίζουν τ' ἀμπέλια τους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *καρίστρι* πλατὺ καλάθι χωρὶς μεγάλο βάθος, πανέρι. — τὸ βιό (ἢ βιός) τὰ πλούτη, ἡ περιουσία. — *Ἀνικολοβάβαρα* οἱ τρεῖς γιορτὲς στὴ σειρὰ, τῆς Ἁγίας Βαρβάρας, τοῦ Ἁγίου Σάββα καὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου (τίς 4, 5 καὶ 6 τοῦ Δεκεμβρίου). — *Δωδεκάήμερο* οἱ δώδεκα μέρες ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα (25 τοῦ Δεκεμβρίου) ὡς τὴ γιορτὴ τῶν Φώτων (6 τοῦ Ἰανουαρίου).

Περιεχόμενο. Γιά ποιὲς γιορτὲς γίνεται λόγος στὸ κείμενο; — Πῶς γιορτάζουν οἱ γεωργοὶ καθεμιά ἀπ' αὐτές;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ὄταν γίνεται λόγος γιὰ ἓνα λέμε: ὁ γεωργός, ἡ χαρά, τὸ σπίτι. Πῶς θὰ ποῦμε ὅταν γίνεται λόγος γιὰ πολλὰ; Κανονικά, πόσους *ἀριθμούς* ἔχουν τὰ οὐσιαστικά;

2. Πολλὰ ὅμως κύρια ὀνόματα ἔχουν μόνο ἓναν ἀριθμό.

α) **Τὰ κύρια ὀνόματα προσώπων** (βαπτιστικά ἢ οἰκογενειακά) συνηθίζονται στὸν ἐνικό: ὁ *Θωμᾶς*, ὁ *Λάζαρος*, ὁ *Γιάννης*, ἡ *Μαρία*, ὁ *Κολοκοτρώνης*. Ὡστόσο αὐτὰ σχηματίζουν πληθυντικό, ὅταν γίνεται λόγος γιὰ πολλὰ πρόσωπα μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα: *σαρατιαπέντε Γιάννηδες*, *σήμερα γιορτάζουν οἱ Μαρῖες*, ἔρχονται οἱ *Κολοκοτρωναῖοι*.

β) Νὰ βρῆς ποιά κύρια ὀνόματα *μηνῶν ἢ ἡμερῶν τῆς ἐβδομάδας* ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Αὐτά, ὅπως βλέπομε, συνηθίζονται προπάντων στὸν ἐνικό. Μποροῦν ὅμως κάποτε νὰ σχηματίσουν πληθυντικό: *πέρασαν ἀπὸ τότε πολλὲς Κυριακές*.

γ) Νὰ βρῆς ποιά κύρια ὀνόματα *γιορτῶν ἢ τόπων* (τοπωνυμίες) ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Αὐτὰ συνηθίζονται ἢ μόνο στὸν ἐνικό ἢ μόνο στὸν πληθυντικό. Ξεχώρισε ποιά εἶναι στὸν ἐνικό καὶ ποιά στὸν πληθυντικό.

3. Καὶ μερικὰ **κοινὰ οὐσιαστικά** ἔχουν μόνο ἐνικό, γιατί φανεροῦνουν κάτι πού εἶναι πάντοτε ἓνα: ἡ πλάση, ἡ οἰκουμένη, ἡ γῆ, ἡ ἀνθρωπότητα, ὁ χριστιανισμός, ὁ νοῦς, ὁ βήχας κ.ἄ.

β) **Πολυπόρεια, γένια, βάρια**: αὐτὰ ἔχουν μόνο πληθυντικό, γιατί ἔχουν *π ε ρ ι λ η π τ ι κ ῆ* σημασία. Ἔτσι καὶ τὰ ὀνόματα: *ἄμφια*, *ἄρματα* (=τὰ δπλα), *βαφτίσια*, *γεράματα*, *κάλαντα*, *μεσάνυχτα*, *περίχωρα*, *πολεμοφόδια*, *συγχαρητήρια*, *συλλυπητήρια*, *τροχάματα*, *χαράματα* κ.ἄ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. α) Ποιά κύρια ὀνόματα βρίσκονται στὸ κείμενο; Ποιά ἀπ' αὐτὰ ἔχουν μόνο ἓναν ἀριθμό; — β) Ποιά κοινὰ οὐσιαστικά τοῦ κειμένου ἔχουν μόνο ἓναν ἀριθμό;

Γύμνασμα. α) Γράψε στὸν ἐνικό τ' ἀκόλουθα ὀνόματα (ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα πού δὲν ἔχουν ἐνικό): οἱ γεωργοί, οἱ φίλοι, οἱ Δεῖφοί, τὰ παρόνθρα, οἱ πηγές, οἱ Σέρρες, τὰ ποτάμια, τὰ χειρτείσματα, οἱ θάλασσε, οἱ φωτιές, τὰ μεσάνυχτα, τὰ χαριά. — β) Γράψε στὸν πληθυντικό τ' ἀκόλουθα ὀνόματα (ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα δὲν ἔχουν πληθυντικό): ὁ κῆπος, τὸ τραγούδι, τὸ παιδί, τὸ λουλούδι, τὸ Πάσχα, ἡ πηγὴ, ἡ γῆ, ὁ φωμάς, τὸ Τριώδι, ἡ Σπάρτη, ὁ ναῦτης, τὸ νερό, ὁ καφές.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε ὅλες τίς λέξεις τοῦ κειμένου πού παίρνουν δασεῖα ἐπίσης ὅσες γράφονται μὲ δυὸ ὅμοια σύμφωνα. — Νὰ τίς συλλαβίσης.

Ὁ Πηνειὸς κατέβαινε θολὸς καὶ φουσκωμένος. Τὸ λιοπύρι τοῦ Ἀπριλομάρτη τίναξε τὰ φιλήματά του στὰ βαρυστοιβαγμένα χιόνια τῶν βουνῶν καὶ καταρράχτες γκρεμίζονταν ἀπὸ τὰ Χάσια καὶ τὸν Πίνδο, ἀπὸ τὴν Γκούρα καὶ τὸν Ὀλυμπο, καὶ χύνονταν στὴν πολυδαίδαλη κοίτη τοῦ

ποταμοῦ. Ἐπάνω στὰ ὕγρα νῶτα του ροβολοῦσαν δέντρα ὀλόκληρα μὲ τὰ κλαδιά, τοὺς κορμούς καὶ τίς ρίζες τους.

Τὰ ὄρνια τῶν βουνῶν, οἱ αἰτοὶ καὶ τὰ ξεφτέρια, οἱ πετρίτες καὶ τὰ γεράκια, ἔβλεπαν τοὺς κορμούς, κατέβαιναν ἔπάνω τους καὶ ποταμοδρομοῦσαν μαζί τους κοιτάζοντας τίς ἀπλωτές πεδιάδες ζερβόδεξα.

Τὰ ἡμέρα πουλιά τῆς πεδιάδας, οἱ πελαργοί, οἱ φασιανοί, οἱ κουροῦνες, οἱ ἀγριόχηνες, κάθιζαν ἔπάνω στὰ κλαδιά. Τὰ χελιδόνια καὶ τὰ σπουργίτια κούρνιαζαν ἐμπιστευτικά στὰ φυλλώματα μαζί μὲ τὸ βδελυρὸ φίδι, ποὺ χώνευε στὴν κουφάλα, καὶ μὲ τὸν ποντικό, ποὺ ἀργομασοῦσε τ' ἀκρόριζα.

Κιβωτοὶ θεόσταλτοι τὰ ρουπάκια, ἔφερναν τοὺς φτερωτοὺς ταξιδιώτες μὲ τὸ βόγκημα τοῦ νεροῦ καὶ μὲ τὴν ταραχὴ τῶν ἀνέμων στὰ γνώριμα μέρη τους.

Περίγυρα, στὸ ἀμφιθεατρικὸ ψήλωμα τῶν βουνῶν καὶ κάτω στὴν ἀπλωτὴ πεδιάδα, στοὺς κυματισμοὺς τῶν λόφων καὶ τίς γραμμὲς τῶν κοιλάδων, ἡ βλάστηση ἀπλωνόταν μὲ ὅλο τὸ μεγαλεῖο τῆς καὶ μὲ ὅλη τὴν ἀβρότητα τῶν χρωμάτων.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *λιοπύρι* καυτερὴ λιακάδα ποὺ φέρνει μεγάλη ζέση.—*πολυδαίδαλος* πολύπλοκος.—*ξεφτέρι* εἶδος γεράκι.—*πετοίτης* ἄλλο εἶδος γεράκι.—*ποταμοδρομῶ* πλέω στὸ ποτάμι.—*φασιαγὸς* πουλὶ ποὺ μοιάζει σὰν κότα, μὲ μακριὰ οὐρὰ καὶ πλουμιστὰ φτερά.—*κουρούνα* μεγάλο πουλὶ μὲ μαῦρα φτερά σὰν κοράκι.—*κουρνιάζω* κοιμοῦμαι, ἡσυχάζω.—*βδελυρὸς* σιχαμένος.—*ρουπάκι* ἀγριοβαλανιδιά.—*ἄβρότητα* ἀπαλοσύνη.

Περιεχόμενο. Ἀπὸ ποῦ κατεβαίνουν τὰ νερά ποὺ χύνονται στὸν Πηνειό; Γιατί κοιτάζουν ξεροβόδεξα; Πῶς ταξιδεύουν στὸν ποταμὸ τὰ ὄρνια, τὰ ἡμερὰ πουλιὰ καὶ τ' ἄλλα ζῶα; Ποιὺ θέαμα βλέπει κανεὶς γύρω ἀπὸ τὸν Πηνειό;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὰ ἄρθρα *ὁ, ἡ, τὸ* συνοδεύουν οὐσιαστικά, ὅταν φανερώνομε μ' αὐτὰ κάτι γνωστὸ καὶ ὀρισμένο· γι' αὐτὸ ὀνομάζονται *ὀριστικὰ ἄρθρα*.

2. Ὡς παρακολοθησόμε τὴν κλίση τοῦ ὀριστικοῦ ἁρθρου, ὅπως φαίνονται οἱ πτώσεις του στὸ κείμενο:

Ἀριθμοὶ	Ἀρσενικὸ	Θηλυκὸ	Οὐδέτερο
Ἑνικός	Ὀν. <i>ὁ</i> Πηνειὸς Γεν. τοῦ ποταμοῦ Αἰτ. <i>τόν</i> Ὀλυμπο	<i>ἡ</i> βλάστηση <i>τῆς</i> πεδιάδας <i>τὴν</i> ταραχὴν	<i>τὸ</i> λιοπύρι <i>τοῦ</i> νεροῦ <i>τὸ</i> φίδι
Πληθυντ.	Ὀν. <i>οἱ</i> πελαργοὶ Γεν. <i>τῶν</i> ἀνέμων Αἰτ. <i>τοὺς</i> κορμιοὺς	<i>οἱ</i> κουρούνες <i>τῶν</i> κοιλάδων <i>τὶς</i> πεδιάδες	<i>τὰ</i> χελιδόνια <i>τῶν</i> βουνῶν <i>τὰ</i> κλαδιά

3. Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ παρατηρήσωμε τ' ἀκόλουθα: α) Τὸ ὀριστικὸ ἄρθρο δὲν ἔχει κλητικὴ. Ὅταν τὸ ὄνομα βρίσκεται στὴν κλητικὴ, τὸ μεταχειρίζομαστε χωρὶς ἄρθρο: *Βασίλη, κάσσε φρόνιμα νὰ γίνης νοικοκύρης.*—*Μάνα μου, ἐγὼ δὲν κάθομαι νὰ γίνω νοικοκύρης.*—*Ἐχστε γειά, ψηλά βουνά.* Κάποτε βάζομε μπροστὰ ἀπὸ τὴν κλητικὴ τοῦ ὀνόματος ἐπιφωνήματα κλητικά: *ὦ Πέτρο!* ὦ Θεέ μου!—β) Ἡ πρόθεση *σέ* χάνει τὸ *ε* μπροστὰ ἀπὸ τὴ γενικὴ καὶ αἰτιατικὴ τοῦ ἁρθρου καὶ γράφεται μαζί του σὲ μία λέξη: *στοῦ, σῆς, σόν, στήν, στό, σῶν, στούς, σῆς, στά.* Νὰ βρῆς ποῦ ὑπάρχουν στὸ κείμενο τέτοιοι τύποι. (Γιὰ τὸ πότε λέγονται οἱ αἰτιατικὲς *τόν, τὴν* μὲ *ν* εἶδαμε στὸ μάθημα 37.)

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ ὀριστικὰ ἄρθρα ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Σὲ ποιοὺ γένους, σὲ ποῖον ἀριθμὸ καὶ σὲ ποιά πτῶση εἶναι τὸ καθένα;

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις μὲ τὸ κατάλληλο ὀριστικὸ ἄρθρο ἔμπροσθεν ἀπὸ τὰ ὀνόματα:

Ἐρχεται ... ἀδερφός μου. Ἐχω ... βιβλίον ... ἀδερφοῦ μου. Βλέπω ... ἀδερφόν μου. Ἐρχεται ... ἀδερφή μου. Ἀκούω ... φωνή ... ἀδερφῆς μου. Βλέπω ... ἀδερφήν μου. Αὐτὸ εἶναι ... σχολεῖον μου. Βλέπω ... παιδιὰ ... σχολεῖον μου. Στὴν αὐλὴ μαζεύονται ... μαθητὲς καὶ ... μαθήτριες. Παρακολουθῶ ... παιγνίδια ... παιδιῶν καὶ ἀκούω ... φωνές τους.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο καὶ νὰ γράψης: 1) τὶς λέξεις ποὺ ἔχουν δασεῖα (ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄρθρα)—2) τὰ παραταχτικά σύνθετα—3) τὰ ἐνεργητικά μεταβατικά ρήματα μαζί μὲ τὸ ἀντικείμενό τους.

Ο ΑΓΕΛΑΔΑΡΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΛΙΟΝΤΑΡΙ

Ἐνῶ ἓνας ἀγελαδάρης ἔβασκε τὰ βόδια του στὴν πλαγιά ἑνὸς βουνοῦ, ἓνα μοσχάρι ξέκοψε ἀπὸ τὸ κοπάδι καὶ χάθηκε. Ὁ ἀγελαδάρης, ἀφοῦ ἄδικα γύρισε λαγκάδια καὶ βουνά, ἔκαμε τὴν προσευχή του στὸ Δία καὶ τοῦ ἔταξε πῶς, ἂν τὸν βοηθοῦσε νὰ βρῇ τὸν κλέφτη, θὰ τοῦ

πρόσφερνε θυσία ἓνα κατσίκι. Ἐξακολούθησε ἔπειτα νὰ ψάχνῃ καὶ μιὰ στιγμή, στὸ ξέφωτο ἑνὸς δάσους, ἀντικρίζει ἓνα λιοντάρι ποῦ ἔτρωγε τὸ μοσχάρι του. Τρομαγμένος τότε σήκωσε τὰ χέρια του πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ εἶπε: «Ἀφέντη Δία, σοῦ ἔταξα, ἂν κάμῃς νὰ βρῶ τὸν κλέφτη, νὰ σοῦ θυσιάσω ἓνα κατσίκι· τώρα σοῦ τάζω, ἂν κάμῃς νὰ μὴ με βρῇ ὁ κλέφτης, νὰ σοῦ θυσιάσω ἓναν ταῦρο.»

Η ΧΗΡΑ ΚΑΙ ΟΙ ΥΠΗΡΕΤΡΙΕΣ ΤΗΣ

Οἱ ὑπηρετίες μιᾶς πλούσιας χήρας εἶχαν παράπονα, γιατί ἀχάραγα ἀκόμα, μόλις ἀκουόταν τὸ λάλημα ἑνὸς πετεινοῦ ποῦ εἶχε, τίς ξυπνοῦσε καὶ τίς ἔβαζε νὰ δουλεύουν. «Ὁ κόκορας φταίει ποῦ λαλεῖ» εἶπαν μιὰ μέρα ἀναμεταξύ τους: «νὰ τὸν σφάξωμε νὰ γλιτώσωμε». Τὸν ἔσφαξαν λοιπόν, ἀλλὰ τὴν ἔπαθαν χειρότερα· γιατί ἡ κυρά τους, μὴν ἔχοντας τώρα κόκορα, ὥστε νὰ μαντεύῃ ὅπωςδῆποτε τὴν ὥρα, καὶ ἀπὸ τὴν ἀνησυχία τῆς μήπως εἶναι πολὺ ἀργά, τίς ξυπνοῦσε ἀκόμα πιὸ νωρίς.

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ Η ΚΟΤΑ

Μιὰ γυναίκα εἶχε μιὰ κότα ποῦ γεννοῦσε κάθε μέρα ἓνα αὐγό. «Ἄν τῆς ρίχνω περισσότερὸ κριθάρι, συλλογίστηκε, θὰ γεννᾷ δυὸ αὐγά τὴν ἡμέρα.» Ἔτσι ἔκαμε λοιπόν. Μὰ ἡ κότα παραπάχυνε καὶ οὔτε μιὰ φορὰ τὴν ἡμέρα δὲν μποροῦσε νὰ γεννήσῃ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ἐφωτο ἀνοιχτὸ μέρος μέσα σὲ δάσος.—*ἀχάραγα* (ἐπίρρημα) πρὶν ἀπὸ τὰ χαράματα, πρὶν ξημερώση.

Περιεχόμενο. Διηγῆσον τοὺς τρεῖς μύθους τοῦ κεμένου. Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ πρώτου μύθου; Ποιὸ δίδαγμα βγαίνει ἀπὸ τὸ δεύτερο μῦθο καὶ ποιὸ ἀπὸ τὸν τρίτο;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Μποροῦμε νὰ ποῦμε τὴν ἀκόλουθη φράση: «*Ἐνας ἀγελαδάρης μιὰ μέρα ἔβασκε τὰ βόδια του κοντὰ σ' ἓνα βουνό*». Ἐδῶ μιλοῦμε γιὰ κάποιον ἄγνωστο ἀγελαδάρη, δὲν ὀρίζομε ποιὰ μέρα ἔβασκε τὰ βόδια του καὶ δὲν ἀναφέρομε ποιὸ εἶναι τὸ βουνό. Γι' αὐτὸ λέμε: *ἓνας ἀγελαδάρης, μιὰ μέρα, ἓνα βουνό*.

Οἱ λέξεις *ἓνας, μιὰ (μία), ἓνα* ποὺ πηγαίνουν ἔτσι ἐμπρὸς ἀπὸ οὐσιαστικά λέγονται *ἀόριστα ἄρθρα*.

2. Ἄς παρακολουθήσωμε τὴν κλίση τοῦ ἀόριστου ἄρθρου, ὅπως φαίνονται οἱ πτώσεις του στὸ κείμενο:

	ὀνομαστικῇ	γενικῇ	αἰτιατικῇ
Ἀρσενικό :	ἓνας ἀγελαδάρης	ἐνὸς κοκόρου	ἓναν ταῦρο
Θηλυκό :	μιὰ γυναίκα	μιας πλούσιας χήρας	μιὰ κότα
Οὐδέτερο :	ἓνα μοσχάρι	ἐνὸς βουνοῦ	ἓνα κατσίκι

3. Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ παρατηρήσωμε τ' ἀκόλουθα: α) Τὸ ἀόριστο ἄρθρο δὲν ἔχει κλητικὴ οὔτε πληθυντικὴ. Ὅταν μιλοῦμε γιὰ πολλὰ ἀόριστα οὐσιαστικά, τ' ἀναφέρομε χωρὶς ἄρθρο: *γύρισε λαγκάδια καὶ βουνά*. β) Τὸ ἀόριστο ἄρθρο εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀριθμητικὸ *ἓνας, μία, (μία), ἓνα*. Καὶ λέμε πὼς εἶναι ἀριθμητικὸ, ὅταν ἔχη ἀριθμητικὴ σημασία: *ἡ κότα γεννοῦσε κάθε μέρα ἓνα αὐγὸ* (ἐνῶ ἡ γυναίκα ἤθελε νὰ τὴν κάμῃ νὰ γεννᾷ δύο αὐγά τὴν ἡμέρα).

(Πότε λέγονται οἱ αἰτιατικὲς *ἓνα* καὶ *μία* μὲ *ν* στὸ τέλος τὸ εἶδαμε στὸ μᾶθ. 37.)

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. α) Πὼς κλίνεται τὸ ἀόριστο ἄρθρο σὲ κάθε γένος;

β) Κλίνει τὸ ἀόριστο ἄρθρο μαζί μὲ τ' ἀκόλουθα οὐσιαστικά: *ἓνας γραφάς, μιὰ χώρα, ἓνα παιδί*.

Γύμνασμα. Γράψε τὸ παρακάτω κομμάτι καὶ βάλε τὸ κατάλληλο ὀριστικὸ ἢ ἀόριστο ἄρθρο ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ ὀνόματα, ἐκεῖ ὅπου σημειώνεται μιὰ γραμμοῦλα: *Κάποτε—γέρος ξυλοκόπος γύριζε φορτωμένος μὲ—δεμάτι ξύλα. Ἐξάρνα ἄρχισε δυνατὴ βροχή. Ἐκεῖ κοντὰ βλέπει—καλύβα. Τρέχει καὶ χτυπᾷ—πόρτα. «Ποιὸς εἶναι;» ἀκοούστηκε ἀπὸ μέσα—φωνή. «Εἰμαι—διαβάτης καὶ ζητῶ νὰ φυλαχτῶ ἀπὸ—βροχή.» Ἀμέσως ἀνοίγει—πόρτα καὶ παρονοιάζεται—παιδί. Πρόθυμα παίρνει—δεμάτι ἀπὸ—γέρο καὶ τὸν ὀδηγεῖ μέσα. «Εὐχαριστῶ, παιδί μου», λέει—γέρος.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε: 1) ὅλες τὶς ὑποθετικὰς προτάσεις ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. 2) Τὶς φράσεις τοῦ κεμένου ποὺ ἔχουν τὶς λέξεις *τό(ν), τή(ν), ἐνα(ν), μή(ν), δέ(ν)* μὲ τελικὸ *ν*.

‘Ο Πανάγος ὁ Τριβώνης εἶχε δώσει εἰσαγωγικὰς ἐξετάσεις στὸ Πανεπιστήμιο, στὰ νομικά, καί, ὅταν ἔμαθε πὼς πέτυχε, πῆγε νὰ πετάξῃ ἀπὸ τὴ χαρὰ του. Φυσικὸ ἦταν βέβαια νὰ χαρῇ, ἀλλὰ τὸ κακὸ εἶναι πὼς περηφανεύτηκε ὑπερβολικά, γι’ αὐτὸ πῆρε ὁ νοῦς του ἄερα, ἔκανε σὰ νὰ τοῦ εἶχαν δώσει κιόλα τὸ δίπλωμα, σὰ νὰ ἦταν καὶ δικηγόρος καὶ ἀγόρευε

στὸ δικαστήριον. «Καὶ γιατί τάχα νὰ μείνω δικηγόρος;» ἔλεγε μέσα του· «μὲ τὸ δίπλωμα τοῦ νομικοῦ μπορῶ νὰ γίνω δικαστής, πρωτοδίκης, πρόεδρος, ἀρεοπαγίτης· καὶ ἂν ἀποφασίσω νὰ πολιτευθῶ, θὰ γίνω βουλευτὴς καὶ — γιατί ὄχι; — ὑπουργός· καὶ τότε ὅλοι θὰ μ’ ἔχουν ἀνάγκη κι ἐγὼ δὲ θὰ ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ κανένα.»

Ἀπὸ τὸ δρόμο ἀκούστηκαν οἱ φωνές τοῦ ψαρᾶ, τοῦ μανάβη, τοῦ τροχιστῆ καὶ τοῦ γυρολόγου ἐμπόρου, ποὺ διαλαλοῦσαν τίςπραμάτειες τους καὶ τὴν τέχνη τους. ‘Ο Πανάγος αἰσθάνθηκε περιφρόνηση γιὰ ὅλους. Δὲ σκέφτηκε οὔτε τὸν παππού του, ποὺ ἦταν καπνοπώλης. Πλησίασε στὸ παράθυρο καὶ κοίταξε ἀκατάδεχτα τὸ φουρνάρη, ἔπειτα τὸν παπουτοῦ καὶ τὸ ράφτη, ποὺ εἶχαν τὰ μαγαζιά τους κοντὰ στὸ φούρνο. Λίγο παραπέρα εἶδε τὸ φαναρά, ποὺ δούλευε στὸν ἴσκιο. «Χτύπα κι ἐσύ, τενεκετζή, τὸν τενεκέ σου, ψιθύρισε· μεθαύριο θὰ χτυπᾷς τὴν πόρτα μου καὶ θὰ μὲ παρακαλῇς νὰ βοηθήσω τὸ γιό σου νὰ τὸν πάρουν ὑπάλληλο στὴν τράπεζα· κι ἐσύ, γείτονα φούρνاره, κι ἐσύ ἔμπορε, ποὺ μετρᾷς τὸ χασέ σου, κι ἐσύ μαρμαρά, ποὺ ἀκούω τὸ χτύπο τοῦ σκαρπέλου σου, δὲν εἶναι μακριὰ ὁ καιρὸς ποὺ θὰ μοῦ βγάζετε ὅλοι τὸ καπέλο.»

Τὴ νύχτα ἐκείνη ὁ Πανάγος εἶδε ἓνα παράξενο ὄνειρο. Ἐκεῖ ποὺ καθόταν, λέει, σ’ ἓνα θρόνο, παρουσιάστηκαν μπρὸς του πολλοὶ ἄνθρωποι τῆς δουλειᾶς. Πρῶτος ὁ γεωργός, ἔπειτα ὁ ὕφαντής, ὁ ράφτης, ὁ χτίστης. «Ἀφέντη Πανάγο, τοῦ λέει ὁ γεωργός, μάθαμε πὼς ὅλοι σ’ ἔχουν ἀνάγκη κι ἐσύ δὲν ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ κανένα· ἤρθαμε λοιπὸν νὰ σοῦ ποῦμε πὼς, ἀφοῦ δὲ μᾶς χρειάζεσαι, ἐμεῖς σὲ ἀποχαιρετοῦμε.» Τότε βρέθηκε τάχα ὁ Πανάγος ὁλομόναχος καὶ ὁλόγυμνος πάνω σ’ ἓνα τεράστιο δίπλωμα, ποὺ σὰν ἀπέραντο σεντόνι ἔφτανε ὡς τὸν ὀρίζοντα καὶ τίποτε ἄλλο δὲ φαινόταν. Τουρτοῦριζε, πεινοῦσε, μὰ κανένας δὲν ἦταν ἐκεῖ νὰ τὸν βοηθήσῃ. ‘Ο Πανάγος ξύπνησε τρομαγμένος. Ἀπὸ κείνη τὴ στιγμή κατὰλαβε πὼς εἶχε ἀνάγκη ὅλο τὸν κόσμον καὶ ὅλο τὸν κόσμον τὸν ἀγάπησε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *εἰσαγωγικὸς* ἐκεῖνος πού γίνεται γιὰ εἰσαγωγή, γιὰ νὰ μὴ κανεῖς κάπου.—*ὁ νοὺς μου παίρνει ἄερα* μὲ πιάνει μεγαλομανία, περφη-νεύομαι ὑπερβολικά.—*ἀγορεύω* βγάζω λόγο, μιῶ μπροστά σὲ κόσμο.—*ἀρεοπαγί-της* δικαστὴς στὸν Ἀρειο Πάγο, τὸ ἀνώτατο δικαστήριον.—*πολιτεύομαι* ἀνακα-τεύομαι στὴν πολιτική.

Περιεχόμενο. Τί ἔκαμε τὸν Πανάγο νὰ περφηνευτῇ καὶ τί τὸν ἔκαμε νὰ συνέρθη; Εἶχε σχέση τ' ὄνειρό του μὲ ὅσα συλλογιζόταν πρὶν κοιμηθῇ; Γιατί οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἀνάγκη ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ ἀντικρινὸ κείμενο ὑπάρχουν πολλὰ ἄρσενικὰ οὐσιαστικά, δηλ. οὐσια-στικά πὺν ἀνήκουν στὴν *πρώτη κλίση*. Ἐδῶ εἶναι ὅλα στὸν ἐνικό· γιὰ νὰ βρῆς πὺς κλίνονται σ' αὐτὸ τὸν ἀριθμὸ, κάμε τις ἀκόλουθες ἐργασίες:

1. Χώρισε μὲ τὸ χάρακα μία σελίδα τετραδίου σὲ 4 στήλες, γράψε πάνω πάνω σὲ κάθε στήλη τ' ὄνομα μιᾶς πτώσης (ὀνομαστική, γενική, αἰτιατική, κλητική) καὶ κατὰτάξε σ' αὐτὰς τ' ἄρσενικὰ ὀνόματα τοῦ κεμένου ἀνάλογα μὲ τὴν πτῶση πὺν βρίσκεται τὸ καθένα.

2. Παρατήρησε σὲ ποιὸς φθόγγους τελειώνει ἡ αἰτιατική.

3. Σκέψου ποιὸ φθόγγο πρέπει νὰ προσθέσης στὸ τέλος τῆς αἰτιατικῆς, γιὰ νὰ γίνῃ ὀνομαστική· κοίταξε ἂν αὐτὸ τὸ φθόγγο τὸν ἔχουν στὴν ὀνομαστική χωρὶς ἐξαιρέση ὅλα τὰ ὀνόματα πὺν ἔχεις στὴν πρώτη στήλη.

4. Ἐξέτασε σὲ ποιὰ ὀνόματα ἡ γενική καὶ ἡ αἰτιατική εἶναι ὅμοιες ἀναμε-ταξὺ τους (ἄσχετα πρὸς τὸ τονικὸ σημάδι) καὶ σὲ ποιὰ διαφέρουν· σημείωσε πὺς τὰ πρῶτα ἀποτελοῦν τὴν *α' τάξη* τῆς *α'* κλίσης, καὶ τὰ δευτέρα τὴ *β' τάξη* τῆς κλίσης αὐτῆς. Πὺς τελειώνουν στὴν ὀνομαστική τοῦ ἐνικοῦ τὰ πρῶτα καὶ πὺς τὰ δευτέρα;

5. Παρατήρησε ἂν ἡ κλητική τῶν ἄρσενικῶν πὺν ἀνήκουν στὴν *α' τάξη* εἶναι πάντα ὅμοια μὲ τὴ γενική καὶ τὴν αἰτιατική· ἐξέτασε τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τ' ἄρσενικὰ τῆς *β' τάξης*.

6. Ἐξέτασε ἂν στὴ γενική ὁ τόνος μένῃ πάντα στὴ συλλαβὴ πὺν τὸν ἔχει ἡ ὀνομαστική. Ὁ τόνος αὐτὸς τῆς ὀνομαστικῆς ὀνομάζεται *βασικὸς τόνος*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Πὺς θὰ φωνάξεις τὸ γαλατᾶ, τὸ ναύτη, τὸν πρᾶματευτῇ, τὸ Μικέ, τὸν παππού, τὸν ἀδερφό, τὸν ταχυδρόμο, τὸν καλόγερο, τὸ Φίλιππο, τὸν Ἀλέκο, τὸν Πέτρο, τὸ γέρο, τὸν Παῦλο;

Γύμνασμα. Κλίνε στὸν ἐνικό (βάλε δηλ. στὶς 4 πτώσεις του) καὶ μὲ τ' ἄρ-θρα τους τὰ ὀνόματα: *βοριάς, κλητήρας, κόρακας, διαβάτης, προσκυνητῆς, καφές, νοὺς, Κρητικὸς, ἥλιος, πλάτανος, ρινόκερος, Τηλέμαχος*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ν' ἀντιγράψῃς τὸ παρακάτω δημοτικὸ τραγούδι σημειώνοντας τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα ὅπως πρέπει:

*Ἐχετε γεια, ψηλα βοννα και καμποι με τα ροδα,
δροσιες με τα χαρματα, νυχτες με το φεγγαρι,
αι εσεις, μορε κλεφτοπουλα, που εισαστε παλικαρια,
δε σας τρομαξει ο πολεμος, πηδατε σα lionταρια.*

Ἡ πέρδικα τρώει ὅλα σχεδὸν τὰ χορταρικά, μὰ ἀπαραίτητη τροφή της εἶναι τὸ χαλίκι. Μερικοὶ λένε πὼς τὸ τρώει γιὰ νὰ λαγαρίζῃ ἡ φωνή της· ἡ πραγματικὴ ὁμῶς λαϊκὴ ζωολογία ξέρει πὼς αὐτὸ τὸ κάνει γιὰ νὰ εὐκολύνῃ τὴ χώνευσί της. Ἡ πέρδικα ἔχει ἀδυναμία καὶ στὰ σταφύλια. Τὴν πέρδικα τὴν τρα-

γουδοῦν πολλὰ τραγουδία· εἶναι τὸ ποιητικότερο σύμβολο τῆς ὁμορφιάς, τῆς γιορτῆς, τῆς χαρᾶς, τῆς δροσιᾶς.

Ἡ καλιακούδα εἶναι ξαδέρφη τῆς κλέφτρας κίσσας, τῆς λωποδύτρας κουρούνας, τῆς ρημάχτρας καρακάξας. Ἀφοῦ κρατιέται ἀπὸ τόσο... μεγάλῃ οἰκογένεια, ἀνέβηκε, λένε, μιά φορὰ στὸ θρόνο τῶν πουλιῶν μὲ τὸ νὰ κλέψῃ ἀπὸ τὸ κάθε πουλὶ ἓνα φτερό. Ἀλλὰ σὲ λίγο τὰ πουλιὰ κατάλαβαν τὴν κλεψιά, μάθησαν τὴν κλέφτρα βασίλισσα καὶ τὴν κατέβασαν ἀπὸ τὸ θρόνο.

Ἀληθινὴ βασίλισσα τοῦ λόγκου εἶναι ἄλλῃ. Ὀνομάζεται Κυριαρίνα καὶ μοιάζει μὲ τὴν τρυγόνα. Ἡ ἱστορία της λέει πὼς ἦταν κοπέλα καὶ εἶχε δυὸ ἀδερφές, τὴ Μήλω καὶ τὴ Ροίδω. Ἦταν καὶ οἱ δυὸ ὁμορφες, μὰ ἡ Κυριαρίνα, ποὺ τότε ὀνομαζόταν Χρυσοφεγγαράτη, ἦταν πιὸ ὁμορφὴ ἢταν ἡλιογέννητη. Τόση ἦταν ἡ ζήλια τῆς Μήλως καὶ τῆς Ροίδως, ὥστε ἔσπρωξαν μιά μέρα τὴν ἀδερφή τους σ' ἓναν γκρεμό. Χάθηκε ἀπὸ τὰ μάτια τους. Ἐκεῖνες νόμισαν πὼς σκοτώθηκε, μὰ δὲν εἶχε πάθει τίποτε. Ἀργότερα τὴ βρῆκε ἓνα βασιλόπουλο καὶ τὴν πῆρε γυναικα του. Ἡ Μήλω καὶ ἡ Ροίδω τὸ ἔμαθαν — ἡ φήμῃ ἔφτασε στ' αὐτιά τους — πῆγαν στὸ παλάτι τὴν ὥρα ποὺ ἔλειπε τὸ βασιλόπουλο καὶ τὴ σκότωσαν. Στὸν τάφο τῆς Χρυσοφεγγαράτης φύτρωσε μιά κυδωνιά, ποὺ ἔκαμε μόνο ἓνα κυδώνι. Ἀπὸ τὸ κυδώνι ἐκεῖνο, ὅταν τὸ ἀνοιξε ὁ περιβολάρχης, πήδησε ἡ Κυριαρίνα, πουλὶ πιά, μὲ ὅλα τὰ σημάδια πάνω της τῆς μεγαλειότητος καὶ τῆς ὁμορφιάς.

Στὴν Ἀκαρνανία τὴν ἀλεποῦ τὴν πιάνουν μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: Κόβουν μιά νεροκολοκύθα πάνω πάνω, τόσο, ὥστε νὰ μπορῇ νὰ περάσῃ μέσα τὸ κεφάλι τῆς ἀλεποῦς. Στὸ βάθος τῆς νεροκολοκύθας βάζουν λίπος. Ἡ ἀλεποῦ τὸ μυρίζεται, βυθίζει τὴ μούρη της, τ' αὐτιά της ὁμῶς, ποὺ πιέστηκαν γιὰ νὰ χωρέσῃ μέσα, ἀνοίγουν ἔπειτα, καὶ μένει μὲ τὴν κολοκύθα στὸ πρόσωπο, σὰ νὰ φορᾷ μάσκα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἀπαραίτητος ἀναγκαῖος, πού δὲν μπορεῖ νὰ λείψῃ.—*λαγαρίζω* καθαρίζω.—*λαϊκὴ ζωολογία* ἡ ζωολογία ὅπως τὴν πιστεύει ὁ λαὸς καὶ ὄχι ὅπως τὴν ξέρουν οἱ ἐπιστήμονες.—*ἔχω ἀδυναμία* σὲ κάποιον ἀγαπῶ πάρα πολὺ.—*σύμβολο* αἰσθητὸ σημάδι, πού μὲ αὐτὸ καταλαβαίνομε κάτι ἀφηρημένο.—*καλιακούδα*, *κίσσα*, *κουρούνα*, *καρακάξα* πουλιά.—*σημάδια* τῆς μεγαλειότητος ἐξωτερικὰ γνωρίσματα τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος.

Περιεχόμενο. Τί ἐννοεῖ λέγοντας πὼς ἡ καλιακούδα εἶναι ξαδέσφη ἄλλων πουλιῶν;—*κρατεῖται ἀπὸ τόσο... μεγάλη οἰκογένεια* πὼς τὸ λέει αὐτό; στὰ σοβαρά ἢ;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ ἀντικρινὸ κείμενο ὑπάρχουν πολλὰ θηλυκὰ οὐσιαστικά, δηλ. οὐσιαστικά πού ἀνήκουν στὴ *δεύτερη κλίση*. Ἐδῶ εἶναι ὅλα στὴν ὀνομαστική, τὴ γενική ἢ τὴν αἰτιατική τοῦ ἐνικοῦ.

1. Κατάταξέ τα κατὰ τὴν πτῶση πού βρίζονται.
2. Παρατήρησε σὲ ποιους φθόγγους τελειώνει ἡ ὀνομαστική.
3. Ἐξέτασε ἂν ἡ αἰτιατική διαφέρει ἀπὸ τὴν ὀνομαστική; σκέψου τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὴν κλητική.
4. Παρατήρησε τί φθόγγο παραπάνω ἀπὸ τὴν ὀνομαστική ἔχει ἡ γενική.
5. Ἐξέτασε ἂν ὁ *βασικὸς τόνος*, ὁ τόνος δηλ. τῆς ὀνομαστικῆς τοῦ ἐνικοῦ, ἀλλάζῃ ποτὲ θέση στὶς ἄλλες πτώσεις τοῦ ἴδιου ἀριθμοῦ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Πές, προσθέτοντας καὶ τὸ ἄρθρο, πὼς εἶναι ἡ γενική τοῦ ἐνικοῦ τῶν ὀνομάτων: *ἄγκυρα*, *αἶθουσα*, *μέλισσα*, *ιράπεζα*, *ὑποτείνουσα*, *ἀνθρωπότητα*, *θερμότητα*, *κοινότητα*, *ταυτότητα*, *ἀνοιξη*, *ἀντάμωση*, *βάφτιση*, *κουφόβραση*.

Γύμνασμα. 1. Κλίνει στὸν ἐνικό, μαζί μὲ τ' ἄρθρα, τὰ ὀνόματα: *χαρά*, *λάμψη*, *Κώ*, *Χιό*, *καπελόν*, *γενέ*.

2. Συμπλήρωσε τίς ἀκόλουθες παροιμίες μὲ τὰ ὀνόματα: *βιάση*, *κονκουβάρια*, *Μαρού*, *οὐρά*, *πίτα*, *ζῶγα*, *τάβλα*, βάζοντας τὸ καθένα ἐκεῖ πού ταιριάζει καὶ στὴν πτῶση πού πρέπει ὅπου εἶναι ἀνάγκη, προσθέτει καὶ τὸ ἄρθρο:

Τζιτίτσικας ἐλάλησε, μαύρη—γυάλισε.

Ἡ σκύλα ἀπὸ—τῆς γενᾶ στραβὰ κοντάβια.

Ἐγὼ τὸ λέω τοῦ σκύλου μου κι ὁ σκύλος—τον.

Πέσε,—, νὰ σὲ φάω.

Χόρσενε, κυρά—, κι ἔχε κι ἔννοια τοῦ σπιτιοῦ.

Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα—.

Σέ—πού δὲν ἔστρωσες τὸ χέρι μὴν ἀπλώνης.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

1) Νὰ βρῆς στὶς παραπάνω παροιμίες ὅλα τ' ἄρσενικά καὶ νὰ τὰ κλίνης στὸν ἐνικό ἀριθμό. 2) Ν' ἀντιγράψης τίς δύο τελευταῖες παροιμίες χωρίζοντας τίς συλλαβές στὴν κάθε λέξη.

— Μάνα, κάποιος περνᾷ ἀπ' ἐξω, εἶπε ὁ Πέτρος, ἕνα ἀγόρι ὀχτῶ χρονῶ. Μέσα στοῦ σκοτεινὸ ὑπόγειο, πού τὸ σκοτάδι τοῦ μόλις τὸ μαλάκωνε τὸ φῶς τοῦ καντηλιοῦ μπροστὰ στοῦ εἰκόνισμα τῆς Παναγίας, ἡ κυρα-Ἀσημίνα σηκώθηκε ὀρθία κι ἔστησε τὸ αὐτί της. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ἡ κόρη της, πού ἐκείνη τῇ στιγμῇ καταγινόταν στοῦ πλῦσιμο ἐνὸς κατσαρολιοῦ σὲ μιὰ γωνιά τοῦ ὑπογείου. Ἐνα βῆμα βιαστικὸ ἀκούστηκε γιὰ λίγο στοῦ στενοσόκακο κι ἔπειτα ἔσβησε. «Χριστιανὸς νὰ εἶναι ἢ Τοῦρκος;» Οἱ δυὸ γυναῖκες προσπαθοῦσαν νὰ μαντέψουν ἀπὸ τὸν κρότο τοῦ βήματος. Ἀπὸ τὴν ἡμέρα τοῦ κλεισίματός τους σ' αὐτὸν τὸ στενὸ χῶρο—τὸ ὑπόγειο εἶχε μόλις τρία μέτρα μᾶκρος καὶ

δυόμισι πλάτος—ζοῦσαν ὅλοι τους σὲ φοβερὴ ἀγωνία.

Ἦταν στὰ 1912, στὸν ἐλληνοτουρκικὸ πόλεμο. Ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς ὅλο προχωροῦσε πρὸς τὰ βορινὰ, λευτερώνοντας χωριά πού γιὰ αἰῶνες δλόκληρους τὰ πλάκωνε ἡ μαύρη σκλαβιά. Θὰ ἔφτανε καὶ στοῦ χωριὸ ὅπου ζοῦσε ἡ χήρα Ἀσημίνα μὲ τὸ κορίτσι της καὶ τὸ ἀγοράκι της; Οἱ Ἕλληνες τοῦ χωριοῦ περιμέναν μὲ λαχτάρια καὶ μὲ ἐλπίδα. Ἀλλὰ καὶ ὁ φόβος τους ἦταν μεγάλος. Ὁ καϊμακάμης τοῦ μέρους αὐτοῦ ἦταν φανατικὸς καὶ αἰμοβόρος. Τέρας τὸν ἔλεγαν ὅλοι καὶ τέρας ἦταν. Ἄν μὲ παρακίνηση αὐτοῦ τοῦ τέρατος οἱ Τοῦρκοι τοῦ χωριοῦ ἔκαναν σφαγὲς πρὶν φύγουν; Ἡ κυρα-Ἀσημίνα, ὅπως ἔκαμαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἀποφάσισε τὸ κλείσιμό τους στοῦ ὑπόγειο. Κατέβασαν ἕνα στῶμα, ὅσα τρόφιμα εἶχαν καὶ ἀμπαρώθηκαν μέσα σ' αὐτό. Μόνο σὰν ἄκουαν ἀπόλυτη ἡσυχία, ἔβγαζαν βιαστικὰ στὴν αὐλή, γιὰ νὰ πάρουν νερὸ ἀπὸ τὸ πηγάδι.

Ἐξὶ μέρες τώρα βαστοῦσε τὸ κλείσιμο καὶ ἡ ἀγωνία τους. Στὰ ΝΔ τοῦ χωριοῦ ἦταν ἕνα δάσος. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ δάσους αὐτοῦ καρτεροῦσαν τὴ σωτηρία τους. Τὸ ἀπόγεμα καὶ τὸ βράδυ τῆς ἑβδομῆς ἡμέρας τὸ κανόνι δὲν ἔπαψε νὰ βροντᾷ. Τὴν αὐγὴ, μὲ τίς πρῶτες ἀκτίνες τοῦ φωτός πού μπῆκαν ἀπὸ τίς χαρμάδες τοῦ ὑπογείου, φωνὲς χαρᾶς ἀκούστηκαν. Ὅλοι οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ εἶχαν ξεχυθῇ στοὺς δρόμους. Στὸ γύρισμα τοῦ ἀμαξωτοῦ δρόμου φάνηκε τὸ πρῶτο ἐλληνικὸ τάγμα πού ἔμπαινε στοῦ χωριὸ θριαμβευτικὰ. Ἡ σημαία του κυμάτιζε περήφανη. Ἡ λευτεριά ἐρχόταν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. τὸ φῶς τοῦ κατηλιοῦ μαλάκωνε τὸ σκοτάδι· τί ση-
μαίνει ἐδῶ τὸ μαλακώνω ; — στήνω τὸ αὐτί· βρῆς ἕνα συνώνυμο ρῆμα. —
καῖμακάμης Τοῦρκος ἔπαρχος. — ἀμπαρώνω κλείνω μὲ τὴν ἀμπάρα, μὲ τὸ σύρτη·
κλείνω στερεά. — θριαμβευτικά μὲ θρίαμβο, μὲ τρόπο πού φανερώνει χαρὰ καὶ
περηφάνια γιὰ τὴ νίκη.

Περιεχόμενο. Ποιὰ μέρη ἐλευθερώθηκαν τὸ 1912 καὶ τὸ 1913 καὶ ἐνόθη-
καν στὸ ἐλληνικὸ κράτος ; — Αἰῶνες ὁλόκληρους τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά· πόσα
χρόνια περίπου ; — Πῶς πῶς εἶσαι ἕνα ἀπὸ τὰ παιδιά τῆς κυρα - Ἀσημίνας καὶ
διηγῆσου πῶς περάσατε στὸ ὑπόγειο.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο ὑπάρχουν πολλὰ οὐδέτερα οὐσιαστικά, δηλ. οὐσιαστικά πού
ἀνήκουν στὴν **τρίτη κλίση**. Ὅσα ἀπ' αὐτὰ εἶναι στὸν ἐνικὸ κατὰτάξε τα κατὰ
τὴν πώση πού βρίσκονται (ὀνομαστική, γενική, αἰτιατική) καὶ σκέψου πῶς θὰ
εἶναι καὶ στὴν κλητική.

1. Ἐξέτασε ἂν ἡ ὀνομαστική, ἡ αἰτιατική καὶ ἡ κλητική διαφέρουν ἀνα-
μεταξύ τους.
2. Ξεχώρισε τίς καταλήξεις πού ἔχουν τὰ οὐδέτερα στίς 3 αὐτὲς πτώσεις.
3. Ξεχώρισε τίς καταλήξεις τῆς γενικῆς.
4. Παρατήρησε ἂν ὅλα τὰ οὐδέτερα ἔχουν ἴσο ἀριθμὸ συλλαβῶν σὲ ὅλες
τίς πτώσεις τοῦ ἐνικοῦ· ἂν ὄχι, χώρισέ τα σὲ **ἰσοσύλλαβα** καὶ σὲ **ἀνισοσύλλαβα**.
5. Πρόσεξε τὴ διαφορὰ τῶν ὀνομάτων ἐπὶ **γενιο** καὶ **κλείσιμο** ὡς πρὸς τὴν
κλίση.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς τρία οὐδέτερα ὀξύτονα καὶ τρία παροξύτονα σὲ -ι (ὅπως
αὐτί, ἀγόρι), τρία ὀξύτ. καὶ τρία παροξύτ. σὲ -ο, δύο δι-
σύλλαβα καὶ δύο τρισύλλαβα σὲ -ος, τρία δισύλλαβα καὶ πέντε τρισύλλαβα σὲ
-μα, τέσσερα σὲ -σιμο ἢ -ξιμο ἢ -ψιμο (ὅπως: γνέσιμο, τάξιμο, σκύψιμο). —
Νὰ πῆς στὴ γενική τοῦ ἐνικοῦ (ἂν ἔχουν) τὰ οὐδέτερα : καρφί, κερί, κεχρί, σακί,
δρεπάνι, ἀλεύρι, μισημέρι, αὐλάκι, σακάκι, σκυλάκι, δεματάκι, παιδάκι, φασουλάκι.

Γύμνασμα. Κλίνει στὸν ἐνικὸ, μὲ τὸ ἄρθρο, τὰ ὀνόματα : ἄλλος, πάχος,
μέγεθος, δέγμα, πρόβλημα· ἐπίσης : ρολοί (προσθέτοντας ἕνα γ, ὅπου εἶναι ἀνάγκη)
ἐπίσης : βράδυ (ὅπως τὸ ἀγόρι, ἀλλὰ μὲ ν στὴν ὀνομ., αἰτ. καὶ κλητ.), δίχτυ,
στάχυ (τὸ ἴδιο, ἀλλὰ μὲ ν παντοῦ). — Γράψε στὴν ἐν. γενική τὰ : σπρώξιμο, τρι-
ψιμο, λίσσιμο. — Κλίνει τὰ ὀνόματα καθεστῶς καὶ γερονὸς (ὅπως τὸ φῶς, μόνο πού
ἡ γενική τους τονίζεται στὴν παραλήγουσα). — Κλίνει τὸ κρέας (ὅπως τὸ τέρας).

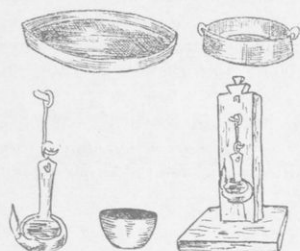
ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τοὺς παρακάτω στίχους μὲ τοὺς τόνους, τὰ πνεύματα,
τὰ ἄλλα ὀρθογραφικὰ σημάδια καὶ τὰ σημεῖα τῆς στίξης πού πρέπει :

Ο **μανρος** **σκνὸς** **που** **χω** **γω**
δεν **εἶναι** **προτω** **γενος**
εχει **ακοφτη** **τ** **ομολογω**
κουλουργισμην **ουρα**
κι **ολορθα** **αντια** **ο** **καημενος**
σα **σουβλες** **μνιτρα**

οι **εἰχα** **κατοει** **μια** **σταλια**
φωμι **να** **φρω** **μια** **μερα**
τον **βλεπω** **που** **χωρις** **μιλια**
ομως **με** **ματι** **αχνο**
με **κοιταζε** **απο** **περα**
σα **να** **σκουιζε** **πεινω**

(Στὴ λέξη ἔπειτ' ἀπὸ τὴν τελεία θὰ γράφης τὸ ἀρχικὸ κεφαλαίον.)

Τὰ ταψιά τὰ πουλοῦν οἱ καζαντζήδες, ποῦ δουλεύουν τὸ χάλκωμα καὶ κατασκευάζουν χάλκινα σκεύη. Πρὶν ὅμως μεταχειριστοῦν τὸ ταψί, πρέπει αὐτὸ νὰ γανωθῇ ἀπὸ τοὺς γανωτῆδες. Αὐτοὶ οἱ τεχνίτες ἐρχονται στὴν Αἰτωλία ἀπὸ τὴν Ἡπειρο.

Οἱ νταβάδες εἶναι μικρὰ ταψιά με χεῖλια κάπως ψηλότερα. Συνήθως ἔχουν καὶ αὐτιά, γιὰ νὰ τοὺς

κρατοῦν ἀπ' αὐτά. Τοὺς νταβάδες τοὺς κατασκευάζουν ἀπὸ χαλκὸ. Σπάνια κάνουν χρήση πῆλινων νταβάδων.

Τὰ τάσια κατασκευάζονται ἀπὸ χαλκὸ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀσήμι· ὑπάρχουν καὶ ξύλινα, ἀπὸ ξύλο σφένταμνου ἢ ὀξιάς. Σὲ παλιότερη ἐποχὴ τὰ μεταχειρίζονταν πολὺ, γιὰ νὰ πίνουν νερὸ ἢ κρασί, προπάντων στὴν ἐξοχή. Οἱ κλέφτες ἔπρεπε νὰ ἔχουν πάνω τους τὸ τάσι τους, καὶ οἱ καπεταναῖοι τῶν κλεφτῶν ἔπιναν με ἀσημένιο καὶ πολλὰς φορές με μαλαματοκαπνισμένο τάσι.

Οἱ λύχνοι τῶν Αἰτωλῶν, χάλκινοι ἢ τενεκεδένιοι, εἶναι ἔργα τῶν φαναρτζήδων κι ἔχουν τὸ σχῆμα τῶν πῆλινων λύχνων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Τοὺς λύχνους τοὺς κρεμοῦν ἀπὸ τοὺς τοίχους ἢ ἀπὸ τοὺς λυχνοστάτες με γάντζους. Καῖνε χοιρινὸ λίπος ἢ λάδι. Ἡ χρήση τῶν λυχναριῶν καὶ φυσικὰ καὶ τῶν λυχνοστατῶν δὲν εἶναι πιά μεγάλη, γιατί τώρα ἔμαθαν νὰ μεταχειρίζονται ἄλλα εἶδη φωτισμοῦ.

Οἱ κεφτέδες εἶναι συνηθισμένο φαῖ τῶν Αἰτωλῶν. Γιὰ νὰ φτιάσουν κεφτέδες, κομματιάζουν κρέας ψαχνὸ καὶ τὸ χτυποῦν πάνω στὸ κρεατοκόπι, ὥστε νὰ γίνῃ ζύμη. Με τὴ ζύμη αὐτὴ ἀνακατεύουν ἀλάτι, πιπέρι καὶ αὐγά· καμιά φορά καὶ μαϊντανὸ καὶ σκορδοκρέμμυδα ψιλοκομμένα. Αὐτὴν τὴ ζύμη ἢ νοικοκυρὰ τὴ χωρίζει σὲ στρογγυλὰ κομμάτια καὶ τὰ τηγανίζει. Ἡ γεύση τῶν κεφτέδων εἶναι πολὺ νόστιμη.

Οἱ βουνίσιοι Αἰτωλοὶ δὲν τρῶνε κρέας τὸ Σαραντῆμερο. Τότε ὅμως εἶναι ἡ καταλληλότερη ἐποχὴ γιὰ τὸ κυνήγι τῶν λαγῶν, γιατί οἱ κυνηγοὶ ξεχωρίζουν τ' ἀχνάρια τους πάνω στὸ χιόνι. Μὰ ἐπειδὴ νηστεύουν, τοὺς λαγοὺς ποῦ σκοτώνουν τοὺς παστώνουν καὶ τοὺς τρῶνε ἀργότερα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *σφένταμος* (ἢ *σφεντάμι*), ὅξια εἶδη δέντρων.—*κλέφτες* ἐννοεῖ τοὺς κλέφτες τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας.—*κρεατοκόπι* χοντροῦ ξύλο πού πάνω του κόβουν ἢ κοπανίζουν τὸ κρέας, κρεατοσάνιδο.—*Σαραντάρμερο* ἡ σαρακοστή πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα.

Περιεχόμενο. Τί ἄλλα εἶδη φωτισμοῦ ὑποθέτεις πὺς ἔμαθαν οἱ Αἰτωλοί; —Περίγραψε μερικά ἀπὸ τὰ σκεύη πού μεταχειρίζεστε στὸ σπίτι σας;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ὅσα ἀρσενικά οὐσιαστικά τοῦ ἀντικρινοῦ κεμένου εἶναι στὸν πληθυντικό κατὰτάξε τα κατὰ τὴν πώση πού βρίσκονται (ὄνομ., γεν., αἰτ.) καὶ σκέψου πὺς εἶναι καὶ στὴν κλητική.

2. Ἀπὸ τὰ ὀνόματα αὐτὰ ὑπογράμμισε ὅσα ἀνήκουν στὴν α' τάξη, ὅσα δηλ. ἔχουν στὴν ἐν. ὄνομαστ. κατὰληξη ἄλλη ἀπὸ -ος, καὶ ἀπ' αὐτὰ πάλι ὑπογράμμισε μὲ ἄλλη μία γραμμὴ τ' *ἀνισοσύλλαβα*, ὅσα δηλ. ἔχουν στὸν πληθυντικό μία συλλαβὴ περισσότερη παρὰ στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικού.

3. Παρατήρησε ἂν ἡ *ἀνισοσυλλαβία* κρατιέται σὲ ὅλες τὶς πώσεις τοῦ πληθυντικοῦ.

4. Ἐξέτασε ἂν καμιά φορὰ ἔχωμε ἀνισοσυλλαβία καὶ σὲ ἀρσενικά πού ἀνήκουν στὴ β' τάξη (ἐν. ὄνομαστ. σὲ -ος).

5. Ξεχώρισε τὶς κατὰληξεις πού ἔχουν τ' ἀρσενικά οὐσιαστικά στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ καὶ ἐξακρίβωσε σὲ ποιά διαφέρει ἡ αἰτιατικὴ ἀπὸ τὴν ὀνομαστικὴν.

6. Βάλε στὴ γενικὴ καὶ στὴν αἰτιατικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τὰ ὀνόματα: *κάτοικος, ἀντίλαος, ἀντίχτυπος, ἔμπορος, ρινόκερος, θόρυβος*, καὶ πὺς τί παρατηρεῖς ὡς πρὸς τὴ μετακίνηση τοῦ τόνου.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Πὺς στὸν πληθυντικὸ τὰ ὀνόματα πού ἀκοῦς στὸν ἐνικό, καὶ στὸν ἐνικό, ὅσα ἀκοῦς στὸν πληθυντικό: ὁ ἄγγελος τοῦ οὐρανοῦ, ὁ θρόνος τοῦ βασιλεῖα, ὁ τάφος τοῦ ἡρώα, ὁ ὕμνος τοῦ ποιητῆ, οἱ γιοὶ τῶν παπᾶδων, οἱ θόρυβοι τῶν ἀνέμων, ὁ ἀγοραστὴς τοῦ καφέ, οἱ προϊστάμενοι τῶν ἀγοροπλάκων.

Γύμνασμα. Κλίνει στὸν πληθυντικὸ τὰ ὀνόματα: *αἰθέρας, λοχίας, πίνακας, μῆγας, ἐργάτης, τραγουδιστής, μπαλωματὴς, καναπὲς, παππούς, νερόμυλος, Δεσφοί.* Μετάτρεψε στὸν πληθυντικὸ τ' ἀκόλουθα: ὁ γιὸς τοῦ γεωργοῦ ἔδεσε τὸ σκύλο, ὁ φαναρὰς κόλλησε τὸ σωλήνα τοῦ νιπτήρα καὶ τοῦ νεροχύτη, ὁ ἀγωγιμότης χάλασε τὸ φράχτη τοῦ περιβολάρι, ὁ τενεκὲς τοῦ γανωματῆ ἔμεινε στὸ δρόμο, ὁ βάτραχος τρόμαξε ἀπὸ τὸν πῆδο τοῦ λαγοῦ, ὁ ταχυδρόμος ἔδωσε τὸ λογαριασμὸ τοῦ ἀγοροπλάκα στὸν κοινοτάρχη, ὁ διαβάτης τρόμαξε ἀπὸ τὸν κρότο τοῦ καταρράχτη.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε ἀπὸ τρία συνώνυμα γιὰ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λέξεις:

καράβι	ἄγριος	τώρα	ψάχνω
πολεμιστής	ἄφοβος	ἄργα	λέω
σκαμνὶ	καινούριος	ὕστερα	φοβοῦμαι

Οί άλεποϋδες δέν κάνουν άδι-
καιολόγητες ζημιές. Κυνηγοϋν βέ-
βαια τις κότες, αλλά κάθε κότα
πού πνίγει ή άλεπού την πηγαίνει
στη φωλιά της κι έπειτα γυρίζει
για νά πνίξη και άλλη. 'Η πονηριά
τών άλεπούδων είναι πασίγνωστη.
"Αν μιιά άλεπού βρεθ ή σέ κοτέτσι
και άπ' έξω είναι άνθρωποι και
αυτή δέν έχη καιρό νά φύγη, γυρί-
ζει τά μάτια της πρὸς τό βάθος

τοϋ κοτετισιοϋ, γιατί ξέρει πώς ή λάμψη τους θά τή φανερώση.
Οί άλεποϋδες γυμνάζουν τ' άλεπουδάκια στο κυνήγημα τών
ποντικῶν, τών λαγῶν, τών άκρίδων και άλλων ζῶων. Πρῶτα
φέρνουν τέτοια ζῶα ζωντανά στις φωλιές τους κι εκεί γίνεται
τό μάθημα. "Επειτα άρχίζει σειρά διδασχτικῶν έκδρομῶν στις
στάνες, στά κοτέτσια και στά περιβόλια. Τ' άλεπόπουλα δέν άρ-
γοϋν νά μάθουν τις τέχνες και τις πονηριές τών μανάδων τους.

Οί άγριόγατες κάνουν μεγάλες καταστροφές στη γεωργία,
γιατί ζοϋνε κυρίως μέ πουλιά, και τά πουλιά είναι πολϋ ὠφέ-
λιμα, έπειδή τρῶνε τά έντομα, πού προξενοϋν βλάβες στά σπαρ-
τά. 'Υπάρχουν σιωπηλές ρεματιές, πού έπειτ' άπό τά μεσάνυχτα
γεμίζουν άπό χιλιάστομες κραυγές· είναι ή ὥρα πού άρχίζουν
οί έπιδρομές τών άγριόγατων, για νά πιάσουν πετροχελίδονα
και άλλα πουλιά. Και δύο ήμερῶν νά είναι της άγριόγατας τά
παιδιά, ένῶ είναι άκόμη θεόστραβα, σηκώνουν τις τρίχες τους,
άμα νιώσουν άνθρωπο γύρω τους, λές πώς θά πηδήσουν πάνω
του· τόσο άγρια ζῶα είναι.

Ο 'Αχελῶς είναι κατοικία πολλῶν βιδρῶν, αλλά οί κυνη-
γοί, πού τις κυνηγοϋν για τό πολϋτιμο δέρμα τους, δύσκολα τις
χτυποϋν. Γιατί οί βίδρες, πρωτοξαδέρφες τών άλεπούδων, μιιά
πηδοϋν στο ποτάμι, μιιά κρύβονται στις σπηλιές κι εύκολα γλι-
τώνουν. Στη στεριά τρῶνε ποντίκια, φίδια, καβούρια, στά νερά
εύφραίνονται λογις λογις ψάρια· οί πονηρές δμως πέστροφες
καταφέρνουν και τούς ξεφεύγουν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *παισιγνώστος* γνωστός σὲ ὅλους.— *σπάνη* ἐγκατάσταση γιὰ κοπάδια.— *χιλιόστομες κραυγές* κραυγές πού βγαίνουν ἀπὸ χιλιάδες στόματα.— *Ἀχελῷος* ποταμός τῆς Δ. Στερεᾶς Ἑλλάδας· πηγάζει ἀπὸ τὸν Πίνδο καὶ χύνεται στὸ Ἴόνιο· λέγεται καὶ Ἀσπροπόταμος.— *βίδρα* ποταμόσκυλο, θηλαστικὸ σαρκοφάγο ζῶο, πολὺ ἀξιο στὸ κολύμπι· «πρωτοξαδέρφη τῆς ἀλεπούς» στὴν πονηριά.— *εὐφραίνομαι* χαίρομαι, εὐχαριστεῖμαι πολὺ.— *πέστροφα* ψάρι, εἶδος σολομοῦ.

Περιεχόμενο. Γιὰ ποιά ζῶα γίνεται λόγος ἐδῶ; Διηγῆσον τίς ἱστορίες τους.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Κάμε γιὰ τὰ θηλυκὰ τοῦ κειμένου πού βρίσκονται στὸν πληθυντικὸν τὴν κατάταξη πού ἔκαμες στὸ προηγούμενο μάθημα γιὰ τ' ἀρσενικά καὶ ὑπογράμμισε τ' ἀνισοσύλλαβα.

2. Παρατήρησε τί κατάληξη ἔχει ἡ ὀνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τῶν ἰσοσύλλабων καὶ τί κατάληξη τῶν ἀνισοσύλλабων.

3. Ἐξέτασε ἂν ἡ αἰτιατικὴ καὶ ἡ κλητικὴ διαφέρουν ἀπὸ τὴν ὀνομαστικὴν.

4. Ξεχώρισε τίς γενικὲς τοῦ πληθυντικοῦ πού ἔχουν μετατοπισμένο τὸ βασικὸ τόνο.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ πῆς στὸν πληθυντικὸ τὰ ὀνόματα πού ἀκοῦς στὸν ἐνικό καὶ ἀντίστοχα: ἡ ἱστορία τῆς γαιᾶς, οἱ χαρὲς τῶν μητέρων, ἡ πονηριὰ τῆς ἀλεπούς, ἡ ἐπιφυλλίδα τῆς ἐφημερίδας, ἡ φωνὴ τῆς σάλπιγγας, ἡ ὥρα τῆς ἐργασίας, οἱ βλάβες τῶν γραμμῶν, ἡ ἀλλαγὴ τῆς ἐκπομπῆς, οἱ κάμαρες τῶν κατοικιῶν, ἡ πλώρη καὶ ἡ καρίνα τῆς βάρκας, οἱ δουλειὲς τῶν γυναικῶν.

Γύμνασμα. Κλίνει στὸν πληθυντικὸ μαζί μὲ τὸ ἄρθρο τ' ἀκόλουθα ὀνόματα, ἔχοντας ὅμως ὑπόψη σου πὼς πολλὰ θηλυκὰ δὲ σχηματίζουν γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ: γλώσσα, ὁκά, μέλισσα, παλικάριά, τροφή, δίκη, ζέστη, ἀντάμωση, μυλωνό, γενέ.

[Ὅταν λείπη ἡ γενικὴ, βρίσκουμε ἄλλον τρόπο νὰ σχηματίσωμε τὴ φράση μας· δηλ.: α) μεταχειρίζομαστε ἄλλο συνώνυμο πού ἔχει γενικὴ, β) βάζομε τὴν αἰτιατικὴν μὲ πρόθεση πού νὰ ταιριάξῃ, γ) ἐκφραζόμαστε πιὸ ἀναλυτικά, μὲ περισσότερα λόγια. Ἔτσι λέμε ἡ διακοπὴ τῆς δουλειᾶς ἀλλὰ ἡ διακοπὴ τῶν ἐργασιῶν, νερό τῆς βρύσης ἀλλὰ νερό ἀπὸ βρύσες, ἡ ζώη τῆς βοσκοπούλας ἀλλὰ οἱ ζῶνες πού φοροῦν οἱ βοσκοπούλες.]

Στὶς παρακάτω φράσεις σκέψου πὼς θὰ βάλλῃς στὸν πληθυντικὸ τίς πτώσεις τίς τυπωμένες μὲ πλάγια γράμματα: Ἀγόρασα κανναβοῦρι τῆς καρδερίνας μου. Διάβασα τὴν ἐπιγραφή αὐτῆς τῆς βρύσης. Πλήρωσα πολλὰ γιὰ τὴν ἐπισκευὴ τῆς σκάλας. Ὁ ποιητὴς σύνθεσε ἔμνο τῆς ὁμορφιᾶς αὐτῆς τῆς χώρας. Φέρε φαί τῆς πάπιας. Τὸ βάνιμο τῆς βαρκούλας πέτυχε. Τὸ φῶς τῆς καντήλας πέφτει στὴν εἰκόνα. Ἡ πονηριὰ τῆς πέστροφας ξεγελᾷ τὴ βίδρα. Στὸ φόρεμά σου ἔμειναν σημάδια τῆς λάσπης.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῇς στὸ κείμενο δύο οὐδέτερα οὐσιαστικά ἰσοσύλλαβα καὶ δύο ἀνισοσύλλαβα καὶ νὰ τὰ κλίνῃς στὸν ἐνικό ἀριθμό.

Τὴν παραμονὴ τῶν Εἰσοδίων ἦρθε στὴν πόλιν ἀπὸ τὸ χωριὸ τῆς ἡθείας· Ἀρχόντω. Θὰ ἔμενε στὸ σπίτι μας μερικοὺς μῆνες, θὰ περνοῦσε μαζί μας τὶς γιορτὲς τῶν Χριστουγέννων, τῆς Πρωτοχρονιάς καὶ τῶν Φώτων καὶ πολὺ ἀργότερα, τὸ Μάρτη Ἰσως, θὰ γύριζε σπῖτι τῆς. Ἐμεῖς τὰ παιδιὰ δὲ χορταίναμε ν' ἀκοῦμε ἀπὸ τὸ στόμα τῆς ἱστορίες, παραμῦθια καὶ περιγραφή τῆς ζωῆς τῶν χωριῶν τῆς Αἰτωλίας, ποὺ τόσο καλὰ τὴν ξέρει. Σήμερα

ἡ ἀδερφοῦλα μου τὴ ρώτησε ἂν τὰ κορίτσια ἐκείνων τῶν μερῶν καταγίνωνται στὸ πλέξιμο. Καὶ ἡ θεία μᾶς διηγήθηκε :

Οἱ Αἰτωλὲς ἀπὸ μικρὲς γυμνάζονται στὴν πλεχτική. Τὸ πρῶτο πλέξιμο ἀρχίζει μὲ ξύλινα βελονάκια. Κατόπι γίνεται χρῆση βελονιῶν σιδερένιων. Πλέκουν κορμοφανέλες, τσουράπια καὶ κουβέρτες. Τ' ἀντρίκεια τσουράπια τὰ φτιάχνουν πολὺ κοντὰ, ἅμα εἶναι γιὰ φουστανελοφόρους· νὰ φτάνουν μόλις στὰ στραγάλια τῶν ποδιῶν. Τὰ γυναῖκεια τὰ φτιάχνουν ὡς τὰ γόνατα.

Τὰ νήματα μὲ τὰ ὁποῖα πλέκονται τὰ διάφορα πράγματα εἶναι λευκά· ἀλλὰ σὲ πολλὰ μέρη συνηθίζονται καὶ νήματα ἄλλων χρωμάτων. Μὲ τὰ χρωματιστὰ αὐτὰ νήματα κεντιοῦνται διάφορα πλουμῖδια, κεντίδια, ὅπως τὰ λένε· τσουράπια μὲ χρωματιστὰ κεντίδια τὰ λένε παρδαλά· αὐτὰ συνηθίζονται γιὰ δῶρα.

Τὰ κεντίδια τῶν τσουραπιῶν λέγονται καὶ ξόμπλια. Εἶναι πολλῶν εἰδῶν ξόμπλια καὶ ἡ ποικιλία τῶν σχημάτων τους εἶναι μεγάλη.

Ἡ πλεχτικὴ στὴν Αἰτωλία εἶναι γνωστὴ σὲ ὅλες τὶς γυναῖκες. Ποτὲ δὲ γίνεται ξεχωριστὰ, παρὰ ἔτσι, γιὰ διασκέδαση. Τὶς μακριὲς νύχτες τοῦ χειμῶνα κοντὰ στὴν πλούσια σὲ ξύλα φωτιά κάνουν τὰ νυχτέρια τους οἱ γυναῖκες μὲ τὰ τσουράπια στὰ χέρια. Ἐπίσης καὶ στὸ δρόμο, ἅμα πᾶνε γιὰ ξύλα, στὸ μύλο καὶ σὲ κάθε ἄλλη δουλειὰ συνηθίζουν νὰ ἔχουν μαζί τους καὶ τὸ πλέξιμο.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *Εἰσόδια* ἡ γιορτὴ τῆς Παναγίας ποὺ γιορτάζεται στὶς 21 Νοεμβρίου.—*κορμοφάνελα* φανέλα ποὺ φοριέται κατὰσαρκα.—*τσουράπι* χωριάτικη κάλτσα.—*πλουμίδι* κεντίδι, στολίδι.

Περιεχόμενο. Τί διαφέρει τὸ *πλέξιμο* ἀπὸ τὸ *φάσιμο* καὶ ἀπὸ τὸ *κέντημα*, καὶ σὲ τί χρησιμεύουν τὰ πράγματα ποὺ γίνονται ἀπ' αὐτὲς τὶς δουλειές;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Κάμε γιὰ τὰ οὐδέτερα τοῦ κεμένου ποὺ εἶναι στὸν πληθυντικὸ τὴν κατάταξη ποὺ ἔκαμες στὰ δυὸ προηγούμενα μαθήματα γιὰ τ' ἄλλα γένη.

2. Ὑπογράμμισε τ' ἀνισοσύλλαβα, ἐξέτασε ἂν ἡ ἀνισοσύλλαβία εἶναι σὲ ὅλες τὶς πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ καὶ θυμήσου καὶ σὲ ποιά πτώση τοῦ ἐνικοῦ τὴ βρήκες.

3. Ἀφοῦ προσθέσης στὰ παραδείγματα καὶ τὴ λέξη *τέρατα*, νὰ βρῆς τί καταλήξεις ἔχουν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ τὰ ἰσοσύλλαβα καὶ τί καταλήξεις τ' ἀνισοσύλλαβα.

4. Ἐξέτασε τί κατάληξη ἔχουν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ ὅσα οὐδέτερα ἔχουν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τὴν κατάληξη -η.

5. Νὰ βρῆς ποιὲς πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ τῶν οὐδέτερων εἶναι ὅμοιες καὶ θυμήσου ἂν βρήκες τίποτε παρόμοιο καὶ στὸν ἐνικό.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Σχημάτισε στὸν πληθυντικὸ τὰ ὀνόματα ποὺ ἀκοῦς στὸν ἐνικό καὶ ἀντίστροφα: τὸ *νερὸ τοῦ βουνοῦ*, τὰ *φύλλα τῶν σέλινων*, τὸ *πέταλο τοῦ ἀλόγου*, τὰ *λουριά τῶν σκυλιῶν*, τὸ *κατάρι τοῦ καραβιοῦ*, τὸ *χρῆος τοῦ κράτους*, τὰ *ἐδάφη τῶν δασῶν*, τὸ *χρῶμα τοῦ δέρματος*, τὰ *κενήματα τῶν ὑφασμάτων*, τὸ *εἶδος τοῦ δεσμάτος*, τὰ *πλεξίματα τῶν νημάτων*, τὸ *λίπος τοῦ κρέατος*, τὸ *φῶς τοῦ ἄστρου*, τὰ *σβήσιματα τῶν φῶτων*.

Γύμνασμα. Κλίνει στὸν πληθυντικὸ μαζί μὲ τὸ ἄρθρο τὰ ὀνόματα: *πρόσωπο*, *ρολόι*, *ἔθνος*, *πήδημα*, *ράψιμο*, *πέρας*, *γεγονός*.

Στὶς ἀκόλουθες φράσεις βάλε στὸν πληθυντικὸ ὅ,τι εἶναι στὸν ἐνικό καὶ ἀντίστροφα: *Ἐχωρίζω τὸ εἶδος τοῦ ἐδάφους*. Οἱ *φνσικοὶ* μετροῦν τὰ *μήκη τῶν κυμάτων*. Ἐσπασε τὸ *κλειδί τοῦ ρολοιοῦ*. Σβῆστε τὰ *φῶτα τῶν γραφείων*. Τὰ *μαλώματα τῶν διχτυῶν* εἶναι *δύσκολα*. Ἐόδεψα *πολὺν χρόνον* γιὰ τὰ *σκαρίματα* καὶ τὰ *κλαδέματα τοῦ ἀμπελιοῦ* καὶ τοῦ *ἐλαιοκλήματος*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Στὶς ἀκόλουθες φράσεις βάλε στὸν πληθυντικὸ ὅ,τι εἶναι στὸν ἐνικό: Ἡ *φλόγα τῆς πυρκαϊᾶς* πετιέται *ψηλά*. Ἡ *προίκα τῆς θυγατέρας* εἶναι *ἐτοιμὴ*. Διάβασα τὴν *περιγραφή τῆς μάχης*. Ἀκουσα τὴν *ἱστορίαν τῆς ἀμαζόνος*. Ἡ *κορδέλα τῆς λαμπάδας* εἶναι *ἄσπρη*. Ἡ *φωνὴ τῆς σειρήνας* εἶναι *μαγευτικὴ*. Ἐδωσα τὴν *ἐφημερίδα* σὸ *φίλον μου*. Ὁ *βόλος* εἶναι *οὐ μικρὴ σφαῖρα*. Ἡ *ἔδρα τοῦ σχολείου* εἶναι *ψηλὴ*.

«Ο Ἡλίας καὶ ὁ Στρατάκης ἔμειναν μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα, ὅταν ὁ συμμαθητὴς τους ὁ Σπύρος τοὺς πῆρε νὰ τοὺς δείξῃ τὸ γραφεῖο τοῦ πατέρα του.

Ποπὸ, τί θησαυρὸς ἦταν τὰ βιβλία αὐτά! Μόνο τὸ πάνω μέρος τῶν τοίχων τοῦ μεγάλου δωματίου φαινόταν. Ὅλο τὸ ἄλλο τὸ σκέπαζαν οἱ σειρὲς τῶν βιβλιοθηκῶν, φορτωμένες βιβλία διάφορων μεγεθῶν. Τὰ βλέμματα τῶν μικρῶν ἐπισκεπτῶν ἔτρεχαν ἀπὸ τὴ μία

σειρὰ στὴν ἄλλη, γεμάτα θαυμασμό.

— «Ὀλων τῶν γειτόνων μας τὰ βιβλία νὰ μαζέψῃς, εἶπε γελώντας ὁ Στρατάκης, δὲ θὰ εἶναι ὅσα τὰ δικά σας. Καταλαβαίνω βέβαια πῶς ἐνὸς καθηγητῆ θὰ τοῦ χρειάζονται πολλὰ βιβλία, ...μὰ τόσα πάλι!

— Καὶ δὲ μοῦ λές, Σπύρο; πρόσθεσε ὁ Ἡλίας· τοῦ μένει καιρὸς τοῦ πατέρα σου νὰ τὰ διαβάξῃ ὅλα τοῦτα;

— «Ε, δὲν τὰ διαβάξῃ δὰ ὅλα τώρα! Τὰ μάζευε ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ἦταν μαθητὴς τοῦ γυμνασίου καὶ φοιτητὴς τοῦ πανεπιστημίου. Ἐπειτα, νὰ σὰς πῶ, δὲν εἶναι καὶ ὅλα καθ'αυτὸ δικά του. Ὁ πατέρας μου εἶναι φυσικός. Βιβλία φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ μαθηματικῶν εἶναι αὐτὰ πού πιάνουν τοὺς δυὸ μεγάλους τοίχους. Γιά κοιτάξτε τοῦτο τί ὥραϊο!

Στὴ ράχη τοῦ δερμάτινου δεσίματος ἐνὸς χοντροῦ συγγράμματος ἦταν γραμμένο μὲ χρυσὰ γράμματα «Ἡ ζωὴ τῶν ζώων». Ὁ Σπύρος τὸ ἀνοίξε κι ἔδειξε στοὺς φίλους του τίς εἰκόνες. Τί πολλὲς καὶ τί ὥραιες! Μεγάλες χρωματιστὲς εἰκόνες ζώων κάθε εἶδους· τῆς Ἑλλάδας καὶ ξένων χωρῶν· ὅλων τῶν μερῶν καὶ ὅλων τῶν κλιμάτων· τῆς στεριᾶς, τῆς θάλασσας, τῶν λιμνῶν, τῶν ποταμῶν, τοῦ ἀέρα· λιονταριῶν καὶ ἐλεφάντων, ρινόκερων καὶ ἵπποπόταμων καὶ κροκόδειλων, λύκων καὶ ἀλεπούδων, γορίλληδων καὶ χιμπαντζήδων, καρχαριῶν καὶ φαλαινῶν καὶ δελφινιῶν, αἰτῶν, γυπῶν καὶ ἄλλων ὄρνιων· μελισσῶν, μυρμηγκιῶν καὶ ἄλλων ἐντόμων· ἀκόμῃ βατράχων, φιδιῶν καὶ χελωνῶν.

— Τοῦτα πάλι τὰ βιβλία, εἶπε ὁ Σπύρος, ὁ πατέρας μου τὰ κληρονόμησε ἀπὸ ἕνα θεῖο του, πού καταγινόταν μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς ζωγραφικῆς καὶ ἄλλων ὁμοίων τεχνῶν, τῆς γλυπτικῆς, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Μιὰν ἄλλη μέρα θὰ σὰς δείξω μιὰ μεγάλη συλλογὴ εἰκόνων ἀπὸ ἔργα τέχνης πού ἔχομε· εἶναι σειρὲς φωτογραφιῶν ἀρχαίων ναῶν, θεάτρων, ἀγαλμάτων, ἀγγειογραφιῶν.

— Εὐχαριστοῦμε, Σπύρο, θὰ ἔρθωμε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *ρινόκερος*, *εἰποπόταμος*, μεγάλα ἄγρια τετράποδα.— *γορίλλας*, *χιμπατζῆς* εἶδη μαϊμούδων.— *γύψας* μεγάλο ἀρπακτικό πουλί, *θρῆνιο*.— *γλυπτική* ἡ τέχνη τοῦ γλύπτη.— *ἀγγειογραφία* ζωγραφιὰ πάνω σέ ἀγγεῖα, σέ βάζα.

Περιεχόμενο. Ἡ ζωολογία εἶναι φυσιογνωστικό μάθημα. Ξέρεις ἄλλα τέτοια μαθήματα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τ' ἄρσενικά σέ -ος σχηματίζουν τὴ γενική τοῦ ἐνικοῦ ἀλλάζοντας τὸ -ος σέ -ον· ὅλα τ' ἄλλα παραλείποντας τὸ τελικό *ς* τῆς ὀνομαστικῆς. Ἀντὶ τοῦ ἀντρα, τοῦ μήνα, τοῦ Δία λέμε καὶ τοῦ ἀντρός, τοῦ μηνός, τοῦ Διός.—Τὰ θηλυκὰ σχηματίζουν τὴν ἐν. γενική προσθέτοντας ἓνα *ς* στὸ τέλος τῆς ὀνομαστικῆς.—Τὰ οὐδέτερα ἔχουν στὴν ὀνομαστική τὶς καταλήξεις -ο -ι -ος -μα -σιμο -ας -ως (-ὡς -ός) καὶ ἀντίστοιχες μὲ αὐτὲς στὴ γενική: -ον -ιοῦ -ους -ματος -σίματος -ατος -ωτός (-ῶτος -ότος)· μερικά οὐδέτερα λοιπὸν εἶναι καὶ στὸν ἐν. ἀνισοσύλλαβα.

2. Ἡ γενική τοῦ πληθυντικοῦ ὅλων τῶν ὀνομάτων τελειώνει σέ -ων. Σχηματίζεται ἀνισοσύλλαβα, ὅταν ἔχουν τὴν ἀνισοσύλλαβία καὶ οἱ ἄλλες πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ. Πολὺ σπάνια δείχνει μεγαλύτερη προτίμηση πρὸς τὴν ἀνισοσύλλαβία ἀπ' ὅτι τὸ κάνουν οἱ ἄλλες πτώσεις: *λεβέντες* ἀλλὰ *λεβέντηδων*· *πεθερὲς* ἀλλὰ *πεθεράδων*, (γιά νὰ μὴν μπερδεύεται μὲ τὸ ἄρσενικό)· *μανάδες*, *κυράδες*, *κυράδες*, *ἀδερφάδες*, *ἐξαδερφάδες*, *θειάδες*, ἀλλὰ καὶ *μάνες*, *κυρές*, *νύφες*, *ἀδερφές*, *ἐξαδερφές*, *θεῖες*, ἐνῶ ἡ γενική εἶναι πάντα ἀνισοσύλλαβη.

3. Μερικῶν ὀνομάτων ἡ γενική *λείπει*. Ἔτσι τὰ ὑποκοριστικά σέ -άκι δὲ σχηματίζουν γενική οὔτε στὸν ἐνικό οὔτε στὸν πληθυντικό καί, ἐνῶ λέμε *αὔλακιον*, *αὐλακίων* (γιατὶ ἡ λέξις δὲν ἔχει πιά ὑποκοριστικὴ σημασία), *Ἀμπελακίων* (τοπωνυμία), τὸ ὑποκοριστικό *ἀμπελάκι* δὲν ἔχει γενική. Προσπάντων πολλῶν θηλυκῶν *λείπει* ἡ πληθ. γενική. Ἔτσι δὲν ἔχουν γεν. τοῦ πληθ. θηλυκὰ σὰν αὐτὰ: *ζάχαρη* (ἀντάμωση, γέμιση, θύμηση κ.ἄ.), *δίψα* (καμψία, πάπια, πείνα, τρῶπα, βούλα, κρέμα, σκάλα κ.ἄ.), *μαυρίλα*, *θολοῖρα*, *φωλιτσα*, *κοπελοῦδα*, *ψαροπούλα* κ.ἄ., *φράουλα*, *βασιλόπιτα*, *σαπουνόφουσκα*.

4. Ὁ βασικός τόνος τῶν οὐσιαστικῶν καὶ στὶς ἄλλες πτώσεις δὲ μένει πάντα ἀμετακίνητος (ρηγάδες, τσελιγκάδες, ἀφεντάδες, φουρνάρες, *νυφάδες*, *συμπεθέροι*, *ἀνθρώποις*, *προβλήματα*, *σκαψίματα*, *εδάφη*), ἀλλὰ ἡ πτώση ὅπου γίνεται συχνότερα ἡ μετακίνηση εἶναι ἡ γενική: *ἀνθρώπων* *ἀνθρώπων*, *ὄντων* *ὄντων*, *ὄντων* *ὄντων*, *λιμανιῶν* *λιμανιῶν*, *σκαψίματος* *σκαψιμάτων*, *προβλήματος* *προβλημάτων*, *κνιάτων*, *ἐδάφους*, *ἐδαφῶν*, *ἐθνῶν*, *μηνῶν*, *χρονῶ(ν)*, *γειτόνων*, *ἐλεφάντων*, *διωρύγων*, *κοινοτήτων*, *ἐπαγγελματιῶν*, *ἀγροτῶν*, *χωρῶν*, *αἰθουσῶν*, *λιμνῶν*.—Στὸν ἐνικό τῶν θηλυκῶν ὁ τόνος ποτὲ δὲ φεύγει ἀπὸ τὴ βάση του: *θάλασας*, *αἰθουσας*, *τράπεζας*, *ἔρεννας*, *πρόνοιας*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Σχημάτισε τὴν ὀνομ. καὶ γεν. καὶ στοὺς δύο ἀριθμοὺς ὅλων τῶν ὀνομάτων ποὺ ἀναφέρονται στὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς.

Γύμνασμα. Διάλεξε 5 ὀνόματα ἀπὸ κάθε γένος καὶ γράψε τὴν ὀνομαστική καὶ γενική τοῦ πληθυντικοῦ.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνει τὰ ὀνόματα: *καρχαρία*, *ἐπιστήμη*, *σύγγραμμα*.

ρεύη· καπετάνιος ήμουν κι ἐγώ καὶ ξέρω.»

‘Ο καιρός. ‘Ο πατέρας μου, μόλις εἶδε πῶς ὁ ἀέρας ἔκοψε, ήθελε νὰ πάη νὰ ψαρέψη. Εἶναι, βλέπετε, ψαράς. ‘Ο μπάρομπας μου ὁ καρabo-κύρης καὶ δυὸ γείτονες, ναυτιης θερ-μασιτης ὁ ἕνας, βοιτηχιτης ὁ ἄλλος, τὸν συμβούλευαν νὰ περιμένη ἀ-κόμη. Ἀλλὰ ὁ παππούς, πίνοντας τὸν καφέ του, τοὺς ἔλεγε: «Μὴ φο-βάστε, ἀφεντάδες· ὁ γαρμπής ἔσπα-σε· ὁ καιρός δλο καὶ θά καλυτε-

Στὸν κήπο. Κάτω ἀπὸ τὴν κληματαριὰ ἡ νοικοκυρὰ συζητοῦσε μὲ τὴ γιαγιά μου, πού στὸ χωριό μας τὴ λένε *νερέ*. Πίσω ἀπὸ τὴ δεξαμενὴ, κοντὰ στὴ βρύση, ἡ ἀδερφή μου τραγουδοῦσε. Ἀλλὰ ἡ Φρόσω εἶχε τρέξει νὰ δη πού περ-νοῦσαν μιὰ μαῖμού.

‘Ο Κύνλωπας. Ἀκοινώνητος, ζοῦσε μὲ τὰ πρόβατα. Μόλις χά-ραζε, τὰ πήγαινε στὸ λιβάδι ἢ στὸ δάσος. Χωρὶς ἀνθρώπινα αἰσθήμα-τα, μὲ ἄγρια φερσίματα, σωστὸ τέ-ρας. Αὐτὸ ἔγινε αἰτία νὰ χάσῃ τὸ φῶς του.

	Ἑ ν ι κ ὸ ς	Π λ η θ υ ν τ ι κ ὸ ς
Ἀρσενικά	-ας -ης -ες -ος -ᾶς -ῆς -οὺς -ἑς -ὸς	-ες -ηδες -οι -ές -άδες -ῆδες -οὔδες -έδες -οἱ -αῖοι
Θηλυκά	-α -η -ω (ο) -ᾶ -ῆ -οὐ -ἔ -ὠ (ὸ)	-ες -ές -άδες -οὔδες -έδες
Οὐδέτερα	-ο -ι -ος -μα -σιμο -ας -ὸ -ὶ -ῶς (-ῶς) -ῶς (-ῶς)	-α -ια -η -ματα -ατα -ᾶ -ιᾶ -σίματα -ῶτα (-ότα)

Ἀντιστοιχία τῶν καταλήξεων τῶν δύο ἀριθμῶν

Καταλήξ. Πληθυντ.	Ποιά ὀνόματα τίς παίρνουν
Ἀρσενικά	
-ες	Τά περισσότερα παροξύτονα καί προπαροξύτονα σέ -ας : πατέρες, γείτονες. Πολλά παροξύτονα σέ -ης : ναῦτες.
-ές	Πολλά σέ -(τ)ής : θερμαστές.
-άδες	Ὅλα τὰ ὀξύτονα σέ -ᾶς : ψαράδες. Παροξύτονα καί προπαροξ. σέ -ας : μπαρμπάδες, τσελικάδες. Μερικά σέ -(τ)ής, σχηματίζοντας ἔτσι διπλό πληθ. : βοιτηχτές καί βοιτηχτάδες. Δεσποτάδες καί ἀραπάδες (τῆς Αἰγύπτου) παρόλληλα μέ τὰ δεσπότες καί ἀράηδες, πού ἔχουν ἄλλη σημασία* ἀφεντάδες, ραφτάδες, ψαλτάδες, πλάι στά ἀφέντες, ράφτες, ψάλτες.
-ηδες	Πολλά παροξύτονα σέ -ης : καραβοκύρηδες. Τά προπαροξ. σέ -ης : φουρνάρηδες. Ἀλλά καί ἀερηδες ἀπό ἐνικό σέ -ας. Τά παροξ. σέ -ες : κόντηδες.
-ῆδες	Πολλά σέ -ής : γαρμπήδες.
-οὔδες	Τά σέ -οὔς : παπποὔδες.
-έδες	Τά σέ -ἑς : καφέδες.
-οι, -οἱ	Τά σέ -ος, -ᾶς : κῆπος, καιρός. Καί μερικά προπαροξύτονα σέ -ας, σχηματίζοντας ἔτσι διπλό πληθυντικό : γειτόνοι.
-αῖοι	Οἰκογενειακά : Κολοκοτρωναῖοι. Καί καπεταναῖοι, νοικοκυραῖοι πλάι στά καπετάνιοι, νοικοκύρηδες.
Θηλυκά	
-ες, -ές	Σχεδόν ὅλα τὰ σέ -α καί -η (ἄτονα καί τονισμένα) : κληματαριές, δεξαμενές, βρύσες. Μερικά σέ -ω : Φρόσες.
-άδες	Λίγα ὀξύτονα σέ -ᾶ : γαγιαῖδες. Κάποτε καί ἄλλα : νοικοκυράδες, ἀδερφάδες, πλάι στά ἰσοσύλλαβα (μέ γενική μόνο ἀνισοσύλλαβη). Τά σέ -οῦ : μαϊμούδες.
-οὔδες	Τά σέ -ῶς (ἐλάχιστα τέτοια ὑπάρχουν) : νενέδες.
-έδες	Τά σέ -ἔ (ἐλάχιστα τέτοια ὑπάρχουν) : νενέδες.
Οὐδέτερα	Στά οὐδέτερα ἡ ἀντιστοιχία εἶναι κανονικότερη : -ο > -α, -ι > -ια, -ος > -η, -μα > -ματα, -σιμο > -σίματα, -ας > -ατα, -ῶς > -ῶτα. Μόνο πλάι στά στήθη, χεῖλη, ἄνθη, πάθη, πάχη, λάθη λέγεται καί στήθια κτλ.

*Ὅταν ἔχης στό νοῦ σου ὀρισμένα παραδείγματα, θυμᾶσαι εὐκολά ὅλη τήν κλίση. Μάθε γι' αὐτό ἀπ' ἔξω τὰ παραδείγματα τοῦ ἀντικρινοῦ κεμένου. Εἶναι τυπωμένα μέ πλάγια γράμματα. Θά τὰ θυμᾶσαι, ὅταν μάθης ἀπ' ἔξω ὅλο τὸ κεμένο κι ἐντυπώσης στή μνήμη σου καί τίς εἰκόνες.

Τὰ μέρη τῆς Γαλιλαίας, ποὺ σήμερα εἶναι ἔρημα καὶ ἄχαρα, ἦταν μιὰ φορά ὀλοπράσινα, χαρὰ Θεοῦ. Δάση ὀλόκληρα ἀπὸ κα-
στανιές σκέπαζαν τὶς πε-
διάδες καὶ τὰ βουνά· ἀμέ-
τρητες μηλιές, ροδιές, συ-
κιές καὶ ὅλλα δέντρα γέ-
μιζαν τὰ περιβόλια· πλάι

στὰ ποταμάκια, τῶν χωριῶν τὰ σπιτάκια ἦταν σὰν ἄσπρα τετρά-
γωνα πετράδια. Παντοῦ νερά κυλοῦσαν χαρούμενα ἀνάμεσα στὰ
χαμόδεντρα καὶ κάτω ἀπὸ τὸ σκιερὸ φύλλωμα τῶν πλατάνων,
κάπου κάπου ἕνα κυπαρίσσι σήκωνε τὸ μαυροπράσινο κορμί του
στήνοντας μιὰ σκιά σκοτεινὴ καὶ σοβαρὴ ἀνάμεσα σὲ ὅλο αὐτὸ
τὸ πράσινο χαμόγελο. Καὶ τὴν ἀνοιξή, μυριάδες παρδαλὰ ἀγριο-
λούλουδα σκέπαζαν ὡς πέρα τοὺς κάμπους σὰν πολύχρωμο,
μυρωδάτο ἀνατολίτικο χαλί.

Οἱ κάτοικοι τῶν ὁμορφῶν αὐτῶν τόπων ἦταν χωρικοὶ ἀπλοὶ
καὶ φιλόπονοι. Ἡ ζωὴ τους ἦταν ἡσυχὴ καὶ εὐκολή, ὁ χαρακτή-
ράς τους ἔμοιαζε μὲ τὴ φύση τοῦ τόπου τους· ἦταν καλοὶ, δι-
καιοί, φιλόξενοι, ἥρεμοι, χαρούμενοι. Τέχνες καὶ γράμματα δὲν
ἤξεραν, μὰ ἐμπρὸς στὶς ἀπαλὲς γραμμὲς τῶν κατάφυτων βου-
νῶν καὶ στὴν πρασινάδα ποὺ χυνόταν στὸν κάμπο ἡ ψυχὴ τους
μονάχη τῆς ἀνυψωνόταν σὲ ποιητικὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶχε
χαρίσει στὴν πατρίδα τους τὰ καλὰ τοῦ Παραδείσου. Καὶ ἔτσι,
ὅταν ἀνάμεσά τους σηκώθηκε ἕνας ξεχωριστὸς ἀπ' ὅλους τοὺς
ἄλλους καὶ τοὺς μίλησε γιὰ τὴν ἀπέραντὴ καλοσύνη τοῦ Θεοῦ,
οἱ ἀγαθοὶ Γαλιλαῖοι συνάχτηκαν γύρω του καὶ τὸν πίστεψαν
καὶ τὸν ἀγάπησαν καὶ τὸν λάτρεψαν.

Καὶ τὰ παιδάκια ἔτρεχαν καὶ πιάνονταν ἀπὸ τὰ χέρια καὶ
τὰ ροῦχα του. Καὶ ὅταν κανένας τὰ ἀπομάκρυνε γιὰ νὰ μὴν
τὸν ζαλίζουν, πάλι τὰ καλοῦσε ἐκεῖνος κοντά του καὶ τὰ δεχό-
ταν μὲ χαμόγελο καὶ ἔλεγε: «Ἀφήστε τὰ παιδάκια νὰ ἔρχονται
κοντά μου, γιατί σὲ ὅσους εἶναι σὰν αὐτά»—ἀγνοὶ καὶ ἄκακοι—
«ἀνήκει ἡ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *πράσινο χαμόγελο* (μεταφορική ἔκφραση) εὐχάριστη πρᾶσινάδα.—*φιλόπονος* ἐκεῖνος πού ἀγαπᾷ τὴν ἐργασία, ἐργατικός, φίλεργος.

Περιεχόμενο. α) Πῶς περιγράφεται ἡ Γαλιλαία; β) Πῶς ζοῦσαν οἱ κάτοικοί της; γ) Ποῖος εἶναι ὁ ξεχωριστός ἀπ' ὅλους πού μίλησε γιὰ τὴν καλοσύνη τοῦ Θεοῦ; δ) Τί ἔκαμαν οἱ Γαλιλαῖοι, ὅταν τὸν ἄκουσαν; ε) Πῶς ἐκεῖνος ἔδειχνε τὴν ἀγάπη του γιὰ τὰ μικρὰ παιδιὰ;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο ἔχομε πολλὰ ἐπίθετα. Ἄς δοῦμε μερικά:

Ἀρσενικό	ὁ σκοτεινός	Θηλυκό	ἡ σκοτεινὴ	Οὐδέτερο	τὸ σκοτεινὸ
	ὁ ἄσπρος		ἡ ἄσπρη		τὸ ἄσπρο
	ὁ ὁμορφος		ἡ ὁμορφη		τὸ ὁμορφο

Ποιὲς καταλήξεις ἔχουν τὰ ἐπίθετα αὐτὰ σὲ κάθε γένος; Πῶς κλίνεται τὸ κάθε γένος τους; Πρόσεξε σὲ ποιά συλλαβὴ τονίζεται ἡ ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ στὸ ἀρσενικὸ γένος. Ὁ τόνος αὐτὸς ὀνομάζεται **βασικὸς τόνος** τῶν ἐπιθέτων. Αὐτὸς ὁ βασικὸς τόνος (ἄσχετα μὲ τὸ εἶδος τοῦ τόνου, δηλ. ἂν εἶναι ὀξεῖα, βαρεῖα ἢ περισπωμένη) ἀλλάζει στὶς ἄλλες πτώσεις καὶ στ' ἄλλα γένη ἢ φυλάγεται παντοῦ στὴν ἴδια συλλαβή;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ ὀξύτονα ἐπίθετα πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο καὶ νὰ σχηματίσης τὰ τρία γένη τους στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ. Τὸ ἴδιο γιὰ τὰ παροξύτονα. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὰ προπιοξύτονα. Σχημάτισε τὴ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ ὅλων αὐτῶν τῶν ἐπιθέτων καὶ στὰ τρία γένη. Τί παρατηροῦμε;

Γύμνασμα. α) Γράψε τὰ 3 γένη στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθ. τῶν παρακάτω ἐπιθέτων: ἀκριβός, γερός, δυνατός, στερεός, ἀφράτος, γεμάτος, μαῦρος, ετοιμος, φρόνιμος, ἀκέραιος, βέβαιος, μάταιος.

β) Συμπλήρωσε τίς παρακάτω φράσεις βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας ἓνα κατάλληλο ἐπίθετο: Ἡ γῆ εἶναι—. Τὸ κάρβουνο εἶναι μαῦρο, ἡ κιμωλία εἶναι—. Ὁ—οὐρανὸς ἀστραπεὺς δὲ φοβᾶται. Ἦρθαν τ' ἄγρια κι ἔδιωξαν τὰ—. Ἡ—μέρα φαίνεται ἀπὸ τὸ πρωί. Ὅπου ἀκοῦς πολλὰ κερᾶσια, βάστα—καλάθι. Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη τοῦ σπαθιοῦ τὴν—. Σὲ κάθε τρίγωνο τὸ ἄθροισμα τῶν γωνιῶν εἶναι ἴσο μὲ δύο—γωνίες.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Κλίνει τὰ οὐσιαστικά *οὐρανός, μέρα, καλάθι* μαζὶ μ' ἓνα ἐπίθετο κατάλληλο γιὰ τὸ καθένα. β) Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν τεσσάρων πρώτων λέξεων τοῦ κειμένου.

Παραδείγματα: *Τά*· ἄρθρο, οὐδέτερο, πληθυντικός, ὀνομαστική. *Μέρα*· οὐσιαστικό, οὐδέτερο, πληθυντικός, ὀνομαστική.

Ἡ ἐκκλησιὰ εἶναι χτισμένη πάνω σ' ἓναν πελώριο, γκρίζο βράχο στὴ μέση τοῦ χωριοῦ. Παλιά, παμπάλαιη, μέτρια σὲ ἔκταση καὶ σὲ ὕψος, ἀλλὰ ἐξαιρετικὰ ὠραία καὶ ἐπιβλητική. Ἀνεβαίνεις ἀπὸ μιὰ δύσκολη, σχεδὸν ὀρθία σκάλα, ποὺ τὰ σκαλοπάτια τῆς εἶναι σκαλισμένα στὸ βράχο. Ὅταν φτάσης στὸ κεφαλόσκαλο καὶ πρὶν περάσης τὴ στέρια σιδερένια πόρτα τοῦ μεγαλόπετρου, τοῦ κυκλώπειου, θὰ ἔλεγες, περιτει-

χίσματος, στάσου καὶ ρίξε γύρω τὰ βλέμματά σου. Θὰ ἔχης ἔμπρός σου μιὰ ἐξαισία θέα. Τὰ μακρινὰ βουνά, μὲ τὶς κορυφές καὶ τὶς πλαγιές τους, σὰν τριανταφυλλένιες τὰ ἡλιοφώτιστα μεσημέρια καὶ γαλάζιες τὰ δειλινά, περιτριγυρίζουν μιὰ μεγάλη καὶ πλούσια πεδιάδα. Οἱ ἀκούραστοι ἄντρες καὶ οἱ ἄξιες γυναῖκες τοῦ χωριοῦ ἔχουν κάμει τὸν τόπο σωστὸ παράδεισο μὲ τὴν πολυχρόνια καὶ τίμια δουλειά τους. Παντοῦ ἐλιές φουντωτές καὶ καλοκλαδεμένες, λευκές ψηλές, λυγερές καὶ σὰν ἀσημένιες· καλοσκαμμένα χωράφια καὶ ἀμπέλια. Καὶ ἀπὸ τὴ δυτικὴ πλευρὰ ἡ ἀπέραντη θάλασσα, πότε γαλήνια, γελαστὴ καὶ γαλάζια ἢ σὰ σμαραγδένια, καὶ πότε ἄγρια, σκούρα καὶ ἀπειλητική.

Μέσα στὴν ἐκκλησιὰ, ποὺ ἀπὸ τὰ πολύχρωμα τζάμια τῆς οἱ ξανθὲς ἀκτίνες τοῦ ἡλιοῦ μπαίνουν γλυκές, ἢ ψυχὴ σου γαληνεύει.

Τεράστιες ἅγιες εἰκόνες στολίζουν τὸ θόλο καὶ τοὺς τοίχους· αὐτές, καθὼς καὶ οἱ εἰκόνες τοῦ καρυδένιου τέμπλου, εἶναι δουλεμένες μὲ περίσσια τέχνη. Παλιές οἱ περισσότερες, ὑπάρχουν ὅμως καὶ λίγες καινούριες. Πλούσια εἶναι τ' ἀφιερώματα, καὶ οἱ ἀσημένιες καντήλες καίνε ἀκοίμητες, γιατί ἡ φροντίδα τῶν εὐλαβικῶν χωριανῶν ποτὲ δὲν ἀφήνει νὰ τοὺς λείψῃ τὸ λάδι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. κυκλώπειος πολὺν μεγάλος, τεράστιος (ᾠκυλώπεια» λέγονται ἀρχαίότατα τείχη ἀπὸ μεγάλους ὀγκόλιθους, ποὺ πίστευαν ὅτι τὰ κατασκεύασαν οἱ Κύκλωπες).—τέμπλο τὸ εἰκονοστάσι πού χωρίζει τὸ ἅγιο βῆμα ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τῆς ἐκκλησιᾶς.

Περιεχόμενο. α) Ποῦ εἶναι χτισμένη ἡ ἐκκλησιὰ τοῦ χωριοῦ; Πῶς ἀνβαίνει κανεῖς σ' αὐτή; β) Μόλις φτάση κανεῖς καὶ πρὶν μπῆ μέσα, τί βλέπει ἀπὸ ἐκεῖ ψηλά; γ) Μόλις μπῆ, τί αἰσθάνεται; δ) Τί βλέπει μέσα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Εἶδαμε ὡς τώρα ἐπίθετα ποὺ ἔχουν καταλήξεις -ος, -η, -ο (σκοτεινός, ἄσπρος, ὁμορφος). Στὸ σημερινὸ κείμενο βλέπομε ἐπίθετα μὲ ἄλλες καταλήξεις:

1) ὥραιος, ὥραία, ὥραιο — παλιός, παλιά, παλιό — ὀρθιος, ὀρθια, ὀρθιο — κυκλώπειος, κυκλώπεια, κυκλώπειο.

Ποιὲς καταλήξεις παίρνουν τὰ ἐπίθετα αὐτὰ στὸ κάθε γένος;

Ποιά ἄλλα ἐπίθετα τοῦ κειμένου παίρνουν τέτοιες καταλήξεις;

2) γλυκός, γλυκιά, γλυκό — ξανθός, ξανθιά, ξανθό.

Ποιὲς καταλήξεις παίρνουν αὐτά; Σὲ ποιὰ συλλαβὴ τονίζονται ὅλα; Ἰδιαίτερα πρόσεξε ποιὰ εἶναι ἡ κατάληξη τοῦ θηλυκοῦ καὶ τί διαφορὰ ἔχει ἀπὸ τὴν κατάληξη τῶν προηγούμενων ἐπιθέτων. Συχνὰ ὅμως τὸ θηλυκὸ παίρνει καὶ κατάληξη -η: ἡ ξανθή, ἡ μαλακή.

Στὸν πληθυντικὸ τοῦ θηλυκοῦ γράφομε: οἱ γλυκές, τῶν γλυκῶν, οἱ μαλακές, τῶν μαλακῶν (χωρὶς ι).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. α) Νὰ βρῆς σὲ ποῖο γένος, ἀριθμὸ καὶ πτώση βρίσκεται τὸ καθενα ἀπὸ ὅλα τὰ ἐπίθετα τοῦ κειμένου. β) Νὰ σχηματίσης ἀπὸ κάθε ἐπίθετο τὰ τρία γένη στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ. Ἐπίσης στὴ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ.

Γύμνασμα. α) Νὰ κλίνης στὰ τρία γένη ἓνα ἐπίθετο σὲ -ος, -α, -ο μαζὶ μ' ἓνα οὐσιαστικὸ πὺν νὰ ταιριάζει.

β) Νὰ γράψης τὸ θηλυκὸ τῶν παρακάτω ἐπιθέτων μαζὶ μ' ἓνα κατάλληλο οὐσιαστικὸ: γνωστικός, θηλυκός, κακός, κρητικός, ηστικός, φτωχός, ξανθυινός.

Τὸ θηλυκὸ αὐτὸ σχηματίζεται μὲ ἓνα μόνο τρόπο;

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε τοὺς παρακάτω στίχους σημειώνοντας τοὺς τόνους, τὰ πνεύματα, τὰ ὀρθογραφικὰ σημάδια, τὰ σημεῖα τῆς στίξης:

Το χωριο

Μικρονλια κατακαινορια
γεμενα σι ακρογιαλι
θα πιστευεις τα κυματα
πως μοιλις τα χαν βγαλει
σα να τα σαρωνε απαλα
θαλασσινη φρεσκαδα
φτωχα σπιτακια χαμηλα
γεματ ασπραδα

Καλοκαιριον τα χρονων
ημερα ηλιοκαμενη
αλλα ψυχη δε θα βλεπες
μες στο χωριο να μενη
ουτε τραγουδι ουτε μιλια
να τρεχη στον αερα
ελειπαν ολοι στη δουλεια
στον τρογο περα.

Ντάν, ντάν, ντάν! 'Από τὸν ψηλὸ βράχο ἢ καμπάνα τῆς ἐκκλησιᾶς καλεῖ στὴ λειτουργία τοὺς χριστιανοὺς μὲ τὴ βαριά μὰ γλυκιὰ φωνή της. Πετάχτηκε ἀπὸ τὸ παχὺ χωριάτικο στρώμα μου καὶ ἄνοιξα τὸ παράθυρο. 'Αποβραδὶς ὁ οὐρανὸς ἦταν βαρὺς, μολυβῆς, μὰ ἔπειτα ἀπὸ τὴ βροχὴ τῆς νύχτας εἶχε καθαρίσει πέρα γιὰ πέρα καὶ προμηνόυσε ὥραια μέρα. 'Ο ἥλιος δὲν εἶχε ἀκόμη βγῆ· τοῦ ἀντικρινοῦ γυμνοῦ καὶ τραχιοῦ βουνοῦ οἱ κορυφές φωτίζονταν κιόλας, ἄλλοι τριανταφυλλιές, ἄλλοι χρυσαφιές, ἄλλα στοὺς πλατιοὺς κάμπους τὰ

δέντρα ἦταν σκοτεινὰ καὶ τῆς πλατιᾶς θάλασσας τὰ νερὰ ἀπλώνονταν θαμπά· δὲν εἶχαν ἀκόμη τὸ γελαστό τους χρῶμα, πὺ κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν ὥρα τῆς ἡμέρας καὶ τὸ βυθὸ εἶναι μαβὶ ἢ ἀσημὶ ἢ πρασινωπὸ.

'Ετοιμάστηκα γρήγορα, συγκινημένος ἀπὸ τὴ σκέψη πῶς ἔπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια ξενιτιᾶς θὰ λειτουργηθῶ καὶ πάλι στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ χωριοῦ μου. Στὰ μισὰ τῆς ψηλῆς πέτρινης σκάλας στάθηκα, πήρα μὴν ἀνάσα βαθιὰ καὶ κοίταξα τὸν κόσμον πὺ ἀνέβαινε· οἱ γέροι μὲ βαριά βήματα, ἀκουμπώντας στὰ μακριὰ ραβδιά τους, οἱ γριές τυλιγμένες στοὺς μαύρους παλαικοὺς μποξάδες τους, οἱ πιὸ νέες μὲ ἀνοιχτόχρωμες φορεσιές καὶ μὲ φακιόλια στὸ κεφάλι, βυσσινιά, κανελιά, φιστικιά, μενεξεδιά. Τ' ἀγόρια, ζωηρά καὶ λαφριά, πηδοῦσαν δυὸ δυὸ τὰ τραχιά σκαλοπάτια. Γὰ μικρὰ κοριτσάκια μὲ τὶς ποικιλόχρωμες φουστίτσες τους, τὶς ἄσπρες, τὶς θαλασσιές, τὶς κόκκινες, ἔμοιαζαν λουλούδια πὺ ἀνθίσαν ἄξαφνα πάνω στὸν τραχύ, σταχτὴ βράχο· καὶ ὅπως ἔτρεχαν, ἔτρεμον πάνω στὰ κεφαλάκια τους οἱ τριανταφυλλιοί, οἱ οὐρανοί, οἱ πορτοκαλιοί φιδόγκοι πὺ εἶχαν στὰ μαλλιά τους.

'Όταν μπῆκα στὴν ἐκκλησίαν, ἡ λειτουργία εἶχε ἀρχίσει. 'Ο γερο-παπὰς τῶν παιδικῶν μου χρόνων δὲ ζοῦσε πιά, μὰ καὶ ὁ νέος, πὺ τώρα τὸν πρωτάκουα, ἦταν ἄξιος διάδοχός του. Σεμνός, σοβαρός, ἔψελνε μὲ ἡρεμὴ, ἐπιβλητικὴ φωνή, καὶ τὰ ἱερὰ λόγια ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ στόμα του καθαρά καὶ χάραζαν στὴν ψυχὴ μου τὸ βαθὺ τους νόημα.

Βαθιὰ γαλήνη ἦταν ἀπλωμένη μέσα μου, ὅταν ἔπειτα ἀπὸ τὴ λειτουργία ξανακατέβαινα τὴ σκάλα τῆς βραχοστύλωσης ἐκκλησιᾶς.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *μποῦξ* σάλι, κομμάτι ἀπὸ μάλλινον ἢ πλεχτὸ ὕφασμα, πού τὸ ρίχνουν οἱ γυναῖκες στὶς πλάτες τους.—*φακίόλι* γυναικείος κεφαλόδεσμος ἀπὸ λεπτὸ τουλπάνι, τσεμπέρι.

Περιεχόμενο. Στὸ σημερινὸ κείμενο διηγείται κάποιος πὼς ξύπνησε τὴν Κυριακὴν τὸ πρωῒ, γιὰ νὰ λειτουργηθῇ στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ χωριοῦ. Ποιὸς τὸν ξύπνησε; Τί εἶδε ἀπὸ τὸ παρὰθυρὸ του τὴν ὥρα ἐκείνῃ; Στὴ μέση τῆς σκάλας, ὅπου στάθηκε, τί εἶδε; Μέσα στὴν ἐκκλησίᾳ τί ἔγινε;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο διαβάζομε: «ὁ οὐρανὸς ἦταν *βαρὺς, μολυβῆς*». Ἐδῶ ἔχομε δυὸ ἐπίθετα στὸ ἀρσενικὸ γένος: *βαρὺς* (σέ -ὺς) καὶ *μολυβῆς* (σέ -ῆς). Τί διαφορὰ ἔχουν στὴν ὀρθογραφία τους;

α) Στὸ κείμενο ὑπάρχουν πολλὰ ἐπίθετα πού ἔχουν τὸ ἀρσενικὸ ὅπως τὸ *βαρὺς*. Ὅλα αὐτὰ φανερώνουν γνώρισμα σχετικὸ μὲ τὶς διαστάσεις, τὸν ὄγκο, τὸ βάρος καὶ τὴν ποιότητα τῶν σωμάτων. Νὰ τὰ βρῆς ἓνα ἓνα.

β) Ἐπίσης ὑπάρχουν στὸ κείμενο ἐπίθετα πού ἔχουν τὸ ἀρσενικὸ ὅπως τὸ *μολυβῆς*. Αὐτὰ φανερώνουν χρῶμα (καὶ εἶναι παράγωγα ἀπὸ οὐσιαστικά). Νὰ τὰ βρῆς στὸ κείμενο.

Πρόσεξε σὲ ποιὸ γένος, ἀριθμὸ καὶ πτώση βρίσκεται τὸ καθένα τους· πρόσεξε ἐπίσης καὶ τὴν ὀρθογραφία του.

γ) Πὼς σχηματίζουν λοιπὸν τὰ τρία γένη, πὼς κλίνονται καὶ ποιὰν ὀρθογραφία ἔχουν σὲ κάθε πτώση τὰ ἐπίθετα ὅπως τὸ *βαρὺς* καὶ τὰ ἐπίθετα ὅπως τὸ *μολυβῆς*;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. α) Στὰ ἐπίθετα μὲ τὸ ἀρσενικὸ σέ -ὺς καὶ -ῆς πὼς γράφεται ἡ κατάληξη τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ τοῦ οὐδετέρου στὴν ὀνομαστική, αἰτιατική καὶ κλητική; Πὼς γράφεται ἡ κατάληξη στὶς ἄλλες πτώσεις; β) Πὼς γράφεται ἡ ἀκτάληξη τοῦ θηλυκοῦ στὴν ὀνομαστική τοῦ ἐνικοῦ;

Γύμνασμα. α) Νὰ κλιθοῦν: ὁ πλατὺς κάμπος, ἡ πλατιὰ θάλασσα, τὸ πλατὺ πηγάδι.

β) Νὰ βρῆς τὰ ἐπίθετα πού σημαίνουν χρῶμα ὁμοιο μὲ τὸ χρῶμα τοῦ *καφέ*, τοῦ *κεραμιδιοῦ*, τοῦ *οὐρανοῦ*, τῆς *στάχτης*, τοῦ *λαδιοῦ*, τοῦ *μενεξέ*.

Γράψε τὰ τρία γένη τῶν ἐπιθέτων αὐτῶν στὴν ὀνομαστική τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ μαζὶ μ' ἓνα οὐσιαστικὸ κατάλληλο γιὰ τὸ καθένα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων: τὰ *ἱερὰ λόγια* *ἐβγαί-
ναν* ἀπὸ τὸ *στόμα* του *καθαρά*.

β) Γράψε τὶς φράσεις τοῦ κειμένου πού ἔχουν μεταφορικὴ σημασία.

Παράδειγμα: μὲ τὴ βαριά, μὰ γλυκιὰ φωνή της.

Μιά φορά οί λαγοί εἶχαν σύναξη. Βγήκε στὴ μέση ἕνας γερο-λαγός, ἀρρωστιάρης καὶ γρινιάρης, καὶ ρίχνοντας φοβισμένα βλέμματα δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ εἶπε: «Δὲν ὑποφέρεται πιὰ αὐτὴ ἡ ζωὴ, ἀγαπητοί μου· μᾶς ἐξολοθρεύουν οἱ σκληροὶ ἄνθρωποι, οἱ σκύλοι οἱ ἀκούραστοι στὸ τρέξιμο, οἱ αἰτοὶ οἱ σιδερομύτηδες. Πῶς νὰ φυλαχτοῦμε ἀπὸ τὰ χέρια καὶ τὰ νύχια αὐτῶν τῶν πεισματάρηδων ἐχθρῶν μας, αὐτῶν τῶν γαμψονύχικων ὄρνιων;

“Ὅλο μὲ τὸ χτυποκάρδι ζοῦμε· καλύτερα νὰ πεθάνωμε μιὰ καὶ καλὴ παρὰ νὰ τρέμωμε ὅλη μας τὴ ζωή.»

— Μὰ γιατί νὰ φοβοῦμαστε τόσο πολὺ; εἶπε ἕνας λαγός νεαρὸς καὶ νοστιμούλης, ποὺ δὲν εἶχε ὅμως πείρα τῆς ζωῆς, ἦταν λίγο ξιπασιάρης καὶ ἤθελε νὰ κάνῃ τὸν παλικαρά· νὰ κοιτάξωμε νὰ ἀμυνόμαστε· ἔχομε τόσες ἀρετές· εἴμαστε ἀνοιχτομάτηδες καὶ γοργοπόδηδες!

— Τί τὰ θέλεις, μικρούλη μου; εἶπε ὁ γέρος· φοβιτσιάρης ἦταν ὁ πατέρας μου, τρεμουλιάρα ἢ μάνα μου, ὅλο μου τὸ σόι φοβιτσιάρικο καὶ τρεμουλιάρικο· τὸ ἴδιο καὶ τὸ δικό σου· τώρα θ’ ἀλλάξωμε; Δὲν πᾶμε, λέω γώ, καλύτερα νὰ πέσωμε στὴ λίμνη, νὰ γλιτώσωμε μιὰ γιὰ πάντα;

Συμφώνησαν καὶ οἱ ἄλλοι κι ἔτρεχαν ὅλοι στὴ λίμνη νὰ πνιγοῦν. Οἱ βάτραχοι ποὺ κάθονταν γύρω γύρω στὸ νερό, μὲλις ἄκουσαν τὸ τρέξιμο τῶν λαγῶν, τρόμαξαν καὶ πήδησαν μέσα. Κι ἕνας ἀπὸ τοὺς λαγούς, ποὺ φαίνονταν πιὸ λογικὸς ἀπὸ τοὺς ἄλλους, εἶπε: «Γιὰ σταθῆτε, σύντροφοι· μὴν καταστρέφετε τὴ ζωὴ σας· γιατί, ὅπως βλέπετε, ὑπάρχουν ζῶα πιὸ φοβιτσιάρικα κι ἀπὸ μᾶς.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *σύναξη* συγκέντρωση.— *σιδερομύτης* ἐκεῖνος ποῦ ἔχει σιδερένια μύτη· αὐτοὶ *σιδερομύτηδες* (μεταφορικά), γιατί ἔχουν ράμφος σκληρὸ καὶ δυνατὸ σὰ σίδερον.

Περιεχόμενο. Ποιὰ παράπονα ἀκούστηκαν στὴ σύναξη τῶν λαγῶν; Τί λέει ἓνας νεαρὸς λαγός; Τί προτείνει ὁ γέρος; Τί γίνεται στὴ λίμνη;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1) Τὰ πρῶτα ἐπίθετα ποῦ βρίσκομε στὸ κείμενο εἶναι: *ἀρροσιάρης*, *γρηνιάρης* (ποῦ τελειώνουν σέ -άρης). Αὐτά, ὅπως βλέπομε, ἔχουν τὸ ἄρσενικὸ παροξύτονο μέ κατάληξη -ης. Πῶς σχηματίζουν τὰ τρία γένη τους;

2) Μὲ τίς ἴδιες καταλήξεις σχηματίζουν τὰ τρία γένη τους καὶ τὰ ἐπίθετα σέ -ούλης (αὐτὰ ὅμως ἔχουν καὶ οὐδέτερο σέ -ούλι). Νὰ τὰ βρῆς στὸ κείμενο καὶ νὰ σχηματίσῃς τὰ τρία γένη τους.

3) Ἐπίσης μέ τίς ἴδιες καταλήξεις σχηματίζουν τὰ τρία γένη καὶ μερικά σύνθετα ἐπίθετα, ποῦ ἔχουν δεῦτερο συνθετικὸ τίς λέξεις *μύτη*, *νύχι*, *μάτι*, *πόδι*, *λαιμός*, *μαλλί*, *φρύδι*, *χείλι*, *χέρι*. Νὰ βρῆς τέτοια ἐπίθετα στὸ κείμενο καὶ νὰ σχηματίσῃς τὰ τρία γένη τους. Ἔτσι σχηματίζουν τὰ τρία γένη τους καὶ μερικά ἄλλα: *τεμπέλης*, *κατσούφης*, *λιχούδης*.

4) Ὅλα τὰ παραπάνω ἐπίθετα πῶς σχηματίζουν τὸν πληθυντικὸ τοῦ ἄρσενικοῦ; Γιατί λοιπὸν τὰ ἐπίθετα αὐτὰ ὀνομάζονται *ἀνισοσύλλαβα*;

5) Στὰ ἀνισοσύλλαβα αὐτὰ ἐπίθετα ἡ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τῶν θηλυκῶν λείπει καὶ ἀναπληρώνεται μέ τὸν τύπο τοῦ οὐδετέρου: οἱ *ζηλιάρες γυναικες*, τῶν *ζηλιάρικων γυναικῶν*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. α) Πῶς λέγεται ἐκεῖνος ποῦ ἔχει: *κόκκινη μύτη*, *γαλανά μάτια*, *στραβὰ πόδια*, *μακρὸν λαιμό*, *ξανθὰ μαλλιά*, *μαῦρα φρύδια*, *ἀνοιχτὸ χέρι* (αὐτὸς δηλ. ποῦ ἔξοδύει πρόθυμα ὅπου πρέπει); Σχημάτισε τὰ 3 γένη τους στὴν ὀνομ. τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ. β) Πῶς λέγεται ἐκεῖνος ποῦ εἶναι 30, 40, 50, 60, 70 χρονῶ; Νὰ βρῆς τὴν ὀνομ. τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθ. στὸ ἄρσενικὸ καὶ θηλυκὸ. γ) Νὰ βρῆς ἐπίθετα σέ -ούλης (ὕποκοριστικά), ποῦ νὰ παράγονται ἀπὸ τὰ ἐπίθετα: *ὀμορφος*, *πονηρὸς*, *φτωχός*, *κοντός*, *ἄσπρος*, *φρόνιμος*. Τῶν ἐπιθέτων ποῦ βρῆκες νὰ σχηματίσῃς τὰ 3 γένη στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ.

Γύμνασμα. Νὰ κλίνῃς τὸ ἐπίθετο *ζηλιάρης* στὰ τρία γένη μαζί μ' ἓνα οὐσιαστικὸ ποῦ νὰ ταιριάξῃ στὸ κάθε γένος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε τὸ παρακάτω κομμάτι σημειώνοντας τοὺς τόνους, τὰ πνεύματα, τὰ ὀρθογραφικὰ σημάδια καὶ τὰ σημεῖα τῆς στίξης:

Όταν ο Ηρακλῆς ἦταν μωρό η θεά Ηρα που εἶχε μεγάλη εχθρά με τη μητέρα του στείλε δυο πελώρια φιδιά να τον πνιξουν μέσα στην κουνία του η μητέρα του όταν εἶδε τα φιδιά να τσιγώνονται γυρω απ το κορμιακι του παιδιου της εβγαλε μια φριχτή φωνή η φωνή αυτή ξύπνησε το μωρό που πεταχτηκε αρπάζε τα φιδιά ένα με το κάθε του χέρι και τα πνίξε

Κάτι μεγάλα μυρμηγκία, από εκείνα τὰ μαύρα πού είναι σαν ἀράπηδες, ἔχτισαν τὴ φωλιά τους κοντὰ στ' ἀλώνια τοῦ χωριοῦ, καὶ ἀπὸ τὸ πολὺ φαῖ πού ἔβρισκαν δυνάμωσαν πάρα πολὺ καὶ πλήθυναν τόσο, ὥστε ἔκαμαν δικό τους βασιλαιο καὶ ὀργάνωσαν καὶ μυρμηγκοστράτο. Ἐνα τάγμα τους, πού εἶχε πάει σὲ μακρινὴ ἐκστρατεία, γύρισε ἔπειτα ἀπὸ λαμπρὴ νίκη καὶ ἔφερε κοντὰ στ' ἄλλα λάφυρα καὶ τέσσερεις αἰχμαλώτους.

Ὁ βασιλιάς ἄρχισε ν' ἀνακρίνη τοὺς αἰχμαλώτους καὶ νὰ τοὺς ρωτᾷ πῶς λέγονται καὶ τί τέχνη ξέρουν.

— Ἐγὼ ὀνομάζομαι Ἀράχνη, εἶπε ὁ πρῶτος· ξέρω νὰ ὑφαίνω· στὴν τέχνη αὐτὴ δὲ μὲ φτάνει κανεὶς.

— Καλὰ, εἶπε ὁ βασιλιάς· θὰ μοῦ ὑφάνῃς πανικὰ γιὰ τὸ παλάτι μου. Ἄν μὴν εὐχαριστήμενος, θὰ σὲ ἐλευθερώσω· ἂν ὄχι, θὰ προστάξω νὰ σοῦ κόψουν τὸ κεφάλι. Καὶ γυρίζοντας στὸ δεύτερο αἰχμάλωτο τοῦ λέει· «μίλησε τώρα ἐσύ».

— Ἐμένα μὲ λένε Μέλισσα, εἶπε ἐκεῖνος· ξέρω καὶ κάνω περίφημα γλυκά.

— Ὠραῖα, εἶπε ὁ βασιλιάς· κι ἐμᾶς ἐδῶ μᾶς ἀρέσουν πολὺ τὰ γλυκά· θὰ σὲ κρατήσω λοιπὸν κι ἐσένα, κοίταξε ὁμως νὰ δουλεύῃς καλὰ· ἂν μᾶς εὐχαριστήσης μὲ τὴν τέχνη σου, θὰ σὲ ἐλευθερώσω, ἀλλιῶς θὰ σὲ θανατώσω κι ἐσένα. Κι ἔστειλε καὶ τοὺς δυὸ στὴ φυλακὴ, γιὰ νὰ πιάσουν δουλειά.

— Ἐσεῖς τώρα, εἶπε στοὺς δυὸ ἄλλους· πῶς λέγεστε καὶ τί ξέρετε;

— Ἐμένα μοῦ ἀρέσει νὰ τραγουδῶ, εἶπε ὁ τρίτος αἰχμάλωτος· τ' ὄνομά μου εἶναι Τζίτζικας.

— Ἐγὼ λέγομαι Ἀκρίδα, εἶπε ὁ τέταρτος, καὶ εἶμαι χορεύτρια.

— Εἴστε δηλαδὴ χασομέρηδες· ἐσᾶς δὲ σᾶς χρειάζομαι... ἐσᾶς σᾶς πρέπει κόψιμο καὶ ἀμέσως μάλιστα.

— Ἐμᾶς ὅλοι μᾶς ἀγαποῦν, εἶπε μὲ θάρρος ὁ Τζίτζικας. Ὅλα τὰ ἔντομα καὶ τὰ φυτὰ ἐμεῖς τὰ διασκεδάζομε καὶ κάνομε νὰ περνοῦν μὲ λιγότερη στενοχώρια τὴ ζωὴ. Ἀφησέ μας νὰ σοῦ δείξωμε τὴν τέχνη μας καὶ κρίνε.

Ὁ βασιλιάς τόσο εὐχαριστήθηκε ἀπὸ τὸ τραγούδι καὶ τὸ χορὸ τους, ὥστε τοὺς ἄφησε ἀμέσως ἐλεύθερους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. πὺν εἶναι σὺν ἀράπηδες· ἐδῶ ἔχομε παρομοίωση. Ποιὲς ἐκφράσεις λέγονται παρομοιώσεις; Γιατί τίς χρησιμοποιοῦμε;

Περιεχόμενο. Πῶς πιάστηκαν οἱ τέσσερεις αἰχμάλωτοι; Τί εἶπε ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς στὸ βασιλιά;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ὅπως ξέρομε (μάθ. 3), οἱ προσωπικὲς ἀντωνυμίες φανερώουν τὰ τρία πρόσωπα τοῦ λόγου: ἐγώ, εσύ, αὐτός. Στὸ σημερινὸ κείμενο βρίσκομε ἀντωνυμίες τοῦ α' καὶ τοῦ β' προσώπου:

Ὅν. ἐγὼ ὀνομάζομαι Ἀράχνη
Γεν. ἐμένα θὰ μοῦ ὑφαίνης
Αἰτ. ἐμένα μὲ λένε Μέλισσα

μίλησε εὐὸν
ἐσένα θὰ σοῦ κόψω τὸ κεφάλι
ἐσένα θὰ σὲ κρατήσω

Ὅν. ἐμεῖς διασκεδάζομε
Γεν. ἐμᾶς μᾶς ἀρέσουν
Αἰτ. ἐμᾶς μᾶς ἀγαποῦν

ἐσεῖς πῶς λέγεστε;
ἐσᾶς σᾶς πρέπει κόψιμο
ἐοᾶς δὲ σᾶς χρειάζομαι

Ἀπὸ τὰ παραπάνω παραδείγματα βλέπομε πῶς κλίνονται οἱ προσωπικὲς ἀντωνυμίες στὸ α' καὶ στὸ β' πρόσωπο. Βλέπομε ἐπίσης ὅτι στὴ γενική καὶ στὴν αἰτιατική καὶ τῶν δύο ἀριθμῶν ἔχουν διπλοὺς τύπους, δισύλλαβους καὶ μονοσύλλαβους (*δυνατοὺς* καὶ *ἀδύνατους*). Κάποτε πηγαίνουν καὶ οἱ δύο τύποι μαζί (ὅπως στὰ παραπάνω παραδείγματα). Κλητική ἔχει μόνο τὸ β' πρόσωπο: *ἔ, εὐὸ!* *ἔ, ἐσεῖς!*

1. *Πρόσεξε στοὺς δισύλλαβους τύπους*: ποιὲς πτώσεις εἶναι ὅμοιες στὸν ἐνικό καὶ ποιὲς στὸν πληθυντικό ἀριθμό;

2. *Πρόσεξε στοὺς μονοσύλλαβους τύπους*: ποιὲς πτώσεις εἶναι ὅμοιες στὸν πληθυντικό ἀριθμό.—*Ἀφῆσέ μας*: Τί γίνεται κάποτε ὁ τόνος τῶν μονοσύλλαβων τύπων;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ὅλες τίς προσωπικὲς ἀντωνυμίες α' καὶ β' προσώπου καὶ νὰ ξεχωρίσης: α) ποιοὶ εἶναι οἱ *δυνατοὶ* καὶ ποιοὶ οἱ *ἀδύνατοι* τύποι, β) σὲ ποῖο πρόσωπο, σὲ ποῖον ἀριθμὸ καὶ σὲ ποιά πτῶση βρίσκεται ὁ καθένας, γ) ἀπὸ τοὺς ἀδύνατους τύπους ποιοὶ χάνουν τὸν τόνο, ποιοὶ τὸν κρατοῦν καὶ ποιοὶ τὸν ἀνεβάζουν. Γιατί;

Γύμνασμα. α) Σχημάτισε 4 προτάσεις πού νὰ ἔχουν ὑποκείμενο τίς ἀντωνυμίες *ἐγώ*, *εὐὸ*, *ἐμεῖς*, *ἐσεῖς*.

β) Σχημάτισε 4 προτάσεις μὲ τίς προσωπ. ἀντωνυμίες: ἡ 1η νὰ ἔχη τὴ γεν. τοῦ ἐνικοῦ τοῦ α' προσώπου—ἡ 2η, τὴ γεν. τοῦ πληθ. τοῦ α' προσ.—ἡ 3η, τὴ γεν. τοῦ ἐνικοῦ τοῦ β' προσώπου—ἡ 4η, τὴ γεν. τοῦ πληθ. τοῦ β' προσ. (μὲ τοὺς δυνατοὺς ἢ τοὺς ἀδύνατους τύπους ἢ καὶ μὲ τοὺς δύο μαζί).

Παράδειγμα: Μοῦ ἀρέσει νὰ τρέχω ἢ ἐμένα μοῦ ἀρέσει νὰ τρέχω.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Γράψε τὰ συνώνυμα τῶν λέξεων; *φαῖ*, *κάνω* (γλυκά), *κοιτάζω*, *δουλεύω*, *λέγομαι*, *χασομέρης*, *ἀμέσως*, *τοὺς ἀφῆσε ἐλεύθερους*. β) Κλίνει: τὸ *μεγάλον μυρμήγκι*, ἡ *μακρινὴ ἐκστρατεία*.

Τ' ΑΔΕΡΦΙΑ ΠΟΥ ΔΕ ΜΟΝΟΙΑΖΑΝ

“Ένας γεωργός είχε τρεις γιούς. Αὐτοὶ ὅμως τὸν πίκραιναν πολὺ κάθε μέρα, γιατί δὲ μόνοιαζαν ἀναμεταξύ τους. Τοὺς ἔδινε κάθε τόσο συμβουλές, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἄλλαζε τὴ γνώμη. “Ακούαν ἐκεῖνοι τὶς συμβουλές, δὲν τοὺς ἔδιναν ὅμως σημασία. Τότε σκέφτηκε ὁ γεωργὸς νὰ τοὺς πῇ πράματα πιὸ χεροπιαστά.

Τοὺς φώναξε λοιπὸν μιὰ μέρα καὶ τοὺς ζήτησε νὰ τοῦ μαζέψῃ ὁ καθένας ἀπ’ τὰ χωράφια μιὰν ἀγκαλιά βέργες. Μὰ ἀκόμη καὶ γιὰ αὐτὸ ἄρχισαν τὸν καβγά. “Επιτέλους ἡσύχα-

σαν καί, ὁ καθένας χωριστά, πῆγαν νὰ κάμουν τὸ θέλημα τοῦ πατέρα τους.

Σὲ λίγο γύρισε τρέχοντας ὁ πρωτογιὸς μ’ ἓνα δεμάτι κληματόβερρες. «Πατέρα, τὶς ἔφερα, νὰ τες, πάρ’ τες.» Δὲν ἄργησε καὶ ὁ δεῦτερος. «Πατέρα, λέει καὶ αὐτός, σοῦ ἔφερα δλόκληρη ἀγκαλιά· νὰ τη.» Στὸ τέλος νὰ τος καὶ ὁ μικρότερος, φορτωμένος μὲ πολλὲς βέργες. “Αμα συνάχτηκαν οἱ βέργες μπροστά του σωρός, ὁ γεωργὸς πῆρε πολλὲς ἀπὸ κάθε δεμάτι, τὶς ἔκαμε μάτσο καί, ἀφοῦ τὶς ἔδεσε, εἶπε στὸν πρῶτο γιό: «Πάρε αὐτὸ τὸ μάτσο καὶ σπᾶς’ το.» “Εβαλε αὐτὸς ὅλα του τὰ δυνατά, μὰ τίποτε. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἄλλοι.

Τότε ὁ πατέρας ἔλυσε τὸ μάτσο, ἔδινε τὶς βέργες μιὰ μιὰ στὰ παιδιά του καὶ βλέποντάς τα νὰ τὶς τσακίζουν εὐκολα εἶπε: «Βλέπετε, παιδιά μου, πόση δύναμη ἔχει ἡ ἔνωση· σὺν αὐτὲς τὶς βέργες κι ἐσεῖς, ἂν εἴστε ἐνωμένοι, μονοιασμένοι, θὰ εἴστε ἀνίκητοι· ἂν ὅμως θὰ εἴστε χωρισμένοι, εὐκολα θὰ σὰς κάνουν καλὰ ὅσοι θέλουν τὸ κακό σας.»

ΤΟ ΠΕΡΔΙΚΟΓΕΡΑΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΦΙΔΙ

“Ένα περδικογέρακο ὄρμησε νὰ πιᾶσῃ ἓνα φίδι. Αὐτὸ τὸ παρακαλοῦσε νὰ τὸ ἀφήσῃ, τοῦ ἔλεγε νὰ μὴν τοῦ κάμῃ κακό, μὰ τὸ ὄρνιο, ἄπονο, τὸ ἔρπαξε καὶ πέταξε ψηλά. Γυρίζει τότε τὸ φίδι καὶ τὸ δαγκάνει. Τὸ περδικογέρακο, παράλυτο ἀπὸ τὸν πόνο, ἄρχισε νὰ πέφτῃ σιγὰ σιγὰ, κρατώντας τὸ φίδι στὰ νύχια του. Σὲ λίγο νὰ σου τα καὶ τὰ δυὸ καταγῆς. Καὶ τὴν ὥρα ποὺ τὸ πουλὶ πέθαινε δηλητηριασμένο τὸ φίδι τοῦ λέει: «Δίκαια τιμωρήθηκες· γιατί νὰ θέλῃς νὰ κάμῃς κακό σ’ ἓναν ποὺ δὲ σὲ πείραξε; »

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *περδιγογράφο* ἀρπαχτικό πουλί, εἶδος γεράκι, μὲ πολὺ γαμψὰ νύχια.

Περιχόμενο. Ποιὸ δίδαγμα ἔδωσε ὁ γεωργὸς στὰ παιδιά του καὶ μὲ ποιὸν τρόπο; Τί μᾶς διδάσκει ὁ δεύτερος μῦθος;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ γ’ προσώπου εἶναι ἡ λέξις *αὐτός*. Ἔχει τρία γένη καὶ κλίνεται ὅπως τὸ ἐπίθετο *καλός*: κλητικὴ ὁμως δὲν ἔχει, καὶ μόνον στὸν ἐνικό λέμε *καμιά φορὰ*, στὸ ἀρσενικὸ καὶ τὸ θηλυκὸ, *αὐτὲ, αὐτή*.

Ἀντὶ νὰ ποῦμε νὰ αὐτὸς λέμε συχνὰ νὰ *τος*. Καὶ τὸ *τος* προσωπικὴ ἀντωνυμία εἶναι, ὁ «ἀδύνατος τύπος» τοῦ γ’ προσώπου· ἔχει καὶ αὐτὴ τρία γένη καὶ κλίνεται γενικὰ ὅπως τὸ *αὐτός*: μόνον στὴ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ εἶναι (καὶ γιὰ τὰ τρία γένη) *τούς*, ἐνῶ ὁ δυνατὸς τύπος ἔχει (καὶ γιὰ τὰ τρία γένη) *αὐτῶν*· στήν αἰτιατικὴ πάλι τοῦ πληθυντικοῦ τὸ θηλυκὸ ἔχει δυὸ τύπους: *τίς* καὶ *τες*· τὸ *τίς* μπαίνει πρὶν ἀπὸ τὸ ρῆμα, τὸ *τες* ὕστερ’ ἀπ’ αὐτό: *τίς ἔφερα, πάρ’ τες*.

Ἡ ὀνομαστικὴ, ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ, τῶν ἀδύνατων τύπων δὲν παίρνει ποτὲ τόνο: νὰ *τος*, νὰ *τη*, νὰ *το*, νὰ *τοι*, νὰ *τες*, νὰ *τα*. Στὶς ἄλλες πτώσεις σημειώνομε τόνο, ὅταν ἡ ἀντωνυμία εἶναι πρὶν ἀπὸ τὸ ρῆμα, καὶ δὲ σημειώνομε, ὅταν εἶναι ἔπειτ’ ἀπ’ αὐτό: τοῦ *ἔφερε, φέρεις του*.

Ἰδιαίτερη προσοχὴ χρειάζεται γιὰ τὸ *τούς*: εἶναι αἰτιατικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τοῦ ἀρσενικοῦ, ἀλλὰ καὶ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ ὅλων τῶν γενῶν.

Παράδειγμα: Αἰτιατικὴ: *Κοίταξε τοὺς παραδές, κοίταξέ τους*.—*Τοὺς βλέπω*. Γενικὴ: *Μίλησε τῶν κυρίων, μίλησέ τους*.—*Τοὺς μίλησα* (=μίλησα σ’ αὐτούς). *Μίλησε τῶν κυρίων, μίλησέ τους*.—*Τοὺς μίλησα* (=μίλησα σ’ αὐτές). *Μίλησε τῶν παιδιῶν, μίλησέ τους*.—*Τοὺς μίλησα* (=μίλησα σ’ αὐτά).

Ὅπως εἶδαμε στὸ μάθημα 37, ἡ αἰτιατικὴ τοῦ θηλυκοῦ *τήν*, ὅταν εἶναι πρὶν ἀπὸ τὸ ρῆμα, φυλάγει τὸ τελικὸ ν, ἂν ἀκολουθῇ λέξις ἀπὸ φωνήεν ἢ στιγμαιοῦ σύμφωνο: *τήν ἔσπασα, τήν πῆρα*, ἀλλὰ *τὴ χάρισα*. Ὅταν εἶναι ἔπειτ’ ἀπὸ τὸ ρῆμα ἢ τὸ νά, συνήθως δὲν παίρνει ν, ἐκτός ἂν ἀκολουθῇ φωνήεν: *κοίταξέ την ὁμως*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. α) Νὰ βοῇς ὅλες τίς προσωπ. ἀντωνυμίες τοῦ γ’ προσώπου ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Νὰ ξεχωρίσεις τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτῶσιν τους. Ποιὲς ἀπ’ αὐτέες κρατοῦν τὸν τόνο, ποιέες τὸν ἐγκαλίνου ν καὶ γιὰτί; β) Διάβασε τίς πρῶτες 10 γραμμὲς στὸν α’ μῦθο, ὅπως θὰ ἔπρεπε νὰ ποῦμε, ἂν μιλούσαμε γιὰ τρεῖς θυγατέρες. Τὸ ἴδιο, ἂν μιλούσαμε γιὰ τρία παιδιά.

Γύμνασμα. Κλίνει τὴν προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ γ’ προσ. (μὲ τοὺς δυνατοὺς καὶ τοὺς ἀδυνάτους τύπους).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Γράψε ὅλες τίς ἐνεργητικὰς μετοχὰς ποὺ εἶναι στὸ κείμενο. β) Γράψε ὅλες τίς παθητικὰς μετοχὰς καὶ σημείωσε τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτῶσιν τῆς καθεμιάς.

Μιά καλιακούδα κι ένας κουκος
 ήταν καθισμένοι στο ίδιο δέντρο.
 Πιο πέρα κάτι μικροπούλια πετοού-
 σαν και κελαηδούσαν. 'Ο κουκος,
 χαρούμενος, όλο φώναζε «κούκου
 κούκου», ή καλιακούδα όμως δέν
 άνοιγε τό στόμα της.

— Γιατί είσαι άμίλητη, ξαδέρφη; Τι έχεις;

— Τι έχω; Τι θέλεις νά έχη ένα φτωχό καί πεινασμένο που-
 λι σάν έμένα; Δέ ρίχνεις μιá ματιά σ' έκεϊνον έκεϊ τόν περι-
 στεριώνα; Αυτά τά περιστέρια είναι εύτυχημένα· όσο φαί θέ-
 λουν, τό έχουν· όλο τά ταιίζουν οί άνθρωποι. 'Εμείς είμαστε ά-
 μοιροι· δέν έχομε κανένα νά μäs φροντίση. "Αν είχαμε τά μισά
 άπ' όσα ρίχνουν στά περιστέρια, θά ήμαστε καλά. 'Αλλά πώς
 νά τά έχωμε;

— Ζηλιάρα! "Αλλος έχει ένα καλό, άλλος άλλο. 'Εγώ δέν
 είμαι παραπονιάρης. Κούκου!

— Δέ θά σού άρεσε δηλαδή νά ήσουν κι έσύ πάντα χορτά-
 τος, νά είχες τήν τύχη τών περιστεριών; 'Εγώ όμολογώ πώς θά
 ήθελα νά ήμουν σάν αυτά.

— "Αν έχης τόση έπιθυμία νά ζής σάν τά περιστέρια, άσπρι-
 σε τά φτερά σου νά τούς μοιάσης καί σύρε νά κάθεται μαζί τους
 στόν περιστεριώνα. Λούσου στό αύλακι τοϋ μύλου· έπειτα,
 βρεμένη άκόμα, κυλήσου στό άλεύρι καί θά είσαι σάν τά περι-
 στέρια· θά έχης έτσι τά πλούτη τους. Κούκου!

— Εύχαριστώ για τή συμβουλή. "Εχε γειά. "Εχετε γειά κι έ-
 σεις, τ' άλλα φτωχοπούλια. Φεύγω. "Αφοϋ είστε εύχαριστημένα
 με τή μοίρα σας, μείνετε. "Αν ήσαστε πιο φιλόδοξα, θά είχατε
 κι έσεις όσα τώρα κι έμπρός θά έχω έγώ.

Τά περιστέρια, όσο ή καλιακούδα σώπαινε, τήν έπαιρναν για
 περιστέρι καί δέν τήν πείραζαν. Μιά μέρα όμως πού ξεχάστη-
 κε καί φώναξε, παραξενεύτηκαν για τήν άγνωστη φωνή, πού
 ποτέ δέν τήν είχαν άκούσει, καί τήν έδιωξαν με τίς τσιμιπές.
 'Η καλιακούδα, μην έχοντας άλλο καταφύγιο, γύρισε στίς κα-
 λιακοϋδες. Αυτές όμως δέν τή γνώρισαν, γιατί είχε άλλαξει
 χρώμα, καί δέν τή δέχτηκαν στή συντροφιά τους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *καλιακούδα* βλ. σελ. 3.

Περιεχόμενο. Στὸ κείμενο βλέπομε τί ἔπαθε ἡ καλιακούδα. Τί θὰ ἔλεγε, ἂν ἤθελε νὰ διηγηθῇ ἡ ἴδια τὸ πάθημά της σὲ μιὰν ἄλλη καλιακούδα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1) Τὸ ρῆμα *ἔχω* στὴν *οριστική* ἔχει τρεῖς χρόνους: *ἐνεστώτα* (γιά τὸ παρόν), *παρεπτατικό* (γιά τὸ παρελθόν) καὶ *ἐξακολουθητικό μέλλοντα* (γιά τὸ μέλλον). Ἔτσι λέμε: *ἐγὼ σήμερα ἔχω*—*ἔχτες εἶχα*—*αὔριο θὰ ἔχω*.—Κλίνει τοὺς χρόνους αὐτοὺς τῆς οριστικῆς σὲ ὅλα τὰ πρόσωπα βάζοντας τὶς προσωπικὲς ἀντωνυμίες: *ἐγώ, ἐσύ, αὐτός—ἐμεῖς, ἐσείς, αὐτοί*. Πρόσεξε στὶς καταλήξεις τοῦ μέλλοντα (πού ἔχει ἔμπρὸς τὸ *θά*): στὸ β' καὶ στὸ γ' ἐνικό πρόσ. ἔχει *η* (*θά ἔχης, θὰ ἔχη*) καὶ στὸ α' πληθ. ἔχει *ω* (*θά ἔχωμε*).—Τὸ ρῆμα αὐτὸ στὴν *ὑποταχτική* ἔχει μόνο *ἐνεστώτα* μὲ τὶς ἴδιες καταλήξεις τοῦ ἐξακολουθητικοῦ μέλλοντα· παίρνει ὁμως ἔμπρὸς ἓνα ἀπὸ τὰ ἄκλιτα *ἄς, νά, όταν, ἂν, μὴν* (ἀπαγορευτικό): *ἄς ἔχη, νά ἔχωμε, όταν ἔχης, ἂν ἔχωμε, μὴν ἔχης*.—Ἡ *προσταχτική* ἔχει μόνο *ἐνεστώτα* στὸ β' ἐνικό: *ἐσύ ἔχε καὶ στὸ β' πληθυντικό: ἐσéis ἔχετε*. *Α. χ. ἔχς γιὰ—ἔχετε τὸ νοῦ σας*.—Καὶ ἡ *μετοχή* ἔχει μόνο *ἐνεστώτα* μ' ἓνα μόνο τύπο: *ἔχοντας*. *Α. χ. μὴν ἔχοντας ἄλλο καιράγιον*.—Νὰ βρῆς ὅλους τοὺς τύπους τοῦ ρήματος *ἔχω* πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο καὶ νὰ ξεχωρίσης τὴν ἐγκλίση, τὸ χρόνο, τὸ πρόσωπο καὶ τὸν ἀριθμὸ τοῦ καθενός.

2) Καὶ τὸ ρῆμα *εἶμαι* στὴν *οριστική* ἔχει μόνο τρεῖς χρόνους: *ἐνεστώτα*, *παρεπτατικό* καὶ *ἐξακολουθητικό μέλλοντα*. Ἔτσι λέμε: *ἐγὼ σήμερα εἶμαι*, *ἔχτες ἦμουν*, *αὔριο θὰ εἶμαι*.—Κλίνει τοὺς χρόνους αὐτοὺς βάζοντας τὶς προσωπικὲς ἀντωνυμίες: *ἐγώ, ἐσύ, αὐτός—ἐμεῖς, ἐσείς, αὐτοί*. (Πρόσεξε μόνο τ' ἀκόλουθα: α) Ὁ παρατατικός ἔχει σ' ὅλα τὰ πρόσωπα *η*: *ἐγὼ ἦμουν, ἐσύ ἦσουν κτλ*. Τὸ β' πληθυντικὸ του εἶναι: *ἐσéis ἦσατε*, ἐνῶ στὸν ἐνεστώτα: *ἐσéis εἴστε*.)—β) Ὁ ἐξακολουθητικὸς μέλλοντας εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν ἐνεστώτα, μόνο πού παίρνει ἔμπρὸς τὸ *θά*.—Ἡ *ὑποταχτική* ἔχει μόνο *ἐνεστώτα* πού εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς οριστικῆς, (μόνο πού παίρνει ἔμπρὸς τὰ μόρια *ἢ* τοὺς συνδέσμους τῆς ὑποταχτικῆς: *ἐγὼ νὰ εἶμαι, ἐσύ νὰ εἶσαι κτλ.*).

Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ὅλους τοὺς τύπους τοῦ ρήματος *εἶμαι* καὶ νὰ ξεχωρίσης τὴν ἐγκλίση, τὸ χρόνο, τὸ πρόσωπο καὶ τὸν ἀριθμὸ τοῦ καθενός.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

α) Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ὅλους τοὺς τύπους τοῦ ἐξακολουθ. μέλλοντα καὶ τῆς ὑποταχτικῆς τοῦ ρήματος *ἔχω*. Σὲ ποῖο πρόσωπο εἶναι ὁ καθένας καὶ τί παρατηρεῖς στὴν ὀρθογραφία τῶν καταλήξεων;—β) Νὰ βρῆς ὅλα τὰ πρόσωπα τοῦ παρατατικοῦ τῶν ρημάτων *ἔχω* καὶ *εἶμαι*. Πῶς γράφεται τὸ ἀρχικὸ φωνήεν;

Γύμνασμα. Γράψε τὶς ἀκόλουθες φράσεις βάζοντας τὰ ρήματα σὲ ὅλα τὰ πρόσωπα ἐνικό καὶ πληθ.: 1) Ὃταν δὲν ἔχω μελέτη, *εἶμαι* πρόθυμος γιὰ παιχνίδι. 2) Ἄν δὲν *εἶχα* μελέτη, *θὰ ἦμουν* πρόθυμος γιὰ παιχνίδι.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων πού εἶναι στὴν πρώτη πρόταση τοῦ κειμένου.

— Κατίνα!

Τρία κορίτσια φωνάζουν, και τὰ τρία μαζί, με τίς καθάριες τραγουδιστὲς φωνές τους. Ἡ Κατίνα ἀφήνει τὴ δουλειά της — μπάλωνε ἓνα σακάκι τοῦ ἀδερφοῦ της — καὶ τρέχει στὴν πόρτα. Τρεῖς συμμαθήτριάς της, ἡ Ἄννα, ἡ Λιλή καὶ ἡ Φρόσω, γυρίζουν ἀπὸ τὸν περίπατό τους χαρούμενες, γελαστές, με κόκκινα μάγουλα καὶ φορωμένες λουλούδια καὶ στεφάνια.

— Μὰ τί, δουλεύεις; Ἐσὺ δὲ γιορτάζεις τὸ Μάη;

— Κάτι μπαλώνω, ἀλλὰ σὲ πέντε λεπτὰ τελειώνω. Καὶ τὸ Μάη τὸν γιορ-

τάζω — ὅλοι στὸ σπίτι μας τὸν γιορτάζομε —, αὔριο ὁμῶς τὸ πρωί. Ἔτσι μᾶς ὁρμηνεύει ἡ γιαγιά μου καὶ μοῦ ἀρέσει κι ἐμένα. Δὲν κοπιάζετε μέσα;

Τὰ τρία κορίτσια τρέχουν καὶ καλησπερίζουν τὴ γιαγιά τῆς Κατίνας, στὸ πίσω μέρος τοῦ σπιτιοῦ, στὸ ὑπόστεγο. Ὁ ἥλιος βασιλεύει καὶ ἡ ἀκούραστη γριουλά κλώθει ἀκόμα.

— Πάντα δουλεύετε, κυρα-Κατερίνα. Δὲ σᾶς κουράζει ἡ δουλειά.

— Δὲν κάνω πιά μεγάλα πράματα, Λιλή. Κλώθω λίγο, μπαλώνω κανένα ροῦχο, πλέκω καμιά κάλτσα, μαγειρεύω ποῦ καὶ ποῦ· ὅλες τίς ἄλλες δουλειές τίς κάνει ἡ μαμὰ τῆς Κατίνας. Στὰ νιάτα μου βέβαια δούλευα πολὺ· ζύμωνα, ἐπλαθα τὰ ψωμιά, φούρνιζα, ὕφαινα...

— Καὶ φρόντιζες καὶ τὸν κῆπο σου, γιαγιάκα μου· φύτευες, κλάδευες, πότιζες· καὶ θέριζες καὶ τὸ χωραφάκι σου.

— Πῶς γιορτάζατε τὴν Πρωτομαγιά στὸ νησί σας, κυρα-Κατερίνα;

— Πῶς γιορτάζαμε, Φρόσω; Λεῖπω τόσα χρόνια, μὰ ὁ νοῦς μου πάντα γυρίζει στὰ περασμένα. Ἀνήμερα τὴν Πρωτομαγιά κάθε μητέρα σήκωνε τὰ παιδιά της ἀξημέρωτα ἀκόμα. Ἄν τὸ γκάρισμα κανενὸς γαῖδουριοῦ τοὺς ἐβρίσκε στὸ στῶμα, αὐτὸ τὸ λογάριαζαν γιὰ κακό, τοὺς «ἐπιανε», ὅπως πίστευαν, ὁ γαῖδαρος καὶ θὰ νύσταζαν ὅλο τὸν καιρὸ ποῦ θὰ θέριζαν. Μικροὶ μεγάλοι ἐπιναν τὸ γάλα τους καὶ ἔτρεχαν πρωὶ πρωὶ στὰ χωράφια. Ἐκοβαν κλαδιά, φύλλα καὶ λουλούδια καὶ στόλιζαν μ' αὐτὰ τίς πόρτες καὶ τὰ παράθυρά τους· ἐπλεκαν καὶ στεφάνια. Ἐμεῖς οἱ γυναῖκες δέναμε τὴ μέση μας με κλώνους μολόχας· ἀλλιῶς, πιστεύαμε, θὰ μᾶς ἐπιανε πονόμεσος τὴν ὥρα ποῦ θὰ θερίζαμε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *δρμηνέω* συμβουλεύω (γίνεται από το *δρμηνέω* = *ἐξηγῶ*).—*ἀσημέρωτα* πρὶν ξημερώσει (πρὶν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος).

Περιεχόμενο. Τί ρωτοῦν τὴν Κατίνα οἱ φίλες της καὶ τί ἀπαντᾷ αὐτή; Σὲ τί καταγίνεται ἡ κυρα-Κατερίνα; Πῶς γιορτάζουν τὴν Πρωτομαγιά στὸ νησί της;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο διαβάζομε ὅτι ἡ κυρα-Κατερίνα λέει: *κλώθω... μαλαῶνω... πλέκω... μαγειρεύω*. Τὰ ρήματα αὐτὰ σὲ ποιά φωνὴ βρίσκονται; Σὲ ποιὰν ἔγκλιση καὶ σὲ ποῖο χρόνο; Σὲ ποῖο πρόσωπο καὶ σὲ ποῖον ἀριθμὸ;—Τὰ ρήματα αὐτά, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ρήματα ποὺ ὑπάρχουν στὸ σημερινὸ κείμενο, ἀνήκουν στὴν *πρώτη συζυγία*, γιατί στὸ α' πρόσωπο τοῦ ἐνικοῦ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἐνεστώτα τελειώνουν σὲ -ω καὶ τονίζονται στὴν παραλήγουσα. Ὡστε ποιά ρήματα ἔχει ἡ πρώτη συζυγία;

Στὴν ὀριστικὴ τοῦ ἐνεστώτα γιὰ τὸ α' ἐνικὸ πρόσωπο λέμε: *ἐγὼ φωνάζ-ω*. Γιὰ τ' ἄλλα πρόσωπα ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ πῶς λέμε; Ποιὲς εἶναι οἱ καταλήξεις;

Ἡ κυρα-Κατερίνα λέει: «στά νιάτα μου *δούλενα, ζύμωνα, ἐπλαθα*». Καθένα ἀπὸ τὰ ρήματα αὐτὰ φανερώνει πράξη ποὺ γινόταν στά περασμένα ἐξακολουθητικά. Δηλαδή σὲ ποῖο χρόνο βρίσκονται;—Στὸ κείμενο βρίσκομε τοὺς τύπους: *ἐπλαθα, ἔτρεχαν, ἐπλεκαν* (τῶν ρημ. *πλάθ-ω, τρέχ-ω, πλέκ-ω* ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ σύμφωνο). Τὸ *ε* ποὺ παίρνουν ἐμπρὸς οἱ τύποι αὐτοὶ λέγεται *αὔξηση*.

Αὐτὸ τὸ *ε* δὲν τὸ ἔχουν οἱ τύποι *ζύμωνα, φούρνιζα, θέριζαν, πιστεύαμε*. Πότε τὸ *ε* αὐτὸ μένει καὶ πότε μπορεῖ νὰ λείψει;

Στὸν ἐνεργητ. παρατατικὸ γιὰ τὸ α' πρόσωπο λέμε: *ἐγὼ ἐ-πλέκ-α*. Πῶς λέμε γιὰ τ' ἄλλα πρόσωπα, ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ; Ποιὲς εἶναι οἱ καταλήξεις;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ ρήματα ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο καὶ νὰ ξεχωρίσης τὴ φωνή, τὴν ἔγκλιση, τὸ χρόνο, τὸ πρόσωπο καὶ τὸν ἀριθμὸ τοῦ καθενός. Ποιά ρήματα ἔχουν αὔξησι στὸν παρατατικὸ καὶ ποιά δὲν ἔχουν;

Ἐπίσης νὰ βρῆς τὸ ὑποκείμενο τοῦ κάθε ρήματος καὶ τὸ ἀντικείμενο, ἂν ἔχῃ.

Γύμνασμα. α) Γράψε τὸ παρακάτω κομμάτι βάζοντας τὰ ρήματα στὸν παρατατικὸ: *Τὸ πρωὶ φεύγω ἀπὸ τὸ σπίτι μου τρεχάτος καὶ πηγαίνω στὸ σχολεῖο. Βλέπω στὸ δρόμο καὶ ἄλλα παιδιά. Μαζὶ μ' αὐτὰ φτάνω γρήγορα στὴ μεγάλη πόρτα τοῦ σχολεῖου. Μπαίνω στὴν αὐλὴ καὶ ἔπειτα ἀνεβαίνω στὴν αἴθουσα. Ἀνοίγω τὴ σάκα μου καὶ ἐτοιμάζω τὰ βιβλία. Σηκώνω τὸ κεφάλι καὶ κοιτάζω τὸ δάσκαλο, ποὺ ἀρχίζει τὸ μάθημα. Στὸ μάθημα προσέχω ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος.*

Γύμνασμα. β) Γράψε τὸ παραπάνω κομμάτι βάζοντας τὰ ρήματα στὸ β' πληθ. τοῦ ἐνεστώτα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνει τὰ ὀνόματα: ὁ καλὸς ἀδερφός, ἡ ἀκούραστη γιργιά, τὸ μαγιάτικο λουλούδι.

57.—ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ, ΓΝΩΜΙΚΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΚΑΙ ΓΝΩΜΙΚΑ

1. Τοῦ Σταυροῦ κι ἀρμένιζε, τοῦ Σταυροῦ καὶ δένε.
2. Τὸ Νοέμβρη καὶ Δεκέμβρη φύτευε καταβολάδες.
3. Γενάρη μήνα κλάδευε, φεγγάρι μὴν ξετάζης.
4. Ράβε, ξήλωνε, δουλειά νὰ μὴ σοῦ λείπη.
5. Χόρευε, κυρα-Μαρού, κι ἔχε κι ἔννοια τοῦ σπιτιοῦ.
6. Τὸ μυστικὸ τῆς ζωῆς δὲν εἶναι νὰ κάνωμε αὐτὸ ποὺ μᾶς ἀρέσει· εἶναι νὰ μᾶς ἀρέση αὐτὸ ποὺ κάνομε.

ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ ΑΠΟ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

7. Ἔχετε γειά, ψηλὰ βουνὰ καὶ κάμποι μὲ τὰ ρόδα.
8. Ἀφέντη μου, τ' ἀλέτρι σου Θεὸς νὰ τὸ πλουταῖνη, γιὰ νὰ θερίζης σταυρωτά, νὰ δένης ἀντρειωμένα, νὰ κοσκινίξης μάλαμα, νὰ πέφτη τὸ χρυσάφι, τὰ ψιλοκοσκινίσματα νὰ δίνης στὶς βαῖστρος.
9. Ξέρω νὰ ὑφαίνω στὸ βλατί, νὰ ὑφαίνω στὸ βελουδο.
10. Ἐμεῖς θὰ λημεριάζωμε κεῖ ποὺ φωλιάζουν λύκοι.
11. Παιδιά μου, μὴ μ' ἀφήνετε στὸν ἔρημο τὸν τόπο.
12. Νὰ μπαῖνη ὁ ἥλιος τὸ πρωὶ καὶ τὸ δροσιδὸ τὸ βράδυ, νὰ μπαينوβαίνουν τὰ πουλιά, τῆς ἀνοιξης τ' ἀηδόνια.
13. Ὁ ξένος εἰς τὴν ξενιτιὰ πρέπει νὰ βάζη μαῦρα, γιὰ νὰ ταιριάζη ἡ φορεσιά μὲ τῆς καρδιάς τῇ λαύρα.
14. Νὰ πέφτουν τ' ἄνθη ἀπάνω σου, τὰ μήλα στὴν ποδιά σου.

ΑΛΛΟΙ ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

15. Πάντα τὸ φῶς σου, Ἑλλάδα μου, θὰ λάμπη στὴν ψυχὴ μου.
16. Σὺ θὰ γυρίζης στὸ χωριό, θὰ βασιλεῦῃ ὁ ἥλιος.
17. Θ' ἀνάβωμε τὸ λύχνο μας, γιὰ νὰ φωτίξη κι ἄλλους.
18. Ὅργωνοντας καὶ σπέρνοντας στὸν πλούσιο θέρο ἐλπίζω.
19. Τὰ βέλη ρίχνοντας βροχὴ τὸν οὐρανὸ θὰ ἰσκιώνουν.
20. Θερίζετε πιὸ γρήγορα καὶ δὲ μᾶς παίρνει ἡ ὥρα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. τοῦ Σταυροῦ *κι ἀρμένιζε*, τοῦ Σταυροῦ *καὶ δένε'* συμβουλίᾳ στοὺς καπετάνιους καραβιῶν μὲ πανιά ν' ἀρχίζουν τὰ ταξίδια τους καὶ Φῶτα (6 τοῦ Γενάρη), ἀφοῦ πρῶτα ρίξη ὁ παπὰς τὸ σταυρὸ στὴ θάλασσα καὶ ἀγίαση τὰ νερά, καὶ νὰ τὰ σταματοῦν τοῦ Σταυροῦ (14 τοῦ Σεπτέμβρη) τ' χειμῶνα τὰ ταξίδια ἦταν ἐπικίνδυνα.—*καταβολάδα* τὸ κλαδὶ πού, χωρὶς νὰ τὸ κόψουν ἀπὸ τὸ δέντρο, τὸ λυγρίζουν καὶ τὸ φυτεύουν στὴ γῇ.—*βαίστες* κοπέλες πού τραγουδοῦν τὰ *βαίτικα*, εὐχετικά τραγούδια, τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου καὶ τῇ γιορτῇ τῶν Βαγιῶν εὐχὴ ἀπὸ τέτοιο τραγοῦδι εἶναι καὶ ὁ στίχος ἀρ. 14.—*βλατί* πολὺτιμο πορφυρὸ ὕφασμα.—*εἰς τὴν ξενιτιά* στὴν ξενιτιά· τὴν πρόθεσιν σὲ παλαιότερα τὴν ἔλεγαν *εἰς*.

Περιεχόμενο. Σκέψου τί σημαίνουν οἱ παροιμίες ἀριθ. 2 - 5.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα σχηματίζονται, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς καὶ τὸν παρατατικό, καὶ ἄλλοι χρόνοι τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς:

1. **Ὁ ἐνεστώτας τῆς ὑποταχτικῆς.** Εἶναι ἴδιος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς, μόνο ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφία διαφέρει ἀπ' αὐτὸν στὸ α' καὶ στὸ β' πρόσωπο τοῦ ἐνικοῦ καὶ στὸ α' τοῦ πληθυντικοῦ ἔχει δηλ. καταλήξεις -ης -η -ομε ἀντὶ -εις -ει -ομε : *θερίζης, λείπη, κάνωμε*.

Πῶς καταλαβαίνομε πὼς ἕνας ἐνεστώτας εἶναι τῆς ὑποταχτικῆς καὶ ὄχι τῆς ὀριστικῆς; Τὸ καταλαβαίνομε ἀπὸ τοὺς συνδέσμους ἢ τὰ μόρια πού τὸν συνοδεύουν· γιατί πρὶν ἀπὸ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς βρίσκεται πάντα ἕνα ἀπὸ τὰ ἄκλιτα *ἄς, νά, ὅταν, ἂν, μὴ(ν)* (ἀπαγορευτικό): *ἄς ἔχωμε, νὰ θερίζῃ, ὅταν παίξῃς, ἂν τρέχῃς, μὴν ἀφήνῃς*.

2. **Ὁ ἐξακολουθητικὸς μέλλοντας τῆς ὀριστικῆς.** Εἶναι ἀπαράλλαχτος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς· σχηματίζεται ἀπὸ αὐτὸν καὶ τὸ μόριον *θά* : *θά λάμπῃ*.

3. **Ὁ ἐνεστώτας τῆς προσταχτικῆς.** Ἐχει μόνο β' πρόσωπο : *ἀρμένιζε, θερίζετε*. Κανένας σύνδεσμος ἢ ἄλλο μόριον δὲ συνοδεύει ποτὲ τὴν προσταχτική· ὥστε τὸ *μὴν ἀφήντε* εἶναι ὑποταχτικὴ (ὄχι προσταχτικὴ)· ἔχει ἐνικό : *μὴν ἀφήνῃς*.

4. **Ἡ ἐνεργητικὴ μετοχή :** *ὀργωνόντας*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Ὅταν προστάξω ἢ παρακαλῶ ἕνα πρόσωπο νὰ γράφῃ, τοῦ λέω *γράφε'* ὅταν τοῦ τὸ ἀπαγορεύω, τοῦ λέω *μὴ γράφῃς*. Πῶς τοῦ λέω, ὅταν τὸ προστάξω ἢ τὸ παρακαλῶ, καὶ πῶς, ὅταν τοῦ ἀπαγορεύω *νὰ ψῆνῃ, νὰ δείχνῃ, νὰ παίξῃ, νὰ ψαρεύῃ, νὰ ἐλπίζῃ*; Πῶς δίνω αὐτὲς τίς προσταγὰς ἢ κάνω αὐτὲς τίς παρακλήσεις σὲ δυὸ ἢ περισσότερα πρόσωπα; Πῶς τοὺς λέω, ὅταν τοὺς τὸ ἀπαγορεύω;

Γύμνασμα. Χώρισε μιὰ σελίδα τετραδίου σὲ 4 στήλες καὶ γράψε στὴν α' ὅσα ρήματα τοῦ ἀντικρινοῦ κειμένου εἶναι στὸν ἐνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς (μαζὶ μὲ τ' ἄκλιτα πού τὸν συνοδεύουν)· στὴ β', ὅσα εἶναι στὸ μέλλοντα (μαζὶ μὲ τὸ *θά*)· στὴν γ', ὅσα στὸν ἐνεστώτα τῆς προσταχτικῆς· στὴν δ', ὅσα στὴν ἐνεργητικὴ μετοχή.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τ' ἀκόλουθα οὐσιαστικά προσθέτοντας καὶ τὸ ἄρθρο : *φάρος, βάρος, δράκος, ῥακος, λάθος, βάθος, ὤμος, λύκος, πύργος, ἀνεμος, στέλεχος, μέγεθος, ἄγγελος, ἔμπορος, ζωγράφος, ἔδαφος, βράχος, πᾶχος, κήπος, λίπος, μύθος, ἥθος, ὕρος, ὄρος, τοῖχος, τῆχος, γύψος, ὕψος*.

Στοῦ Δημοῦλᾶ τὸν Πύργο ἄναψε ὁ πόλεμος καὶ τὸ τουφεκίδι πέφτει πυκνόν. Τὸν Πύργο τὸν ἔχει ζώσει ἀπὸ ὄρες ἡ Ἀρβανιτιά. Μέσα κλεισμένες ἔχουν ὀργανώσει τὴν ἄμυνα ἡ Δέσπω, οἱ κόρες της, οἱ νύφες της καὶ οἱ ἐγγονές της. Ἄντρας κανέναν.

Ὅταν ἄκουσε ἡ Σουλιώτισσα πῶς οἱ Ἀρβανίτες εἶχαν πλακώσει στὸ χωριὸ καὶ ἄρχισαν τὶς σφαγές, φώναξε τὶς δικές της καὶ πρόσταξε: «Κλειστε τὴν πόρτα, ἀμπαρῶστε τὴ καλὰ, πιάστε τ' ἄρματα καὶ τρέξτε στὶς πολεμίστρες· θὰ τὸ δεῖξωμε καὶ σήμερα πῶς εἴμαστε

Σουλιώτισσες· καμιὰ δὲ θὰ δειλιάσῃ. Καμιὰ νὰ μὴν ξεχάσῃ τὴ γενιά της καὶ τὸ χρέος της.»

— Ρίξε τ' ἄρματα, Γιώργαινα, τῆς φώναξαν οἱ Ἀρβανίτες ἀπ' ἔξω, κι ἄνοιξε τὸν Πύργο. Δὲν εἶναι ἐδῶ τὸ Σούλι, ἐδῶ εἶσαι σκλάβα τοῦ πασᾶ καὶ τῶν Ἀρβανιτᾶδων. Ἄμα ρίξης τ' ἄρματα, θὰ γλιτώσῃς.

— Κι ἂν ἔπесе τὸ Σούλι, κι ἂν τούρκεψε ἡ Κιάφα, ἡ Δέσπω ἀφέντες Λιάπηδες δὲν κάνει· καὶ τὸν Πύργο δὲ θὰ τὸν ἀνοίξω· κανέναν δὲ θὰ τὸν ἀνοίξῃ.

— Ἐδῶ στὸ χωριὸ τοὺς πατριῶτες σας, ἄλλους τοὺς σφάξαμε καὶ ἄλλους τοὺς σκλαβώσαμε. Ἀπὸ πεθαμένες κάλλιο σκλάβες· ἀνοίξτε.

— Ἄν σφάξατε καὶ σκλαβώσατε ἄλλους, ἐμᾶς οὔτε θὰ μᾶς σφάζετε οὔτε θὰ μᾶς σκλαβώσετε. Ἀπὸ σκλάβες κάλλιο πεθαμένες.

Ὅταν λιγόστεψε τὸ μαρουτί καὶ ἡ Δέσπω ἔβλεπε πῶς κάθε ἀντίστασις πιά ἦταν ἀνώφελη, μάζεψε γύρω της τὶς ἄλλες.

— Ἐγὼ τὸ ἀποφάσισα· κάλλιο θάνατος παρὰ σκλαβιά. Ἐσεῖς τί θ' ἀποφασίσετε; Λέγε ἐσύ, πρώτη θυγατέρα· τί θ' ἀποφασίσῃς; Ἐσύ, ἡ δευτέρα· τὸ ἀποφασίσεις; Ἐσύ, ἐσύ...

— Ἀπὸ σκλαβιά κάλλιο θάνατος, φώναξαν ὅλες.

— Μπρὸς τότε· νὰ μαζέψωμε ἐδῶ στὴ μέση ὅσο μαρουτί περισσεύει. Καὶ ἀφοῦ τὸ μαζέψωμε, νὰ ρίξωμε ἐπάνω τ' ἄρματά μας.

Ἐτρεξαν ὅλες καὶ τὸ μάζεψαν· καὶ ὅλα τ' ἄρματα τὰ ἔριξαν πάνω στὸ σωρό. Ἡ Δέσπω ἄρπαξε ἕναν ἀναμμένο δαυλὸ. Ἄναψαν τὰ φυσέκια.

Σὲ μιὰ στιγμή πυκνὸς καπνὸς τύλιξε τὶς λεβέντισσες καὶ οἱ φλόγες τὶς ἔζωσαν λυτρωτικές.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Πύργος τοῦ Δημοῦλᾶ στήν Ἡπειρο, ἀνάμεσα στήν Πρέβεζα καὶ τὴν Ἄρτα.—πολεμίστρα στενὸ ἀνοιγμα σὲ τεῖχος, πολεμότροπα· ὅσοι εἶναι μέσα πυροβολοῦν ἀπ' αὐτὴ τοὺς ἐχθροὺς πού εἶναι ἔξω.—Λιάπηδες Ἄρβανίτες πού κατοικοῦν στὸ ΝΑ τμήμα τῆς Ἀλβανίας.

Περιεχόμενο. Ἡ πράξη αὐτὴ τῆς Δέσπως ἐγίνε τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1803.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἀπὸ τὸ ἀοριστικὸ θέμα σχηματίζονται οἱ ἀκόλουθοι χρόνοι καὶ τύποι τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς.

1. **Ὁ ἀόριστος τῆς ὀριστικῆς.** Ἐχει καταλήξεις -α -ες -ε -αμε -ατε -αν καὶ πρὶν ἀπ' αὐτές, συνήθως, τὰ σύμφωνα σ, ξ, ψ· ἀποφάσις, ἀποφάσεις, μάζεψε, σκλαβώσαμε, σφάζετε, ἐτρεξαν.

(Ἀργότερα θὰ μάθωμε γιὰ τοὺς ἄσιγμους ἀορίστους, δηλ. γιὰ ὅσους ἔχουν ἄλλα γράμματα πρὶν ἀπὸ τίς καταλήξεις.)

Ὡς πρὸς τὴν αὐξησὶν ὁ ἐνεργητικὸς ἀόριστος ἀκολουθεῖ τὸν ἐνεργητικὸν παρατατικὸν· ἔζωνα - ἔζωσα, φώναξα - φώναξα.

2. **Ὁ ἀόριστος τῆς ὑποταχτικῆς.** Ἐχει καταλήξεις -ω -ης -η -ωμε -ετε -ουν καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὲς ὅ,τι σύμφωνα ἔχει ὁ ἀόρ. τῆς ὀριστ.: νὰ μὴν ἐξαῇ.

3. **Ὁ στιγμιαίος μέλλοντας τῆς ὀριστικῆς.** Εἶναι ἀπαράλλαχτος μὲ τὸν ἀόρ. τῆς ὑποταχτικῆς· σχηματίζεται ἀπ' αὐτὸν καὶ τὸ μόριο θά· θὰ δείξωμε.

4. **Ὁ ἀόριστος τῆς προσταχτικῆς.** Ἐχει, ὅπως καὶ ὁ ἐνεστώτας, μόνο β' πρόσωπο· καταλήξεις -ε -τε, καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὲς ὅ,τι σύμφωνα ἔχουν καὶ οἱ ἀόριστοι ὀριστικῆς καὶ ὑποταχτικῆς· ζῶσε -ζώστε, ἀνοίξε -ἀνοίξτε, ἀναψε -ἀνάψτε. Συχνά ὁμως πρὶν ἀπὸ τὸ -τε τὸ ξ γίνεται χ καὶ τὸ ψ γίνεται φ· ἀνοίχτε, ἀνάψτε. Ἀντὶς γιὰ φ γράφομε ν, ὅταν τὸ ρῆμα τελειώσῃ σὲ -αὐὼ ἢ εὐὼ· παῖτε, χορεύτε.

Λέμε συνήθως κλείδωσέ το, ἀλλὰ πῶσ' το. Δηλαδή τὸ β' ἐνικό πρόσωπο τοῦ δισύνλλαβου ἐνεργητικοῦ ἀορίστου τῆς προσταχτικῆς χάνει κανονικὰ τὸ -ε, ὅταν ἀκολουθῇ ἀδύνατη τριτοπρόσωπη ἀντωνυμία. Τὸ δῶσε χάνει συνήθως τὸ ε καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ μου καὶ τὸ μας· δῶσ' του, δῶσ' μου, δῶσ' μας.

5. **Τὸ ἀπαρέμφατο.** Ἐχει κατάληξιν -ει καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὴ ὅ,τι σύμφωνα ἔχουν οἱ ἀόριστοι ὀριστικῆς, ὑποταχτικῆς, προσταχτικῆς· ζώσει, τυλίγει, ἀνάψει. Τὸ ἀπαρέμφατο εἶναι τύπος ἄκλιτος· δὲ λέγεται μόνο του· μαζὶ μὲ τὸ ἔχω σχηματίζει τὸν παρὰ κείμενον, μὲ τὸ εἶχα τὸν ὑπερσυντέλικον καὶ μὲ τὸ θὰ ἔχω τὸ συντελεσμένον μέλλοντα· ἔχω ζώσει, εἶχα ἀνοίξει, θὰ ἔχω μαζέψει. Ἀπὸ τὴν ὑποταχτικὴν τοῦ ἔχω καὶ τὸ ἀπαρέμφατο σχηματίζεται ὁ παρακείμενος τῆς ὑποταχτικῆς.

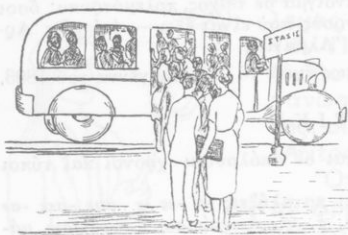
ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Λέγε ἀπαγορευτικὰ (μὴ καὶ ὑποταχτικὰ) ὅσα ρήματα ἀκούς στὴν προσταχτικὴ. (Παράδειγμα· ζῶσε - μὴ ζώσης, κορύψτε - μὴ κορύψετε). Ἀκουσε, δεῖξε, ἔφαγε, φώναξε, ψῆστε, ἀνοίξε, μαζέψτε, ἀποφασίστε, τρέξετε.

Γύμνασμα. Ὅσα ρήματα στὸ κείμενον εἶναι στὴν ἐνεργητικὴ φωνή, ἀνάλυσέ τα γραμματικὰ· γράψε δηλ. γιὰ τὸ καθένα σὲ τι πρόσωπο, ἀριθμὸν, χρόνον καὶ ἐγκλίσην βρίσκειται. (Παράδειγμα· ἐτρεξαν γ' πληθυντικὸν πρόσωπον τοῦ ἀορίστου τῆς ὀριστικῆς).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς καὶ νὰ γράψῃς καὶ στὰ τρία γένη, στὴν ὀνομαστικὴν τοῦ ἐνικοῦ, τὰ ἐπιθέτα πού σημαίνουν· ἐκεῖνον πού ἔχει βάθος, βάρος, μᾶκρος, πᾶχος, πλάτος, φάρδος· ἐκεῖνον πού ἔχει τὸ χρώμα τῆς στάχτης, τοῦ καναρινίου, τῆς θάλασσης, τοῦ ψιστικιοῦ, τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ χρυσαφιοῦ.

Στή στάση τοῦ λεωφορείου σχηματίζεται οὐρά. Μαζευόμαστε λίγοι λίγοι καὶ στεκόμαστε δυὸ δυὸ, ἢ μιὰ δυάδα πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ὁ Διονύσης καὶ ὁ Γεράσιμος στέκονται καὶ περιμένουν κι αὐτοί. Κρατοῦν τὶς σάκες τους. Εἶναι συμμαθητὲς καὶ γυρίζουν στὰ σπίτια τους ἀπὸ τὰ πρωινὰ τους μαθήματα. Μὰ τὸ λεωφορεῖο ἀργεῖ.

— Καθυστέρηση, φαίνεται, λέει ἕνας κύριος στὸ διπλανό του.

— Καὶ δὲ φαντάζεσαι πόσο βιάζομαι, λέει ὁ Γεράσιμος στὸ Διονύση.

— Γιατί βιάζεσαι;

— Πεινώ, καημένε. Κι ἔχει γοῦστο νὰ μὴ μᾶς πάρῃ τὸ πρῶτο λεωφορεῖο ποὺ θά ῥθῃ. Εἴμαστε, βλέπεις, λίγο πίσω στὴν οὐρά. Κι αὐτὲς οἱ οὐρές!... Πέρσι, ποὺ δὲ σχηματίζονταν οὐρές, χωνόμουν ἀνάμεσα στους μεγάλους, πιανόμουν ἀπὸ τὸ σίδερο τῆς πόρτας καὶ βρισκόμουν μέσα μετὺ τῶν πρώτων. Τώρα πρέπει, λέει, νὰ περιμένης τῇ σειρᾷ σου.

— Καὶ σοῦ φαίνεται σωστὸ αὐτὸ ποὺ ἔκανες; Ἐσὺ χωνόσουν καὶ πιανόσουν ἀπὸ τὴν πόρτα, δὲ συλλογιζόσουν ὅμως πῶς ἀδικοῦσες ἄλλους παίρνοντάς τους τῇ σειρά; Ἐκεῖνοι δὲ βιάζονταν;

— Σωστά μιλεῖς, Διονύση, εἶπε ἕνας ἡλικιωμένος ἄνθρωπος, ποὺ στεκόταν ἀπὸ πίσω τους φορτωμένος μ' ἕνα δίχτυ ψώνια. Ἦταν ὁ κύρ Ἀντρέας, γείτονας τῶν δυὸ παιδιῶν καὶ οἰκογενειακὸς τους φίλος. Ἐμεῖς, σὰν ἤμαστε νέοι, τοὺς σεβόμαστε τοὺς μεγαλύτερους μας.

— Ναί, τοὺς σεβόσαστε, κύρ Ἀντρέα, εἶπε ὁ Διονύσης· τὸ ξέρω· μᾶς τὸ εἶπε κι ὁ δάσκαλός μας· μὰ κι ἐμεῖς τοὺς σεβόμαστε. Μὴν ἀκοῦτε τί ἔλεγε ὁ Γεράσιμος· ἀστειευόταν δίχως ἄλλο.

— Τοὺς σέβεστε, παιδιά μου· μόνο ποὺ δὲν τὸ δείχνετε πάντα ὅπως πρέπει.

Ὁ Γεράσιμος κοκκίνισε καὶ δὲν εἶπε λέξη. Στὸ ἀναμεταξύ παρουσιάζεται καὶ τὸ λεωφορεῖο. Ἡ οὐρά προχωρεῖ μετὰ τάξη. Ἔρχεται καὶ ἡ σειρά τῶν δυὸ παιδιῶν καὶ τοῦ κύρ Ἀντρέα καὶ μπαίνουν. Ἐχει μάλιστα θέση καὶ γιὰ νὰ καθίσουν. Μὰ ὁ Γεράσιμος προχωρεῖ, στέκει ὀρθίος καὶ ἀφήνει τὴ θέση γιὰ ἕνα μεγαλύτερό του.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. οὐδὰ (μεταφορικά) μιὰ ἢ περισσότερες σειρὲς ἀνθρώπων πού στέκονται μὲ τάξιν καὶ περιμένουν γιὰ κάτι.

Περιεχόμενο. Πῶς χαρακτηρίζεις τὰ δύο παιδιά ἀπ' ὅσα λένε καὶ κάνουν;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ξεχώρισε ἀπὸ τὸ σημερινὸ κείμενο τὰ ῥήματα *βιάζομαι, φαντάζεσαι, σχηματίζεται, μαζεύομαστε, σέβεστε, στέκονται καὶ χωνόμεν, χωνόουν, ἀπεινεύταν, σεβόμαστε, σεβόσαστε, σχηματίζονταν, γιὰ νὰ βρῆς πῶς κλίνονται τὰ ῥήματα τῆς α' συζυγίας στὸν ἐνεστώτα καὶ τὸν παρατατικὸ τῆς ὀριστικῆς τῆς παθητικῆς φωνῆς.*

2. **Στὸ α' πληθυντικὸ** πρόσωπο ὁ ἐνεστώτας καὶ ὁ παρατατικός εἶναι ὁμοιοί, ἔχουν τὴν ἴδια κατάληξιν, *-όμαστε*· γι' αὐτὸ πρέπει, ὅταν γράφωμε, νὰ φροντίζωμε νὰ σχηματίζωμε τὴ φράσιν ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ γίνεταί σύγχυσις. Πρόσεξε στὸ κείμενο πῶς ξεχωρίζει ὁ ἐνεστώτας *σεβόμαστε* ἀπὸ τὸν παρατατικὸν *σεβόμαστε*.

3. **Στὸ β' πληθυντικὸ** πρόσωπο τοῦ ἐνεστώτα δὲν εἶναι σωστὸ νὰ μεταχειρίζομαστε, ὅπως κάνουν μερικοί, τὴν κατάληξιν *-όσαστε*, γιατί τότε γίνεται σύγχυσις μὲ τὸν παρατατικὸν χωρὶς καμιάν ἀνάγκη· τὸ σωστὸ θὰ ἦταν νὰ μεταχειρίζομαστε πάντα γιὰ τὸν ἐνεστώτα τὴν κατάληξιν *-ετε*: (*ἐσεῖς τώρα*) *μαζεύετε, στέκεστε, φαντάζεστε, βιάζεστε, βρίσκεστε*, καὶ μόνο γιὰ τὸν παρατατικὸν τὴν κατάληξιν *-όσαστε*: (*ἐσεῖς τότε*) *μαζεύοσαστε, στεκόσαστε, φανταζόσαστε, βιαζόσαστε, βρίσκοσαστε*.

4. **Ὁρθογραφικὴ παρατήρηση.** Τὸ *-ομε* καὶ τὸ *-ετε* εἶναι καταλήξεις τοῦ πληθυντ. τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς, τὸ *-ομαι* καὶ τὸ *-εται* καταλήξεις τοῦ ἐνικοῦ τῆς παθητ., καὶ πρέπει νὰ τίς ξεχωρίζωμε μὲ προσοχὴν ὅταν γράφωμε: *ἐμεῖς δένομε, σηκώνομε, μαζεύομε, τυλίγομε, λούζομε· ἐγὼ δένομαι, σηκώνομαι, μαζεύομαι, τυλίγομαι, λούζομαι*.—*ἐσεῖς χάνετε, ἀπλώνετε, κουρεύετε, ρίχνετε, δανεῖζετε*· αὐτὸς *χάνεται, ἀπλώνεται, κουρεύεται, ρίχνεται, δανεῖζεται*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησις. Ἀνάλυσεν γραμματικὰ τὰ ῥήματα: *σηκώνομεν, ἀγωνίζεται, ἀγωνιζόσατε, ἀναπύσομαι, θρεφύεται, γιαιρεύεται, δροσιζόουν, ὀπλιζόταν, διορθωνόμαστε* (τότε), *πειθόμαστε* (τώρα), *ξημερωνόσουν*. (Παράδειγμα: *σηκώνομεν*· α' ἐνικὸ πρόσωπον τοῦ παρατατ. τῆς ὀριστικῆς.)

Γύμνασμα. Ἀντικατάστης τίς γραμμοῦλες μὲ *ε* ἢ *αι*, ὅπου ταιριάζει τὸ καθένα: *Ὁ ἴνας φεύγει καὶ ὁ ἄλλος ἔρχεται. Τί θέλει—; Ὁ,τι γράφει—, δὲν ξεγράφει—. Τί γράφει— αὐτοῦ, παιδιά; Ἐγὼ ἔρχομαι— καὶ ἐσεῖς φεύγετε—. Σνήθησια ἀπὸ μικρὸς καὶ πλένομαι— ταχτικά. Πάντα πλένομαι— τὰ χέρια μας πρὶν ἀπὸ τὸ φαί. Προσέχει— σ' αὐτὰ πὺν σὰς λέω; Μάλιστα, προσέχομαι—. Ὅποιος ἀνακατεῖται— μὲ τὰ πύργα τὸν τῶν οἱ κότες. Γιὰ νὰ φτιάσεται— αὐτὸ τὸ γλύκισμα, παίρνει— ἀλεύρι, αὐγά, βούτυρο καὶ ζάχαρη καὶ τὰ ζυμώνει— ὅλα καλά.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε τίς παρακάτω φράσεις προσθέτοντας πνεύματα, τόνους καὶ κόμματα καὶ κρατώντας ἢ παραλείποντας, ὅπως πρέπει, τὸ τελικὸν ν: *Ἦθελα νὰ κοψω μηλα γιὰ το(ν) πατέρα καὶ τη(ν) μητέρα ἀλλὰ εἶδα πὺς δε(ν) εἶναι ἀκομή ὡριμα.—Ἐγὼ τον ζητοῦσα στη(ν) καλυβα ἐκεῖνος κοιμοταν ησυχος στη(ν) ἀμνονδια κοντά στο(ν) ποταμό.—Ἀν καὶ φοβόμαι μὴπως βρεξῇ εἰμαι υποχρεωμένος νὰ ξεκινήσω μόλις μου τηλεφωνήσουν.*

Θανάσης. Δὲ μᾶς μι-
λεῖς, Βάσο; Ποῦ τρέχει ὁ λο-
γισμός σου; Σὰ νὰ ὄνειρεύε-
σαι μὲ ἀνοιχτὰ μάτια.

Βάσο. Σὰ νὰ ὄνειρεύο-
μαι; Ἀλήθεια ὄνειρεύομαι,
Θανάση. Σὲ μιὰ βδομάδα τε-
λειώνομε τίς ἐξετάσεις. Καί

σὲ δέκα μέρες θὰ εἶμαι στὸ χωριό μου, στὰ ψηλὰ βουνά. Ἐκεῖ
τρέχει ὁ λογισμός μου.

Θανάσης. Κι ἐγὼ σὲ δέκα μέρες θὰ βρίσκωμαι στὸ δικό
μου τὸ χωριό, πλάι στὴ θάλασσα, στὴ μεγάλη ξανθὴ ἀμμουδιά.

Βάσο. Ποῦ θὰ φλογίζεται δηλαδή ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ θὰ
φλογίζεσαι κι ἐσύ.

Θανάσης. Ἔτσι λές; Δὲν ξέρεις, Βάσο, ἀπὸ θάλασσα,
ὅπως δὲν ξέρω κι ἐγὼ ἀπὸ ψηλὰ βουνά. Κάθε μέρα, πρὶν ἀπὸ τὸ
μεσημέρι, θὰ βουτῶ στὰ δροσερὰ νερὰ τοῦ γιαλοῦ μας, θὰ κο-
λυμπῶ, θὰ δροσιζῶμαι καὶ ὕστερα θὰ ξαπλώνωμαι στὴν ἀμμου-
διά. Ἄς πάη τότε νὰ καίη ὁ ἥλιος ὅσο θέλει· τίς φλόγες του
θὰ τίς νικᾷ πότε ὁ μπάτης, πότε τὸ μελτέμι.

Βάσο. Δροσιζοῦ λοιπὸν καὶ ἄς δροσιζῶνται καὶ οἱ καη-
μένες οἱ ἀκρογιαλές σου μὲ τὸ ἀεράκι. Ποῦ νὰ ἦσουν στὰ βουνά
μας, νὰ βλέπης τοὺς βοσκοὺς στὰ στανοτόπια τους νὰ τυλί-
γωνται στίς κάπες τους μέσα στὴν καρδιά τοῦ καλοκαιριοῦ,
ἀκόμη καὶ ὅταν βγαίνῃ πιά ὁ ἥλιος, ὅταν χρυσώνωνται ἀπὸ τίς
ἀκτίνες του οἱ κορυφές!

Θανάσης. Εἴπαμε νὰ δροσιζόμαστε, ὄχι καὶ νὰ ξεπα-
γιαζόμε.

Βάσο. Βουνά, ψηλὰ βουνά! Πότε θὰ δῶ τὰ ἑλατά σας
νὰ ὑψώνωνται πυκνὰ καὶ περήφανα! Δὲν ξέρεις πόσο εὐχάρι-
στο εἶναι νὰ τρέχη κανεὶς μέσα στοὺς ἴσκιους τους καὶ νὰ αἰ-
σθάνεται τὸ στήθος του νὰ φουσκώνῃ ἀπὸ τὸ βουνίσιο ἀέρα!

Θανάσης. Θάλασσα, πλατιὰ θάλασσα! Πότε θὰ δῶ τὰ
κύματά σου νὰ ὑψώνωνται ἄγρια καὶ θυμωμένα ἢ νὰ στρώνων-
ται ἡσυχὰ στὴν ἀκρογιαλιά!

Βάσο. Καλὸ ξεκαλοκαίριασμα, Θανάση, στὸ γιαλό σου.

Θανάσης. Καλὸ ξεκαλοκαίριασμα, Βασίλη, στὸ βου-
νό σου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *σταντόπια* τόποι μὲ πολλὰς στάνες, ἐγκαταστάσεις δηλ. γιὰ κοπάδια.

Περιεχόμενο. Τὰ βουνὰ καὶ οἱ θάλασσαι ἔχουν καὶ ἄλλες ὁμορφιὰς ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰς ποὺ λένε τὰ δυὸ παιδιὰ;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα σχηματίζονται, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἐνεστώτα καὶ τὸν παρατατικὸ τῆς ὀριστικῆς, καὶ ἄλλοι χρόνοι τῆς παθητικῆς φωνῆς:

1. **Ὁ ἐνεστώτας τῆς ὑποταχτικῆς.** Εἶναι ἴδιος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς καὶ μόνο ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφία διαφέρει ἀπ' αὐτὸν στὸ α' ἐνικὸ καὶ στὸ γ' πληθυντικὸ πρόσωπο: *νὰ ὀνειρεύωμαι, δταν χρυσῶν-ωνται.*

Εἶδαμε (μάθ. 57) πὺς καταλαβαίνομε ἂν ἕνας ἐνεστώτας εἶναι τῆς ὀριστικῆς ἢ τῆς ὑποταχτικῆς.

2. **Ὁ ἐξακολουθητικὸς μέλλοντας τῆς ὀριστικῆς.** Εἶναι ἀπαράλλαχτος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς· σχηματίζεται ἀπ' αὐτὸν καὶ ἀπὸ τὸ μόριο *θά*: *θὰ βρίσκωμαι.*

3. **Ὁ ἐνεστώτας τῆς προσταχτικῆς:** *δροσίζου, δροσίζεστε*· εἶναι πολὺ σπάνιος· συνήθως ἀντὶς γιὰ προσταχτικὴ μεταχειρίζομαστε τὴν ὑποταχτικὴ μὲ τὸ *νά*: *νά ἔρχῃσαι* κάθε μέρα, *νά πλένεστε* ταχτικά.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησι. Ἀνάλυσε γραμματικὰ ὅσα ρήματα τοῦ κειμένου εἶναι στὴν παθητικὴ φωνή. (Παράδειγμα: (*νά*) *ὀνειρεύῃσαι*· β' ἐνικὸ πρόσωπο τοῦ ἐνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς.)

Γύμνασμα. α) Γράψε τὶς ἀκόλουθες φράσεις βάζοντας τὰ ρήματα στὸ α' ἐνικὸ πρόσωπο (ὑποκείμενο: *ἐγώ*): *Ἐσύ, δταν σηκώνῃσαι τὸ πρωί, ἀρχίζεις νὰ ἐτοιμάζῃσαι γιὰ τὸ σχολεῖο. Πρέπει νὰ πλένῃσαι, νὰ χτενίζῃσαι καὶ νὰ ντύνῃσαι μὲ τάξη, ἀλλὰ χωρὶς νὰ χάνῃς καιρό.* Ἄν δὲ συλλογίζῃσαι τὴν ὥρα, *θὰ βρίζῃσαι ἀργὰ στὸ σχολεῖο καὶ θὰ θλίβῃσαι γιὰ τὶς παρατηρήσεις ποὺ θὰ σοῦ κάνουν.*

β) Γράψε τὶς ἴδιες φράσεις βάζοντας τὰ ρήματα στὸ γ' πληθυντικὸ πρόσωπο (ὑποκείμενο: *τὰ παιδιὰ*).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε τὰ παρακάτω ὅπως εἶναι μόνο ἀντὶ «πειτινός» γράψε «κότα» καὶ ἀντὶ «ἀδερφός», «ἀδερφή». Θὰ κάμῃς φυσικὰ καὶ ὅσες ἄλλες εἶναι ἀναγκαῖες ἔπειτ' ἀπ' αὐτό:

Ἀπὸ τοὺς πειτινοὺς ποὺ τρέφαμε στὸ χωριὸ τοὺς δυὸ τοὺς προσορίζαμε γιὰ τὸν ἀδερφὸ μου ποὺ μένει στὴν πόλη. Θὰ τοὺς στέλναμε γιὰ τὶς γιορτὲς. Τοῦ τὸ εἶχαμε γράψει καὶ τοὺς περίμενε. Ὅταν πλησίαζαν οἱ μέρες, τοῦ παραγγέλλαμε: «Τῇ Μεγάλῃ Τετάρτῃ θὰ ἔρθῃ αὐτοῦ ὁ ἑξάδερφός μας ὁ Βασίλης καὶ θὰ ἔχη μαζί του τοὺς πειτινοὺς· πέρασε ἀπὸ τὸ σπίτι του καὶ ζήτησέ τους.» Ἐγινε ὁμως καὶ καλότερο: Ὁ ἀδερφός μου κανόνισε τὶς δουλειές του στὴν πόλη, ἦρθε, χωρὶς νὰ τὸν περιμένωμε, στὸ χωριὸ τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων καὶ γιορτάσαμε τὸ Πάσχα μαζί. Ἐτοὶ γλίτωσαν καὶ οἱ πειτινοὶ τὴ ζωὴ τους, γιατί σφάξαμε ἀρνί.

Ὑπογράμμισε τὶς προσωπικὰς ἀντωνυμίας τοῦ γ' προσώπου, γιὰ νὰ τὶς ξεχωρίσῃς ἀπὸ τὰ ἄρθρα.

— Πολλά ἔχω πάθει, Ἀλκίνοε, μεγάλε βασιλιά, εἶπε ὁ Ὀδυσσεύς· ἔχω ἀγωνιστῇ μὲ ἄγριες τρικυμίες, μὲ σκληροὺς ἀνθρώπους, μὲ φοβερά τέρατα. Τ' ὄνομά μου ἔχει ἀκουστῇ σ' ὅλη τῇ γῇ. Μὰ νὰ ἱστορήσω δλα μου τὰ βάσανα εἶναι ἀδύνατο· πρὶν τελειώσω, θὰ ἔχωμε ξημερωθῇ.

— Ἡ νύχτα εἶναι μεγάλη, ἀπάντησε ὁ Ἀλκίνοος, καὶ θ' ἀργήσῃ ἀκόμη πολὺ νὰ ξημερώσῃ· καὶ μοῦ φέρνει τόση χαρὰ ἡ διήγησή σου, Ὀδυσσεά, ποὺ θὰ ἤθελα ν' ἀκούσω κι ἄλλα κατορθώματά σου. Καὶ τότε θὰ σὲ στείλωμε στὴν πατρίδα σου, ὅταν θὰ ἔχουν μαζευτῇ δλα τὰ δῶρα ποὺ καὶ οἱ ἄλλοι Φαίακες κι ἐγὼ θὰ σοῦ προσφέρωμε.

— Εἶχαμε ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὸ νησί τῆς Κίρκης καὶ σύμφωνα μὲ τὶς ὁδηγίες τῆς φοβερῆς αὐτῆς θεᾶς τ' αὐτιά τῶν συντρόφων μου εἶχαν βουλωθῇ καλὰ — τοὺς τὰ εἶχα φράξει μὲ κερὶ — κι ἐγὼ εἶχα δεθῇ στὸ κατάρτι χεροπόδαρα. Οἱ σύντροφοί μου μὲ εἶχαν δέσει μὲ σκοινιά, καὶ τῶν σκοινιῶν οἱ ἄκριες εἶχαν σφιχτῇ γερὰ στὸ κατάρτι. Τότε μέσα στὴ γαλήνη καὶ τὴ σιγαλιὰ ἀκούσαμε ἄξαφνα τὸ τραγούδι τῶν Σειρήνων. Μὲ τὴ γλυκιὰ καὶ μελωδική φωνή τους μὲ καλοῦσαν νὰ πάω κοντὰ τους νὰ τὶς ἀκούσω. Ἐπειδὴ τ' αὐτιά τῶν φίλων μου ἦταν βουλωμένα καὶ δὲ θὰ μ' ἄκουαν, ἄρχισα νὰ τοὺς παρακαλῶ μὲ γνεψίματα νὰ μὲ λύσουν. Γιατὶ εἶχα μαγευτῇ ἀπὸ τὴ γλύκα τοῦ τραγουδιοῦ. Μὰ οἱ σύντροφοί μου, ὅπως τοὺς εἶχα πεί ἀπὸ πρὶν, μ' ἔδесαν ἀκόμη πιὸ σφιχτά. Ἦξεραν πὼς τὸ νησί τῶν Σειρήνων θὰ ἦταν ἡ καταστροφὴ μας. Δεμένος λοιπὸν στὸ κατάρτι, ἐξακολουθοῦσα ν' ἀκούω τὸ μαγευτικὸ τραγούδι, ὥσπου, μὲ δυνατό τράβηγμα τῶν κουπιῶν, φτάσαμε μακριὰ, ἐκεῖ ποὺ ἡ φωνὴ δὲν ἀκούεταν πιά. Τότε οἱ σύντροφοί μου ἐβγαλαν ἀπὸ τ' αὐτιά τους τὸ κερὶ, μὲ ἔλυσαν ἀπὸ τὰ δεσμά, κι ἐξακολουθήσαμε τὸ ταξίδι μας.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Σειρήνες μυθικά ὄντα, πλάσματα τῆς φαντασίας τῶν ἀρχαίων· εἶχαν πρόσωπο ὥραιας γυναίκας, ἀλλὰ πτεροῦγες καὶ πόδια ὀρνίου· τραγουδοῦσαν μελωδικά, ἀλλὰ σκότωναν τοὺς ταξιδιώτες πὺν μαγεμένοι ἀπὸ τὸ τραγούδι τοὺς πλησίαζαν στὸ ἀκρογιάλι τοὺς.—*Ἀλκίνοος* βασιλιάς τῆς χώρας τῶν Φαιάκων (τῆς Κέρκυρας).—*Κίρκη* μυθική μάγισσα, πὺν εἶχε μεταμορφώσει τοὺς συντρόφους τοῦ Ὀδυσσεῦ σὲ χοίρους καὶ πὺν ἀναγκάστηκε ἔπειτα νὰ τοὺς ξαναδῶσῃ τὴν ἀνθρώπινη μορφή τοὺς.

Περιεχόμενο. Πῶς θὰ μποροῦσε νὰ διηγηθῇ ἀργότερα σὲ κανένα φίλο του ὁ Ἀλκίνοος ὅσα ἀκουσε ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεῦ γιὰ τὶς Σειρήνες;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. **Τὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο.** Τελειώνει κανονικά σὲ -θῆ ἢ -τῆ.

Τὸ -τῆ μπαίνει, ὅταν τὸ προηγούμενο γράμμα εἶναι σ ἢ χ ἢ φ ἢ ψ πὺν πὺν παραφέρεται φ· ἀγωνιστῆ, σφιχτῆ, σκαφτῆ, μαζευτῆ· τὸ -θῆ μπαίνει, ὅταν τὸ προηγούμενο γράμμα εἶναι φωνῆεν ἢ ἄλλο σύμφωνο ἐκτὸς ἀπὸ σ, χ, φ· ξημερωθῆ, ἀπομακρυνθῆ.

Ἀργότερα θὰ γίνῃ λόγος γιὰ ἀπαρέμφατα πὺν δὲν ἔχουν οὔτε τ οὔτε θ πρὶν ἀπὸ τὸ -ῆ.

Ὅπως τὸ ἐνεργητικὸ ἔτσι καὶ τὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο εἶναι τύπος ἄλλιτος καὶ δὲ λέγεται ποτὲ μόνο του· μαζὶ μὲ τὸ ἔχω σχηματίζει τὸν **παθητικὸ παρακείμενο**, μὲ τὸ εἶχα, τὸν **ὑπερσυντέλικο**, καὶ μὲ τὸ θὰ ἔχω, τὸ **συντελεσμένο μέλλοντα**· ἔχω ἀγωνιστῆ, εἶχαμε ἀπομακρυνθῆ, θὰ ἔχωμε ξημερωθῆ.

2. **Ἡ παθητικὴ μετοχή.** Ἔχει κατάληξη ἀρσ. -μένος, θηλ. -μένη, οὐδ. -μένο καὶ κλίνεται σὰν τὰ ἐπίθετα. Ἡ κατάληξη -μένος, -μένη, -μένο **γράφεται μὲ δύο μ**, -μμένος, -μμένη, -μμένο, ὅταν τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα τοῦ ρήματος τελειώνει σὲ χειλικὸ σύμφωνο β, π, φ· αἰείβομαι - αἰειμμένος, σκάβομαι - σκαμμένος, ἐγκαταλείβομαι - ἐγκαταλειμμένος, βάφομαι - βαμμένος, γράφομαι - γραμμένος. Τῶν ρηματικῶν σὲ -εῖω, -εῖμαι ἢ μετοχὴ **γράφεται μὲ ἓνα μ**· κουρεμένος, μαγεμένος, γιαιρεμένος, σακατεμένος, φντεμένος, ὄνειρεμένος. Ἡ παθητικὴ μετοχὴ τοῦ παύομαι εἶναι πανμένος.

Μαζὶ μὲ τὸ ἔχω ἢ παθητικὴ μετοχὴ σχηματίζει περιφραστικούς χρόνους ἰσοδύναμους περίπου μ' ἐκείνους πὺν σχηματίζονται ἀπὸ τὸ ἔχω καὶ τὸ ἐνεργητικὸ ἀπαρέμφατο· ἔχω, εἶχα, θὰ ἔχω δεμένο (ἀντί· ἔχω, εἶχα, θὰ ἔχω δέσει).

Μαζὶ μὲ τὸ εἶμαι ἢ παθητικὴ μετοχὴ σχηματίζει περιφραστικούς χρόνους ἰσοδύναμους περίπου μ' ἐκείνους πὺν σχηματίζονται ἀπὸ τὸ ἔχω καὶ τὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο· εἶμαι, ἦμουν, θὰ εἶμαι δεμένος (ἀντί· ἔχω, εἶχα, θὰ ἔχω δεθῆ).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Λέγε τοὺς ἀντίστοιχους περιφραστικούς χρόνους ἐκείνων πὺν ἀκοῦς. (Παράδειγμα· τὸ ξύλο εἶχε σκοιστῆ - τὸ ξύλο ἦταν σκοιμένο· ὁ Κώστας εἶχε κουρασθῆ - ὁ Κ. εἶναι κουρασμένος.) Τ' ὄνομά μου ἔχει ἀκουστῆ. Τ' αὐτιά μου ἔχουν βουλωθῆ. Τὰ σκονιά ἦταν δεμένα στὸ κατάρι. Εἶχα μαγευτῆ ἀπὸ τὴ γλύκα τοῦ τραγουδιοῦ. Εἶμαι λυμένος.

Γύμνασμα. Ἀνάλυσε γραμματικά τὰ ρήματα τοῦ κειμένου, ὅσα εἶναι σὲ χρόνους σχηματισμένους ἀπὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο ἢ παθητικὴ μετοχὴ.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε τὶς παρακάτω φράσεις προσθέτοντας στὰ ρήματα τὶς καταλήξεις πὺν λείπουν· Ἐσὺ χωρὶς λόγο μαλὼν— τὸ παιδί καὶ τὸ ἐμποδίζ— νὰ παίζ— ἀρνήν το καὶ ἄς παίζ— ὅσο θέλ—, Ἀν ἐμεῖς ἔχ— σύστημα στὴ μελέτη μας, θὰ προοδεῖ— σταθερά. Μὴ θέλ— νὰ τὰ ἔχ— ὅλα εὐό.

Δὲ θὰ παραδεχτήτε βέβαια καὶ οὔτε μπορεῖ νὰ παραδεχθῇ κανένας πὼς εἶναι δυνατό νὰ μεταμορφωθοῦν ἄνθρωποι σὲ ζῶα ἢ φυτά· ἀλλὰ οἱ παλαιοὶ ἄνθρωποι φαντάστηκαν πολλές τέτοιες μεταμορφώσεις καὶ εἶναι διασκεδαστικὸ ν' ἀκοῦμε τέτοιους μύθους, καὶ ἄρκετὰ ἔχομε νὰ διδαχτοῦμε ἀπ' αὐτοῦς. Βλέπομε πόσο νόστιμα ἐρμηνεύτηκαν ἀπὸ τὸ λαὸ διάφορα χαρακτηριστικὰ πουλιῶν καὶ ἄλλων ζώων. Ἐτοιμασθῆτε ν' ἀκούσετε τὸ μῦθο τῆς δεκοχτούρας.

Μιά νέα γυναῖκα εἶχε κακὴ πεθερά, ποὺ τὴ βασάνιζε πολὺ. Ὅλο τὴ μάλωνα, ὅλο τὴν ἔβαζε κι ἔκανε βαριές δουλειές. σὲ ἀκατάλληλες ὥρες, καὶ ποτὲ ἡ δουλειὰ τῆς δὲν τῆς ἄρесе.

— Πάλι, βλέπω, ἐτοιμάστηκες νὰ λουστῆς καὶ νὰ χτενιστῆς καὶ νὰ συγυριστῆς. Ὁ νοῦς σου ὅλο στὰ λουσα εἶναι. Τὴν περασμένη βδομάδα δὲ λούστηκες; Ἐγὼ ἔχω νὰ λουστῶ δυὸ μῆνες. Ἀνασκουμπώσου κι ἔχομε δουλειές. Ἐχτὲς δὲν ἀνοίχτηκε καὶ δὲν καθαρίστηκε ὁ στάβλος. Νὰ καθαριστῇ σήμερα. Νὰ ποτιστῇ τὸ ἄλογο. Ν' ἄρμεχτοῦν οἱ κατσίκες. Νὰ πλυθοῦν τὰ ροῦχα καὶ ν' ἀπλωθοῦν. Νὰ σκιστοῦν ξύλα καὶ νὰ μαγειρευτῇ τὸ φαί. Ὁ ἄντρας σου εἶπε πὼς τὸ ἀπομεσήμερο θὰ σὲ πάρῃ μαζί του στὸ χωράφι. Νὰ ἐτοιμασθῆτε καὶ νὰ πᾶτε νωρὶς καὶ νὰ γυρίσετε πρὶν σκοτεινιάσῃ. Ὅχι σὰν προχτές, ποὺ νυχτωθήκατε.

Μιὰν αὐγὴ τῆς λέει : «Ζυμώθηκε τὸ ἀλεύρι ;»

— Ζυμώθηκε.

— Γρήγορα νὰ πλαστοῦν τὰ ψωμιά καὶ νὰ ψηθοῦν.

Πλάστηκαν τὰ ψωμιά. Ἐγιναν δεκαοχτώ. Ὅταν ὁμοῦς ἀνάφτηκε ὁ φούρνος καὶ ἔμπαιναν τὰ ψωμιά μέσα, ἡ γριά τοὺς ἔριξε μιὰ γρήγορη ματιά καὶ τῆς φάνηκαν δεκαεννιά. Ἀφοῦ ψήθηκαν, τὰ μέτρησε καὶ τὰ ἔβγαλε δεκαοχτώ.

— Γιατί εἶναι δεκαοχτώ ;

— Δεκαοχτώ ἦταν, ἀποκρίθηκε ἡ νέα.

— Ὅχι, δεκαεννιά.

— Δεκαοχτώ.

Ἡ γριά μὲ τόση ἐπιμονὴ καὶ κακία ἀπαιτοῦσε ἀπὸ τὴ νύφη τῆς νὰ βρῇ τὸ δέκατο ἔνατο ψωμί, ποὺ ἡ δύστυχη νέα, ἀπελπισμένη, παρακάλεσε τὸ Θεὸ νὰ τὴν κάμῃ πουλί, γιὰ νὰ γλιτώσῃ.

Ὁ Θεὸς τὴ σπλαχνίστηκε καὶ τὴ μεταμόρφωσε σὲ πουλί. Μὰ καὶ πουλὶ ἀκόμη, ἐκεῖνη ἐξακολουθεῖ νὰ φωνάζῃ τὸ δίκιο τῆς : δεκοχτώ, δεκοχτώ !

Εἶναι ἡ δεκοχτούρα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. δεκοχτούρα ἔνα πουλί πού μοιάζει μέ περιστέρι.
Περιεχόμενο. Γιατί οἱ παλιοὶ ὀνόμασαν δεκοχτούρα τὸ πουλί αὐτό;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. *Ὁ παθητικὸς ἀόριστος τῆς ὀριστικῆς.* Τελειώνει κανονικὰ σὲ -θηκα -θηκαν -θηκαμε -θήκατε -θηκαν ἢ -τηκα -τηκες -τηκε -τήκαμε -τήκατε -τηκαν· τὸ θ ἢ τὸ τ μπαίνουν ἀνάλογα μέ τὸ προηγούμενο γράμμα, ἀκριβῶς ὅπως καὶ στὸ ἀπαρέμφατο: νυχτώθηκα, βάλθηκα, ἀπομακρύνθηκα, σύρθηκα· φαντάστηκα, διδάχτηκα, κρύφτηκα, παιδεύτηκα.

Ὁ παθητ. ἀόριστος σχηματίζεται ἀπὸ τὸ ἀοριστ. θέμα τῆς παθητ. φωνῆς. Ἀπὸ τὸ ἴδιο θέμα σχηματίζεται καὶ τὸ παθητ. ἀπαρέμφατο, πού εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα. Ἀπ' αὐτὸ σχηματίζονται καὶ οἱ παρακάτω χρόνοι.

2. *Ὁ παθητικὸς ἀόριστος τῆς ὑποταχτικῆς.* Τελειώνει σὲ -θῶ -θῆς -θῇ -θοῦμε -θῆτε -θοῦν ἢ -τῶ -τῆς -τῇ -τοῦμε -τῆτε -τοῦν· νυχτωθῶ, βαλθῶ, ἀπομακρυνθῶ, συρθῶ· φαντασθῶ, διδαχθῶ, κρυφθῶ, παιδευθῶ.

Τὸ γ' ἐνικό πρόσωπο εἶναι ἀπαράλλαχτο μέ τὸ ἀπαρέμφατο.

3. *Ὁ στιγμιαίος παθητικὸς μέλλοντας.* Εἶναι ἀπαράλλαχτος μέ τὸν ἀόριστο τῆς ὑποταχτικῆς· σχηματίζεται ἀπ' αὐτὸν καὶ τὸ μόριο *θά*: *θα* πλυνθῶ, *θα* χτενισθῶ.

4. *Ὁ παθητικὸς ἀόριστος τῆς προσταχτικῆς.* Τὸ β' πληθυντικὸ πρόσωπο τοῦ εἶναι τὸ ἴδιο μέ τὸ β' πληθυντικὸ τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου τῆς ὑποταχτικῆς, ἀλλὰ δὲ συνοδεύεται ποτὲ ἀπὸ συνδέσμους ἢ ἄλλα μόρια, ὅπως γίνεται στὴν ὑποταχτικὴ: *πλυνθῆτε, χτενισθῆτε.*

Τὸ β' ἐνικό πρόσωπό τοῦ σχηματίζεται ἀπὸ τὸ ἐνεργητικὸ ἀοριστικὸ θέμα: *λοῦσου, φυλάξου, κρύψου, κουρέψου.*— Τῇ διαφορὰ τοῦ ἀπὸ β' ἐνικό τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου τῆς προσταχτικῆς εἶναι εὐκόλο νὰ τῇ βῆς, ἂν παραλληλίστεις λίγα παραδείγματα: *δέσε - δέσου, τάξε - τάξου, βάψε - βάψου, δροσίσε - δροσίσου, κοίταξε - κοιτάξου, βόλεψε - βόλεψου.*

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Λέγε στὴν παθητικὴ φωνὴ τίς προσταχτικὲς πού ἀκούς στὴν ἐνεργητικὴ, στὸν ἴδιο χρόνο καὶ ἀριθμὸ. (Παράδειγμα: *λύσε-λύσου, λύστε-λυνθῆτε.*) *Ντύσε-ντύστε, ἀπλώσε-ἀπλώστε, ἐτοίμασε-ετοίμαστε, ὀπλίσε-ὀπλίστε, κλείσε-κλείστε, δάνεσε-δανείστε, τύλιξε-τυλίξτε, κοιτάξε-κοιτάξτε, βάψε-βάψτε.*

Γύμνασμα. 1. Ἀνάλυσε γραμματικὰ ὅσα ρήματα τοῦ κειμένου εἶναι στὴν παθητικὴ φωνὴ καὶ σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς χρόνους πού ἔμαθες σήμερα. (Παράδειγμα: *θα παραδεχθῆτε*· β' πληθυντικὸ πρόσωπο τοῦ στιγμιαίου παθητικοῦ μέλλοντα τοῦ ρήματος *παραδέχομαι*.)

2. Ἀντίγραψε τὰ παρακάτω ρήματα βάζοντας στὴ θέση τῆς γραμμούλας ἕνα φ ἢ ἕνα ν, ὅπου πρέπει τὸ καθένα: *ρα - τηκε, θα δνειρε - τη, εἰγε φυτε - τη, όταν σκα - τη, σκε - τήκαμε, μαξε - τήκατε, βολε - τηκαν, μπερδε - τηκες, θ' ἀνα - τοῦν, κλε - τηκε, πα - τηκα.*—Βάλε καὶ τὰ τονικά σημάδια ὅπου λείπουν.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παρακάτω ρήματα στὸ β' καὶ τὸ γ' πληθυντικὸ πρόσωπο τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου τῆς ὀριστικῆς καὶ στὸ β' ἐνικό καὶ τὸ α' πληθυντικὸ τοῦ ἐνεργητικοῦ στιγμιαίου μέλλοντα. (Παράδειγμα: *ζεῶω - ζέψατε - ζεψαν - θα ζέψη - θα ζέψουμε.*) *ζῶω, ἀπλώνω, ἐνώνω, ὀργανώνω, σκίζω, συγκρίνω, ἀντικρίνω, διακρίνω, συναθροίζω, δανείζω, διώχνω, ἀπαλλάσσω, σβήνω, ράβω, μαντεύω.*

Τὰ ἔλατα ἀπλώνονται σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ ἑλληνικὰ βουνά, ἀπὸ τὸν Πάρνωνα καὶ τὸν Ταῦγετο ἴσαμε τὰ σύνορα καὶ ἀπὸ τὴν Ἥπειρο καὶ τὴν Κεφαλλονιά ὡς τὸ Ἀγιονόρος καὶ τὸ Πάγγαιο.

Τὰ κλωνάρια τοῦ ἔλατου παρ-
ρουσιάζονται σὲ ὀριζόντια πατώ-
ματα γύρω στὸν κορμό. Οἱ ὠραῖοι

αὐτοὶ κλώνοι — μπάτσες ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς — καταντοῦν δυστυχῶς βορὰ τῶν γιδιῶν. Ὀλόκληρες θημωνιές ἀπὸ χλωρὲς μπάτσες στοιβάζονται κάθε καλοκαίρι γιὰ τὴ χειμερινὴ τροφή τῶν γιδιοπρόβατων. Αὐτὴ ἡ κλαδοτομή ἔχει ταρα-
ξει τὰ ἑλληνικὰ ἔλατα. Ὀλόκληροι ἑλατιάδες ἔγιναν δάση ἀπὸ τηλεγραφόξυλα, ἀνάπηρους δηλαδὴ κορμούς, χωρὶς κλωνάρια.

Ἀπ' ὅλα τὰ δυστυχισμένα ἑλληνικὰ δασικὰ δέντρα ἐκεῖνα ποὺ ρημάζονται περισσότερο — μετὰ τὴ βαλανιδιά — εἶναι τὰ ἔλατα. Μὲ τὸν ἴδιο ρυθμὸ τῆς καταστροφῆς σὲ μερικὲς δεκα-
ετίες δὲ θὰ μείνῃ κατὰ τὴ γνώμη μου ἑλατάκι ὄρθιο πουθενά. Καὶ οἱ πολῖτες μὲ τὰ ἄγρια ἔθιμά τους, παρὰ τίς συμβουλὲς τῶν μορφωμένων, ἀντὶ νὰ προστατεύουν τὰ δάση, βοηθοῦν στὸ ἔργο τῆς καταστροφῆς. Ὅσα νέα ἔλατα γλιτώσουν ἀπὸ τοὺς λαθροῦλοτόμους κατεβαίνουν στὰ ἀστικά κέντρα τὸ χειμῶνα, ὡς δέντρα... χριστουγεννιάτικα.

Θεσπέσιο εἶναι τὸ ὄραμα τοῦ χιονισμένου ἑλατιά. Ἐνα χειμωνιάτικο ἀνέβασμα, κατὰ τὰ Χριστούγεννα λ. χ., πρὸς μιὰ ἑλατοσκέπαστη χιονισμένη κορυφή θὰ εἶναι μιὰ ἐκδρομὴ ἀλη-
σμόνητη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. ἡ βορά ἡ τροφή (λέγεται κυρίως γιὰ τὰ σαρκοφάγα ζῶα).—*θημονία* μεγάλος σωρός ἀπὸ δέματα θερισμένων σταχυῶν ἢ χόρτων· ἐδῶ, μεγάλος σωρός ἀπὸ κοιμένα κλωνάρια τῶν ἑλατων.—*κλαδοτομή* τὸ κόψιμο τῶν κλάδων.—*δ' ἐλαιάς* (πληθύντ. *ἐλαιάδες*) τόπος μὲ πολλὰ ἔλατα· ἔτσι λέγεται καὶ *πενικιάς* (ὁ τόπος μὲ πολλὰ πεύκα), *χαλικιάς* (ὁ τόπος μὲ πολλὰ χαλίγια).—*λαθροῦλοτόμος* ἐκεῖνος πού κόβει ξύλα ἀπὸ τὰ δέντρα κρυφά.—*ἀστικά κέντρα* λέγονται οἱ πόλεις.

2. **Περιεχόμενο.** Ποῦ βρίσκονται τὰ ἔλατα; Ποιοὶ τὰ καταστρέφουν καὶ γιὰτί; Πῶς φαντάζεσαι τὸ θέαμα τῶν χιονισμένων ἑλατων;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ σημερινὸ μάθημα ἔχομε πολλές **προθέσεις**. Ὅπως εἶδαμε στὸ μάθ. 8, οἱ προθέσεις εἶναι ἀκλίτες λέξεις, πού μπαίνουν ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ ὀνόματα ἢ τὰ ἐπιρρήματα γιὰ νὰ φανερώσουν μαζί τους *τόπο, χρόνο, τρόπο, σκοπὸ* κτλ.: *ἀπὸ τὸν Πάριονα* (φανερώνει τόπο), *κατὰ τὰ Χριστούγεννα* (χρόνο), *μὲ τὸν ἴδιο ρυθμὸ* (τρόπο), *γιὰ τὴ χειμερινή τροφή* (σκοπὸ).—Οἱ προθέσεις εἶναι: πέντε μονοσύλλαβες: *μέ, σέ, γιά, ὡς, πρὸς*—ἑπτὰ δισύλλαβες: *κατά, μετά, παρὰ, ἀντί(ς), ἀπὸ, χωρὶς, δίχως*—καὶ μία τρισύλλαβη: *ἴσαμε*.

2. Οἱ προθέσεις *πρὸς, μετά, κατά, παρὰ, ἀντί*, ἀπὸ μπαίνουν καὶ γιὰ πρῶτα συνθετικά σὲ σύνθετες λέξεις: *πρόσχαρος, μεταθέτω, καταλαβαίνω, παραβγαίνω, ἀντίπαλος, ἀποταρῶ*. Οἱ ἄλλες προθέσεις *μέ, σέ, γιά, ὡς, χωρὶς, δίχως, ἴσαμε* δὲ συνθέτονται ποτέ.

3. Ἡ πρόθεση *σέ* χάνει τὸ *ε* ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ *τ* τοῦ ἄρθρου καὶ γράφεται μαζί μὲ αὐτὸ σὲ μία λέξη: *στὸν κορμό, στὼν Παρῶν τὴν ὀλόμανη ῥάχη*.

4. Ἡ πρόθεση ἀπὸ κάποτε χάνει τὸ *ο* (πρὸςβαίνει δηλαδὴ *ἀ π ο κ ο π ῆ*) ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ *τ* τοῦ ἄρθρου: *ἀπ' τοὺς λαθροῦλοτόμους, ἀπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη*.

5. Στὸ κείμενο διαβάζοιμε: «ἀπὸ τὴν Ἠπειροὺ καὶ τὴν Κεφαλλονία ὡς τὸν Ἁγιονόρος» καὶ παρακάτω: «κατεβαίνουν στὰ ἀστικά κέντρα τὸ χειμῶνα ὡς δέντρα χριστουγεννιάτικα». Στὴν πρώτη φράση τὸ ὡς εἶναι πρόθεση καὶ σημαίνει ὅτι καὶ τὸ ἴσαμε· ἴσαμε τὸ Ἁγιονόρος. Στὴ δεύτερη φράση τὸ ὡς δὲν εἶναι πρόθεση· εἶναι ὁμοιωματικὸ μόριο καὶ σημαίνει ὅτι καὶ τὸ *σά(ν)*: *σὰ δέντρα χριστουγεννιάτικα*. Δὲν πρέπει νὰ μπερδεύοιμε τὸ ἓνα ὡς μὲ τὸ ἄλλο.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ὅλες τὶς προθέσεις πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Ἐμπρὸς ἀπὸ ποιά λέξη βρίσκεται ἡ καθεμιά καὶ τί φανερώνει (τόπο, χρόνο, τρόπο κτλ.);

Γύμνασμα. Συμπλήρωσε τὶς παρακάτω φράσεις βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας τὴν κατάλληλη πρόθεση. Ὑπογράμμισε τ' ἄρθρα πού ἔχουν ἐνωμένη μαζί τους τὴν πρόθεση *σέ*:

Θὰ φτιάσωμε — *λίγο*. Γράφω καλὰ — αὐτὸ τὸ μολύβι. Ἐφυγα — τὸ σπίτι καὶ πηγαίνω στὸ σχολεῖο. Ἐὐὸν νὰ βλέπης — τὰ ἐδῶ καὶ ἐγὼ — τὰ ἐκεῖ. Ἀπὸ δῶ — ἐκεῖ — τὸ μαστορο-Γιάννη καὶ τὰ κοπέλια του. Ἀνὸ γάιδαροι μαλώνανε — ξένον ἀχρῶνα. — τὴν Πόλη ἐρχομαι καὶ στὴν κορφή κανέλα. Ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει — τροφή. Θὰ εἶμαι ἐδῶ ἀπὸ τίς πέντε — τίς ἑπτὰ. Πῆγα στὸ σπίτι μου καὶ ἔφαγα — πολλή ὄρεξη.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀνάλυσε γραμματικὰ τὰ παρακάτω ῥήματα, δηλ. νὰ βρῆς σὲ ποῖο πρόσωπο, ἀριθμὸ, χρόνο καὶ ἔγκλιση εἶναι: *ἔχω στολιστῇ, φορτωνόμουν, εἴχατε ζημιωθῇ, θὰ δεχτῆτε, θὰ ἔχη ψηθῇ, νὰ ἔχετε φορτωθῇ*.

64. — ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΚΑΙ ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

1. Τὸ σκύλο κάμε σύντεκνο καὶ τὸ ραβδί σου βάστα.
2. Ὁ Μανόλης μὲ τὰ λόγια χτίζει ἀνώγια καὶ κατώγια.
3. Οὔτε ὁ Αὐγουστος χειμώνας οὔτε ὁ Μάρτης καλοκαίρι.
4. Στὸν ἴσκιο σας δὲν κάθομαι μήτε καὶ στὴ δροσιά σας.
5. Οὐδὲ σὲ γάμο ρίχνονται οὐδὲ σὲ χαροκόπι.
6. Μηδὲ ὁ βοριάς τὰ βάρεσε μηδὲ ἡ νοτιά τὰ πήρε.
7. Ἡ λευτεριά θὰ λάμψη ἐδῶ ἢ θὰ μᾶς πάρῃ ὁ Χάρος.
8. Εἴτε βουνὸ εἴτε ρέμα βρῆς, μὴ σκιάζεσαι καὶ πέρνα.
9. Ἡ βιάση ψήνει τὸ ψωμί, μὰ δὲν τὸ καλοψήνει.
10. Εἶναι χειμώνας, ἀλλὰ — δές! — οἱ μυγδαλιές ἀνθίσαν.
11. Δὲν πήρανε τὴ δημοσιά, παρὰ τὸ γιδοστράτι.
12. Μπόδια θὰ βρῆς, ὅμως γερά πολέμα καὶ προχώρει.
13. Πολλοὶ οἱ ἐχθροὶ του, ὥστόσο αὐτὸς δὲ δειλίαζε μπροστά τους.
14. Ἐνῶ καλὰ σ' ὀρμήνεψα, στραβὰ τὸ δρόμο πήρες.
15. Ἄν καὶ δὲ λείπουν οἱ χαρές, εἶναι πολλὲς κι οἱ λύπες.
16. Καί, μολονότι δὲν τὸ λές, στὰ μάτια σου τὸ βλέπω.
17. Δὲν εἶναι πανηγύρι ἐδῶ, μόνο σκληρὸς ἀγώνας.
18. Μὴν πῆτε πὼς σκοτώθηκα, νὰ μὴν κακοκαρδίσουν.
19. Ποιὸς εἶχε πεῖ ποῦ σοῦ ἔμελλε, πέτρα, νὰ βγάλῃς ρόδο;
20. Ὅ, τι γυαλίζει μὴ θαρρεῖς ὅτι εἶναι καὶ χρυσάφι.
21. Πουλὶ, σοῦ ἀνοίγω τὸ κλουβί, γιατί πονῶ γιὰ σένα.
22. Ἐσύ, ἐπειδὴ ἔχεις βιὸς πολὺ, θαρρεῖς πὼς ὅλα τὰ ἔχεις.
23. Ἀφοῦ, πατέρα, εἶς ἄρρωστος, θὰ πάω ἐγὼ στὸν τρύγο.
24. Πάρε με ἀπάνω στὰ βουνά, τί θὰ μὲ φάῃ ὁ κάμπος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *σύντεκνος* ὁ νονὸς τῶν παιδιῶν κάποιου, ὁ κουμπάρος.—*ἡ δημοσιὰ* ὁ δημόσιος δρόμος.—*γιδοςτράτι* (καὶ *γιδόστρατα*) δρόμος ἀνηφορικὸς καὶ ἀπότομος, πού μόνο οἱ γίδες μποροῦν νά τὸν ἀνεβοῦν.—*τὸ βιὸ ἡ τὸ βιὸς* (βλ. σελ. 77).

Περιεχόμενο. Ποιοὶ ἀπὸ τοὺς στίχους τοῦ κεμένου εἶναι παροιμίες καὶ ποιά εἶναι ἡ σημασία τῆς καθεμιάς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὴν α' παροιμία τοῦ κεμένου ἡ ἄκλιτη λέξη *καὶ* ἐνώνει δύο προτάσεις· στὴ β' παροιμία ἐνώνει δύο λέξεις. Οἱ ἄκλιτες λέξεις πού ἐνώνουν (συνδέουν) προτάσεις ἢ λέξεις μεταξύ τους λέγονται *σύνδεσμοι* (μᾶθ. 8).

1) Ὁ σύνδεσμος *καὶ* ἐνώνει πολὺ στενὰ τὶς προτάσεις ἢ τὶς λέξεις, σὰ νὰ τὶς μιλέχη μαζί, ὅπως φαίνεται στὶς δύο πρῶτες παροιμίες. Τὸ ἴδιο ἐνώνει δύο ἢ περισσότερα νοήματα καὶ τὸ *οὔτε*, ἀλλὰ ἀρνητικά: «*οὔτε* ὁ Αὐγουστος χεϊμώνας *οὔτε* ὁ Μάρτης καλοκαίρι», δηλ. «*καὶ* ὁ Αὐγουστος δὲν εἶναι χεϊμώνας καὶ ὁ Μάρτης δὲν εἶναι καλοκαίρι». Οἱ σύνδεσμοι αὗτοὶ λέγονται *συμπλεχτικοί*.

Στὴ θέση τοῦ *οὔτε* συνηθίζομε κάποτε τὸ *μῆτε* καὶ πῶ σπάνια τὰ *οὐδέ*, *μηδέ*. Ὁ σύνδεσμος *καὶ* γράφεται κάποτε *κι* (χωρὶς ἀπόστροφο) ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆν καὶ μάλιστα ἀπὸ *ε* (ἢ *αι*): *κι ἐγώ*.

2) Οἱ σύνδεσμοι *ἢ*, *εἴτε* χρησιμεύουν, γιὰ νὰ ξεχωρίζουν λέξεις ἢ προτάσεις. Σὲ ποιὸν στίχον τοῦ κεμένου ὑπάρχουν οἱ σύνδεσμοι αὗτοὶ καὶ ποιά νοήματα ξεχωρίζουν; Αὗτοὶ οἱ σύνδεσμοι λέγονται *διαχωριστικοί*.

3) «Ἡ βιάση ψῆνει τὸ ψωμί, μὰ δὲν τὸ καλοψῆνει.» Ἐδῶ ὁ σύνδεσμος μὰ φανερώνει ὅτι *ν τ ῖ θ ε σ η*: τὸ ψῆνει, μὰ ὅχι καλὰ. Ἔτσι φανερώνουν ἀντίθεση καὶ οἱ σύνδεσμοι ἀλλὰ, *παρά*, *ὅμως*, *ὥστόσο*, *ἐνῶ*, *ἂν καί*, *μολονότι*, *μόνο*. Γι' αὐτὸ οἱ σύνδεσμοι αὗτοὶ λέγονται *ἀντιθετικοί*.

(Οἱ ἀντιθετικοὶ σύνδεσμοι *παρὰ* καὶ *μόνο* συνηθίζονται, ὅταν πρὶν ἀπ' αὐτοὺς ὑπάρχῃ ἀρνηση. Πρόσεξε στὰ παραδείγματα 11, 17 τοῦ κεμένου.)

4) «Μὴν πῆτε πὼς...», «ποιὸς εἶχε πεῖ πὺν...», «μὴ θαρρῆς *ὅτι*...». Ὑστερ' ἀπὸ ρήματα πού σημαίνουν *λέγω*, *νομίζω* (θαρῶ), κτλ. ἀκολουθοῦν προτάσεις πού ἀρχίζουν μὲ τοὺς συνδέσμοις *πὼς*, *πὺν* καὶ *ὅτι*. Αὗτοὶ οἱ σύνδεσμοι λέγονται *ειδικοί*.

Πρέπει νὰ ξεχωρίζωμε τοὺς εἰδικούς συνδέσμοις *πὼς* καὶ *πὺν* ἀπὸ τὰ ἐπιρρήματα *πὼς* καὶ *πὺν*.

5) Οἱ σύνδεσμοι *ἐπειδὴ*, *ἀφοῦ*, *γιατὶ* φανερώνουν αἰτία καὶ λέγονται *αἰτιολογικοί*. Τὸ *γιατὶ* κάποτε στὴν ποίηση λέγεται *τί*: «*τί* θὰ μὲ φάῃ ὁ κάμπος».

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ὅλους τοὺς συνδέσμοις πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Τί εἶδους σύνδεσμος εἶναι ὁ καθένας καὶ ποιῆς προτάσεις ἢ λέξεις συνδέει;

Γύμνασμα. Γράψε πέντε φράσεις πού ἡ καθεμιά τους νὰ ἔχῃ τὸ λιγότερο ἓνα σύνδεσμο ἀπὸ ὅσα εἶδη ὑπάρχουν στὸ σημερινὸ μάθημα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνει τρία οὐσιαστικά τοῦ κεμένου, ἓνα ἀρσενικό, ἓνα θηλυκὸ καὶ ἓνα οὐδέτερο.

65. — ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΚΑΙ ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

1. "Όταν λείπη ή γάτα, χορεύουν τὰ ποντίκια.
2. "Ο Διάκος σάν τ' άγροίκησε, πολύ τοῦ κακοφάνη.
3. "Ενώ μιλούσε ο γέροντας, τοῦ νιοῦ ή καρδιά σκιρτούσε.
4. Καθώς άρμένιζα, έφταναν στεριάς άχοί στ' αύτιά μου.
5. "Αφού διαβής άντίπερα, πάρε τὸ μονοπάτι.
6. "Αφότου όρφάνεψα, σκληρά δουλεύω για νά ζήσω.
7. "Οποιος έχει νοῦ καί γνώση, πρίν πεινάση, θά ζυμώση.
8. Μόλις διαβής τὸ διάσελο, τὸν κάμπο θ' άντικρίση.
9. "Αναβε τὸ λυχνάρι σου, προτοῦ νά σέ 'βρη ή νύχτα.
10. "Ωσπου νά βρῶ τὸ τόξο μου, τὸ λάφι όρμᾶ καί φεύγει.
11. Λαλεῖ τ' άηδόνι, ώσότου πιᾶ χρυσή ή αύγή προβάλλει.
12. "Αχ, όποτε σέ θυμηθῶ, μανούλα μου, δακρύζω!
13. "Αν γειτονέψης με κουτσό, θά μάθης νά κουτσαίνης.
14. Παιδί, σά θέλεις λεβεντιά, τὸ κορφοβούνι πιάσε.
15. "Αμα φοβᾶσαι τὸν γκρεμό, πάρε τὸ μονοπάτι.
16. Περνᾶ ο λαγός, μᾶ νά ο αίτός χιμᾶ νά τὸν άρπάξη.
17. "Ας γελοῦμε κι ᾶς πηδοῦμε, για νά λέν πῶς δέν πεινοῦμε.
18. Εἴμ' "Ελληνας, ὥστε κι ἐγῶ για λευτεριά διψᾶω.
19. Τόσο ψηλά εἶν' τὰ κύματα, πού κρύβουν τὸ καράβι.
20. Τήρα μη μοιάσης τοῦ λαγοῦ ὅπου γεννάει κι άρνιέται.
21. Φοβοῦμαι μήπως ο βοριάς ξεσκίση τὸ πανί μας.
22. Κάλλιο νά κλάψη τὸ παιδί παρὰ νά κλάψη ή μάνα.
23. Νά 'χα τὸ σύννεφο ἄλογο καί τ' ἄστρο χαλινάρι!
24. Θέλω νά 'ρθῶ, μά τοὺς θεούς, μά ή δύναμη μοῦ λείπει.
25. Για δές καιρὸ πού διάλεξε ο Χάρος νά με πάρη!

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἀγροικῶ καταλαβαίνω.— σκιρτῶ πηδῶ.— ἀρμενίζω πλέω μὲ τ' ἄρμενα (μὲ ἀνοιχτά τὰ πανιά), ταξιδεύω.— ἀχός (λ. ποιητ.) ἤχος, θόρυβος.— διὰσέλο στενὸ πέρασμα ἀνάμεσα σὲ δύο λόφους ἢ σὲ δύο κορυφὰς βουνοῦ.

Περιεχόμενο. Ποιοὶ στίχοι τοῦ κειμένου εἶναι παροιμίες καὶ ποιά εἶναι ἡ σημασία τῆς καθεμιᾶς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ σημερινὸ μάθημα ἔχομε συνδέσμους ποὺ ἀνήκουν σὲ ἄλλα εἴδη, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶδαμε στὸ προηγούμενο:

1. «Ὅταν λείπη ἡ γάτα...». Ὁ σύνδεσμος *ὅταν* φανερώνει *χρόνο*. (Πότε χορεύουν τὰ ποντίκια;—*ὅταν* λείπη ἡ γάτα.) Ἔτσι καὶ οἱ σύνδεσμοι *σά(ν)*, *ἐνῶ*, *καθώς*, *ἀροῦ*, *πρὶν*, *μόλις*, *προτοῦ*, *ὥσπου*, *ὥσπου*, *ὥσπου*, *ὥσπου* φανερώνουν *χρόνο* (πότε γίνεται κάτι). Γι' αὐτὸ ὀνομάζονται *χρονικοί*.

2. «Ἄν γειτονέψης μὲ κουτσό...». Μὲ τὸ σύνδεσμο *ἂν* ἀρχίζουν προτάσεις ποὺ φανερώνουν ὑπόθεσιν ἐπίσης καὶ μὲ τοὺς συνδέσμους *σά(ν)* καὶ *ἂν*. Αὐτοὶ ὀνομάζονται *ὑποθετικοί*.

3. «Χιμᾶ νὰ τὸν ἀρπάξη», «... γιὰ νὰ λέν». Οἱ σύνδεσμοι *νὰ*, *γιὰ νὰ* φανερώνουν *σκοπὸ* καὶ ὀνομάζονται *τελικοί*.

4. «Εἰμ' Ἑλληνας, ὥστε κι ἐγὼ γιὰ λευτεριά διψᾶω», «τόσο ψηλὰ εἶν' τὰ κύματα, ποὺ κρύβουν τὸ καράβι». Ἐδῶ οἱ σύνδεσμοι *ὥστε* καὶ *ποὺ* πηγαίνουν μὲ προτάσεις ποὺ φανερώνουν *συμπεράσμα*, ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὰ προηγούμενα λόγια. Οἱ δύο αὐτοὶ σύνδεσμοι ὀνομάζονται *συμπερασματικοί*.

5. «Τῆρα μὴ μοιάσης τοῦ λαγοῦ», «φοβοῦμαι μήπως...». Οἱ σύνδεσμοι *μὴ* καὶ *μήπως* φανερώνουν *φόβο* ἢ *δισταγμὸ* γιὰ τοῦτο ὀνομάζονται *δισταχτικοί*.

6. «Κάλλιο νὰ κλάψῃ τὸ παιδί παρὰ νὰ κλάψῃ ἡ μάνα». Μὲ τὸ σύνδεσμο *παρὰ* *συγκρίσι* οἱ δύο προτάσεις ἢ λέξεις μεταξὺ τους γι' αὐτὸ ὀνομάζεται *συγκριτικός*.

Στὸ σημερινὸ κείμενο βλέπομε καὶ μερικά *μόρια*:

1) Τὸ *δειχτικό* *νὰ*: μὰ *νὰ* ὁ ἀετὸς χιμᾶ. — 2) Τὰ *προτρεπτικά* *ἄς* καὶ *γιά*: *ἄς* γελοῦμε κι *ἄς* πηδοῦμε *γιά* δὲς καιρὸ ποὺ διάλεξε.— 3) Τὸ *ὀρκωτικό* *μά*: *μά* τοὺς θεοῦς.— 4) Τὸ *βουλευτικό* *νὰ*: *νὰ* ἔχα τὸ σύννεφο ἄλλογο.— 4) Τὸ *μελλοντικό* *θὰ*: *θὰ* μάθῃς νὰ κουτσαίνῃς.

Τὸ *δειχτικό* *νὰ*, τὸ *προτρεπτικό* *γιά* καὶ τὸ *ὀρκωτικό* *μά* παίρνουν πάντα ὀξεῖα (βλ. καὶ μάθ. 8).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῇς ὅλους τοὺς συνδέσμους ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Τί σύνδεσμοι εἶναι ὁ καθένας καὶ ποιά εἶναι ἡ σημασία του;— Ποιά μόρια ὑπάρχουν στὸ κείμενο; Τί εἶδος μόριο εἶναι τὸ καθένα;

Γύμνασμα. Γράψε 6 φράσεις, ποὺ ἡ καθεμιᾶ νὰ ἔχῃ τὸ λιγότερο ἀπὸ ἓνα σύνδεσμο ἢ μόριο τοῦ κάθε εἶδους ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ὑπάρχουν στὸ σημερινὸ μάθημα.

Παράδειγμα: Ἄν θέλῃς, *ἄς* πᾶμε.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα: 1) Κλίνει ἓνα οὐσιαστικὸ ἄρσενικό, ἓνα θηλυκὸ καὶ ἓνα οὐδέτερο ἀπ' αὐτὰ ποὺ ἔχει τὸ κείμενο.— 2) Ἀνάλυσε γραμματικὰ τὰ ῥήματα τῆς 1ης καὶ τῆς 4ης παροιμίας.

Μιά μέρα, στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας, ἕνας πασάς ἀνέβηκε σ' ἕνα ἑλληνικὸ βουνό, κοντὰ στὸ Μυστρά, νὰ χαρῇ τὴν ὁμορφίαν τῆς τοποθεσίας. Τὸν ὁκολουθοῦσαν πολλοὶ ὑποταχτικοὶ του. Σὰν ἔφτασε στὴν κορυφή, στάθηκε σὲ μιὰ μεριά κι ἔριξε γύρω τὰ βλέμματά του.

— Ποπὸ! Τί ὁμορφιές! φώναξε. "Α! 'Εδῶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀναγαλλιᾶται. Νὰ μείνωμε ὡς τὸ βράδυ, παιδιά. Μπρός! Σφάξτε ἕνα ἀρνὶ καὶ ψήστε το στὴ σούβλα, νὰ φάω καὶ νὰ εὐχαριστήθῳ.

Οἱ δοῦλοι τοῦ πασᾶ στρώθηκαν στὴ δουλειά, γιὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὸν ἀφέντη τους. Ἦταν μαζί τους κι ἕνας νεαρὸς Ἕλληνας, ἕνα βοσκόπουλο, ποῦ ὁ πασάς τὸ ἤξερε πολὺ ἄξιο καὶ εἶπε νὰ τὸ πάρουν νὰ τοὺς βοηθήσῃ.

Ψήθηκε τὸ ἀρνὶ καὶ ὁ πασάς ρίχτηκε λαίμαργα στὸ φαί. Ἐνθουσιασμένους, φώναζε κάθε τόσο.

— Γεῖά σας, παιδιά! Μπράβο! Ὠραῖα τὸ ψήσατε.

Ὁ μικρὸς Ἕλληνας, σὰν τέλειωσε τὴ δουλειά του, ἀποτραβήχτηκε λίγο παράμερα. Κοίταξε ὀλόγυρα λυπημένος κι ὄλο ἀναστενάξε: "Αχ, ἄχ! Δυστυχία μας! Ἀλίμονο μας!

— Οὐφ! Πάψε πιά, βαρέθηκα νὰ σ' ἀκούω, τοῦ εἶπε ἕνας Τοῦρκος δοῦλος ποῦ στεκόταν λίγο παραπέρα. Ὁ μικρὸς ἡσύχασε, μὰ σὲ λίγο ἔπιασε πάλι τ' ἀναστενάγματα, ὥσπου τὸν ἄκουσε στὸ τέλος κι ὁ πασάς.

— "Ε ρωμιόπουλο! "Ελα κοντά μου. Γιατί ἀναστενάξεις;

— Πῶς νὰ μὴν ἀναστενάζω, πασά μου, σὰ συλλογίζομαι πῶς ὄλα αὐτὰ τὰ ὥραϊα μέρη ἦταν δικά μας καὶ μᾶς τὰ πήρατε;

— Μπᾶ! Ξέρεις, βλέπω, καὶ ἱστορία, τσοπανόπουλο! Ναί, ἦταν δικά σας, μὰ ὁ Ἀλᾶχ θέλησε νὰ τὰ δώσῃ σ' ἐμᾶς.

— Μὰ ξέρεις, πασά μου, τί λένε οἱ γερόντοι μας καὶ τὰ τραγούδια μας; Πάλι μὲ χρόνια, μὲ καιροὺς, πάλι δικά μας θά'ναι.

Ὁ πασάς θύμωσε.

— Καλέ, τί μᾶς λές! Βλέπεις αὐτὴν τὴ σούβλα, ποῦ ψήσαμε τὸ ἀρνὶ; Νά, τὴν μπήγω στὴ γῆ καί, ὅταν αὐτὴ ρίξῃ ρίζες καὶ γίνῃ δέντρο, τότε καὶ αὐτὰ τὰ μέρη θὰ ξαναγίνουν ἑλληνικά.

— Μακάρι! εὐχήθηκε τὸ Ἕλληνόπουλο.

Ὁ πασάς ἔμπηξε τὴ σούβλα καὶ τότε, ὅπως λέει ἡ παράδοση, ἔγινε τὸ θαῦμα. Ἡ σούβλα ἔπιασε, βλάστησε κι ἔγινε ἕνα ὥραϊο ψηλὸ κυπαρίσσι. Τὸ κυπαρίσσι αὐτὸ ἔζησε ὥσπου ἡ Ἐλλάδα ξανάγινε ἐλεύθερη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *Τουρκοκρατία* τὰ χρόνια πὺν ἡ Ἑλλάδα ἦταν ὑπόδουλη στοὺς Τούρκους (1453-1821).— *Μυστράς* παλιά ὀνομαστή πόλη (κοντὰ στὴ Σπάρτη), πάνω σ' ἓνα ὕψωμα τοῦ Ταύγετου.— Ἀλάχ ὀνομασία τοῦ Θεοῦ στὴν τούρκικη γλώσσα.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. «*Ποπό! Τί ὁμορφίεις! Ἄ! Ἄ! Ἐδῶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀναγαλλιάζει... Μπρός! Σφάξε ἓνα ἀρνί...*» Οἱ ἄλλιτες λέξεις *ποπό!*, *ἄ!*, *μπρός!* εἶναι *ἐπιφωνήματα*.

Τέτοια ἐπιφωνήματα ἔχομε πολλὰ στὸ σημερινὸ κείμενο.— Ἀναζητήσέ τα καὶ ξεχώρισε ποιά ἀπ' αὐτὰ φανερώνουν:

α' θαυμασμός, β' ἀπορία, γ' λύπη, δ' στενοχώρια, ε' εὐχή, ζ' ἐπιδοκιμασία ἢ ἔπαινο, ζ' παρακίνηση, η' κάλεσμα, (ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦμε καὶ ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν κλητικὴ τῶν ὀνομάτων).

2. Καὶ μερικὲς ἐκφράσεις ἔχουν τὴ σημασίαν ἐπιφωνήματος: *Καλὲ τί μᾶς λές!* (εἰρωνεία).

Ἐπιφωνήματα εἶναι καὶ οἱ χαιρετισμοὶ ἢ οἱ εὐχές: *καλημέρα, καλησπέρα, καληνύχτα, καλὸ ξημέρωμα, καλὴ ὄρεξη, καὶ τοῦ χρόνου, στὸ καλὸ κ.ἄ.*

3. Ὑστερ' ἀπὸ τὰ ἐπιφωνήματα σημειώνεται συνήθως θαυμαστικόν: *Ποπό!* Ὅταν ὅλη ἡ φράση ποὺ ἀκολουθεῖ τὸ ἐπιφώνημα εἶναι *ἐπιφωνηματικὴ*, δηλαδὴ ἐκφράζει θαυμασμό, λύπη, χαρὰ, εὐχή κτλ., τότε ἔπειτα ἀπὸ τὸ ἐπιφώνημα συνήθως σημειώνεται κόμμα, καὶ στὸ τέλος τῆς φράσης θαυμαστικόν: *Ἄ, πόσο μού ἄρεσε αὐτό!*

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησις. Σχημάτισε φράσεις δικές σου ποὺ ἡ καθεμίαν νὰ ἔχη καὶ ἀπὸ ἓνα ἐπιφώνημα μὲ τίς σημασίες ποὺ εἶδαμε.

Γύμνασμα. Γράψε φράσεις ποὺ καθεμίαν νὰ ἔχη ἓνα ἐπιφώνημα ἀπὸ αὐτά: ἄχ! μακάρι! ἔ! εὐγε! ἀλίμονο!

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἄς κάμωμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων ποὺ ὑπάρχουν στὴ φράση: Ὁ Νίκος καὶ ἓνας ἀγαπημένος συμμαθητὴς του ἔπαιζαν σήμερον στὸν ὠρεῖον κήπο :

ὁ	ἄρθρο ὀριστικόν, ἄρσενικόν, ὀνομαστικὴ ἐνικοῦ
Νίκος	οὐσιαστικὸ κύριον, ἄρσενικόν, ὄνομ. ἐνικοῦ
καὶ	σύνδεσμος συμπλεχτικὸς
ἓνας	ἄρθρο ὀριστικόν, ἄρσενικόν, ὄνομ. ἐνικοῦ
ἀγαπημένος	μετοχὴ παθητικὴ, ἄρσεν., ὄνομ. ἐνικοῦ
συμμαθητὴς	οὐσιαστικόν, ἄρσενικόν, ὄνομ. ἐνικοῦ
του	ἀντωνυμία προσωπικὴ γ' προσώπου, ἄρσεν. γενικὴ ἐνικοῦ
ἔπαιζαν	γ' πληθ. πρόσωπον τοῦ ἐνεργ. ἄορ. τῆς ὀριστ. τοῦ ῥήμ. παίζω
σήμερα	ἐπίρρημα χρονικόν
στὸν	ἄρθρο μαζί μὲ τὴν πρόθ. σέ, ἄρσεν. αἰτιατ. ἐνικοῦ
ὠρεῖον	ἐπίθετον, ἄρσεν., αἰτιατ. ἐνικοῦ
κήπο	οὐσιαστ., συγκεκριμένον, κοινόν, ἄρσεν., αἰτιατ. ἐνικοῦ.

Κάμε κι ἐσὺ γραμματικὴ ἀνάλυση στὴ φράση: ὁ Πέτρος θὰ διαβάσῃ στὸ μικρὸ ἀδελφόν του ἓνα ποίημα προφέροντας καλὰ τίς λέξεις.

Τὸ καλοκαίρι ποὺ ἤμουν στὸ χωριὸ πολὺ μοῦ ἄρεσε νὰ κάθωμαι στῇ μικρῇ του πλατεῖα, γιατί ἐκεῖ ἔβλεπα συγκεντρωμένη ὅλη του τῇ ζωῇ. Ἐκεῖ ἦταν καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ μαγαζιά του. Δὲ θά φανταστήτε βέβαια πὼς ἦταν τίποτα σπουδαῖα κα-
ταστήματα. Οὔτε ξενοδο-
χεῖο εἶχε τὸ χωριὸ οὔτε

ἐστιατόριο. Ἄν κανένας ξένος ἀναγκαζόταν νὰ ξενοχτήσει ἐκεῖ, κάποιος χωρικός θά βρισκόταν πρόθυμος νὰ τὸν φιλοξε-
νήσῃ. Ὁ μοναδικὸς πάλι καφετζῆς θά τηγάνιζε κανένα ψάρι ἢ κανένα αὐγὸ καὶ θά ἔκοβε καμιὰ σαλάτα γιὰ τοὺς περαστι-
κούς. Τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς γιορτὲς τὸ καφενεῖο γινόταν καὶ
λουκουματζίδικο, γιατί τὸ χωριὸ δὲν εἶχε ζαχαροπλαστεῖο.

Δίπλα στὸ καφενεῖο ἦταν τὸ ταχυδρομεῖο, ἔπειτα τὸ τε-
λωνεῖο, τὰ μόνὰ κρατικά καταστήματα τοῦ χωριοῦ ἐκτὸς ἀπὸ
τὸ σχολεῖο. Πιὸ κεῖ ἔβλεπες τὸν παπουτοστῆ νὰ δουλεῦν ἔξω ἀπὸ
τὸ μαγαζί του, γιὰ νὰ δροσίζεται, πολλὰς φορὲς καὶ τὸ ράφτη
στὴν πόρτα τοῦ ραφτάδικο. Τὸ μπακάλικο ἦταν καὶ ψιλικατζί-
δικο· γαλατάδικο καὶ μανάβικο δὲ χρειαζόταν τὸ χωριὸ. Ὁ
κάθε χωρικός εἶχε τὴν ἀγελάδα του ἢ τὴν κατσῖκα του· ὅσο
γιὰ χορταρικά πάλι, πηγαιναν οἱ γυναῖκες ἴσια στοὺς περιβο-
λάρηδες καὶ τ' ἀγόραζαν δροσερὰ δροσερά.

Ἀπὸ τὴν πλατεῖα φαινόταν ἡ ἐκκλησίᾳ, πάνω σ' ἓνα βράχο,
κάτασπρη, μὲ τὸ ψηλὸ της καμπαναριό.

Στὸ καφενεῖο οἱ γέροι, μὲ τὰ κομπολόγια στὸ χέρι, ἐπια-
ναν ἀπὸ νωρὶς τὸ κουβεντολόι, ποὺ δὲν εἶχε τελειωμό. Ἐκεῖ
μαζεύονταν, ὅποτε δὲν εἶχαν δουλειά, καὶ ὅλοι οἱ χωριανοί·
κτηματίες, γεωργοί, βαρκάρηδες, τρατάρηδες καὶ ἄλλοι ψαρά-
δες, χταποδάδες, ὁ φαναρτζῆς, ὁ σαμαράς, ὁ κουρέας.

Κουβέντιαζα πότε μὲ τὸν ἕναν πότε μὲ τὸν ἄλλο, κι ἔπειτα
ἐπαιρνα τὸν παραλιακὸ δρόμο, πλάι στὴν ἀμμουδιά, ποὺ μ' ἔ-
βγαζε στὸ κεραμιδαριό. Ἀπὸ κεῖ περνοῦσα τὴν ποταμιά, τὸν
ἀμπελώνα, τὸν ἑλαιώνα καὶ ἀνέβαινα στὸ βουναλάκι. Καλὴ καὶ
ἡ πλατεῖα, μὰ τίς ὁμορφιὲς τὰ μάτια μου ἀπὸ κεῖ πάνω τίς χαί-
ρονταν, ἀπὸ τίς ἀνηφοριὲς καὶ τίς πλαγιές.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *τρατάρηδες* οἱ ψαράδες ποὺ ψαρεύουν μὲ τὴν *τράτα*, δηλ. μὲ δίχτυα ποὺ τὰ σέρνουν ἀπὸ τὴ θάλασσα στὴ στεριά.—*ποταμιὰ* ἡ στεγνὴ κοίτη τοῦ ξεροπόταμου.

Περιεχόμενο. Τί βλέπει ὁποῖος κάθεται στὴν πλατεία τοῦ χωριοῦ;—'Απὸ ποῦ θὰ περάσῃ ὁποῖος θέλει ν' ἀνεβῇ στὸ βουνάλακι;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο βρίσκουμε πολλὰ οὐσιαστικά ποὺ παράγονται ἀπὸ ἄλλα οὐσιαστικά. Κατὰ τὴν παραγωγικὴ κατάληξιν ποὺ παίρνουν, ἔχουν διάφορες σημασίες:

1. Τὰ παράγωγα οὐσιαστικά *καμπαναριό*, *μανάβικο*, *ραφτ-άδικο*, *λουκουματζ-ίδικο*, *καφεν-εῖο* σημαίνουν τὸ π ο καὶ ὀνομάζονται *τοπικά*. 'Απὸ ποιά οὐσιαστικά παράγονται καὶ ποιὲς καταλήξεις παίρνουν;—Τέτοιο εἶναι καὶ τὸ οὐσιαστικὸ *ἐσιאתόρ-ιο* (ἀπὸ τὸ *ἐσιάτορ-ας*) μὲ κατάληξιν -ιο.

2. Τὰ παράγωγα οὐσιαστικά *ἄμμονδ-ιά*, *ποταμ-ιά*, *ἄμπελ-ώνας*, *ἐλαι-ώνας* σημαίνουν τὸν τόπο ποὺ περὶ ἔχει πολλὰ ὅμοια πράγματα ἀπ' ὅσα φανερώναι ἡ πρωτότυπη λέξις. Αὐτὰ ὀνομάζονται *περιεχτικά*. Μὲ ποιὲς καταλήξεις σχηματίζονται;

3. Τὰ παράγωγα οὐσιαστικά *ψαρ-άς*, *περιβολ-άρης*, *παπουτσ-ής*, *καφε-τζής* σημαίνουν ἑ π ά γ γ ε λ μ α καὶ ὀνομάζονται *ἐπαγγελματικά*. 'Απὸ ποιά οὐσιαστικά παράγονται καὶ μὲ ποιὲς καταλήξεις;

4. Στὸ κείμενο ὑπάρχουν καὶ ἄλλα οὐσιάζοντα παράγωγα ἀπὸ οὐσιαστικά μὲ διάφορες καταλήξεις καὶ μὲ ποικίλη σημασία: *κομπο-λόι*, *κουβεντο-λόι*, *κτημα-τίας* κτλ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκησι. Νὰ βρῇς στὸ κείμενο ὅλα τὰ οὐσιαστικά ποὺ παράγονται ἀπὸ ἄλλα οὐσιαστικά. Ποιά παραγωγικὴ κατάληξις ἔχει τὸ καθένα καὶ τί σημαίνει;

Γύμνασμα: α) 'Απὸ τὰ παρακάτω οὐσιαστικά νὰ ξεχωρίσῃς τὰ τοπικά, τὰ περιεχτικά, τὰ ἐπαγγελματικά καὶ ὅσα ἔχουν ἄλλες σημασίες. Γράψ' τα σὲ 4 χωριστὲς στήλες: *στρατιώνας*, *δασαρχεῖο*, *συγγενολόι*, *ἄχερώνας*, *βαρκάρης*, *τραυματίας*, *κουνουριτζής*, *δημαρχεῖο*, *ψωμάς*, *σκουπιδιάρης*, *τηλεγραφεῖο*, *δονιθώνας*, *παπλωματίας*, *καλαμιώνας*, *ἀλευράς*, *ἀθλητισμός*, *γιοσυρτάδιο*, *γιοσυρτάς*, *μελισσολόι*, *πενκώνας*, *προσκοπισμός*, *καρβουνιάρης*, *καρβουνιάρικο*, *'Αρβανιτιά*, *ἐπαγγελματίας*.

β) 'Απὸ ποιὲς λέξεις σχηματίστηκαν τὰ παραπάνω παράγωγα οὐσιαστικά; Γράψε τίς λέξεις αὐτὲς στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

"Ασκησι. Τὰ ὀνόματα μποροῦν νὰ κλιθοῦν μὲ προτάσεις, ποὺ καθεμίᾳ νὰ ἔχῃ καὶ μία πτώσι:

'Ο Νίκος εἶναι καλὸς *γείτονας*
Βλέπω τὸ σπίτι τοῦ *γείτονα*
Θά φωνάξω τὸν *γείτονα*
'Ε! *γείτονα*, ἔλα νὰ σοῦ πῶ

Οἱ *γείτονες* εἶναι ἀγαπημένοι
'Ἦρθαν ἐδῶ τὰ παιδιὰ τῶν *γειτόνων*
Μὴν ἀνησυχῇς τοὺς *γείτονες*
'Ε! *γείτονες*, καλῶς ἦρθατε.

Σύμφωνα μὲ τὸ παραπάνω παράδειγμα σχημάτισε γιὰ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ οὐσιαστικά *ἥρωας*, *μιτῆρα*, *φῶς* 8 προτάσεις, τέτοιες ποὺ κάθε φορὰ τὸ κάθε οὐσιαστικὸ νὰ μπαίνει σὲ ἄλλη πτώσι τοῦ ἐνικοῦ ἢ τοῦ πληθυντικοῦ.

Τρέξιμο, σπρωξιδί, κυνηγητό, ξεφωνητά, γέλια, χαλασμός κόσμου. Ἀναστάτωση τοῦ σπιτιοῦ. Ὁ συμμαθητής μας ὁ Νίκος ὁ Ψάλτης μᾶς εἶχε καλέσει νὰ παίξωμε στὸ περιβόλι του, ἔπειτα ὁμῶς ἀπὸ καμιά ὥρα παιχνίδι σκέπασε τὸν οὐρανὸ μαυρίλα· ἡ λάμψη τῶν ἀστραπῶν ἔσκιζε τὰ σύννεφα, ἄρχισαν

τὰ μπουμπουνητά, καὶ ἡ μπόρα, ὅλη ἀγριάδα καὶ μανία, δὲν ἄργησε νὰ ξεσπάσῃ. Κλειστήκαμε στὸ σπίτι. Στὴν ἀρχὴ εἶχαμε κάποια σοβαρότητα, ἔπειτα ὁμῶς ἡ κλεισούρα μᾶς ἔκαμε νὰ νιώσωμε μεγάλη πλήξη καὶ πιάσαμε τὶς τρέλες. Μερικοὶ μάλιστα πάλευναν σὰ νὰ βρίσκωνται σὲ γυμναστήριο. Εὐτυχῶς ἦταν μαζί μας κι ἓνας πιὸ μεγάλος, μαθητὴς αὐτὸς τοῦ γυμνασίου, γείτονας τοῦ Νίκου, καὶ μᾶς ἔφερε σὲ θεογνωσία.

— Παιδιά, μᾶς εἶπε· δὲν εἶναι σωστά αὐτά τὰ πράματα· τί παλαβομάρα σᾶς ἔπιασε; Ἡ μητέρα τοῦ Νίκου ἔχει δουλειὰ καὶ θέλει τὴν ἡσυχίαν της· μὴ βλέπετε ποὺ ἀπὸ τὴν καλοσύνη της δὲ βγάζει μιλιὰ. Καθίστε ὁλόγυρα σιωπηλοὶ καὶ θὰ σᾶς κάμω ἓνα διασκεδαστικὸ πείραμα.

Σαπούνισε τὰ χέρια του στὸ νιπτήρα, ἔπειτα ζήτησε μιὰ καινούρια λεκάνη καὶ, μολονότι ἦταν καθαρή, τὴν ἔπλυνε πάλι καλά. Ἐπειτα ἀπὸ δεῦτερο πλύσιμο, σαπούνισμα καὶ τρίψιμο τῶν χεριῶν του, πῆρε κι ἔχωσε σταυρωτὰ τέσσερις λεπτὲς βελόνες τοῦ ραψίματος σ' ἓνα μικρὸ στρογγυλὸ φελλὸ καὶ στὶς ἄκρες τοὺς ἀπὸ ἓνα μικρὸ ὀρθογώνιο φελλὸ.

Κρατώντας μὲ μιὰ λαβίδα αὐτὸν τὸ σταυρὸ ποὺ ἔφτιασε, τὸν καθάρισε μὲ αἰθέρα καὶ στὰ πλάγια τοῦ κάθε ὀρθογώνιου φελλοῦ, πάντα πρὸς τὴν ἴδια πλευρά, κόλλησε μὲ βουλοκέρι ἀπὸ ἓνα κομματάκι καμφορά. Στὸ ἀναμεταξὺ εἶχε πεῖ τοῦ Νίκου νὰ φτιάξῃ ἀπὸ λεπτὸ χαρτί δυὸ χορευτὲς. Πῆρε ἔπειτα τοὺς χορευτὲς, τοὺς στερέωσε στὸ στρογγυλὸ φελλὸ καὶ τέλος ἔβαλε τὸ σταυρὸ πάνω στὸ νερὸ τῆς λεκάνης.

Τὶ ἐνθουσιασμός τότε ὅλων τῶν παιδιῶν! Ὁ σταυρὸς ἐγίνε στρόβιλος. Γύριζε, γύριζε καὶ μαζί γύριζαν καὶ οἱ χορευτὲς, καὶ σταματημὸ δὲν εἶχαν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. μπουμπουνητό βροντή.—πλήξη στενοχώρια, βαρεμάρα, άνια.—στροβίλος σβούρα.

Περιεχόμενο. Τί έκαναν τά παιδιά, όταν ξέσπασε ή μόρα; Πώς ήσυχασαν;—Περιέγραψε τόν πείραμα πού έκαμε τόν μεγαλύτερο παιδί.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στο σημερινό μάθημα έχουμε πολλά ουσιαστικά παράγωγα άπό ρήματα α.—Αυτά κατά την κατάληξη πού παίρνουν, έχουν διάφορες σημασίες:

α) *μαθη-τής, χορευ-τής* (κατάληξη *-τής*) σημαίνουν *τό πρόσωπο πού ενεργεί*.

β) *σκοτω-μός | αναστάτω-ση, πλή-ξη, λάμ-ψη | πλύ-σιμο, τρέξιμο, ρά-ψιμο | σαπούνιο-μα | σπρωξ-ίδι | κυνηγ-ητό | κλεισι-ούρα | γέλ-ιο | μιλ-ιά | δουλ-ειά*. Αυτά έχουν καταλήξεις *-μός, -ση(-ξη, -ψη), -σιμο (-ξιμο, -ψιμο), -μα, -ίδι, -ητό, -ούρα, -ιο, -ιά, -ιά* και σημαίνουν *ένέργεια ή τό άποτέλεσμα τής ενέργειας*.

γ) *νιπ-τήρας, σκαλιω-τήρι, γυμνασ-τήριο, (καταλήξεις: -τήρας, -τήριο, -τήρι)*. Αυτά σημαίνουν *τό όργανο, τό μέσο ή τόν τόπο μιάς ενέργειας*.

2. Στο κείμενο υπάρχουν και ουσιαστικά παράγωγα άπό επίθετα. Αυτά σημαίνουν *ιδιότητες* σχετικές με τό επίθετο: *αγοι-άδα, μαυρο-ίλα, ταπειν-οσύνη, σοβαρο-ότητα, βαρ-ύτητα*, (καταλήξεις: *-άδα, -ίλα, -οσύνη, -ότητα, -ύτητα*).

3. Πρόσεξε στην όρθογραφία: α) Τα παράγωγα σέ *-ωτής* γράφονται όλα με *ω* στην παραλήγουσα: *έλευθερωτής, όργανωτής*.

β) Τα παράγωγα σέ *-ητης* γράφονται με *η* στην παραλήγουσα: *μαθητής, νικητής, μετρητής*. Έξαιρούνται: *ιδρυτής, μνηστής, λύτης, κρητής*.

γ) Τα παράγωγα σέ *-ήρας, -τήριο, -τήρι* γράφονται με *η* στη συλλαβή *τη*: *άνεμιστήρας, νιπτήρας, κλαδευτήρι, τρυπητήρι, διαβατήριο, πειστήριο*. Γράφομε όμως: *κεφαλοτύρι, ψωμοτύρι* κτλ., *ματρίτιο, χιτίο*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νά βρής στο κείμενο όλα τά ουσιαστικά πού παράγονται άπό ρήματα. Άπό ποιό ρήμα παράγεται τό καθένα, ποιά κατάληξη παίρνει και τί σημαίνει;—Νά βρής τά ουσιαστικά πού παράγονται άπό επίθετα. Άπό ποιό επίθετο παράγεται τό καθένα και ποιά κατάληξη παίρνει;

Γύμνασμα. 1) Άπό τά παρακάτω ρήματα σχημάτισε ουσιαστικά πού νά φανερώνουν τό πρόσωπο πού ενεργεί: *δουλεύω, σπουδάζω, θερίζω, αγωνίζομαι, νικώ, κρίνω, ράβω, τριβώ, φέλω (έφαλα), ύφανώ (ύφανα)*.—2) Άπό τά παρακάτω ρήματα σχημάτισε ουσιαστικά (πού νά σημαίνουν ενέργεια ή τό άποτέλεσμα τής ενέργειας) με την παραγωγ. κατάληξη *-μα* (ή κατάληξη αυτή γράφεται με *μ* στα ουσιαστικά τά παράγωγα άπό ρήματα με χαρακτηρισ άβ, π, φ): *γράφω, ράβω, βάρω, τριβώ, άλείβω, κόβω, βλέπω, τρέφω (θρέφω) | μαγειρώ, ψαρεύω—άνοίγω, διαλέγω, πλέκω, δείχνω, τυλίγω—αγωνίζομαι, άλωνίζω, άλατίζω, στολίζω—δένω, άπλώνω, διπλώνω, ιδρύω*.—3) Σχημάτισε ουσιαστικά άπό τά επίθετα: *νόστιμος, έξυπνος, κίτρινος—δίκαιος, καλός, ταπεινός, άγράμματος—άθώος, θερμός, δραστήριος, άρχαίος, έσος—ξινός, σάπιος, μαθρός*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Κλίνε με κατάλληλες φράσεις γιά κάθε πώση τά όνόματα: *γιατρός, άδερφή, πενκο*.—2) Κάμε γραμματική άνάλυση τών λέξεων: *νά παίξωμε, τών άστραπών, καθίστε, κλειστήκαμε*.

Δέ θέλεις περισσότερα ἀπὸ εἴκοσι λεπτά, γιὰ νὰ φτάσης πεζός, ἀπὸ τὴ μικρούλα πολιτεία, τὴν πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ, στὸν Ἀι-Νικόλα. Εἶναι ἓνα ὁμορφο ξωκλήσι χτισμένο σ' ἓνα βραχόσπαρτο λόφο πλάι στὴ θάλασσα. Μὲ τοὺς κιτριναποὺς τοίχους του καὶ τὴν κόκκινη σκεπὴ

του ξεχωρίζει ἀνάμεσα στὰ πράσινα πευκά που τὸ ἀγκαλιάζουν. Τὰ κύματα, πότε γελαστά, λαμπερά καὶ μὲ ἡρεμὴ χαϊδευτικὴ κίνηση, πότε ἀφροστόλιστα καὶ ἀγριωπά, ἔρχονται νὰ σβήσουν κάτω ἀπὸ τὸ λόφο. Καὶ οἱ ναῦτες ποὺ ἀρμενίζουν ἀνοιχτά, περνώντας ἀνάμεσα στὰ μικρούτσικα, τὰ κυματόζωστα ἀντικρινὰ νησιά, ρίχνουν ἀπὸ πέρα τὰ βλέμματά τους στὸ μοναχικὸ ἐκκλησάκι, ζητώντας τὴ βοήθεια τοῦ σεβαστοῦ προστάτη τῶν θαλασσινῶν.

Αὐγὴ αὐγὴ σήμερα μιὰ πομπὴ γυναικῶν ἀνέβηκε στὸ ξωκλήσι. Γριοῦλες ἀσπρομάλλες, σκυφτές, μὲ σκοῦρα τσεμπέρια στὸ κεφάλι, νέες γυναῖκες μὲ φορεσιὲς ἀνοιχτόχρωμες, κοπέλες μὲ βῆμα σβέλτο καὶ πηδηχτό, προχωροῦσαν ἀμίλητες. Ἡ ὄψη τους ἦταν ἀνήσυχη καὶ θλιβερή. Πήγαιναν ν' ἀνάψουν τὰ καντήλια τοῦ ἀγίου καὶ νὰ ζητήσουν τὴ σωτήρια συμπαράστασή του γιὰ τοὺς ἀγαπημένους τους, γιούς, ἀδερφοὺς, ἄντρες, πατέρες, ποὺ εἶχαν ξεκινήσει χτὲς ἀπὸ τὸ λιμάνι τοῦ νησιοῦ μὲ καράβι γιὰ ἓνα κάπως μακρινὸ ταξίδι.

Ἡ χτεσινὴ μέρα ἦταν ἡλιόλουστη, ὁ καιρὸς εὐνοϊκός. Φουσοῦσε μέτριος στρωτὸς βοριάς καὶ τὸ καράβι βγῆκε ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ προχώρησε στ' ἀνοιχτὰ καμαρωτὸ κάτω ἀπὸ φεγγερὸ οὐρανό. Τὴ νύχτα ὁμως ὁ ἄνεμος δυνάμωσε πάρα πολὺ, ἀγρίεψε, καὶ οἱ γυναῖκες ἀκούοντάς τον νὰ σφυρίζη καὶ τὰ κύματα νὰ βογκοῦν ἀνησύχσαν.

Σὰν ἔφτασαν στὸν Ἀι-Νικόλα, ἄναψαν τὰ καντήλια καὶ προσευχήθηκαν γονατιστές. Ὁ παπὰς, ποὺ εἶχε ἀνεβῆ μόνος του στὸ ξωκλήσι, εἶπε στὶς γυναῖκες λίγα πραϋντικά καὶ ἐνθαρρυντικά λόγια καὶ ἐπαίνεσε τὸν καπετάνιο ποὺ ἦταν παλιὸς θαλασσόλυκος καὶ ποὺ εἶχε δεῖξει τὴν ἀξία του σὲ πολλὰς παρόμοιες κρίσιμες στιγμές.

Οἱ γυναῖκες γύρισαν στὰ σπίτια τους παρηγορημένες καὶ μὲ θάρρος στὴν καρδιά.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. πομπή συνοδεία πολλῶν ἀνθρώπων μαζί σὲ τελετή, γιορτή κτλ.—*τοσπερεὶ* γυναικεῖο μαντίλι τοῦ κεφαλοῦ ἀπὸ λεπτὸ ὕφασμα.—*συμπαράσταση* βοήθεια.

Περιεχόμενο. Χώρισε τὸ κείμενο σὲ τρία μέρηματα. Ποῦ εἶναι τὸ νόημα τοῦ καθενός;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο βρίσκονται ἐπίθετα παράγωγα ἀπὸ ρήματα, ἀπὸ ἐπίθετα καὶ ἀπὸ ἐπιρρήματα: *χαϊδευτικός* (ἀπὸ τὸ ρῆμα *χαϊδεῖν*), *ἀγριωπός* (ἀπὸ τὸ ἐπίθετο *ἀγριός*), *ἀντικρινός* (ἀπὸ τὸ ἐπιρρημα *ἀντίκριν*).

1. **Ἀπὸ ρήματα** παράγονται ἐπίθετα μὲ τὶς καταλήξεις:

α) **-τικός:** *χαϊδευτικός*, *πρωϊνικός*, *ἐνθαρρυντικός*. Τέτοια ἐπίθ. σημαίνουν ἐκεῖνον ποὺ μπορεῖ νὰ κάμῃ αὐτὸ ποὺ λέει τὸ ρῆμα (*χαϊδευτικός* = ἐκεῖνος ποὺ *χαϊδεύει*, *πρωϊνικός* = ἐκεῖνος ποὺ *καταπραίνει* κτλ.).

β) **-τός:** *σκυφτός*, *ἀγαπητός*, *στρωτός*: αὐτὰ σημαίνουν ὅτι καὶ ἡ παθητικὴ μετοχή: *συνμμένος*, *ἀγαπημένος*, *στρωμένος*.—Μερικὰ ρηματικά ἐπίθετα σὲ -τός σημαίνουν ἐκεῖνον ποὺ μπορεῖ νὰ δεχτῇ τὴν ἐνέργεια τοῦ ρήματος ἢ ἔχει κάποια σχέση μ' αὐτήν: *σεβαστός*, *πληθής*.—Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ σχηματίζονται καὶ σύνθετα ἢ μόνο σύνθετα: *ἀμίλητος*, *βραχόσπαρτος*, *ἡλιόλουστος*.

γ) μὲ πῖο σπάνιες καταλήξεις: *-ερός*, *-ικός*, *-τήριος*, *-σιμος*: *λαμπερός* (ἀπὸ τὸ ρ. *λάμπω*), *εὐνοϊκός* (*εὐνοῶ*), *σωτήριος* (*σώζω*), *κρίσιμος* (*κρίνω*).

2. **Ἀπὸ ἐπίθετα** παράγονται ἄλλα ἐπίθετα μὲ τὶς καταλήξεις:

α) *-ούλης*, *-ούτικος*: *μικροῦλης*, *μικροῦτικος* (ἔτσι καὶ *κοντούλης* ἢ *κοντούτικος*, *νοστιμούλης* ἢ *νοστιμούτικος*). Τὰ παράγωγα αὐτὰ ἐπίθετα εἶναι *ὑποκοριστικά*, δηλ. φανερῶνουν ἐκεῖνον ποὺ ἔχει σὲ μικρὸ βαθμὸ τὴν ιδιότητα τοῦ ἐπιθέτου, ἀπὸ τὸ ὁποῖο παράγονται, ἢ τὰ λέμε ὅταν μιλοῦμε *χαϊδευτικά*.

β) *-ωπός*: *κιρηνωπός*, *ἀγριωπός*. Αὐτὰ φανερῶνουν ἐκεῖνον ποὺ ἀπὸ τὸ παρουσιαστικὸ του φαίνεται νὰ ἔχῃ τὴν ιδιότητα τοῦ ἐπιθέτου, ἀπὸ τὸ ὁποῖο παράγονται.

3. **Ἀπὸ ἐπιρρήματα** παράγονται ἐπίθετα μὲ κατάληξη *-ινός*: *ἀντικριν-αντικρινός*, *μακριά-μακρινός*. (Μερικὰ ἔχουν κατάληξη *-ιανός*: *αὔριο-αὔριανός*.)

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ὅλα τὰ ἐπίθετα ποὺ παράγονται ἀπὸ ρήματα, ἀπὸ ἐπίθετα καὶ ἀπὸ ἐπιρρήματα. Ἀπὸ ποῖα λέξη παράγεται τὸ καθένα, ποῖα κατάληξη παίρνει καὶ τί σημαίνει;

Γύμνασμα. 1) Σχημάτισε ἐπίθετα παράγωγα ἀπὸ τὰ ρήματα: *γράφω*, *ἀγοράζω*, *ἀκούω*, *κοῦβω*, *μισῶ*, *γυρίζω*, *πλέκω*, *πῆζω*, *ἀρπάζω*, *φτενύω*, *σηκώνω* (μὲ κατάληξη -τός) *ἀναπαύω*, *ἀπολυμαίνω*, *ἐνοχλῶ*, *βοηθῶ*, *κολακέω*, *ἐνθουσιάζω*, *ἀγάζω* (μὲ κατάληξη -τικός).—2) Σχημάτισε ὑποκοριστικά ἐπίθετα ἀπὸ τὰ ἐπίθετα: *ψηλός*, *καλός*, *ἀκριβός*, *φτωχός*, *ζεστός*, *δροσερός*, *χοντρός*, *δμορφος*, *πονηρός*.—3) Σχημάτισε ἐπίθετα παράγωγα ἀπὸ τὰ ἐπιρρήματα: *χτές*, *σήμερα*, *πέραι, τώρα*, *(ἐ)φτός*, *πάντοτε* (ὅλα παίρνουν κατάληξη *-ινός*).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Γράψε τὰ τρία γένη στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ τῶν ἐπιθέτων ποὺ σχηματίζεις στὸ προηγούμενο γύμνασμα.—2) Γράψε ἀπὸ δύο ἐπίθετα ποὺ νὰ παράγονται ἀπὸ οὐσιαστικά μὲ τὶς καταλήξεις: *-άρης*, *-ένιος*, *-ινος*, *-ερός*, *-ωτός*, *-ικός*, *-ιάτικος*, *-ίστικος*, *-ίσιος* (βλέπε μάθ. 20).

Τὸ μυρμήγκι, λέει ἓνας μύθος, δὲν ἦταν ἔντομο ἀπὸ πάντα, ἦταν ἄνθρωπος. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ὁ Μύρμηγκας, εἶχε πολλὰ χωράφια καὶ ἄλλα ἀγαθὰ, ἦταν ὅμως ἀχόρταγος καὶ τὰ δικά του πλούτη δὲν τοῦ ἔφταναν. Γύριζε λοιπὸν τὰ ξένα χωράφια, ὅταν ἔλειπαν οἱ νοικοκύρδες, μάζευε ὅ,τι ἔβρισκε,

πότε ἓνα δεμάτι σιτάρι πότε ἄλλους καρπούς, καὶ τὰ κουβαλοῦσε στὸ σπίτι του. Τὸ νοῦ του τὸν εἶχε στὴν ἀρπαγή. Ξεκινοῦσε νύχτα, πρὶν νὰ πᾶνε οἱ ἄνθρωποι στὶς δουλειές τους, γιὰ νὰ μὴν τὸν πάρουν εἶδηση. Ἀπὸ τὴν ἔγνοια τῆς κλεψιᾶς ξευχτοῦσε κιόλα καμιά φορὰ ἄυπνος. Καταντοῦσε ν' ἀφήνῃ ἀκαλλιέργητο κανένα δικό του κτῆμα, ἄσκαφτο, ἀνόργωτο, ἄσπαρτο ἢ ἀπότιστο, γιὰ νὰ κοκκολογᾷ τὰ ξένα. Καὶ μὲ πλημύρες καὶ μὲ ἀναβροχιές οἱ ἀποθήκες του ἦταν πάντα ἐξέχειλες καὶ ξεχειμώνιαζε ξένοιαστος. Οἱ ἄλλοι γεωργοὶ ἔβλεπαν πὼς τοὺς ἔλειπε πότε τὸ ἓνα καὶ πότε τὸ ἄλλο καὶ ἀναρωτιόνταν τί νὰ γινόταν ἄραγε, μὰ τὸν κλέφτη δὲν τὸν ἔπιασε κανεὶς, γιὰτὶ φυλαγόταν καλά.

Ἄν ὅμως ὁ κύρ Μύρμηγκας ξέφυγε τοὺς ἀνθρώπους, τοῦ Θεοῦ τὸ μάτι δὲν μποροῦσε νὰ τὸ ξεφύγῃ. Θύμωσε ὁ Θεὸς μαζὶ του καὶ τὸν ἔκαμε ἔντομο, μυρμήγκι. Ἀλλὰ καὶ ἔντομο, τὴν παλιά του τέχνη δὲν τὴν ξέχασε. Γυρίζει ἐδῶ, γυρίζει ἐκεῖ, σὲ χωράφια καὶ σὲ σπίτια, καὶ ὅ,τι βρεῖ τὸ σέρνει στὴ φωλιά του, σιτάρι, κριθάρι, ψίχουλα, τρίμματα τυρὶ καὶ ἄλλα. Ἀκόμῃ καὶ στὸ μέλι τρέχει, ἂν καὶ αὐτὸ εἶναι ὁ θάνατός του. Γιατὶ σὰν κολλήσῃ στὸ μέλι, δὲν μπορεῖ πιά νὰ ξεκολλήσῃ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. κοκκολογῶ μαζεύω κόκκους, δηλ. σπυριά· γενικά· μαζεύω, συνάζω.

Περιεχόμενο. Κατὰ τὸ μῦθο τί ἦταν κάποτε τὸ μυρμηγκί; Τί ἐλάττωμα εἶχε καὶ πῶς τιμωρήθηκε;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Οἱ σύνθετες λέξεις τοῦ κειμένου ἀπόιστος, ξενυχτός, ἀναρωτιόταν ἔχουν πρῶτο συνθετικὸ ἓνα *ἀ-* ἢ *ξε-* ἢ *ἀνα-*, πού δὲ λέγονται ποτὲ μόνα τους· αὐτὰ συνηθίζονται μόνο στὴ σύνθεση σὰν πρῶτα συνθετικά καὶ γι' αὐτὸ λέγονται *ἀχώριστα μόρια*.

1. Τὸ ἀχώριστο μόριο *ἀ-* λέγεται *στερητικό*, γιὰτὶ σημαίνει στέρηση ἢ ἄρνηση: *ἄνθρωπος* = ἐκεῖνος πού δὲν ἔχει ὕπνο· *ἀπόιστος* = ἐκεῖνος πού δὲν ποτίζεται. — Σπανιότερα τὸ στερητικὸ *ἀ-* γίνεται *ἀνα-* ἢ καὶ *ἀνε-*: *ἀναβροχιά*, *ἀνεμναλός*. Μπροστὰ ἀπὸ φωνήεν συνήθως γίνεται *ἀν-*: *ἀνόργωτος* (ἔτσι καὶ *ἀνάλατος*, *ἀνίκανος*, *ἀνεργος*).

2. Τὸ ἀχώριστο μόριο *ξε-* εἶναι συχνότατο καὶ πηγαίνει στὴ σύνθεση μὲ κάθε εἶδος λέξεις. Σημαίνει: α) *ἐξ* ὡ: *ἐξέχילος*, *ξεμνίζω*· β) *πολύ*: *ξεφεύγω*, *ξεμακραίνω*· γ) *ἐν* τ *ε* λ *ῶς*: *ξεκολλῶ*, *ξετινάζω*· δ) *στ* *ε* *ρ* *η* *σ* *η*: *ξένοιαστος*, *ξεριζώνω*.

3. Τὸ ἀχώριστο μόριο *ἀνα-* κάποτε σημαίνει *ξανὰ*: *ἀναθυμῶμαι* ξαναθυμῶμαι. Ἄλλοτε σημαίνει *ἐπάνω*: *ἀνασηκῶνω*, *ἀναπηδῶ*. Ἐχει ὅμως καὶ ἄλλες σημασίες: *ἀναρωτιέμαι*, *ἀναδακρύζω*.

Δὲν πρέπει νὰ τὸ μπερδεύωμε μὲ τὸ στερητικὸ ἀχώριστο μόριο πού εἶδαμε στὴ λέξη *ἀναβροχιά*, (ὅπως καὶ στὶς λέξεις *ἀναδουλειά*, *ἀναπαραδιά*).

Ὡστε ποιά λέγονται ἀχώριστα μόρια; Ποιά εἶναι αὐτά;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ὅλες τὶς σύνθετες λέξεις πού ἔχουν γιὰ πρῶτα συνθετικὰ ἀχώριστα μόρια. Ποιὸ ἀχώριστο μόριο ἔχει ἡ καθεμία; Ποιά σημασία ἔχει τὸ ἀχώριστο μόριο σὲ κάθε τέτοια σύνθετη λέξη;

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παρακάτω γνωμικὰ ὑπογραμμίζοντας τὶς λέξεις πού εἶναι σύνθετες μὲ ἀχώριστα μόρια: *Ἀνθρώπος ἀγράμματος ἔβλο ἀπελκτικό.* — *Στὴν ἀναβροχιά καλὸ καὶ τὸ χαλάζι.* — *Τοῦ φρόνιμου ἀναχάραξε καὶ τοῦ τρελοῦ μολόγα.* — *Τὸ πρόβατο πού ἐσκόβε ἀπ' τὸ μαντρί τὸ τρώει ὁ λύκος.* — *Ὅποιος μπαίνει ἀσυμφώνητος, φεύγει ἀπλήρωτος.* — *Ὅ,τι γράφει (ἡ μοῖρα) δὲν ξεγράφει.* — *Ἐνὰ ροῦχα ντύνεσαι, γρήγορα ξεντύνεσαι.* — *Ὅπου δὲ σὲ σπέρνουν μὴν ξεφυτρώνης.* — *Ἐξένος πόνος ξέγδαγμα.* — *Ἀκάλεστος στὸ γάμο τί γυρεύεις;*

Γύμνασμα. Γράψε τὶς λέξεις πού ἔχουν σημασία ἀντίθετη ἀπὸ ἐκεῖνο πού σημαίνουν οἱ παρακάτω λέξεις: *τυχερός*, *ἀλατισμένος*, *λησμονημένος*, *ἄξιος*, *εὐήλιος*, *γραπτός*, *καρφωμένος*, *δίκαιος*, *ὀπλισμένος*, *θνητός*, *ἥσυχος*, *παρηγορημένος*, *ὑποφερτός*, *ὑπομονετικός*, *τελειωμένος*.

Παράδειγμα: *τυχερός* - *ἄτυχος*, *ἀλατισμένος* - *ἀνάλατος*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ἓνα οὐσιαστικὸ ἄρσενικὸ ἀνισοσύλλαβο καὶ νὰ τὸ κλίνης στὸν ἐνικὸ καὶ στὸν πληθυντικόν. — β) Γράψε ὅλες τὶς λέξεις τοῦ κειμένου πού ἔχουν δυὸ ὅμοια σύμφωνα.

Γκρρρρρ... Γκρρρρρ...

‘Ο Θέμος τρέχει στο τηλέφωνο και παίρνει τὸ ἀκουστικό. Στὸ πρόσωπό του φάνηκε χαρὰ καὶ συγκίνηση, ὅταν ἄκουσε ποιὸς τοῦ τηλεφωνεῖ.

— Θέμο, κατάλαβες ποιὸς εἶμαι; ‘Εδῶ ὁ ξάδερφός σου ὁ ‘Ορέστης. ‘Εφτασα στὸν Πειραιὰ μὲ τὸ βαπόρι σήμερα τὸ πρωὶ στὶς ἔξι καὶ ἀνέβηκα στὴν ‘Αθήνα μὲ τὸν ἠλεκτρικὸ σιδηρόδρομο. Σοῦ τηλεφωνῶ ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο τοῦ συμπέθερό μας τοῦ Χαράλαμπου. ‘Εδῶ ἐγκαταστάθηκα γιὰ τὴν ὥρα.

— Τί λές, βρὲ παιδί ‘Ορέστη; γιατί ἔτσι; Γιατί δὲ μᾶς τηλεγράφησες ἀπὸ τὸ νησί πὼς θὰ ἔρχοσιν, νὰ κατεβῶ στὸν Πειραιὰ νὰ σὲ πάρω; Πὼς τὰ κατάφερες μόνος σου; ‘Εσὺ πρῶτη φορά ταξιδεύεις.

— Μὴ θαρρῆς δὰ πὼς στὴν ἐπαρχία εἴμαστε κουτοί. Δὲν ἦρθα ὁμῶς μόνος. ‘Ἦταν πολλοὶ ἐπιβάτες συχωριανοί μας. ‘Ἦταν καὶ ὁ ‘Οδυσσεὺς ὁ Πετμεζᾶς· συγγενὴς μας λίγο· τὸν ξέρεις· ἀρχιεργάτης σὲ τυπογραφεῖο· τώρα ἐφεδρὸς ὑπαξιωματικός. ‘Ἦταν λοιπὸν καὶ αὐτὸς συνταξιδιώτης μας καὶ τοῦ σύστησε ὁ πατέρας νὰ μὲ βοηθήσῃ. Τὸ ταξίδι περίφημο· ἐξαιρετικὰ ὥραϊο.

— Καὶ νὰ πᾶς στὸ ξενοδοχεῖο! ‘Ἡ μητέρα πολὺ θὰ δυσανεκτήσῃ. Θὰ ἔρθω νὰ σὲ πάρω νὰ μείνης μαζί μας ἐδῶ στὸ Χαλάντρι, ὥσπου νὰ βρῆς σπίτι στὴν ‘Αθήνα.

— Καλὰ, εὐχαριστῶ. Αὐτὰ τὰ κανονίζομε. Θὰ βροῦμε τὴν εὐκαιρία.

— ‘Οχι, κατεβαίνω ἀμέσως κιόλα στὴν ‘Αθήνα νὰ σὲ συναντήσω. Στὴν ‘Ομόνοια δὲν εἶναι τὸ ξενοδοχεῖο; Τὸ ξέρω. Καὶ ἦρθες βέβαια γιὰ τὴν εἰσαγωγή σου στὴ σχολή. Ξέρεις σὲ τί θὰ ἐξεταστής;

— Βέβαια· ἔχω τὸ διάταγμα κι ἓνα ἔντυπο μὲ ὁδηγίες. Στὴν ἐκθεση εἶμαι καλὸς καὶ ὄχι καὶ πολὺ ἀνορθόγραφος. Καὶ στ’ ἄλλα δὲ νομίζω πὼς ἔχω πολλὲς ἐλλείψεις. ‘Υποθέτω λοιπὸν πὼς θὰ πετύχω.

— Καλὰ, αὐτὰ θὰ τὰ ποῦμε ἀπὸ κοντά. Θὰ εἰδοποιήσω τὴν μητέρα μου πὺ εἶναι στὴν κουζίνα καὶ φεύγω. Σὲ μιῇ ὥρᾳ θὰ εἶμαι στὸ ξενοδοχεῖο σου· τότε εἶναι ἡ διαδρομὴ. Νὰ μὲ περιμένῃς. Σὺμφωνοί;

— Σὺμφωνοί.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἐγκαταστάθηκα ἦρθα μαζί με τὰ πράγματά μου, γιὰ νὰ μείνω, νὰ κατοικήσω κάπου. —παξιωματικός κατώτερος ἀπὸ ἀξιωματικό (λόγος ἢ ἐπιλοχίας).

Περιεχόμενο. Ποιοὶ συνομιλοῦν ἀπὸ τὸ τηλέφωνο; Τί λένε; Πῶς φέρονται ὁ Θέμος στὸν ξάδερφό του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα τ' ἀχώριστα μόρια ἀ-, ἐξ- καὶ ἀνα-. Βλέπομε σήμερα μερικά ἄλλα ἀχώριστα μόρια. Ἔτσι οἱ λέξεις *τηλέφωνο*, *εὐχαριστῶ* ἔχουν τ' ἀχώριστα μόρια *τηλε-*, *εὐ-*. Τέτοια μόρια ἔχουν μείνει ἀπὸ τὴν ἀρχαία γλῶσσα καὶ βρισκονται σήμερα μόνο σὰν πρῶτα συνθετικά σὲ λόγιες σύνθετες λέξεις. Γιὰ νὰ τὰ ξεχωρίζουμε ἀπὸ τ' ἄλλα, τὰ ὀνομάζουμε **λόγια ἀχώριστα μόρια**. —Πρόσεξε ποιὰ εἶναι τὰ λόγια ἀχώριστα μόρια στὶς παρακάτω λέξεις τοῦ κειμένου:

- 1) ἀρχιεργάτης (*ἀρχι-*). Ἔτσι λέμε καὶ ἀρχι-στράτηγος, ἀρχι-νοσοκόμος.
- 2) διάταγμα, διαδρομή (*δια-*, πού ἔμπροσ ἀπὸ φωνήεν γίνεται *δι-*: δι-αγωγή, δι-έξοδος).
- 3) δυσανεκτική (*δυσ-*). Ἔτσι καὶ δύστυχος, δύσπιστος.
- 4) εἰσαγωγή (*εἰσ-*). Ἔτσι καὶ εἰσπράτιω, εἰσπράχτορας.
- 5) ἐκθεση, ἐξαιρετικά (*ἐκ-* ἔμπροσ ἀπὸ σύμφωνο καὶ *ἐξ-* ἔμπροσ ἀπὸ φωνήεν).
- 6) ἔντυπο, ἐγκαταστάθηκε, ἔλλειψη, ἐμπιστεύομαι (*ἐν-*, *ἐγ-*, *ἐλ-*, *ἐμ-*).
- 7) ἐπιβάρεια, ἐπαρχία, ἐφεδρός (*ἐπι-*, πού ἔμπροσ ἀπὸ φωνήεν γίνεται *ἐπ-* ἢ *ἐφ-*).
- 8) εὐχαριστῶ, εὐκαιρία (*εὐ-*). Ἔτσι καὶ εὐτυχία, εὐαγγέλιο.
- 9) ὁμόνοια (*ὁμο-*). Ἔτσι καὶ ὁμόθητος, ὁμόλογος.
- 10) περιμένω (*περι-*). Ἔτσι καὶ περικυκλώνω, περιμαζεύω.
- 11) συνταξιδιώτης, συγκίνηση, συμπέθερος, σύσταση (*συν-*, *συμ-*, *συ-* κ.ἄ.).
- 12) τηλέφωνο, τηλεγράφος (*τηλε-* μακριά). Ἔτσι καὶ τηλεσκόπιο, τηλεόραση κτλ.
- 13) ὑποθέτω (*ὑπο-*, πού ἔμπροσ ἀπὸ φωνήεν γίνεται *ὑπ-* ἢ *ὑφ-*: ὑπαρχηγός, ὑφουπουργός).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ποιὲς λέξεις τοῦ κειμένου ἔχουν λόγια ἀχώριστα μόρια; Ποιὰ ἀπ' αὐτὰ χάνουν τὸ τελικὸ τους φωνήεν, ὅταν τὸ β' συνθετικὸ ἀρχίζει ἀπὸ φωνήεν; Ποιὰ ἀλλάζουν τὸ τελικὸ τους σύμφωνο ἢ τὸ χάνουν;

Γύμνασμα. 1) Σχημάτισε ἀπὸ μιὰ σύνθετη λέξη μὲ καθένα ἀπὸ τὰ λόγια ἀχώριστα μόρια σὰν πρῶτο συνθετικόν. 2) Πῶς λέγονται οἱ ἄνθρωποι πού ἔχουν τὴν ἴδια θρησκεία; ἐκείνοι πού μιλοῦν τὴν ἴδια γλῶσσα; ὅσοι ἀνήκουν στὴν ἴδια φυλὴ; ὅσοι θήλασαν τὸ γάλα τῆς ἴδιας μητέρας (χωρὶς νὰ εἶναι ἀδέρφια); τὸ σύνολο πολλῶν συγγενικῶν ἔθνων; τὸ σύνολο πού περιλαμβάνει τίς συγγενικὰς τάξεις ζώων ἢ φυτῶν (λ.χ. τῶν θηλαστικῶν); τὸ φαγητὸ πού δὲν εἶναι βρασμένο, ψημένο ἢ μαγειρεμένο κτλ.; ἐκείνοι πού τρῶνε τέτοια φαγητά; τὸ μέρος τοῦ σώματος, ὅπου οἱ στρατιῶτες στηρίζουν τὸ ὅπλο τους, ὅταν βαδίζουν. (Πρόσεξε στὴν ὀρθογραφία τῶν λέξεων αὐτῶν.)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τίς παρακάτω φράσεις σημειώνοντας τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα:

Ἡ Ἑλλάδα εἶναι ἐνδοξη χώρα. — Ἡ γῆ ἔχει δυο ἡμισφαίρια καὶ πεντε ἡπείρους. — Ὁ Ἡρόδοτος λεγεται πατερας τῆς ιστορίας. — Ὁ Ἡρακλῆς προτιμησε τὴν ὁδὸ τῆς Ἀρετῆς καὶ οὐχὶ τῆς Κακίας. — Ἡ Ἑλλάδα ἔχει πολλές ἀλυσκας· ἐκεῖ παρασκευαζεται τὸ αἶται. — Τὸν ἀντρεϊόμενον τ' ἀρματα. — Τρεχουν τα ἀρματα. — Ἀγορασα με καλους ορους. — Βλεπω πολλα ορη.

Ήταν μεσημέρι καὶ ὁ Δημήτρης ὁ Μπάρμπας εἶχε ξαπλώσει φαρδιά πλατιά ἔξω ἀπὸ τὸ στάβλο. Τὸ μέρος χτυπιόταν ὀλημερίς ἀπὸ τὸν ἥλιο κι ἔκανε τόση ζέστη, ποὺ σήμερα, μέρα χειμωνιάτικη, νόμιζες πὼς ἦταν Δεκαπενταύγουστο. Ὅλο καὶ προσπαθοῦσε νὰ κοιμηθῇ ἔτσι, ὅπως ἦταν μισοξαπλωμένος στοῦ στάβλου τὸ κεφαλόσκαλο, μὰ ἡ γυναῖκα του ἡ Βασίλω ἡ Μπάρμπαινα δὲν τὸν ἄφηνε μὲ τίς φωνές της, καθὼς μάζευε τίς κότες της· λίγο πρὶν εἶχε περάσει ἓνα μεγάλο, σταχτόμαυρο γεράκι καὶ ἡ κυρα-Βασίλω δὲν ἡσύχαζε, γιατί ἦταν σίγουρη πὼς εἶχε κρυφτῇ κάπου στὸ σῦδεντρο, πέρα στὸ ποτάμι καὶ παραμόνευε.

— Κόκο μου, κόκο μου, κοκόνες μου... Νά, πιπί, πιπιπί... καὶ τοὺς ἔριχνε καλαμπόκι ἡ κυρα-Βασιλική

καὶ τίς τάιζε, γιὰ νὰ τίς κρατήσῃ κοντά.

Κι ὅταν μαζεύτηκαν ὅλες γύρω της, τίς μέτρησε κεφάλι κεφάλι. Ήταν ὅλες ἐκεῖ: ἡ κοράκω, ἡ κατσαρή, ἡ γυμνολαίμα, ἡ καλογεννούσα, ἡ παρδαλή, τὸ κουφοπετεινάρο, κι ἓνα πλῆθος κοτόπουλα, τετράπαχα, καλοθρεμμένες πουλάδες πλουμιστές, ποὺ κακάριζαν καὶ ἔσπρωχνε ἡ μιὰ τὴν ἄλλη, γιὰ νὰ τσιμπήσουν τὸν καλαμποκόσπορο ποὺ εἶχε πέσει ἀνάμεσα στὰ πόδια τους.

Μὰ ἐκεῖ ποὺ ἡ Βασίλω τίς φώναζε μὴν πάη καὶ ξανασκορπίσουν, τὸ μάτι της ἄρπαξε τὸ γέρακα νὰ γοργοπετᾷ καταπάνω τους ὀρμητικῶς.

Τότε ἡ Βασίλω ἔβαλε τίς παλάμες στὸ στόμα της σὰ χωνί κι ἄρχισε νὰ φωνάζῃ δυνατὰ χούου...χουουού..., γιὰ νὰ τρομάξῃ τὸ πουλί. Τὰ κοτόπουλα ξαφνιάστηκαν κι ἔτρεξαν νὰ χωθοῦν, ὅπου ἔβρισκαν, κακαρίζοντας. Καὶ γινόταν τέτοια φασαρία, ποὺ ὁ Δημήτρης πετάχτηκε, ἄρπαξε τὸ δίκανό του τὸ κυνηγετικὸ καὶ γρήγορος ἔριξε διπλὴ τουφεκιά. Τὸ γεράκι φτεροζυγιάστηκε μιὰ στιγμή καὶ ὕστερα πῆρε τὰ ὕψη καὶ χάθηκε μακριὰ κατὰ τοὺς λιόσπαρτους λόφους καὶ τὸν οὐρανὸ τὸν καταγάλανο.

Οἱ κότες καὶ τὰ κοτόπουλα βγῆκαν ἀπ' τοὺς κρυψῶνες τους, ξεχύθηκαν ἀλαφροπόδαρα στὸν κάμπο κι ἄρχισαν νὰ βόσκουν στὸ χλωροπράσινο χορτάρι. Ὁ κίνδυνος εἶχε περάσει.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *σύνθετο* μέρος μὲ πολλὰ δέντρα.—*γυμνολαΐμα* ἡ κότα ποὺ ἔχει γυμνὸ λαϊμό, ποὺ δὲν ἔχει φτερά στὸ λαϊμό.—*πουλάδα πλουμιστή*, ποὺ ἔχει φτερά μὲ διάφορα χρώματα, σὰ στολισμένη μὲ κεντήματα.—*φτεροζυγιάζομαι* λέγεται γιὰ τὰ πουλιά ποὺ ἀνοίγουν τὶς φτεροῦγες τοὺς ψηλὰ στὸν ἀέρα, γιὰ νὰ ἰσορροπήσουν.—*λιόσπαρτος* τόπος μὲ πολλὰς ἐλιές (ἐλαιόδεντρα).

Περιεχόμενο. Γιατί ἡ γυναίκα συμμαζέψε καὶ μέτρησε τὶς κότες της; Ποιὸς κίνδυνος φάνηκε πάλι στὶς κότες;—Τί ἔκαμε τότε αὐτή; Πῶς γλίτωσαν οἱ κότες;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο βλέπομε τὶς λέξεις *ὀλημερίς*, *Δεκαπενταύγουστο*, *κεφαλόσκαλο*, *μισοξαπλωμένος*. Καθεμιὰ ἀπ' αὐτὲς σχηματίστηκε ἀπὸ δύο ἄλλες, εἶναι λέξη *σύνθετη*. Ἐτσι ἡ λέξη *κεφαλόσκαλο* ἐγίνε ἀπὸ τὶς λέξεις *κεφάλι* (*πρῶτο συνθετικό*) καὶ *σκάλα* (*δεύτερο συνθετικό*).

2. *κεφαλ-ό-σκαλο*, *σταχ-ό-μανρος*, *φτερ-ο-ζυγιάζομαι*. Ὅταν τὸ *α'* συνθετικό εἶναι κλιτό, ἐνώνεται μὲ τὸ β' συνθετικό μ' ἓνα φωνήεν. Τὸ φωνήεν αὐτὸ εἶναι συνήθως τὸ *ο* καὶ λέγεται *συνθετικό φωνήεν*.

Τὸ συνθετικό φωνήεν τὸ παίρνουν καὶ πολλὰ ἐπιρρήματα στὴ θέση τοῦ τελικοῦ τοὺς φωνήεντος: *γοργά - πετώ* : *γοργ-ο-πετώ*.

3. Ὅταν τὸ ἀρχικό φωνήεν τοῦ β' συνθετικοῦ εἶναι *α* ἢ *ο*, τὸ συνθετικό φωνήεν *ο* ἢ ἄλλο τελικό φωνήεν τοῦ *α'* συνθετικοῦ συνήθως χάνεται: *δεκαπέντε-Αὔγουστος* : *Δεκαπενταύγουστο*· ἔτσι καὶ *μηχανή-ὁδηγός* : *μηχανοδηγός*, *πρώτη-Ἀπρίλης* : *πρωταπριλιά*, *πικρὸ-ἀμύγδαλο* : *πικραμύγδαλο*.

4. *σταχτόμανρος* : Τὸ β' συνθετικό *μαῦρος* ἀνεβάζει τὸν τόνο του.

κουφοπετεινάρο : Τὸ β' συνθετικό *πετεινάρι* ἀλλάζει καὶ τὴν κατάληξή του.

κεφαλόσκαλο : Ἐδῶ τὸ β' συνθετικό *σκάλα* ἀλλάζει καὶ τὸ γένος του.

Βλέπομε λοιπόν, ὅτι συχνὰ στὸ β' συνθετικό γίνονται ἀλλαγές στὸν τονισμό, στὴν κατάληξή καὶ στὸ γένος.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ἀναζήτησε ὅλες τὶς σύνθετες λέξεις τοῦ κειμένου. Ποιὰ εἶναι τὰ συνθετικά μέρη τῆς καθεμιᾶς;—Σὲ ποιὲς λέξεις ἀπ' αὐτὲς τὸ *α'* συνθετικό παίρνει συνθετικό φωνήεν;—Σὲ ποιὲς λέξεις τὸ β' συνθετικό παρουσιάζει ἀλλαγὴ στὸ γένος, στὴν κατάληξή ἢ στὸν τονισμό του;

Γύμνασμα. Σχημάτισε σύνθετα μὲ τὶς ἀκόλουθες λέξεις :

σφήκα - φωλιά	κρυφά - ἀκούω	λύκος - σκύλος	σπίτι - νοικοκύρης
συχνά - ρωτῶ	κοντά - ζυγώνω	χιώνι - βροχή	γλυκός - ἀνάλατος
συχνά - ἀλλάζω	ξανά - φαίνομαι	μόνος - ἀκριβός	ἔργο - ὁδηγός
ἀργά - διαβαίνω	ξανά - ἀρχίζω	ἄσπρος - κίτρινος	ρۇξι - γάλα

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνει τὸν παθητ. ἀόριστο στὴν ὀριστική καὶ στὴν ὑποταχτική τοῦ ρήματος *μαζεύομαι*.

“Εξαφνα λύχνος ήλιοστάλαχτος
κρεμάστηκε μπρός στής μάνας τήν
ψυχή, έτοιμος νά δείξη τò μέλλον
τοῦ νεογέννητου. Καί τόν εἶδε
τριαντάχρονο λεβεντονιό νά μα-
γνητίζει τίς ψυχές τοῦ λαοῦ. Ψη-
λός, λυγερός, μέ σεβαστή μελαγ-
χολία στό ροδόπλαστο πρόσωπο,
μέ τò στόμα γλυκοστάλαχτο καί
τά γαλανά μάτια, μιλοῦσε στό λαό

καί τόν ἔπειθε. Οἱ προφῆτες, πού τόν προσπερνοῦσαν, πειθαρχοῦν τώρα καί πισωδρομοῦν ὑποταχτικοί του. ‘Ο Νόμος τοῦ Μωυσῆ ξαναζῇ στά λόγια του καί συμπληρώνεται. ‘Η βαριόμοιρη γῆ ἀναδρoσίζετaι· τ’ ἀπελπισμένα πλήθη ξαναθαρρεύουν. ‘Η ἀγάπη τρέχει ἀδαπάνητη ἀπό τά πλατιά στέρνα του καί δροσίζει τò καμίνι τῆς κακομοιριάς. Τά ‘Ιεροσόλυμα στρώνουν τρούς δρόμους μέ βάγια νά τόν καλοδεχτοῦν. Σύγκαιρα δμως καρφώνουν τò σταυρό. ‘Ο φθονερός μαθητής τόν παραδίνει μέ φίλημα. Μά ‘Εκεῖνος, ἀνώτερος ἀπό τά τέκνα τῶν ἀνθρώπων, σύγχωρεῖ τήν προδοσία καί ἀνεβαίνει πράος στό μαρτύριο.

— Γυναίκα, νά ὁ γιός σου· λέει τήν τελευταία στιγμή.

Καί ἀποχαιρετᾷ, μ’ ἓνα βλέμμα μελαγχολικό, τῇ μάνα πού τόν γέννησε, τοὺς φίλους πού τόν πίστεψαν, τò λαό πού τόν τυρράνησε.

‘Η μάνα ἦταν ἐκεῖ καί τὰ ἔβλεπε ὅλα. “Ἦθελε νά φωνάξη, νά τρέξη, γιά νά τόν σώση ἀπό τά χέρια τῶν κακούργων· ἀλλά δέν μπορούσε νά βγάλῃ φωνή. Τò σῶμα δέν ἀκολουθοῦσε τοὺς πόθους τῆς ψυχῆς· μά ὅταν εἶδε ἓνα στρατιώτῃ ἀγριοπρόσωπο, ἔτοιμο νά λοχλίσῃ τὰ πλευρά του :

— Μή!... φώναξε μέ ὅλη της τῇ δύναμη.

Καί μέ τò «μή» ξύπνησε... Δέν εἶδε ὁλόγυρά της τίποτα ἀπό τò φριχτὸ ὄραμα... Τò βρέφος κοιμόταν ἀκόμη πλάι της· μά δὲ βασίλευε ἡ σιγὴ καί τò σκοτάδι, ὅπως πρίν. ‘Αγγελικὴ ἀρμονία κατέβαινε ἀπὸ ψηλά καί λαμπρομέτωπο ἀστέρι ἔχυνε θάλασσα τò φῶς του στῇ σπηλιά.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, *λύχνος* ἡλιοστάλαχος *κρεμάστηκε* μπρὸς *στῆς μάνας τὴν ψυχῇ*, λέγεται μεταφορικά, δηλ. στὴν ψυχῇ τῆς Παναγίας ἔλαμψε κάποιο φῶς καὶ ἔτσι εἶδε τί θὰ ἔκανε στὸ μέλλον ὁ Χριστός.— *ἀδαπάνητος ἀνεξάντηλος*, ποὺ δὲν τελειώνει ποτέ.— *σὺγκαιρα* (ἐπιρρ.) τὸν ἴδιο καιρὸ, τὴν ἴδια ὥρα.

Περιεχόμενο. Ποιὸ ὄραμα εἶδε ἡ Παναγία;— Τί προβλέπει γιὰ τὸ μέλλον τοῦ Χριστοῦ;— Ἀλήθεψαν οἱ προβλέψεις τῆς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Παρατήρησε τὰ *πρῶτα συνθετικὰ* στ' ἀκόλουθα σύνθετα:

1. *ἡλιοστάλαχος* (α' συνθετικὸ τὸ οὐσιαστικὸ ἡλιος).— *νεογέννητος* (α' συνθετικὸ τὸ ἐπίθετον ἑός).— *τριατάχρονος* (α' συνθετικὸ τὸ ἀριθμητικὸ ἐπίθετον τριάντα).

2. *πειθαρχῶ* (α' συνθετικὸ τὸ ῥῆμα πείθω).

3. *προσπερνῶ*, *πισωδρομῶ* (α' συνθετικά ἡ πρόθεση πρὸς καὶ τὸ ἐπίρρημα πίσω, δηλ. ἄκλιτα).

Ὡστε τί μέρος λόγου μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ πρῶτο συνθετικὸ;

1. "*Ὄταν α' συνθετικὸ εἶναι ὄνομα* (οὐσιαστικὸ ἢ ἐπίθετον), παίρνει (βλ. μαθ. 72) τὸ συνθετικὸ φωνῆεν ο: *ἡλι-ο-στάλαχος*, *λεβεν-ο-νός*.

Τὰ ἐπίθετα ὅμως σὲ -ὺς (ὅπως τὸ βαρὺς) ὡς πρῶτα συνθετικά, ὅποιον γένους καὶ ἂν εἶναι ἢ σύνθετη λέξη, ἀλλάζουν κάποτε τὸ τέλος τους σὲ *ιο*: *βαριό-μοιρος* ἢ μόνο σὲ *ι* (ὅταν τὸ ο παθαίνει ἐκθλίψη): *βαρι-αναστενάζω*.

Τ' ἀριθμητικὰ ἐπίθετα ἀπὸ τὸ πέντε ὡς τὸ ἑκατὸ ὡς πρῶτα συνθετικά *ἀλλάζουν τὸ θέμα τους* σὲ α (*πεντά-γωνο*, *ἑξα-σέλιδος*). Ἀπὸ τὸ ἑνα ὡς τὸ τέσσερα γίνονται *μονο-*, *δι-* καὶ ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆεν *δισ-*, *τρι-* *τετρα-* (*μονο-πάτι*, *δικοπος*, *διοέγγονος*, *τρίστοιχο*, *τετράγωνο*).

2. "*Ὄταν τὸ α' συνθετικὸ εἶναι ῥῆμα*, μπαίνει συνήθως στὴ σύνθεση τὸ ἀοριστικὸ θέμα μαζί μὲ τὸ συνθετικὸ φωνῆεν ο. Ἔτσι μὲ α' συνθετικὸ τὸ ῥῆμα *χάνω* (ἀορ. *ἔ-χασ-α*) γίνεται τὸ σύνθετο *χασο-ο-μέρης* (τὴ λέξη τὴν εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα).

Σπανιότερα μπαίνει τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα: *πεῖθ-ω*, *πειθ-αρχῶ*.

3. *Τὰ ἄκλιτα ὡς πρῶτα συνθετικά* παίρνουν καὶ αὐτὰ συνήθως στὸ τέλος τους τὸ συνθετικὸ φωνῆεν ο (*συχν-ο-ρωτῶ*). Σπανιότερα κρατοῦν τὸ τελικὸ τους φωνῆεν: *ἔξανα-θαρρύνω*, *πισω-δρομῶ*.

Τὰ ἐπίρρηματα σὲ -*ω* ὡς πρῶτα συνθετικά φυλάγουν τὸ *ω*, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἐπίρρημα *χάμω*: *πανω-φόρι*, *πισω-δρομῶ*, ἀλλὰ *χαμο-γελῶ*, *χαμο-μήλι*.

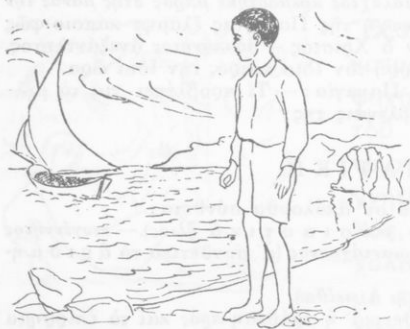
ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"*Άσκηση*. Τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι τὸ α' συνθετικὸ στὸ καθένα ἀπὸ τὰ σύνθετα τοῦ κειμένου; Παρατήρησε ποιά μορφή παρουσιάζει κάθε φορὰ τὸ α' συνθετικὸ, δηλ. ἂν ἔγινε ἀλλαγὴ στὸ θέμα του καὶ ποιά.

Γύμνασμα. 1) Μὲ τὰ πρῶτα συνθετικά ποὺ ἔχουν τὰ σύνθετα τοῦ κειμένου σχηματίσε ἀπὸ μίαν ἄλλη σύνθετη λέξη.— 2) Πῶς λέγεται ἡ λέξη ποὺ ἔχει δύο συλλαβές, τὸ ποίημα ποὺ ἔχει δύο στίχους, τὸ ποσὸ ἀπὸ δύο ἑκατομμύρια, ἐκεῖνος ποὺ δὲν εἶναι εὐτυχημένος, ἐκεῖνος ποὺ δὲν εἶναι εὐάρεστος, ἐκεῖνο ποὺ δὲν εἶναι εὐκολο (πρόσεξε ἂν ἔχη α' συνθετικὸ τὸ *δι-* ἢ *δισ-* ἀπὸ τὸ δύο ἢ τὸ ἀχώριστο *δυσ-*).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε ἀπὸ τρία σύνθετα παραταχτικά, προσδιοριστικά, κτητικά καὶ ἀντικειμενικά (βλ. μάθ. 21).

Ἀπὸ μικρὸς τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα. Τὸ πρῶτο μου παιχνίδι ἦταν ἓνα κουτί ἀπὸ λουμίνια, ποῦ ἡ φαντασία μου τὸ ἔκανε μπάρκο τρικούβερτο. Πῆγα καὶ τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα μὲ καρδιοχτύπι. Ἀργότερα ἔγινε πρῶτος στὸ κουπί, στὸ κολύμπι πρῶτος. Ἐκεῖνα ποῦ εἶχα ὀλόγουρά μου, ψυχωμένα κι ἄψυχα, μοῦ ἔλεγαν μύρια: οἱ ναῦτες μὲ τὰ ἡ-

λιοκαμένα τους πρόσωπα καὶ τὰ φανταχτερὰ ροῦχα· οἱ γέροντες μὲ τίς ἱστορίες τους· τὰ ξύλα μὲ τὴ χτυπητὴ κορμοστασιά.

Ναί· τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα! Τὴν ἔβλεπα κατάντικρυ ν' ἀπλώνεται ἀπὸ τὸ ἀκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριά, νὰ χάνεται στὰ οὐρανοθέμελα σὰν πλάκα ζαφειρένια, στρωτή. Τὴν ἔβλεπα ὀργισμένη ἄλλοτε, νὰ δέρνη με ἀφροὺς τὸ ἀκρογιάλι. Καὶ ὅταν ἔβλεπα καράβι νὰ σηκώνη τὴν ἄγκυρα, νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ ν' ἀρμενίζει στ' ἀνοιχτά, ἡ ψυχὴ μου πετοῦσε, θλιβερὸ πουλάκι, ἀπάνω του. Τὰ σταχτόμαυρα πανιά τὰ ὀλοφούσκωτα, τὰ σκοινιά τὰ κοντυλογραμμένα, μ' ἔκραζαν νὰ πάω μαζί τους. Καὶ νυχτόμερα ἡ ψυχὴ μου κατάντησε ἄλλον πόθο νὰ μὴν ἔχη παρὰ τὸ ταξίδι.

Δὲν κρατήθηκα περισσότερο· ὁ πατέρας, παλιὸς θαλασσομάχος, ἔλειπε σὲ ταξίδι. Μίσευε καὶ ὁ θεὸς μου γιὰ τὴ Μαύρη Θάλασσα. Τοῦ ἔπεσα στὸ λαιμό· τὸν παρακάλεσε καὶ ἡ μάνα μου ἀπὸ φόβο μὴν ἀρρωστήσω. Κι ὁ θεὸς μου, ποῦ ἦταν μεγαλόκαρδος ἄνθρωπος, δέχτηκε νὰ μὲ πάρῃ μαζί του.

— Θὰ σὲ πάρω, μοῦ λέει, μὰ θὰ δουλέψης. Τὸ καράβι θέλει δουλειά· δὲν εἶναι ψαρότρατα νὰ ἔχῃ φαί καὶ ὕπνο.

Ἀληθινὰ ρίχτηκα στὴ δουλειά μὲ τὴν ψυχὴ μου. Ἐκαμα παιχνίδι τίς ἀνεμόσκαλες. Ὅσο ψηλότερα ἡ δουλειά, τόσο πιὸ πρόθυμος ἐγώ.

Ἀρχισε ἡ ζωὴ τοῦ ναύτη μὲ τὰ ὅλα της. Ζωὴ καὶ τάξη. Μυρμήγκι σωστό. Μυρμήγκι στὴ δουλειά, ποτὲ ὅμως καὶ στὸ σύναγμα. Τί νὰ βρῆς, τί νὰ συνάξης; Μεροδοῦλι μεροφάι. Μὰ μήπως ἔμουν μοναχός! Ὁλος ὁ ναυτοκόσμος ἔτσι δέρνηται.

Μιά φορὰ ποῦ γύρισα στὴν πατρίδα, ἔκαμα τρισάγιο τῆς μάνας μου, ἄναψα κερὶ στὴν ψυχὴ τοῦ πατέρα μου καὶ ξανάφυγα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *μάρκο* καράβι μὲ τρία κατάρτια.—*τρικούβερο* λέμε τὸ πλοῖο πὺν ἔχει τρεῖς κουβέρτες, δηλ. τρία καταστρώματα· ἔτσι λέγεται μεταφορικὰ καθετὶ μεγάλο.—*οὐρανοθέμελα*, τὰ θεμέλια τοῦ οὐρανοῦ, δηλ. τὸ βάθος τοῦ ὁρίζοντα, ἐκεῖ ὅπου φαίνεται πὺς ἐνώνεται ὁ οὐρανὸς μὲ τὸν ὁρίζοντα.—*ζαφειρένιος* γαλάζιος, γαλανός.—*ἀρμενίζω* πλέω, ταξιδεύω.—*κοντυλογραμμένος* καλοφτιαγμένος, σὰ ζωγραφιστός.—*μισέω* φεύγω ἀπὸ τὸν τόπο μου, ξειντεύομαι.—*Μαύρη Θάλασσα* ὁ Εὐξείνιος Πόντος.—*ψαρότραπεζα* τράτα εἶναι τὰ δίχτυα πὺν τὰ ρίχνουν ἀπὸ τὴ βάρκα στὴ θάλασσα κι ἔπειτα τὰ σέρνουν ἀφοῦ βγοῦν στὴ στεριά.

Περιεχόμενο. Στὸ κείμενο λέει κάποιος πὺς ἀγαποῦσε τὴ θάλασσα. Πὺς ἔδειχνε τὴν ἀγάπὴ του, ὅταν ἦταν μικρός; Τί ἔκαμε, ὅταν μεγάλωσε; Πὺς ἀρχισε τὴ ναυτικὴ του ζωὴ;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὸ σύνθετο *ναυτόκοσμος* εἶναι οὐσιαστικόν, ὅπως οὐσιαστικὸν εἶναι καὶ τὸ β' συνθετικὸν τοῦ *κόσμος*· τὸ σύνθετο *κατάντικον* εἶναι ἐπίρρημα, ὅπως ἐπίρρημα εἶναι καὶ τὸ β' συνθετικὸν τοῦ *άντικον*. Βλέπομε δηλαδή, ὅτι συχνὰ τὸ σύνθετο εἶναι τὸ ἴδιο μέρος τοῦ λόγου πὺν εἶναι καὶ τὸ β' συνθετικὸν τοῦ.

2. Δὲ γίνεται ὅμως πάντα ἔτσι. Κάποτε ἄλλο μέρος τοῦ λόγου εἶναι τὸ β' συνθετικὸν καὶ ἄλλο μέρος τοῦ λόγου ἢ σύνθετη λέξη. Ἔτσι μὲ α' συνθετικὸν τὸ *τορία* καὶ μὲ β' συνθετικὸν τὸ *κουβέρτα*, πὺν εἶναι οὐσιαστικόν, γίνεται τὸ σύνθετο *τρικούβερο*, πὺν εἶναι ἐπίθετο.

Ὡστε μαζί μὲ τις ἄλλες ἀλλαγές τοῦ β' συνθετικοῦ πὺν εἶδαμε (μάθ. 72) στὸ γένος, στὴν κατάληξιν καὶ στὸν τονισμό, γίνεται κάποτε *ἀλλαγὴ καὶ στὸ μέρος τοῦ λόγου*. Τίς ἀλλαγές αὐτές μπορείς νὰ τίς παρατηρήσης, ἀν γράψης σὲ μιὰ στήλῃ ὅλα τὰ σύνθετα τοῦ ἀντικρινοῦ κειμένου, σὲ δεύτερη στήλῃ τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι τὸ καθένα, σὲ τρίτῃ τὸ β' συνθετικὸν καὶ σὲ τέταρτῃ τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι αὐτό. Πρόσεξε καὶ τίς τυχόν ἀλλαγές στὸ γένος, στὴν κατάληξιν καὶ στὸν τονισμό.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῇς τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι τὰ παρακάτω σύνθετα, ποιὸ εἶναι τὸ β' συνθετικὸν τους, τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι αὐτὸ καὶ ποιές ἀλλαγές γίνονται στὸ γένος, στὴν κατάληξιν καὶ στὸν τονισμό: *ἀγγελόμορφος*, *ἀγριοπρόσωπος*, *ἀνοιχτομάτης*, *ἀτάραχος*, *ἄψυχος*, *κακομοίρης*, *καλοδέχομαι*, *καρδιοχτύπι*, *μεγαλοδύναμος*, *προσμένω*, *στατόμαυρος*, *τετράγωνος*, *χαλκοπράσινος*, *ἐποθέτω*.

Γύμνασμα. Σχημάτισε σύνθετα μὲ β' συνθετικὸν τὰ οὐσιαστικά: *καρπός*, *λόγος*, *θόρυβος*, *τρόπος*, *γλώσσα*, *καρδιά*, *δόξα*, *ψυχὴ*, *φωνή*, *ὄργανο*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ξεχώρισε κατὰ τὴ σημασίαν τὰ σύνθετα τοῦ κειμένου (μάθ. 21).

Τὸν Ὀρέστη τὸν δέχτηκαν στὸ σπίτι τοῦ θείου του, στὸ Χαλάντρι, μὲ ἀγάπη καὶ χαρά. Ὁ θεῖος του ἦταν ζωέμπορος καὶ συχνὰ ταξίδευε γιὰ τὶς δουλειές του καὶ ἔλειπε. Ἔλειπε καὶ ὁ μέγας του γιὸς ὁ Κώστας, ποῦ ἦταν ἐφεδρος ἀνθυπολοχαγὸς καὶ ὑπηρετοῦσε στὴ Μακεδονία. Στὸ σπίτι ἦταν ἡ θεία τοῦ Ὀρέστη μὲ τὰ

τρία ἄλλα παιδιὰ της, τὴ μεγάλη της τὴν κόρη, τὸ Θέμο ποῦ ἦταν συνομήλικος τοῦ Ὀρέστη, καὶ τὸ Γιαννάκη, ἓνα ἀγοράκι ἐννιά χρονῶν.

— Λοιπὸν, Ὀρέστη, νὰ κοιτάξης τώρα νὰ δώσης τίς ἐξετάσεις σου, καὶ γιὰ δωμάτιο νὰ μὴ βιαστής. Θὰ φροντίσωμε ἔπειτα μὲ τὴν ἡσυχία μας νὰ σοῦ βροῦμε κανένα εὐήλιο, νὰ μὴν εἶναι ὑπόγειο καὶ ἀνθυγιεινὸ, ὅπως εἶναι πολλὰ στὴν Ἀθήνα. Ἐμεῖς ἐδῶ ἔχομε ἀρκετὴ εὐρυχωρία, τώρα μάλιστα ποῦ λείπει ὁ Κώστας καὶ ποῦ δὲ θὰ ῥθῃ πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα. Θὰ μείνης λοιπὸν μαζί μας. Γιὰ τίς εἰσαγωγικὰς ἐξετάσεις σου τί λές;

— Ἐχὼ ἐλπίδες, θεία. Στὴ γεωμετρία καὶ γενικά στὰ μαθηματικά εἶμαι δυνατός. Τὸ ἴδιο καὶ στὴ φυσικὴ. Στὸ σχολεῖο ἤμουν λιγότερο καλὸς στὴ φυσιογνωσία καὶ στὴ γεωγραφία, σ' αὐτὰ ὅμως τὰ μαθήματα δὲ θὰ ἐξετασθῶ τώρα. Στὴν ἔκθεση τὰ καταφέρνω καλά. Δὲν κάνω οὔτε ἀσυνταξίες οὔτε γραμματικὰ λάθη, καὶ στὴν ὀρθογραφία εἶμαι ἀρκετὰ δυνατός. Συνήθισα νὰ ἐφαρμόζω τοὺς κανόνες τῆς γραμματικῆς καὶ δὲ μοῦ ξεφεύγουν ἀβλεψίες. Μόνο τὸ λεξιλόγιό μου δὲν εἶναι πολὺ πλούσιο. Τώρα τελευταῖα ἓνας φίλος μου στὸ χωριὸ μοῦ δάνεισε ἓνα βιβλίσκκι μὲ λεξιλογικὰς ἀσκήσεις· γράφει γιὰ τὰ συνώνυμα, τὰ δῶνάμα, τὰ παρώνυμα, γιὰ τὴν παρομοίωση καὶ τὴν περίφραση, γιὰ τὴν κυριολεξία καὶ τὴ μεταφορά. Μοῦ φάνηκε πολὺ χρήσιμο, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν πρόφτασα νὰ τὸ μελετήσω ὅλο καὶ νὰ κάμω τίς ἀσκήσεις ποῦ ἔχει. Ὅλο τὸ δεκαπενθήμερο ποῦ μᾶς μένει ἀκόμη ὡς τίς ἐξετάσεις θὰ καταγίνω μ' αὐτό. Τελος πάντων ἐλπίζω.

— Ὠραῖα, Ὠραῖα. Καλὴ ἐπιτυχία! Θάρρος μόνο νὰ ἔχης τὴν ὥρα τῶν ἐξετάσεων καὶ αὐτοπεποίθηση. Εἶναι σπουδαῖο νὰ μὴν τὰ χάνῃ κανεὶς καὶ νὰ εἶναι ψύχραιμος.

— Ἐλπίζω νὰ εἶμαι, θεία. Καὶ σὰς εὐχαριστῶ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *εὐήλιος* ἐκεῖνος πού λιάζεται καλά, πού τόν βρίσκει ὁ ἥλιος.— *εὐρυχωρία* ἀπλοχωριά, ἀπλά, τόπος πλατύς (τὸ *α'* συνθετικό: *εὐρύς*, ἀρχ. ἐπίθ.=πλατύς).— *φνσιογνωσία* γενική ὀνομασία τῶν μαθημάτων πού ἐξετάζουν τὴ φύση (τὰ ζῶα, τὰ φυτά, τὰ ὄρυχτά κτλ.).

Περιεχόμενο. Πῶς δέχτηκε τὸν Ὁρέστη ἡ θεία του; Πῶς δείχνει τὴν ἀγάπη της. Τί λέει αὐτὸς γιὰ τὶς ἐξετάσεις του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Οἱ λέξεις *ἔφεδρος*, *ἀνθυπολοχαγός* εἶναι σύνθετες. Ἡ πρώτη σχηματίστηκε μὲ τὸ λόγιον ἀχώριστο μόριο *ἐπι-* (ἀρχαία πρόθεση) καὶ τὴ λέξη *ἔδρα* ἡ δευτέρῃ μὲ τὴν πρόθεση *ἀντι* καὶ τὴ λέξη *ὑπολοχαγός*. Στὴ σύνθεση ὅμως τὸ *π* καὶ τὸ *τ* τοῦ *α'* συνθετικοῦ ἔγιναν *φ* καὶ *θ* κατὰ τοὺς κανόνες τῆς ἀρχαίας γλώσσας. Τέτοια σύνθετα πού σχηματίστηκαν κατὰ τοὺς κανόνες τῆς ἀρχαίας γλώσσας ὀνομάζονται *λόγια σύνθετα*.

Τὰ λόγια σύνθετα παρουσιάζουν μερικὲς *διαφορὲς ἀπὸ τὰ συνηθισμένα*.

1. Στὴ σύνθετη λέξη *ζω-έμπορος* (*ζῶο* καὶ *ἔμπορος*) λείπει τὸ συνθετικό φωνῆεν *ο* ἔμπρὸς ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ φωνῆεν τοῦ β' συνθετικοῦ. Τὸ ἴδιο βλέπομε καὶ στὰ *μεγαλ-έμπορος*, *φιλ-έλληνας* κ.ἄ.

2. Στὰ σύνθετα *ἔφεδρος*, *ἀνθυπολοχαγός* πού εἶδαμε παραπάνω, ὅπως καὶ στὰ *καχύποπος* (*κακός* καὶ *ὑποπος*), *καχεξία* (*κακή* ἔξη), *ἐφαρμόζω* (*ἐπι-* καὶ *ἀρμόζω*), *ἀνθυγιεῖνός* (*ἀντι* καὶ *ὑγιεῖνός*), τὰ σύμφωνα *κ*, *π*, *τ*, πού εἶναι στὸ τέλος τοῦ *α'* συνθετικοῦ, ἔγιναν *χ*, *φ*, *θ*. Αὐτὸ γίνεται στὰ λόγια σύνθετα, ὅταν τὸ β' συνθετικό ἀρχίζῃ ἀπὸ φωνῆεν μὲ δασεία.

3. Τὰ λόγια σύνθετα *εὐρυ-χωρία*, *λεξι-λόγιο*, *φνσιο-γνωσία* δὲν ἔχουν στὸ τέλος τοῦ *α'* συνθετικοῦ τὸ συνηθισμένο συνθετικό φωνῆεν *ο-* παρὰ τὰ φωνήεντα *υ*, *ι*, *ιο*. Ἔτσι καὶ τὰ σύνθετα *ἄστν-νομία*, *ἄστν-φύλακας*, *βαρύν-τονος*, *βραδύν-γλωσσος*, *ὀξύ-τονος*, *πλατύ-στομος*, *ταξι-νόμος*, *ταξι-θέτης*, *φνσιο-γνωμία* κ.ἄ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

***Άσκηση.** Ποιὰ εἶναι τὰ συνθετικά μέρη στὶς σύνθετες λέξεις τοῦ κειμένου *ζωέμπορος*, *ἔφεδρος*, *ἀνθυπολοχαγός*, *εὐρυχωρία*, *φνσιογνωσία*, *δεκαπενθήμερο*, *ψύχραιμος*;—Τί παρατηρεῖς στὸ *α'* συνθετικό;

Γύμνασμα. Σχημάτισε σύνθετες λέξεις μὲ τὰ συνθετικά: *πρῶτος*—*ἐργάτης*, *ἄρτος*—*ἐργάτης*, *λάδι*—*έμπορος*, *ἀπὸ*—*πλίζω*, *ἀπὸ*—*ὀρμή*, *ὑπὸ*—*ἥλιος*, *ὑπὸ*—*ὑπουργός*, *πρῶτος*—*ὑπουργός*, *κατὰ*—*ἡσυχάζω*, *κατὰ*—*ὀρίζω*, *ἀντι*—*ὑπόπλοιαρχος*, *ἄστν* (=πόλη)—*κλινική*, *δασὺς*—*τρίχα* (γίνεται ἐπίθ.), *βαθὺς*—*φωνή*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὶς ἀκόλουθες λέξεις καὶ πλάι στὴν καθεμιὰ ὅσα παράγωγα καὶ σύνθετα βρῆς ἀπ' αὐτή: *χλόη*, *ἴσκιος*, *οὐρανός*, *γελῶ*, *λουλούδι*, *χρῶμα*, *δροσιά*, *αἰγὴ*, *ἀγκάθι*, *ξένος*, *φωλιά*, *κάμπος*, *φωνή*.

—'Ορέστη, παιδί μου, τὰ συγχαρητήριά μου γιὰ τὴ λαμπρὴ σου ἐπιτυχία. Θὰ φτιάξω κι ἕνα γλύκισμα, νὰ τὴ γιορτάσωμε. Καὶ τώρα, ὥσπου ν' ἀρχίσουν τὰ μαθήματα στὴ σχολή, νὰ ξεκουραστῇς.

— Μπράβο, 'Ορέστη, φώναξε τὸ μικρὸ του ξαδερφάκι, ὁ Γιαννάκης, καὶ πηδοῦσε καὶ χειροκροτοῦσε ἀπὸ τὴ χαρὰ του.

— Καλὰ. Μὴν κάνης ἔτσι, εἶπε ὁ 'Ορέστης. Δὲ μένει παρὰ νὰ πάρης κι ἕνα μεγάλφωνο καὶ νὰ τὸ διαλαλήσης στὴ γειτονιά. Πάντως σὰς εὐχαριστῶ ὅλους. Εὐχαριστῶ, θεία μου, καὶ γιὰ τὰ συγχαρητήρια

καὶ γιὰ τὸ γλύκισμα. "Όσο γιὰ ξεκούρασμα, μοῦ χρειάζεται βέβαια, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ μελέτη· γιατί ἴσια ἴσια αὐτὲς τίς πέντε μέρες πού δὲ θὰ ἔχω δουλειὰ πρέπει νὰ γυρίσω τὴν 'Αθήνα, νὰ δῶ τὰ πιὸ ἀξιοθέατα καὶ νὰ μάθω κιόλας νὰ κυκλοφορῶ.

— Θυμᾶσαι, εἶπε ὁ Θέμος, πρόπερσι πού ἦρθα στὸ χωριὸ τί σοῦ ἔλεγα; «Ξάδερφε, θὰ πάρωμε τρίστρατα καὶ τετράστρατα καὶ μονοπάτια, νὰ μοῦ δείξης ὅλες τίς ὁμορφιὲς τοῦ τόπου.» Τώρα στὴν 'Αθήνα ἐγὼ θὰ γίνω ὁ ξεναγός σου.

— Ὠραῖα! Μοῦ ἀρέσει ὅμως σὲ ὅλα νὰ προχωρῶ μεθοδικὰ καὶ νὰ ταξινομῶ τίς ἐντυπώσεις μου. Θὰ μοῦ ἄρεσε πρῶτα νὰ πᾶμε στὴν 'Ακρόπολη, γιατί ἐκεῖ πάνω ἦταν οἱ ἀρχαῖοι καλλιμάρμαροι ναοί. Καὶ ἔπειτα ν' ἀνεβοῦμε καὶ στὸ Λυκαβηττό. Θέλω νὰ σχηματίσω ἀπὸ ψηλὰ μιὰ γενικὴ εἰκόνα τῆς 'Αθήνας. Δεύτερο, νὰ μπαίνωμε σὲ λεωφορεῖα, πού εἶναι καὶ φτηνὸ μέσο συγκοινωνίας, καὶ νὰ πηγαίνωμε ἀπὸ μιὰν ἄκρη σὲ ἄλλη. Τρίτο, νὰ κατεβοῦμε στὸ ἀεροδρόμιο· στὸ χωριὸ συχνὰ περνοῦσαν ἀεροπλάνα πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας — ἀπὸ τὸν... ἐναέριο χῶρο μας, ἔλεγε χαριτολογώντας ὁ ἀστυνόμος — θέλω ὅμως νὰ τὰ δῶ καὶ ἀπὸ κοντὰ καὶ προπάντων πῶς γίνεται ἡ προσγείωση καὶ ἡ ἀπογείωση. Τέταρτο... τὸ τέταρτο πιά καὶ τὸ πέμπτο καὶ τὸ ἕκτο κανόνισέ τα ὅπως θέλεις, κύριε ξεναγέ μου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ξεναγὸς ἐκεῖνος πού ὀδηγεῖ τοὺς ξένους.— *χαριτολογῶ* λέω ἄστεϊα.

Περιχόμενο. Ὁ Ὁρέστης πέτυχε στὶς εἰσαγωγικὰς ἐξετάσεις του· πῶς δείχνουν τὴ χαρὰ τους ἡ θεία καὶ τὰ ξαδέρφια του; — Μὲ ποιά σειρὰ θέλει νὰ δῇ τὰ ἀξιοθέατα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Πρόσεξε τὶς ἀνωμαλίες πού παρουσιάζουν μερικά λόγια σύνθετα:

1. Ἡ σύνθετη λέξη *λεω-φορεῖο* (α' συνθετικό λαός) στὸ τέλος τοῦ α' συνθετικοῦ δὲν ἔχει τὸ συνθησιμένο συνθετικό φωνήεν ο' στὴ θέση τοῦ ἔχει *ω*. Ὅμοια καὶ τὸ *λεω-φόρος*, *νεω-κόρος* (α' συνθετικό ραός).

2. Μερικά ὀνόματα παρουσιάζουν ὡς πρῶτα συνθετικά ἄλλες ἀνωμαλίες στὸ θέμα τους:

γῆ ὡς α' συνθετ. γίνεται *γῆ-* ἢ *γεω-* ἢ *γαι(ο)-*: *γῆ-πεδο* | *γεω-γραφία*, *γεω-μετρία* (τέτοιες λέξεις βρίσκονται στὸ προηγούμενο κείμενο)· *γαι-άνθρακες*.

καλός γίνεται *καλο-* ἢ *καλλι-*: *καλο-καίρι*, *καλο-βλέπω* | *καλλι-μάζμαρος*, *καλλι-γραφία*, *καλλι-τέχνης*, *καλλι-έργεια*.

μεγάλος γίνεται *μεγαλο-* ἢ *μεγα-*: *Μεγαλό-χαρη*, *μεγαλο-δύναμος*, *μεγά-φωνο*. *χάρη* γίνεται *χαριτο-*: *χαριτο-λογῶ*.

χέρι γίνεται *χερο-* ἢ *χειρο-*: *χερο-δύναμος*, *χερό-μυλος* | *χειρο-κροτῶ*.

3. Μερικά λόγια σύνθετα παρουσιάζουν ἀνωμαλίες στὸ δεύτερο συνθετικό: Ἡ λ. *ὄνομα* ὡς β' συνθετικό σὲ σύνθετα τῆς σημεινῆς γλώσσας τελειώνει σὲ *-ματος*: *συνονόματος*· ἀλλὰ σὲ λόγια σύνθετα γίνεται *-ώνυμος*: *δμόνυμος*, *παρώνυμος*, *συνώνυμος* (τέτοια βρίσκονται στὸ προηγούμενο κείμενο).

4. Οἱ λέξεις *ὁδόνη* (= πόνος), *ὀλεθρος* (= καταστροφή), *ὁμαλός*, *ὄνομα*, *ὄρυχεῖο*, ὅταν γίνονται β' συνθετικά, γράφονται μὲ *ω* στὴν ἀρχή: *ἀν-ώδυνος*, *παν-ὠλεθρία*, *ἀν-ὠμαλός*, *ἀν-ώνυμος*, *μεταλλ-ὠρυχεῖο*. Ἀλλὰ *συνονόματος*.

5. Ἡ λ. *γῆ*, ὅταν γίνεται β' συνθετικό, ἔχει τὸ θέμα *γει-*: *ὑπόγειο*, *Μεσόγειος* ὅμοια καὶ στά: *ἀπογειώνομαι* - *ἀπογείωση*, *προσγειώνομαι* - *προσγείωση*.

6. Τὰ θηλ. ρημاتيὰ ὀδισιαστικά σὲ *-ση(ι)-ψη(ι)-ξη(ι)* ὡς β' συνθετικά φυλάγουν τὴν κατάληξή τους, ὅταν τὸ α' συνθετικό εἶναι πρόθεσις ἢ λόγιο ἀχώριστο μόριο (*ἐκ-, ἐξ-, ἐν-, προ-, συν-, ἀνα-, δια-, ἐπι-, ὅπο- ὕπερ-*), ἀλλάζουν ὁμως συχνά τὴν κατάληξή σὲ *-σία (-ψία, -ξία)*, ὅταν τὸ α' συνθετικό εἶναι ἄλλο μέρος τοῦ λόγου:

βλέψη
γνώση
θέση
λέξη
τάξη

ἐπί-βλεψη, *πρό-βλεψη*
ἀπό-γνώση, *διά-γνώση*
πρόσ-θεση, *ἐκ-θεση*, *σύν-θεση*
διά-λέξη
παρά-ταξη, *σύν-ταξη*

ἀ-βλεψία
φυσιο-γνώσια
σκηνο-θεσία, *πολυ-θεσία*
κυριο-λεξία
ἀ-ταξία

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ποιά εἶναι τὰ συνθετικά μέρη στὰ σύνθετα: *χειροκροτῶ*, *μεγάφωνο*, *λεωφορεῖο*, *χαριτολογῶ*, *προσγείωση*, *ἀπογείωση*. Ποιὲς ἀλλαγὲς παρατηρεῖς;

Γύμνασμα. α) Σχημάτισε λόγια σύνθετα μὲ α' συνθετικό τὶς λέξεις *γῆ*, *καλός*, *μεγάλος*, *χέρι*. β) Σχημάτισε λόγια σύνθετα μὲ β' συνθετικό τὶς λέξεις *γῆ*, *ὄνομα*, *ὄρυχεῖο*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων: *Θέλω νὰ σχηματίσω μιὰ γενικὴ εἰκόνα τῆς Ἀθήνας*.

Στὴν ἀλεποφωλιά περιμέναν τ' ἀλεπουδάκια πεινασμένα. Τὸ ἤξερε ἡ μάνα τους καὶ μὲ ἀγωνία τριγύριζε τὴ νύχτα νὰ τοὺς βρῇ τροφή. Πολὺ δυσκολεύτηκε αὐτὴν τὴ φορά. Εἶχε βρέξει τὴν ἡμέρα, πολλὰ χωράφια τὰ εἶχε ἀκόμη σκεπασμένα ἢ βροχή, καὶ τὰ πουλερικά ἦταν ὅλα κλεισμένα στὰ κοτέτσια τους. Τέλος κατόρθωσε νὰ πιάσῃ ἕνα κοτόπουλο καὶ κρατώντας το στὸ

στόμα πήρε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Βιαζόταν νὰ φτάσῃ στὴ φωλιά της πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου. Στὴ στροφὴ ἑνὸς δρομάκου βρέθηκε μπροστὰ σὲ μιὰ βατοσκεπασμένη ξερολιθιά. Ἔκαμε νὰ τὴν πηδήσῃ, μὰ γλίστρησε καί, γιὰ νὰ μὴν πέσῃ, πιάστηκε ἀσυλλόγιστα ἀπὸ τὴ βατομουριά. Τὴν περίφημη ἀλεπουδιστικὴ ἐξυπνάδα τῆς τὴν εἶχε ξεχάσει γιὰ μιὰ στιγμή. Τ' ἀγκάθια τῆς βατομουριάς χώθηκαν στὰ πόδια τῆς καὶ τῆς τὰ καταξέσκισαν.

Τρελὴ ἀπὸ τὸν πόνο ἡ ἀλεπού καὶ καταματωμένη, ἀκούμπησε τὸ κοτόπουλο στὸ φράχτη καὶ φώναξε θυμωμένη:

— Ντροπὴ σου, κακὴ βατομουριά. Πρέπει νὰ ντρέπεσαι ἀλήθεια. Ἐγὼ ζήτησα τὴ βοήθειά σου, κι ἐσύ μ' ἔφερες σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση.

— Ἄδικα τὰ παράπονά σου, κυρα-ἀλεπού. Τὸ λάθος εἶναι δικό σου. Ποῦ ἦταν ἡ ξακουστή σου φρονιμάδα καὶ δὲ σκέφτηκες πὼς εἶμαι γεμάτη ἀγκάθια; Ἐπειτα πὼς θέλησες νὰ πιαστῇς ἀπὸ τίς βέργες μου, ποὺ αὐτὲς ἔχουν ἀνάγκη, γιὰ νὰ στηριχτοῦν, νὰ πιάνωνται ἀπ' ὅ,τι βροῦν μπροστὰ τους; Σύρε τώρα στὴ φωλιά καὶ κοίταξε νὰ γιατρευτῇς. Νά 'χες καμιάν ἀλοιφή, καημένη!

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. Ξερολιθιά τοίχος χτισμένος με πέτρες χωρίς συνδετική ύλη.—βατομουριά άγριος θάμνος με πολλά άγκάθια.

Περιεχόμενο. Γιατί δυσκολεύτηκε ή άλεπού να βρῆ τροφή; Τί έπαθε από την πολλή βιάση της; Ποιός διάλογος υπάρχει στο κείμενο και ποιό είναι το νόημά του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ξέραμε πώς το ουσιαστικό *άλεπού* είναι *άνισοσύλλαβο* και έχει δύο θέματα: στον ενικό *άλεπ-ου* και στον πληθ. *άλεποῦδ-ες*.—Παρατήρησε τώρα τὰ σύνθετα και τὰ παράγωγά του: *άλεπ-ο-φωλιά* (με τὸ θέμα *άλεπ-*), *άλεπονδ-άκι*, *άλεπονδ-ιστικός* (με τὸ θέμα *άλεπονδ-*). Έτσι και από τὸ *άνισοσύλλαβο* *αἷμα* σχηματίζονται σύνθετα και παράγωγα με τὰ δύο θέματα: *αἷμ-ο-σφαίριο* (θ. *αἷμ-*), *αἱματ-ώνω* (θ. *αἱματ-*).

Βλέπουμε λοιπόν ὅτι στ' *άνισοσύλλαβα* ουσιαστικά τὰ παράγωγα και τὰ σύνθετα μπορούν να σχηματισθοῦν *και από τὰ δύο τους θέματα*.

2. 'Από τὸ ρῆμα *βρέχ-ω* σχηματίστηκε στην αρχαία γλώσσα τὸ παράγωγο *βροχ-ή*. Έδώ παρατηροῦμε ὅτι τὸ *θεματικό φωνήεν ε* *άλλαξε και έγινε ο*. Με τὸν ἴδιο τρόπο σχηματίστηκαν και τὰ παράγωγα *τροφ-ή*, *ἀνατολ-ή*, *στροφ-ή*, *ντροπ-ή*. ('Από ποιά ρήματα παράγονται;)

"Έτσι και μερικά ρήματα πού έχουν στο θέμα *ει* *άλλαξαν* στά παράγωγα τὸ *ει* σὲ *οι*: *αἰσίβω* - *αἰσιφή* (και *λείπω* - *λοιπόν*, *ἐπὶλοιπο* κ.ά.).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκηση. Να βρῆς α) παράγωγα και σύνθετα πού να σχηματίζονται από τὰ δύο θέματα τῶν *άνισοσύλλ.* ουσιαστικῶν: *παπᾶς*, *μάλαμα*, *γάλα*, *γοάμμα*, *κρέας*. β) παράγωγα πού να σχηματίστηκαν από τὰ παρακάτω ρήματα με τροπή τοῦ θεματ. φωνήεντος *ε* σὲ *ο*: *αμείβω*, *λέγω*, *πνέω*, *σπέρνω*, *στρέφω*, *τρέπω*, *τρέχω*. (Τὰ παράγωγα αὐτά μπορεί να είναι ἄρσενικά σὲ -ος ἢ θηλυκά σὲ -ή ἢ -ά.)

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παράγωγα και τὰ σύνθετα πού βρήκες στην παραπάνω άσκηση. Δίπλα στο κάθε παράγωγο γράψε τὴ λέξη από τὴν ὁποία παράγεται και δίπλα στο κάθε σύνθετο τὰ συνθετικά του μέρη.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Στο παρακάτω κομμάτι ἀναζήτησε τὰ θηλυκά ουσιαστικά και ἀπ' αὐτά γράψε χωριστά α) τὰ ἰσοσύλλαβα σὲ -α, β) τὰ ἰσοσύλλαβα σὲ -η, γ) ὅσα δὲν έχουν πληθυντικό:

Πατρίδα μου, ἀθάνατη εἶναι ἡ ὁμορφιά σου. "Οποῖος ξῆ στην ξενιτιά, καταλαβαίνει τὴ χάρη σου. Καμιά χώρα στην οἰκουμένη δὲν ἔχει τὴ λεβεντιά σου και τὴν ἀγέραςτη νιότη σου. Καμιά χώρα σ' ὅλη τὴν πλάση δὲν ἔχει τὶς δικές σου θάλασσες, τὶς δικές σου λίμνες, τὶς πεδιάδες, τὶς ρεματιές, τὶς πλαγιές, τὶς βουνοκορφές, τὶς χαράδες σου, τὶς ἀκρογιαλιές και τὰ νησιά σου. Οἱ σελίδες τῆς ἱστορίας σου εἶναι γεμάτες ἀπὸ τὴ δόξα τῆς Ἀθήνας, ἀπὸ τὴ λάμψη τῆς Ἁγία-Σοφίας, ἀπὸ τὴν ψυχὴ τῶν παιδιῶν σου.

Τὰ χέρια λογομαχοῦσαν μὲ τὰ πόδια. "Ἐλεγαν πὼς αὐτὰ ἦταν πολυτιμότερα μέλη τοῦ σώματος, ἐνῶ τὰ πόδια ὑποστήριζαν τὸ ἀντίθετο.

—'Ακοῦς ἐκεῖ! Θὰ γίνουν τώρα καὶ τὰ πόδια ἴσα μ' ἐμᾶς! Μὲ τὰ χέρια κάνει ὁ ἄνθρωπος τίς πιὸ πολλὰς καὶ τίς σπουδαῖες δουλειές του. Μὲ τὸ χέρι θὰ πιάσῃ τὴ βουκέντρα καὶ τὴ χερολαβὴ τοῦ ἀλετριοῦ του, γιὰ νὰ ὀργώσῃ... Τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ κάμῃ ὁ ἄνθρωπος, ἂν δὲ βάλῃ τὸ χεράκι του σὲ καθετί.

— Καὶ πὼς θὰ πᾶῃ στὸ χωράφι του, ἂν δὲν κουνήσῃ τὰ ποδαράκια του;

— Μὲ τὸ χέρι θὰ σημαδέψῃ ὁ κυνηγός, θὰ χτίσῃ ὁ χτίστης, θὰ δολώσῃ τὸ παραγάδι του ἢ θὰ ρίξῃ τὰ δίχτυα του ὁ ψαράς, θὰ κινήσῃ τὸ χερόμυλο ὁ μωλανάς. Τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ κάμῃ ὁ κουτσοχέρης.

— Καὶ ὁ κουτσοπόδης μπορεῖ;

— Χεροδόληδες εἶναι ὅλοι αὐτοί! Καὶ χρυσοχέρα λένε τὴν κοπέλα ποὺ κάνει τὰ ὠραῖα ἐργόχειρα καὶ τὰ χειροτεχνήματα. Καὶ ὅλοι ἐπαινοῦν τοὺς χεροδύναμους.

— Μόνο τοὺς χεροδύναμους; Πόσα τραγουδία τραγουδοῦν τοὺς γρήγορους στὰ πόδια καὶ τοὺς λένε γοργοπόδηδες καὶ ἀνεμοπόδαρους! Γιὰ ἐκείνους ποὺ φέρνουν τὴν εὐτυχία λένε πὼς ἔχουν καλὸ ποδαρικό.

—'Εμεῖς ἀκούσαμε καλὸ χερικό. 'Εσεῖς βοηθᾶτε τοὺς κατεργάρηδες, γιὰ νὰ βάζουν τρικλοποδιές.

— Κι ἐσεῖς, νὰ κάνουν λαθροχειρίες.

— Μὲ τὰ χέρια δὲν κάνουν καὶ τὰ παιδιὰ τὰ περισσότερα παιχνίδια τους;

— Καὶ μὲ τὰ πόδια· τρέξιμο, ποδόσφαιρο, ποδηλασία... "Ἐπειτα γιατί λογαριάζετε μόνο τὸν ἄνθρωπο; Τὰ ζῶα ἔχουν μόνο πόδια. "Ὅλα τὰ τετράποδα.

— Μπά! Οἱ μαῖμοῦδες εἶναι τετράχειρα. Τόσο σπουδαῖα εἶναι τὰ χέρια, ποὺ οἱ ἄνθρωποι βάζουν χέρια, χερούλια δηλαδή, καὶ στὶς χύτρες τους, στὰ καζάνια τους καὶ σὲ τόσα ἄλλα πράγματα.

— Καὶ πόδια στὰ τραπέζια τους, στὶς καρέκλες.

Τὸ κεφάλι ἄκουσε τὴ λογομαχίαν.

—'Αφήστε τίς ἀνοησίες, εἶπε. Γιὰ τὸν ἄνθρωπο εἶναι τὸ ἴδιο πολῦτιμα καὶ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *βουκέντρα* μακρὸν ραβδί μὲ μυτερὴ ἄκρη, ποὺ μ' αὐτὴν κεντοῦν τὰ βόδια, γιὰ νὰ πηγαίνουν γρήγορα.— *δολώνω* βάζω στὸ ἀγκίστρι *δόλωμα*, δηλ. τὴν τροφὴ ποὺ τὰ ψάρια ἔρχονται νὰ τὴν τσιμπήσουν καὶ πιάνονται.— *παραγάδι* ψαράδικο ὄργανο· κατασκευάζεται ἀπὸ ἓνα μακρὸ σπάγο ποὺ πάνω του δένονται, σὲ διαστήματα, μικρὰ ψιλὰ σπαγάκια μὲ ἀγκίστρια στὶς ἄκρες.

Περιεχόμενο. Γιατί μαλώνουν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια; Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ μύθου;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Νὰ βρῆς ποιά παράγωγα ἀπὸ τὴ λέξη *πόδι* ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Νὰ βρῆς ἐπίσης τὰ σύνθετα ποὺ ἔχουν τὴ λέξη *πόδι* πρῶτο ἢ δεῦτερο συνθετικό.

"Ὅλες αὐτὲς οἱ λέξεις ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὴν ἴδια ἀπλὴ λέξη μὲ παραγωγή ἢ μὲ σύνθεση λέμε ὅτι ἀποτελοῦν μιὰ *οἰκογένεια λέξεων*. Οἱ λέξεις ποὺ ἀνήκουν στὴν ἴδια οἰκογένεια λέγονται *συγγενικές*.

2. Στὸ κείμενο βρίσκεται καὶ ἡ οἰκογένεια τῶν λέξεων ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὴ λέξη *χέρι* (μὲ παραγωγή ἢ μὲ σύνθεση). Πρόσεξε ὅμως πὼς ἐνῶ οἱ περισσότερες ἀπ' αὐτὲς γίνονται μὲ τὸ θέμα *χερ-*, μερικὲς γίνονται μὲ τὸ ἀρχαῖο θέμα *χειρ-*. Ἐχώρισε τίς πρῶτες ἀπὸ τίς δευτέρες.

3. "Ὅπως βλέπομε, τὸ θέμα τῶν λέξεων τῆς οἰκογένειας αὐτῆς παρουσιάζει δύο τύπους: τὸν ἓνα μὲ τὴ σημερινή μορφή του (*λαϊκὸ*) καὶ τὸν ἄλλο μὲ τὴν ἀρχαία μορφή του (*λόγιο*): *χεράκι* - *χειροκροτῶ* κτλ. "Εἶσι καὶ σὲ μερικὲς ἄλλες λέξεις· λ.χ. ἀπὸ τὴ λέξη *σίδερο* σχηματίζονται λέξεις συγγενικές, ἄλλες μὲ τὸ σημερινὸ θέμα *σιδερ-* καὶ ἄλλες μὲ τὸ ἀρχαῖο θέμα *σιδερ-*: *σίδερο*, *σιδεράκι*, *σιδε-ρικό*, *σιδερένιο*, *σιδεράς*, *σιδεράδικο*, *σιδερώνα*, *σιδέρωμα*, *σιδερωτής*, *σιδερωτήριο*, *σιδεροκέφαλος*, *σιδερόξυλο*, *σιδερόπανο*, *παλιοσίδερο*, *παλιοσιδερικό* - *σιδερόδρομος*, *σιδερόδρομικός*, *σιδερόστρωση*, *σιδηροτροχιά*, *σιδηρουργός*, *σιδηρουργεῖο*, *λευκοσίδηρος* (=τενεκέξ).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκηση. Νὰ βρῆς ὅλες τίς συγγενικές λέξεις ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τίς ἀπλές: *γλώσσα*, *θάλασσα*, *μαλλί*, *μάτι*, *μύτη*, *κίτρινος*, *κόκκινος*, *σάκος*, *τυρί*.

Γύμνασμα. Γράψε τίς συγγενικές λέξεις ποὺ γίνονται ἀπὸ τίς ἀπλές λέξεις: *ψηλός*, *ψιλός*, *φωνή*, *φόνος*, *χῶρος*, *χορός*, *τεῖχος*, *τοῖχος*, *κλείνω*, *κλίνω*.

(Πρόσεξε στὴν ὀρθογραφία τοῦ θέματος τῶν ὁμώνυμων λέξεων. "Ὅταν ξέρη κανεὶς τὴν ὀρθογραφία τῆς ἀρχικῆς ἀπλῆς λέξης, εὐκολύνεται νὰ ὀρθογραφῇ ὅλες τίς συγγενικές λέξεις.)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις μὲ τὰ παρακάτω ρήματα καὶ μὲ τὰ συνώνυμά τους: *δέρνω*, *λάμπω*, *μαζεύω*, *ξέρω*.

Τὸ κάρβουνο ποὺ καίμε στὶς μηχανές καὶ στὴν κουζίνα εἶναι ἀνόργανο καὶ εἶναι δυὸ λογιῶν: τὸ ξυλοκάρβουνο, ποὺ γίνεται ὅταν σιγοκαίγεται τὸ ξύλο στὰ καμίνια, καὶ τὸ πετροκάρβουνο, ποὺ γίνεται ἀπὸ μεγάλα δέντρα, πλακωμένα στὰ βάθη τῆς γῆς.

Τὸ ἀνόργανο λοιπὸν κάρβουνο γίνεται ἀπὸ τὰ φυτὰ, μὰ καὶ τὸ ὀργανικὸ ἀπὸ τὰ φυτὰ γίνεται καὶ νὰ πῶς: Κάθε φυτὸ ρουφᾷ μὲ τίς ρίζες του νερό, ὅπου

εἶναι διαλυμένα ἄλατα. Ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά, τὰ φύλλα τραβοῦν ἀπὸ τὸν ἥλιο τὸ φῶς καὶ ἀπὸ τὸν ἀέρα τὸ κάρβουνο, ποὺ βρίσκεται στὸ ἀνθρακικὸ ὀξύ, καὶ τὸ ἄζωτο. Ἔτσι ἀνακατεύονται ὅλα αὐτὰ τὰ ὑλικά καὶ μὲ τὴ βοήθεια εἰδικῶν μικροβίων, ποὺ βρίσκονται στὶς ρίζες γύρω, τὸ φυτὸ δημιουργεῖ τὰ ὄργανά του, ρίζες, φύλλα, ἄνθη κτλ., ποὺ εἶναι... κάρβουνο ὀργανικόν.

Μόνον τὸ φυτὸ παράγει ὀργανικὸ κάρβουνο ἢ ὀργανικὸ ἄνθρακα, ὅπως εἶναι ὁ ἐπιστημονικὸς ὅρος· τὸ ζῶο ὄχι. Ἄν ἔλειπαν τὰ φυτὰ, κανένα ζῶο, οὔτε ὁ ἄνθρωπος φυσικά, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ ζήσει.

Τὸ ὀργανικὸ κάρβουνο, ἅμα βρεθῇ σὲ ὀρισμένο σταθμὸ τῆς ζωῆς τοῦ φυτοῦ καὶ πάρῃ τὴ μορφή τοῦ καρποῦ, γίνεται τροφίμο κατάλληλο γιὰ νὰ θρέψῃ τὰ ζωικά ὄντα, δηλαδὴ τὰ ζῶα καὶ τὸν ἄνθρωπο. Τὸ ὀργανικὸ κάρβουνο, ὅταν γίνεται τροφίμο, παρουσιάζεται μὲ τρεῖς τύπους, καί, γιὰ νὰ λέγεται τροφίμο, πρέπει νὰ περιέχῃ μία ἢ περισσότερες ἀπὸ τίς τρεῖς θρεπτικές οὐσίες ποὺ ἀποτελοῦν τοὺς τρεῖς αὐτοὺς τύπους. Οἱ τρεῖς αὐτὲς θρεπτικὲς οὐσίες εἶναι τὰ λευκώματα, οἱ ὑδατάνθρακες, τὰ λίπη.

Ξέρετε ὅλοι σας τὸ σιτάρι, ἀλλὰ δὲν ξέρετε ἴσως ὅτι αὐτὸ ἔχει μέσα του τίς δυὸ κυριότερες θρεπτικὲς οὐσίες, τὸ λεύκωμα, ποὺ τὸ λέμε ἐκεῖ ἀλευρόκολλα ἢ γλουτίνη, καὶ τὸ ἄμυλο, ποὺ τὸ λέμε νισεστέ. Τὸ ἄμυλο ἀνήκει στὰ σώματα ποὺ τὰ ὀνομάζει ἡ χημεῖα ὑδατάνθρακες· θέλει νὰ πῇ μ' αὐτὸ πῶς προέρχονται ἀπὸ τὴν ἔνωση ὕδρογόνου καὶ ἄνθρακα, δηλαδὴ κάρβουνου, ὀργανικοῦ πάντοτε.

Γιὰ νὰ μετρήσουν τὴ δύναμη τῆς ζέστης, ὄρισαν μέτρο τῆς θερμίδας. Θερμίδα εἶναι ὅση ζέστη χρειάζεται γιὰ ν' ἀνεβῇ ἓνα βαθμὸ ἡ θερμοκρασία σ' ἓνα κιλὸ νερό. Τὸ ξυλοκάρβουνο ἔχει δύναμη θερμαντικὴ 2 θερμίδες, τὸ πετροκάρβουνο 5 ὡς 7, τὸ λεύκωμα 4,5 περίπου, οἱ ὑδατάνθρακες ἄλλες τόσες καὶ τὸ λίπος 9.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *άνόργανα* λέγονται τὰ ὄργανά, ἐνῶ τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ λέγονται *ἐνόργανα*, γιατί ἔχουν ὄργανα, πού μὲ αὐτὰ ζοῦν, ἀναπνέουν, τρέφονται, αὐξάνονται κτλ.—*καμίνι* κλειστός χώρος, διαμορφωμένος μὲ κατάλληλο τρόπο, ὅπου καίονται τὰ ξύλα καὶ γίνονται κάρβουνα.

Περιεχόμενο. Πῶς γίνεται τὸ ἀνόργανο κάρβουνο καὶ πῶς τὸ ὀργανικό;— Ποιοὶ εἶναι οἱ τρεῖς τύποι τῶν τροφῶν;— Ποιῆς θρεπτικῆς οὐσίας περιέχει τὸ σιτάρι;— Τί εἶναι ἡ *θερμίδα*;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ἀπὸ τὴ λέξη ζέστη σχηματίζονται μὲ τὴν παραγωγή καὶ τὴ σύνθεση ἀρκετὲς συγγενικὲς λέξεις: *ζεστός, ζέσταμα, ζεστασιά, ζεσταίνω, ξαναζεσταίνω* κ.ά. Ἀλλὰ μαζί μ' αὐτὲς ἔχομε καὶ μερικά παράγωγα ἢ σύνθετα πού σχηματίστηκαν ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη λέξη *θερμός*: ἔτσι στὸ κείμενο βρίσκουμε τίς λέξεις *θερμίδα, θερμοκρασία, θερμοαντικός* ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἴδια λέξη ἔγιναν τὰ παράγωγα καὶ τὰ σύνθετα *θερμότητα, θερμαστής, θερμάστρα, θερμόμετρο* κ.ά.

2. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, μαζί μὲ τὰ παράγωγα καὶ τὰ σύνθετα πού ἔγιναν ἀπὸ τίς σημερινὲς λέξεις *κάρβουνο, ζωή, ἄσπρος, νερό*, ἔχομε παράγωγα καὶ σύνθετα ἀπὸ τίς ἀντίστοιχες λόγιες ἢ ἀρχαῖες λέξεις *ἄνθρακας, βίος, λευκός, ὕδωρ* (θ. *ὑδατ-* ἢ *ὕδρ-*). Ἀναζητήσε στὸ κείμενο παράγωγα καὶ σύνθετα ἀπὸ τίς λέξεις αὐτές.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νά βρῆς ὅλες τίς συγγενικὲς λέξεις πού σχηματίζονται (μὲ παραγωγή ἢ μὲ σύνθεση) ἀπὸ τίς ἀπλὲς λέξεις: *κάρβουνο - ἄνθρακας, νερό - ὕδωρ* (θέμα: *ὑδρ-* ἢ *ὑδατ-*), *ζωή - βίος, ἄσπρος - λευκός, ζεστός - θερμός*. (Προσπάθησε νά συμπληρώσης τίς οἰκογένειες τῶν λέξεων πού γίνονται ἀπὸ καθεμιὰ λέξη σημερινή καὶ ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη λόγια λέξη.)

Γύμνασμα. Γράψε ὅλες τίς συγγενικὲς λέξεις πού γίνονται ἀπὸ τίς ἀκόλουθες λαϊκὲς λέξεις τῆς γλώσσας μας καὶ ἀπὸ τίς ἀντίστοιχες λόγιες ἢ ἀρχαῖες:

<i>ἄλογο - ἵππος</i>	<i>αὐτιά - ὠτα</i>	<i>μάτι - ὀφθαλμός</i>	<i>μύτη - ρίνα</i> (ἀρχ. ὄνομ. <i>οἶς</i>)
<i>μπάλα - σφαίρα</i>	<i>σκάλα - κλίμακα</i>	<i>ψωμί - ἄρτος</i>	<i>σπίτι - οἶκος</i>

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὸ παρακάτω κομμάτι βάζοντας στὸν παθητικὸ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς τὰ ῥήματα πού εἶναι στὸν παθητικὸ ἀόριστο:

Νύχτα

Ὁ ἥλιος χάθηκε πιά καὶ κρύφτηκε πίσω ἀπὸ τὸ βουνό. Οἱ ἀκτίνες του σβήστηκαν. Ὁ κάμπος σκεπάστηκε σιγὰ σιγὰ μ' ἓνα θαμπό τοῦλι κι ἔπειτα τυλίχτηκε στὸ μαῦρο πέπλο τῆς νύχτας. Τὰ πουλιά, πού κουράστηκαν ὅλη τὴν ἡμέρα ἀπὸ τὸ πολὺ κελάδημα, χῶθηκαν καὶ αὐτὰ στὶς φωλιές τους καὶ ἀναπαύτηκαν ἡσυχά. Ὅλη ἡ φύση ἐνώθηκε μὲ τὸ σκοτάδι καὶ μὲ τὴ σιωπή.

Τὸ κύριο συστατικό, ἡ βάση, στὶς διάφορες μπογιές εἶναι ἡ βαφικὴ οὐσία. Αὐτὴν ἀνακατώνομε μὲ κάποιο στεγνωτικό λάδι ἢ μὲ οἰνόπνευμα, ποὺ ἔχει μέσα γόμα ἢ κόλλα. Ὑστερα ἀπὸ τὸ χρωμάτισμα τὸ λάδι ἢ τὸ οἰνόπνευμα ἐξατμίζεται ἢ ξεραίνεται καὶ μένει ἡ βαφικὴ οὐσία καὶ ἡ γόμα ἢ ἡ κόλλα.

Σπουδαιότατη βαφικὴ οὐσία εἶναι τὸ ἀνθρακικὸ μολύβι, τὸ λεγόμενο στουπέτσι. Τὸ μεταχειρίζονταν καὶ οἱ Ρωμαῖοι ὄχι μόνο στὶς οἰκοδομὲς παρὰ καὶ γιὰ ν' ἀλείβουν οἱ ἀρχόντισσες τὰ μάγουλά τους. Ἀργότερα κατασκεύαζαν στουπέτσι οἱ Ὀλλανδοὶ καί, ὅταν ἔκαμαν τὴν Ἀμερικὴ ἀποικία τους οἱ Εὐρωπαῖοι, ἄρχισε κι ἐκεῖ ἡ βιομηχανία νὰ φτιάχνῃ στουπέτσι· καὶ αὐτὴ ἡ δουλειὰ πρόκοψε γρήγορα ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ βρέθηκαν στὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες μεταλλεῖα μὲ μολύβι.

Χρώματα γίνονται καὶ ἀπὸ ἄλλα μέταλλα καὶ ἄλλες οὐσίες. Τὸ λουλάκι βγαίνει ἀπὸ ἓνα εἶδος καλάμι, ἓνα φυτὸ ποὺ τὸ λένε Ἰνδικοφόρο καὶ ποὺ βγαίνει σὲ ἀφθονία στὶς Ἰνδίες καὶ τὴν Ἰάβα.

Μερικὰ κόκκινα χρώματα προέρχονται ἀπὸ τὸ μολύβι, τὸν ὕδραργυρο καὶ τὸ ἀρσενικόν.

Περίεργο χρῶμα εἶναι τὸ μελάνι τῆς σουπιᾶς. Τὸ χύνει ἀπὸ ἓνα σακουλάκι. Οἱ ἄνθρωποι βγάζουν τὸ σακουλάκι, τὸ ξεραίνουν, ἔπειτα τὸ διαλύουν μέσα σὲ σόδα καὶ τὸ δουλεύουν μὲ κάποιο ὀξύ, ἔτσι ποὺ νὰ μπορῇ νὰ χρησιμοποιηθῇ γιὰ χρῶμα.

Οἱ μαῦρες μπογιές ἔχουν βάση τὸ κάρβουνο. Κάτνε ξύλα ἢ πετροκάρβουνα, πετρέλαιο καὶ ἄλλα ὀρυχτὰ λάδια καὶ διοχετεύουν τὸν καπνὸ σὲ θαλάμους. Ἐκεῖ ἡ καπνιὰ κολλᾷ πάνω στοὺς τοίχους καὶ στὸ ταβάνι καὶ ἀπὸ κεῖ τὴν κατεβάζουν ὕστερα καὶ τὴ δουλεύουν, γιὰ νὰ τῆς δώσουν τὴ μορφή ποὺ ἔχει στὸ χρῶμα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *στονπέτσι* τὸ ἀνθρακικὸ μολύβι (παλαιότερη ὀνομασία: *ἀνθρακικὸς μόλυβδος*), ποὺ χρησιμεύει γιὰ τὴν παρασκευὴ ἄσπρου χρώματος, σὲ συγκολλήσεις κτλ.—*θάλαμος* δωμάτιο, κοιτῶνας· μεταφορικά: ξεχωριστὸ διαμέρισμα.

Περιεχόμενο. Ποιὸ εἶναι τὸ κύριο συστατικὸ στὰ διάφορα χρώματα;—Σὲ τί χρησιμεύει τὸ ἀνθρακικὸ μολύβι;—'Απὸ ποιά ἄλλα μέταλλα καὶ ἀπὸ ποιῆς ἄλλες οὐσίες γίνονται τὰ διάφορα χρώματα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἡ λέξη *βιομηχανία* ἔχει α' συνθετικὸ τὴ λέξη *βίος* (ζωή), ποὺ δὲ συνηθίζεται πολὺ σήμερα. Ἡ λέξη *χρησιμοποιοῦ* ἔχει β' συνθετικὸ τὸ ἀρχαῖο ρῆμα *ποιῶ* (κάνω), ποὺ δὲ λέγεται πιά στὴ νέα γλῶσσα.

Σὲ πολλὰ λόγια σύνθετα παρουσιάζονται πολλὲς φορές τέτοια συνθετικὰ, ποὺ δὲ συνηθίζονται στὴ σημερινὴ γλῶσσα ἢ πολλὰ, ἀν λέγονται, ἔχουν ἄλλον τύπο καὶ διαφορετικὴ σημασία. Ἔτσι ἔχομε στὸ κείμενον καὶ τὰ σύνθετα:

οἶνόςπνευμα με α' συνθετικὸ τὴ λέξη *οἶνος* (κρασί),
οἰκοδομή με α' συνθετικὸ τὴ λέξη *οἶκος* (σπίτι) καὶ β' συνθ. τὴν ἀρχαία λέξη *δομή* (χτίσιμο, κατασκευὴ),
ἀποικία με β' συνθετικὸ τὴ λέξη *οἰκία* (σπίτι),
ὑδράργυρος με α' συνθετ. τὸ θέμα *ὑδρ-* ἀπὸ τὴν ἀρχαία λ. *ὑδωρ* (νερὸ)
καὶ με β' συνθετικὸ τὴ λέξη *ἄργυρος* (ἀσήμι),
πετρέλαιο με β' συνθετικὸ τὴ λέξη *ἐλαιον* (λάδι).

Παρόμοια καὶ τὰ σύνθετα:

βραδύγλωσσος, *βραδυκίνητος* κτλ. με α' συνθ. τὸ ἀρχ. ἐπίθ. *βραδύς* (ἀργός),
ἀλλόδοξος, *ὀρθόδοξος* κτλ., ποὺ ἔχουν β' συνθετ. τὸ οὐσιαστ. *δόξα* με τὴν ἀρχαία σημασία (γνώμη), ἐνῶ τὸ σύνθετο *φιλόδοξος* ἔχει β' συνθετικὸ τὸ οὐσιαστικὸ *δόξα* με τὴ σημερινὴ σημασία.

ἀριστοκράτης, *γραφειοκρατία* κτλ. με β' συνθετ. ἀπὸ τὸ ρῆμα *κρατῶ* με τὴν ἀρχαία σημασία (ἐξουσιάζω), ἐνῶ τὸ *νεροκράτης*, ἔχει β' συνθετ. ἀπὸ τὸ ρῆμα *κρατῶ* με τὴ σημερινὴ σημασία κτλ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ἄλλα σύνθετα, με α' ἢ β' συνθετικὸ τὶς ἀρχαῖες λέξεις ποὺ εἶδαμε στὸ σημερινὸ μάθημα: *οἶνος*, *οἶκος*, *οἰκία*, *ὑδωρ*, *ἐλαιον*, *βραδύς*, *δόξα* (γνώμη), *κρατῶ* (ἐξουσιάζω).

Γύμνασμα. Σχημάτισε ὅσα σύνθετα μπορεῖς με α' ἢ β' συνθετικὸ τὶς παρακάτω ἀρχαῖες λέξεις: *ἄγω* (ὀδηγῶ), *ἀλέξω* (ἐμποδίζω, προφυλάγω), *ἀλλήλους* (ὁ ἕνας τὸν ἄλλο), *αὐτός* (ὁ ἴδιος), *βραδύς* (ἀργός), *ἕτερος* (ἄλλος), *ἵππος* (ἄλλογο), *ἰχθὺς* (ψάρι), *νόσος* (ἀρρώστια), *ταχύς* (γρήγορος), *ψευδής* (ψεύτικος), *ὠδὴ* (τραγούδι).

[Προσπάθησε νὰ βρῆς τέτοια συνηθισμένα σύνθετα με τὶς παραπάνω λέξεις, ποὺ μόνες τους δὲ συνηθίζονται πιά στὴ γλῶσσα μας. Παράδειγμα: *ἄγω*: *παράγω*, *εἰάγω* - *παραγωγή*, *εἰσαγωγή* - *νηπιαγωγεῖο* κτλ..]

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνει στὰ τρία γένη τὰ ἐπίθετα *πλατὺς* καὶ *σταγυής*.

Τὸ ἀτμόπλοιο εἶχε καθυστέρη-
ση. Τὸ ξεκίνημα ἀπὸ τὸν Πει-
ραιᾶ δὲν ἔγινε τὴν κανονικὴν
ᾠρᾶ, χασομέρησε καὶ στὰ λι-
μάνια ποῦ ἔκαμε προσέγγιση,
κι ἔτσι ὁ Μαθιὸς ὁ Περαιχωρί-
της ἔφτασε νύχτα πιά στὴ χῶ-
ρα, ὅπως ἔλεγαν τὴ μικρὴ πρω-
τεύουσα τοῦ μικροῦ νησιοῦ
του. Παραμονὴ Χριστουγέν-
νων. Πέντε χρόνια πέρασαν
ἀπὸ τότε ποῦ ἔπιασε ὁ Μαθιὸς

δουλειὰ στὴν Ἀθήνα καὶ εἶναι τώρα ἡ πρώτη φορὰ ποῦ κατὰ-
φερε νὰ πάρῃ ἄδεια καὶ νὰ πάῃ νὰ κάμῃ γιορτὲς μὲ τὴ μάνα
του καὶ τὶς ἀδερφές του. Θὰ ἔβρισκε τάχα, τόσο ἄργα ποῦ
ἔφτασε, συγκοινωνιακὸ μέσο νὰ πάῃ ἀμέσως στὸ χωριό; Τὸ
ἐγκάρδιο καλωσόρισμα ποῦ τοῦ ἔκαμε στὴ χῶρα ὁ παλιὸς του
φίλος ὁ Γρηγόρης, ποῦ ὑπηρετοῦσε ἐκεῖ ὡς τριατατικός, καὶ ἡ
προθυμία του νὰ τὸν φιλοξενήσῃ τὸν συγκίνησαν· αὐτὸς ὁμως
βιαζόταν νὰ φύγῃ.

— Νομίζω, Μαθιέ, πῶς θὰ μπορούσες νὰ περάσῃς τὴ νύ-
χτα στὸ σπίτι μου, καὶ αὔριο θὰ κοιτάξωμε νὰ βροῦμε τρόπο
νὰ φύγῃς, ἂν καὶ δὲν πιστεύω νὰ ἔχῃ λεωφορεῖο χριστουγεν-
νιάτικα.

— Εὐχαριστῶ, Γρηγόρη, ἀλλὰ πρέπει νὰ φύγω· πέντε χρό-
νια ἔχω νὰ πάω στὴν ἐκκλησιὰ μὲ τὴ μάνα μου. Νὰ μὴν πάω
αὔριο, τέτοια χρονιάρᾳ μέρα, μιὰ ποῦ ἦρθα ὡς ἐδῶ; Ἐπειτα
θὰ ἔλαβαν καὶ τὸ τηλεγράφημά μου καὶ θ' ἀνησυχοῦν.

— Τότε ὁ μόνος τρόπος, τέτοια ᾠρᾶ, εἶναι νὰ πᾶς μὲ
ἄλλοιο. Θὰ κάνῃ ὁμως κρῦο· ὁ οὐρανὸς εἶναι κατακάθαρος,
ἀλλὰ φυσᾷ, καὶ τὸ αἰγαιοπελαγίτικο ξεροβόρι τσουῆζει.

— Δὲ μὲ πειράζει· θὰ κουκουλωθῶ καλά. Ξέρεις μόνο τί
λέω; Νὰ ξεκινήσω ἔπειτ' ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα, ποῦ θὰ ἔχῃ φεγ-
γάρι· εἶναι, βλέπεις, τώρα στὴ χάση του.

Ἔτσι κι ἔγινε. Ἐπειτα ἀπὸ τρίωρη ἱππασία μέσα στὴν πα-
γωμένη, ἀλλὰ φεγγαρόφωτη καὶ σὰν κρυστάλλινη νύχτα ὁ Μα-
θιὸς ὁ Περαιχωρίτης χτυποῦσε αὐγὴ αὐγὴ τὴν πόρτα τοῦ σπι-
τιοῦ τους. Τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποῦ ἡ μητέρα του τὸν ἀγκάλιαζε,
χτυποῦσε καὶ ἡ καμπάνα γιὰ τὴ χριστουγεννιάτικὴ λειτουργία.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. προσέγγισις τὸ πλησίασμα τοῦ πλοίου στὸ λιμάνι. — σὺν κρυστάλλινῃ νύχτῃ νύχτα φωτεινὴ (ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ) καὶ λαμπρῇ, ὥστε νὰ μπορῇ κανεὶς νὰ βλέπῃ γύρω του καθαρά σὰ μέσα ἀπὸ κρυστάλλο.

Περιεχόμενο. Γιατί ὁ Μαθιὸς ἀνυπομονοῦσε νὰ φτάσῃ τὸ γρηγορώτερον στὸ σπίτι του; Πῶς ἔδειξε τὴν ἀνυπομονησίαν του; Πῶς ἔφτασε;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὰ σύνθετα πού εἶδαμε ὡς τώρα τὸ β' συνθετικὸ ἢ τὸ θέμα του συγχωνεύεται μὲ τὸ θέμα τοῦ α' συνθετικοῦ. Ἔτσι καὶ στὰ σύνθετα τοῦ σημερινοῦ κειμένου: ξερός - βοριάς: ξεροβόρι, φεγγάρι - φῶς (γεν. φωτ - ὅς): φεγγαρόφωτος. Αὕτῃ ἡ σύνθεσις ὀνομάζεται **γνώσια**.

Κάποτε ὅμως στῇ σύνθετῃ λέξει τὰ δύο συνθετικὰ βρίσκονται τὸ ἓνα πλάι στὸ ἄλλο χωρὶς ν' ἀλλάξῃ ἡ μορφή τους: Χριστοῦ - γέννα: Χριστοῦγεννα. Ἔτσι καὶ Νέα - πόλις: Νεάπολις. Τέτοια σύνθεσις ὀνομάζεται **καταχρηστικὴ**.

2. Ἡ λ. **ἐκίνημα** δὲν εἶναι ἀπευθείας σύνθετῃ ἀπὸ τὸ ἀχώριστο μόριον **ξε-** καὶ ὄνομα **κίνημα**, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ νομίσῃ κανεὶς' πα ρ ά γ ε τ α ι ἀπὸ τὸ σύνθετο ρῆμα **ἐκινῶ**. Ἔτσι καὶ ἡ λέξις **καθυστερήσις** παράγεται ἀπὸ τὸ σύνθετο **καθυστερῶ**, ἢ λέξις **χασομερῶ**, ἀπὸ τὸ σύνθετο **χασομέρης** κτλ.

Τέτοιες λέξεις πού παράγονται ἀπὸ σύνθετα λέγονται **παρασύνθετα**.

3. Ἡ λ. **Περαχωρίτης** ἔγινε ἀπὸ τὶς δύο λέξεις **Πέρα Χώρα**, πού σημαίνουν ὀρισμένον τόπον. Ἔτσι ἔχομε καί:

Αἰγαιοπελαγίτης ἀπὸ τὶς λέξεις **Αἰγαῖο πέλαγος**,

τριατατικός ἀπὸ τὶς λέξεις **τρία Τ** (ταχυδρομεῖα, τηλεγραφοί, τηλεφῶνα).

Τέτοιες λέξεις, γεννημέναι ἀπὸ δύο λέξεις πού σὲ ὀρισμένη περίπτωσις λέγονται μαζί, ὀνομάζονται **παρασύνθετα**.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησις. Νὰ βρῇς ἀπὸ ποιῆς σύνθετες λέξεις παράγονται τὰ παρασύνθετα τοῦ σημερινοῦ κειμένου: προσέγγισις, συγκοινωνιακός, καλωσόρισμα, προθυμία, φιλοξενῶ, χριστουγεννιάτικος, τηλεγράφημα, αἰγαιοπελαγίτικος.

Γύμνασμα. Σχημάτισε παρασύνθετα α) ἀπὸ τὶς σύνθετες λέξεις: βιβλιοπώλης, λιμεναρχὴς, νοσοκόμος, ταχυδρόμος, δύστηνος, συγκοφάντης, φιλόδοξος, φιλότιμος, καλλιερῶ, προσπαθῶ, προτιμῶ, συναντῶ β) ἀπὸ τὶς λέξεις πού λέγονται μαζί: Ἄγια Μαύρα, Ἄγιος Τάφος, Μαύρη θάλασσα, Ἐρυνθρὸς Σταυρός.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βάλῃς τὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο ἢ τὴν παθητικὴ μετοχὴ πού πρέπει στίς φράσεις τῆς β' στήλης:

Ἐνεργητικὴ σύνταξις

Παθητικὴ σύνταξις

Ἐχὼ δέσει τὴ βάρκα

Ἡ βάρκα εἶναι —

Ἐχὼ δέσει τὸ σκοινί

Τὸ σκοινὶ ἔχει —

Ὁ κηπουρὸς ἔχει ποτίσει τὸν κήπον

Ὁ κήπος ἔχει —

Ὁ γράφτης ἔχει γράψῃ τὰ ροῦχα

Τὰ ροῦχα εἶναι —

Ἡ Λίνα καὶ ἡ Μελίτα ἔχουν ξεχωριστὴ ἀγάπη στὴ γεωγραφία. Ξαδερφοῦλες, γειτόνισσες καὶ συμμαθήτριες, μελετοῦν συχνὰ μαζί. Τώρα τελευταῖα ἔφτιασαν μὲ συνεργασία ἓνα μεγάλο χάρτη τῆς Ἑλλάδας μὲ ὠραῖα χρώματα· καὶ ἐπειδὴ δὲ χωροῦσαν ὅλες οἱ λεπτομέρειες ποὺ ἤθελαν, ἔφτιασαν ξεχωριστοὺς χάρτες γιὰ κάθε νομό. Ἀρχισαν ἔπειτα νὰ ἐξετάζουν ἡ μία τὴν ἄλλη, καὶ τὴν ἐξέταση τὴ γύριζαν καὶ σὲ παιχνίδι.

— Ποῦ εἶναι οἱ Δελφοί, σὲ ποῖο νομό εἶναι ἡ Ἀντραβίδα, ποῖος ποταμὸς περνᾷ ἀπὸ τὴ Λάρισα, μὲ τί μέσο συγκοινωνίας μπορεῖς νὰ πᾶς στὴν Κέρκυρα; Ποῦ εἶναι ὁ Μυστράς; Τὸ Πικέρμι; Τὸ Σαραντάπηχο; Τὰ περισσότερα τὰ ἔβρισκαν, ἀλλὰ δὲν ἦταν λίγα κι ἐκεῖνα ποὺ ξεχνοῦσαν. Ποῦ νὰ θυμᾶται κανεὶς τόσα ὀνόματα!

— Ποῦ εἶναι, Μελίτα, ὁ Ἀσπρόπυργος;

— Ἀσπρόπυργος... Ἀσπρόπυργος... Δὲ θυμοῦμαι. Ξέρεις ὅμως, Λίνα; Ἄν ἐκεῖ ποὺ τὸν σημειώσαμε στὸ χάρτη ζωγραφίσαμε κι ἓναν ἄσπρο πύργο, μικρούτσικο, θὰ μᾶς ἐντυπωνόταν στὸ νοῦ καὶ δὲ θὰ τὸν ξεχνοῦσαμε ποτέ.

— Καλὴ ἰδέα. Καὶ εἶναι ἀλήθεια πολλὰ ὀνόματα χωριῶν καὶ βουνῶν καὶ ἄλλες τοπωνυμίες ποὺ σοῦ βάζουν στὸ νοῦ νὰ κάνης ζωγραφιές. Νά, κοίταξε στοὺς χάρτες μας: Πύργος, Παλιόπυργος, Μύλοι, Καλύβια, Μάντρες, Πηγάδι, Ἀγγελόκαστρο, Γυναικόκαστρο, Ἐρημόκαστρο, Καστρί, Καστέλι, Ἐλατόβρυση, Πλατανόβρυση...

— Καὶ γιὰ αὐτό, φαίνεται, αὐτὰ τὰ μέρη τὰ ἐβγαλαν ἔτσι. Νά ἐδῶ, πὺ πάνω ἀπὸ τὸ Λιδωρίκι, αὐτὸ τὸ χωριὸ γιὰτὶ νὰ τὸ εἶπαν Πενταγιούς; Θὰ εἶχε, ἐγὼ λέω, πέντε ἐκκλησιές, στ' ὄνομα πέντε ἁγίων.

— Ἔτσι φαίνεται. Οἱ μύλοι καὶ οἱ πύργοι καὶ οἱ ἐκκλησιές εἶναι ἔργα τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ πάλι ὀνόματα θὰ δόθηκαν ἀπὸ φυσικὰ γνωρίσματα τῆς γῆς, τῆς τοποθεσίας. Νά, ὅκου: Καρπερή, Ἀηδονοχώρι, Ἀιτοράχη, Καταρράχτης, Καστανιά, Μηλιές, Ὁξιά, Μαυρολίθαρο, Φίδαρης, Πλατανιές, Βουλιαγμένη, Λαγκάδια, Βαθύ, Πέτρα, Θερμή, Θερμιά, Θερμοπύλες... Οὐ, πόσα!

— Λοιπὸν ζωγραφίζομε ὅσα μποροῦμε;

— Ἐμπρός, ἀμέσως κιόλα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *Τὴν εξέταση τὴ γύριζαν σὲ παιχνίδι*· ἐδῶ τὸ ρῆμα γύριζαν ἔχει μεταφορικὴ σημασίαν· πῶς θὰ λέγαμε στὴν κυριολεξίαν;

Περιεχόμενο. Μὲ ποιὸ τρόπο οἱ δύο σηματοθήτριες μελετοῦν τὴ γεωγραφίαν; Τί προτείνει ἡ μία ἀπ' αὐτές, γιὰ νὰ τὴ μάθουν καλύτερα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο βρίσκουμε πολλὰ ὀνόματα τόπων. Τὰ ὀνόματα τῶν τόπων, δηλ. τὰ ὀνόματα τῶν χωρῶν, πόλεων καὶ χωριῶν, ποταμῶν, βουνῶν, νησιῶν, λιμνῶν, τοποθεσιῶν κτλ. ὀνομάζονται **τοπωνυμίες**.

Οἱ τοπωνυμίες εἶναι κύρια ὀνόματα καὶ γράφονται μὲ τὸ ἀρχικὸ γράμμα τοὺς κεφαλαίῳ: *Ἑλλάδα, Δελφοί, Λάρισα, Γραβιά*.

Μπορεῖ κανεὶς νὰ ρωτήσῃ: πῶς οἱ διάφοροι τόποι πῆραν τὰ ὀνόματά τους; γιὰτί λέμε Βουλιαγμένη, Πύργο, Καρδίτσα, Ἀθήνα κτλ.;

1. Πολλὲς τοπωνυμίες κληρονομήθηκαν *ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχή* (ἢ ξαναπῆραν τελευταῖα τὴν ὀνομασίαν ποὺ εἶχαν τὴν ἀρχαία ἐποχή): *Κέρκυρα, Λάρισα, Δελφοί, Ἀμφίσσα, Λαμία* κ.ἄ.

2. Ἀλλες τοπωνυμίες κληρονομήθηκαν *ἀπὸ τὴ μεσαιωνικὴ ἐποχή*, εἶναι δηλ. βυζαντινές: *Μυστράς* (ἀπὸ τὸ *μυσηθράς*), *Πικέρι* (ἀπὸ τὸ *ἐπικέρης* οἰνοχόος, βυζαντινὸ ἀξίωμα), *Σαραντάπηχος* (ὄνομα βυζαντινοῦ στρατηγοῦ).

3. Πολλὲς τοπωνυμίες γεννήθηκαν στὴ νέα γλῶσσα *στοὺς τελευταίους αἰῶνες*. Ὀνομάστηκαν ἔτσι:

α) *Ἀπὸ φυσικὰ γνωρίσματα τῆς γῆς*: *Καρπερή* (γιὰτί βγάζει πολλοὺς καρπούς), *Ἀηδογῶροι* (γιὰτί ἔχει πολλὰ ἀηδόνια). Ἔτσι καὶ *Καρδίτσα* (ἀπὸ τὸ *καρυδίτσα*, δηλ. μικρὴ καρυδιά), *Βουλιαγμένη* (ἀπὸ τὴ γεωλογικὴ σύσταση τοῦ ἐδάφους). Ποιὲς τέτοιες τοπωνυμίες ἀναφέρονται στὸ κείμενο;

β) *Ἀπὸ τὴ σχέση τῶν τόπων μὲ τοὺς ἀνθρώπους* ποὺ κατοίκησαν ἢ ποὺ ἔκαμαν συνοικισμοὺς ἢ ἔργα σ' αὐτοὺς. Ἔτσι ἔχομε τοπωνυμίες ἀπὸ κατοικίες, χτήρια, ἐκκλησίες, μοναστήρια κτλ. καὶ ἀπὸ ὀνόματα κατοίκων: *Πύργος, Μύλοι, Καστρί, Μακρυγιάννη* (συνοικία τῆς Ἀθήνας ὅπου κατοικοῦσε ὁ στρατηγὸς Μακρυγιάννης) κ.ἄ. Ποιὲς τέτοιες ἀναφέρονται στὸ κείμενο;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησ. Ν' ἀναφέρῃς ἀπὸ 3 τοπωνυμίες πόλεων, χωριῶν καὶ γνωστῶν σου τοποθεσιῶν καὶ νὰ βρῇς τὴν καταγωγὴ τους.

Γύμνασμα. Ἀπὸ τίς ἀκόλουθες τοπωνυμίες γράψε χωριστὰ τίς ἀρχαῖες, τίς βυζαντινὲς καὶ τίς νέες· πλὴν στίς τελευταῖες σημείωσε γιὰτί ὀνομάστηκαν ἔτσι: *Ἅγια Τριάδα, Ἅγια Παρασκευή, Ἅγιοι Σαράντα, Ἀδριανούπολη, Αἶγυνα, Ἀνεμόμυλος, Ἀσβεστοχώρι, Βαθύ, Γοργοπόταμος, Ἀῆλος, Ἐλαφονήσι, Ἐλικώνας, Ἐπίδαυρος, Θεσσαλονίκη, Θήβα, Ἰουστινιανούπολη, Κακὴ Σκάλα, Κοκκινόβραχος, Κρυονέρι, Κυπαρισσία, Λίμνη* (στὴν Εὐβοίαν), *Μεσολόγγι, Ναύπλιο, Ξυλόκαστρο, Πολυδέντρι, Στρογγύλη* (νησί), *Τρίκορφο* (βουνό).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὰ θηλυκὰ τῶν οὐσιαστικῶν ὀνομάτων: *ἀδερφός, ἀγνωστός, ἀνεπιός, ἄντρας, ἀγρονόμος, γαμπρός, γιός, δάσκαλος, ἡρώας, θεός, καθηγητής, λέοντας, Σπαρτιάτης* (μάθ. 16).

‘Από τὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου σπουδάζει νομικά, ὁ Ἀντρέας ὁ Φλῶρος γράφει στὴ μητέρα του ἀνάμεσα σὲ ἄλλα:

«Πολὺ εὐγενικὸς ἄνθρωπος ὁ Κώστας ὁ Ἀντένας. Ἐνῶ μποροῦσε ν’ ἀφήσῃ τὸ καλάθι μὲ τὰ πράματα σὲ κανένα γνωστὸ μαγαζὶ καὶ νὰ περάσω νὰ τὸ πάρω, ἔκαμε τὸν κόπο καὶ τὸ ἔφερε ὁ ἴδιος σήμερα τὸ ἀπόγεμα στὸ σπίτι μου, ποὺ δὲν εἶναι δὰ καὶ κοντὰ στὴν παραλία. Εἶναι καὶ καθημερινὴ σήμερα, Τετάρτη, καὶ θὰ εἶχε βέβαια καὶ στὸ καΐκι του δουλειά. Ἐμεινε κανένα τέ-

ταρτο τῆς ὥρας στὸ δωμάτιό μου καὶ μοῦ εἶπε τὰ νέα τοῦ χωριοῦ μας. Πολὺ ἀνοιχτόκαρδος ἄνθρωπος. Ὅλοι οἱ θαλασσινοὶ ποὺ γνώρισα ἔτσι εἶναι. Καληνυχτίζοντάς με μοῦ εἶπε: ‘Δὲ σοὺ λέω τὸ ἔχε γειά, γιατί ὥς τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ φύγω θὰ σὲ ξαναδῶ, γιὰ νὰ πάρω καὶ τίς παραγγελίες σου γιὰ τὸ σπίτι σας.’

»Τὸ βράδυ ὁ καιρὸς ξαφνικὰ χάλασε. Ἀστραπές, βροντές, βροχή, σωστὴ νεροποντή. Τί κακὸ εἶναι τοῦτο! Ρίχτηκα στὴ μελέτη. Νύχτωσε, ἡ ὥρα περνοῦσε, ἡ βροχὴ δὲν ἐννοοῦσε νὰ σταματήσῃ. Δὲν μποροῦσα νὰ βγῶ νὰ πάω στὸ ἐστιατόριο γιὰ δεῖπνο, γιατί εἶχα τὴν ὀμπρέλα μου στὸ μάζορα. Ἀλλὰ γιατί κιόλα νὰ πάω στὸ ἐστιατόριο; Τὸ καλάθι σας, μητέρα, εἶχε ἔρθει πάνω στὴν ὥρα. Ἐλιές, πορτοκάλια, ἀμυγδαλωτά. Τί καλύτερο ἤθελα; Ψωμί εἶχα. Ὅλη τὴν ὥρα ποὺ δειπνοῦσα ὁ νοῦς μου ἦταν στὸ σπίτι μας. Θέλεις ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπτη βροχὴ, ποὺ ἦταν σάν ὑπόκρουση στὶς ἀναμνήσεις μου, θέλεις ἀπὸ τὰ σπιτικά φαγητὰ ποὺ ἔτρωγα, ἀφαιρέθηκα ἐντελῶς, ξεχάστηκα, καὶ γιὰ ὥρα πολλὴ ζοῦσα μὲ τὸ ξυπνητὸ ὄνειρο πὼς ἤμουν κοντὰ σας. Ὁ κρότος τῆς βροχῆς στὰ τζάμια μου καὶ τὸ πλατσάρισμα τῶν ἀμαξιδίων στὰ νερά ποὺ ἔτρεχαν στὸ δρόμο ἔσυραν τὴ φαντασία μου, τὴν ταξίδεψαν καὶ τὴν πῆγαν ν’ ἀράξῃ στὸν κήπο μας καὶ στὸ σπιτάκι μας. Ὁ σκύλος μας γάβγιζε, ἡ γάτα μας νιαούριζε, οἱ κότες μας κακάριζαν καὶ τὰ παπιά μας τσαλαβουτοῦσαν στὸ αὐλάκι. Καὶ τὰ γλυκὰ ποὺ ἔπλασαν τὰ χέρια σου καὶ τὰ χέρια τῆς καλῆς μου τῆς ἀδερφοῦλας τὰ... τρώγαμε ὅλοι μαζί. Ἐσύ, ὁ πατέρας, ἡ Ἑλένη μας. Ἐνα πολὺ δυνατό μπουμπουνητὸ μὲ ξύπνησε ἀπὸ τ’ ὄνειρο. Πῆρα τὴν πένα καὶ σὰς γράφω...»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *νεροποντὴ* πολὺ δυνατὴ βροχή.— *πλατσάρισμα* ὁ ἦχος πού ἀκούεται ἀπὸ τὸ τσαλαβούνημα μέσα στὰ νερά.— *μουμπουνητὸ* ἢ *βροντὴ*.

Περιεχόμενο. Τί ἀναφέρει στὸ γράμμα τοῦ ὁ Κώστας; Πῶς δείχνει τὴ νοσταλγία τοῦ, δηλ. τὸν πόθο τοῦ νὰ γυρίσῃ στὴν πατρίδα τοῦ;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Οἱ λέξεις *πλατσάρισμα*, *μουμπουνητὸ* δὲ σχηματίστηκαν μὲ τὴν παραγωγή ἢ μὲ τὴ σύνθεση ἀπὸ ἄλλες λέξεις· τίς ἔφτιασαν, γιὰ νὰ μιμηθοῦν μὲ τὸν ἦχο τοὺς ἐκεῖνο πού ἐκφράζουν. Ἔτσι ἀπὸ τὸν ἦχο *πλάτς*, πού ἀκούεται ὅταν κανεῖς βουτὰ στὰ νερά, φτιάχτηκε ἡ λέξη *πλατσάρισμα* (ρῆμα: *πλατσορίζω*) ἀπὸ τὸν ἦχο τῆς βροντῆς ἔγινε ἡ λέξη *μουμπουνητὸ* (ρῆμα: *μουμπουνίζω*).

Αὐτὲς λέγονται *ονοματοποιημένες λέξεις* καὶ ὁ τέτοιος τρόπος σχηματισμοῦ τῶν λέξεων λέγεται *ονοματοποιία*.

Στὶς *ονοματοποιίες* ἀνήκουν καὶ οἱ λέξεις πού μιμοῦνται τίς φωνὲς τῶν ζώων.

Ποιὲς τέτοιες *ονοματοποιημένες λέξεις* ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

2. Στὸ κείμενο διαβάζομε: «*ἐλιές*, *πορτοκάλια*, *ἀμυγδαλωτά*». Ἡ λέξη *ἀμυγδαλωτό* ἐδῶ δὲν εἶναι ἐπίθετο (*ἀμυγδαλωτός*, *ἀμυγδαλωτή*, *ἀμυγδαλωτό*)· εἶναι οὐσιαστικό, ὅπως καὶ οἱ λέξεις *ἐλιές*, *πορτοκάλια*. Τὸ γλυκὸ αὐτὸ πού γίνεται ἀπὸ ἀμύγδαλα ὀνομάστηκε *ἀμυγδαλωτό*, ἀλλὰ ἡ λέξη δὲ σημαίνει πιά μιὰν ἰδιότητα, παρὰ ἓνα πράμα, ἓνα εἶδος γλυκοῦ. Σ’ αὐτὴ τὴν περίπτωσιν ἡ λέξη *ἄλλαξε γραμματικὸ εἶδος*, δηλ. ἔγινε ἄλλο μέρος τοῦ λόγου.

Καὶ ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου παρουσιάζουν *ἀλλαγὴ γραμματικοῦ εἶδους*. Ἔτσι λέμε *νομικά* ὄχι ὅμως σάν ἐπίθετο, παρὰ σάν οὐσιαστικό, πού φανερῶναι ὀρισμένη ἐπιστήμη· ἐπίσης λέμε *καθημερινή*, σάν οὐσιαστικό πού φανερῶναι τὴ μέρα πού δὲν εἶναι γιορτὴ ἢ Κυριακὴ κτλ.

Ἀκόμη στὴ φράση τοῦ κειμένου «*θέλεις ἀπὸ... θέλεις ἀπὸ...*» τὸ *θέλεις* ἐδῶ δὲν εἶναι ρῆμα, παρὰ σύνδεσμος ἀντιθετικός, ἀντὶ *εἴτε... εἴτε*. Ποιὲς ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου παρουσιάζουν τέτοια ἀλλαγὴ γραμματικοῦ εἶδους;

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἀσκηση. 1) Νὰ βρῇς *ονοματοποιημένες λέξεις*, πού μιμοῦνται τὸν ἦχο πού ἀκούεται, ὅταν κανεῖς γελᾶ δυνατὰ (ἀπὸ τὸ *χά! χά!*), ὅταν βράξῃ τὸ νερό, ὅταν τρώῃ κανεῖς κάτι σκληρὸ (ἀπὸ τὸ *κρίτς!*), ὅταν τηγανίζειται τὸ λάδι ἢ τὸ βούτυρο, ὅταν σπάζῃ κανεῖς κάτι (ἀπὸ τὸ *τσάκ!*), ὅταν ἀναταράζονται τὰ νερά ἢ ὅταν πέφτουν ἀπὸ ψηλὰ τὰ νερά ἢ ὅταν τὰ κύματα σπάζουν σὲ κάποιο ἐμπόδιο (ἀπὸ τὸ *πάφλ!*). 2) Νὰ βρῇς *ονοματοποιημένες λέξεις*, πού ἔγιναν ἀπὸ τὴ μίμηση τῆς φωνῆς τοῦ προβάτου, τοῦ γαῖδουριοῦ, τοῦ γουρουνιοῦ, τῆς κότας (ἀπὸ τὸ *κά κά κά!*)

Γύμνασμα. 1) Γράψε τίς λέξεις πού βρῇκες στὴν προηγούμενη ἀσκηση. 2) Γράψε τίς μέρες τίς ἐβδομάδας πού ὀνομάστηκαν ἀπὸ ἐπίθετα μὲ ἀλλαγὴ τοῦ γραμματικοῦ εἶδους.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε στὰ τρία γένη τίς παθητ. μετοχές τῶν ρημάτων *ἀνάβω*, *βάφω*, *κρύβω*, *προκόβω*, *σκάβω*, *σκύβω*.

84.— Ο ΛΥΚΟΣ

Ὁ λύκος εἶδε στὸν ὕπνο του πὼς ἔπese μέσα σὲ τρεῖς χιλιάδες πρόβατα. Ἀπὸ τότε δὲν μπόρεσε νὰ κοιμηθῇ. Ξεκίνησε καὶ πάει νὰ τὰ βρῇ.

Πέρασε βουνὰ καὶ βουνά. Δάση ἀπὸ ἔλατα κι ἀπὸ πευκά. Περπάτησε τὰ φαράγγια καὶ τὶς ράχες. Τὸ πάτημά του χτυποῦσε δυνατά. Τ' ἀγρίμια, πού τὸ γνωρίζουν αὐτὸ τὸ περπάτημα, ἔτρεξαν στὴν τρύπα τους. Πρώτη ἡ ἀλεπού.

«Γιὰ νὰ φεύγῃ ἡ ἀλεπού, εἶπε ὁ ἀσβός, κάποια μεγάλη δουλειὰ τρέχει»· καὶ μπῆκε σὲ μιὰ ξένη τρύπα, πού τὴ βρῆκε ἄδεια. «Γιὰ νὰ φεύγῃ ὁ ἀσβός, εἶπε τὸ κουνάβι, δὲν εἴμαστε καλὰ»· καὶ μπῆκε μέσα στὸν κορμὸ ἑνὸς δέντρου. Μόνο ἡ νυφίτσα δὲν τρύπωσε ἀκόμη. Κάθισε ἀκίνητη πάνω σ' ἕναν ψηλὸ κλῶνο καὶ συμμαζεῦτηκε ἔτσι πού νὰ φαίνεται ἕνα μὲ τὸ κλαδί. Ὁ λύκος προχώρησε. Μέσα στὰ πολλὰ ἄσπρα πρόβατα ἄρχισε νὰ ὀνειρεύεται τώρα κι ἕνα μαῦρο στὴ μέση. Ἐνα μὲ χαϊμαλί. Μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ λάγιο ἀρνί. Ἐφτασε στὰ τρίκορφα καὶ σταμάτησε εὐχαριστημένος. Τὴ στιγμή ὅμως πού ἐτοιμάστηκε νὰ χιμήξῃ, ἔξαφνα εἶδε δυὸ ξαδέρφους τοῦ μπροστά· τὸ Μοῦργο καὶ τὸν Πιστό. Οἱ δυὸ αὐτοὶ μαντρόσκυλοι πῆδησαν ἀπάνω του. Τότε ἄρχισε γενναῖο πόλεμο καὶ μὲ τοὺς δυὸ. Πάνω στὸ σβέρκο του ἔβριωσε σὰ μαχαίρια τὰ δόντια τῶν σκύλων. Μὰ κι αὐτός, ξεφεύγοντας, χύθηκε νὰ τοὺς ἀρπάξῃ ἀπὸ τὸ ἴδιο μέρος. Κυλισμένοι κάτω, φαίνονται σκύλοι καὶ οἱ τρεῖς· καὶ πάλι φαίνονται λύκοι καὶ οἱ τρεῖς.

Σὲ λίγο ἔφτασε κι ἕνας ἄλλος φοβερός μαντρόσκυλος, ὁ Κίτσος. Ὁ λύκος δὲν μπόρεσε νὰ σταθῇ σὲ τρεῖς ἐχθροὺς ἐνωμένους. Εἶχε μιὰ πληγὴ μεγάλῃ στὸ σβέρκο κι ἄλλες μικρότερες στὸ κεφάλι καὶ στὰ πόδια. Κατάφερε ὅμως νὰ τοὺς ξεφύγῃ. Μάζεψε ὅλη του τὴ δύναμη καὶ τινάχτηκε μακριά. Ὁρμησαν οἱ σκύλοι ἀπὸ κοντά, τὸν ἄρπαξε ὁ ἕνας, μὰ πάλι ὁ λύκος ἔμεινε μοναχός του καὶ χάθηκε.

Τὰ χαράματα μπόρεσε νὰ σταθῇ μέσα στὰ ἔλατα. Ἦταν κουρασμένος καὶ ἀγκομαχοῦσε. Ἀλλὰ ὀνειρεύτηκε καὶ ἄλλα βρῆκε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἄσβός νυκτόβιο σαρκοφάγο θηλαστικό (μὲ τὶς τρίχες του κατασκευάζουν ἀπαλὲς βοῦρτσες ξυρίσματος καὶ ἄλλα πράγματα).—*χαϊμαλί* (λ. τουρκ.) φυλαχτό, πού τὸ κρεμοῦν στὸ λαμῷ.—*λάγιο* ἀρνὶ μὲ μαῦρο μαλλί.—*τρίκορφα* βουνά μὲ τρεῖς κορυφές.—*χιμῶ* ὀρμῶ, ῥιζνομαι ὀρμητικά.

Περιεχόμενο. Τί ὄνειρο εἶδε ὁ λύκος; Τί ἔκαμε ἔπειτα καὶ τί ἔπαθε;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ὅπως εἶδαμε στὸ μάθ. 5, ἡ γλώσσα μας ἔχει 26 *φθόγγους* (20 σύμφωνα καὶ 6 φωνήεντα). Οἱ φθόγγοι παριστάνονται μὲ γραπτά σημάδια, πού λέγονται *γράμματα*. Θυμήσου ποιοὶ εἶναι οἱ φθόγγοι αὐτοὶ καὶ παρατήρησε μὲ ποιά γράμματα παριστάνεται ὁ καθένας.—Ἰδιαίτερα πρόσεξε πὼς παριστάνονται οἱ φθόγγοι *ον, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ*. Ἐπίσης παρατήρησε πὼς μερικὰ γράμματα παριστάνουν τὸν ἴδιο φθόγγο. Τὰ γράμματα *ο* καὶ *ω* ποῖο φθόγγο παριστάνουν; Τὰ γράμματα *ι, η, υ*, καὶ τὰ δίψηφα *ει, οι, υι* ποῖο φθόγγο παριστάνουν; Τὰ γράμματα *ξ, ψ* ποιοὺς φθόγγους παριστάνουν;

Ὅπως βλέπομε λοιπόν, ἔχομε γιὰ κάθε φθόγγο ἰδιαίτερο γράμμα, δηλ. δὲν ὑπάρχει πάντοτε *ἀντιστοιχία* φθόγων καὶ γραμμάτων.

2. Ἔτσι καὶ τὸ γράμμα *σ* σὲ μερικὲς περιπτώσεις παριστάνει τὸν ἴδιο φθόγγο πού παριστάνει τὸ γράμμα *ξ*, δηλ. προσφέρεται ἡχηρό, σὰ *ξ*. Πρόσεξε στὶς λέξεις τοῦ κειμένου πού ἔχουν *σ* καὶ παρατήρησε ἔμπρὸς ἀπὸ ποιοὺς φθόγγους τὸ *σ* σὲ μιὰ λέξη προσφέρεται σὰ *ξ*.

3. Οἱ συνδυασμοὶ τῶν δύο φωνηέντων *αν* καὶ *εν* προσφέρονται *αβ, εβ* καὶ *αφ, εφ* (μάθ. 29) Ἀναζήτησε στὸ κείμενο τὶς λέξεις πού ἔχουν *αν* καὶ *εν* καὶ παρατήρησε ἔμπρὸς ἀπὸ ποιοὺς φθόγγους αὐτὰ προσφέρονται *αβ, εβ* καὶ ἔμπρὸς ἀπὸ ποιοὺς *αφ, εφ*.

4. Εἶδαμε (μάθ. 28) πὼς σὲ μερικὲς λέξεις γράφομε δύο *ὅμοια σύμφωνα*, ἐνῶ προσέρομε ἓνα μόνο φθόγγο. Νὰ βρῇς σὲ ποιὲς λέξεις τοῦ κειμένου ἔχομε δύο ὅμοια σύμφωνα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησι. Νὰ βρῇς σὲ ποιὲς λέξεις ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες προσφέρεται τὸ *σ* ἡχηρό σὰ *ξ* καὶ ἔμπρὸς ἀπὸ ποιοὺς φθόγγους, σὲ ποιὲς λέξεις τὸ *αν, εν* προσφέρεται *αβ, εβ* καὶ σὲ ποιὲς *αφ, εφ* καὶ τέλος ποιὲς λέξεις ἔχουν δύο ὅμοια σύμφωνα: *Ἔνα σγονρομάλλικο παιδί παίξει σβούρα στήν ἀλλή τοῦ σπιτιοῦ του. Μαζεύτηκαν καὶ ἄλλα παιδιὰ καὶ ὅλα εἶναι εὐχαριστιμένα ἀπὸ τὸ παιγνίδι αὐτό. Αὔριο εἶναι Κυριακή καὶ γι' αὐτὸ παίζουν ξενοιαστα. Ὑστερ' ἀπὸ πολλή ὥρα φεύγουν ὅλοι οἱ φίλοι κουρασμένοι.*

Γύμνασμα. 1) Γράψε 5 λέξεις μὲ *σ* (στὴν ἀρχὴ ἢ μέσα στὴν κάθε λέξη) πού νὰ προσφέρεται *ξ*.— 2) Γράψε ἀπὸ 3 λέξεις πού νὰ ἔχουν *αν* μὲ προφορά *αβ, εν* μὲ προφ. *εβ, αν* μὲ προφ. *αφ* καὶ *εν* μὲ προφ. *εφ*.— 3) Γράψε 5 λέξεις πού νὰ ἔχουν δύο ὅμοια σύμφωνα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὸν ἐνεργητικὸ καὶ παθητικὸ ἀόριστο τῆς ὑποτακτικῆς τοῦ ῥήματος *μαζεύω*.

Σάν πρόβαλε τὸ φωτερό
τ' ἀστέρι, πὺ στὰ οὐράνια
τῆς νυχτογέννητης αὐγῆς
πρωτομηνάει νὰ φέξῃ,
τὸ πλοῖο τὸ πελαγόδρομο
ζύγωνε πιά στὸ Θιάκι.
Βρίσκειτ' ἐκεῖ τοῦ Φόρκυνα,
τοῦ πελαγίσιου γέρου,

- 5 κάποιο λιμάνι, καὶ σ' αὐτὸ δυὸ κάβοι, πὺ προβάλλουν
βραχόσπαρτοι, πρὸς τὴν μπασιά τοῦ λιμανιοῦ συγκλίνουν
κι ὄξω κρατοῦν τὰ κύματα πὺ οἱ τρικυμιές σηκώνουν·
μὰ μέσα τὰ καλόφτιαστα συχνάζουνε καράβια
δίχως δεσίματα, ἅμα μποῦν καὶ βροῦν ἀραξοβόλι.
- 10 Εἶναι κι ἐλιά μακρόφυλλη βαθιά μὲς στὸ λιμάνι·
καὶ δίπλα τῆς ἀχνόθαμπη σπηλιά χαριτωμένη,
ἱερὸ λημέρι τῶν νυμφῶν πὺ λέγονται Ναΐάδες.
Ἔχει κι ἀστείρευτα νερά καὶ θύρες δυό· μιὰ θύρα
πρὸς τὸ βοριά, πὺ δύνονται ν' αὐλίζονται κι ἀνθρώποι,
15 κι ἄλλη, θεϊκιά, πρὸς τὸ νοτιά, πὺ ἀνθρώποι δὲν περνᾶνε,
μόνο εἶναι τῶν ἀθάνατων ἡ θύρα ἐκείνη δρόμος.
Αὐτὰ ἀπὸ πρὶν γνωρίζοντας μῆκαν ἐκεῖ ν' ἀράξουν.
Καὶ τὸ καράβι στὴ στεριά ἔξω ἔπεσε ὡς τὴ μέσῃ·
μὲ τέτοια ὁρμὴ τὸ σπρώχνανε στὰ ὀμπρὸς οἱ λαμνοκόποι.
- 20 Καὶ στὴ στεριά σὰ βγήκανε ἀπ' τὸ γερό καράβι,
πρῶτα ἀπ' τὸ πλοῖο τὸ κουφωτὸ τὸν Ὀδυσσεά σηκῶσαν
μὲ τὸ σεντόνι τὸ λινὸ καὶ τὸ λαμπρὸ στρωσίδι
στὴν ἀμμουδιὰ τὸν ἔθεσαν, καθὼς βαριοκοιμόταν,
κι ὕστερα βγάλαν τὰ καλὰ πὺ οἱ Φαίακες τοῦ δῶσαν.
- 25 Τὰ ἔβαλαν ὅλα στῆς ἐλιάς τὴ ρίζα σωριασμένα,
ὄξω ἀπ' τὸ δρόμο, μὴν τὰ δῇ περαστικὸς κανένας
καὶ πάη καὶ τὰ πειράξῃ, πρὶν ξυπνήσῃ ὁ Ὀδυσσεάς.
Κι αὐτοὶ ξαναγυρίζανε στὸν τόπο τους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *Θιάκι* (οὐδ.) ἡ Ἰθάκη.—*Φόρκυνας* θαλασσινὸς θεὸς τῶν ἀρχαίων.—*κάβος* ἀκρωτήρι.—*συγκλίνω* γέρνω πρὸς τὰ μέσα μαζί με κάτι ἄλλο.—*ἀραξοβόλι* μέρος τῆς ἀκτῆς προφυλαγμένο ἀπὸ ἀνέμους, ὅπου ρίχνουν ἀγκυρα (ἀράζουν) τὰ πλοῖα.—*λιμέρι*, βλ. σ. 53.—*νύμφες* θεές τῶν ἀρχαίων, πού κατοικοῦσαν σὲ πηγές, σπηλιές, δάση κτλ.—*ἀνθρώποι*, ποιητικὸς τύπος (κανονικά: *ἄνθρωποι*).—*λαμνοκόπος* κωπηλάτης, ἐκεῖνος πού λάμνει, δηλ. τραβά τὸ κουπί.

Περιεχόμενο. Πῶς περιγράφεται τὸ λιμάνι τῆς Ἰθάκης;—Πῶς ἔφτασε ἐκεῖ τὸ καράβι μετὸν Ὀδυσσεά;—Πῶς τὸν ἔβγαλαν ἔξω οἱ σύντροφοί του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἔχομε μιλήσει σὲ προηγουμένα μαθήματα (41, 42, 49) γιὰ τὸ **βασικὸ τόνο**.

α) **Στὰ οὐσιαστικά** βασικὸς τόνος εἶναι ὁ τόνος τῆς ὀνομαστικῆς τοῦ ἐνικοῦ (ἄσχετα μετὰ τὸ τονικὸ σημάδι πού σημειώνομε).

Ὁ βασικὸς τόνος τῶν οὐσιαστικῶν τίς περισσότερες φορὲς κρατιέται στὴν ἴδια συλλαβή, κάποτε ὅμως κατεβαίνει κατὰ μία συλλαβὴ καὶ σπάνια κατὰ δύο συλλαβές:

ἡ Ναϊάδα, τῆς Ναϊάδας, τὴ Ναϊάδα, οἱ Ναϊάδες, τῶν Ναϊάδων κτλ.

ἡ ὁρμή, τῆς ὁρμῆς, οἱ ὁρμῆς, τῶν ὁρμῶν, τῆς ὁρμῆς κτλ.

ὁ ἄνθρωπος, τοῦ ἀνθρώπου, οἱ ἄνθρωποι, τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ἀνθρώπους κτλ.

τὸ λιμάνι, τοῦ λιμανιοῦ, τὰ λιμάνια, τῶν λιμανιῶν κτλ.

ἡ θάλασσα, τῆς θάλασσης, οἱ θάλασσοι, τῶν θαλασσῶν κτλ.

β) **Στὰ ἐπίθετα** βασικὸς τόνος εἶναι ὁ τόνος τῆς ὀνομαστικῆς ἐνικοῦ τοῦ ἀρσενικοῦ γένους:

ὁ βραχόσπαρτος, ἡ βραχόσπαρτη, τὸ βραχόσπαρτο, τῶν βραχόσπαρτων κτλ.

ὁ λαμπρός, ἡ λαμπρή, τὸ λαμπρό, οἱ λαμπροί, τῶν λαμπρῶν κτλ.

Στὰ ἐπίθετα ὁ βασικὸς τόνος μένει ἀμετακίνητος. Ἀλλὰ τὰ προπαροξύτονα ἐπίθετα σὲ -ος πού ἄλλαξαν καὶ ἐγιναν οὐσιαστικά (μαθ. 83) ἀκολουθοῦν ὡς πρὸς τὸν βασικὸν τόνον τὸν κανόνα τῶν οὐσιαστικῶν: *ὁ βάρβαρος, τοῦ βαρβάρου, τῶν βαρβάρων, τοὺς βαρβάρους* (ὅπως *ὁ ἄνθρωπος, τοῦ ἀνθρώπου, τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ἀνθρώπους*), ἐνῶ, ὅταν ἔχουν σημασίαν ἐπιθέτου, ὁ τόνος τοὺς μένει ἀμετάκλιτος.

γ) **Στὰ ῥήματα** ὁ βασικὸς τόνος εἶναι ὁ τόνος πού βρίσκεται στὸ α' πρὸς. τοῦ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς: Ὁ τόνος αὐτὸς στοὺς τύπους τοῦ ῥήματος συχνὰ μετατοπίζεται: *σηκῶνω — σήκωνα — σηκώθηκα, σηκωθήκαμε — θὰ σηκωθῶ*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. α) Νὰ βρῆς τὰ οὐσιαστικά πού εἶναι στοὺς στίχους 5, 7, 8, 9, 12, 13, 25 καὶ νὰ σχηματίσῃς τὴ γενικὴ καὶ αἰτιατικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ.—β) Νὰ βρῆς τὰ ἐπίθετα πού εἶναι στοὺς στίχους 1, 2, 6, 10, 11, 12, 13, 15. Σχημάτισε τὰ τρία γένη.—γ) Νὰ βρῆς τὰ ῥήματα πού εἶναι στοὺς στίχους 4, 8, 12, 19 καὶ νὰ σχηματίσῃς τὸ α' ἐνικὸ πρὸς. τοῦ παρ. τῆς ἴδιας φωνῆς.

Γύμνασμα. Γράψε τὴ γενικὴ καὶ αἰτιατικὴ ἐνικοῦ καὶ πληθ. τῶν οὐσιαστικῶν πού εἶναι στοὺς στίχους 6 καὶ 7 καὶ τῶν ἐπιθέτων πού εἶναι στοὺς στίχους 2 καὶ 22 (στὰ 3 γένη).—Ἐπίσης τὸν παρατατικὸ τῶν ῥημάτων πού εἶναι στοὺς στίχ. 4 καὶ 8 (στὴν ἴδια φωνή).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε ὅλες τίς λέξεις τοῦ κειμένου πού ἔχουν δύο ὅμοια σύμφωνα.

“Ενας άγωγιάτης, άφοϋ ήπιε στή βρύση βάζοντας γιά κούπα τίς χουφτες του, μурμουρίσε: «Νά δροσιστη ή ψυχούλα σου!»

—“Η ψυχούλα του... τίνος;... Δέν καταλαβαίνω.

—“Ημουν παιδί. Τόν καιρό εκείνο έτρεχε δώ λίγο νερό, μά πολύ λιγοστό, κόμπος. Οί διαβάτες έπεφταν μπρούμυτα γιά νά πιουν, προσπαθώντας νά φτιάσουν κάνουλα μέ κανένα χλωρόφυλλο. “Ολοι άπό τά

γύρω χωριά είχαν άνάγκη άπό μιá βρύση έδω. Μά καθένas έλεγε: «΄ς τή φτιάση άλλος». Κάθε χωριό έλεγε: «΄ς τή φτιάση άλλο χωριό». Μιά φορά πέρασε κι ένας ράφτης, πηγαίνοντας πανηγυριώτης στόν ‘Αι-Λιά. ‘Ηταν άπ’ άλλοϋ και είχε ένα μικρό μαγαζί κάτω στή χώρα. Καθισμένος σταυροπόδι σ’ ένα ψηλό ράφι — έτσι δά, σά νά τόν βλέπω τώρα — κεντούσε σεγκούνια και φέρμελες μέ μιάν άργή βελονιά. Είχε μεγάλη γενειάδα κάτασπρη, χυμένη στο στήθος, και φορούσε τίς μακριές του φουστανέλες καθημερινή και γιορτή, κατακάθαρες.

“Οταν γύρισε άπό τόν ‘Αι-Λιά, είπε τής γριάς γυναίκας του: «Γυναίκα, εκεί πάνω πού πήγαινα, είδα πώς χρειάζεται μιá βρύση. ‘Εμείς άτεκνοι είμαστε, πολλά χρόνια δέ θά ζήσωμε. Λοιπόν τó κομπόδεμά μας θά τó δώσω γιά κείνη τή βρυσούλα, νά δροσίζωνται οί χριστιανοί.»

—‘Αφέντη, ό,τι όρίσης καλά όρισμένο, είπε ή γριά.

Μέ έξοδά του οί έργάτες έσκαψαν έκατό μέτρα μάκρος, μάζεψαν τó σκορπισμένο νερό, τó έβαλαν σέ χτιστό κανάλι κι έχτισαν τή βρύση. ‘Εκείνος, άφοϋ πρόφτασε νά δή τó καλό πού έκαμε στούς ανθρώπους, δέ ζήτησε τίποτα άπ’ αύτούς. Σέ λίγο καιρό κοιμήθηκε στα χέρια τοϋ Θεοϋ εύχαριστημένος και λησμονήθηκε. “Υστερα θέριεψε έδω τó πλατάνι πού βλέπετε. ‘Η βρύση τρέχει άπό τριάντα χρόνια, και θά τρέχη γιά πολύν καιρό, όσο βρίσκονται κουρασμένοι διαβάτες...

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *ἀγωγιάτης* εκείνος που μεταφέρει με ζωώδη ανθρώπους ή πράγματα (*ἀγωγή* ή μεταφορά).—*κόμπος*, έδω μεταφορικά: πολύ λίγο νερό, που χύνεται σταγόνα με σταγόνα.—*μπρούμντια* πεσμένος με το πρόσωπο προς το έδαφος.—*σεγκούνι* (οὐδ.) χωριάτικο έπανωφόρι μάλλινο.—*φέρμελη* (θηλ.) γελέκο κεντημένο με μετάξι και χρυσά στολίσματα, που το φορούσαν μαζί με τη φουστανάλα.

Περιεχόμενο. Ποιός έφτιασε τη βρύση στο μέρος εκείνο; Πώς πήρε την απόφαση αυτή; Πώς κρίνεις την πράξη του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στο κείμενο διαβάζουμε *‘Αι-Λιάς*, που απαρτίζεται από το *‘Αι* (που έγινε από τη λέξη *ἄγιος*) και από το κύριο όνομα *Λιάς* (δηλ. *Ἡλίας*). Αυτό το *‘Αι* πηγαίνει εμπρός από ονόματα και λέγεται **προτακτικό**. Τέτοια προτακτικά είναι και τά: *‘Αγία*-, *γερο*-, *γρια*-, *θεία*-, *κυρα*-, *μαστρο*-, *μπαρμπα*-, *χατζη*-.

Αυτά πηγαίνουν πάντα πριν από ονόματα και δεν παίρνουν τόνο: *‘Αγία-Σοφία*, *γερο-Δήμος* κτλ.

“Υστερ” από τα προτακτικά σημειώνουμε μια μικρή γραμμούλα, δηλ. **ένωτικό** (βλ. μαθ. 34).

Τα προτακτικά μένουν ἄκλιτα: ὁ *‘Αι-Λιάς*, τοῦ *‘Αι-Λιά*, τὸν *‘Αι-Λιά*, ἡ *‘Αγία-Σοφία*, τῆς *‘Αγία-Σοφίας*, τὴν *‘Αγία-Σοφία*, ὁ *γερο-Δήμος*, τοῦ *γερο-Δήμου* κτλ.

2. Στά **σημεῖα τῆς στίξης** (μαθ. 35) ἀνήκουν καὶ τ’ ἀκόλουθα:

α) **‘Η διπλὴ τελεία (:)**. Αὐτὴ σημειώνεται συνήθως εμπρός από τὰ λόγια που ἀναφέρονται κατὰ λέξη καὶ που κλείνονται σὲ εἰσαγωγικά. Κοίταξε τοῦ σημειώνεται διπλὴ τελεία στὸ κείμενο. (Βλ. καὶ στὰ μαθ. 1, 34, 35, 48 καὶ 49.)

β) **Τ’ ἀποσιωπητικά (...)**, που δείχνουν πὼς ἀποσιωποῦμε κάτι, πὼς δὲν τὸ λέμε, γιατί ἡ φράση ἔμεινε ἀτελείωτη ἀπὸ συγκίνηση, ἀπὸ νεροπή ἢ ὅταν γιὰ ἄλλο λόγο δὲ θέλωμε ν’ ἀποτελειώσωμε τὴν ὁμιλία. Παρατήρησε ποῦ σημειώνονται ἀποσιωπητικά στὸ κείμενο. (Βλ. καὶ μαθ. 2, 37 καὶ 53.)

γ) **Παύλα (—)**. Αὐτὴ σημειώνεται στὸ διάλογο καὶ δείχνει ἀλλαγὴ στὸ πρόσωπο ποῦ μιλεῖ. Πρόσεξε στὸ κείμενο τῶν μαθ. 59 καὶ 62 ποῦ σημειώνεται παύλα.

δ) **Διπλὴ παύλα**. Κάποτε μεταχειριζόμαστε δύο παύλες, γιὰ ν’ ἀπομονώσωμε μέσα σ’ αὐτὲς μιὰ φράση ἢ μέρος της, ποῦ δὲ μᾶς χρειάζεται καὶ πολὺ στὸ κείμενο. Κοίταξε στὸ σημεῖο κείμενο ποῦ σημειώνονται δύο παύλες. (Επίσης βλ. καὶ στὰ μαθ. 26, 41 καὶ 42).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

“Ασκησι. Νὰ βρῆς ποῦ σημειώνονται ένωτικό, διπλὴ τελεία, ἀποσιωπητικά, παύλα καὶ διπλὴ παύλα στὰ μαθ. 56 καὶ 58.

Γύμνασμα. Γράψε 9 λέξεις ποῦ ἡ καθεμία νὰ ἔχη καὶ ἀπὸ ἓνα προτακτικό (*‘Αγία*-, *‘Αι*-, *γερο*-, *γρια*-, *θεία*-, *κυρα*-, *μαστρο*-, *μπαρμπα*-, *χατζη*-).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὸ γ’ ένικό πρόσωπο σὲ ὅλους τοὺς χρόνους τῆς ὀριστηκῆς τοῦ ρήματος *κρύβομαι* (παθ. φωνή).

Στὸ ὀρεινὸ χωριό, ὅπου πήγαμε νὰ περάσωμε τὸ καλοκαίρι, νοικιάσαμε ἓνα σπίτι παλιό, μὲ δύο μόνο δωμάτια, ἀλλὰ ὅπωςδήποτε θὰ τὰ βολεύαμε. «Πρὶν μποῦμε, πρέπει νὰ τὸ ἀπολυμάνωμε, εἶπε ὁ πατέρας, ἂν καὶ ὁ νοικοκύρης τὸ ἀσβέστωσε καὶ τὸ καθάρισε. Ἐπὶ τὴν πόλιν ἔχω φέρει μαζί μου φορμόλη.»

— Τί εἶναι ἡ φορμόλη, πατέρα;

— Νά, τοῦτο ἐδῶ τὸ ὑγρὸ. Ἀπο-

λυμαίνει χωρὶς νὰ πειράζῃ οὔτε

ὕφασματα οὔτε δέρματα οὔτε χρώματα. Ἐσύ, Χρίστο, εἶπε στὸ μεγαλύτερό μου ἀδερφό, νὰ πᾶς μὲ τὸ Μηνὰ νὰ μετρήσετε πόσα κυβικὰ μέτρα εἶναι τὸ κάθε δωμάτιο. Γιατὶ γιὰ κάθε κυβ. μ. χρειάζονται 10 γραμμάρια φορμόλη. Νά, πάρτε αὐτὸ τὸ μέτρο. Ἐσύ, Ἀγλαΐα, εἶπε στὴν ἀδερφή μας, ἄναψε φωτιά καὶ χώρισέ την στίς δυὸ φουφοῦδες ποὺ ἔχει τὸ σπίτι· βάλε τὴ μία στὸ ἓνα δωμάτιο καὶ τὴν ἄλλη στὸ ἄλλο, στὴ μέση. Ἐπειτα θὰ σᾶς πῶ τί θὰ γίνη.

Κάμαμε τὴν ἀπολύμανση σύμφωνα μὲ τὶς ὁδηγίες τοῦ πατέρα. Μετρήσαμε τὰ δωμάτια καὶ βρήκαμε πὼς τὸ ἓνα εἶχε 3 μ. ὕψος, 4 πλάτος καὶ 4 μᾶκρος· τὸ ἄλλο εἶχε τὸ ἴδιο ὕψος καὶ πλάτος, ἀλλὰ 5½ μ. μᾶκρος, ὥστε τοῦ ἑνὸς ἡ χωρητικότητα ἦταν 48 κυβ. μ. καὶ τοῦ ἄλλου 66. Βάλαμε σὲ μιὰ χύτρα 480 γρ., δηλ. 150 δρ. περίπου φορμόλη καὶ σὲ μιὰν ἄλλη 660 γρ., δηλ. κάτι περισσότερο ἀπὸ μισὴ ὀκά. Προσθέσαμε καὶ τὸ ἀνάλογο νερό, μισὴ ὀκ. καὶ 50 δρ. στὴν πρώτη, μιὰ ὀκ. παρὰ 60 δρ. στὴ δεύτερη, καὶ τὶς τοποθετήσαμε πάνω στίς δύο φουφοῦδες. Πρωτύτερα εἶχαμε φράξει ὅλες τὶς χαραμάδες στὰ παράθυρα καὶ στίς πόρτες, γιὰ νὰ μὴ φεύγῃ ὁ ἀτμός. Κλείσαμε καὶ φύγαμε. Τὴ νύχτα ἐκείνη κοιμηθήκαμε μοιρασμένοι σὲ δυὸ φιλικές μας οἰκογένειες. Τὸ πρωὶ ἀνοίξαμε τὰ δωμάτιά μας καὶ τ' ἀερίσαμε. Ἡ ἀπολύμανση εἶχε γίνη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *φορμόλη* χημικό διάλυμα, πού είναι πολύ δραστήριο αντισηπτικό και τὸ μεταχειρίζονται γιὰ ἀπολυμάνσεις.

Περιεχόμενο. Τί ἔκαμαν τὰ παιδιά, γιὰ νὰ βροῦν πόσα κυβικά μέτρα εἶναι τὸ κάθε δωμάτιο; Τί ἄλλο ἔκαμαν τὰ παιδιά;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο μερικές λέξεις γράφονται κομμένες, ἔχομε συνηθίσει ὅμως καὶ τὶς διαβάζομε εὐκολα ὁλόκληρες. Ἔτσι βλέπομε 3 *μ.* καὶ διαβάζομε 3 *μέτρα*, μιὰ *δκ.* παρὰ 60 *δρ.* καὶ διαβάζομε μιὰ *δκά* παρὰ 60 *δράμια* κτλ. Τέτοιες γράφει λέγονται *συντομογραφίες*.

Ποιὲς ἄλλες συντομογραφίες ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

2. Οἱ συντομογραφίες συνηθίζονται γιὰ μερικές λέξεις πολὺ συχνὲς καὶ γράφονται μὲ *δρισμένο τρόπο*, ὥστε εὐκολα μπορεῖ κανεὶς νὰ τὶς διαβάξῃ. Μερικές ἀπὸ τὶς πρὶν συνηθισμένες συντομογραφίες εἶναι καὶ οἱ ἀκόλουθες:

ἄγ. (ἄγιος)	λ. (λέξη)	ὦρ. (ὥρες)
ἀρ. (ἀριθμός)	Μ. (Μεγάλος)	κ.ἄ. (καὶ ἄλλα)
βλ. (βλέπε)	σ., σελ. (σελίδα)	λ.χ. (λόγου χάρι)
Δδα (δεσποινίδα)	σημ. (σημείωση)	π.μ. (πρὶν ἀπὸ τὸ μεσημέρι)
δρχ. (δραχμές)	Σια (συντροφία)	μ.μ. (μετὰ τὸ μεσημέρι)
κ. (κύριος, κυρία)	στρ. (στρέμματα)	π.χ. (παραδείγματος χάρι)
κ.κ. (κύριοι)	χρρ. (χιλιόγραμμα)	π.Χ. (πρὸ Χριστοῦ)

Ἐπίσης καὶ γιὰ μερικές πόλεις ἔχομε συντομογραφίες:

Θεσ/νίκη, Θ/νίκη (Θεσσαλονίκη), Κων/πολη (Κωνσταντινούπολη, Πόλη).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Διάβασε τὶς ἀκόλουθες φράσεις προφέροντας ὁλόκληρες τὶς λέξεις ὅπου εἶναι συντομογραφίες:

Ὁ ἄγ. Νικόλαος προστατεύει τοὺς ναυτικούς.— Ὁ κ. Κρητικὸς θὰ ἔρθῃ νὰ μὲ βοῇ σήμερα στὶς 5 1/2 μ.μ.— Τὸν πέμπτο αἰῶνα π.Χ. ἔζησαν στὴν Ἀθήνα μεγάλοι καλλιτέχνες, πού ἔκαμαν σπουδαῖα ἔργα τέχνης, ναοὺς, ἀγάλματα κ.ἄ.— Τὸ ἀεροπλάνο ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὶς 11 1/4 π.μ. καὶ ἔφθασε στὴ Θεσ/νίκη στὶς 12 1/2 μ.μ., δηλ. χρειάστηκε μόνο 1 ὥρ. καὶ ἓνα τέταρτο.— Στὴ σελ. 97 εἶναι ὁ πίνακας μὲ τὶς καταλήξεις τῶν ἄρσ., θηλ. καὶ οὐδέτ. οὐσιαστικῶν.

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε τὶς παρακάτω φράσεις μὲ ὅσες συντομογραφίες μποροῦν νὰ γίνουν.

Τὸ Βυζάντιο χτίστηκε τὸ 658 πρὸ Χριστοῦ. Ἐκεῖ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος τὸ 330 μετὰ Χριστὸ ἱδρύσε τὴν Κωνσταντινούπολη, πού ἔμεινε πρωτεύουσα τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ὡς τὸ 1453 μετὰ Χριστὸ.

Ἀγόρασα 2 ὀκάδες καὶ 50 δράμια λάδι πρὸς 22 δραχμὲς καὶ ἔδωσα 46.750 δραχμὲς.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε τὶς λέξεις: *ἐκστρατεία*, *ἐκστρατεύω*, *πανστρατιά*, *ἐσοφραγισμένος*, *συντομογραφία*, *σύγγραμμα*, *ξελαυγγίζομαι*, *σπαρταριστός*, *νεοελληνικός*, *προαιώνιος*, *προϊόντα*, *Νεοϋορκέζος*.

88.- ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1. ΤΟΥ ΛΑΒΩΜΕΝΟΥ ΚΛΕΦΤΗ

- 1 Κλαΐνε τὰ δέντρα, κλαΐνε, κλαΐνε τὰ κλαριά,
- 2 κλαΐνε καὶ τὰ λημέρια πού λημέριαζα,
- 3 κλαΐνε τὰ μονοπάτια πού περπάταγα,
- 4 κλαΐνε κι οἱ κρυοβρυσοῦλες πῶπινα νερό,
- 5 κλαΐνε καὶ τὰ μετόχια πῶπαιρνα ψωμί,
- 6 κλαΐνε τὰ μοναστήρια πῶπινα κρασί.
- 7 Φαρμάκι τὸ μολύβι κι ἡ λαβωματιά·
- 8 τὰ μάτια μου σβησμένα κι ὄλο μ' τὸ κορμί,
- 9 στὴν ἔρημιά μονάχος, δίχως συντροφιά,
- 10 θεριά θενὰ μὲ φᾶνε κι ἄγρια πουλιά.

2. ΤΟΥ ΚΛΕΦΤΗ ΤΟ ΚΙΒΟΥΡΙ

- 1 Ὁ ἥλιος ἐβασίλευε κι ὁ Δῆμος παραγγέλνει :
- 2 « Σύρτε, παιδιὰ μου, στὸ νερό, ψωμί νὰ φᾶτε ἀπόψε,
- 3 κι ἐσύ, Λαμπράκη μου ἀνιψιέ, ἔλα κάτσε κοντά μου,
- 4 νὰ σοῦ χαρίσω τ' ἄρματα, νὰ γίνης καπετάνος,
- 5 Παιδιὰ μου, μὴ μ' ἀφήνετε σ' αὐτὸν τὸν ἔρμο τόπο·
- 6 γιὰ πάρτε με καὶ σύρτε με ψηλά στὴν κρύα βρύση,
- 7 πού 'ναι τὰ δέντρα τὰ δασιά, τὰ πυκναραδιασμένα.
- 8 Κόψτε κλαδιὰ καὶ στρώστε μου καὶ βάλτε με νὰ κάτσω
- 9 καὶ φέρτε τὸν πνεματικὸ νὰ μὲ ξομολογήση,
- 10 γιὰ νὰ τοῦ πῶ τὰ κρίματα ὅσα 'χω καμωμένα
- 11 δώδεκα χρόνια ἄρματολός, σαράντα χρόνια κλέφτης.
- 12 Καὶ βγάλτε τὰ χαντζάρια σας, φτιάστε μου ὠριὸ κιβούρι,
- 13 νὰ 'ναι πλατὺ γιὰ τ' ἄρματα, μακρὺ γιὰ τὸ κοντάρι·
- 14 κι ἀπ' τὴ δεξιὰ μου τὴ μεριά ἀφήστε παραθύρι,
- 15 νὰ μπαίνει ὁ ἥλιος τὸ πρωὶ καὶ τὸ δροσιὸ τὸ βράδυ,
- 16 νὰ μπαينوβγαίνουν τὰ πουλιά, τῆς ἀνοιξης τ' ἀηδόνια.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. λημεριάζω μένω στὸ λημέρι (βλ. σ. 53).— μετόχι ἐξοχικὸ κτῆμα μοναστηριοῦ.— *φαρμάκι* πικρὸ σὰ *φαρμάκι*.— *μολύβι* ἢ *μολυβένια* σφαίρα τοῦ τουφεκιοῦ (ποὺ βρῆκε τὸν κλέφτη).— *λαβωματὶ* τραῦμα, πληγή.— *δασὺς-τὰ-ὄ* πυκνός, πυκνόφυλλος.— *χαντζάρ* μακρὸ πολεμικὸ μαχαίρι.— *ὠρίος* (λ. ποιητ.) ὠραίος.— *κιβούρι* τάφος.

Περιεχόμενον. Α) Πῶς φαντάζεται ὁ λαβωμένος κλέφτης τὰ δέντρα καὶ γενικά τὴ φύση, γιὰ νὰ νουμίσῃ πῶς κλαίνε τὴν ὥρα ποὺ αὐτὸς πεθαίνει; Οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι τοῦ πρώτου ποιήματος δείχνουν πῶς ὁ κλέφτης ἔχει ἓνα παράπονο· ποῖό; Β) Ὁ Ἄνθρωπος δίνει ὁδηγίαις πῶς νὰ φτιάσουν τὸν τάφο του· τί τάχα νὰ πιστεύῃ, γιὰ νὰ δίνη τέτοιαις παραγγελίαις;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. **Χασμωδία.** Πολλὰς φορὰς συναντιοῦνται φωνήεντα εἴτε μέσα στὴ λέξη, ὅπως *κύρος*, *ἀετός*, *προῖ*, εἴτε στὴ συμπεροφορά, δηλ. ἀπὸ λέξη σὲ λέξη, ὅπως *ὁ ἥλιος*, *τὰ ὄνειρα*, *θὰ ἐνώσω*, *ἐὺ ἐτοιμάσου*. Ἡ συνάντησις φωνηέντων λέγεται *χασμωδία*.

2. Ἡ γλώσσα μας ἔχει γενικά τὴν τάση ν' ἀποφεύγῃ τὴν χασμωδίαν. Ἡ ἀποφυγὴ τῆς γίνεται μὲ πολλοὺς τρόπους. Μερικοὺς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς μάθαμε στὸ 36. μάθημα· εἶναι ἡ *συνίζηση*, ἡ *ἐκθλιψη* καὶ ἡ *ἀφαίρεσις*. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλοι τρόποι:

α) Ἡ *συνεκφώνηση*. Σὲ λέξεις ὅπως *ἄνθος*, *παιῖνος*, *κάκη*, *πρόμιος*, *ἀπλοϊκός*, *ἀνθρώπος*, *βουητό*, *ἐλεημοσύνη*, *ἐλεεινός*, *μικροοικογένεια*, *κρίαι*, *ἀγριεύω*, *κρυόβρωσις*, *βασιλεῖο*, τὰ δύο φωνήεντα ποὺ συναντιοῦνται στὴν καθέμία προφέρονται ἄλλοτε σὲ δύο συλλαβές, μὲ χασμωδίαν δηλαδή, καὶ ἄλλοτε σὲ μία· στὴ δευτέρῃ περιπτώσει λέμε πῶς γίνεται *συνεκφώνηση*. Συνεκφώνηση γίνεται συχνὰ καὶ στὴ συμπεροφορά: *ἔλα ἐδῶ*.

β) Ἡ *συναίρεσις*. Ἀπὸ τὰ δύο φωνήεντα ποὺ συναντιοῦνται μέσα στὴ λέξη χάνεται τὸ ἓνα καὶ ἀπομένει τὸ ἄλλο: *πυκν(ο)αγαδιασμένα*.

γ) Ἡ *κράσις*. Τὰ δύο φωνήεντα ποὺ συναντιοῦνται στὴ συμπεροφορά συγχωνεύονται σὲ ἓνα, διαφορετικὸ καὶ ἀπὸ τὰ δύο: *ποὺ ἐπινα-πῶπινα*, *ποὺ ἐπαιρνα-πῶπαιρνα*. Ἡ κράσις συνηθίζεται περισσότερο στὴν ποίησιν.

3. *Συγκοπή* εἶναι τὸ νὰ χαθῇ ἓνα φωνήεν ἀνάμεσα σὲ δύο σύμφωνα: *ἔρ(η)μος*, *κορ(υ)φή*. Ἔτσι οἱ προσταχτικὲς *σῦρτε*, *φῆρτε*, *στρώστε*, *κόψτε* κτλ. ἔγιναν *σύρτε*, *φῆρτε*, *στρώστε*, *κόψτε* κτλ.

4. Ἡ *ἀποκοπή* εἶναι τὸ νὰ χαθῇ τὸ τελικὸ φωνήεν μιᾶς λέξεως ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ ἀρχικὸν σύμφωνον τῆς ἀκόλουθης: ἀπ' τὴν *δεξιά*. Στὸν 8. στίχον τοῦ πρώτου ποιήματος βλέπομε «ὄλο μ'» τὸ *κορμί*· τέτοια ἀποκοπὴ δὲ γίνεται στὴν κοινὴ δημοτικὴ οὔτε στοὺς στίχους. (Γιὰ τὸν ἀπόστροφον βλ. μάθ. 34).

Τὸ μέσα ἔπειτα ἀπὸ ἀποκοπὴ γράφεται μὲς χωρὶς ἀπόστροφον.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς στὸ κείμενον ποῦ παρουσιάζεται χασμωδία, *συνεκφώνηση*, *συναίρεσις*, *κράσις*, *συγκοπή* καὶ *ἀποκοπή*.

Γύμνασμα. Γράψτε τὰ ἀκόλουθαι φράσεις, ἀφοῦ κάμῃς τὴν *συναίρεσιν*, τὴν *κράσιν*, τὴν *συγκοπὴν* καὶ τὴν *ἀποκοπὴν*, ὅπου μποροῦν νὰ γίνουν:

Ἀπὸ τὰ κόκαλα βγαλμένη.— Ἡ *κορυφή* τοῦ βουνοῦ.— *Περιπατώντας* ἢ *Δόξα μονάχη*.— Ὅσοι δὲν ἀκούουν αὐτὰ παθαίνουν.— (Τὸ ἄλλο) χτυπάει τὸ πόδι του, σκάφει τὸ χῶμα, δαγκάει τὸ σίδερον ποὺ ἔχει στὸ στόμα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψτε τὸ γ' ἐνικὸ πρόσωπον ὅλων τῶν χρόνων τῆς ὀριστικῆς τοῦ ῥήματος *ἀφίγη*.

— Ένα λεπτό, μπαρμπα-Σπύρο, νά τηλεφωνήσω στο γραφείο μου πώς έφτασα κι έπειτα θά μπούμε σ' ένα αυτοκίνητο νά σέ πάω στο σπίτι.

Ο Πέτρος ο Λεοντόπουλος, πού είχε συνοδέψει τόν έβδομηντάρη μπαρμπα-Σπύρο στο πρώτο του αυτό ταξίδι στην Αθήνα, πλησίασε σ' ένα περίπτερο και αγόρασε ένα τηλεφωνικό κέρμα.

— Άλλο πάλι και τοῦτο, εἶπε ὁ γέρος· δίνεις λεφτά και αγοράζεις λεφτά;

Ο μπαρμπα-Σπύρος όλα τὰ παρατηρούσε και τὰ λεπτολογούσε.

— Δέν εἶναι νόμισμα, μπαρμπα-Σπύρο. Αυτό πού βλέπεις θά τό ρίξω σ' ένα άνοιγμα πού έχει τό τηλέφωνο, γιά νά μπο-

ρέσω νά μιλήσω. Έλα μαζί μου στόν τηλεφωνικό θάλαμο, νά δῆς.

— Τοῦτο τό κουβούκλιο εἶναι ὁ τηλεφωνικός θάλαμος; Βρὲ πράματα και θάματα πού έχει ἡ Αθήνα! Καλά ἔλεγε ὁ συχωρεμένος ὁ πατέρας μου πώς οἱ μηχανές θά χαλάσουν τόν κόσμο. Έκεῖνος ποτέ του δὲ σάλεψε ἀπό τό κτῆμα του. Έγώ τί ἤθελα νά κουβαληθῶ ἐδῶ, νά μοῦ πάρη τ' αὐτιά ἡ ὀχλοβοή;

Τοῦ μπαρμπα-Σπύρου τοῦ ἄρεσε ν' άστειεύεται. Εἰδεμὴ ὅλα τὰ ἤξερε και τὰ καταλάβαινε. Ένιωθε πολὺ καλά τὴν άξία τῆς προόδου, στο χωριό του μάλιστα ἦταν ένας ἀπό τοὺς πρώτους κτηματίες πού ἔκαμαν ἔφαρμογή καινούριων μεθόδων στην καλλιέργεια. «Έσένα ὁ νοὺς σου έχει φτερά» τοῦ ἔλεγαν οἱ χωριανοί. Καί τώρα πώς νά μὴ θέλῃ νά 'ρθῇ στην Αθήνα, νά μείνῃ λίγον καιρό μὲ τὴν κόρη του, μὲ τό γαμπρό του και μὲ τὰ ἔγγονάκια του, πού τό περασμένο καλοκαίρι δέν μπόρεσαν νά πάνε στο χωριό και τὰ λαχτάρησε ἡ ψυχὴ του;

— Μὲ συγχωρεῖτε, κύριοι, μὰ εἶστε τόση ὥρα μέσα στο θάλαμο και περιμένουν και ἄλλοι νά τηλεφωνήσουν, εἶπε ένας βιαστικός.

— Καλά μᾶς λέει, ξεχαστήκαμε. Έλα, πᾶμε. Εἶπε στόν Πέτρο ὁ γέρος.

Καί ὅταν ξεκινούσαν μὲ τό αυτοκίνητο, ὁ γέρος πρόσθεσε: «Μὴ μᾶς γνωρίση κιόλα κανεῖς και τρέξῃ στην κόρη μου γιά τὰ συχαρίκια. Νά μᾶς δοῦνε ξαφνικά.»

Καί αὐτό άστεῖο ἦταν. Ποιός τόν ἤξερε τόν μπαρμπα-Σπύρο στην Αθήνα;

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *κουβούκλιο* μικρὸς χώρος σὰ θάλαμος, συνήθως μὲ θολωτὴ στέγη.

Περιεχόμενο. Ποιὲς εἶναι οἱ ἐντυπώσεις τοῦ μπαρμπα - Σπύρου ἀπὸ ὅσα πρωτοβλέπει στὴν Ἀθήνα; Τί ἀστεῖα λέει;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Πρόσεξε πῶς προφέρεται τὸ τελικὸ *ς* στὶς παρακάτω λέξεις τοῦ κειμένου, πὺ καθεμία προφέρεται στενὰ μὲ τὴν ἀκόλουθὴ της: *δίνεις λεφτά ἀγοράξεις λεφτά, ὁ πατέρας μου, πῶς νὰ μὴ θέλῃ, ἕνας βιαστικός, μὴ μᾶς γνωρίσῃ, νὰ μᾶς δοῦν.*

Βλέπομε πῶς ἐδῶ ἡ προφορὰ ἀκολουθεῖ τὸν κανόνα τοῦ εἶδαμε γιὰ τὸ *σ* μέσα στὴ λέξη (μαθ. 84).

2. Ἀλλαγὴ στὴν προφορὰ παρατηροῦμε καὶ στὸ τελικὸ *ν*, ὅταν ἡ ἀκόλουθὴ λέξη ἀρχίζῃ ἀπὸ *κ, π, τ, ξ, ψ* ἢ ἀπὸ τὰ δίψηφα *γκ, μπ, ντ* (σελ. 75). Πρόσεξε πῶς προφέρομε τὸ τελικὸ *ν* στὶς ἀκόλουθες περιπτώσεις: *τὸν κόσμο, στὸν Πέτρο, στὸν τηλεφωνικὸ θάλαμο, ὅταν ξεκινοῦσαν, δὲν μπόρεσαν, τὸν μπαρμπα-Σπύρο.* Ἔτσι προφέρομε καὶ: *τὸν ψαρά, τὸν τσάκωσα, τὸν γκρέμισα, τὴν ντροπὴ κτλ.*

3. Πολλὲς φορὲς ἔχομε στὴ σειρὰ δύο ἢ περισσότερα σύμφωνα στὴν ἀρχὴ μιᾶς λέξης ἢ μέσα στὴ λέξη: *γραφεῖο, Λεοντόπουλος, ἐβδομηντάρης, γαμπρός.* Αὐτὸ τὸ συνδυασμὸ τῶν συμφώνων τὸν ὀνομάζομε *συμφωνικὸ σύμπλεγμα*. Συχνὰ οἱ ἴδιες λέξεις ἢ συγγενικὲς παρουσιάζουν κάποια διαφορὰ στὸ συμφωνικὸ σύμπλεγμα. Ἔτσι στὸ κείμενο βλέπομε:

<i>λεφτά, φτερά</i> (μὲ <i>φτ</i>)	<i>ἕνα λεπτό, λεπτολογοῦσε, περίπτερο</i> (μὲ <i>πτ</i>)
<i>ἀποχτὼ ἀπόχτημα</i> (μὲ <i>χτ</i>)	<i>κτῆμα κτηματίας</i> (μὲ <i>κτ</i>)

Κάποτε πάλι μιὰ λέξη ἔχει συμφωνικὸ σύμπλεγμα, ἐνῶ ἄλλη συγγενικὴ στὴ θέσση τοῦ συμπλέγματος ἔχει ἕνα μόνο φθόγγο (δηλ. λείπει ἕνα ἀπὸ τὰ σύμφωνα τοῦ συμπλέγματος). Ἔτσι ἔχομε: *μὲ συγχωρεῖτε* (μὲ σύμπλεγμα *γχ*), ἀλλὰ *συχωρεμένος* (μόνο μὲ *χ*). Ὅμοια καί: *συγχαρητήρια, ἀλλὰ συχαρίκια· πράγμα, πραγματικός, ἀλλὰ πράμα, πραγμάτεια κτλ.*

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Διάβασε τίς ἀκόλουθες φράσεις προσέχοντας στὴν προφορὰ τοῦ τελικοῦ *ς* καὶ τοῦ τελικοῦ *ν*: *Φώναξε τὸν Κώστα καὶ τὸν Προκόπη. Θαυμάζω τοὺς μεγάλους ἥρωες σὰν τὸν Μπότσαρη καὶ τὸν Τζαβέλα. Ποιὸς δὲν τοὺς θαυμάζει; Ὅποιος βιάζεται σκονιάττει. Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή. Μὴν ντρέπεσαι. Μὴν κάνῃς σὰν τρελός. Τοὺς μίλησα, ὅταν τοὺς εἶδα, γιὰ τοὺς λυπήθηκα. Σὰν καλαμὰ στὸν κάμπο.*

Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις μὲ τίς ἀκόλουθες λέξεις: *φτεροῦγα, ἄπερος, φτῖνω, πινελοδοχεῖο, σκόλη, σχολή.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε ἀπὸ τὸ κείμενο ὅλους τοὺς τύπους τῶν ρημάτων ποὺ εἶναι στὴν ὑποταχτικὴ (μαζὶ μὲ τὸ σύνδεσμο ἢ τὸ μόριο ποὺ ἔχουν ἐμπρός).

«Ο Γιωργάκης είναι σκυμμένος πάνω στο τετράδιο των εκθέσεων του. Ξαφνικά σηκώνει το κεφάλι του και ρωτά την αδερφή του, που είναι λίγο μεγαλύτερη απ' αυτόν.

— Δέ μου λές, Γιαννούλα ;
«Όταν μιλούμε για μία πλατιά οδό, για μία λεωφόρο δηλαδή, λέμε ή λεωφόρος. Όταν θέλουμε να μιλήσουμε για πολλές, δέ θα ποῦμε οί λεωφόρες ;

— Ναί, μπορούμε ὅμως νά ποῦμε καί οί λεωφόροι.

— Τό ἔχω ἀκούσει κι ἐγώ, ἀλλά στή φράση πού γράφω μοῦ φαίνεται ἀταίριαστο· λέω «ώραίες πλατιές δεντροφυτεμένες λεωφόρες»· πῶς νά πῶ «ώραίες πλατιές δεντροφυτεμένες λεωφόροι» ;

— Καλά, βάλ' το «λεωφόρες». Καί τί γράφεις ;

— Μιά έκθεση γιά τὸ πῶς γίνεται ἡ συγκοινωνία μέσα στήν Ἀθήνα. Πρέπει γι' αὐτό νά θυμηθῶ τὰ ὀνόματα τῶν κυριότερων λεωφόρων καί μερικῶν μεγάλων ὁδῶν.

— Ἄν θέλεις, σέ βοηθῶ.

— Εὐχαριστῶ. Ἄκου ! Ὁ συμμαθητής μου ὁ Μανολάτος θά γράψῃ, λέει, γιά τὴν πρόοδο καί τὴν ἐξέλιξη τῆς συγκοινωνίας. Σοῦ φαίνεται πῶς αὐτό εἶναι εὐκολο ; Ἐγώ δέ θ' ἀνακατέψω ἐξελίξεις καί προόδους, γιατί, νά σοῦ πῶ, δέν ξέρω γιά αὐτὲς σχεδὸν τίποτε. Τί ; Νά μαζεύω δηλαδή φράσεις ἀπὸ τὰ λεξικά καί νά κάνω, ὅπως λένε, ἐπίδειξη γνώσεων ; Προτιμῶ νά ἐκθέσω τίς ἐντυπώσεις μου, ὅσα βλέπω μὲ τὰ μάτια μου. Καλύτερα δέν εἶναι ;

— Ναί, νομίζω. Τὸ ζήτημα τῆς ἐξέλιξης καί τῆς προόδου εἶναι ἄλλο. Μπορεῖς νά τὸ πραγματευτῆς ἄλλη φορά, γιατί χρειάζονται πρῶτα μερικὲς γνώσεις.

Ὁ Γιωργάκης ξανάσκυψε στὸ τετράδιό του.

Σὲ λίγο ἡ Γιαννούλα τοῦ λέει γελώντας : «Μὴν ξεχάσῃς νά γράψῃς καί γιά τὴ συγκοινωνία, ὅταν πιάνη νεροποντὴ καί οἱ δρόμοι τῆς Ἀθήνας γίνονται ποτάμια· καί ἂν τύχῃ τότε νά βρεθῇς σὲ αὐτοκίνητο, τὸ αὐτοκίνητό σου γίνεται ξαφνικά... κιβωτὸς τοῦ Νῶε !»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἐξέλιξη (θηλ.) τὸ ξετύλιγμα, ἡ ἀνάπτυξη, ἡ πρόοδος ποῦ γίνεται σιγά σιγά ἔτσι λέμε: ἡ ἐξέλιξη τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας, τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ πολιτισμοῦ κτλ.

Περιεχόμενο. Τί ρωτᾷ ὁ Γιωργάκης τὴν ἀδερφή του καὶ τί ἀπαντᾷ ἐκείνη; Ποιὸ εἶναι τὸ θέμα τῆς ἐκθέσεως του καὶ τί χρειάζεται νὰ θυμηθῇ, γιὰ νὰ τὸ ἀναπτύξῃ καλὰ;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Μερικὰ θηλυκὰ σὲ -η καὶ τὰ θηλυκὰ σὲ -ος δὲν ἀκολουθοῦν τοὺς γενικοὺς κανόνες τῶν ἄλλων θηλυκῶν, παρὰ κλίνονται διαφορετικά. Τέτοια εἶναι στὸ κείμενο τὰ ὀνόματα: ἐκθεση, φράση, ἐξέλιξη, ἐντύπωση, γνώση — λεωφόρος, πρόσδος, ὁδός, κιβωτός. Ἀυτὰ ὅλα ἔχουν τὸν πληθυντικὸ κατὰ τὴν ἀρχαία κλίση καὶ γιὰ τοῦτο ὀνομαζοῦνται **ἀρχαιοκλίτα**.

Πρόσεξε στὰ παραδείγματα τοῦ κειμένου, γιὰ νὰ δῆς πῶς κλίνονται:

1. Ἀρχαιοκλίτα θηλυκὰ σὲ -η.

Ἑνικός

Πληθυντικός

Ὄνομ. ἐκθεση γιὰ τὴ συγκοινωνία
Γεν. τὸ ζήτημα τῆς ἐξέλιξης
Αἰτ. γιὰ τὴν ἐξέλιξη

χρειάζονται πρῶτα μερικὲς γνώσεις
στὸ τετράδιο τῶν ἐκθέσεων
νὰ ἐκθέσω τίς ἐντυπώσεις μου.

(Ἡ κλητική εἶναι ὅμοια μὲ τὴν ὀνομαστική.)

Ἡ γενική τοῦ ἐνικοῦ κάποτε συνηθίζεται καὶ σὲ -ως κατεβάζοντας στὰ ὑπερδισύλλαβα τὸν τόνο κατὰ μία συλλαβή: τῆς ἐξελίξεως.

2. Ἀρχαιοκλίτα θηλυκὰ σὲ -ος

Ἑνικός

Πληθυντικός

Ὄνομ. λέμε ἡ λεωφόρος
Γεν. ζήτημα ἐξέλιξης καὶ προσόδου
Αἰτ. γιὰ μιὰ λεωφόρο

ὥραϊες λεωφόροι (καὶ λεωφόροι)
ὀνόματα τῶν λεωφόρων καὶ τῶν ὁδῶν
δὲ θ' ἀνακατέψω ἐξελίξεις καὶ προσόδους

(Ἡ κλητική δὲ συνηθίζεται.)

Ποιὲς καταλήξεις ἔχουν τὰ θηλυκὰ ἀρχαιοκλίτα σὲ -η καὶ σὲ -ος; Εἶναι ἰσοσύλλαβα ἢ ἀνισοσύλλαβα; Σύμφωνα μὲ τὰ παραδείγματα κλίνει τὸ ὄνομα ἐντύπωση καὶ παρατήρησε ποῦ κατεβάζουν τὸν τόνο τὰ προπαροξύτονα σὲ η. Κλίνει τὸ ὄνομα πρόσδος καὶ πρόσεξε ποῦ κατεβάζουν τὸν τόνο τὰ προπαροξύτονα σὲ ος.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Κλίνει τὰ ὀνόματα πόλη, θλίψη, δύναμη, ἄβυσσος, διάμετρος.

Γύμνασμα. Στὶς ἀκόλουθες φράσεις βάλε στὸν πληθυντικὸ ὅ,τι εἶναι στὸν ἐνικὸ καὶ ἀντίστοφα: Γράφω τὴν ἐκθεση. Ἡ διόρθωση τῆς ἐκφρασης γίνεται ἀπὸ τὸ δάσκαλο. Τὰ παιδιὰ προσέχουν νὰ εἶναι καθαρογραμμένες οἱ ἐκθέσεις. Γράφουν προσεχτικὰ τίς φράσεις καὶ ἔχουν μεγάλη προσοδο. Τὸ μήκος αὐτῆς τῆς διαμέτρου εἶναι μεγάλο.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τίς ἀκόλουθες φράσεις συμπληρώνοντας τὸ τέλος τῶν ῥημάτων, ὅπου λείπει: Προσέχετ-, διὰ γράφει-, νὰ μὴ βιάζεσιν-. Τὸ μάθημα δὲν πρέπει νὰ γράφει- βιαστικά. Ὅταν ἔρχετ- ἡ ὥρα τῆς μελέτης, κλεινομ- στὸ δωμάτιό μου καὶ δὲ βιάζομ- νὰ τελειώσω. Ὅλοι πρέπει νὰ ἔχωμ- προσοχή, διὰ διαβάζομ- καὶ γράφομ-, γιὰ νὰ μὴν κάνωμ- λάθη.

— Πέρασε ὁ διανομέας, κύρ Γιώργη; ρώτησε ἀπὸ τὸ παράθυρό της ἡ κυρα-Κατίνα τὸν ἀντικρινὸν κουρέα, ποὺ δὲν εἶχε δουλειὰ καὶ καθόταν στὴ λιακάδα ἔξω ἀπὸ τὸ κουρεῖο του.

— "Ὁχι ἀκόμη, κυρα-Κατίνα, ἀλλὰ ἡ ὥρα τὸν ἔχει.

— Κι ἐγὼ τὸ διανομέα περιμένω, εἶπε ὁ μπαρμπα-Σταμάτης, ποὺ στεκόταν λίγο παραπέρα· ὅπου καὶ νὰ 'ναι ὅμως θὰ φανῇ. 'Εδῶ στὴν περιφέρειά μας ὅλοι οἱ διανομεῖς εἶναι πολὺ ταχτικοὶ στὴν ὥρα τους.

Μὲ πόση λαχτάρα περιμένουν ἀλήθεια στὶς διάφορες γειτονιὲς τοὺς διανομεῖς ὅσοι ἔχουν συγγενεῖς σὲ ἄλλα μέρη! Καὶ ποῖος δὲν ἔχει κάποιον δικό του μακριά, πατέρα, γιό, ἀδερφό, ξά-

δερφο ἢ ἄλλον συγγενή; Τὰ γράμματα τῶν συγγενῶν καὶ τῶν φίλων εἶναι πάντα μεγάλη χαρά. "Ὅταν ἔχωμε ἀκούσει πὼς ἔνας συγγενής μας ποὺ μένει σὲ ξένον τόπο ἀρρώστησε, μὲ πόση ἀγωνία περιμένουμε νεώτερες εἰδήσεις! Γι' αὐτὸ τὸ πέρασμα τῶν διανομέων στὶς διάφορες γειτονιὲς εἶναι γιὰ πολλοὺς σημαντικό.

— Καὶ ἦταν ἄρρωστο τὸ μικρὸ ἀγοράκι ἐκείνου τοῦ συγγενῆ μου ποὺ μένει στὴ Λάρισα, εἶπε ὁ μπαρμπα-Σταμάτης, καὶ περιμένω γράμμα νὰ μάθω πὼς πάει τώρα.

— Μένει κανένας συγγενής σου στὴ Λάρισα, μπαρμπα-Σταμάτης; ρώτησε ὁ κουρέας.

— Ναί, δὲ θυμᾶσαι ποῦ ἦταν ἐδῶ πρὶν ἀπὸ τρεῖς μῆνες καὶ τὸν φιλοξενοῦσα στὸ σπίτι μου;

— "Α, ἐκεῖνος ποὺ μοῦ εἶπες πὼς ἦταν γραμματέας τοῦ δήμου στὸν τόπο του; Δὲν ἤξερα πὼς εἶναι συγγενής σου, νόμιζα πὼς εἶναι φίλος σου.

— Ταχυδρόμος! 'Ακούστηκε ξαφνικὰ ἡ φωνὴ τοῦ διανομέα ποὺ πρόβαλε στὴ γωνία τοῦ δρόμου.

"Ὅλα τὰ πρόσωπα ἔλαμψαν. Οἱ πιὸ ἀνυπόμονοι οὔτε ποὺ τὸν περιέμεναν νὰ φτάσῃ στὴν πόρτα τους παρὰ ἔτρεξαν καὶ τὸν περιτριγύρισαν. "Ὁ διανομέας μοιράζει τὴ χαρὰ, τὴν ἡσυχία, ἀλλὰ ὄχι σπάνια βέβαια καὶ τὴ λύπη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἡ ὥρα τὸν ἔχει, ὁ διανομέας μοιράζει τὴ χαρά, τὴν ἡσυχία, ἀλλὰ ὅχι σπάνια βέβαια καὶ τὴ λύπη· αὐτὲς εἶναι μεταφορικὲς ἐκφράσεις· πῶς μποροῦμε νὰ ποῦμε τὰ ἴδια νοήματα μὲ κυριολεξία;

Περιεχόμενο. Ποιοὶ περιμένουν μὲ ἀνυπομονησίᾳ τὸ διανομέα; Πῶς δεῖχνουν τὴν ἀνυπομονησίᾳ τους;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Εἶδαμε (μαθ. 41 καὶ 44) πῶς κλίνονται τ' ἄρσενικά (ἰσοσύλλαβα καὶ ἀνισοσύλλαβα). Θυμήσου πῶς σχηματίζουν τὸν ἐνικό καὶ τὸν πληθυντικὸ τὰ ἰσοσύλλαβα ὀνόματα *κλητήρας, ναυτης* καὶ τ' ἀνισοσύλλαβα *ψαράς, καφετζής*.

Στὸ σημερινὸ κείμενο ἔχομε μερικὰ ἄρσενικά σὲ -έας καὶ σὲ -ής πού, ἐνῶ στὸν ἐνικό δὲν ἔχουν καμιά διαφορὰ ἀπὸ τ' ἄλλα, σχηματίζουν τὸν πληθυντικὸ μὲ ἄλλον τρόπο. Τέτοια εἶναι στὸ κείμενο τὰ ὀνόματα *διανομέας, γραμματέας, κουρέας—συγγενής*. Αὐτὰ λέγονται **ιδιόκλιτα**. Τὰ ἰδιόκλιτα ἄρσενικά στὸν ἐνικό κλίνονται κανονικά:

ὁ διανομέας — τοῦ διανομέα — τὸ διανομέα — ἔ διανομέα!

ὁ συγγενής — τοῦ συγγενῆ — τὸ συγγενῆ — ἔ συγγενῆ!

Γιὰ νὰ βρῆς πῶς σχηματίζονται στὸν πληθυντικὸ, χώρισε μὲ τὸ χάρακα μιὰ σελίδα τετραδίου σὲ 4 στήλες, γράψε πάνω πάνω σὲ κάθε στήλη τ' ὄνομα μιᾶς πτώσης (ὀνομαστική, γενική, αἰτιατική, κλητική) καὶ κατὰταξε σ' αὐτὲς τὰ ὀνόματα τοῦ κειμένου *διανομέας, γραμματέας, κουρέας* ἀνάλογα μὲ τὴν πτώση ποὺ βρίσκεται τὸ καθένα στὸν πληθυντικὸ.

Κάμε γιὰ τὸ ὄνομα *συγγενής* τὴν ἴδια κατὰταξη.

Ἡ κλητική τοῦ πληθυντικοῦ σὲ ὅλα αὐτὰ εἶναι ὅμοια μὲ τὴν ὀνομαστική καὶ τὴν αἰτιατική.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Ὅπως τὸ ὄνομα *διανομέας* κλίνει τὰ ὀνόματα: *γραφέας, εἰσαγγελέας, σκαπανέας, συγγραφέας*.—Ὅπως τὸ ὄνομα *συγγενής* κλίνει τὸ ὄνομα *εὐγενής* (=εὐπατρίδης, ἀριστοκράτης).

Γύμνασμα. Στὶς ἀκόλουθες φράσεις βάλε στὸν πληθυντικὸ ὅ,τι εἶναι στὸν ἐνικὸ καὶ ἀντίστροφα: *Ὁ εἰσαγγελέας εἶναι δικαστικὸς ἐπάλληλος. Τὰ καθήκοντα τῶν εἰσαγγελέων καθορίζονται ἀπὸ τοὺς νόμους. Ὁ εἰσαγγελέας ἔχει βοηθὸ τὸ γραμματεῖα του.—Τὸ ἔργο τοῦ καλοῦ συγγραφέα διαβάζεται εὐχάριστα.—Ὅποιοι δὲν ἀγαπᾶ τοὺς συγγενεῖς του πῶς θ' ἀγαπᾶ τοὺς ξένους;—Οἱ μεγάλοι ἐπιστήμονες λέγονται σκαπανεῖς, γιατί ἀνοίγουν νέους δρόμους στὶς ἐπιστήμες.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνει μὲ κατάλληλες φράσεις γιὰ κάθε πτώση τὰ ὀνόματα: *συμμαθητής, πόλη, χωριό*.

“Ωρα διαλείμματος. Στην αύλη του σχολείου τὰ παιδιά τῆς πέμπτης συζητοῦν.

— Λέτε νὰ πῆρα κουλουράκι στὴ γραμματικὴ;

— “Α, ὄχι δὰ καὶ κουλουράκι, Παῦλο! Πῶς μπορεῖ νὰ σοὺ βάλῃ μὴδέν; Τ’ ἄλλα τὰ εἶπες καλά, μόνο πού δὲ θυμήθηκες πὼς τὸ *ου* εἶναι ἓνας φθόγγος, ἓνα φωνῆεν, καὶ ὄχι δίφθογγος· ἀνήκει βέβαια στὰ δίψηφα φωνήεντα, ἀφοῦ δὲν ἔχομε ἓνα γράμμα νὰ τὸ παραστήσωμε, εἶναι ὅμως φωνῆεν. Ὅπωςδὴποτε, μοῦ

φαίνεται πὼς δὲν ἔχεις μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ γλωσσικὸ μάθημα.

— Naί, ἐγὼ θὰ γίνω μαθηματικός, ἀστρονόμος.

— Ὁ Παυλάκης θὰ μελετᾷ τοὺς νόμους τοῦ σύμπαντος, εἶπε ὁ Ἀλέκος πού ἦταν λίγο πειραχτήριο.

— Γιατί νὰ μὴν τοὺς μελετῶ; Εἶναι κακὴ ἐπιστήμη ἡ ἀστρονομία; Πῶς ἐσύ θέλεις νὰ γίνῃς ἱστορικός; Ἀκοὺς ἐκεῖ, ἱστορικός! Νὰ καταγίνεσαι ἀδιάκοπα μὲ τὸ παρελθόν. Τὴν ἐποχὴ τῆς ἀτομικῆς βόμβας νὰ μιλάς γιὰ ἀσπίδες καὶ δόρατα!

— Ἀπὸ τὸ παρελθόν γίνεται τὸ παρόν, φίλε μου· καὶ ὁ μελετητὴς τοῦ παρελθόντος γίνεται καλὺτερος κριτὴς τοῦ παρόντος· ἀκόμη καὶ τὸ μέλλον μπορεῖ ὡς ἓνα σημεῖο νὰ προβλέψῃ, ὅταν καταλάβῃ τοὺς νόμους πού κυβερνοῦν τίς τύχες τοῦ κόσμου. Ἡ ἱστορία σὲ βοηθεῖ νὰ καταλάβῃς τὰ πάντα.

— Μάθε ἱστορία χωρὶς νὰ ξέρῃς γεωγραφία· εἶπε ὁ Μιχάλης, πού αὐτὸ τὸ μάθημα τοῦ ἄρεσε ξεχωριστά.

— Καὶ ποῖδς σοὺ εἶπε πὼς θὰ παραμελήσω τὴ γεωγραφία; Ἐσένα ὅμως σ’ ἐνδιαφέρει ἡ γεωγραφία, γιὰ νὰ ξέρῃς τὰ προϊόντα κάθε χώρας· πού βγαίνουν οἱ νοστιμότερες μπανάνες, πού κάνουν τὴν καλύτερη σοκολάτα... Φαγὰ!

Ὁ Μιχάλης εἶναι ἀλήθεια λίγο λιχουδὴς, τὰ λόγια ὅμως τοῦ Ἀλέκου δὲν τὸν πείραζαν· ξέρεי πὼς τοῦ ἀρέσει νὰ κάνῃ ἀστεῖα.

— Τὸ καθήκον μας εἶναι, εἶπε ὁ σοβαρὸς Δημήτρης, νὰ μελετοῦμε ὅλα τὰ μαθήματα· αὐτὸ δὰ εἶναι καὶ τὸ συμφέρον μας· γιὰ εἰδικότητες ἔχομε καιρὸ ἀργότερα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. οἱ νόμοι τοῦ σύμπαντος οἱ φυσικοὶ νόμοι τοῦ κυβε-
νοῦν τὸ σύμπαν, δηλ. τὴ γῆ καὶ τὰ οὐράνια σώματα.—ἐποχὴ τῆς ἀτομικῆς βόμ-
βας ἡ σημερινὴ ἐποχὴ μὲ τὴ μεγάλη πρόοδο.

Περιεχόμενο. Τί συζητοῦν τὰ παιδιὰ στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου; Ποιὸ μά-
θημα προτιμᾷ τὸ καθένα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ προηγούμενο μάθημα εἶδαμε τὰ ἰδιόκλιτα ἀρσενικά. Στὸ σημερινὸ
κείμενο ἔχομε ἀρκετὰ **ἰδιόκλιτα οὐδέτερα**. Πρόσεξε τα στὸν παρακάτω πίνακα,
ποὺ δείχνει καὶ τὴν κλίση τους:

Ἑνικός ἀριθμὸς

Ὅνομ., αἰτ., κλητ.: τὸ μέλλον, συμφέρον, καθήκον· παρόν, παρελθόν, προϊόν |
πάν· σύμπαν | φωνῆεν | δόρυ

Γεν.: τοῦ μέλλοντος, συμφέροντος, καθήκοντος· παρόντος, παρελθόντος,
προϊόντος | παντός· σύμπαντος | φωνήεντος | δόρατος.

Πληθυντικός ἀριθμὸς

Ὅνομ., αἰτ., κλητ.: τὰ μέλλοντα, συμφέροντα, καθήκοντα· παρόντα, παρε-
λθόντα, προϊόντα | πάντα· σύμπαντα | φωνήεντα | δόρατα.

Γεν.: τῶν μελλόντων, συμφερόντων, καθήκόντων· παρόντων, παρελθόντων,
προϊόντων | πάντων· συμπάντων | φωνήεντων | δοράτων.

Στὸ κείμενο βρῖσκομε καὶ τὸ ἰδιόκλιτο μηδὲν ποὺ ἔχει γενικὴ ἐνικοῦ τοῦ
μηδενός, ἀλλὰ δὲ σχηματίζει πληθυντικὸ. Ὅταν εἶναι ὁ λόγος γιὰ ἀριθμητικὸ
ψηφίο ἢ γιὰ βαθμὸ, τὸν σχηματίζομε ἀπὸ τὴ λέξη μηδενικό: τὰ μηδενικά, τῶν
μηδενικῶν κτλ. Ἰδιόκλιτα εἶναι καὶ τὰ οὐδέτερα ὃν καὶ ἐνδιαφέρον, ποὺ κλίνον-
ται ὅπως τὸ παρόν, μέλλον. Ἐπίσης ἰδιόκλιτο εἶναι καὶ τὸ δξύ, γεν. τοῦ δξέος,
πληθ. τὰ δξέα, τῶν δξέων κτλ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. α) Ξεχώρισε τὰ ἰδιόκλιτα οὐδέτερα ποὺ τελειώνουν σὲ -ον, -αν,
-εν, -υ.—β) Κλίνει τὰ ἰδιόκλιτα ὃν καὶ ἐνδιαφέρον.

Γύμνασμα. Βάλε στὴν κατάλληλὴ πτώση τ' ὄνομα ποὺ εἶναι μέσα σὲ πα-
ρένθεση στὶς ἀκόλουθες φράσεις: Ὁ ἥλιος εἶναι εὐεργετικὸς γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ
κάθε (ὃν).—Τὰ ζῶα εἶναι κατώτερα (ὃν) ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. —Οἱ χημικοὶ ἐξετά-
ζουν τὰ συστατικά τοῦ κάθε (δξύ).—Ἡ ἄκρη τοῦ (δόρυ) εἶναι μυτερή.—Ἀπὸ τὴν
Ἑλλάδα γίνεται ἐξαγωγὴ ἀρκετῶν (προϊόν).—Ἡ πρόβλεψη τοῦ (μέλλον) εἶναι δύ-
σκολη.—Δὲν πρόκειται γὰρ δείγνης ἀμέλεια στὴν ἐκτέλεση τῶν (καθήκον) σου.—Ἡ
γραφὴ τῶν (μηδέν) στὸ τέλος τῶν δεκαδικῶν ψηφίων δὲν ἀλλάζει τὴν ἀξία τοῦ
ἀριθμοῦ.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Σχημάτισε οἰκογένειες λέξεων ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες ἀπλὲς λέξεις:
βοννό, λουλούδι, γράφω, ἀλεύρι.

93. — ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΚΑΙ ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

- 1 Κόσμος μυρμήγκιαζε πολὺς στὰ χεῖλη τῆς ἀβύσσου.
- 2 Ἦρθε τῆς νίκης μήνυμα κι εἶναι πολλὴ ἡ χαρά μου.
- 3 Καὶ ρόδο μέσα μου πολὺ, κρίνος πολὺς ἀνθίζει.
- 4 Δῶρο τῆς καλοσύνης του καὶ τῆς πολλῆς του ἀγάπης.
- 5 Τὰ γόνατα μοῦ κόπηκαν ἀπ' τὸν πολὺ τὸ δρόμο.
- 6 Πολὺν καιρὸ περίμενα τῇ λευτερίᾳ νὰ φτάση.
- 7 Γεμάτῃ ἡ νύχτα ἀπ' τὴν πολλὴ τοῦ τραγουδιοῦ γλυκάδα.
- 8 Ὅποιος ἔχει πολὺ πιπέρι βάζει καὶ στὰ λάχανα.
- 9 Ὅπου λαλοῦν πολλοὶ πετεινοὶ ἄργεῖ νὰ ξημερώση.
- 10 Οἱ πολλὲς γνώμες βουλιάζουν τὸ καράβι.
- 11 Τὰ πολλὰ λόγια εἶναι φτώχεια.
- 12 Ἀνθρώπων γνώρισε πολλῶν τοὺς τόπους καὶ τῇ γνώμῃ.
- 13 Πολλῶν χωρῶν καὶ μακρινῶν τὰ μονοπάτια πῆρα.
- 14 Τὰ μύρα λουλουδιῶν πολλῶν γεμίζουν τὸν ἀέρα.
- 15 Ὅποιος κυνηγᾷ πολλοὺς λαγούς δὲν πιάνει κανένα.
- 16 Πολλὲς φορὲς στὴ βρύση ἡ στάμνα πάει, μὰ ἔρχεται καὶ μιὰ ποὺ σπάει.
- 17 Ὅπου ἀκοῦς πολλὰ κεράσια βάστα καὶ μικρὸ καλάθι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. κόσμος μυρμήγκιαζε πολὺς· ἐδῶ τὸ μυρμήγκιαζε λέγεται μεταφορικὰ ἀντί: μαζεύεσθαι σὰν τὰ μυρμήγκια (ποὺ συνάζονται πολλὰ μαζί).— *ο῁δο*, *κρίνος* (στὸν τρίτο στίχο) καὶ αὐτὰ λέγονται μεταφορικά, ἀντί: χαρὰ καὶ ἀγνότητα.

Περιεχόμενο. Ξεχώρισε τὶς παροιμίες ἀπὸ τοὺς σκόρπιους στίχους. Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς κάθε παροιμίας; Πῶς μὲ λόγια δικά σου τὸ περιεχόμενο καθενὸς ἀπὸ τοὺς σκόρπιους στίχους.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὸ ἐπίθετο πολὺς δὲν κλίνεται ὅπως τ' ἄλλα· εἶναι ἀνώμαλο ἐπίθετο. Τὰ τρία γένη του στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ εἶναι:

Ἀρσενικό
ὁ πολὺς

Θηλυκό
ἡ πολλή

Οὐδέτερο
τὸ πολὺ

2. Στὸ σημερινὸ κείμενο ἔχομε τὸ ἐπίθετο αὐτὸ στὶς πτώσεις τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ καὶ γιὰ τὰ τρία γένη.

Γιὰ νὰ βρῆς πῶς κλίνεται στὸν ἐνικό, χώρισε μιὰ σελίδα τετραδίου σὲ τρεῖς στήλες, γράψε στὴν κορυφὴ κάθε στήλης τ' ὄνομα τοῦ κάθε γένους (ἀρσενικό, θηλυκό, οὐδέτερο) καὶ κατὰταξε σ' αὐτὲς κάθε πτῶση ποὺ συναντᾷς στὸ κείμενο: ὀνομαστικὴ, γενική, αἰτιατικὴ (κλητικὴ δὲν ἔχει). Θὰ δῆς τότε πῶς θὰ μείνῃ ἄδεια ἡ θέση τῆς γενικῆς τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ οὐδετέρου. Αὐτὰ τὰ δύο γένη δὲν ἔχουν γενική στὸν ἐνικό.

Κάμε τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸν πληθυντικὸ ἀριθμὸ. Ἐδῶ ἔχουν γενική καὶ τὰ τρία γένη, ἀλλὰ εἶναι ἡ ἴδια. Καὶ ὁ πληθυντικὸς ἀριθμὸς δὲν ἔχει κλητικὴ.

3. Παρατήρησε ποιὲς πτώσεις, σὲ ποιὸν ἀριθμὸ καὶ σὲ ποιά γένη γράφονται μὲ ἓνα **λ** καὶ ποιὲς μὲ **λλ**. Πρόσεξε ἀκόμη πῶς ὅσες πτώσεις γράφονται μὲ ἓνα **λ** ἔχουν **ν** ὥστερ' ἀπὸ αὐτό.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

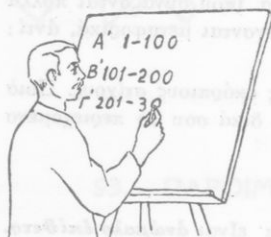
Ἀσκηση. Κλίνει καὶ στοὺς δύο ἀριθμούς: ὁ πολὺς δρόμος, ἡ πολλὴ χαρὰ, τὸ πολὺ τραγοῦδι.

Γύμνασμα. Συμπλήρωσε τὶς παρακάτω φράσεις, βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας ὅ,τι χρειάζεται κάθε φορὰ:

"Ἐγινε πολ- θόρυβος γιὰ τὸ τίποτε." Οποῖος γυρεύει τὰ πολ- χάνει καὶ τὰ λίγα. "Ἄκουε πολ- καὶ λέγε λίγα. Σήμερον ἦρθαν πολ- ξένοι. Ἀκούονται φωνὲς πολ- παιδιῶν. Ἐπεσε πολ- βροχὴ καὶ πολ- χαλάζι. Τί πολ- κακὸ εἶναι αὐτό; Ἐχω πολ- φίλους. Αὐτὸς ἔχει πολ- ζῆλο καὶ πολ- ὀρεξὴ γιὰ τὰ γράμματα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς τρία κατάλληλα οὐσιαστικά, ἓνα σὲ κάθε γένος, ποὺ νὰ ταιριάζουν μὲ τ' ἀκόλουθα ἐπίθετα: ἄσπρος, μαῦρος, σταχίης, βυσσινίης, πλατύς, ἀνοιχτός, ἀκούραστος, ὕσιος, ἀσημένσιος, ξανθός, πεισματάρης, λεβέντης. (Παράδειγμα: ἄσπρος τοῖχος, ἄσπρη πέτρα, ἄσπρο χαρτί.)

— Θεϊε! Οί Τοῦρκοι τὴν Πόλὴν στὰ χίλια τετρακόσια πενήντα τρία δὲν τὴν πῆραν;

— Ναί, βέβαια.

— Τότε γιατί σ' αὐτὸ ἐδῶ τὸ βιβλίο γράφει τὸ δέκατο πέμπτο αἰῶνα; Δὲν πρέπει νὰ πῇ τὸ δέκατο τέταρτο, ἀφοῦ τὴν πῆραν στὰ χίλια τετρακόσια τόσα;

— Πολὺ σωστὰ τὸ λέει τὸ βιβλίο.

γιατί, βλέπεις, εἶναι στὰ χίλια τετρακόσια τόσα· δηλαδὴ ἔπειτα ἀπὸ τὰ χίλια τετρακόσια· ὥστε αὐτὸς ὁ χρόνος πέφτει μέσα στὸ δέκατο πέμπτο αἰῶνα.

— Δὲν τὸ καταλαβαίνω.

— Εἶναι πολὺ ἀπλὸ. Ὁ πρῶτος αἰῶνας μ.Χ. εἶναι τὰ πρῶτα ἑκατὸ χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Ὡστε οἱ χρονιᾶς ἑξί, ἑννιά, δεκατέσσερα, εἴκοσι ἕνα, πενήντα ἑξί, ἑβδομήντα ὀχτώ, ὀγδόντα, ἑνενήντα, καὶ γενικὰ ὅσες εἶναι πρὶν ἀπὸ τὸ ἑκατὸ ἀνήκουν στὸν πρῶτο αἰῶνα. Τὸ ἑκατὸν ἕνα, ἑκατὸν ἔντεκα, ἑκατὸ δεκαπέντε, ἑκατὸν ἐξήντα, ἑκατὸν ἑνενήντα ἑξί ἀνήκουν στὸ δεύτερο αἰῶνα. Τὸ διακόσια πενήντα στὸν τρίτο, τὸ τριακόσια σαράντα στὸν τέταρτο, τὸ τετρακόσια ὀγδόντα τρία στὸν πέμπτο, τὸ πεντακόσια δύο στὸν ἕκτο κτλ. Στὰ χίλια τελειώνει ὁ δέκατος αἰῶνας, ὥστε τὸ χίλια εἴκοσι πέντε, νὰ ποῦμε, ἀνήκει στὸν ἑνδέκατο, τὸ χίλια διακόσια ἕνα στὸ δέκατο τρίτο, τὸ χίλια τετρακόσια πενήντα τρία, ποῦ σὲ μπερδεψε, στὸ δέκατο πέμπτο, καὶ τὸ χίλια ὀχτακόσια εἴκοσι ἕνα στὸ δέκατο ἕνατο.

— Ὡστε ἐμεῖς ποῦ εἴμαστε στὰ χίλια ἑννιακόσια τόσα ζοῦμε στὸν εἰκοστὸ αἰῶνα;

— Φυσικά.

— Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ γιὰ τὰ χρόνια π.Χ.;

— Βέβαια. Τὸ ἑκατὸ σαράντα ἑξί, ποῦ τότε ἡ Ἑλλάδα ἐγινε ρωμαϊκὴ ἐπαρχία, ἀνήκει στὸ δεύτερο αἰῶνα π.Χ.

— Καὶ ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνα, στὰ τετρακόσια ἑνενήντα π.Χ., στὸν πέμπτο αἰῶνα... Εὐχαριστῶ, θεϊε, κατάλαβα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ὁ χρόνος αὐτὸς πέφτει μέσα στὸ δέκατο αἰῶνα· ἐδῶ τὸ ρῆμα *πέφτει* λέγεται μεταφορικά· πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε στὴν κυριολεξία; **Περιεχόμενο.** Ποιῆς ἱστορικῆς χρονολογίης ἀναφέρονται στὸ κείμενο καὶ ποιά γεγονότα ἔγιναν σ' αὐτές;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο ὑπάρχουν πολλὲς λέξεις ποὺ φανερώνουν ἀριθμούς: *ἑξί, ἐννιά, δεκατέσσερα* κτλ. Ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ λέξεις ποὺ ἔγιναν ἀπὸ ὀνόματα ἀριθμῶν: *ἑκτος, ἑνατος, δέκατος τέταρτος* κτλ. Ὅλες αὐτὲς οἱ λέξεις ὀνομάζονται **ἀριθμητικά ἐπίθετα**.

2. Τ' ἀριθμητικά ἐπίθετα *ἑνα, δύο, τρία, τέσσερα* κτλ. ποὺ φανερώνουν πλῆθος ἀπὸ οὐσιαστικά ὀνομάζονται **ἀπόλυτα ἀριθμητικά ἐπίθετα**.

Σ' αὐτὰ παρατηροῦμε τ' ἀκόλουθα:

α) Τὸ *ἑνα* ἔχει μόνον ἑνικὸ ἀριθμὸ, ἐνῶ τ' ἄλλα, ἀπὸ τὸ *δύο* καὶ πέρα, ἔχουν μόνον πληθυντικὸ.

β) Ἀπὸ τὸ *πέντε* ὡς τὸ *ἐκατὸ* ἔχουν ἑνα μόνον τύπο γιὰ τὰ τρία γένη καὶ γιὰ ὅλες τίς πτώσεις: *πέντε αἰῶνες, πέντε ἐπαρχίες, πέντε βιβλία*.

γ) Τ' ἀπόλυτα *ἑνα, τρία* καὶ *τέσσερα* ἔχουν τρία γένη:

Ἀρσενικὸ: *ἑνας (αἰῶνας). Θηλ.: μιά ἢ μιὰ (γυναίκα).* Οὐδέτ.: *ἑνα (βιβλίο).*

Ἀρσεν. καὶ θηλ.: *τρεῖς (αἰῶνες, γυναῖκες).* Οὐδέτερο: *τρία (βιβλία).*

Ἀρσεν. καὶ θηλ.: *τέσσερεις (αἰῶνες, γυναῖκες).* Οὐδέτερο: *τέσσερα (βιβλία).*

Κλίνει τὰ παραπάνω παραδείγματα. Πρόσεξε στὴν ὀρθογραφία: *τρεις, τριῶν, τρία* κτλ.

Γιὰ τὴν αἰτιατικὴν *ἑνα(ν)* καὶ *μιὰ(ν)* θυμῆσου ὅσα εἶπαμε στὸ μάθ. 37.

ε) Τ' ἀριθμητικά διακόσια, τριακόσια, τετρακόσια κτλ. ἔχουν τρία γένη διακόσιοι, διακόσιες, διακόσια καὶ κλίνονται ὅπως τὸ πλούσιοι, πλούσιες, πλούσια.

δ) Τ' ἀπόλυτα ἀπὸ τὸ 13 ὡς τὸ 19 γράφονται σὲ μία λέξη: *δεκατρεῖς, δεκατέσσερεις, δεκαπέντε* κτλ. Ἀπὸ τὸ 21 καὶ πέρα γράφονται σὲ δύο λέξεις: *εἴκοσι ἑνα, εἴκοσι δύο* κτλ.

3. Σὲ κάθε ἀπόλυτο ἀντιστοιχεῖ ἑνα ἐπίθετο ποὺ δείχνει τὴν τάξιν, τὴν κατάταξιν, τὴν σειρὰ: *ἑνας—πρῶτος, δύο—δεύτερος, τρεῖς—τρίτος, τέσσερεις—τέταρτος* κτλ. Τὰ ἐπίθετα αὐτὰ *πρῶτος, δεύτερος* κτλ. ὀνομάζονται **ταχτικά ἀριθμητικά ἐπίθετα**.

Αὐτὰ ἔχουν τρία γένη καὶ κλίνονται ὅπως τὰ ἐπίθετα σὲ -ος, -η, -ο: *πρῶτος, πρώτη, πρώτο, δεύτερος -η -ο* κτλ.

4. Πρόσεξε στὴν ὀρθογραφία: α) *ἐννέα* (ἢ *ἐννιά*), *ἐννιακόσια* μὲ δύο ν, ἀλλὰ *ἐνενήντα, ἑνατος* μὲ ἑνα ν.

β) Τ' ἀριθμητικά ὀχτὼ, *ἐννέα, εἴκοσι* καὶ τὰ παράγωγά τους παίρνουν ψιλή, ἐνῶ ὅλα τ' ἄλλα παίρνουν δασεία.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

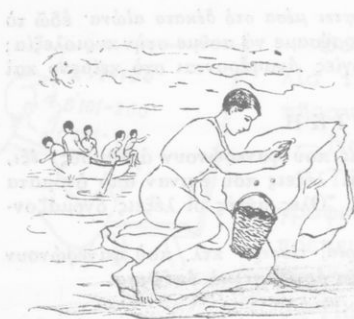
Ἀσκηση. Ἀπὸ τ' ἀριθμητικά τοῦ κειμένου ξεχώρισε τ' ἀπόλυτα καὶ τὰ ταχτικά.

Γύμνασμα. α) Κλίνει στὰ τρία γένη τ' ἀπόλυτα *ἑνα, τρία, τέσσερα*. β) Γράψε ὁλόγραμμα τὰ κλάσματα: $\frac{9}{90}, \frac{7}{8}, \frac{900}{1000}, \frac{9}{9}, \frac{8}{20}, \frac{6}{100}, \frac{1}{7}, \frac{7}{11}$.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνει τὰ ὀνόματα: ἡ ἀκρόπολη καὶ ὁ δεκανέας.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

‘Ο Μιχάλης, ό πιό άξιος από τή συντροφιά τών παιδιών, κρατούσε τή βάρκα πλευρισμένη δίπλα στο μόλο. Οί άλλοι έντεκα ήμαστε έτοιμοι νά πηδήσουμε μέσα.

— Παιδιά, μās λέει ό Μιχάλης· ή δωδεκάδα μας σήμερα πρέπει νά χωριστ ή σέ δυο έξάδες· ή βάρκα είναι μικρή· τοῦ μπαρμπα- Μαθιοῦ, πού είχαμε προχτές, ήταν διπλάσια. Μπήτε

έδω οί πέντε, καί οί άλλοι έξι ζητήστε από τόν καπετάν Φώτη νά σās δώση τή φελούκα του. Ξέρω πώς σήμερα δέν τή χρειάζεται.

“Ετσι κι έγινε. Οί δυο βάρκες, ή μία πίσω από τήν άλλη, τράβηξαν κατά τό βορινό άκρωτήρι, καλή θέση γιά πετρόψαρα.

Πρίν φτάσουν στο άκρωτήρι, ό Βαγγέλης παρακάλεσε τό Μιχάλη νά τόν βγάλη στη στεριά, πάνω σ’ ένα βράχο, γιατί δέν είχε σκοπό, είπε, νά ψαρέψη· δέν είχε πάρει καί καμιά καθετή μαζί του.

— Καί δέ σου δίνω μιάν από τίς δικές μου; Έγώ, ξέρεις, τά σύνεργά μου τά παίρνω πάντα διπλά καί τριπλά. Νά, πάρε τούτη έδω· είναι μεγάλη καί γερή· τó νήμα της από άλογότριχες, έννιάδιπλο.

— Εύχαριστώ, Μιχάλη, αλλά προτιμώ σήμερα νά περπατήσω στα βράχια τής άκρογιαλίας.

‘Ο Βαγγέλης είχε τó σκοπό του· είχε πάρει μαζί του ένα μαχαίρι κι ένα καλάθι καί ήθελε νά μαζέψη πεταλίδες.

‘Αφού τά παιδιά ψάρεψαν, ή μία βάρκα, στο γυρισμό, ζύγωσε πάλι στο βράχο, όπου είχαν αφήσει τó Βαγγέλη, καί τόν πήραν μέσα.

— Έχασες, καημένε Βαγγέλη, πού δέν ήρθες μαζί μας, τοῦ είπε ένας από τή συντροφιά. Σήμερα οί χάννοι τσιμπούσαν πολύ. ‘Ο καθένας από μās έπιασε από καμιά δεκαριά. ‘Ο Μιχάλης μάλιστα καμιά είκοσαριά, καί μεγάλους μάλιστα.

‘Ο Βαγγέλης τοῦ έδειξε τó καλάθι του γεμάτο πεταλίδες.

— Μπράβο, Βαγγέλη· θαρρῶ πώς έσύ έκαμες τήν καλύτερη δουλειά. Κι έμεις πετύχαμε, αλλά κι έσένα ή μάνα σου θά κάμη μιά σαλάτα πρώτης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. μόλος τεχνητὴ προεκβολὴ τῆς στερεᾶς μέσα στὴ θάλασσα γιὰ νὰ πλευρίζουν τὰ πλοῖα κτλ.—*φελοῦκα* βάρκα ποὺ τὴ σέρνει πίσω του τὸ καράβι.—*πετρόψαρα* ψάρια ποὺ ζοῦν κοντὰ σὲ βράχους.—*πεταλίδα* θαλασσίνο, ποὺ ζῇ κολλημένο στοὺς βράχους.—*χάννος* εἶδος ψαρι.

Περιεχόμενο. Πῶς χωρίστηκαν τὰ παιδιὰ στὶς βάρκες γιὰ τὸ ψάρεμα;—Γιατὶ ὁ Βαγγέλης βγῆκε μόνος του στὸ βράχο;—Τί λένε στὸ γυρισμό;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἐκτὸς ἀπὸ τ' ἀ π ὅ λ υ τ α καὶ τὰ τ α χ τ ι κ ᾶ ἀριθμητικὰ ἔχομε καὶ ἄλλα εἶδη ἀριθμητικῶν, ποὺ τὰ σχηματίζομε ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν ἀριθμῶν προσθέτοντας ὀρισμένες καταλήξεις.

1. Τὰ **πολλαπλασιαστικὰ ἀριθμητικὰ** ἐπίθετα φανερώνουν ἀπὸ πόσα ἀπλὰ μέλη ἀπαρτίζεται κάτι καὶ τελειώνουν σὲ -πλός, -πλή, -πλό. Ποιὰ τέτοια ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

Στὸ ἀπόλυτο *ἓνας* ἀντιστοιχεῖ τὸ ἀπλός (ποὺ λέγεται καὶ *μονός*).

Κοντὰ σ' αὐτὰ συνηθίζονται καὶ τὰ σύνθετα μὲ β' συνθετικὸ τὸ *διπλός*: *τριδιπλός*, *τετράδιπλός*, *πεντάδιπλός* κτλ.—Ποιὸ τέτοιο ὑπάρχει στὸ κείμενο;

2. Τ' **ἀναλογικὰ ἀριθμητικὰ** ἐπίθετα φανερώνουν ποιὰ ἀναλογία ἔχει ἓνα ποσὸ πρὸς ἓνα ἄλλο, πόσες φορὲς δηλ. εἶναι μεγαλύτερο ἓνα ποσὸ ἀπὸ ἓνα ἄλλο, καὶ τελειώνουν σὲ -πλάσιος, -πλάσια, -πλάσιο.

Τὸ ἀπόλυτο *ἓνας* δὲν ἔχει ἀντίστοιχο ἀναλογικόν.

3. Τὰ **περιληπτικὰ ἀριθμητικὰ** εἶναι **οὐσιαστικὰ** ἀφηρημένα. Σχηματίζονται ἀπὸ τ' ἀντίστοιχα ἀπόλυτα μὲ ὀρισμένες καταλήξεις:

α) -*αριά*. Φανερώνουν *περίπου* τὸ πλῆθος μονάδων καὶ συνηθίζονται σὲ στρογγυλοὺς ἀριθμοὺς: *τριαριά*, *σαρανταριά*, *πεντηταριά*, *δεκαπενταριά* κτλ. Ποιὰ τέτοια ὑπάρχουν στὸ κείμενο;—Στὸ ἀπόλυτο ἀριθμητικὸ *ἓκατο* ἀντιστοιχεῖ τὸ *ἑκατοστή*: *ἔχω καμιά ἑκατοστή δραχμές*.

β) -*άδα*. Αὐτὰ φανερώνουν πλῆθος μονάδες ποὺ συναπαρτίζουν κάτι: *δνάδα*, *τριάδα*, *τετράδα* κτλ. Ποιὰ τέτοια ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ποιὰ ἀριθμητικὰ ὑπάρχουν στὸ κείμενο; Τί εἶδους ἀριθμητικὰ εἶναι; Νὰ βρῆς τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτὰ τὸ ἀντίστοιχόν του σὲ ὅλα τὰ εἶδη. Στὰ ἐπίθετα νὰ βρῆς καὶ τὰ τρία γένη (ὅταν σχηματίζουν).

Γύμνασμα. Γράψε στὰ τρία γένη τὰ **πολλαπλασιαστικὰ** καὶ **ἀναλογικὰ** ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν ἀριθμῶν 3-12.—Γράψε τὰ **οὐσιαστικὰ** ἀριθμητικὰ σὲ -άδα τῶν ἀριθμῶν 5, 6, 10, 100, 1000.—Γράψε τὰ **οὐσιαστικὰ** σὲ -αριά ὅλων τῶν δεκάδων ἀπὸ τὸ 10-90.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ συμπληρώσης τὰ ἐπίθετα στὶς παρακάτω φράσεις βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας τὸ τέλος ποὺ λείπει: "Ὅταν τὸ φαγητὸ ἔχη πολὺ ἄλατι, εἶναι ἄρμ-". Ὅποιος ἔχει τόλμη λέγεται *τολμ-*. Ἡ Ἑλλάδα ἔχει πολλὰ *πεδινὰ* καὶ πολλὰ *ὄρ- μέρη*. Τὸ μέρος ποὺ ἔχει *φῶς* εἶναι *φωτ-*, ἐνῶ *ἐκεῖνο* ποὺ δὲν ἔχει *φῶς* εἶναι *σκοτ-*. Τὸ *κλίμα* τῆς Ἑλλάδας εἶναι *ὕμ-*.

— Τί πελεκᾷς αὐτοῦ, κουμπάρε;

— Ὁ κουμπάρος μου ὁ Μῆτρος πελεκοῦσε κάτι ξύλα στὴν αὐλή τοῦ σπιτιοῦ του καὶ ἦταν τόσο προσηλωμένος στὴ δουλειά του, ποῦ δὲ μὲ ἄκουσε· τοῦ εἶχα μιλήσει ἐξάλλου ἀπὸ τὸ δρόμο, ἐξω ἀπὸ τὸ φράχτη.

— Ἐ Μῆτρο! Σοῦ μιλῶ· σὲ ρωτῶ· γιὰ σταμάτα μιὰ στιγμή καὶ ἀπάντησέ μου.

Σήκωσε τὰ μάτια του καὶ μὲ εἶδε.

— Σὲ χαιρετῶ, κουμπάρε· δὲ σὲ εἶχα καταλάβει καὶ νὰ μὲ συμπαθᾷς· πέρασε μέσα νὰ σὲ δοῦμε.

Μοῦ ἄνοιξε τὴν πόρτα κρατώντας ἀκόμη τὸ τσεκούρι του. Μὲ μιὰ μα-

τιά κατάλαβα τί εἶχε γίνει. Ὁ Μῆτρος εἶχε κόψει ἓνα πεῦκο ἀπὸ τὸ δάσος, τὸ κουβάλησε σὲ μεγάλα κομμάτια καὶ τώρα τὸ πελεκοῦσε.

— Δὲν ἐννοεῖς ν' ἀφήσης τὴν παλιά σου τέχνη, κουμπάρε, καὶ αὐτὸ μὲ στενοχωρεῖ. Δὲν τὸν ἀγαπᾷς, θαρρῶ, τὸ λόγγο· κι ἐσύ καὶ οἱ ἄλλοι ἐδῶ στὸ χωριὸ δὲν τὸν ἀγαπάτε, ἐνῶ ἐκεῖνος σᾶς εὐεργετεῖ. Γι' αὐτὸ τὸν χαλάτε καὶ ἀδιαφορεῖτε γιὰ τὶς καταστροφές ποῦ θὰ σᾶς βροῦν, ὅταν τὸν ἀποχαλάσετε.

— Μᾶς ἀδίκεις, ἂν σοῦ περνᾷ τέτοια ἰδέα. Ὅλοι ἐδῶ τὸν ἀγαποῦμε τὸ λόγγο καὶ δὲν ἀγνοοῦμε τὰ καλὰ ποῦ τοῦ χρωστοῦμε. Ἀφοῦ δὲν τ' ἀγνοεῖτε ἐσεῖς ποῦ ζῆτε στὴν πόλη, δὲ θὰ τὰ καταλαβαίνομε ἐμεῖς ποῦ ζοῦμε πάντα κοντά του; Ἀλλὰ μποροῦμε καὶ νὰ μὴν ὑλοτομοῦμε;

— Νὰ ὑλοτομήτε, ἀλλὰ ὅπως σᾶς ὁδηγοῦν οἱ δασονόμοι· ὄχι ὅπως τύχη· ἀλλιῶς τὸ δάσος θὰ τὸ χαλάσετε γιὰ καλὰ· θὰ πεθάνη. Σὲ βλέπω καὶ χαμογελᾷς εἰρωνικά. Στ' ἀλήθεια ὁμως τὸ δάσος μπορεῖ νὰ πεθάνη. Ἐπειδὴ ἡ καταστροφή προχωρεῖ σιγὰ σιγὰ, δὲν τὴν καταλαβαίνομε. Ἄν ὁμως ἐξακολουθήτε νὰ κόβετε τὸ δάσος ἀσυλλόγιστα, τὰ παιδιὰ σας θὰ τὸ κληρονομήσουν πιὸ φτωχὸ ἀπ' ὅ,τι τὸ κληρονομήσατε ἐσεῖς, καὶ τὰ ἐγγόνια σας ἀκόμη πιὸ φτωχό, ὥσπου νὰ ἔρθῃ ἡ ὀριστικὴ καταστροφή.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. νὰ μὲ συμπαθᾷς νὰ μὲ συγχωρῇς (ἐνὼ τὸ συμπαθεῖς σημαίνει ἀγαπᾷς).—ἐλοτομῶ κόβω δέντρα ἀπὸ τὸ δάσος.

Περιεχόμενο. Σὲ τί καταγινόταν ὁ Μῆτρος, ὅταν τοῦ μίλησε ὁ κουμπάρος του; Τί λέει ὁ καθένas ἀπ' αὐτοὺς γιὰ τὸ κόψιμο τῶν δέντρων;—Ποῖος ἀπὸ τοὺς δύο ἔχει δίκιο καὶ γιατί;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὰ ρήματα πὺν μάθαμε ὡς τώρα τονίζονται στήν παραλήγουσα στὸ α' ἐνικὸ πρόσωπο τοῦ ἐνεργητικοῦ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς καὶ στήν προπαρλήγουσα στὸ α' ἐνικὸ τοῦ παθητικοῦ ἐνεστώτα:

δένω, κρύβω, πλέκω—δένομαι, κρύβομαι, πλέκομαι.

Ὅλα αὐτὰ ἀνήκουν στήν **πρώτη συζυγία**.

Ἄλλα ὅμως ρήματα τονίζονται στὴν λήγουσα στὸν ἐνεργητικὸ ἐνεστώτα καὶ στήν παραλήγουσα στὸν παθητικὸ:

πλέκω, θαρρῶ, μιλῶ—ἀγαπιέμαι, στενοχωριέμαι, θυμοῦμαι.

Αὐτὰ ἀνήκουν στὴ **δεύτερη συζυγία**.

2. Τὰ ἐνεργητικὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας ξεχωρίζονται σὲ **δύο τάξεις**, κατὰ τὶς καταλήξεις πὺν παίρνουν στὸν ἐνεστώτα καὶ κυρίως σὲ τρία πρόσωπα τοῦ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς:

Α' τάξη. Ἐνεστώτας ὀριστ. καὶ ὑποταχτ.: ἀγαπῶ, -ᾶς, -ᾶ, -οὔμε, -ᾶτε, -οῦν. Ἐνεστώτας προσταχτικῆς: ἀγάπα-ἀγαπάτε καὶ μετοχῆς: ἀγαπώντας.

Β' τάξη. Ἐνεστώτας ὀριστικῆς: λαλῶ, -εῖς, -εἷ, -οὔμε, -εἴτε, -οῦν. Ἐνεστώτας ὑποταχτικῆς: λαλῶ, -ῆς, -ῆ, -οὔμε, -ῆτε, -οῦν.

Ἐνεστώτας προσταχτικῆς: λάλε-λαλεῖτε καὶ μετοχῆς: λαλώντας.

Μερικὰ ρήματα τῆς β' τάξης σχηματίζουν συχνὰ τὸν ἐνεστώτα τῆς προσταχτικῆς καὶ μὲ τὶς καταλήξεις τῆς α' τάξης: κίνα-κινᾶτε.

3. Πολλὰ ρήματα κλίνονται στήν ἐνεργητικὴ φωνὴ καὶ κατὰ τὴν πρώτη τάξη καὶ κατὰ τὴν δεύτερη: μιλῶ, -ᾶς, -ᾶ καὶ μιλῶ, -εῖς, -εἷ.

4. Ὁ παρατατικὸς καὶ στὶς δύο τάξεις ἔχει τὶς ἴδιες καταλήξεις: ἀγαποῦσα, -οὔσες, -οὔσες, -οὔσαμε, -οὔσατε, -οὔσαν. Ἐτοί καὶ λαλοῦσα, μιλοῦσα κτλ.

5. Ὁ ἐξακολουθ. μέλλοντας σχηματίζεται, ὅπως καὶ στήν α' συζυγία, μὲ τὸ θά καὶ μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς: θ' ἀγαπῶ, θ' ἀγαπᾷς, θ' ἀγαπᾶ κτλ.—θὰ λαλῶ, θὰ λαλῆς, θὰ λαλή, θὰ λαλοῦμε, θὰ λαλήτε, θὰ λαλοῦν.

6. Ὁ ἐνεργητικὸς ἀόριστος τῆς ὀριστικῆς καὶ στὶς δύο τάξεις σχηματίζεται κανονικὰ σὲ -ησα: ἀγάπησα, λάλησα, μίλησα. Κλίνεται στήν ὀριστικὴ, ὑποταχτικὴ καὶ προσταχτικὴ, ὅπως ὁ ἀόριστος τῶν ρημάτων τῆς α' συζυγίας: ἔδεσα, θρόβισα κτλ.

7. Θυμῆσου πὺς μὲ τὸ **θέμα τοῦ ἀορίστου** σχηματίζονται στὰ ρήματα τῆς α' συζυγίας οἱ ἄλλοι χρόνοι (στιγμιαῖος μέλλοντας, παρακείμενος, ὑπερσυντέλικος καὶ συντελεσμένος μέλλοντας). Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο σχηματίζονται οἱ χρόνοι αὐτοὶ καὶ στὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας.

8. Μερικὰ ἐνεργητικὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας σχηματίζουν κάπως διαφορετικὰ τὸν ἀόριστο. Νὰ βρῇς τὸν ἐνεργητικὸ ἀόριστο τῶν ρημάτων γελῶ, μπορῶ, πετῶ, τραβῶ. Τὰ ρήματα μεθῶ καὶ μηνῶ ἔχουν ἀόριστο μέθυσα, μῆνυσα. Τὸ θαρρῶ ἔχει ἀόριστο θάρρεψα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Εξεώρασε ἀπὸ τὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας πὺν εἶναι στὸ κείμενο ποιά κλίνονται κατὰ τὴν α' τάξη, ποιά κατὰ τὴ β' καὶ ποιά καὶ κατὰ τὶς δύο. (Πρόσεξε: τὸ ρῆμα ζῶ ἀνήκει στὴ β' τάξη, ἀλλὰ γράφεται μὲ η ὅπου τ' ἄλλα γράφονται μὲ ει: ἔης, ζῆ, ζῆτε.)

Γύμνασμα. Κλίνε τὸν ἐνεστώτα σὲ ὅλες τὶς ἐγκλίσεις καὶ τὸν παρατατικὸ τῶν ρ. χαιρετῶ, θαρρῶ, προχωρῶ.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνε τὸν ἀόριστο σὲ ὅλες τὶς ἐγκλίσεις τῶν ρ. ἀκούω, κόβω.

97.—ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

- 1 Περνᾶ τὸ λάφι, καὶ γοργὰ πετιέμαι ἀπὸ τὸ θάμνο.
- 2 Πές μου, νὰ ζήσης, λυγερή, ποῦθε γονοκρατιέσαι;
- 3 Γλυκοχαράζουν τὰ βουνά, κι ὁ αὐγερινὸς τραβιέται.
- 4 Ἀδέρφια ἔμεϊς, κρατιούμεαστε στὶς μπόρες ἀπ' τὸ χέρι.
- 5 Κύματα, στὸν ξανθὸ γιαλὸ σᾶς βλέπω νὰ κυλιέστε.
- 6 Μετριοῦνται τὰ κλεφτόπουλα, καὶ λείπουν τρεῖς λεβέντες.
- 7 Πίσω νὰ στρέψω ντρέπομαι, μπροστὰ νὰ πάω φοβοῦμαι.
- 8 Κοιμᾶσαι, κανακάρη μου, κι ἐγὼ σὲ νανουρίζω.
- 9 Ὅταν κοιμᾶται ὁ γιόκας μας, ψωμί δὲ μᾶς γυρεύει.
- 10 Λυπούμαστε νὰ βλέπουμε παιδάκια νὰ πεινοῦνε.
- 11 Θυμάστε ποῦ ἐκαθόμαστε στὸν Ἰσκιο τοῦ πλατάνου;
- 12 Κοιμοῦνται στὰ ψηλά βουνά καὶ στοὺς παλιούς τοὺς Ἰσκιους.
- 13 Κρατιόμουν ἀπ' τὸ ξώκλαδο καὶ πήδησα στὴ χλόη.
- 14 Ὡ πῶς κουνιόσουν μὲς στὸ φῶς, κλαρὶ ἀσημί τῆς λεύκας!
- 15 Ἀκόμα ὁ λόγος ἔστεκε κι ἡ συντυχιά κρατιόταν.
- 16 Μετριόμαστε κάθε φορὰ ποῦ σταματοῦσε ἡ μάχη.
- 17 Ἀλλη φορὰ μιλιόσαστε, πῶς τώρα δὲ μιλιέστε;
- 18 Ἐτρώγαν κι ἔπιναν κρασί καὶ γλυκοχαιρετιόνταν.
- 19 Θυμόμουν τὴ μανούλα μου καὶ δάκρυζα στὰ ξένα.
- 20 Στὴν ξενιτιά ποῦ γύριζες θυμόσουν τὸ χωριό σου.
- 21 Κοιμόταν καὶ τὸν ξύπνησα, γιατί εἶχε ξημερώσει.
- 22 Λυπόμαστε ποῦ βλέπαμε τὴν τόση δυστυχία.
- 23 Κοιμόσαστε, ὅταν ἔπεσε τὸ πρῶτο τουφεκίδι;
- 24 Στέκονταν πάντ' ἀσάλευτοι καὶ Χάρο δὲ φοβόνταν.
- 25 Στερεῖται ἀπ' ὅλα, μοναχὰ ἡ ἐλπίδα τοῦ ἀπομένει.
- 26 Κοιμήσου, ἀστρί, κοιμήσου, αὐγή, κοιμήσου, νιὸ φεγγάρι.
- 27 Καρδιά, παιδιὰ μου, φώναξε, παιδιά, μὴ φοβηθῆτε.
- 28 Θυμήθηκες τὰ νιάτα σου, καὶ πήρε ὁ νοῦς σου ἄερα.
- 29 Ἐγὼ δὲν εἶχα γεννηθῇ, κύρ λύκε, τότε ἀκόμα.
- 30 Τουφέκι μου περήφανο, σπαθί μου παινεμένο.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *γονοκρατέωμαι* ἔχω τὴν καταγωγή μου, κατάγομαι.— *ἀδέρφια ἐμεῖς*, σὺν ἀδέρφια πού εἴμαστε ἐμεῖς, ἐπειδὴ εἴμαστε ἀδέρφια.— *ξώ-κλαδο*, τὸ κλαδί πού ἐξέχει, πού βγαίνει ἔξω ἀπὸ τ' ἄλλα κλαδιά τοῦ δέν-τρου.—*συντυχία* (θῆλ., λ. ποιητ.) συνομιλία, κουβέντα.

Περιεχόμενο. Νὰ βρῆς τί νόημα ἔχουν οἱ στίχοι 1, 3, 4, 6, 10, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 24, 25, 26, 29, 30 καὶ σὲ ποιά περίπτωσις μποροῦμε νὰ τοὺς μεταχει-ριστοῦμε.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Καὶ στὴν παθητικὴ φωνὴ τὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας ξεχωρίζονται σὲ *δύο τάξεις*, σύμφωνα μὲ τὶς καταλήξεις πού παίρνουν στὸν ἐνεστώτα τῆς ὀρι-στικῆς:

Α' τάξη: ἀγαπιέμαι, -ιέσαι, -ιέται.

Β' τάξη: θυμοῦμαι, -ᾶσαι, -ᾶται.

2. Στους στίχους 1-6 τοῦ κειμένου βρίσκεις στὴ σειρὰ ὅλα τὰ πρόσωπα τοῦ παθητ. ἐνεστώτα ρημάτων τῆς β' συζυγίας, πού ἀνήκουν στὴν πρώτη τάξη.

3. Στους στίχους 7-12 βρίσκεις τὰ πρόσωπα τοῦ παθητ. ἐνεστώτα ρημάτων πού ἀνήκουν στὴ β' τάξη.

4. Στους στίχους 13-24 βλέπεις τὸν παθητικὸ παρατατικὸ τῶν ρημάτων τῆς β' συζυγίας, πού εἶναι ὅμοιοι καὶ στὶς δύο τάξεις. Γιὰ τὸ α' καὶ β' πρό-σωπο τοῦ πληθ. τοῦ παθητικοῦ παρατατικοῦ θυμήσου ὅσα εἶδαμε γιὰ τὰ ρή-ματα τῆς α' συζυγίας (μάθ. 59, σ. 119).

5. Στὸ στίχο 25 βρίσκεται τὸ ρῆμα *στεροῦμαι*, πού κλίνεται στὸν ἐνεστώτα καὶ στὸν παρατατικὸ κάπως διαφορετικὰ:

Ἐνεστώτας: *στεροῦμαι, -εῖσαι, -εῖται, -οὔμαστε, -εῖστε, -οὔνται.*

Παρατατικός: *στεροῦμουν, -οὔσουν, -οὔνταν, -οὔμαστε, -οὔσαστε, -οὔνταν.*

6. Στους στίχους 26-30 εἶναι τύποι παθητικῶν ρημάτων τῆς β' συζυγίας στὸς ἄλλους χρόνους. Νὰ βρῆς τὸ πρόσωπο, τὸ χρόνο καὶ τὴν ἐγκλίσις τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτοῦς.

7. Κανονικὰ τὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας σχηματίζουν: α) τὸν παθητ. ἀό-ριστο τῆς ὀριστικῆς σὲ -ήθηκα; κρατήθηκα, μετρήθηκα, λυπήθηκα. β) τὸν παθητ. ἀόρ. τῆς προσταχτικῆς σὲ -ήσου, -ήθης: κρατήσου-κρατηθήτε, μετρήσου-μετρη-θήτε, λυπήσου-λυπηθήτε, γ) τὴ μετοχὴ τοῦ παθητ. παρακειμένου σὲ -ημένος: κρατημένος, μετρημένος, λυπημένος. Μερικὰ ὅμως ρήματα παρουσιάζουν κά-ποιες διαφορές.

Νὰ βρῆς τὸν παθητ. ἀόρ. τῆς ὀριστ. καὶ τῆς προσταχτικῆς καὶ τὴ μετοχὴ τοῦ παθητ. παρακειμένου τῶν ρημάτων: *γελίεμαι, πετιέμαι, τραβιέμαι, κυλίεμαι, χαριεῖμαι.*

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

***Άσκηση.** Κλίνει τὸν ἐνεστώτα καὶ τὸν παρατατικὸ τῶν ρημάτων *ἀγαπιέ-μαι, θυμοῦμαι, στεροῦμαι.*

Γύμνασμα. α) Γράψε τὸ β' πληθ. πρόσ. τοῦ ἐνεστώτα καὶ τοῦ παρατατι-κοῦ τῶν ρ. *ζητιέμαι, μετριέμαι, κρατιέμαι, χορμιέμαι, καταριέμαι, ξεχνιέμαι, πε-τιέμαι, ρουφιέμαι, βαριέμαι, στενοχωριέμαι, κοιμοῦμαι, λυποῦμαι.* β) Τῶν ἰδίων ρημάτων γράψε στὸ α' ἐνικό τὸν παθητικὸ ἀόριστο τῆς ὀριστικῆς καὶ τὴ με-τοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε στὰ 3 γένη τὰ ταχικὰ ἀριθμητικὰ τῶν ἀριθμῶν 10-20. Συλλάβισέ τα.

Σήμερα κουράστηκα πολύ. Μοῦ εἶχαν κάμει πολλές παραγγελίες ἀπὸ τὸ χωριό, κι ἔπρεπε νὰ φροντίσω σὲ μιὰ μέρα γιὰ ὄλες, γιὰ νὰ τίς στείλω μὲ τὸν ξάδερφό μου τὸν καπετὰν Διαμαντή.

Τί κούραση, Θεέ μου, τί ζάλη! Εἶναι κομμένα τὰ ἥπατά μου. "Ε-τρεχα μὲ τὰ πόδια, ἔμπαινα στὸ λεωφορεῖο, ἀπὸ τὸ λεωφορεῖο στὸ τράμ, ἀπὸ τὸ τράμ στὸ τρόλεϊ, ἀπὸ ἓνα μαγαζί σὲ ἄλλο. Καὶ στὰ τελευταῖα συνόδεψα καὶ τὸ Διαμαντὴ στὸν Πειραιά, ὡς τὸ καράβι.

Εἶμαι ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι μου καὶ συλλογιζομαι. Αὐριο τὸ πρωὶ ἡ κούραση θὰ μοῦ ἔχη περάσει, ὁ καημός μου ὅμως ποὺ ὁ ξάδερφός μου θὰ εἶναι αὐριο στὸ πατρικὸ του σπίτι, ἐνῶ ἐγὼ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ μείνω γιὰ κάμποσους μῆνες ἀκόμη στὴν Ἀθήνα, δὲ θὰ σβῇση.

Καλὴ καὶ ὥραια εἶναι ἡ Ἀθήνα, δοξασμένη εἶναι ἡ Ἀθήνα, ἀλλὰ ἡ πίκρα μου ἀπόψε εἶναι πολλή, καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ χωριοῦ δὲ θέλει νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ νοῦ μου... τὸ σπίτι μας, ἡ αὐλή μας, ὁ Ἀι-Νικόλας, οἱ δρόμοι... Καὶ ἀπ' ὅλα πιὸ ζωνηρὰ καὶ πιὸ ἐπίμονα—δὲν ξέρω γιατί—ὕψωνεται μέσα στὴ μνήμη μου τοῦ τόπου μας τὸ βουνό, ὁ Ἀι-Λιάς.

Οὔτε σπουδαῖο εἶναι τὸ βουνό μας οὔτε πολὺ ψηλὸ οὔτε ξακουστό. Δὲ διαβάξεις τ' ὄνομά του στὴν ἱστορία, ὅπως διαβάξεις τὰ ὀνόματα τοῦ Ὑμηττοῦ, τῆς Πεντέλης, τῆς Πάρνηθας, ποὺ μὲ ζώνουν ἐδῶ στὴν Ἀθήνα, ἢ τὰ ὀνόματα τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Ἀλπεων. Δὲ σὲ πιάνει γι' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἱερὸ δέος ποὺ αἰσθάνεσαι, ὅταν σοῦ μιλοῦν γιὰ ἓνα Θαβώρ, γιὰ ἓνα Σινά. Ἐκεῖνοι ποὺ ὀνειρεύονται νὰ πατήσουν τὴν κορυφὴ τοῦ "Εβερεστ ἢ νὰ βροῦν στὸ Ἀραράτ τὴ θέσῃ ὅπου σταμάτησε ἔπειτα ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸ ἡ κιβωτὸς τοῦ Νῶε, τὸ δικό μας τὸν Ἀι-Λιά οὔτε ἀκουστά δὲ θὰ τὸν ἔχουν. Ἀλλὰ γιὰ μένα εἶναι τὸ πιὸ ἀγαπητὸ βουνὸ τοῦ κόσμου, γιατί ἐκεῖνο ἀντίκριζαν τὰ μάτια μου σὰν ἦμουν παιδί. "Όταν ἔπειτα ἀπὸ μερικὸς μῆνες θὰ πάω στὸ χωριό, στὸ ξωκλήσι του θ' ἀνεβῶ νὰ προσκυνήσω. Θὰ πάρω λίγους παλιοὺς φίλους καὶ θὰ ξεκινήσωμε τέσσερις ὥρες πρὶν νὰ φέξῃ. Τὴν ὥρα ποὺ θὰ βγαίῃ ὁ ἥλιος ἀπ' τὴν ἀγκαλιά τῆς θάλασσας θὰ εἴμαστε στὴν κορυφή. Τὸ δεῖλι θὰ πάρωμε τὸ δρόμο γιὰ τὸ γυρισμό. Καὶ θὰ ἔχω κλείσει στὰ στήθια μου τόση γαλήνη καὶ ἡρεμία, ποὺ ὅλοι οἱ θόρυβοι τῆς πολιτείας, ὅταν θὰ ξαναγυρίσω σ' αὐτή, δὲ θὰ μποροῦν νὰ μοῦ τὴν τεράξουν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *Εἶναι κομμένα τὰ ἥπατά μου*, λέγεται μεταφορικά· πῶς θὰ λέγαμε στὴν κυριολεξία; — *τρολεῖ* (λ. ξένη) λεωφορεῖο πού κινιέται μὲ ἠλεκτρισμό. — *δέος φόβος*: *αἰσθάνομαι ἱερὸ δέος* νιώθω φόβο καὶ ἐκπληξή γιὰ κάτι μεγάλο, δυνατό, θαυμαστὸ κτλ.

Περιεχόμενο. Αὐτὸς πού μιλεῖ στὸ κείμενο πῶς δείχνει τὴ νοσταλγία του, δηλ. τὴν ἀγάπη του γιὰ τὸ χωριό του καὶ τὴν ἐπιθυμία του νὰ γυρίσῃ σ' αὐτό;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Μερικὰ οὐσιαστικά δὲ σχηματίζονται σύμφωνα μὲ τοὺς γενικοὺς κανόνες πού ἀκολουθοῦν οἱ τρεῖς κλίσεις. Αὐτὰ ὀνομάζονται *ἀνώμαλα οὐσιαστικά*.

2. Στὸ κείμενο ὑπάρχουν ἀνώμαλα οὐσιαστικά:

α) *Ἄκλιτα*· αὐτὰ φυλάγουν σὲ ὅλες τὶς πτώσεις τὴν ἴδια κατάληξη.

Τέτοια εἶναι τὰ *προτακτικά* (μάθ. 86): ὁ *Ἀν-Λιάς*, τοῦ *Ἀν-Λιά*, τὸν *Ἀν-Λιά*. Τὰ *προτακτικά*, ὅπως ξέρομε, εἶναι ἄτονα· σημειώνομε ἐνωτικὸ ἀνάμεσα σ' αὐτὰ καὶ στὰ ὀνόματα πού συνοδεύουν.

Μόνο τὰ *προτακτικά* *καπετάν*, *κὺρ* καὶ *πάτερ* γράφονται μὲ τόνο καὶ χωρίς ἐνωτικόν: ὁ *καπετάν Διαμαντής*, τοῦ *καπετάν Διαμαντῆ* — ὁ *κὺρ Διαμαντῆς*, τοῦ *κὺρ Διαμαντῆ*, ὁ *πάτερ Ματθαῖος*, τοῦ *πάτερ Ματθαίου* κτλ.

Ἄκλιτες εἶναι καὶ μερικὲς ξενικὲς τοπωνυμίες καὶ ξενικά ὀνόματα ἀνθρώπων: *Θαβώρ*, *Σινά*, *Ἐβερρεστ*, *Ἀραράτ* — *Νῶς*. Ἐπίσης *ἄκλιτες* εἶναι καὶ μερικὲς λέξεις ξένης καταγωγῆς: *τρόμ*, *τρολεῖ* κ.ἄ.

Ἀκόμη ἄκλιτῃ εἶναι καὶ ἡ λέξη *Πάσχα*.

β) *Ἑλλειπτικά*· αὐτὰ συνηθίζονται μόνο σὲ ὀρισμένες πτώσεις ἐνικοῦ ἢ πληθυντικοῦ. Στὸ κείμενο βλέπομε τὶς λέξεις *δεῖλι*, *πρωί*, πού ἔχουν μόνο ὀνομαστική καὶ αἰτιατική ἐνικοῦ, καὶ τὴ λέξη *ἥπατα*, πού ἔχει μόνο ὀνομαστική καὶ αἰτιατική πληθυντικοῦ. Ἄλλα ἑλλειπτικά οὐσιαστικά εἶναι:

τὸ *ὄφελος* καὶ τὸ *σέλας*, πού ἔχουν μόνο ὀνομαστ. καὶ αἰτιατ. ἐνικοῦ (*σέλας* εἶναι τὸ φωτεινὸ φαινόμενο πού παρουσιάζεται στὶς βόρειες καὶ νότιες πολικὲς ῥῶρες: *βόρειο* καὶ *νότιο σέλας*).

τὸ *σέβας*, πληθ. τὰ *σέβη* καὶ τὰ *σεβάσματα*, πού ἔχει μόνο ὀνομαστ. καὶ αἰτιατ. ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ.

οἱ *προάλλες*, τὶς *προάλλες* (μόνο σ' αὐτὲς τὶς πτώσεις).

Ἑλλειπτικά λέγονται ἀκόμη καὶ ὅσα συνηθίζονται μόνο ἢ προπλάτνουν σ' ἓναν ἀριθμὸ (μάθ. 38): ὁ *Ὑμητός*, ἡ *Πεντέλη*, τὸ *Πάσχα* — οἱ *Ἀλπεῖς*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησ. Νὰ βρῆς τ' ἄκλιτα καὶ τὰ ἑλλειπτικά οὐσιαστικά τοῦ κειμένου. Σὲ ποιά πτώση καὶ σὲ ποῖον ἀριθμὸ εἶναι τὸ καθένα ἀπ' αὐτά;

Γύμνασμα. Γράψε προτάσεις πού καθεμία νὰ ἔχῃ στὴ γενική τ' ἀκόλουθα ὀνόματα μὲ τὸ *προτακτικόν* τους: *Ἀγία-Σοφία*, *γερο-Ἀἰμὼς*, *θεῖα-Μαρία*, *καπετάν Νικήτας*, *κὺρ Πέτρος*, *μαστορο-Νίκος*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνει τὸν ἐνεργητικὸ ὁριστὸ σὲ ὅλες τὶς ἐγκλίσεις τῶν ρ. *τρέχω*, *πετῶ*.

Ναί, θά πάω στο χωριό. Μ' ἔχουν κουράσει ἡ σκόνη καὶ οἱ καπνοὶ ἀπὸ τὰ ἐργοστάσια, τόσο πολλὰ κοντὰ στο σπίτι μου ἐδῶ στο προάστιο ὅπου μένω μὲ τὸ θεῖο μου. Θά πάω νὰ γεμίσω τὰ στήθια μου καθαρὸ ἀέρα. Θά κάμω οἰκονομία τοὺς μῆνες αὐτοὺς ποὺ μοῦ μένουν ἀκόμη καὶ θά ἐξασφαλίσω τὰ ναῦλα μου γιὰ νὰ φύγω.

Δεσμοὶ πολλοὶ μὲ δένουν μὲ τὸν τόπο ποὺ γεννήθηκα. Δὲν εἶναι μόνο οἱ γονεῖς μου, ποὺ ἔχω τρία χρόνια νὰ τοὺς δῶ. Δὲν εἶναι μόνο ὁ 'Αι-Λιάς, ὁ γίγαντας, ὁ μικρὸς ἔστω γίγας τοῦ χωριοῦ μου, ποὺ λαχταρῶ ν' ἀνεβῶ στὴν κορυφή του. Εἶναι τὰ ἀδέρφια καὶ τὰ ξαδέρφια μου, εἶναι οἱ παλιοὶ μου συμμαθητὲς καὶ φίλοι, ποὺ ἔμειναν καὶ δουλεύουν στὴν ἐπαρχία, ἐνῶ ἐμένα ἡ ἀνάγκη τῆς ζωῆς μ' ἔχει ριγμένο στὴ μεγάλη πόλη. Εἶναι οἱ γερόντισσες, ποὺ κάθονται μὲ τ' ἀδράχτια τους στὶς ἐξώπορτες τῶν σπιτιῶν, οἱ γέροι μὲ τὰ σοφὰ τους λόγια, βαριά ἀπὸ τὴν πείρα τῆς ζωῆς, ποὺ μαζεύονται στὴν ἰσκιωμένη πλατεία. Εἶναι καὶ οἱ μικροὶ λόφοι μὲ τὶς ἐλιές, ἡ ἀπέραντη θάλασσα, ποὺ τὰ κύματά της σπάζουν καὶ ἀφρίζουν στὴν ξανθὴ ἀμμουδιά, καὶ πέρα ἀπὸ τὴν ἀμμουδιά οἱ βράχοι μὲ τ' ἀγριοπερίστερα.

Θά σηκώνωμαι αὐγὴ αὐγὴ καὶ θά παίρνω τοὺς δρόμους καὶ τὰ μονοπάτια μέσα στὸν κάμπο. Ἐδῶ λαχανόκηποι μὲ τὰ μαγκανοπήγαδα. Ἐκεῖ σταροχώραφα μὲ τὰ χρυσὰ στάχυα ποὺ ἀνεμίζουν στο σάλεμα τοῦ ἀέρα. Ἄλλοι ἀμπέλια καὶ μπουστάνια ἢ χωράφια φυτεμένα μὲ καπνά. Μέσα στὰ κλαδιὰ τῶν δέντρων καὶ πάνω στοὺς φράχτες μὲ τὰ βάτα πληθος πουλιά, σπουργίτια καὶ σπίνοι καὶ καρδερίνες, ἐλεύθερα καὶ χαρούμενα, ὅχι σὰν ἐκεῖνα τὰ δύστυχα καναρίνια καὶ φλώρια ποὺ τὰ ἔχει κλεισμένα ὁ θεῖος μου μέσα στὰ κλουβιά του.

Στὶς ἀκρογιαλιές θά ψάχνω ξυπόλυτος στὰ βράχια γιὰ καβούρια καὶ πεταλίδες. Καὶ πετώντας τὰ ροῦχα μου πότε σὲ κανένα βράχο πότε στὴν ἀμμουδιά θά πέφτω στὴ θάλασσα, γιὰ νὰ κολυμπήσω μέσα στὰ δροσερὰ καὶ διάφανα νερά της.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *μαγκανοπήγαδο* πηγάδι με *μαγκάνι*, δηλ. με μηχανήμα πού, ὅπως γυρίζει, τυλίγει καὶ ξετυλίγει σκοινὶ ἢ ἀλυσίδα με κάδους, γιὰ ν' ἀντλοῦν τὸ νερό.—*μποσάνι* κήπος, ἰδίως σπαρμένος με πεπόνια ἢ καρπούζια.—*φλώρος* ἢ *φλώρι* εἶδος ποῦλι.

Περιεχόμενο. Τὸ κείμενο εἶναι σὰ συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο. Αὐτὸς ποὺ μιλεῖ θυμᾶται τὸ χωριό του με νοσταλγία. Ἀπαρίθμησε ὅσα θέλει νὰ ξαναἰδῇ.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἐκτὸς ἀπὸ τ' ἄκλιτα καὶ τὰ ἑλλειπτικά, ποὺ εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα, ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ μερικὰ ἄλλα ἀνώμαλα οὐσιαστικά.

1. **Τὰ διπλόκλητα**, ποὺ σχηματίζουν διπλὸ γένος στὸν πληθυντικὸ καὶ ἔτσι ἀκολουθοῦν δύο κλίσεις. Τέτοια εἶναι στὸ κείμενο τ' ἀκόλουθα:

Ἐνικό

Πληθυντικός

ὁ βάτος	οἱ βάτοι - τὰ βάτα
ὁ βράχος	οἱ βράχοι - τὰ βράχια
ὁ δεσμός	οἱ δεσμοὶ (οἱ στενὲς σχέσεις: <i>δεσμοὶ φιλίας</i>) - τὰ δεσμά
ὁ καπνός	οἱ καπνοὶ (τοῦ κανονιοῦ, τοῦ τσιγάρου κτλ.) - τὰ καπνά (τὸ φυτὸ)
ὁ λόγος	οἱ λόγοι - τὰ λόγια (γεν. <i>τῶν λόγων</i>)
ὁ ναῦλος	οἱ ναῦλοι - τὰ ναῦλα
ὁ χρόνος	οἱ χρόνοι - τὰ χρόνια
ὁ ἀδερφός	οἱ ἀδερφοὶ - τ' ἀδέρφια (ἀγόρια καὶ κορίτσια μαζί)
ὁ (ἐ)ξάδερφος	οἱ (ἐ)ξάδερφοι - τὰ (ἐ)ξάδέρφια (ἀγόρια καὶ κορίτσια μαζί).

Μερικὰ διπλόκλητα ἔχουν ἄλλο γένος στὸν ἐνικὸ καὶ ἄλλο στὸν πληθυντικὸ: ὁ πλοῦτος - τὰ πλούτη, ὁ σανός - τὰ σανά, ὁ τάραχος (ὁ ἄδης) - τὰ τάραχα· ἔτσι καὶ ἡ νιότη - τὰ νιάτα.—Μερικὰ ὀνόματα ζῶων ἔχουν διπλὸ γένος στὸν ἐνικὸ καὶ στὸν πληθυντικὸ:

ὁ κάβουρας καὶ τὸ καβούρι	οἱ καβούροι καὶ τὰ καβούρια
ὁ φλώρος καὶ τὸ φλώρι	οἱ φλώροι καὶ τὰ φλώρια
ὁ κοτσούφας καὶ τὸ κοτσούφι	οἱ κοτσούφοι καὶ τὰ κοτσούφια κτλ.

2. **Τὰ διπλόμορφα**, ποὺ ἔχουν δύο τύπους, τὸν ἓνα με μία συλλαβὴ λιγότερη. Τέτοια εἶναι ὁ γέροντας καὶ γέρος, ὁ δράκοντας καὶ δράκος, ποὺ κλίνονται καὶ στοὺς δύο ἀριθμούς ὅπως τ' ἀρσενικά σὲ -ας καὶ σὲ -ος:

ὁ γέροντας, τοῦ γέροντα, τὸ γέροντα — οἱ γέροντες, τῶν γερόντων, τοὺς γέροντες· ὁ γέρος, τοῦ γέρου, τὸ γέρο (κλιτ. γέρο) - οἱ γέροι, τῶν γέρων, τοὺς γέρους κτλ. Διπλόμορφα εἶναι καὶ τὰ γίγαντας καὶ γίγας, ἐλέφαντας καὶ ἐλέφας κ.ἄ.

3. **Τὰ διπλοκατάληχτα**, ποὺ ἔχουν στὸν πληθυντικὸ καὶ διαφορετικούς τύπους ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς κανονικούς: ὁ γονιός - οἱ γονιοὶ καὶ οἱ γονεῖς (κατὰ τὸ δεκανεῖς). Ἔτσι καὶ ὁ καπετάνιος - οἱ καπετάνιοι καὶ καπεταναῖοι, ὁ νοικοκύρης - οἱ νοικοκύρηδες καὶ νοικοκυραῖοι κτλ. (βλ. καὶ σ. 97).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Σελώρισε τὰ διπλόκλητα, τὰ διπλόμορφα καὶ τὰ διπλοκατάληχτα ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο.

Γύμνασμα. Ἀλλάξε τις ἀκόλουθες φράσεις στὸν πληθυντικὸ: Ὁ ἄσματος ἄνθρωπος ξοδεύει τὸν πλοῦτο του.—Τὸ ἄλογο ἔφαγε τὸ σανό.—Ἡ νιότη περνᾷ.—Φύγει ἀναυλά ὁποιος δὲν πληρώνει τὸ ναῦλο.—Βλέπω τὸν καπνὸ νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸν καπνοδόχο.—Ὁ ἀγρότης φυτεύει καπνὸ στὸ χωράφι του.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε ὅλες τις πολυσύλλαβες λέξεις τοῦ κειμένου (δηλ. ὅσες ἔχουν περισσότερες ἀπὸ 3 συλλαβές).

"Έχω μπρός μου ένα μεγάλο χάρτη της 'Ελλάδας και τὰ βλέμματά μου πέφτουν στο 'Ιόνιο και τὰ νησιά του. Πάνω, στο πιό βορινό μέρος, ἡ Κέρκυρα με κάτι μικροσκοπικά νησάκια, ἀκόμη πιό βορινά ἀπ' αὐτή. Πιό χαμηλά, πιό νότια δηλαδή, ἀλλὰ καί λίγο πιό δεξιά, με ἄλλα λόγια πιό ἀνατολικά, οἱ Παξοί. "Ἐπειτα ἡ Λευκάδα· εἶναι τὸ πιό κοντινὸ πρὸς τὴν ἡπειρωτικὴ 'Ελλάδα νησί τοῦ 'Ιονίου· σχεδὸν κολημένη στὴν 'Ακαρνανία, ἀπὸ τὴν ὁποία τὴ χωρίζει ἓνα πολὺ στενὸ καί πολὺ ἄβαθο πέραςμα. Κάτω ἀπὸ τὴ Λευκάδα ἡ Κεφαλληνία καί ἡ 'Ιθάκη. Τὸ δυτικὸ μέρος τῆς Κεφαλληνίας, ποὺ εἶναι τὸ πιό μεγάλο ἀπὸ τὰ ἑπτὰ νησιά, βγαίνει λίγο πιό δυτικὰ ἀπὸ τὴ Λευκάδα, ἔπειτα ὅμως ἡ Ζάκυνθος, κάτω ἀπὸ τὴν Κεφαλληνία, ἔρχεται πάλι λίγο πιό ἀνατολικά με μιὰν ἄκρη τῆς ποὺ ἀντικρίζει τὴν Πελοπόννησο. Τὸ ἕβδομο ἀπὸ τὰ ἑπτὰ νησιά εἶναι τὰ Κύθηρα, κάτω ἀπὸ τὴ Λακωνία.

'Εντύπωση μοῦ κάνει πὼς τὰ νησιά βρίσκονται πάνω σὲ μιὰ γραμμὴ ποὺ πηγαίνει ἀπὸ τὰ βορειοδυτικὰ πρὸς τὰ νοτιοανατολικά, ποὺ ἡ γενικὴ τῆς δηλαδὴ κατεύθυνση εἶναι ὅμοια με τὴν κατεύθυνση τῶν μεγάλων ὀροσειρῶν τῆς ἡπειρωτικῆς 'Ελλάδας.

'Ο χάρτης μου ἔχει καί κάτι γραμμὲς μέσα στὴ θάλασσα, *βυθομετρικὲς καμπύλες*, ὅπως τίς λένε. 'Απ' αὐτὲς βλέπω πὼς ἀνάμεσα στὰ νησιά καί στὴ στεριά ἡ θάλασσα εἶναι βέβαια ἄλλοῦ πιό ρηχὴ καί ἄλλοῦ πιό βαθιά, ἀλλὰ πολὺ μεγάλο βάθος δὲν ἔχει πουθενά· ἀντίθετα, δυτικὰ ἀπὸ τὰ νησιά ὁ βυθὸς τῆς θάλασσας φτάνει σὲ πολὺ μεγάλα βάθη, ἓνα σημεῖο μάλιστα νοτιοδυτικὰ ἀπὸ τὰ Κύθηρα εἶναι τὸ πιό βαθύ σὲ ὅλη τὴ Μεσόγειο.

"Αν μιὰ τεράστια μυθικὴ Χάρυβδη ρουφοῦσε γιὰ λίγη ὥρα τὰ νερά τοῦ 'Ιονίου, θὰ ξεσκέπαζε ἓνα φοβερὸ βάραθρο ποὺ οἱ δυὸ πλευρές του θ' ἀνηφόριζαν, πρὸς τὴν 'Ιταλία ἢ ἀριστερὴ καί πρὸς τὴν 'Ελλάδα ἢ δεξιά. Στὸ μάκρος τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς 'Ελλάδας θὰ ξεσκεπαζόταν ἓνα ἀπέραντο πεζοῦλι, πάνω σ' αὐτὸ σὰ ριζωμένα τὰ νησιά, καί μπρὸς τοὺς ὁ γκρεμὸς.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. Χάρυβδη μυθολογικό θαλασσινό τέρας πού οι άρχαιοί πίστευαν πώς είχε μορφή γυναίκας και πολύ μεγάλη δύναμη.

Περιεχόμενο. Ποιά είναι τὰ Ἐφτάνησα; Ποιά είναι ἡ θέση τοῦ κάθε νησιοῦ;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὸ ἐπίθετο, ὅταν φανερώνη μονάχα πὼς ἓνα οὐσιαστικὸ ἔχει μιὰ ιδιότητα ἢ ποιότητα (χωρὶς νὰ γίνεται σύγκριση μὲ ἄλλο), λέγεται **θετικοῦ βαθμοῦ** ἢ **θετικό**: αὐτὸς ὁ *χάρτης* *εἶναι* *μεγάλος*.

2. Ὄταν τὸ ἐπίθετο φανερώνη πὼς ἓνα οὐσιαστικὸ ἔχει μιὰ ιδιότητα ἢ ποιότητα σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ ἀπὸ ἄλλο, λέγεται **συγκριτικοῦ βαθμοῦ** ἢ **συγκριτικό**: αὐτὸς ὁ *χάρτης* *εἶναι* *πιο* *μεγάλος* ἀπὸ *ἐκεῖνον*. Ὁ συγκριτικὸς βαθμὸς σχηματίζεται **περιφραστικά** ἀπὸ τὸ θετικό μὲ τὸ ποσοτικὸ *πιο*: ἡ *θάλασσα* *εἶναι* *ἀλλοῦ* *πιο* *ρηνή* *καὶ* *ἀλλοῦ* *πιο* *βαθιά*.

3. Ὄταν τὸ ἐπίθετο φανερώνη πὼς ἓνα οὐσιαστικὸ ἔχει μιὰ ιδιότητα ἢ ποιότητα σὲ πολὺ μεγάλο βαθμὸ ἢ σὲ βαθμὸ ἀνώτερο ἀπὸ ἄλλα ὅμοια, τότε λέγεται **ὑπερθετικοῦ βαθμοῦ** ἢ **ὑπερθετικό**.

α) Τὸ ὑπερθετικό, ὅταν φανερώνη πὼς τὸ οὐσιαστικὸ ἔχει τὴν ιδιότητα πού ἐκφράζει σὲ βαθμὸ ἀνώτερο ἀπὸ ἄλλα ὅμοια, λέγεται **σχετικό** καὶ σχηματίζεται μὲ τὸ συγκριτικό, ἀφοῦ πάρη μπροστά του τὸ ἄρθρο: αὐτὸς *εἶναι* ὁ *πιο* *μεγάλος* *χάρτης* ἀπ' *ὅλους*, ἡ *Κεφαλληνία* *εἶναι* *τὸ* *πιο* *μεγάλο* ἀπὸ τὰ *ἑπτὰ νησιά*.

β) Τὸ ὑπερθετικό, ὅταν φανερώνη πὼς τὸ οὐσιαστικὸ ἔχει κάποιο γνώρισμα σὲ πολὺ μεγάλο βαθμὸ, ἀπόλυτα, χωρὶς νὰ γίνεται σύγκριση μὲ ἄλλα οὐσιαστικά, λέγεται **ἀπόλυτο**. Τὸ ἀπόλυτο ὑπερθετικό σχηματίζεται συνήθως μὲ τὸ ἐπίρρημα *πολὺ* καὶ μὲ τὸ θετικό: αὐτὸς *εἶναι* *πολὺ* *μεγάλος* *χάρτης*, ὁ *βυθὸς* *τῆς* *θάλασσης* *γίνεται* *σὲ* *πολὺ* *μεγάλα* *βάθη*.

4. Τὰ συγκριτικὸ καὶ τὸ ὑπερθετικό μαζί λέγονται μ' ἓνα ὄνομα **παραθετικά**.

5. Παραθετικά περιφραστικά σχηματίζουν καὶ πολλὰ ἐπιρρήματα παράγωγα ἀπὸ ἐπίθετα, ἄλλα καὶ μερικά ἄλλα.

Θετικὸς βαθμὸς	Συγκριτικὸς βαθμὸς	Ὑπερθετικὸς βαθμὸς
<i>δεξιὰ</i>	<i>πιο δεξιὰ</i>	<i>πολὺ δεξιὰ</i>
<i>βαθιά</i>	<i>πιο βαθιά</i>	<i>πολὺ βαθιά</i>
<i>ἐπάνω</i>	<i>πιο ἐπάνω</i>	<i>πολὺ ἐπάνω</i>

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἔσκηση. Νὰ βρῆς τὰ παραθετικά τῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν ἐπιρρημάτων πού εἶναι στὸ κείμενο καὶ νὰ ξεχωρίσης τί εἶναι τὸ καθένα.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παραθετικά: α) τῶν ἐπιθέτων *καλός*, *κακός*, *φτωχός*, *πλούσιος*, *πλατὺς*, *ξηλάρης* (στὰ 3 γένη), β) τῶν ἐπιρρημάτων *γρήγορα*, *καλά*, *ῥῶνα*, *δυνατά*, *ὥρατα*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων πού ἀνήκουν στὴν πρώτη πρόταση τοῦ κειμένου.

Πόσα νησιά στο Αιγαίο! "Αλλα μεγάλα, όπως ή Κρήτη, τὸ μεγαλύτερο ἀπ' ὅλα τὰ ἐλεύθερα ἑλληνικά νησιά, στὴ μεσημβρινότερη πλευρὰ τοῦ πελάγους· ὅπως ή σχεδὸν κολλημένη στὴν Ἀττικὴ καὶ τὴ Βοιωτία Εὐβοία· ὅπως, πολὺ ἀνατολικότερα, κον-

τὰ στὶς μικρασιατικὲς ἀκτὲς, ή Λέσβος. "Αλλα λίγο μικρότερα, σὰν τὴ Χίο, τὴ Ρόδο, τὴ Σάμο, τὴ Λήμνο, τὴ Νάξο, τὴν Ἄντρο, τὴ Σύρα. "Αλλα ἀκόμη μικρότερα, ἀλλὰ ὄχι λιγότερο ὠραία καὶ ξακουστά.

Τὸ καθένα ἔχει τὶς ὁμορφιὲς καὶ τὶς χάρες του, ἔχει καὶ τὴν ἱστορία του. Νά ή μικροσκοπικὴ Δῆλος, ἱερώτατο στὴν ἀρχαιότητα νησί, πολυσέβαστη πατρίδα τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τῆς Ἀρτεμης, νά τὰ ἐνδοξότατα Ψαρά, ή πατρίδα τοῦ Κανάρη, νά ή Σκιάθος, ή Σκιάθο, ὅπου γεννήθηκε στὰ νεώτερα χρόνια ὁ διηγηματογράφος Παπαδιαμάντης!

Συχνά μοὶ ἀναφτερώνει τὸ νοῦ ἓνα ὠραιότατο ὄνειρο: πὼς εἶμαι σ' ἓνα ἀεροπλάνο καὶ πετῶ γιὰ ὧρες πολλὲς πάνω ἀπὸ τὰ καθαρότατα γαλανὰ νερά τοῦ Αἰγαίου· χαίρομαι τὶς ὁμορφιὲς τῶν νησιῶν του, τὰ βουνά τους, ἄλλα ψηλότερα, ἄλλα χαμηλότερα, γυμνὰ ἢ δασωμένα, τὶς μικρὲς τοὺς πεδιάδες, εὐφορες αὐτές, ἀγονώτερες ἐκεῖνες, καὶ τὶς ἀκρογιαλιές, στεφανωμένες ἀπὸ τοὺς λευκότατους ἀφρούς τῶν κυμάτων.

Πὼς νὰ ἔγιναν ὅλα αὐτὰ τὰ νησιά, αὐτὸ τὸ ἀμέτρητο πληθος; Κάποτε, λέει ή γεωλογία, σὲ παλαιότατα χρόνια, ή Ἑλλάδα ἦταν ἐνωμένη μὲ τὴ Μικρασία. Ἐκεῖ ποὺ εἶναι τώρα τὸ πέλαγος, ἦταν στεριά. Ἀλλὰ μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων ή στεριά χαμήλωνε, χαμήλωνε καὶ βούλιαξε. Τὰ χαμηλότερα καὶ βαθύτερα μέρη τὰ σκέπασαν τὰ νερά τῆς θάλασσας. Ἐμείναν ἔξω μόνον τὰ ψηλότερα μέρη καὶ τὰ βουνά. Αὐτὰ εἶναι τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις, μου *αναφερόνται* τὸ νοῦ (μεταφορική ἔκφραση), δίνει πτερὰ στὸ νοῦ μου, *δυναμώνει* τὴ φαντασία μου.

Περιεχόμενο. Ποιὰ νησιά *ἀναφέρονται* στὸ κείμενο; Δεῖξε στὸ χάρτη ποὺ βρίσκεται τὸ καθένα.—Τί λέγεται στὸ κείμενο γιὰ τὴ Δῆλο, τὰ Ψαρά καὶ τὴ Σκιάθο;—Πῶς *σχηματίζονταν* τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Τὰ παραθετικά δὲ *σχηματίζονται* μόνο *περιφραστικά*, ὅπως εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα. *Σχηματίζονται* συχνὰ καὶ *μονολεχτικά*.

1. *Τὸ συγκριτικὸ σχηματίζεται* μονολεχτικά ἀπὸ τὸ θετικὸ μὲ τὴν κατάληξη *-τερος, -τερη, -τερο*:

μικρός: μικρό-τερος, μικρό-τερη, μικρό-τερο
βαθύς: βαθύ-τερος, βαθύ-τερη, βαθύ-τερο

2. *Τὸ σχετικὸ ὑπερθετικὸ σχηματίζεται* μονολεχτικά μὲ τὸ μονολεχτικὸ ὑπερθετικὸ, ἀφοῦ πάρη *προσά* του τὸ ἄρθρο: ὁ *μικρότερος*, ὁ *βαθύτερος*.

3. *Τὸ ἀπόλυτο ὑπερθετικὸ σχηματίζεται* μονολεχτικά ἀπὸ τὸ θετικὸ μὲ τὴν κατάληξη: *-τατος, -τατη, -τατο*.

μικρός: μικρό-τατος, μικρό-τατη, μικρό-τατο
βαθύς: βαθύ-τατος, βαθύ-τατη, βαθύ-τατο.

4. *Τὰ ἐπίθετα σὲ -ος* μὲ τὶς καταλήξεις *-τερος, -τατος* σχηματίζουν τὰ παραθετικά σὲ *-ότερος, -ότατος* (μὲ *ο* στὴν προπαραλήγουσα): *ὠραιότερος—ὠραιότατος, ψηλότερος—ψηλότατος*.

Γράφονται ὁμως μὲ *ω* στὴν προπαραλήγουσα, ὅταν ἡ προηγούμενη συλλαβὴ ἔχη *ε* ἢ *ο* καὶ δὲν εἶναι θέσει μακρόχρονη (μάθ. 32, σελ. 65): *νεώτερος—νεώτατος, ἀγωνότερος—ἀγωνότατος* (μὲ *ω*), ἀλλὰ: *ἐνδοξότερος—ἐνδοξότατος, σεμνότερος—σεμνότατος* (μὲ *ο*).

5. *Τὰ ἐπίθετα σὲ -ὺς* μὲ τὶς καταλήξεις *-τερος, -τατος* σχηματίζουν τὰ παραθετικά σὲ *-ύτερος -ύτατος* (μὲ *υ* στὴν προπαραλήγουσα): *βαθύτερος—βαθύτατος, πλατύτερος—πλατύτατος*.

*Εἶσι καὶ: *καλύτερος, μεγαλύτερος*.

6. *Τὰ ἐπίθετα μὲ τὸ ἀρσενικὸ ἀνισοσύλλαβο σὲ -ης, ξηλιάρης, πεισματάρης* κτλ. ἔχουν παραθετικά μόνο περιφραστικά: *πεισματάρης, πιδ πεισματάρης, ὁ πιδ πεισματάρης, πολὺ πεισματάρης*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

***Άσκηση.** Νὰ βρῆς τὰ παραθετικά τῶν ἐπιθέτων ποὺ εἶναι στὸ κείμενο καὶ νὰ ξεχωρίσης τί εἶναι τὸ καθένα.

Γύμνασμα. Χώρισε μὲ τὸ χάρακα μιὰ σελίδα τοῦ τετραδίου σὲ 4 στήλες σύμφωνα μὲ τὸ παρακάτω ὑπόδειγμα:

Θετικὸ	Συγκριτικὸ	Ὑπερθετ. σχετικὸ	Ὑπερθετ. ἀπόλυτο

Στὴ στήλη τοῦ θετικοῦ γράψε τὰ ἐπίθετα *ἀθῶος, γενναῖος, δυνατός, θολός, ἥσυχος, νέος, δημοφρς, στερεός—βαρύς, παχύς, πλατύς, φαρδύς*· στὶς ἄλλες στήλες γράψε τ' ἀντίστοιχα μονολεχτικά παραθετικά τοῦ κάθε ἐπιθέτου.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ὅπως στὸ προηγούμενο γύμνασμα, γράψε τὰ περιφραστικά παραθετικά τῶν ἰδίων ἐπιθέτων.

— Εὐάγγελε! Ἐσύ, ποῦ εἶσαι ἄριστος φυσικός, δὲ μᾶς κάνεις κανένα πείραμα, ἔτσι σὺν παιχνίδι, νὰ ποῦμε, νὰ διασκεδάσῃ ἡ συντροφιά;

— Σοῦ ἀρέσει, φίλτατε, νὰ κάνῃς ἀστεῖα. Ἐγὼ τώρα μόλις ἀρχίζω νὰ μπαίνω στὸ νόημα τῆς φυσικῆς καὶ γιὰ τὴν ὥρα ἐλάχιστα πράματα ξέρω ἀπ' αὐτὴ· ἀκόμη καὶ στὴν τάξη μου μέσα δὲν εἶμαι βέβαια ὁ χειρότερος, ἀλλ' ἀμφιβάλλω ἂν εἶμαι καὶ ὁ καλύτερος· μόνο ποὺ ἔχω σ' αὐτὸ τὸ μάθημα περισσότερη ἀγάπη ἀπ' ὅση ἔχουν οἱ ἄλλοι καὶ ἐλπίζω νὰ πάω μπρός. Πάντως, ἂν καὶ νομίζω πὼς

θέλεις νὰ μὲ πειράξῃς, ἐμένα δὲ μοῦ κακοφαίνεται, καὶ θὰ σὰς κάμω ἓνα μικρὸ πείραμα.

Παίρνω αὐτὸ τὸ ποτήρι· κοινὸ γυάλινο ποτήρι, ὅπως βλέπετε. Τὸ γεμίζω νερὸ. Στήνω μέσα στὸ νερὸ αὐτὸ τὸ σπερματέτο· ἔτσι ποὺ νὰ χωθῇ ὁλόκληρο σχεδὸν μέσα στὸ νερὸ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ φιτίλι· γιὰ νὰ τὸ καταφέρω αὐτό, μπήγω στὴ βάση τοῦ σπερματέτου ἓνα καρφί. Τώρα ἀνάβω τὸ φιτίλι... Τί νομίζετε πὼς θὰ γίνῃ;

—Θὰ καὶ λίγο κι ἔπειτα τὸ νερὸ θὰ τὸ σβῇσῃ.

—Θὰ γίνῃ τὸ ἀντίθετο· ὁλόκληρο σχεδὸν τὸ σπερματέτο θὰ καὶ σιγὰ σιγὰ.

Καὶ ἀλήθεια ἔτσι ἔγινε. Τ' ἄλλα παιδιὰ ἀπόρησαν καὶ ζήτησαν τὴν ἐξήγησιν.

—Εἶναι ἀπλούστατο, εἶπε ὁ Εὐάγγελος. "Ὅσο καίγεται τὸ σπερματέτο, τόσο τὸ βάρος του μικραίνει, καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδη ἀνεβαίνει σιγὰ σιγὰ. Βοηθεῖ ἀκόμη καὶ κάτι ἄλλο: ἀπ' ἔξω τὸ κερί τοῦ σπερματέτου λιώνει ἀργότερα ἀπὸ τὸ μέσα, γιὰ τὸ νερὸ τὸ κρατᾷ κρῦο, κι ἔτσι τὸ πάνω μέρος του βαθυλώνεται σὺν ἓνα μικρὸ πηγαδάκι, ὅπως βλέπετε. Αὐτὸ λαφραίνει περισσότερο τὸ σπερματέτο, κι ἔτσι τὸ φιτίλι καίγεται ὥς τὸ τέλος.

Καὶ βλέπετε πὼς κρατήθηκε ἡ φλόγα πάντα ἡ ἴδια; Στ' ἄλλα καντηλιέρια χαμηλώνει, ὅσο τὸ κερί καίγεται. Ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ δικό μου εἶναι ἀνώτερο.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ἀρχιμήδης (287-212 π.Χ.) μέγας μαθηματικός, φυσικός καὶ μηχανικός ἀπὸ τῆς Συρακοῦσης τῆς Σικελίας. Ποιὰ εἶναι ἡ «ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδη»;

Περιεχόμενο. Ποιὸ πείραμα ἔκαμε ὁ Εὐάγγελος; Ποιὰ ἐξήγηση ἔδωσε σ' αὐτό;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Μερικὰ ἐπίθετα σχηματίζουν μονολεχτικά παραθετικά ἀπὸ διαφορετικὴ ρίζα ἢ μὲ διαφορετικὸ τρόπο ἀπὸ τ' ἄλλα.

Τέτοια **ἀνώμαλα** μονολεχτικά παραθετικά εἶναι:

Θετικό	Συγκριτικό	Ὑπερθετ. σχετικό	Ὑπερθετ. ἀπόλυτο
κακός	χειρότερος	ὁ χειρότερος	χειρίστος (σπάνιο)
λίγος	λιγότερος	ὁ λιγότερος	ἐλάχιστος
μικρός	μικρότερος	ὁ μικρότερος	ἐλάχιστος
καλός	καλύτερος	ὁ καλύτερος	ἄριστος
μεγάλος	μεγαλύτερος	ὁ μεγαλύτερος	μέγιστος
ἀπλός	ἀπλούστερος	ὁ ἀπλούστερος	ἀπλούστατος
πολύς	περισσότερος	ὁ περισσότερος	—

2. Μερικὰ ἐπίθετα δὲν ἔχουν καὶ τοὺς τρεῖς βαθμούς, ὅπως τ' ἄλλα. Εἶναι ὡς πρὸς αὐτὸ **ἐλλειπτικά**.

α) **Παραθετικά χωρὶς θετικό** εἶναι μερικὰ ἐπίθετα γεννημένα ἀπὸ ἐπιρρήματα ἢ ἀπὸ ἀρχαῖες προθέσεις:

(ἀπὸ τὸ ἀρχ. ἐπίρρημα ἄνω): ἀνώτερος - ἀνώτατος

(ἀπὸ τὸ ἐπίρρημα κάτω): κατώτερος - κατώτατος

(ἀπὸ τὴν ἀρχ. πρόθεση ὑπέρ): ὑπέρτερος - ὑπέρτατος.

β) **Συγκριτικά χωρὶς θετικό οὔτε ὑπερθετικό** εἶναι τὰ ἐπίθετα: προτιμότερος, προγενέστερος, μεταγενέστερος. Ἀπὸ τὸ ἀριθμητικὸ πρῶτος σχηματίζεται τὸ πρωύτερος (αὐτὸς πού γίνεται πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους) καὶ ἀπὸ τὸ δεύτερος σχηματίζεται τὸ δευτερώτερος (κατώτερος στὴν ἀξία ἢ στὴν ποιότητα).

γ) **Ὑπερθετικά χωρὶς ἄλλους βαθμούς** εἶναι μερικὰ πού χρησιμεύουν σὰν προσφωνήσεις καὶ τιμητικοὶ τίτλοι: φίλιτος, Ὑψιστος, Ἐκλαμπρότατος, Αἰδοσιμότητος, Μεγαλειότητος κτλ. Τὸ φίλιτος ἔχει θετικὸ βαθμὸ φίλος, τ' ἄλλα δὲν ἔχουν οὔτε θετικὸ οὔτε συγκριτικό.

δ) **Δὲ σχηματίζουν παραθετικά** οὔτε μονολεχτικά οὔτε περιφραστικά μερικὰ ἐπίθετα πού δὲν ἐπιδέχονται σύγκριση: γνάμινος, ξύλινος, θαλασσίνο, κυριακάτιος, ἀθάνατος, πρωτότοκος κτλ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο α) ὅλα τ' ἀνώμαλα παραθετικά καὶ νὰ σχηματίσης τοὺς τρεῖς βαθμούς τοῦ καθενὸς μονολεχτικά· β) τὰ ἔλλειπτικά παραθετικά.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ τρία γένη στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ στοὺς τρεῖς βαθμούς τῶν ἐπιθετών: καλός, κακός, μέγας, ἀπλός, λίγος, μικρός, πολύς.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὸ μονολεχτικὸ συγκριτικὸ καὶ ἀπόλυτο ὑπερθετικὸ τῶν ἐπιθετών: ἄδοξος, ἔσοχος, εὐκολος, ζωηρός, θερμός, ὁμορφος, στεγνός, στενός.

— Πότε θά γίνη ἡ ἐκδρομή μας, κύριε;

— Αὔριο.

“Ὅλα τὰ πρόσωπα ἔλαμψαν ἀπὸ χαρά.

— Ποῦ θὰ πᾶμε;

— “Ἐχει κανέννας σας νὰ προτείνῃ καμιὰ θέση;

— Εἶπε ὁ πατέρας μου, κύριε, λέει ὁ Νικόλας, νὰ πᾶμε, ἂν θέλετε, στὸ κτῆμα μας. Δὲν εἶναι μακριά, εἶναι κάτω, στὴ λάκκα. Καὶ μοῦ εἶπε πὼς ὅσα σταφύλια βρίσκονται ἀκόμῃ εἶναι δικά μας.

— Τότε, θὰ περάσωμε περίφημα, λέει ἡ Ἀστέρω· μὰ πὼς θὰ πᾶμε;

— Μὲ τὰ πόδια, φυσικά· ὅπως εἶπε ὁ Νικόλας, τὸ κτῆμα εἶναι κοντά.

Πρῶι πρῶι μαζεύονται τὰ παιδιὰ καὶ περιμένουν ἀνυπόμονα τὸ δάσκαλο. Νωρὶς ἦρθε κι ἐκεῖνος, ὅπως συνηθίζει πάντα. Ἀφοῦ ἔκαμαν τὴν προσευχή τους, ξεκινοῦν ὅλοι χαρούμενα. Σήμερα ἔχουν καὶ κάποιον καινούριο σύντροφο μαζί· τὴ Σπίθα, τὴν πιστὴ σκυλίτσα τοῦ Νικόλα.

Μόλις βγῆκαν ἀπὸ τὸ χωριό, τὰ παιδιὰ ἐνιωθαν πὼς δὲν ἀγγίζουν τὴ γῆ· σὰ νὰ πετοῦν. Τῶν κοριτσιῶν τὰ γέλια καὶ οἱ φλυαρῖες μπερδεύονται μὲ τῶν πουλιῶν τὰ τιτιβίσματα καὶ μὲ τὰ μουρουρίσματα τῶν νερῶν. Ποῦ καὶ ποῦ ἀκοῦς καμιὰ ξαφνιασμένη φωνούλα. Τί νὰ τρέχῃ; Τί ἄλλο; Μιὰ βατομουριά γράπωσε μὲ τ' ἀγκαθωτὰ κλαδιὰ της καμιὰ ποδιὰ καὶ τὰ κορίτσια προσπαθοῦν νὰ ξαγκιστρωθοῦν.

Ξαφνικά ἡ Σπίθα στέκεται, μυρίζεται τὸν ἀέρα καὶ γαβγίζει χαρωπά.

— Νά, ἐκεῖ εἶναι τὸ κτῆμα μας, ἐξηγεῖ ὁ Νικόλας.

Σὲ λίγο φτάνουν καὶ συνάζονται κάτω ἀπὸ μιὰ καρυδιά. Ἀντίκρου εἶναι μιὰ κληματαριά, φορτωμένη δροσερὰ κεχριμπαρένια αἰτονύχια. Ἀμέσως ὁ Νικόλας πηγαίνει νὰ τὰ κόψῃ. Τρέχουν μαζί, νὰ τὸν βοηθήσουν, ὁ Ἀντρέας καὶ ἡ Φανούλα. Ὁ Νικόλας πατᾷ πάνω στοὺς ὤμους τοῦ Ἀντρέα κι ἔτσι φτάνει εὐκόλα τὰ σταφύλια. Καὶ ὅσα κόβει τὰ πετᾷ στὴν ἀνοιχτὴ ποδιὰ τῆς Φανούλας. Ἡ ποδιὰ γρήγορα γέμισε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *λάκκα* χαμήλωμα, μέρος βαθύτερο από τὰ γύρω του.—*κεχριμπαρένιος* αὐτὸς ποὺ ἔχει τὸ χρώμα τοῦ κεχριμπαριοῦ, δηλ. ἀσπροκίτρινο.—*ἀιτονύχια* εἶδος σταφύλι μὲ μακρουλὲς ρῶγες.

Περιεχόμενο. Ποῦ συμφώνησαν νὰ πᾶνε ἐκδρομὴ τὰ παιδιὰ; Πῶς περιγράφεται τὸ ξεκίνημα καὶ ἡ πορεία τους;—Τί ἔκαμαν ὅταν ἔφτασαν;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο βρίσκονται πολλὲς ἄκλιτες λέξεις ποὺ φανερόνουν τὸ π,ο, χ,ρ,ό,ν,ο, τ,ρ,ό,π,ο κτλ.: *κάτω, ἀντίκρου—σήμερα, αὔριο—περίφημα, εὐκολα* κτλ. Τ' ἄκλιτα αὐτὰ προσδιορίζουν ἰδίως ρήματα καὶ λέγονται **ἐπιρρήματα**, ὅπως εἶδαμε στὸ μάθ. 8.

α) Τὰ ἐπιρρήματα ποὺ φανερόνουν τὸ π,ο λέγονται **τοπικά**. Αὐτὰ ἀπαντοῦν στὸ ἐρωτηματικὸ τοπικὸ ἐπίρρημα *ποῦ*;

β) Τὰ ἐπιρρήματα ποὺ φανερόνουν χ,ρ,ό,ν,ο λέγονται **χρονικά**. Αὐτὰ ἀπαντοῦν στὸ ἐρωτηματικὸ χρονικὸ ἐπίρρημα *πότε*;

γ) Τὰ ἐπιρρήματα ποὺ φανερόνουν τ,ρ,ό,π,ο λέγονται **τροπικά**. Αὐτὰ ἀπαντοῦν στὸ ἐρωτηματικὸ τροπικὸ ἐπίρρημα *πῶς*;

Ποιά τοπικά, χρονικά καὶ τροπικά ἐπιρρήματα ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

2. Πολλὰ ἐπιρρήματα σὲ -α σχηματίζονται ἀπὸ ἐπίθετα (ἀπὸ τὸν πληθυντικὸ τοῦ οὐδετέρου): *περίφημος-περίφημα, χαρούμενος-χαρούμενα, κοντός-κοντά*. Ποιά ἄλλα παρόμοια εἶναι στὸ κείμενο καὶ ἀπὸ ποιά ἐπίθετα γίνονται;

Ἀπὸ ἐπίθετα σχηματίζονται ἐπιρρήματα καὶ σὲ -ως: *ἄμεσος-ἄμέσως*.

3. **Ὁρθογραφία ἐπιρρημάτων.** α) Τὰ τοπικά ἐπιρρήματα σὲ -ω γράφονται μὲ *ω*: *ἐδῶ, κάτω, πάνω, πίσω, γύρω*.

β) Τὰ ἐπιρρήματα σὲ -ιά γράφονται ὅλα μὲ *ι*: *βαθιά, φαρδιά, πλατιά*.

γ) Τὰ ἐπιρρήματα σὲ -ως γράφονται μὲ *ω*: *ἄμέσως, ἰδίως, κυρίως, συνήθως, εὐτυχῶς, πῶς*. Γράφονται ὅμως μὲ *ο* τὰ: *ἐμπρός, ἐντός, ἐκτός, τέλος, (ἐ)φέτος*.

δ) Ὅσα τελειώνουν σὲ -ις γράφονται μὲ *ι*: *νωρίς, ὀλημερίς, ὀλονυχτίς, κοντολογίς, μόλις*. Γράφεται ὅμως μὲ *υ* τὸ *ἐνθὺς* καὶ μὲ *η* τὰ: *ἀπαρχῆς, ἐξαρχῆς, ἐπικραλῆς, καταγῆς, καταμεσῆς, ἐπίσης, ἔξης*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ἐπιρρήματα τοπικά, χρονικά, τροπικά, ὅσα μπορεῖς περισσότερα, ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ ποὺ εἶναι στὸ κείμενο.

Γύμνασμα. Γράψε 3 ἐρωτηματικὲς φράσεις μὲ τὰ ἐπιρρήματα *ποῦ*; *πότε*; *πῶς*;—Ἀπάντησε στὶς ἐρωτήσεις αὐτὲς μὲ φράσεις ποὺ νὰ ἔχουν ἀντίστοιχα ἐπιρρήματα. (Παράδειγμα: *Ποῦ θέλεις νὰ παίξωμε*;—*Θέλω νὰ παίξωμε ἐκεῖ*.)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Νὰ βρῆς ποιά ἐνεργητικὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας εἶναι στὸ κείμενο καὶ νὰ κάμης γραμματικὴ ἀνάλυση τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτά.—β) Γράψε τὴν ὑποταχτικὴ τοῦ ἐνεστώτα ἐνὸς ἀπ' αὐτὰ ποὺ ν' ἀνήκει στὴ β' τάξη.

Πόσο ξαφνιάστηκαν σήμερα τὰ παιδιά, μόλις μπήκαν στὴν τάξη τους! Στὸν πίνακα κρέμονταν κάτι ὁμορφες χρωματιστές ζωγραφιές.

— Νὰ ἔρθωμε, κύριε, νὰ κοιτάξωμε λίγο ἀπὸ κοντά;

— Ναί, βέβαια, νὰ ἔρθετε· καὶ ὄχι λίγο μόνο· νὰ τίς κοιτάξετε ὅσο θέλετε.

Ἡ εἰκόνα ποὺ εἶναι στὴ μέση, ἡ μεγαλύτερη, τραβᾷ πιὸ πολλὴ τὴν προσοχή τους. Εἶναι ἓνα μεγάλο χωριὸ ἢ καλύτερα μιὰ μικρὴ πολιτεία, ἀκουμπισμένη στὴν πλαγιά κάποιου βουνοῦ.

— Ποπὸ νερά! Πιὸ πολλὰ ἀπὸ τοῦ χωριοῦ μας.

— Ὅχι, δὲν εἶναι πιὸ πολλὰ, μὰ φαντάζουν περισσότερο καθὼς πέφτουν ἀπὸ τὰ ψηλῶματα, ἐξηγεῖ ὁ δάσκαλος.

— Καὶ πόσα πλατάνια, καὶ τί θεόρατες βαλανιδιές, καὶ καρυδιές μὲ πυκνὴ φυλλωσιά! Πῶς πρασινίζουν στίς πλαγιές τὰ ἀμπέλια!

— Ποιὸ εἶναι αὐτὸ τὸ βουνό;

— Δὲν τὸ γνωρίζετε; Κοιτάξτε το καλύτερα· ἴσως νὰ τὸ μαντέψετε. Βρίσκεται στὴ Θεσσαλία...

— Τὸ Πήλιο εἶναι! φωνάζει μὲ χαρὰ μιὰ μαθήτρια, ἡ Κατερίνα.

— Τόσο πολλὸ τὸ ἀγαπᾷς τὸ Πήλιο! Θὰ πᾶμε λοιπὸν ἄλλη φορὰ καὶ στὸ Πήλιο. Μὰ τώρα θ' ἀνεβούμε — νοερά — σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴν πλαγιά τοῦ Κισάβου, γιὰ νὰ περπατήσωμε λίγο στὴ μικρὴ πολιτεία ποὺ τὴ βλέπομε ἀκουμπισμένη ἐκεῖ. Αὐτὴ ἡ πολιτεία εἶναι τ' Ἀμπελάκια. Εἶναι μικρὴ, ἀλλὰ ἐκεῖ στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ἔγινε κάτι τὸ πολὺ σημαντικό. Οἱ κάτοικοί της, ταπεινοὶ ραγιάδες, ἐνῶθηκαν συντροφικά, γιὰ νὰ μporέσουν νὰ περάσουν τὸ φουρτουνιασμένο πέλαγος τῆς σκλαβιάς καὶ νὰ φέρουν στὴ μικρὴ πατρίδα τους τὸν πλοῦτο καὶ τὴν εὐτυχία. Ἐνωμένοι, ἐργάζονταν ὅλοι μαζὶ σὲ μιὰ τέχνη: κατεργάζονταν μπαμπάκι, ἔστριβαν νήματα καὶ τὰ ἔβαφαν κόκκινα μ' ἓνα φυτό, τὸ ριζάρι. Ἔτσι ἔφτιαξαν μιὰ μεγάλη οἰκογένεια, ποὺ τὴ βάφτισαν «Συντροφία καὶ Ἀδερφότητα». Ὁ καθένας ἔδινε σ' αὐτὴν ὅ,τι ἤξερε καὶ ὅ,τι μποροῦσε, καὶ ἡ Ἀδερφότητα πάλι ἦταν γιὰ τὸν καθένα μάνα στοργικὴ καὶ βοηθοῦσε ὅλους νὰ προκόβουν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. φαντάζω (καὶ σφαντάζω) προκαλῶ ἐντύπωση.—νοερά (ἐπίρρημα τροπικὸν) μὲ τὸ νοῦ, μὲ τὴ φαντασία.—ραγιάδες λέγονταν οἱ Ἕλληνες καὶ γενικά οἱ Χριστιανοί, οἱ ὑπόδουλοι τοῦς Τούρκους.

Περιεχόμενο. Ποιὰ εἰκόνα ἔκαμε περισσότερη ἐντύπωση στὰ παιδιὰ; Τὶ παρατηροῦν σ' αὐτή;—Τὶ λέει ὁ δάσκαλος γιὰ τ' Ἀμπελάκια;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ προηγούμενο μάθημα εἶδαμε τὰ τοπικά, χρονικά καὶ τροπικά ἐπιρρήματα. Στὸ σημερινὸ κείμενο ὑπάρχουν καὶ ἄλλα εἶδη.

α) Τὰ ἐπιρρήματα ποῦ φανερώουν ποσό λέγονται *ποσοτικά*. Αὐτὰ ἀπαντοῦν στὸ ἐρωτηματικὸ ποσοτικὸ ἐπίρρημα *πόσο*; Τέτοια εἶναι στὸ κείμενο: τόσο, ὅσο, μόνο, λίγο, πολύ, περισσότερο, πιά.

β) Τὰ ἐπιρρήματα *καί, βέβαια* φανερώουν βεβαίωση καὶ λέγονται *βεβαιωτικά*. Τέτοια εἶναι καὶ τὰ: μάλιστα, βεβαίωτατα, ὀρισμένως, ἀλήθεια, ἀληθινά, σωστά.

γ) Τὸ ἐπίρρημα ἴσως φανερώνει δισταγμό, τὸ λέμε δηλ. γιὰ νὰ δείξωμε πὺς δὲν εἴμαστε βέβαιοι γιὰ κάτι. Τὸ ἴδιο δείχνουν καὶ τὰ ἐπιρρήματα τάχα (τάχατε), ἄραγε, ἤθεν, πιθανόν(ν). Αὐτὰ λέγονται *δισταχτικά*.

γ) Τὰ ἐπιρρήματα *ὄχι, δέν, μή(ν)* φανερώουν ἀρνηση καὶ λέγονται *ἀρνητικά*.

2. **Τονισμός τῶν ἐπιρρημάτων.** α) Ἡ μακρόχρονη λήγουσα τῶν ἐπιρρημάτων, ἃμα τονίζεται, παίρνει περισπωμένη: ποῦ, παντοῦ, αὐτοῦ, ἐδῶ, ἐκεῖ, εὐτυχῶς, ἐξῆς, κατὰγης. Παίρνουν ὅμως ὀξεῖα (ἢ βαρεῖα) τὰ καθὼς, μή, εἰδεμή, παμνηφεί. Τὸ που παίρνει ὀξεῖα ἢ βαρεῖα, ὅταν εἶναι ἀναφορικὸ (μάθ. 113).

β) Καὶ ἡ λήγουσα *-ας* τῶν ἐπιρρημάτων εἶναι μακρόχρονη καὶ παίρνει περισπωμένη: διαμιάς, μεμιάς, μονομιάς.

γ) Τὸ *α* στὸ τέλος τῶν ἐπιρρημάτων εἶναι βραχύχρονο: τελευταῖα, πρῶτα, ὥρατα, γενναῖα. Ἐξαιρεῖται τὸ τώρα.

3. **Παραθετικά ἐπιρρημάτων.** Στὸ μάθ. 100 εἶδαμε πὺς σχηματίζονται τὰ περιφραστικὰ παραθετικά τῶν ἐπιρρημάτων. Πολλὰ ὅμως ἐπιρρήματα σχηματίζουν καὶ μονολεχτικά παραθετικά μὲ τίς καταλήξεις *-τερα* γιὰ τὸ συγκριτικὸ καὶ *-τατα* γιὰ τὸ ὑπερθετικὸ: *ὁμορφα - ὁμορφότερα - ὁμορφότατα, βαθιά - βαθύτερα - βαθύτατα*. Δηλαδή τὸ συγκριτικὸ καὶ τὸ ὑπερθετικὸ τῶν ἐπιρρημάτων εἶναι ὅμοια μὲ τὸ συγκριτικὸ καὶ τὸ ὑπερθετικὸ τῶν ἐπιθέτων στὸ οὐδέτερο πληθυντικὸ καὶ ἀκολουθοῦν τὴν ἴδια ὀρθογραφία. Τὸ ἐπίρρημα *νωρὶς* ἔχει παραθετικά *νωρίτερα - νωρίτατα* μὲ *ι* στὴν προπαραλήγουσα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ἀναγνώρισε τὸ εἶδος καὶ τὸ βαθμὸ τοῦ κάθε ἐπιρρήματος τοῦ κεμένου. Σχημάτισε τὰ παραθετικά τοῦ καθενὸς (περιφραστικὰ καὶ μονολεχτικά).

Γύμνασμα. Γράψε 4 φράσεις ποῦ ἡ καθεμία νὰ ἔχῃ τὸ λιγότερο ἓνα ἐπίρρημα ποσοτικὸ, βεβαιωτικὸ, δισταχτικὸ, ἀρνητικὸ.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀνάλυσε γραμματικὰ τίς λέξεις ποῦ ἀνήκουν στὴν πρώτη πρόταση τοῦ κεμένου.

Ἡ ἀλεπού ἐτοιμάστηκε νὰ βγῇ γιὰ ἐπιδρομή. Δὲ θὰ πάη μόνη της. Θὰ τὴν ἀκολουθήσουν τὰ ἑπτὰ ἀλεπουδάκια της. Καὶ θὰ πᾶνε στὸ ἀντικρινὸ βουνό, ὅπου ἔχουν κατασκηνώσει εἴκοσι πέντε γυμνασιόπαιδα κι ἔχουν καὶ τὸ κοτέτσι τους μὲ δέκα κότες καὶ δυὸ κοκόρους.

«Ἐμπρός, παιδιά, ξεκινοῦμε», εἶπε ἡ ἀλεπού κατὰ τὰ μεσάνυχτα. «Καὶ φρόνιμα στὸ δρόμο. Πίσω ἀπὸ τὴν οὐρά μου θὰ περπατᾶτε ὅλα μαζί.»

Περπατοῦσαν μὲ προφύλαξη, μέσα ἀπὸ χαμόκλαδα, κι ἔκαναν μεγάλους γύρους. Οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τοὺς δρόμους τους καὶ ἡ ἀλεπού ἔχει τὸ δικό της.

Τρεῖς κότες κι ἓνας κόκορας ἦταν τὰ θύματα τῆς ἐπιδρομῆς.

—Ἄν εἴχαμε κλείσει γερὰ τὸ κοτέτσι, ἔλεγαν τὰ παιδιά, θὰ γλίτωναν οἱ κότες μας καὶ ὁ καημένος ὁ χωριάτης ὁ κόκοράς μας.

Ξαφνικὰ πρόβαλε ἀπὸ τοὺς θάμνους ὁ ἄλλος κόκορας ποὺ τὸν εἶχαν φέρει μαζί τους ἀπὸ τὴν πόλη.

«Ἐχετε κόκορα» σὰ νὰ ἔλεγε καμαρωτός. «Ὅλος ὁ κόσμος τοῦ φαινόταν δικός του. Σήκωσε ψηλὰ τὸ κεφάλι του κι ἔκαμε ἓνα σιγαλὸ κὸ κὸ κό. Γιὰ τὸν ἑαυτὸ του βέβαια θὰ μιλοῦσε. Ἐνα παιδί θυμήθηκε τὸ «Τραγούδι τοῦ κόκορα καὶ τοῦ γερακιοῦ».

<p>1. Ἐνας κόκορας δλάσπρος
μὲ ψηλὸ λειοῖ
καμαρώνει καὶ φουσκώνει
καὶ λιλιὰ φορεῖ,
καὶ θαρρεῖ πὼς τὸ κοτέτσι
μόλις τὸν χωρεῖ.</p>	<p>3. Τὴ στιγμή πὺν σουλατσάρε
μὲ τὸ βῆμα ἀργό,
«ὄν ξανάειδα, λὲν οἱ κότες,
τέτοιο στρατηγό».
Μὰ κι ὁ ἴδιος συλλογιέται:
Μωρέ, τ' εἶμ' ἐγὼ !»</p>
<p>2. Ἄμα βοῇ κανένα σπόρο
μέσα στὴν αὐλή,
τὸ κεφάλι του σηκώνει
καὶ τὸ διαλαλεῖ,
νὰ τὸ μάθουνε σὲ δύση
καὶ σ' ἀνατολή.</p>	<p>4. Ξάφνου βλέπει ἓνα γεράκι...
Ἄχ! τὴν ὥρα αὐτὴ
τὸ βαρὺ περπάτημά του
ἔχει μπερδευτῇ,
κι ἀστραπὴ μὲς στὸ κοτέτσι
τρέχει νὰ κρυφτῇ.</p>

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *λίλι* παιχνιδάκι για μικρά παιδιά· *πληθ.* *λίλια* στο-
λίδια.—*σουλατσάω* (λ. ξένη) περπατώ, βηματίζω, σεριανίζω.

Περιεχόμενο. Πώς έγινε ή επιδρομή της άλεπους; Ποιά ήταν τα θύματά
της; Τι λέει το τραγούδι που θυμήθηκε κάποιο παιδί;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

*Από τις αντωνυμίες έχουμε μάθει ως τώρα τις *προσωπικές*: *εγώ, εσύ, αυτός* (μαθ. 53 και 54). Στο σημερινό κείμενο υπάρχουν και άλλες αντωνυμίες.

1. **Κτητικές** λέγονται οι αντωνυμίες που φανερώνουν σε ποιόν ανήκει
κάτι, δηλ. φανερώνουν τον κτήτορα: *όλος ο κόσμος του φαινόταν δικός του.*

α) Κτητικές αντωνυμίες είναι οι γενικές των αδύνατων τύπων της προ-
σωπικής αντωνυμίας *μου, σου, του, της· μας, σας, τους (των)*, που ακολουθούν ένα
ουσιαστικό: *πίσω από την ούρα μου, οι κότες μας.*

Αυτές είναι *μονολεχτικές* κτητικές αντωνυμίες.

β) *Όταν θέλουμε να τονίσουμε το νόημα της κτητικής αντωνυμίας ή να
ξεχωρίσουμε καλύτερα τον κτήτορα, μεταχειριζόμαστε τις ίδιες γενικές των αδύ-
νατων τύπων της προσωπικής αντωνυμίας βάζοντας εμπρός το επίθετο *δικός,*
δική, δικό. *Ετσι έχουμε τις *περιφραστικές* κτητικές αντωνυμίες:

Για έναν κτήτορα

α' πρόσ. *δικός μου, δική μου, δικό μου*

β' > *δικός σου, δική σου, δικό σου*

γ' > *δικός του-της, δική του-της, δικό του-της*

Για πολλούς κτήτορες

δικός μας, δική μας, δικό μας

δικός σας, δική σας, δικό σας

δικός τους, δική τους, δικό τους

Το *δικός - ή - ό* κλίνεται όπως το *καλός - ή - ό.*

2. **Ιδιόπαθες** λέγονται οι αντωνυμίες που τις μεταχειριζόμαστε στη θέση
κάποιου ουσιαστικού που το ίδιο ενεργεί και το ίδιο παθαίνει: *ο κόκορας για
τον εαυτό του βέβαια θα μιλούσε* (δηλ. για τον κόκορα).

Οι ιδιόπαθες αντωνυμίες έχουν μόνο γενική και αιτιατική και σχηματί-
ζονται περιφραστικά:

*Ενικός

Πληθυντικός

Γεν. του εαυτού μου (σου, του ή της)

του εαυτού μας (σας, τους ή των)

Αιτ. τον εαυτό μου (σου, του ή της)

τον εαυτό μας (σας, τους ή των)

*Ο πληθυντικός έχει και τους τύπους:

Γεν. των εαυτών μας, σας, τους (των). Αιτ. τους εαυτούς μας, σας, τους (των).

3. ***Οριστικές** λέγονται οι αντωνυμίες που δρίζουν και ξεχωρίζουν κάτι
από άλλα του ίδιου είδους. Τέτοιες είναι:

α) Το επίθετο *ό ίδιος, ή ίδια, το ίδιο* (πάντα με το ἄρθρο).

β) Το επίθετο *μόνος, μόνη, μόνο* με τις γενικές των αδύνατων τύπων της
προσωπικής αντωνυμίας: *μόνος μου, μόνη μου, μόνο μου κτλ.*

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

***Άσκηση.** Ποιές κτητικές, ιδιόπαθες και δριστικές αντωνυμίες υπάρχουν
στο κείμενο; Αναγνώρισε το πρόσωπο, το γένος, τον αριθμό και την πτώση τους.

Γύμνασμα. Γράψε τις παρακάτω φράσεις μετατρέποντες τις αντωνυμίες
σε όλα τα πρόσωπα, τους αριθμούς και τα γένη. (*Όπου είναι ανάγκη θ' αλλά-
ξης και το πρόσωπο και τον αριθμό του ρήματος): *Τό βιβλίο μου είναι καλό.*
*Τό βιβλίο είναι δικό μου. Μιλώ για τον εαυτό μου. *Εργάζομαι μόνος μου. *Εργά-
ζομαι ό ίδιος.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κάμε γραμματική ανάλυση των λέξεων που έχει ή πρώτη πρό-
ταση του κειμένου.

— Φάνη, Κωστάκη! φώναξε ὁ Ἀντρέας. Δὲν ἀκοῦτε; Σήμερα τὸ ἀπόγευμα παντρεύεται ἡ Ἀφρόδω ἢ βλαχοπούλα.

— Τί λές; Ποιὸς σοῦ τὸ εἶπε;

— Ὁ μικρὸς ὁ ἀδερφός της. «Δὲ φυλάς, Λάμπρο, σήμερα τὰ γίδια σας;» τοῦ εἶπα. «Ὁχι», μοῦ λέει· «σήμερα τὰ φυλάει ἄλλος· σήμερα παντρεύομε τὴν Ἀφρόδω μας.»

— Καὶ θὰ πᾶς στὸ γάμο, Ἀντρέα;

— Μόνο ἐγὼ θὰ πάω; Ὅλοι μας θὰ πᾶμε· ὅλοι μας εἴμαστε καλεσμένοι· ὅλα τὰ παιδιά ποὺ μένομε στὴν κατασκήνωση.

Ἔρχονται οἱ συμπεθέροι. Ἔρχονται στ' ἄλογα μὲ τὰ κόκκινα καὶ μὲ τὰ πράσινα κιλίμια. Μπροστὰ εἶναι ὁ παπὰς μὲ τὰ ἄσπρα γένια. Εἶναι καὶ τὸ φλάμπουρο μὲ μῆλο κόκκινο στὴν κορυφή. Ἀκολουθεῖ ὁ κουμπάρος, ὁ γαμπρὸς καὶ οἱ συμπεθέροι· οἱ ἄντρες μὲ τὴν κάτασπρη φουστανέλα· οἱ γυναῖκες. Ξεκίνησαν καὶ τὰ γυμνασιόπαιδα, ποὺ εἶναι καλεσμένα, νὰ πᾶνε στὶς βλάχικες καλύβες.

Μέσα σὲ μιὰ καλύβα οἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια στολίζουν τὴ νύφη. Ὅλη τὴν ὥρα ποὺ τὴ στολίζουν τὰ βιολιά παίζουν λυπητερὸ σκοπὸ. Λές καὶ κλαῖνε τὰ βιολιά. Τὸ ἀπόγευμα ἔγιναν τὰ στεφανώματα.

Τὸ βράδυ ἔστρωσαν τὸ τραπέζι ἔξω ἀπὸ τὶς καλύβες. Ἡ νύφη κάθισε στὸ ἓνα μέρος μὲ τὶς συμπεθέρες μαζί, καὶ στὸ ἄλλο οἱ ἄντρες. Τὰ πρῶτα ξαδέρφια τῆς νύφης καὶ ὁ Λάμπρος φέρνουν τὰ φαγητὰ καὶ κερνοῦν τὸ κρασί. Οἱ καλεσμένοι τρῶνε καὶ πίνουν μὲ ὄρεξη. Σὲ μιὰ στιγμή ὅλοι σωπαίνουν. Ὁ γέρος ὁ παπὰς ψέλνει τὸν ὕμνο τῆς Θεοτόκου. Ὑστερα ἀπὸ τὸ τροπάρι ὁ Γεροθανάσης λέει τὸ πρῶτο τραγούδι ποὺ τελειώνει μὲ τὰ λόγια: «νὰ γινόμεουν κι ἐγὼ νιός, ὅπως ἦμου μιὰ φορά».

Ὑστερα τραγουδοῦν οἱ συμπεθέροι τῆς νύφης:

Πουλάκι κλαίει στὸν ποταμό·
κι ἐγὼ ἔτυχε καὶ διάβηκα
καὶ στάθηκα καὶ τὸ ρωτῶ:

— Τί ἔχεις καὶ κλαῖς, πουλάκι μου;
— Ἐχτὲς ἤμουν στὴ μάνα μου
κι ἀπόψε στὰ πεθερικά.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *κίλιμι* χαλὶ φτιαγμένο στὸν ἀργαλειὸ τοῦ σπιτιοῦ.—*φλάμπουρο* (λ. ξένη) λάβαρο ἀπὸ ὕφασμα κρεμασμένο σὲ κοντάρι, σὰ σημαία.

Περιεχόμενο. Πῶς περιγράφεται στὸ κείμενο ὁ γάμος τῆς Ἀφρόδως;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Μερικὰ ρήματα σὲ ὁρισμένους τύπους παθαίνουν *συναίρεση* (μάθ. 88, σ. 177) καὶ γι' αὐτὸ λέγονται *συναιρεμένα ρήματα*.

1. Στὸ κείμενο βρίσκονται οἱ συναιρεμένοι τύποι *φυλάς, ἀκοῦτε*, πού ἔγιναν ἀπὸ τοὺς τύπους *φυλά(γ)εις, ἀκού(γ)ετε*. Δηλαδή ἔγινε συναίρεση τοῦ θεματικοῦ φωνήεντος μὲ τὸ φωνῆεν τῆς κατάληξης. Τέτοια συναίρεση σ' αὐτὰ τὰ ρήματα γίνεται στὸν ἐνεστώτα τῆς ὁριστικῆς, ὑποταχτικῆς καὶ προσταχτικῆς.

Ἐνεστώτας ὁριστικῆς καὶ ὑποταχτικῆς

Ἐνεστ. προσταχτικῆς

ἀκούω, ἀκοῦς, ἀκούει (ὑποταχτ. ἀκούη)

ἄκουε καὶ ἄκου, ἀκοῦτε

ἀκοῦμε, ἀκοῦτε, ἀκοῦνε (καὶ ἀκοῦν)

κλαίω, κλαῖς, κλαίει (ὑποταχτ. κλαίη)

κλαῖγες - κλαῖτε

κλαίμε, κλαῖτε, κλαῖνε

Ὅπως τὸ *κλαίω* κλίνονται τὰ *καίω* καὶ *φταίω*.

2. Ὅμοια κλίνονται καὶ μερικὰ ρήματα μὲ χαρακτῆρα *γ*, ὅταν τὸν χάσουν καὶ τὸ θέμα τους μείνῃ μὲ τὸ φωνῆεν στὸ τέλος:

λέ(γ)ω, λές, λέει, (ὑποταχτ. *λέη*), *λέμε, λέτε, λένε*. Προσταχτ. *λέγε, λέ(γε)τε*.

Ἔτσι κλίνονται καὶ τὰ *τρώ(γ)ω* καὶ *φυλά(γ)ω*.

3. Συναιρεμένο εἶναι καὶ τὸ *πάω*:

πάω, πᾶς, πάει (ὑποταχτ. *πάη*), *πάμε, πᾶτε, πᾶνε*. Προσταχτ. *πήγαινε - πηγαίνετε*.

Ὅμοια καὶ ὁ στιγμιαίος μέλλοντας τοῦ *τρώγω*:

θᾶ φάω, θᾶ φᾶς, θᾶ φά(γ)η, θᾶ φᾶμε, θᾶ φᾶτε, θᾶ φᾶνε (ἢ *θᾶ φάγουν*).

Ἔτσι κλίνεται καὶ ἡ ὑποταχτικὴ ἀορίστου τοῦ *τρώ(γ)ω*:

φάω, φᾶς, φάη κτλ. Προσταχτ. *φά(γ)ε, φᾶτε*. Ἀπαρέμφατο *φά(γ)ει*.

4. Ἀνάλογα σχηματίζεται καὶ τὸ *θέλω*:

Ὅριστικῇ: *θέλω, θέλεις καὶ θές, θέλει, θέλομε, θέλετε καὶ θέτε, θέλουν καὶ θένε*.

Στὴν ὑποταχτικὴ οἱ ἴδιοι τύποι, ἀλλὰ μὲ καταλήξεις ὑποταχτικῆς στοὺς ἀσυναίρετους τύπους: *θέλῃς, θέλῃ, θέλωμε*.

5. Τὰ *καίω, κλαίω, φταίω* αἰρουν συνήθως ἓνα *γ*, ὅταν ἔπειτ' ἀπὸ τὸ θέμα ἀκολουθεῖ ἓνα *ε*: προσταχτικὴ ἐνεστώτα: *καῖγες, κλαῖγες, παρτατ. ἔκαιγες, ἔφταιγες*, παθητ. ἐνεστώτας: *καίγεται, κλαίγεται*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ποιὰ συναιρεμένα ρήματα βρίσκονται στὸ κείμενο;— Νὰ βρῇς τὸ πρόσωπο, τὸν ἀριθμὸ, τὸ χρόνο καὶ τὴν ἐγκλίση τοῦ καθενός.

Γύμνασμα. Νὰ βρῇς ποιὰ συναιρεμένα ρήματα εἶναι στὶς παρακάτω φράσεις καὶ νὰ κάμῃς γραμματικὴ ἀνάλυση τοῦ καθενός: "*Ἄν θες καλὰ ν' ἀκοῦς, μάθε καλὰ νὰ λές*."—"*Ὅσα σοῦ λένε ἄκου τα κι ὅσα συμφέρει κάνε*."—"*Ποῦ πᾶς, καραβάκι, μὲ τέτοιο καιρό*;"—"*Ὅσοι θέτε νὰ φᾶτε, ἐλάτε καὶ φᾶτε*."

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῇς ὅλες τὶς ἀντωνυμίες πού εἶναι στὸ κείμενο καὶ νὰ κάμῃς γραμματικὴ ἀνάλυση τῆς καθεμιάς.

107. — ΣΤΙΧΟΙ ΑΠΟ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

- 1 'Ακούω τὰ δέντρα πού βογκοῦν καί τις ὀξιές πού τρίζουν.
- 2 Βλέπεις ἐκείνη τῇ φωτιά, μαῦρο καπνὸ πού βγάζει!
- 3 Λάμπουν τὰ χιόνια στὰ βουνά κι ὁ ἥλιος στὰ λαγκάδια.
- 4 Φέτο μᾶς ἦρθε ἡ 'Αραπιά καὶ κόβει καὶ σκλαβώνει.
- 5 Στρώνει γοργὰ τὸ μαῦρο του, γοργὰ καβαλικεύει.
- 6 Οἱ κάμποι θρέφουν ἄλογα καὶ τὰ βουνὰ λεβέντες.
- 7 Χρόνους τῆς γράφουν τὰ προικιά, χρόνους τ' ἀπανωπροίκια.
- 8 Πέφτουν τὰ βόλια σὰ βροχή, κανόνια σὰ χαλάζι.
- 9 'Εκεῖ τῇ βρίσκουν κι ἐπλεκε τ' ὀλόχρυσο γαῖτα.
- 10 Κινᾷ ἡ μηλιά καὶ φύγεται καὶ κιτρινοφυλλιάζει.
- 11 Σοῦ φέγγει τις γλυκὲς αὐγὲς καὶ τὰ καλὰ σου βάζεις.
- 12 'Ο ζωντανὸς ὁ χωρισμὸς παρηγοριὰ δὲν ἔχει.
- 13 'Ο Κίσαβος ρίχνει βροχή κι ὁ 'Ολυμπος τὸ χιόνι.
- 14 Στὸ Δερβενάκι κείτονται στὸ χῶμα ξαπλωμένοι.
- 15 Τοῦ Κίτσου ἡ μάνα κάθεται στὴν ἄκρη στὸ ποτάμι.
- 16 Χρυσὸ θρονὶ νὰ κάθεται, μῆλο χρυσὸ νὰ παίζη.
- 17 Θέλω νὰ πάω στὴ μάνα μου, νὰ πάω στὰ γονικά μου.
- 18 'Ο ἥλιος ἐβασίλευε κι ὁ Δῆμος παραγγέλλει.
- 19 Στέλνει τρακόσιους ἄρχοντες καὶ μητροπολιτάδες.
- 20 Εἶναι μικρὸς γιὰ φαμελιά κι ἀπ' ἄρματα δὲν ξέρει.
- 21 Σέρνω φουσέκια στὴν ποδιά καὶ βόλια στὶς μπαλάσκες.
- 22 'Ὡς τρέμει τὸ καρύφυλλο, νὰ τρέμη τὸ γεφύρι.
- 23 'Η Δέσπω ἀφέντες Λιάπηδες δὲν ἔκαμε, δὲν κάνει.
- 24 'Απὸ τῇ γῇ βγαίνει νερὸ κι ἀπ' τὴν ἐλιά τὸ λάδι.
- 25 Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια.
- 26 Σπέρνουν, θερίζουν τὸν καρπὸ κι ἡ καλαμιὰ ἀπομένει.
- 27 Τὰ περιστέρια κουβαλοῦν, τὰ χελιδόνια χτίζουν.
- 28 Φιλοῦν τις πέτρες καὶ τῇ γῇ κι ἀσπάζονται τὸ χῶμα.
- 29 Σειέται, λυγιέται ἡ λυγερή, γεμίζει ἡ γῆ λουλούδια.
- 30 Κοιμοῦνται στὰ ψηλὰ βουνὰ καὶ στοὺς παχιοὺς τοὺς ἴσκιους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ἀραπιά, κυρίως ἡ Ἀραβία· ἔπειτα ὀνομάστηκε ἔτσι ἡ Ἀφρική καὶ ἰδιαίτερα ἡ Αἴγυπτος· μᾶς ἦρθε ἡ Ἀραπιά, δηλ. ἦρθε ὁ Αἰγυπτιακὸς στρατὸς μὲ τὸν Ἱμπραῖμ πασά στὴν Πελοπόννησο (τὸ 1825).— *κινᾷ ἡ μιλιὰ καὶ ψύγεται ἀρχίζει νὰ μαραίνεται.*

Περιεχόμενο. Ποιοὶ στίχοι σοῦ εἶναι γνωστοί; Ποιὲς λέξεις ἢ ποιὲς φράσεις λέγονται μεταφορικά;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Τὸ *ἐνεστωτικὸ θέμα* (μάθ. 2, σ. 5) τὸ βρίσκομε, ἂν ἀφαιρέσωμε τὴν κατάληξιν ἀπὸ τὸ α' ἐνικὸ πρόσωπο τοῦ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς:

ἀκού-(ω), φιλ-(ῶ), κάθ-(ομαι), λυγ-(ιέμαι), κοιμ-(οῦμαι).

Κατὰ τὸ ἐνεστωτικὸν τοὺς θέμα τὰ ρήματα τῶν δύο συζυγιῶν διαιροῦνται στὶς παρακάτω ἑξι κατηγορίας:

1. Τὸ πρῶτον ρῆμα τοῦ κειμένου *ἀκού-ω* ἔχει χαρακτῆρα τὸ δίψηφο φωνῆεν *ου*. Ὅμοια καὶ τὰ ρήματα *κρού-ω, καί-ω, κλαί-ω*. Τὰ ρήματα *ἐλκύ-ω, ἰδρύ-ω, πλέ-ω*, ἔχουν χαρακτῆρα φωνῆεν. Τέτοια ρήματα λέγονται *φωνηεντόληχτα*.

2. Ἀναζήτησε τοὺς στίχους 2-8 τοῦ κειμένου τὰ ρήματα ποὺ ἔχουν χαρακτῆρα *π, β, φ, μπ*. Τὰ σύμφωνα αὐτὰ λέγονται *χειλικὰ* καὶ τὰ ρήματα ποὺ ἔχουν τέτοιο χαρακτῆρα τὰ λέμε *χειλικόληχτα*. Χειλικόληχτα εἶναι καὶ τὰ ρήματα *σέ -αύω, -εύω, -φτω, -πιω*.

3. Ἀναζήτησε στοὺς στίχους 9-13 τὰ ρήματα ποὺ ἔχουν χαρακτῆρα *κ, γ, χ*. Τὰ σύμφωνα αὐτὰ λέγονται *λαρυγγικά* καὶ τὰ ρήματα ποὺ ἔχουν τέτοιο χαρακτῆρα τὰ λέμε *λαρυγγικόληχτα*.

4. Τὸ σύμφωνα *τ, ντ, θ, δ* λέγονται *δοντικά* καὶ ὅσα ρήματα ἔχουν τέτοιο χαρακτῆρα τὰ λέμε *δοντικόληχτα*. Ἀναζήτησε τέτοια ρήματα στοὺς στίχους 14-16.

Τὰ σύμφωνα *τσ, τς, σ, ξ* λέγονται *διπλοδοντικά* ἢ *συριστικά* καὶ ὅσα ρήματα ἔχουν τέτοιο χαρακτῆρα λέγονται *συριστικόληχτα*. Ποιὸ τέτοιο ρῆμα ὑπάρχει στὸ στίχον 15:

5. Τὰ σύμφωνα *λ, ρ* λέγονται *γλωσσικά* ἢ *ὄγρὰ* καὶ τὰ *μ, ν* λέγονται *ρινικά*. Ὅσα ρήματα ἔχουν χαρακτῆρα *λ, ρ* καὶ *μ, ν* λέγονται *ὄγρόληχτα* καὶ *ρινικόληχτα*. Ἀναζήτησε τέτοια ρήματα στοὺς στίχους 17-26

6. Ποιὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας ὑπάρχουν στοὺς στίχους 27-30;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ἀπὸ δύο ρήματα καθεμιᾶς ἀπὸ τὶς ἑξι κατηγορίας (ἐκτός ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶναι στὸ κείμενο).

Γύμνασμα. Ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ μαθ. 2 ξεχώρισε τὰ ρήματα κατὰ τὸ ἐνεστωτικὸν τοὺς θέμα: 1) φωνηεντόληχτα, 2) χειλικόληχτα, 3) λαρυγγικόληχτα 4) δοντικόληχτα καὶ συριστικόληχτα, 5) ὄγρόληχτα καὶ ρινικόληχτα, 6) ρήματα β' συζυγίας.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Σχημάτισε οἰκογένειες λέξεων ἀπὸ τὶς παρακάτω ἀπλὲς λέξεις: *καπνός, βουνό, λάμπω, νερό, λάδι*.

108. — ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

- 1 "Αναβε τὸ λυχνάρι σου, προτοῦ νὰ σέ ἔβρῃ ἡ νύχτα.
- 2 Ράβε, ξήλωνε, δουλειὰ νὰ μὴ σοῦ λείπη.
- 3 Γυρεύει μὲ τὸ βελόνι ν' ἀνοίξῃ πηγάδι.
- 4 "Όταν λείπη ἡ γάτα, χορεύουν τὰ ποντίκια.
- 5 Μὲ τὸ νοῦ πλουταίνει ἡ κόρη, μὲ τὸν ὕπνο ἡ ἀκαμάτρα.
- 6 Τοῦ Σταυροῦ κι ἀρμένιζε, τοῦ Σταυροῦ καὶ δένε.
- 7 Τὰ ἔχει πᾶνε κι ἔρχονται, κι ἡ ἀρχοντιά ἀπομένει.
- 8 Φταίει ὁ γάιδαρος καὶ δέρνουν τὸ σαμάρι.
- 9 "Όσα φέρνει ἡ ὥρα δὲν τὰ φέρνει ὁ χρόνος.
- 10 "Αν δώσης τὸ δάχτυλο, σοῦ παίρνουνε καὶ τὸ χέρι.
- 11 "Όποιος βιάζεται σκοντάφτει.
- 12 Φασούλι φασούλι γεμίζει τὸ σακούλι.
- 13 "Όποιος δὲ θέλει νὰ ζυμώσῃ πέντε μέρες κοσκινίζει.
- 14 Στοῦ σκύλου τὸ προσκέφαλο ψωμί δὲν ξημερώνει.
- 15 Σὰ σ' ἀρέσει, μπαρμπα-Λάμπρο, ξαναπέρνα ἀπὸ τὴν "Αντρο.
- 16 Τ'ἀρεσούμενο τ' ἀνθρώπου, τὸ καλύτερο τοῦ κόσμου.
- 17 Ἡ κότα πίνει τὸ νερό, κοιτάει καὶ τὸν οὐρανό.
- 18 Τὸ θές νὰ κάμῃς σήμερο γι' αὔριο μὴν τ' ἀφήνης.
- 19 Ἡ βιάσῃ ψήνει τὸ ψωμί, μὰ δὲν τὸ καλοψήνει.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἀκαμάτρα τεμπέλα, ὀκηρὴ (ἀρσ. ἀκαμάτης).—τὸ θές, (ποιητικὸ) ἀντί: αὐτὸ ποὺ θέλεις.

Περιεχόμενο. Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς κάθε παρουσίας;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Πρόσεξε στὴν ὀρθογραφία τῶν ἐνεστωτικῶν καταλήξεων:

1) -άβω (στ. 1, 2): ἀνάβω - ράβω, σκάβω κ.ἄ. με β.

* Ἀλλά: παύω, ἀναπαύω, ἀπολαύω με αυ.

2) -εύω (στ. 3, 4): γυρεύω, χορεύω - ἀρριστεύω, βραβεύω, κλαδεύω, παιδεύω, πορεύομαι, ἐμπορεύομαι, ὀνειρεύομαι με ευ.

* Ἀλλά: κλέβω, σέβομαι με β.

3) -αίνω (στ. 5): πλουταίνω - βγαίνω, μπαίνω, φαίνομαι κ.ἄ. με αι.

* Ἀλλά: δένω, μένω, πλένω με ε.

4) -έρνω (στ. 8, 9): δέρνω, φέρνω - γδέρνω, γέρνω, σπέρνω κ.ἄ. με ε.

* Ἀλλά: παίρνω με αι.

5) -ιάζω (στ. 11): βιάζω, βιάζομαι - ἀγκαλιάζω, κοπιάζω κ.ἄ. με ια.

* Ἀλλά: ἀδειάζω, χρειάζομαι με εια

μοιάζω, μονοιάζω, νοιάζομαι με οια.

6) -ίζω (στ. 12, 13): γεμίζω, κοσκινίζω - ἀντικρίζω, φτερνίζομαι κ.ἄ. με ι.

* Ἀλλά: μπήζω, πήζω, προήζω με η

ἀναβλύζω, ἀναβρύζω, γογγύζω, δακρύζω, κατακλύζω, κελαρύζω, ὀλολύζω (θρηνηῶ), συγχύζω, σφύζω με υ

δανείζω με ει - ἀθροίζω με οι.

7) -λω (στ. 13): θέλω - ὀφείλω, μέλει μ' ἓνα λ.

* Ἀλλὰ ὅλα τ' ἄλλα ρήματα τῆς α' συζυγίας σὲ -λλω με δύο λ: ἀναβάλλω, ἀναγέλλω, ἀνατελλώ, θάλλω κτλ.

8) -ώνω (στ. 13, 14): ζυμώνω, ξημερώνει - ἀπλώνω, βεβαιώνω κτλ. γράφονται με ω σὲ ὅλους τοὺς χρόνους: ζυμώνω, ζύμωσα, ζυμώθηκα, ζυμωμένος.

9) -σω (στ. 15, 16): ἀρέσω μ' ἓνα σ. "Ὅλα τ' ἄλλα σὲ -σσω με δύο σ: ἀναπτύσσω, ἀπαλάσσω, ἐξελίσσω (ξετυλίγω), ἐξορύσσω (ξεσκάβω).

10) -ίνω (στ. 17): πίνω - δίνω, κλίνω κρίνω (ἔνα ὄνομα, ἔνα ρῆμα) με ι.

-ήνω: ἀφήνω, ψήνω, σβήνω, στήνω με η.

-ύνω: γδύνω, λύνω, ντύνω, ξύνω, φτύνω, χύνω, εὐκολύνω, διευθύνω, μεγαθύνω, ἀμύνομαι κ.ἄ. με υ.

-είνω: κλείνω (τὸ παρὰθυρο, τὴν πόρτα κτλ.), τείνω (τεντώνω) με ει.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ πῆς ποιὲς ἐνεστωτικὲς καταλήξεις ξεχωρίζονται στὸ σημεῖον μάθημα καὶ νὰ φέρῃς ἀπὸ ἓνα παράδειγμα.

Γύμνασμα. Γράψε ὅσα ρήματα μπορεῖς νὰ βρῇς με τὶς ἀκόλουθες ἐνεστωτικὲς καταλήξεις: 1) -άβω, -αύω, 2) -εύω, -έβω, 3) αἶνω, -ένω 4) -έρνω, -αίρνω, 5) -ιάζω, -ειάζω, -οιάζω, 6) -ίζω, -ήζω, -είζω, -οίζω, -ύζω, 7) -λω, -λλω, 8) -ώνω, 9) -σω, -σσω, 10) -ίνω, -ήνω, -ύνω, -είνω.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὶς λέξεις τοῦ κεμένου ποὺ παρουσιάζουν συνίζηση, ἐκθλίψη, ἀφαίρεση, ἀποβολή, συνεκφώνηση (μαθ. 36 καὶ 88).

Ἡ Τροία ἔπεσε. Δέκα χρόνια τὴν προστάτεψαν τὰ τείχη της καὶ τὰ παιδιά της· δέκα χρόνια βάσταξε, περισσότερο δὲν μπόρεσε νὰ βαστάξῃ. Ὁ Ἔκτορας, τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ παλικάρια της, εἶχε σκοτωθῇ, καὶ μολονότι ἔπειτ' ἀπ' αὐτὸν σκοτώθηκε καὶ ὁ πιὸ ἀντρειωμένος ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς, ὁ Ἀχιλλέας, οἱ πο-

λιορκητὲς της κατόρθωσαν νὰ τὴν πάρουν, ἀφοῦ πέρασαν μὲ δόλο ἀπὸ τὶς πύλες της τὸ ξύλινο ἄλογο, τὸν περίφημο δούρειο ἵππο.

Οἱ νικητὲς μάζεψαν πλῆθος λάφυρα κι ἔκαψαν τὴν πόλιν. Ἐτοίμασαν τὰ καράβια τους, γιὰ νὰ γυρίσουν στὴν πατρίδα, καὶ τώρα περιμένουν νὰ φυσήξῃ εὐνοϊκὸς ἄνεμος, γιὰ νὰ σηκώσουν τὶς ἄγκυρες. Στὴν παραλία ἔχουν συγκεντρωμένες πολλές αἰχμαλωτισμένες Τρῳαδίτισσες, ποὺ θὰ τὶς πάρουν μαζὶ τους. Ἀνάμεσά τους εἶναι ἡ Ἑκάβη, ἡ γριὰ χήρα τοῦ Πρίαμου. Ἡ περὶ φανη βασίλισσα, δυστυχησμένη σκλάβα τώρα, θρηνεῖ:

«Τὰ χρόνια τῆς εὐτυχίας πέταξαν. Ἐζήσα μέσα στ' ἀγαθὰ καὶ τώρα ποὺ γέρασα πηγαίνω σκλάβα στὰ ξένα, ἔρημη, χήρα, χωρὶς παιδιά. Τοὺς γιούς μου τοὺς σκότωσαν, τὶς κόρες μου, ὅσες σώθηκαν, τὶς παίρνουν σκλάβες καὶ αὐτές. Τί τραβήξαμε ὡς τώρα καὶ τί θὰ πάθωμε ἀκόμα! Ἡ Μοῖρα μᾶς κέρασε νὰ ρουφήξωμε ὅλο τὸ πικρὸ κρασί τῆς συμφορᾶς. Ἐτσι τὸ θέλησαν οἱ θεοί!

Δία, γιατί μᾶς ἀπαρνήθηκες; Ἐφταιξε ὁ Πάρης, ναί, ποὺ πλάνεσε τὴν ξένη γυναῖκα καὶ τὴν ἔφερε ἀπὸ τὴ Σπάρτη στὴν Τροία· ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῇ ὁλος ὁ λαὸς γιὰ τὸ φταίξιμό του; Σὲ πιστέψαμε γιὰ προστάτη μας, εἶχαμε κρεμάσει ἀπὸ σένα ὅλες τὶς ἐλπίδες μας, σοῦ προσφέρναμε τόσες θυσίες, ἐσὺ ὅμως τὰ ξέχασες ὅλα αὐτὰ καὶ μᾶς παράδωσες στοὺς ἐχθρούς. Ἐκλαψα, ἔκλαψα, τὰ μάτια μου στέγνωνσαν καὶ ἄλλα πιά δάκρυα δὲν ἔχω νὰ χύσω. Μεγάλε θεέ, συχώρεσέ με γιὰ τὰ πικρά μου παράπονα, μὰ ὁ πόνος μου ξεχειλίστηκε. Σὲ λίγο θὰ καλέσῃ ἡ σάλπιγγα τὶς δύστυχες Τρῳαδίτισσες νὰ μῶδν στὰ καράβια. ὦ, νὰ μᾶς εἶχες καλύτερα κάψει κι ἐμᾶς στὴ φωτιά ποὺ ἔκαψε τὴ χώρα μας!»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ἡ μοῖρα μᾶς κέρασε νὰ ρουφήξουμε ὅλο τὸ μικρὸ κρασί τῆς συμφορᾶς· ἐξήγησε τὴν προσωποποίηση καὶ τὴ μεταφορὰ πού ὑπάρχουν σ' αὐτὴ τὴ φράση.

Περιεχόμενο. Ποιὰ ἦταν ἡ Ἑκάβη;— Ποιὰ παράπονα ἔλεγε στὸ Δία;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Μερικὰ ρήματα παρουσιάζουν ἀνωμαλίες στὸ σχηματισμὸ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου. Τέτοια εἶναι ἄρκετὰ στὸ σημερινὸ κείμενο:

Α.— Ρήματα α' συζυγίας.

1. Φωνηεντόληχτα: καίω - ἐκαψα, κλαίω - ἐκλαψα, φταίω - ἔφταιξα, πλέω - ἔπλευσα, πνέω - ἔπνευσα.
2. Χειλικόληχτα: τὸ πέφτω ἔχει ἀόριστο ἔπεσα.
3. Ρινικόληχτα: τὸ δίνω ἔχει ἀόριστο ἔδωσα (παραδίνω - παραδῶσα κτλ.).

Β.— Ρήματα β' συζυγίας.

1. Σὲ -εσα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν ρημάτων: καλῶ, πλανῶ, συγχωρῶ, διαρκῶ, βαρῶ, ἐπαινῶ, μπορῶ, χωρῶ, ἀφαιρῶ, διαιρῶ, ἐξαιρῶ, συναιρῶ κ. ἄ.: βάρεσα, κάλεσα, πλάνεσα, συγχώρεσα κτλ.
 2. Σὲ -ασα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν ρημάτων γελῶ, κρεμῶ, διωγῶ, πεινῶ, χαλῶ, σπῶ, γερνῶ, κερνῶ, περνῶ, ξεχνῶ, κ. ἄ. γέλασα, κρέμασα κτλ.
 3. Σὲ -υσα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν ρημάτων μεθῶ καὶ μυνῶ: μέθυσα, μήνυσα.
 4. Σὲ -αξα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν ρημάτων βαστῶ καὶ πετῶ: βάσταξα, πέταξα.
 5. Σὲ -ηξα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν ρημάτων ρουφῶ, τραβῶ, βογκῶ, ζουλῶ, στραμπουλῶ, κ. ἄ. ρούφηξα, τράβηξα κτλ.
- Τὸ βαστῶ ἔχει σπάνια καὶ ἀόρ. βάστηξα.

Γ.— Μερικὰ ἄλλα ρήματα.

1. Τὸ θέλω καὶ τὸ βόσκω ἔχουν ἀόριστο θέλησα, βόσκησα, σὰ νὰ ἦταν τῆς β' συζυγίας.
2. Τὸ θαρρῶ ἔχει ἀόριστο θάρρεψα κατὰ τὴν α' συζυγία.
3. Τὸ διδάσκω ἔχει ἀόριστο δίδαξα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησ. Ἀναζήτησε τοὺς ἀορίστους πού εἶναι στὸ κείμενο, ἀνάλυσέ τοὺς γραμματικὰ καὶ ξεχώρισε τὴν ἀνωμαλία πού παρουσιάζει ὁ καθένας.

Γύμνασμα. Στὸ παρακάτω κομμάτι νὰ βρῆς ὅλους τοὺς ἐνεργητικούς ἀορίστους πού παρουσιάζουν ἀνωμαλία καὶ νὰ κάμῃς τὴ γραμματικὴ τοὺς ἀνάλυσῃ:

Κάποτε τὰ πουλιὰ θέλησαν νὰ ἐκλέξουν βασιλιά. Ὁ Θεὸς τότε τὰ κάλεσε καὶ εἶπε νὰ γίνῃ βασιλιάς ὁποῖος μωρεῖα νὰ πετάξῃ ψηλότερα. Αὐτὸ στενοχώρησε τὰ πουλιὰ. Μόνο ὁ καλογιάννος γέλασε. «Ἐγὼ θὰ γῶ βασιλιάς, γιὰτὶ ὁ αἰτὸς γέρασε πιά», εἶπε. Ὁ ἀγῶνας ἀρχισε, ἀλλὰ δὲ βάσταξε πολὺ. Γρήγορα ὁ αἰτὸς ξεπέρασε ὅλα τὰ πουλιὰ καὶ ὅταν ἔφτασε ὡς ἐκεῖ πού δὲν μπορούσε νὰ πετάξῃ πιὸ πάνω, φώναξε: «Ποῖο μπορεῖ νὰ πετάξῃ ψηλότερα ἀπὸ μένα;» Ὁ καλογιάννος πού εἶχε κουφήτῃ στὴ ράχη τοῦ αἰτοῦ, ἀνατινάχτηκε λίγο καὶ φώναξε: «Ἐγὼ!» Κι ἔτσι ἔγινε βασιλιάς!

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ ἐπιρρήματα τοῦ παραπάνω κομματιοῦ καὶ νὰ κάμῃς τὴ γραμματικὴ τοὺς ἀνάλυσῃ.

Κάποτε ὁ Ὀδυσσεύς, ὅταν ἦταν πολὺ νέος, ἔφυγε ἀπὸ τὴν πατρίδα του τὴν Ἰθάκην καὶ πῆγε νὰ ἰδῇ τὸν παπποῦ του τὸν Αὐτόλυκο, πατέρα τῆς μητέρας του, ποῦ ἔμενε στὰ μέρη τοῦ Παρνασσοῦ. Ὁ γέρος τὸν εἶδε μὲ μεγάλη χαρὰ καὶ παράγγειλε

στοὺς γιούς του νὰ ἐτοιμάσουν πλούσιο τραπέζι γιὰ τὸν ἐγγονό του καὶ ἀνιψιό τους. Ἐκεῖνοι, σύμφωνα μὲ ὅσα τοὺς εἶπε ὁ πατέρας τους, πῆγαν στὸ λιβάδι, πῆραν ἕνα παχὺ βόδι καὶ τὸ ἔφεραν στὸ σπίτι. Τὸ ἔσφαξαν, τὸ ἔγδαραν, τὸ ἔκοψαν κομμάτια, τὸ λιάνισαν μὲ τέχνη, τὸ πέρασαν στὶς σοῦβλες καὶ τὸ ἔψησαν. Ἐφαγαν ὅλοι καὶ ἤπιαν γερά ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα.

Τὴν ἄλλην μέρα, πρὶν ἀνατελεῖ ὁ ἥλιος, οἱ γιοὶ τοῦ Αὐτόλυκου βῆκαν κυνὴγί καὶ πῆραν μαζί τους καὶ τὸν Ὀδυσσεύς. Ἀνέβηκαν στὸν Παρνασσὸ καὶ μπῆκαν μέσα στὸ δάσος τὴν ὥρα ποὺ πρόβαλε ὁ ἥλιος. Ἐμπρὸς ἔτρεχαν οἱ σκύλοι ψάχνοντας νὰ βροῦν τ' ἀχνάρια τῶν ἀγριμιῶν καὶ ἀκολουθοῦσαν οἱ κυνηγοί. Σ' ἕνα πυκνὸ, σκοτεινὸ μέρος τοῦ δάσους κεῖτόταν ἕνα μεγάλο ἀγριογούρουνο. Αὐτό, μὲ τὸ θόρυβο ποὺ ἔγινε, πετάχτηκε ὀρθίον καὶ στάθηκε ἀντίκρυ στοὺς κυνηγούς, ὀρθότριχο καὶ μὲ φλόγες στὰ μάτια. Πρῶτος ὤρμησε καταπάνω του ὁ Ὀδυσσεύς προβάλλοντας τὸ μακρὺ του κοντάρι, ἀλλὰ τὸ θηρίον πρόλαβε, τοῦ ἔμπηξε τὸ δόντι του πάνω ἀπὸ τὸ γόνατο καὶ τοῦ ἔσκισε τὴ σάρκα· δὲν τοῦ ἄγγιξε ὅμως τὸ κόκαλο. Ὁ Ὀδυσσεύς, ἄφοβος, ἂν καὶ πληγωμένος, πέτυχε τὸν κάπρο στὸ δεξιὸ τοῦ ὤμο· ἡ σουβλερὴ μύτη τοῦ κονταριοῦ πέρασε καὶ βγήκε ἀπὸ τὴν ἄλλην μεριά· τὸ ἀγρίμι μουγκρίζοντας κυλίστηκε στὸ χῶμα καὶ σὲ λίγῳ πέθανε.

Οἱ γιοὶ τοῦ Αὐτόλυκου ἦρθαν κοντὰ στὸν ἀνιψιό τους, ἔπλυναν τὴν πληγὴ του, ἔβαλαν πάνω της, γιὰ νὰ γλυκάνουν τὸν πόνο, κάτι βότανα ποὺ εἶχαν μαζί τους κι ἔπειτα τὸν ἔφεραν στὸ σπίτι. Ὁ Ὀδυσσεύς ἔμεινε λίγον καιρὸ ἀκόμη στὸ σπίτι τοῦ παπποῦ του, ὥσπου νὰ κλείσῃ καλὰ ἡ πληγὴ. Ἐπειτα παπποὺς καὶ θεῖοι τὸν φόρτωσαν δῶρα καὶ τὸν ἔστειλαν πρὶν στὴν Ἰθάκην.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἀγριογούρουνο· λέγεται καὶ ἀγριόχοιρος (τέτοιες διαφορικαὶς λέξεις πού ἔχουν τὴν ἴδια σημασία λέγονται ταυτόσημες λέξεις ἢ ταύτσημα).—ἀγρίμι ἄγριο ζῶο, θηρίο.—κάπρος ἀρσενικό ἀγριογούρουνο.

Περιεχόμενο. Νὰ περιγράψῃς ὅσα ἔγιναν ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού ἦρθε ὁ Ὀδυσσεύς στὸν παπτοῦ του ὡς τὴν ἡμέρα πού ἔφυγε.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Α.—Ὁ ἐνεργητικός ἀόριστος σὲ πολλὰ ρήματα σχηματίζεται μὲ κατάληξη **-α**, χωρὶς **σ (ψ, ξ)** πρὶν ἀπ' αὐτό: *φεύγω - ἔφυγα, πλένω - ἔπλυνα*.

Ρήματα πού ἔχουν ἐνεργητικό ἀόριστο **χωρὶς σ (ψ, ξ)** εἶναι:

1. Μερικὰ **ἀνώνυμα** πού σχηματίζουν τὸν ἀόριστο ἀπὸ διαφορετικό θέμα: *βλέπω - εἶδα, ἔρχομαι - ἦρθα, λέγω - εἶπα, τρώω - ἔφαγα*.

2. Τὰ *φεύγω - ἔφυγα, βάζω - ἔβαλα, βγάζω - ἔβγαλα, πίνω - ἔπια, παίρνω - πῆρα*.

3. Μερικὰ πού σχηματίζουν τὸν ἀόριστο σὲ **-κα**: *ἀνεβαίνω - ἀνέβηκα, κατεβαίνω - κατέβηκα, διαβαίνω - διάβηκα, βοίσκω - βοῆκα (καὶ σπάνια ἦβρα), μπαίνω - μπῆκα, βγαίνω - βγῆκα*.

4. Τὰ **ὕπερθελα** (χαρ. **λ, ρ**) καὶ μερικὰ **ῥινικόθελα** (χαρ. **μ, ν**). Αὐτὰ ἔχουν ἀοριστικό θέμα ἢ ὁμοιο μὲ τὸ ἐνεστωτικό ἢ κάπως ἀλλαγμένο. Ἀρκετὰ τέτοια εἶναι στὸ κείμενο.

α) Ἔχουν ἀοριστικό θέμα ὁμοιο μὲ τὸ ἐνεστωτικό: *κρίνω - ἔκρινα, γίνομαι - ἔγινα* ἔτσι καὶ *κλίνω - ἔκλινα, εὐκολύνω - εὐκόλυνα* κ. ἄ.

β) Ἔχουν τὸ ἀοριστικό θέμα κάπως ἀλλαγμένο:

<i>προβάλλω - πρόσβαλα</i>	<i>μένω - ἔμεινα</i>	<i>πτεχνάινω - πτεύχα</i>
<i>ἀνατέλλω - ἀνάτειλα</i>	<i>πλένω - ἔπλυνα</i>	<i>πηγαίνω - πῆγα</i>
<i>παραγγέλλω - παραγγείλα</i>	<i>φέρνω - ἔφερα</i>	<i>προλαβαίνω - προόλαβα</i>
<i>στέλλω - ἔστειλα</i>	<i>γδέρνω - ἔγδαγα</i>	<i>πεθαίνω - πέθανα</i>

Β.—1. Τὸ φωνῆεν τοῦ θέματος τοῦ ἐνεργητ. ἀορίστου τῆς ὀριστικῆς ἀλλάζει κάποτε στὴν ὑποταχτική, τὴν προσταχτική καὶ τὸ ἀπαρέμφατο:

παίρνω, ἀορ. ὀριστ. πῆρα, ὑποτ. πάρω, προστα. πάρε, ἀπαρ. πάρει
πηγαίνω, » » πῆγα » πάω » ἄμει, ἀπαρ. πάει

2. Ἄλλα ρήματα σχηματίζουν τὸν ἀόριστο στίς ἄλλες ἐγκλίσεις χωρὶς τὸ φωνῆεν τοῦ θέματος: *μπαίνω - μπῆκα, μπῶ, ἔμπα, μπῆ*· *βοίσκω - βοῆκα, βοῶ, βρέξ, βροῖ*. Ἔτσι καὶ τὰ *βγαίνω, ἀνεβαίνω, κατεβαίνω, διαβαίνω*.

3. Οἱ ἀόριστοι *εἶδα, εἶπα*, σχηματίζονται συνήθως στίς ἄλλες ἐγκλίσεις χωρὶς τὸ ἀρχικό φωνῆεν· ἐπίσης καὶ στὸ ἀπαρέμφατο: *ὅταν δῆς, ἴσως πῆτε, ἔχουν πει*· τὸ *ἔπια* πάντα σχηματίζεται στίς ἄλλες ἐγκλίσεις χωρὶς τὸ ἀρχικό φωνῆεν: *ἂν πιῇτε, πιὲς κτλ.*

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ἀναζήτησε στὸ κείμενο τοὺς ἐνεργ. ἀορίστους πού δὲν ἔχουν **σ (ψ, ξ)** στὸ τέλος τοῦ θέματος. Κάμε τὴ γραμματικὴ τους ἀνάλυση. Ξεχώρισε ποιεὶς διαφορὲς παρουσιάζει τὸ ἀοριστικό θέμα τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικό.

Γύμνασμα. Γράψε τὸν ἐνεργητ. ἀόριστο τῆς ὑποταχτικῆς καὶ προσταχτικῆς τῶν ρημάτων *προβάλλω, μένω, διαβαίνω, προλαβαίνω, πλένω, στέλλω*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παραθετικά (μονολεχτικά καὶ περιφραστικά) πέντε ἐπιθέτων τοῦ κειμένου, στὴν ὀνομαστική τοῦ ἐνικού καὶ στὰ τρία γένη.

Τὸ καμπανάκι τοῦ караβιοῦ χτύπησε νὰ φύγουν οἱ ἐπισκέψεις. Δάκρυσαν μάτια, ἄνοιξαν ἀγκαλιές, κι ἔδωσαν φιλιὰ σταυρωτὰ οἱ ταξιδιώτες κι ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ἔμεναν.

Ὑστερα ὁ καπετάνιος σφύριξε τρεῖς ἀπανωτὲς φορές, οἱ μοῦτσοι σήκωσαν τὴ σκάλα, ση-

κώθηκε ἡ ἄγκυρα καὶ τὸ καράβι ξεκίνησε.

Ὁ καπετάνιος κανόνισε τὴν πορεία καὶ κάθισε νὰ πιῇ τὸν καφέ του.

— Τὸ μελτέμι δυνάμωσε ἀπὸ τὸ πρωί, εἶπε κι ἔκλεισε τὸ στόμα του, σὰ νὰ τὸ κλείδωσε.

Μεμιὰς ἦρθε ἕνας ἀέρας καὶ γιὰ μιὰ στιγμή ἔδειρε τὶς τέντες καὶ τὰ κατάρτια. Ἄσπρισαν κοντὰ μας τὰ πρῶτα κύματα, χτύπησαν τὸ ἀριστερὸ πλευρὸ τοῦ караβιοῦ καὶ ξέφτισαν σὲ ἄφρους, ραντίζοντας μὲ ἄρμύρα τὸ κατὰστρωμα. Δεύτερο, τρίτο κύμα ἔσεισαν τὸ καράβι σύγκορμο καὶ τὸ ἔγειραν στὰ δεξιά. Ὁ λοστρόμος ἔλυσε βιαστικὰ τὴν τέντα, ὁ ἀέρας πῆρε τὸ καπέλο ἑνὸς ἐπιβάτη, τὸ κύλησε κάμποσο κι ὕστερα τὸ ἔστειλε στὴ θάλασσα, ποὺ τὸ ρούφηξε μεμιὰς. Τὰ κύματα τώρα ἔρχονταν καταποδιαστά, τὸ καράβι μέθυσσε, ξεχείλισε τὸ κατὰστρωμα νερά, σκόρπισε ὁ κόσμος, κατέβηκε στὰ κλειστὰ τοῦ караβιοῦ κι ἔμειναν μόνο δυὸ τρεῖς ποὺ ἀψήφησαν τὴν κακοθαλασσιά.

Σὲ λίγο ὅλο τὸ ἐπιτελεῖο τοῦ караβιοῦ ἀνέβηκε στὴ γέφυρα. Ὁ καπετάνιος ἔμπηξε τὶς φωνές, ἔδινε διαταγές κι ὁ τιμονιέρης, μούσκεμα στὸν ἰδρώτα, προσπάθησε νὰ δώση στὸ καράβι ἴσια πορεία ἀποφεύγοντας τὸ κύμα στὰ πλευρά.

Δὲν ξέρω κι ἐγὼ πόσο τράβηξε αὐτὸς ὁ ἄγριος χορὸς μὲ τὴ θάλασσα. Σιγὰ σιγὰ ὅμως τὰ κύματα ἔγιναν μικρότερα, ὁ ἀέρας ἀδυνάτισε κι ὅταν ὁ ἥλιος ἔγειρε, τὰ πάντα ἡσύχασαν.

Στὸ βάθος πρόβαλαν τὰ πρῶτα νησιά.

— Γερὴ θάλασσα εἶχαμε, εἶπα στὸν καπετάνιο.

— Μελτεμάκι καλὸ, μοῦ ἀποκρίθηκε. Ποῦ νὰ ἰδῆς τί κατεβάζει τὸ χειμῶνα ὁ Καβοντόρος! Κι ἄρχισε νὰ μοῦ λέη μιὰ χειμωνιάτικη θαλασσινὴ ἱστορία ποὺ θυμῆθηκε.

Ἡ θάλασσα τώρα μᾶς τριγύριζε ἡσυχὴ καὶ τρυφερή.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. μελέμια βορειοιαννατολικοὶ ἄνεμοι ποὺ πνέουν τὸ καλοκαίρι. — ἀπανωτὲς τῇ μία ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀλλεπάλληλες. — μοῦτσος ναυτοπούλου, μαθητευόμενος ναύτης. — λοστρόμος ὁ πρῶτος ἀπὸ τὸ πλήρωμα τοῦ πλοίου. — ἀνιψῶ δὲ λογαριάζω, περιφρονῶ. — Καρβονόρος τὸ νοτιότερο ἀκρωτήριο τῆς Εὐβοίας.

Περιεχόμενο. Διηγῆσου πῶς ξεκίνησε τὸ πλοῖο, πῶς ἄρχισε ἡ τρικυμία, πῶς δυνάμωσε καὶ πῶς σιγὰ σιγὰ ἡσύχασε.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ σημερινὸ κείμενο εἶναι πολλὰ ρήματα στὸν ἐνεργητικὸ ἀόριστο. Πρόσεξε στὴν ὀρθογραφία τους καὶ κυρίως στὸ πῶς γράφεται τὸ φωνῆεν τῆς τελευταίας συλλαβῆς τοῦ θέματος, δηλ. τὸ **θεματικὸ φωνῆεν**.

1. **Στὰ ρήματα α' συζυγίας** τὸ φωνῆεν αὐτὸ κανονικὰ εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ φωνῆεν τοῦ ἐνεστωτικοῦ θέματος (βλ. μάθ. 108).

ἀρχίζω - ἀρχισα, γίνομαι - ἔγινα· δακρύζω - δάκρυσα· ἀφῆνω - ἄφησα· σβῆνω - ἔσβησα· ἀνοίγω - ἀνοίξα· κλείνω - ἔκλεισα· κλειδώνω - κλειδώσα, σηκώνω - σήκωσα.

2. α) **Γράφονται μὲ ν** οἱ ἀόριστοι σὲ -**υνα** τῶν ρημάτων ποὺ τελειώνουν σὲ -αίνω· ὁμορφαίνω - ὁμόρφηνα, βαραίνω - βάρυνα, ἀκριβαίνω - ἀκριβῆνα· ἐπίσης ὁ ἀόριστος ἔπλυνα τοῦ πλύνω.

β) **Γράφονται μὲ η** οἱ ἀόριστοι βρῆκα, βγῆκα, μπῆκα, ἀνέβηκα, κατέβηκα, διάβηκα, πῆρα, αὐξῆσα, βόσκησα κτλ.

γ) **Γράφονται μὲ ει** οἱ ἀόριστοι ἔγειρα, ἔδειρα, ἔσπειρα, ἀνάγειρα, κατάγειρα, ἀνάτειρα, ἔστειρα, ἔμεινα, ἀπόμεινα κτλ.

δ) **Γράφεται μὲ ι** ὁ ἀόρ. κάθισα τοῦ ρήματος κάθομαι.

3. **Τὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας** γράφονται μὲ **η** στὸν ἀόριστο· χτύπησα, χαιρέτησα, ξεκίνησα, κύλησα, ρούφηξα κλπ.

Γράφονται μὲ ν τὸ μένυμα καὶ μῆνυμα.

4. α) **Γράφεται μὲ ω** ὁ ἐνεργητικὸς ἀόριστος τοῦ δίνω καὶ οἱ χρόνοι ποὺ γίνονται ἀπὸ τὸ θέμα του: ἔδωσα, δώσω, δῶσε, δῶσ' μου, ἔχω δώσει, παραδῶσόν' ὅμοια καὶ τὸ παράγωγο δωσίλογος.

β) **Γράφεται μὲ ο** ὁ παθητικὸς ἀόριστος τοῦ δίνω καὶ ὅλα τὰ παράγωγα· δόθηκα, δοθῶ, ἔχει ἐκδοθῆ, παραδοθῆτε, δοσμένος, παραδομένος

ἡ δόση, ὁ ἐκδότης, παραδοτέος, ἀποδοτικός, δοσοληψία.

5. **Μ' ἔνα ἢ μὲ δύο λ**· Τὰ ρήματα μὲ **λλ** στὸ ἐνεστωτικὸ θέμα, ἔχουν στὸ ἀοριστικὸ μόνον ἓνα **λ**: ἀναιέλλω - ἀνάτειλα, προβάλλω - πρόβαλα κτλ. Χρειάζεται προσοχὴ γιὰ νὰ γράψουμε μὲ **λλ** τοὺς χρόνους ποὺ γίνονται ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα καὶ μ' ἓνα **λ** τοὺς χρόνους τοῦ ἀοριστικοῦ θέματος.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ἀναζήτησε στὸ κείμενο τὰ ρήματα ποὺ εἶναι στὸν ἐνεργ. ἀόριστο, κάμε τὴ γραμματικὴ τους ἀνάλυση καὶ δικαιολόγησε τὴν ὀρθογραφία.

Γύμνασμα. Γράψε τὸ α' πρόσωπο τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου στὴν ὀριστικὴ καὶ ὑποτακτικὴ τῶν ρημάτων: ἀθροίζω, ἀναιέλλω, ἀφῆνω, βοηθῶ, γδύνω, γίνομαι, δανεῖζω, δίνω, δροσίζω, κάθομαι, κλείνω, κυλῶ, μεθῶ, μῆνω, σβῆνω, ὑποβάλλω.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε ὅλα τὰ ἐπιρρήματα τοῦ κεμένου, χωριστὰ κατὰ εἶδος.

Ἐνῶ ἓνας ξυλοκόπος ἔκοβε ξύλα κοντά σ' ἓναν ποταμό, τὸ τσεκούρι τοῦ ξέφυγε ἀπὸ τὸ χέρι κι ἔπεσε μέσα στὸ νερό. Ἡ κοίτη του ἦταν βαθιά, τὸ ρέμα ὀρμητικό, καὶ ὁ δύστυχος ὁ ἄνθρωπος ἦταν ἀδύνατο νὰ πιάσῃ τὸ ἐργαλεῖο. Κάθισε στὴν ὄχθη ἀπελπισμένος.

— Τί θὰ κάμω τώρα; ἔλεγε· πῶς θὰ δουλεύω χωρὶς τσε-

κούρι; αὐτὸ ἦταν ἡ ζωὴ μου· καὶ εἶχα δώσει τόσα χρήματα γιὰ νὰ τὸ ἀγοράσω!

Ὁ θεὸς ὁ Ἑρμῆς ἄκουσε τοὺς θρήγους τοῦ φτωχοῦ ἀνθρώπου, τὸν λυπήθηκε, τὸν πλησίασε, βούτηξε ἔπειτα στὸν ποταμὸ καὶ ἀνέβασε ἓνα χρυσὸ τσεκούρι.

— Τοῦτο εἶναι τὸ τσεκούρι σου;

— Ὁχι, εἶπε ἐκεῖνος· τὸ δικό μου δὲν ἦταν τέτοιο· ἦταν ἓνα ἀπλὸ σιδερένιο τσεκούρι.

Ξαναβούτηξε ὁ θεὸς στὸ νερὸ κι ἔφερε πάνω ἓνα τσεκούρι ἀσημένιο.

— Οὔτε αὐτὸ εἶναι τὸ δικό μου.

Ὁ Ἑρμῆς ξανακατέβηκε γιὰ τρίτη φορὰ στὸ βυθὸ κι ἔφερε ἐκεῖνο ποὺ εἶχε πέσει.

— Ναί, αὐτὸ εἶναι ποὺ ἔχασα, εἶπε ὁ ἄνθρωπος.

Ὁ Ἑρμῆς εὐχαριστήθηκε γιὰ τὴν τιμιότητά του καὶ τοῦ ἔδωσε καὶ τὰ ἑλπίδια.

Ἐνας ἄλλος ξυλοκόπος, ποὺ ἄκουσε γι' αὐτὸ τὸ περιστατικό, πῆγε στὴν ἀκροποταμιὰ καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς θὰ πετύχαινε κι αὐτὸς τὰ ἴδια ἄφησε ξεπότηδες τὸ τσεκούρι του νὰ πέσῃ στὸ ρέμα κι ἔπειτα κάθισε στὴν ὄχθη κι ἐκλαιγε. Παρουσιάστηκε καὶ σ' αὐτὸν ὁ Ἑρμῆς καί, ἀφοῦ ἔμαθε γιὰ ποιά αἰτία θρηνοῦσε, κατέβηκε ὅπως τὴν ἄλλη φορὰ, ἔβγαλε ἓνα χρυσὸ τσεκούρι καὶ τὸν ρώτησε ἂν ἦταν αὐτὸ ποὺ τοῦ ἔπεσε.

— Ναί, αὐτὸ εἶναι, φώναξε ἐκεῖνος μὲ χαρὰ.

Ὁ θεὸς θύμωσε γιὰ τὴν ἀδιαντροπιά του καὶ ὄχι μόνο κράτησε τὸ χρυσό, παρὰ δὲν τοῦ ἔδωσε πίσω οὔτε καὶ τὸ δικό του.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *κοιτῇ* ἡ κοιλότητα τοῦ ἐδάφους ὅπου ῥέει ὁ ποταμός ἢ τὸ ρυάκι.

Περιεχόμενο. Διηγῆσον τί ἔγινε μὲ τὸν πρῶτον ξυλοκόπο καὶ τί μὲ τὸ δεῦτερο.—Ποιὸ δίδαγμα βγαίνει ἀπὸ τὸ μῦθος;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἀπὸ τῶν ἀντωνυμιῶν ἔχομε μάθει ὥς τώρα τὶς προσωπικὰς (μαθ. 53, 54), τὶς κτητικὰς, τὶς ἰδιόπαθες καὶ τὶς ὀριστικὰς (μάθ. 105). Στὸ σημερινὸν κείμενον ἔχομε δύο ἄλλα εἶδη.

1. Ἑρωτηματικὴς ἀντωνυμίας λέγονται ἐκεῖνες πού τὶς μεταχειριζόμεσθε ὅταν ῥωτοῦμε. Τέτοιες εἶναι οἱ ἀκόλουθες τρεῖς:

α) τὸ *τί*; *τί* θὰ κάμω τώρα; *τί* διαγωγή ἔδειξες; *τί* ἄνθρωπος ἦταν;

β) τὸ *ποιός*; *ποιά*; *ποῖό*; πού κλίνεται ὅπως τὸ ἐπίθετον *καλός*; *ποιός* βοήθησε τὸν τίμιο ξυλοκόπο; γὰρ *ποιὰ* αἰτία θρηνοῦσε; *ποῖο* ἦταν τὸ *τασκούρι* του;

Γιὰ τὴ γενικήν τοῦ *ποιός* χρησιμεύει κάποτε καὶ ἡ γενική *τίνος* γιὰ τὸν ἐνικό καὶ (σπανιότερα) *τίνων* γιὰ τὸν πληθυντικό: *τίνος* εἶναι τὸ *τασκούρι*; *τίνων* εἶναι αὐτὸ τὸ *παιδί*;

γ) τὸ *πόσος*; *πόση*; *πόσο*; πού κλίνεται ὅπως τὸ ἐπίθετον *μαῦρος*: *πόσος* καιρὸς πέρασε; *πόση* ὥρα περῖμενε; *πόσα* χρήματα ἔδωσες;

2. Δειχτικὴς ἀντωνυμίας λέγονται ἐκεῖνες πού τὶς μεταχειριζόμεσθε ὅταν δείχνωμε καὶ εἶναι οἱ ἀκόλουθες πέντε:

α) *αὐτός*, *αὕτη*, *αὐτό* Τὴ μεταχειριζόμεσθε ὅταν δείχνωμε κάτι πού εἶναι κοντὰ ἢ πού τὸ ἀναφέραμε λίγο πρὶν: *αὐτό* εἶναι τὸ *δικό* μου, *αὐτὰ* εἶπε.

β) *τοῦτος*, *τούτη*, *τοῦτο*. Τὴ μεταχειριζόμεσθε γιὰ νὰ δείχνωμε κάτι ἀπὸ πολὺ κοντὰ: *τοῦτο* εἶναι τὸ *τασκούρι* μου.

γ) *ἐκεῖνος*, *ἐκεῖνη*, *ἐκεῖνο*. Τὴ μεταχειριζόμεσθε γιὰ νὰ δείχνωμε κάτι πού εἶναι μακριὰ ἢ πού τὸ ἀναφέραμε πρὶν ἀπὸ κάποιο ἄλλο: *ἐκεῖνος* *ἐκεῖ* πέρα εἶναι *τίμιος*, *εἶπε* *ἐκεῖνος*.

δ) *τέτοιος*, *τέτοια*, *τέτοιο*. Τὴ μεταχειριζόμεσθε γιὰ νὰ δείχνωμε τὴν ποιότητα τοῦ οὐσιαστικοῦ: *τὸ* *δικό* μου *δὲν* ἦταν *τέτοιο*.

ε) *τόσος*, *τόση*, *τόσο*. Τὴ μεταχειριζόμεσθε γιὰ νὰ δείχνωμε τὴν ποσότητα ἢ τὸ μέγεθος: *εἶχα* δώσει *τόσα* χρήματα, *τόσο* *μεγάλος*, *τόσο* *μικρός*.

Ἡ ἀντωνυμία αὐτὸς κλίνεται ὅπως τὸ ἐπίθετον *καλός*, οἱ ἀντωνυμίες τοῦτος, *ἐκεῖνος*, *τόσος* ὅπως τὸ μαῦρος καὶ ἡ ἀντων. *τέτοιος* ὅπως τὸ *πλούσιος*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἔκφρασις. Ἀναζήτησε στὸ κείμενον τὶς ἐρωτηματικὰς καὶ τὶς δειχτικὰς ἀντωνυμίας. Σὲ ποῖο γένος, ἀριθμὸ καὶ πτώσις εἶναι ἡ καθεμία καὶ τί φανερώνει;

Γύμνασμα. Γράψε ἑξὶ προτάσεις μὲ καθεμία ἀπὸ τῶν ἐρωτηματικῶν ἀντωνυμιῶν *ποιός*, *πόσος* στὰ τρία γένη, στὴν ὀνομαστικήν τοῦ ἐνικοῦ. Γράψε ἔπειτα ἄλλες ἑξὶ προτάσεις πού ν' ἀπαντοῦν μὲ κατάλληλη δειχτική ἀντωνυμία. (Παράδειγμα: *ποιός* πέταξε τὴν πέτρα;—*ἐκεῖνος* ὁ *μικρός* τὴν πέταξε.)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὸ παρακάτω κομμάτι, ἀλλάζοντας τὰ ῥήματα ἀπὸ τὸν ἐνεστώτα στὸν ἀόριστον: Ὁ ἥλιος ἀνατέλλει. Προβάλλει τώρα λαμπρὸς καὶ φωτίζει τὰ πάντα. Τὰ παιδιά ξυπνοῦν χαρούμενα. Πλένουν καλὰ τὸ σῶμα τους καὶ ἔπειτα, ὁμιῶν καθαρὰ καὶ στὴν ψυχὴ, κάνουν τὴν προσεσχὴ τους. Βάζουν τὰ βιβλία στὴ σάκα τους καὶ ἐτοιμάζουν τὰ πράματά τους γιὰ τὸ σχολεῖο. Ὑστερα τρῶνε τὸ πρωινό τους. Ἡ ὥρα ὁμοῦς κυλᾷ καὶ βιαστικά χαίρετοῦν τοὺς γονεῖς τους καὶ φεύγουν. Προλαβαίνουν καὶ φτάνουν στὸ σχολεῖο στὴν ὥρα τους. Μπαίνουν στὴν ἀulή, μιλοῦν, γελοῦν καὶ παίζουν. Μόλις χτυπᾷ τὸ κουνδούνι, ἀνεβαίνουν φρόνιμα καὶ κάθονται στὴ θέσιν τους.

Στὴ βορινὴ παραλία τῆς Μαύρης Θάλασσας, στὴ χερσόνησο ποὺ σήμερα λέγεται Κριμαία, κατοικοῦσε σὲ πολὺ παλιὰ χρόνια ἓνας βάρβαρος καὶ ἀφιλόξενος λαός, οἱ Ταῦροι. Αὐτοὶ λάτρευαν τὴν Ἄρτεμη καὶ τῆς εἶχαν χτισμένο ναὸ κοντὰ στὴν ἀκρογιαλιά. Ὁ τρόπος ὁμῶς μὲ τὸν ὁποῖο τῆς ἔδειχναν τὸ σεβασμὸ τους ἦταν ἄγριος καὶ ἀπάνθρωπος· θυσίαζαν πάνω στὸ βωμὸ τῆς δ-ποιον ξένο ἔπιαναν.

Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ἀπόφευγαν φυσικὰ νὰ πηγαίνουν σὲ χώρα τόσο ἐπικίνδυνη, ἀλλὰ ὅσοι τύχαινε νὰ βρεθοῦν ἐκεῖ, ἢ ἐπειδὴ ἡ τρικυμία τοὺς ἀνάγκαζε νὰ καταφύγουν σὲ κανέναν ὄρμο τῆς ἢ ἐπειδὴ ἄλλη μεγάλη ἀνάγκη τοὺς ἔσπρωχνε νὰ πάνε, ἔκαναν ὅ,τι μπορούσαν, τὸ καθετὶ, γιὰ νὰ μὴ συναντηθοῦν μὲ τοὺς ντόπιους.

Ἰέρεια στὸ ναὸ ἦταν μιὰ Ἑλληνοπούλα, ἡ Ἰφιγένεια, κόρη τοῦ Ἀγαμέμνονα, τοῦ βασιλιᾶ τῶν Μυκηναίων· ἡ ἴδια ἡ θεὰ τὴν εἶχε μεταφέρει ἐκεῖ κάποτε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἔβαλε νὰ ὑπηρετῇ στὸ ἱερό της. Ἐνὰ ἀπὸ τὰ καθήκοντά της ἦταν νὰ προετοιμάζῃ τοὺς ξένους γιὰ θυσία ραντίζοντάς τους μὲ ἁγιασμένο νερό. Ἡ Ἰφιγένεια ἦταν τρυφερὴ καὶ πονετικὴ, καὶ καταλαβαίνει κανέναν τί σπαραγμὸ ἔνιωθε στὴν καρδιά της κάθε φορὰ ποὺ βρισκόταν στὴν ἀνάγκη νὰ κάμῃ αὐτὸ τὸ ἔργο.

Ἡ δύστυχη κοπέλα νοσταλγοῦσε τὴν πατρίδα της, τ' ὄνειρό της ἦταν νὰ γυρίσῃ σ' αὐτήν. Ἀλλὰ πῶς; Νὰ μπορούσε τουλάχιστο νὰ στείλῃ ἓνα γράμμα στὸν ἀδερφό της τὸν Ὀρέστη, ποὺ τὸν εἶχε ἀφήσει μικρὸ παιδάκι, ὅταν ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, νὰ τὸν εἰδοποιήσῃ πῶς ζῇ σ' αὐτὴ τὴ μακρινὴ χώρα καὶ νὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ βρῇ ἓναν τρόπο νὰ τὴν πάρῃ ἀπὸ κεῖ! Τὰ παμπάλαια ἐκεῖνα χρόνια οἱ γυναῖκες δὲν ἤξεραν γράμματα, καὶ οἱ ἄντρες ποὺ ἤξεραν ἦταν κι αὐτοὶ λίγοι. Κάποιος Ἕλληνας, ποὺ οἱ Ταῦροι τὸν εἶχαν πιάσει γιὰ θυσία, δέχτηκε νὰ γράψῃ μερικὰ λόγια ποὺ τοῦ ὑπαγόρεψε ἡ Ἰέρεια, ἐπειδὴ κατάλαβε πῶς αὐτὴ δὲν ἔφταιγε γιὰ τὸ κακὸ ποὺ τὸν περίμενε. Ἡ Ἰφιγένεια φύλαξε τὸ γράμμα, μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς κάποτε θὰ ἔβρισκε τρόπο νὰ τὸ στείλῃ στὸν ἀδερφό της.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *Μαύρη Θάλασσα* ὁ Εὐξείνιος Πόντος (*Ἄσπρη Θάλασσα* τὸ Αἰγαῖο πέλαγος).—*ὄρμος* λιμάνι κατάλληλο γιὰ ν' ἀγκυροβολοῦν τὰ πλοῖα, *καρaboστάσι*.—*σπαραγμός* ξέσκισμα, κομμάτιασμα· ἐδῶ μεταφορικὰ πόνος ψυχικός.

Περιεχόμενο. Τί λαὸς ἦταν οἱ Ταῦροι; Πῶς μποροῦμε νὰ χαρακτηρίσωμε ἓνα λαὸ πού συνήθιζε ἀνθρωποθυσίαι στοὺς θεοὺς του; Γιατί τοὺς ἀπόφευγαν οἱ ἄνθρωποι; Πῶς βρέθηκε ἐκεῖ ἡ Ἱφιγένεια καὶ ποῖος ἦταν ὁ πόθος της;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ σημερινὸ κείμενο διαβάζομε: «στὴ χερσόνησο πού σήμερα λέγεται *Κριμαία*». Ἐδῶ μὲ τὴ λέξη *πού* ἀρχίζει μιὰ πρόταση πού ἀναφέρεται στὴ λέξη *χερσόνησο*, γιὰ νὰ τὴν προσδιορίσῃ. Τέτοιες λέξεις μὲ τὶς ὁποῖες ὁλόκληρη πρόταση *ἀναφέρεται* σὲ μιὰν ἄλλη λέξη λέγονται *ἀναφορικές ἀντωνυμίες*.

Ὑπάρχουν οἱ ἀκόλουθες ἀναφορικές ἀντωνυμίες:

α) Τὸ ἄκλιτο *πού*. Αὐτὸ παίρνει πάντα βαρεῖα ἢ ὀξεῖα καὶ ἀναφέρεται σὲ ὀνόματα κάθε γένους, ἀριθμοὺ καὶ πτώσης: ὁ *ἀνθρώπος* πού *εἶδα*, ἡ *μέρα* πού *πέρασε*, οἱ *φωνές* τῶν *παιδιῶν* πού *παίζουν* στήν *αὐλή*.

β) ὁ *ὅποιος*, ἡ *ὅποια*, τὸ *ὅποιο*. Κλίνεται μαζί μὲ τὸ ἄρθρο κατὰ τὸ ἐπίθετο *ὥρατος*: ὁ *τρόπος* μὲ τὸν *ὅποιο* *τῆς* *ἔδειχναν* τὸ *σεβασμό* *τους*.

γ) *ὅποιος*, *ὅποια*, *ὅποιο*. Κλίνεται χωρὶς ἄρθρο ὅπως τὸ ἐπίθετο *πλούσιος*: *θυοῖαζαν ὅποιον* *ξένο* *ἐπιαναν*.

δ) Τὸ ἄκλιτο *ὅ,τι* πού γράφεται μὲ ὑποδιαστολὴ (μάθ. 34, σ. 69) γιὰ νὰ ξεχωρίζῃ ἀπὸ τὸν εἰδικὸ σύνδεσμο *ὅτι*. Αὐτὸ μόνο του εἶναι οὐδέτερο (ὀνομαστικὴ ἢ αἰτιατικὴ): *ὅ,τι* *ἔγινε* *ἔκαναν* *ὅ,τι* *μποροῦσαν*. Ὅταν ὅμως προσδιορίζῃ ἄλλη λέξη, μπορεῖ νὰ εἶναι κάθε γένους καὶ ἀριθμοῦ (ὀνομαστικῆς ἢ αἰτιατικῆς): *ὅ,τι* *καιρὸς* *εἶναι* *ἐδῶ*, *εἶναι* *κι ἐκεῖ*· *ὅ,τι* *μέρα* *ἔρτης* *θὰ* *μὲ βρῆς*· *ἀγόρῃσα ὅ,τι* *βιβλία* *βοῆκα*.

ε) *ὅσος*, *ὅση*, *ὅσο*. Αὐτὴ ἀναφέρεται σὲ ποσότητες καὶ κλίνεται ὅπως τὸ μαῦρος: *ὅσοι* *τύχαινε* *νὰ βρεθοῦν* *ἐκεῖ*.

Οἱ ἀναφορικές ἀντωνυμίες *ὅποιος* καὶ *ὅσος* συνθέτονται κάποτε καὶ μὲ τὸ ἄκλιτο ἀοριστολογικὸ -*δήποτε* γιὰ β' συνθετικό, ἐνῶ οἱ ἴδιες ἐξακολουθοῦν νὰ κλίνωνται· τὸ *ὅ,τι* συνθέτεται καὶ αὐτό, ἀλλὰ μένει πάντοτε ἄκλιτο: *ὅποιοσδήποτε*, *ὅσοσδήποτε*, *ὅποιοιδήποτε*, *ὅσωνδήποτε*, *οἱτιδήποτε* (χωρὶς ὑποδιαστολή).

2. Πολλὲς προτάσεις πού ἀναφέρονται σὲ ἄλλη λέξη ἀρχίζουν ὄχι μὲ ἀναφορικές ἀντωνυμίες παρὰ μὲ *ἀναφορικά ἐπιρρήματα*.

Ἀναφορικά ἐπιρρήματα εἶναι: α) *το* *π* *ι* *κ* *ἀ* πού (*ἐκεῖ* *πού*), *ὅπου*, *ὅπουνηδήποτε*, β) *χ* *ρ* *ο* *ν* *ι* *κ* *ἀ* πού (*τότε* *πού*), *ὅπου*, *ὅποτεδήποτε*, γ) *τ* *ρ* *ο* *π* *ι* *κ* *ἀ* ὅπως, *καθώς*, *ὅπωςδήποτε*, δ) *π* *ο* *σ* *ο* *τ* *ι* *κ* *ἀ* *ὅσο*, *ὅσοδήποτε*.

3. Οἱ προτάσεις πού ἀρχίζουν μὲ ἀναφορικές λέξεις (ἀντωνυμίες ἢ ἐπιρρήματα) λέγονται *ἀναφορικές προτάσεις*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ὅλες τὶς ἀναφορικές προτάσεις τοῦ κειμένου. Μὲ ποιά ἀναφορικὴ λέξη (ἀντωνυμία ἢ ἐπίρρημα) ἀρχίζει ἡ καθεμία;

Γύμνασμα. Κλίνε στὰ τρία γένη τὶς ἀντωνυμίες ὁ *ὅποιος*, *ὅποιοσδήποτε*, *ὅσοσδήποτε*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε τὶς λέξεις τῆς πρώτης περιόδου τοῦ κειμένου.

Πέρασε κάμποσος καιρός. Μπροστά στην Ιέρεια της "Αρτεμης, στη χώρα των Ταύρων, στέκονται δυο νέοι Έλληνες. Τους έπιασαν στην άκρογιαλιά, και ο βασιλιάς τους έστειλε στην Ιέρεια με την έντολή να τους έτοιμάση για την καθιερωμένη θυσία. Ο Ένας είναι ο 'Ορέστης. Πώς βρέθηκε στη μακρινή και άφιλόξενη αυτή χώρα; Τόν είχε προστάξει ο 'Απόλλωνας να πάη εκεί να πάρη μέσα από το ναό το ξόανο, ένα παμπάλαιο ξύλινο

άγαλμα της θεάς, πού είχε πέσει, όπως πίστευαν, από τον ουρανό, και να το φέρη στην 'Αθήνα. Ο άλλος είναι ο Πυλάδης, ξάδερφός του και άφοσιωμένος φίλος του, πού από αγάπη τόν συνόδεψε στη δύσκολη άποστολή του.

Η 'Ιφιγένεια έτοιμάζεται να βοηθήση στη θυσία του αγνημένου της άδερφου κι ενός στενοῦ συγγενή της, χωρίς να ξέρη τίποτε. Πώς να τὸ μαντέψη; Δοκίμασε να τούς ανακρίνη, μὰ ὁ 'Ορέστης δὲ θέλησε να φανερώση οὔτε τ' ὄνομά του οὔτε ἀπὸ ποιά οἰκογένεια εἶναι· εἶπε μόνο πὼς ἦταν ἀπὸ τὴ Μυκῆνα.

— Κάτι μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ, τοῦ εἶπε ἡ 'Ιφιγένεια. Δὲν μπορῶ νὰ σὰς σώσω καὶ τοὺς δυό, τὸν ἕναν ὅμως μπορῶ· θὰ πείσω τὸ βασιλιά νὰ τὸν ἀφήσῃ. Ἀλλὰ θὰ κάμωμε μιὰ συμφωνία· σὲ αὐτὸν πού θὰ τὸν ἀφήσωμε ἐλεύθερο θὰ δώσω ἕνα γράμμα, νὰ τὸ πάη στὴ Μυκῆνα σὲ κάποιο δικό μου πρόσωπο· ἔτσι καὶ αὐτὸς θὰ γλιτώσῃ καὶ σ' ἐμένα θὰ κάμῃ καλὸ.

— Σύμφωνοι, λέει ὁ 'Ορέστης· θὰ πάη ὁ φίλος μου· ἦρθε γιὰ χάρη μου καὶ δὲν εἶναι σωστὸ νὰ σωθῶ ἐγώ, κι ἐκεῖνος νὰ χαθῇ.

— Νὰ ὀρκιστῇ πὼς θὰ κάμῃ τὴν παραγγελία μου.

— 'Ορκίζομαι, λέει ὁ Πυλάδης· ἂν ὅμως τὸ πλοῖο πού θὰ πηγαῖν νὰ ἀναγῇ καὶ τὸ γράμμα χαθῇ ἀλλὰ ἐγὼ σωθῶ, νὰ εἶμαι ἐλεύθερος ἀπὸ τὸν ὄρκο.

— Θὰ σοῦ πῶ ὅ,τι γράφει τὸ γράμμα, ὥστε, ἂν αὐτὸ χαθῇ, νὰ πῆς προφορικὰ ἐκεῖνο πού θέλω. Νὰ βρῇς τὸν 'Ορέστη, τὸ γιὸ τοῦ Ἀγαμέμνονα. Εἶμαι ἡ ἀδερφή του ἡ 'Ιφιγένεια, πού τὴ νομίζουν πεθαμένη. Ζῶ, πὲς του, καὶ τὸν παρακαλῶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ μὲ πάρῃ ἀπὸ δῶ νὰ μὲ πάη στὴν πατρίδα.

"Ετσι ἔγινε ἡ ἀναγνώριση.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. καθιερωμένος ὀρισμένος, κανονισμένος.

Περιεχόμενο. Πῶς βρέθηκαν ὁ Ὀρέστης καὶ ὁ Πυλάδης στὴ χώρα τῶν Ταύρων; Πῶς ἐγινε ἡ ἀναγνώριση τῆς Ἰφιγένειας;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὶς φράσεις «νὰ τὸ πᾶν σὲ κάποιο δικό μου πρόσωπο», «κἀτί μου ἦρθε στὸ νοῦ» οἱ λέξεις *κάποιο*, *κἀτί* εἶναι ἄντωνυμίες ποὺ λέγονται *ἀόριστοι* γιὰ ἓνα πρόσωπο ἢ πράγμα, χωρὶς νὰ τ' ὀνομάζουν. Αὐτὲς λέγονται *ἀόριστοι ἄντωνυμίες*. Οἱ ἀόριστοι ἄντωνυμίες εἶναι *κλιτὲς* καὶ *ἄκλιτὲς*.

Α. Κλιτὲς: α) *ἐνας*, *μιά* (*μία*), *ἐνα*, β) *κανένας* (*κανείς*), *καμιὰ* (*καμία*), *κανένα*, γ) *καθένας* (*καθεὶς*), *καθεμιά* (*καθεμία*), *καθένα*. Αὐτὲς κλίνονται μόνο στὸν ἐνικό ὅπως τὸ ἀόριστο ἄρθρο *ἐνας*, *μιά* (*μία*), *ἐνα* (σ. 81). Ἀναζήτησε στὸ σημερινὸ κείμενο καὶ στὸ προηγούμενο τέτοιες ἄντωνυμίες.

δ) *μερικοί*, *μερικές*, *μερικά*. Αὐτὴ κλίνεται ὅπως τὸ *καλοὶ* μόνο στὸν πληθυντικὸ χωρὶς ἄρθρο καὶ συνοδεύει συχνὰ ὀνόματα: *μερικοὶ ἄνθρωποι*, *μερικές ὥρες*, *μερικά λόγια* (μάθ. 113).

ε) *κάποιος*, *-α*, *-ο*, ποὺ κλίνεται ὅπως τὸ *πλούσιος*: *κάποιος Ἕλληνας* (μάθ. 113), *κάποιο δικό μου πρόσωπο*.

ζ) *κάμποσος*, *-η*, *-ο* καὶ *η* *ἄλλος*, *-η*, *-ο*. Αὐτὲς κλίνονται ὅπως τὸ *μαῦρος*: *πέρασε κάμποσος καιρός*, *ὁ ἄλλος εἶναι ὁ Πυλάδης*.

Β. Ἀκλιτὲς: α) *κἀτί*, *κατιτί*, *καθετί*, *τίποτε* (ἢ *τίποτα*). Αὐτὲς, μόνες τους, εἶναι οὐδέτερα ἐνικοῦ (ὀνομαστικὴ ἢ αἰτιατικὴ): *κἀτί μου ἦρθε στὸ νοῦ*, *ἄκουσα κατιτί*, *ἔκαναν καθετί* (μάθ. 113), *χωρὶς νὰ ἐξῆρ τίποτε*.

Τὸ *κἀτί* καὶ τὸ *τίποτε* συντάσσονται καὶ μὲ ὀνόματα τῶν τριῶν γενῶν στὸν πληθυντικὸ: *πάνηκαν κἀτί ἄνθρωποι*, *ἄκουσα τίς φωνὲς κἀτί παιδιῶν*, *ἐμαθες τίποτε νέα*;

β) *κάθε* μὲ ἄρθρο καὶ χωρὶς ἄρθρο. Αὐτὸ δὲ λέγεται μόνο του, παρὰ συνοδεύει ὀνόματα καὶ τῶν τριῶν γενῶν στὸν ἐνικό: (ὁ) *κάθε ἄνθρωπος*, (ἡ) *κάθε χώρα*, (τοῦ) *κάθε παιδιοῦ*, *κάθε φορὰ*.

γ) ὁ *δεῖνα(ς)* καὶ ὁ *τάδε(ς)*, πάντοτε μὲ ἄρθρο. Αὐτὲς λέγονται στὸν ἐνικό καὶ γιὰ τὰ τρία γένη χωρὶς νὰ κλίνονται: *ἦρθε ὁ τάδε καὶ βρῆκε τὸ δεῖνα* στὸ τάδε μέρος. Τίς λέμε, ὅταν δὲ θέλωμε νὰ ὀνομάσωμε τὰ πρόσωπα ἢ τὰ πράγματα.

2. Σὲ κάθε ἐρώτηση ποὺ κάνομε μὲ μιὰ ἐρωτηματικὴ ἄντωνυμία μπορεῖ νὰ δοθῇ ἀπάντηση μὲ ὀρισμένες κάθε φορὰ ἄντωνυμίες ἀόριστες, δειχτικὲς ἢ ἀναφορικὲς. Ἔτσι στὴν ἐρώτηση *ποιὸς ἦρθε*; *μποροῦμε ν' ἀπαντήσωμε μὲ ἀόριστη ἄντωνυμία*: *ἦρθε κάποιος*· μὲ *δειχτικὴ*: *αὐτὸς ἦρθε*· ἢ μὲ *ἀναφορικὴ*: *ἦρθε ὁποῖος ἤθελε*.

Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀόριστοι ἄντωνυμίες, οἱ ἐρωτηματικὲς, οἱ ἀόριστες, οἱ δειχτικὲς καὶ οἱ ἀναφορικὲς, ἔχουν μεταξὺ τους *κάποια σχέση*. Γι' αὐτὸ λέγονται *συσχετικὲς ἄντωνυμίες*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ἀναζήτησε στὸ σημερινὸ καὶ στὸ προηγούμενο κείμενο ὅλες τίς ἀόριστες ἄντωνυμίες. Ποιὲς ἀπ' αὐτὲς εἶναι *κλιτὲς*, ποιὲς *ἄκλιτες* καὶ τί θέση ἔχουν στὴν πρόταση;

Γύμνασμα. Κλίνει τὴν ἄντωνυμία *καθένας* στὰ τρία γένη.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνει τὰ κύρια ὀνόματα τοῦ κειμένου στὸν ἀριθμὸ ποὺ εἶναι.

Ξετρελαμένη από τη χαρά της ἡ Ἰφιγένεια, κρατοῦσε ἀγκαλιασμένο τὸν ἀδερφό της, πού τόσο ἀνέλπιστα βρέθηκε κοντά της. Συγκινημένος καὶ ὁ Ὀρέστης, στεκόταν ἀμίλητος, μὲ δακρυσμένα μάτια. Ὁ Πυλάδης ὁμῶς τοὺς θύμιζε πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ παραδοθοῦν στὴν εὐχαρίστηση τῆς στιγμῆς αὐτῆς, ὅσο ὠραία καὶ ἂν ἦταν, παρὰ νὰ σκεφτοῦν μὲ τί τρόπο θὰ γλίτωναν ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τώρα πού ἀναγνωρίστηκαν.

Ἡ Ἰφιγένεια ἤξερε πὼς ἦταν ἀδύνατο νὰ καταφέρῃ τὸ βασιλιά νὰ τοὺς ἀφήσῃ καὶ τοὺς τρεῖς νὰ φύγουν καὶ μάλιστα νὰ πάρουν μαζί τους καὶ τὸ ἄ-

γαλμα τῆς θεᾶς· ἦταν ἀνάγκη νὰ τὸν ξεγελάσῃ· καὶ ἀφοῦ συλλογίστηκε κάμποσο, κατὰστρωσε μέσα στὸ νοῦ της ἓνα σχέδιο καὶ τὸ ἀνακοίνωσε στὸν ἀδερφό της καὶ στὸν ξάδερφό της.

— Θὰ πῶ στὸ βασιλιά, τοὺς λέει, πὼς μόλις μῆκατε μέσα στὸ ναό, ἔγινε ἓνα θάμα· πὼς τὸ ἀγαλματάκι τῆς θεᾶς στράφηκε ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά καὶ πὼς ἀνακρίνοντάς σας ἀνακάλυψα πὼς εἰστε φονιάδες. Καὶ θὰ ἐξακολουθήσω νὰ τοῦ λέω: «Γι' αὐτὸ ἡ θεὰ δὲ θέλησε νὰ τοὺς ἀντικρίσῃ, ἐπειδὴ εἶναι μολυσμένοι ἀπὸ αἷμα» καὶ δὲν εἶναι σωστὸ νὰ σφαχτοῦν οἱ ξένοι, νὰ προσφερθοῦν θυσία στὴ θεά, πρὶν πλυθοῦν, πρὶν καθαριστοῦν ἀπὸ τὸ μόλυσμα καὶ ἐξαγνιστοῦν.» Κι ἐπειδὴ τάχα καὶ τὸ ἄγαλμα μολύνθηκε ἀπὸ τὴν παρουσία σας, θὰ προσθέσω πὼς κι ἐκεῖνο χρειάζεται νὰ πλυθῇ καὶ νὰ ἐξαγνιστῇ. Μοῦ εἶπες πρωτότερα, Ὀρέστη, πὼς τὸ καράβι πού σᾶς ἔφερε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὸ ἔχετε ἀραγμένο ἀρκετὰ μακριὰ ἀπὸ δῶ, καλὰ κρυμμένο σ' ἓνα ἐρημικὸ σημεῖο τῆς ἀκρογιαλιᾶς· ἔτσι δὲν εἶναι;

— Ναί.

— Καὶ πὼς οἱ ναῦτες σᾶς περιμένουν ἐκεῖ, ἔτοιμοι γιὰ τὸ ξεκίνημα;

— Ναί, βέβαια.

— Λοιπὸν! Θὰ πῶ στὸ βασιλιά πὼς μόνο στὴ θάλασσα ξεπλένονται καλὰ τὰ μολύσματα καὶ οἱ ἁμαρτίες καὶ θὰ τὸν πείσω νὰ μὲ ἀφήσῃ νὰ σᾶς πάω, δεμένους βέβαια, στὴν ἀκρογιαλιά, γιὰ νὰ κάμω σὰν ἱέρεια τὸν ἐξαγνισμό τὸ δικό σας καὶ νὰ καθάρίσω καὶ τὸ ἄγαλμα, μακριὰ ἀπὸ τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ὅταν φτάσωμε κοντὰ στὸ καράβι σας, τότε πιά ἐσεῖς οἱ δυὸ θὰ φροντίσετε γιὰ τὴ φυγή.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. παραδίνομαι στην ευχαρίστηση της στιγμής αφήνω να γεμίσει ή ψυχή μου από την ευχαρίστηση που αισθάνομαι αυτήν τη στιγμή και ξεχνώ όλα τ' άλλα.—*ανακαινώνω* λέω και σε άλλους κάτι που μόνο εγώ ή μόνο λίγοι το ξέρουμε.—*μολυσμένοι* από το αίμα· έννοει ήθικo μόλυσμα.—*εξαγνίζω* κάνω άγνο, ήθικα καθαρό.

Περιεχόμενο. Χώρισε το κείμενο σε τέσσερα μέρη σύμφωνα με το νόημα και προσπάτησε να πής περιληπτικά όλο το περιεχόμενο με τέσσερεις μικρές φράσεις.

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Ο ενεργητικός και ο παθητικός αορίστος και η παθητική μετοχή των ρημάτων δένω, συγκινώ, καθαρίζω, κρύβω, ρίχνω, φέρνω είναι: έδεσα, δέθηκα, δεμένος—συγκίνησα, συγκινήθηκα, συγκινημένος—καθάρισα, καθαρίστηκα, καθαρισμένος—έκρυψα, κρύφτηκα, κρυμμένος—έριξα, ρίχτηκα, ριγμένος—έφερα, φέρθηκα, φερόμενος. Όπως βλέπομε, στις καταλήξεις των παραπάνω χρόνων των ρημάτων αυτών υπάρχει κάποια αντιστοιχία· στο -σα του ενεργ. αορίστου αντιστοιχούν το -θηκα ή το -στηκα του παθητικού και το -μένος ή -σμένος της παθ. μετοχής· στο -πα αντιστοιχούν το -φτηκα και το -μένος· στο -ξα, το -χτηκα και το -γμένος· το ρ που έχει το έφερα το έχουν και το φέρθηκα και το φερόμενος.

2. Άραγε αυτή η αντιστοιχία παρουσιάζεται κανονικά στα ρήματα που είναι όπως τα παραπάνω; Για να το εξακριβώσης, γράψε σε τέσσερεις στήλες τον ενεργ. ένεστώτα, τον ενεργ. αορίστο, τον παθ. αορίστο και την παθ. μετοχή (όσο υπάρχουν) των παρακάτω ρημάτων (που βρίσκονται στα κείμενα 61, 62, 115, 116, 117) και κάμε τις παρατηρήσεις σου: ζυμώνω, ψήνω, πλάθω, σπρώχνω, περνάω, καλώ, οδηγώ, οδηγώ, δακρύζω, βάζω, λούζω, διδάσκω, λύνω, σιγήνω, σφίγγω, φράζω, στέλνω, ακούω, ανοίγω, αρμείγω, σκίζω, παίρνω, ανάβω, αρπάζω, κλείνω, αράζω, πείθω, δέχνω, ταράζω.

3. Ιδιαίτερα πρόσεξε πώς σχηματίζουν τους δυο αορίστους και την παθ. μετοχή τα ρινηκόληχτα ρήματα όπως: ανακρίνω, ανάκρινα, ανακρίθηκα, ανακριμένος—πλένω, έπλυνα, πλύθηκα, πλυμένος—μολύνω, μόλυνα, μολύνθηκα, μολυσμένος—ξεδιαιώνω, ξεδιαιύνα, ξεδιαιύθηκα, ξεδιαιυμένος—ξετρελαινώ, ξετρελάθηκα, ξετρελαιμένος—άπολυμαίνω, άπολύμανα, άπολυμάνθηκα, άπολυμασμένος—ύφαινω, ύφανα, ύφάθηκα, ύφασμένος.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Άσκηση. Σχημάτισε τον παθητ. παρακείμενο της όριστικής των ρημάτων που τ' άκους στον παθ. αορίστο της προστακτικής· να τον πής και με τους δυο τρόπους (παράδειγμα: πλύνου—έχω πλυθή, είμαι πλυμένος): κλείου, λύνου, κρύψου, κλειδώσου, μαζέψου, τυλίξου, φυλάξου, αρπάξου, λούσου, χτενίσου, άποτραβήξου, παρηγορήσου, άπολυμάνσου.

Γύμνασμα. α) Γράψε στο γ' πληθ. πρόσωπο τον ενεργ. και τον παθ. αορίστο της όριστικής των ρημάτων: ξεγελώ, μαραίνω, πικραίνω, ύφαινω, γδέχνω, αλέθω, στενοχωρώ (στενοχωρέσα κτλ.). παραχωρώ (παραχώρησα κτλ.), ράβω, σκάβω, φυτεύω, λατρεύω.

β) Γράψε των ίδιων ρημάτων το θηλυκό της παθ. μετοχής προσέχοντας ποῦ θά βάλης δυο μ (βλ. σ. 123).

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Συλλάβισε τις λέξεις της πρώτης περιόδου του κειμένου.

Ὁ βασιλιάς τῶν Ταύρων, ὁ Θόας, δέχτηκε τὴν πρόταση τῆς Ἰέρειας χωρὶς τίποτα νὰ υποψιασθῇ. Σύμφωνα μετ' ἐς ὑποδείξεις τῆς ἔβαλε καὶ διαλάλησαν νὰ μείνουν ὅλοι οἱ πολλοὶ κλεισμένοι στὰ σπῖτια τους, γιὰ νὰ μὴ μολυνθοῦν τὴν ὥρα ποὺ θὰ ὀδηγοῦσαν

τοὺς φονιάδες ξένους ἀπὸ τὸ ναὸ στὴ θάλασσα· ὅρισε καὶ τέσσερεις ἀνθρώπους τοῦ νὰ πᾶνε συνοδοί, ἀπὸ φόβο μήπως στὸ δρόμο οἱ αἰχμάλωτοι λυθοῦν, σκοτώσουν τὴν Ἰέρεια καὶ φύγουν.

Ἔτσι ξεκίνησαν ἀπὸ τὸ ναὸ ὁ Ὁρέστης καὶ ὁ Πυλάδης μετὰ χέρια δεμένα στὴν πλάτη, ἡ Ἰφιγένεια μετὰ τὸ ξύλινο ἀγαλματάκι στὴν ἀγκαλιά της, καὶ οἱ συνοδοί. Λίγο πρὶν φτάσουν στὸ μέρος ποὺ ἦταν ἀραγμένο τὸ πλοῖο, ἡ Ἰφιγένεια εἶπε στοὺς συνοδοὺς πῶς ἔπρεπε νὰ σταθοῦν ἐκεῖ, γιατί τάχα στὴν ἱεροπραξία ποὺ θὰ ἔκανε γιὰ τὸν ἐξαγνισμό δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ εἶναι κανένας μπροστά· ὅταν θὰ τέλειωνε, εἶπε, θὰ τοὺς φώναζε. Οἱ συνοδοί εἶχαν ἐντολὴ ἀπὸ τὸ βασιλεῖα νὰ ὑπακούουνε στὴν Ἰέρεια κι ἔτσι ἔκαμαν ὅπως τοὺς εἶπε.

Πέρασε πολλὴ ὥρα καὶ οἱ συνοδοί δὲν ἄκουαν τὴν Ἰφιγένεια νὰ τοὺς καλῇ. Ἀνησύχησαν καί, μολονότι εἶχαν λάβει ἀντίθετη διαταγή, ἀποφάσισαν νὰ προχωρήσουν καὶ νὰ δοῦν τί τρέχει. Καὶ τί βλέπουν; Ἐνα μεγάλο ἑλληνικὸ καράβι, με σηκωμένη κιόλας τὴν ἄγκυρα, ἔτοιμο νὰ φύγῃ. Μερικοὶ ναῦτες, ὀρθιοὶ στὴν πλώρη, συγκρατοῦσαν τὸ πλοῖο με κοιτάρια, γιὰ νὰ μὴν τὸ διπλωρῶσῃ τὸ κύμα. Ἀπὸ τὴν πρύμνη (ποὺ ἦταν γυρισμένη πρὸς τὸ μέρος τῆς στεριᾶς) ἄλλοι ναῦτες κατέβαζαν στὴ θάλασσα μιὰ σκάλα, γιὰ ν' ἀνεβοῦν ὁ Ὁρέστης, ὁ Πυλάδης καὶ ἡ Ἰφιγένεια, ποὺ ἦταν ἀκόμη ἔξω. Οἱ δύο Ἕλληνες νέοι ἦταν τῶρα λυμένοι.

Οἱ συνοδοί ἔτρεξαν κοντὰ καὶ προσπάθησαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐπιβίβαση. Δὲν ἦταν ὀπλισμένοι· ρίχτηκαν λοιπὸν ἄοπλοι πάνω στὸν Ὁρέστη καὶ τὸν Πυλάδη καὶ τοὺς ἔδιναν γροθιὲς καὶ κλοτσιές. Οἱ δύο νέοι, ἄοπλοι καὶ αὐτοὶ, ἀπάντησαν μετὰ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ ἀνάγκασαν τοὺς Ταύρους ν' ἀπομακρυνθοῦν με μελανιασμένα μάτια καὶ ματωμένα πρόσωπα. Ὁ Ὁρέστης ἀρπάζει τότε τὴν ἀδερφή του, τὴν καθίζει πάνω στὸν ἀριστερό του ὄμο καὶ ὁρμᾷ πρὸς τὴ σκάλα. Σὲ μιὰ στιγμή καὶ χωρὶς καθόλου νὰ βραχῇ, ἡ Ἰφιγένεια βρέθηκε πάνω στὸ καράβι μετὰ τὸ ἀγαλματάκι στὴν ἀγκαλιά της. Ἀμέσως ἔπειτ' ἀπὸ τὰ δὺ ἀδέρφια ἀνέβηκε καὶ ὁ Πυλάδης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἱεροπραξία θρησκευτικὴ τελετή.—ἐξαγνισμός καθαρισμός ἀπὸ ἡθικοῦ μόλυσμα, ἀπὸ μιᾶν ἁμαρτία.

Περιεχόμενο. Πῶς ἐκτελέσθηκε τὸ σχέδιο τῆς Ἱφιγένειας; Πότε καὶ πῶς φανερώθηκε; Τί ἔγινε τότε;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Α. Χρειάζεται κάποια προσοχὴ στὴν *ορθογραφία τῆς παθητικῆς μετοχῆς*. Δηλαδὴ πρέπει νὰ ξέρωμε πὼς ἡ παθητικὴ μετοχὴ γράφεται:

1. *-μένος*, με *δύο* μ, στὰ ρήματα με *χαρακτῆρα* π, β, φ, πτ (βλ. μάθ. 61, σ. 123). Σ' αὐτὰ τὸ φωνῆεν πρὶν ἀπὸ τὸ *-μένος* εἶναι τὸ ἴδιο με τὸ θεματικὸ φωνῆεν (μόνο σὲ μερικά ἀλλάζει τὸ ε σὲ α): *ἐγκαταλειμμένος*, *τριμμένος*, *κρυμμένος* (μάθ. 115), *σκυμμένος* (σιρόφω) *στραμμένος*.

2. *-εμένος*, πάντοτε με *ε* στὴν παραλήγουσα: *δεμένος*, *βασιλεμένος*, *μαγεμένος*, *βαρεμένος*, *πηγεμένος*, *παινεμένος*, *στενοχωρεμένος*.

3. *-υμένος*, με *υ*, ὅταν τὸ θεματικὸ φωνῆεν εἶναι *υ*: *λυμένος*, *ντυμένος*, *χυμένος*, *ιδρυμένος*. Ἐπίσης στὰ ρήματα *πλένω*-*πλυμένος*, *μηνῶ*-*μηνυμένος*, *ἀρτάνω*-*ἀρτυμένος*.

4. *-ημένος*, ὅταν τὸ θεματικὸ φωνῆεν εἶναι *η*: *ἀφημένος*, *στημένος*, *ψημένος*. Ἐπίσης σὲ μερικά ρήματα σὲ *-νω* καὶ *αίνω*: *ἀποθαροημένος*, *ἐπιβαροημένος*, *μαθημένος*, *πετυχημένος*, *ἐγκαταστημένος*· σὲ μερικά ἄλλα τῆς α' συζυγίας: *αἰδημένος*, *διαμαρτυρημένος*· καὶ στὰ περισσότερα τῆς β' συζυγίας: *ἀγαπημένος*, *ἀδικημένος*, *καλλιεργημένος*, *κολλημένος*, *κρατημένος*, *πατημένος*, *πουλημένος*, *τιμημένος*, *τροπτημένος*, *φιλημένος*, *ὠφελιμένος* κ.ἄ.

5. *-ιμένος*, ὅταν ἔχουν θεματικὸ φωνῆεν *ι*: *κλίνω*-*κλιμένος*, *κρίνω*-*κριμένος* (ἀνακρίνω-ἀνακριμένος).

6. *-ισμένος*, στὰ ρήματα σὲ *-ίζω*: *ἀλατισμένος*, *ἀνθισμένος*, *ζαλισμένος*, *μεταχειρισμένος* κτλ. Ἐπίσης στὸ ρήμα *κάθομαι*-*καθισμένος*· καὶ σὲ μερικά τῆς β' συζυγίας: *ἀγροντισμένος*, *ἀρχιντισμένος*, *κυλισμένος*, *τυραντισμένος* κ.ἄ.

7. *-υσμένος* στὰ ρήματα σὲ *-ύζω* καὶ σὲ μερικά σὲ *-νω*, *δακρυσμένος*, *συγχυσμένος*, (κατακλύζω) *κατακλυσμένος*· *ἀπομακρυσμένος*, *μολυσμένος*, *ἐκλεπτυσμένος*.

8. *-ησμένος*, *-εισμένος*, *-οισμένος*, ἀνάλογα με τὸ θεματικὸ φωνῆεν: *πρησμένος*, *σθησμένος*· *κλεισμένος*, *δανεισμένος*· *ἀθροισμένος*.

9. *-γμένος*. Σ' αὐτὲς δὲν ἀλλάζει τὸ θεματικὸ φωνῆεν: *πνιγμένος*, *ριγμένος*, *ἀγγιγμένος*, *τυλιγμένος*· *πηγμένος*· *δειγμένος*· *διωγμένος*.

10. *-ομένος* στὰ ρήματα σὲ *-ώνω*: *ἀπλωμένος*, *διορθωμένος*, *κρυωμένος*· ἐπίσης: *βλέπω* - *ιδωμένος*, *λέγω* - *εἰπωμένος*, *γίνομαι* - *γινωμένος*, *κάνω*-*καμωμένος*, *πίνω* - *πιωμένος*, *τρώω* - *φαγωμένος*.

11. *-ομένος* στὸ ρήμα *δίνω*-*δομένος* (καὶ *δοσμένος*), *προδομένος*.

Β. *Παραθετικά μετοχῶν*. Πολλὲς μετοχὲς ποὺ ἐπιδέχονται σύγκριση σχηματίζουν παραθετικά, πάντοτε περιφραστικά:

Θετικὸ	Συγκριτικὸ	Ὑπερθετ. ἀπόλυτο	Ὑπερθετ. σχετικὸ
προκομμένος	πιο προκομμένος	πολὺ προκομμένος	ὁ πιο προκομμένος

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἔσκηση. Ἀναζητήστε τὶς παθητ. μετοχὲς τῶν κειμένων 115, 116 καὶ 117 καὶ δικαιολόγησε τὴν ὀρθογραφία τους.

Γύμνασμα. Γράψε στὰ τρία γένη τὶς παθητικὲς μετοχὲς τῶν ρημάτων: *στρίβω*, *ἀπορρίπτω*, *θλίβωμαι*, *μαζεύω*, *μαγεύω*, *ἀποδείκνω*, *ξεροψήνω*, *ξεκολλῶ*, *ἀποκλείνω*, *συναθροίζω*, *καταργῶω*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀνάλυσε γραμματικά ὅλες τὶς ἀντωνυμίες τοῦ κειμένου.

Μιά δυνατή φωνή ἀκούστηκε μέσ' ἀπὸ τὸ σκάφος: «Ἕλληνες ναῦτες, κάντε τὸ καράβι νὰ νιώσῃ τὰ κουπιά!» Οἱ λαμνοκόποι χάρηκαν, ὅταν ἄκουσαν τὸ παράγγελμα, καὶ χτύπησαν τὸ κύμα δυνατά. Μὰ τότε σηκώθηκε ἀπ' ἀνοιχτά ἕνας ξαφνικὸς φοβερὸς ἄνεμος καὶ τὸ πλοῖο σπρωγμένο ἀπ' αὐτὸν ξαναγύριζε πρὸς τὴ στεριά.

Ἡ Ἰφιγένεια, ὄρθια πάνω στὴν πρύμη, δεήθηκε: «Ἀρτεμη, σεβαστὴ κόρη τοῦ Δία καὶ τῆς Λητῶς, σῶσε με ἐμένα τὴν ἰερείά σου· φέρε με ἀπὸ τὴ βάρβαρη

χώρα στὴν Ἑλλάδα· ἂν παίρνω ἀπὸ δῶ τὸ ἄγαλμά σου, μὴ σοῦ κακοφανῇ· θὰ τὸ στήσω σὲ τόπο ποῦ ἀξίζει περισσότερο. Ἀγαπᾷς, θεά, τὸν ἀδερφό σου τὸν Ἀπόλλωνα· δέξου ν' ἀγαπῶ κι ἐγὼ τὸ δικό μου ἀδερφό.»

Μὰ τὸ πλοῖο ὅλο καὶ πιὸ πολὺ κυλοῦσε κατὰ τοὺς βράχους μὲ τὴν πρύμη στραμμένη πάντα πρὸς αὐτοὺς. Οἱ συνοδοί, ποὺ λίγο πρὶν, δαρμένοι καὶ ἀποθαρρημένοι, εἶχαν ἀποτραβηχτῇ, πῆραν θάρρος καὶ ξαναπλησίασαν. Βρῆκαν στὸ γιαλὸ σκονινιά, ἔκαναν μὲ αὐτὰ θηλιές καὶ τίς ἔριχναν πρὸς τὸ καράβι προσπαθώντας νὰ τὸ τσακώσουν ἀπὸ τὸ κατάρτι ἢ ἀπὸ καμιὰν ἄλλη προεξοχή του. Ἐνας ἀπὸ τοὺς συνοδοὺς ἔτρεξε στὴν πόλιν νὰ δώσῃ εἴδηση στὸ βασιλιά. Ὁ κίνδυνος ἦταν μεγάλος.

Ὁ Θόας τaráχτηκε καὶ ἀγρίεψε πολὺ, ὅταν ἄκουσε γιὰ τὴν προσπάθεια τῆς φυγῆς. Πρόσταξε ἀμέσως νὰ ρίξουν πλοῖα στὴ θάλασσα, γιὰ νὰ κυνηγήσουν τοὺς Ἕλληνες· πρόσταξε ἀκόμα νὰ τρέξουν καρβάρηδες στὴν ἀκροθαλασσιὰ, γιὰ νὰ βοηθήσουν σὲ ὅ,τι μπορέσουν καὶ γιὰ νὰ πιάσουν τοὺς Ἕλληνες, ἂν ἡ τρικυμία τοὺς ἔριχνε ἔξω.

Ἀλλὰ ὁ ἄνεμος, ὅπως ξαφνικὰ εἶχε πιάσει, ξαφνικὰ καὶ σταμάτησε· ἄρχισε μάλιστα νὰ φυσᾷ κι ἕνας ἀντίθετος ἄνεμος, στεριανός. Καὶ τότε ψηλά, πάνω στὴ σκεπὴ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτεμης, παρουσιάστηκε ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ.

— Θόα, φώναξε· σταμάτα τὸ κυνηγητό· αὐτὸ ποῦ ἔγινε εἶναι θέλημα τῶν θεῶν· ὁ Ἀπόλλωνας ἔστειλε τὸν Ὀρέστη στὴ χώρα σας νὰ πάρῃ τὸ ἄγαλμα τῆς ἀδερφῆς του καὶ νὰ τὸ πᾶῃ στὴν Ἀττικὴ. Καὶ ἡ Ἰφιγένεια εἶναι πιά καιρὸς νὰ γυρίσῃ στὴν Ἑλλάδα· ἀρκετὰ ὑπηρετήσε ὥς τώρα στὸ δικό σας ναό.

— Θεά, ὅ,τι προστάξεις θὰ γίνῃ· σταματῶ τίς ἐτοιμασίες. Ἐπειτ' ἀπὸ μεγάλω, ἀλλά καλὸ ταξίδι τὸ πλοῖο τοῦ Ὀρέστη ἦταν πάλι πίσω στὴν Ἑλλάδα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. λαμνοκόπος βλ. σ. 171.

Περιεχόμενο. Πώς κινδύνεψε να ματαιωθεί τὸ σχέδιο τῆς Ἰφιγένειας; Πώς έγινε ἡ ἀνέλπιστη σωτηρία;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ξέρομε πὸς κανονικά ὁ παθητικός άόριστος τελειώνει σέ -θηκα ἢ -τηκα: δέθηκα, κρύφτηκα, πλέχτηκα, δροσίστηκα.

Μερικά όμως ρήματα σχηματίζουν τὸν παθητικό άόριστο σέ -ηκα, χωρίς θ ἢ τ ἔμπροσ ἀπ' αὐτό: κόβομαι - κόπηκα. Ὁ άόριστος αὐτός λέγεται **δεύτερος παθητικός άόριστος**.

2. Στὸ δεύτερο παθητικό άόριστο συνήθως **ἀλλάζει καὶ τὸ θεματικό φωνῆεν**: βρέχομαι - βράχηκα, χαίρομαι - χάρηκα.

Τὸ ἴδιο φωνῆεν ἔχουν καὶ ὅλοι οἱ χρόνοι πού σχηματίζονται ἀπὸ τὸ θέμα τὸν παθητικό άόριστου: χάρηκα, θά χαρῶ, νά σέ χαρῶ, ἔχω χαρῆ.

3. Τὰ πῶς συνηθισμένα ρήματα πού σχηματίζουν δεύτερο παθητικό άόριστο εἶναι:

α) Μὲ τὸ ἴδιο θεματικό φωνῆεν: γράφομαι - γράφηκα, κόβομαι - κόπηκα, πνίγομαι - πνίγηκα, φρύγομαι - φρύγηκα.

β) Μὲ διαφορετικό θεματικό φωνῆεν: βρέχομαι - βράχηκα, ντρέπομαι - ντράπηκα, σέπομαι - σάπηκα, στρέφομαι - στράφηκα, τρέπομαι - τράπηκα, τρέφομαι - τράφηκα, χαίρομαι - χάρηκα, καίομαι - κάηκα.

4. Μερικά ρήματα σχηματίζουν κοντά στὸ δεύτερο παθητικό άόριστο καὶ τὸν κανονικό σέ -θηκα ἢ -τηκα:

βρέχομαι - βράχηκα, καταβράχηκα (καὶ καταβρέχηκα)

γράφω - γράφηκα (καὶ γράφτηκα)

πνίγω - πνίγηκα (καὶ πνίχτηκα)

φρύγγω - φρύγηκα (καὶ φρύχτηκα).

τρέφομαι - τράφηκα, ἀνατρέφομαι (καὶ θρέφτηκα, ἀναθρέφτηκα).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Άσκηση. Τρέψε στὴν παθητική φωνή τοὺς παρακάτω ἐνεργητικούς άορίστους στὸ ἴδιο πρόσωπο καὶ στὸν ἴδιο ἀριθμό:

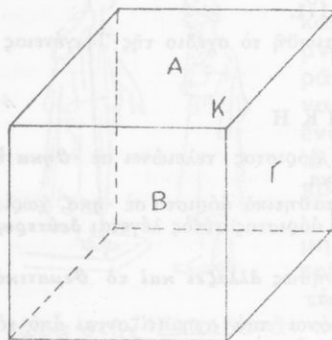
ἔβρεξα, ἔγραψες, ἔκοιπε, πνίξαμε, στρέψατε, ἔκαιναν.

Γύμνασμα. Κλίνει τὸν παθητικό άόριστο τῆς όριστικής καὶ ὑποταχτικής τῶν ρημάτων: ντρέπομαι, φαίνομαι, χαίρομαι.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀνάλυσε γραμματικά τίς ἀντωνυμίες τοῦ παρακάτω μύθου:

"Ένας λέοντας κι ένας ἀγριόχοιρος πήγαν σέ μιὰ πηγή νά ξεδιψάσουν. Ἐκεῖ όμως μάλωσαν ποῖος νά πιῇ πρῶτος. «Ἐγὼ θά πιῶ πρῶτος», ἔλεγε τοῦτος. «Ὁχι, ἐγὼ θά πρωτοπιῶ», ἔλεγε ὁ ἄλλος. Ἀρπάχτηκαν καὶ κόντευαν νά σκοτωθοῦν. Τόση ἦταν ἡ μανία τοὺς! Ἐξαφνα όμως βλέπουν ψηλά στὸν οὐρανὸ κάτι ὄρνια πού περῖμεναν νά δοῦν ποῖος θά σκοτωθῇ, γιὰ νά πέσουν νά τὸν φάνε. Τότε κατάλαβαν καὶ οἱ ἴδιοι τί ἔκαναν κι ἦσαν στὸν ἑαυτό τοὺς. «Καλύτερα νά ῥμαστε φίλοι, παρὰ νά σκοτωθοῦμε μόνοι μας καὶ νά μᾶς φάνε τὰ ὄρνια. Ὅσοι εἶναι ἀγαπημένοι δε φοβοῦνται τοὺς ἐχθρούς!»

Ἡ στερεομετρία εἶναι ὁ κλάδος τῆς γεωμετρίας πού μελετᾷ τὰ στερεὰ σχήματα, τὰ σχήματα πού πιάνουν θέση μέσα στοῦ χώρου, ἐνῶ ἡ ἐπιπεδομετρία μελετᾷ τὰ σχήματα πού ἐκτείνονται μόνο σὲ μιὰ ἐπίπεδη ἐπιφάνεια.

Ἐνα ἀπλό καὶ πολὺ συμμετρικὸ στερεὸ σχῆμα εἶναι ὁ κύβος. Ὁ κύβος περιορίζεται ἀπὸ ἕξι ἐπίπεδες ἐπιφάνειες, ἕξι ἔδρες. Δυὸ ἔδρες πλαῖνές, παρα-

κείμενες, ὅπως ἡ Α καὶ ἡ Β, ἀποτελοῦν μιὰ διέδρη γωνία.

Στὸν κύβο κάθετη ἔδρα εἶναι κάθετη στὴ διπλανή της ἢ γωνία τους εἶναι ὀρθή. Τρεῖς παρακείμενες ἔδρες, ὅπως ἡ Α, ἡ Β καὶ ἡ Γ, πού κόβονται σ' ἓνα σημεῖο, στὴν κορυφή Κ, σχηματίζουν μιὰ τριέδρη γωνία. Οἱ διέδρες καὶ οἱ τριέδρες γωνίες λέγονται στερεές γωνίες.

Ὁ κύβος ἀνήκει στὰ στερεὰ σχήματα πού περιορίζονται γύρω γύρω ἀπὸ ἐπίπεδες ἐπιφάνειες. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλα στερεὰ σχήματα πού περιορίζονται ἀπὸ καμπύλες ἐπιφάνειες. Ἐνα τέτοιο σχῆμα εἶναι ἡ σφαῖρα.

Ἡ Γῆ μας εἶναι καὶ αὐτὴ μιὰ σφαῖρα, μιὰ γιγάντια σφαῖρα, ὅχι ὅμως τέλεια σφαῖρα· εἶναι λίγο ζουληγμένη στοὺς πόλους καὶ κάπως πιὸ πλατιά στὸν ἰσημερινό. Καὶ πῆρε αὐτὸ τὸ σχῆμα ἀπὸ τὴν περιστροφικὴ τῆς κίνηση, ὅταν ἡ ὕλη πού τὴν ἀποτελεῖ ἦταν ἀκόμη ρευστὴ.

Ὅπως ἡ Γῆ, ἔτσι καὶ οἱ ἄλλοι πλανῆτες εἶναι σφαῖρες. Ἄν ἀρχίσουμε μετρώντας ἀπὸ τὸν Ἑρμῆ, πού εἶναι ὁ πιὸ κοντινὸς στὸν ἥλιο πλανήτη, ἡ Ἀφροδίτη ἔρχεται δεύτερη καὶ ἡ Γῆ τρίτη στὴ σειρά. Ἐπειτα ἔρχεται ὁ Ἄρης, ὁ Δίας καὶ στὴ συνέχεια οἱ ἄλλοι πλανῆτες.

Ἡ ὕλη τοῦ ἡλίου εἶναι πιὸ ἀραιή, πιὸ λαφριά ἀπὸ τὴν ὕλη τῆς Γῆς. Ὑπάρχουν ὅμως ἄλλα ἄστρα πού ἔχουν ὕλη πιὸ βαρὶα καὶ ἀπὸ τὴν ὕλη τῆς Γῆς.

Οἱ πλανῆτες γυρίζουν γύρω γύρω στὸν ἥλιο. Ἡ κινητήρια δύναμη πού τοὺς ἀναγκάζει σ' αὐτὸ εἶναι ἡ ἑλξη τοῦ ἡλίου πάνω τους· αὐτὸ εἶναι ἓνα παράδειγμα τῆς παγκόσμιας ἑλξης πού διέπει ὅλα τὰ ὑλικά σώματα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *χῶρος* τόπος, ἔκτασις, θέσις.—*ἐκτείνομαι* ἀπλώνομαι.—*παρακείμενος* ἐκείνος πού βρίσκεται κοντά, πλάι πλάι, πλαϊνός.

Περιεχόμενο. Ποιά ἄλλα στερεὰ σχήματα ξέρεις ἐκτός ἀπὸ τὸν κύβο καὶ τὴ σφαίρα;—Ξέρεις ἄλλους πλανήτες ἐκτός ἀπ' αὐτοὺς πού ἀναφέρει τὸ κείμενο;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Μάθαμε πῶς κλίνονται τὰ ἐπίθετα (μαθ. 49, 50, 51, 52). Ἀπ' αὐτὰ ἄς προεξέωμε σήμερα ξεχωριστὰ τὰ θηλυκὰ.

1. Τὰ θηλυκὰ ἐπίθετα τελειώνουν, σχεδὸν ὅλα, σὲ *-η* ἢ *-α* (καταλήξεις *-η*, *-α* ἢ *-ιά* καὶ πολὺ σπάνια *-ούσα*).

α) Σὲ *-η* *οὕτονα*: *οὐρή*, *ἀραιή*, *στερεή*· *παροξύτονα*: *καμπύλη*, *κοίλη*, *μαύρη*· *προπαροξύτονα*: *δίεδορη*, *ἐπίπεδη*, *παρακείμενη*, *ἀέναη*, *ὄγδοη*, *λιγόζων*, *ἐπάκουη*, *στέρη*, *ἐνθε*, *ἀνίδη*, *ἀκέραιη*, *βέλαιη*, *βίαιη*, *δίκαιη*, *ἐπιπόλαιη*, *μάταιη*, *παμπάλαιη*.

β) Σὲ *-α* *οὕτονα*: *παλιά*, *νιά*, *γλυκιά*, *βαριά*, *θαλασσιά*· *παροξύτονα*: *δίκη*, *λεία*, *πανούργα*, *φίνα*, *φοβισιόρα*· *προπαροξύτονα*: *γυγάντια*, *εὐχαριστήρια* (θυσιά), *κινητήρια*, *ὀριζόντια*, *παγκόσμια*, *ὑπερπόντια*, *ἀλληλέγγυα*, *φερέγγυα*, *ἐπίγεια*, *ἐπιτήδεια*, *κνικλώπεια*, *τέλεια*, *ὅμοια*.

Σημ. Τὰ προπαροξύτονα ἐπίθετα σχηματίζουν τὰ θηλυκὰ τους μὲ τὴν κατάληξη *-η*, ἂν ὁ πρὶν ἀπ' αὐτῆς φθόγγος εἶναι σύμφωνος ἢ ἓνα ἀπὸ τὰ τέσσαρα φωνήεντα *α*, *ο* (*ω*), *ου*, *ε* (*αι*)· μὲ τὴν κατάληξη *-α*, ἂν ὁ προηγούμενος φθόγγος εἶναι *ι* (*υ*, *ει*, *οι*). Αὐτὸ τὸ *ι* (*υ*, *ει*, *οι*) προφέρεται συχνὰ μαζὶ μὲ τὴν κατάληξη σὲ μία συλλαβή, γίνεται δηλ. συνίζηση, καταχρηστικὸς δίφθογγος, καὶ ἔτσι τὸ ἐπίθετο ἀπὸ προπαροξύτονο προφέρεται παροξύτονο.

2. α) Σύμφωνα μὲ τὸ γενικὸ κανόνα γιὰ τὸ βασικὸ τὸνο τῶν ἐπιθέτων (σ. 99) μένει καὶ τῶν θηλυκῶν ἐπιθέτων ὁ τόνος ἀμετακίνητος στὴν ἴδια πάντα συλλαβή: *ὁμορφη*, *ὁμορφος*, *ὁμορφες*, *ὁμορφων*.

β) Οἱ λέξεις *ἅγια*, *βαριά*, *κύρια*, *ὅσια*, *τέλεια*, *δεύτερη*, *τέταρτη* εἶναι ἐπίθετα καὶ ὁ τόνος τους μένει ἀμετακίνητος: ἡ εὐχή τῆς ἁγίας αὐτῆς γυναικας, οἱ ἅγιες ἡμέρες, τὰ ρήματα τῶν κύριων προτάσεων, τὸ παραδείγμα *ὄσιων* καὶ θεάρεστων πράξεων, ἡ ἀκρόασις *τέλειων* μουσικῶν ἐκτελέσεων κτλ. Οἱ λέξεις *ἁγία*, *βαρσία* (τονικὸ σημάδι), *κυρία*, *ὄσια*, *τελεια* (σημεῖο στίξης), *Δεύτερα*, *Τετάρτη* εἶναι οὐσιαστικά. Ἀπ' αὐτὲς γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ σχηματίζει συχνὰ τὸ *κυρία*: *τὰ καπέλα τῶν κυριῶν*, καὶ πολὺ σπάνια τὸ *βαρσία* καὶ τὸ *τελεια*. Ἐπίσης τονίζεται *καμπυλῶν*, ὅταν ἡ λέξη αὐτὴ λέγεται μόνη, σὰν οὐσιαστικόν· ἀλλὰ: τῶν *καμπύλων ἐπιφανειῶν*.

Ἀντρωνυμικά. Στὴ λαϊκότερη γλῶσσα συνηθίζονται γιὰ γυναῖκες κύρια ὀνόματα παράγωγα ἀπὸ τὸ βαπτιστικὸ ἢ καὶ ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ τοῦ ἀνδρός: *Δημήτριανα*, *Τζαβέλαινα*, *Πολίταινα*, *Μπουμπουλίνα*. Τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ λέγονται *ἀντρωνυμικά*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησις. Ἀναζήτησε τὰ ἐπίθετα τοῦ κειμένου καὶ σχημάτισε τὰ τρία γένη.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ θηλυκὰ τῶν παρακάτω ἐπιθέτων μαζὶ μ' ἓνα οὐσιαστικὸ πού νὰ ταιριάζῃ στὸ καθένα: *αἰώνιος*, *ἀραιός*, *βάρβαρος*, *γεμάτος*, *ἐπίπεδος*, *ἐπιτήδειος*, *καμπύλος*, *κύριος*, *μάταιος*, *μέτριος*, *πανάρχαιος*, *πολύεδρος*, *στέρεος*, *στερεός*, *τέλειος*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε τίς λέξεις τῆς πρώτης περιόδου τοῦ κειμένου.

Ὁ Ὀδυσσεὺς στέκεται ἔξω ἀπὸ τὴν αὐλόπορτα τοῦ σπιτιοῦ του. Εἶναι ντυμένος ζητιάνος, τὰ ροῦχα του εἶναι κουρέλια καὶ στὸν ὄμο του ἔχει κρεμασμένο ἓνα ταγάρι. Μόλις τώρα, ἔπειτ' ἀπὸ εἴκοσι χρόνια, γύρισε ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ ἀπὸ τὶς περιπλανήσεις του καὶ σὲ κανέναν, ἔξω ἀπὸ τὸ γιό του τὸν Τηλέμαχο, δὲν ἔδωσε ἀκόμη γνωριμιὰ. Οὔτε καὶ ὁ γερο-Εὐμαιος, ὁ χοιροβοσκὸς ποὺ τὸν συνόδεψε ἀπὸ τὴν ἐξοχὴ στὴν πόλη, δὲν ξέρει ποῖος εἶναι.

Λίγο πιὸ κεῖ ἀπὸ τὴν πόρτα εἶναι μαζεμένη κοπριά, ποὺ θὰ τὴν ἔπαιρναν οἱ δοῦλοι νὰ λιπάνουν τὰ χωράφια. Ἕνας σκύλος, ποὺ κειτόταν πάνω στὸ σωρό, σήκωσε τὸ κεφάλι του καὶ τέντωσε τ' αὐτιά του. Ἦταν ὁ Ἄργος. Τὸν εἶχε ἀναθρέψει ὁ Ὀδυσσεὺς, ἀλλὰ δὲν τὸν χάρηκε, γιατί ἔφυγε γιὰ τὴν Τροία, καὶ ἄλλοι κυνηγοὶ ἔπαιρναν τὸ ἄξιο ζῶο στὸ κυνήγι, νὰ κυνηγᾷ λαγούς, ζαρκάδια καὶ ἀγριοκάτσικα. Τώρα ποὺ γέραςε καὶ ἀρρώστησε, κανέναν δὲν τὸ κοίταζε καὶ κειτόταν τσιμπουριασμένο, ἀνήμερο, πάνω στὴν κοπριά.

Μόλις πλησίασε ὁ Ὀδυσσεὺς, ὁ Ἄργος ξαφνιάστηκε, μύριστηκε τὸν παλιό του ἀφέντη καὶ τὸν ἀναγνώρισε· εἴκοσι χρόνια, καὶ ἀκόμα δὲν τὸν εἶχε ξεχάσει· κούνησε τὴν οὐρά του, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴ δύναμη νὰ πάη κοντά του. Ὁ Ὀδυσσεὺς συγκινήθηκε καὶ γύρισε ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ πρόσωπό του, γιὰ νὰ σφογγίση, χωρὶς νὰ τὸ νιώσῃ ὁ Εὐμαιος, τὰ δάκρυα ποὺ πλημμύρισαν τὰ μάτια του.

— Τί ὠραῖο σκυλί ποὺ θὰ ἦταν στὰ νιάτα του, εἶπε στὸ χοιροβοσκό. Πολὺ μοῦ κακοφαίνεται νὰ τὸ βλέπω σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τώρα ποὺ γέραςε· δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ παραμελοῦν ἔτσι.

— Ποιὸς νὰ τὸ νοιασθῇ; εἶπε πικραμένος ὁ χοιροβοσκός· οἱ κακοὶ ἄνθρωποι ξεχνοῦν καὶ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τοὺς εὐεργέτησαν, θέλεις νὰ θυμοῦνται τὸ καλὸ ποὺ τοὺς ἔκαμαν τὰ ζῶα; Πόσοι θυμοῦνται τὸ μεγάλο, τὸν καλὸ μας ἀφέντη, τὸν Ὀδυσσεύα! Δικός του ἦταν αὐτός ὁ σκύλος. Χάθηκε ἐκεῖνος καὶ τ' ἀγαθὰ του τὰ σκορπίζουν ξένοι ἄνθρωποι· ὁ ἓνας ἀρπάττει ἀπὸ δῶ καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ κεῖ.

Αὐτὰ εἶπε ὁ Εὐμαιος καὶ μῆκε στὸ παλάτι. Τὸν Ἄργον τὸν πῆρε ὁ θάνατος, ἔκλεισε γιὰ πάντα τὰ μάτια του, ἀφοῦ εἶδε τὸν κύριό του ἔπειτ' ἀπὸ εἴκοσι ὁλόκληρα χρόνια.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. ταγάρι σακούλι, τορβάς.—*λιπαίνω* τὸ χωράφι ρίχνω στὸ χωράφι κοπριά ἢ ἄλλη ὕλη γιὰ νὰ γίνη τὸ χῶμα πιὸ παχὺ καὶ πιὸ γόνιμο.

Περιεχόμενο. Γιατί ὁ Ὀδυσσεύς ἦταν ντυμένος σὰ ζητιάνος;—Ἀπ' αὐτὰ πού λέει ὁ Εὐμειος τί ἄνθρωπος φαίνεται πὼς ἦταν;—Ποιὲς ἦταν οἱ ἱκανότητες καὶ οἱ ἀρετὲς τοῦ Ἄργου;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) Στὸ ἀντικρινὸ κείμενο ὑπάρχει ὁ ἀόριστος *ξαφνίστηκε* ἀπὸ ἐνεστώτα *ξαφνίζομαι* λέγεται καὶ *ξαφνιάστηκε* ἀπὸ ἐνεστώτα *ξαφνιάζομαι*. Παρατηροῦμε λοιπὸν ὅτι ἀπὸ τὴν ἴδια *ρίζα* (*ξαφν-*) ἐγίναν μὲ δυὸ διαφορετικὲς παραγωγικὲς καταλήξεις **δυὸ διαφορετικὰ ρήματα**, πὺν κρατοῦν τὴ διαφορὰ σὲ ὅλη τους τὴν κλίση. Ἄλλο τέτοιο ρῆμα στὸ κείμενο εἶναι τὸ *μαζεῖω*, πὺν λέγεται καὶ *μαζώνω*. Ἄλλα παραδείγματα: *ἀνακατέω-ἀνακατώνω*, *ζυγίζω-ζυγιάζω*, *χλωμαῖω-χλωμαίνω*. Ὅμοια σχηματίζονται καὶ τὰ ρήματα: *βαραίνω-βαρύνω* (*ἐπιβαρύνω*), *πηγαίνω-πάω*, *στριμώ(χ)νω*, *φτιά(χ)νω*, *χάφτω-χάβω*, *δαγκάνω-δαγκώνω*.

β) Ἀφθονώτερα εἶναι τὰ ρήματα πὺν σχηματίζονται καὶ κατὰ τὲς δύο συζυγίες: *ἀνθίζω-ἀνθῶ*, *ἀρωσταίνω-ἀρωστῶ*, *κοιτάζω-κοιτῶ*, *λυγίζω-λυγῶ*, *ξεφτιζώ-ῶ*, *πλημμυρίζω-ῶ*, *τριγυρίζω-τριγυρνῶ*, *λαχταρῶ-ιζώ*, *ξενυχῶ-ιζώ*, *παραστρατῶ-ιζώ*, *σκορπίζω-σκορπῶ*.

γ) Οἱ διαφορετικὲς παραγωγικὲς καταλήξεις δίνουν καμιά φορὰ στὰ ρήματα διαφορετικὲς σημασίες· ἄλλο τὸ *χρυσώνω* κάνω κάτι χρυσό, τὸ *βάφω* χρυσάφι, καὶ ἄλλο τὸ *χρυσίζω* φαίνομαι σὰ χρυσός. Τέτοια εἶναι καὶ τὰ: *βαραίνω-βαρῶ*, *γυρεύω-γυρίζω*, *δουλεύω-δουλώνω* (*ὑποδουλώνω*), *κονταίνω-κοντεύω*, *μοιράζω-μοιραίνω* (οἱ Μοῖρες *μοιραίνου*ν δηλ. χαρίζου, δίνουν), *μυρίζω-μυρώνω* (*ἀλείβω* μὲ μύρο), *φιλιώνω* (*συμφιλιώνω*)—*φιλεῖω* (*φιλοξενῶ*, κάνω *τραπέζι*).

δ) Ἀπὸ τοὺς διπλοὺς ἐνεστώτες καλὰ εἶναι νὰ προτιμοῦμε τὸν κοινότερον· ἔτσι, καλύπτεται: *ἀλείβω*, *βάζω*, *βγάζω*, *γυρίζω*, *κόβω*, *ξεφτιζώ*, *ξεφωνίζω*, *ξεχνῶ*, *ξεχειλίζω*, *πλημμυρίζω*, *ρίχνω*, *σιάχνω*, *σκάβω*, *σκόβω*, *πῆνω* παρὰ *ἀλείφω*, *βάνω*, *βγάνω*, *γυρνῶ*, *κόφτω*, *ξεφτῶ*, *ξεφωνῶ*, *ξεχνῶ*, *ξεχειλῶ*, *πλημμυρῶ*, *ρίχνω*, *σιάζω*, *σκάφτω*, *σκόφτω*, *πένω*· προτιμότερο *κολλῶ*, *κρεμῶ*, *σφαλῶ*, *χαλῶ* παρὰ *κολνῶ*, *κρεμνῶ*, *σφαλνῶ*, *χαλνῶ*.

2. Τὰ ρήματα *κακοφαίνεται* καὶ *πρέπει*, πὺν εἶναι στὸ κείμενο, συνηθίζονται μόνο στὸ γ' ἐνικό πρόσωπο, χωρὶς ὑποκείμενο ἢ ἀνα πρόσωπο ἢ ἐνα πράγμα. Τὰ ρήματα αὐτὰ λέγονται **ἀπρόσωπα**. Ἄλλα ἀπρόσωπα ρήματα: *βραδιάζει*, *βρέχει*, *βροντᾷ*, *γλυκοχαράζει*, *ξαστερώνει*, *ξημερώνει*, *φέγγει*, *φυσᾷ*, *χειμωνιάζει*, *χιονίζει*—*βολεῖ*, *μέλει*, *πρόκειται*, *συμφέρε*, *τρέχει* (στὴ σημασίᾳ τοῦ *συμβαίνει*).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Λέγε στὸν ἐνεστώτα τῆς προσταχτικῆς, στὸ β' πληθ. πρόσωπο, τὰ ρήματα πὺν τ' ἀκούς στὸν ἀόριστο: *ἀνακατῶστε*, *ἀνακατέψτε*, *ζυγίστε*, *ζυγιάστε*, *τσακῶστε*, *τσακίστε*, *φτιάξτε*, *χιμῆστε*, *ρίζτε*, *ψηστε*, *σφαλίστε*, *κοιτάξτε*.

Γύμνασμα. Γράψε ἑξὶ φράσεις πὺν ἡ καθεμία νὰ ἔχῃ ἓνα ἀπὸ τὰ ἀπρόσωπα ρήματα *βρέχει*, *βροντᾷ*, *χιονίζει*, *βολεῖ*, *μέλει*, *πρέπει* στὸν παρατατικό.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Σύμφωνα μὲ ὅσα μάθαμε στὸ μάθ. 12 (σ. 25) καὶ στὸ μάθ. 27 (σ. 55) ἐξχώρισε τὲς λόγιες λέξεις πὺν ὑπάρχουν στὸ κείμενο 118 καὶ γράψε στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ χωριστὰ τὰ οὐσιαστικά καὶ χωριστὰ τὰ ἐπίθετα στὰ τρία γένη.

120. — ΟΙ ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ

Ἐκεῖνο τὸ πρωινὸ ἡ κυρα-Παγὼνα ξύπνησε κατσουφιασμένη· εἶχε δεῖ ὄνειρο κακὸ, πὼς ἦταν, λείε, στὴ θάλασσα καὶ μάζευε ψάρια. «Λαχτάρια θὰ μοῦ λάξη σήμερα» σκέφτηκε καὶ γυρίζοντας στὴν ἀνατολὴ μουρμούρισε ἕνα ξόρκι ποῦ τῆς εἶχε μάθει ἡ μάνα της. Ὑστερα ντύθηκε καὶ βγήκε. Ἦταν Σάββατο, εἶχε πολλὰς δουλειὰς καὶ ἔπρεπε ν' ἀνεβῇ γρήγορα στὴν ἀγορά.

Μόλις ὁμως κατέβηκε τὸ κατώφλι της συνάντησε τὸ μανάβη. «Κι αὐτὸς μπροστὰ μου βρέθηκε ὁ σμειχτοφρύδης;» Ἀπὸ τὴν κατηφοριὰ ἐρχόταν κι ὁ παπάς. «Ποπὸ, γρουσουζιά, γρουσουζιά σήμερα, κακὰ θὰ πάη ἡ μέρα μου.»

Ἔτσι ἡ κυρα-Παγὼνα, χωρὶς νὰ τὸ πολυσκεφτῇ, γύρισε πίσω σπῖτι της καί, γιὰ νὰ μὴν τὴν πιάσῃ τὸ κακὸ μάτι, φόρεσε τὸ φουστάνι της ἀνάποδα, ἔβαλε μιὰ κόκκινη κορδέλα στὰ μαλλιά της, κρέμασε μιὰ θαλασσιὰ χάντρα μὲ δυὸ σκόρδα στὸ λαιμὸ κι ἔφυγε εὐχαριστημένη ποῦ εἶχε καμωμένο ὅ,τι ἔπρεπε.

Δὲν εἶχε ξεμακρύνει ὁμως πολὺ ἀπὸ τὸ σπῖτι της κι ἄρχισαν τὰ παιδιὰ νὰ τὴν πειράζουν.

«Ποπὸ! Κοιτάξτε τὴν κυρα-Παγὼνα. Καλὲ τί ἔπαθε; Τρελάθηκε;» Καὶ τὰ παιδιὰ τὴν πῆραν ἀπὸ πίσω καὶ μαζεύτηκαν κι ἄλλα ἀπὸ ἄλλες γειτονιὲς καὶ φώναζαν καὶ ἔκαναν τέτοια φασαρία, ποῦ ὁ κόσμος στεκόταν καὶ γελοῖσε.

Ὅταν ἐκεῖνη κατάλαβε τὸ χάλι της, ἦταν ἀργά. Δὲν ἤξερε ἀπὸ ποῦ νὰ φύγῃ. Τελοσπάντων γύρισε πίσω καὶ μὲ χίλια βāsα να ἔφτασε σπῖτι της.

«Τί ἔπαθα, κόρη μου, τί ἔπαθα! Γίνηκα ρεζίλι στὴν κοινωvία, ντρέπομαι τὴ γειτονιά.» Σύρθηκε στὸ κρεβάτι της κι ἔκλαιγε σὰ μικρὸ παιδί.

«Δὲ φταῖς ἐσύ», τῆς εἶπε ἡ κόρη της. «Ἄν ἤξερες λίγα γράμματα, θὰ καταλάβαινες πόσο κουτὲς εἶναι αὐτὲς οἱ προλήψεις. Ἄν εἶδες πὼς ἦσουν στὴ θάλασσα, θὰ πῇ πὼς στὸν ὕπνο σου θὰ κρύνες, ἂν μάζευες ψάρια, θὰ πῇ πὼς πεθύμησες νὰ φᾶς ψάρι. Ἐγὼ ἂν ἔβλεπα τὸν Παπαμανόλη, θὰ ἤμουνα εὐχαριστημένη ποῦ συνάντησα τὸν καλὸν αὐτὸν ἄνθρωπο πρῶι πρῶι. Ἄν σκεφτόσουν ἔτσι, μητέρα, τώρα θὰ εἶχες πλύνει, θὰ εἶχες μαγειρέψει κι ἐμεῖς θὰ τρώγαμε σήμερα σαββατιάτικα.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *ξόρσι* λόγια μαγικά καὶ πολλές φορές ἀσυνάρτητα, πού ἔχουν τὴ δύναμη νὰ διώκουν τὸ κακό, ὅπως φαντάζονται μερικοί.—*σμιε-χτοφρύδης* ἐκεῖνος πού ἔχει σμιεχτά τὰ φρύδια του, χωρὶς διάστημα στὴ μέση.—*γίνομαι ρεζίλι*, γίνομαι γελοῖος, ρεζιλεύομαι.

Περιεχόμενο. Ποιὲς εἶναι οἱ παράλογες προλήψεις τῆς κυρα-Παγόνας; Τί ἔπαθε;—Τί τῆς λέει ἡ κόρη τῆς;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Στὸ τελευταῖο αὐτὸ κείμενο εἶναι συγκεντρωμένα μερικά *ἀνώμαλα ρήματα*, πού τὰ περισσότερα τὰ ἔχομε συναντήσει καὶ σὲ προηγούμενα μαθήματα.

1. Ἀπ' αὐτὰ ξεχωρίζομε τέσσερα ρήματα πού σχηματίζουν τὸν ἀόριστο ἀπὸ θέμα ὁλότελα διαφορετικὸ (βλ. μάθ. 110).

βλέπω: ἐνεργ. ἀόρ. ὀριστ. εἶδα ὑποτ. (ἰ)δῶ προστ. (ἰ)δῆς (ιδέ), (ἰ)δῆτε καὶ (ἰ)δέσθε ἄπαρ. (ἰ)δεῖ καὶ σύνθ. ἀνάβλεπα, παράβλεπα, πρόβλεπα κτλ.

παθ. ἀόρ. ὀριστ. εἰδῶθηκα ὑποτ. ἰδωθῶ ἄπαρ. ἰδωθῇ μετοχ. παθ. παρακ. ἰδωμένος.

ἔρχομαι: ἀόρ. ὀριστ. ἦρθα ὑποτ. ἔρθω προστ. ἔλα, ἐλάτε ἄπαρ. ἔρθει.

λέ(γ)ω: ἐνεργ. ἀόρ. ὀριστ. εἶπα ὑποτ. πῶ προστ. πές, πῆτε (πέστε) ἄπαρ. πεῖ.

παθ. ἀόρ. ὀριστ. εἰπῶθηκα ὑποτ. εἰπωθῶ ἄπαρ. εἰπωθῇ μετοχ. παθ. παρακ. εἰπωμένος.

τρώ(γ)ω: ἐνεργ. ἀόρ. ὀριστ. ἔφαγα ὑποτ. φά(γ)ω προστ. φά(γ)ε, φάτε ἄπαρ. φά(γ)ει.

παθ. ἀόρ. ὀριστ. φαγῶθηκα ὑποτ. φαγωθῶ προστ. (φαγῶσου), φαγωθῆτε ἄπαρ. φαγῶ μετοχ. παθ. παρακ. φαγωμένος.

2. Ἄλλα ἀνώμαλα ρήματα στὸ κείμενο εἶναι: *λαχ-αίν-ω*, *μαθ-αίν-ω*, *πηγ-αίν-ω*, *καταλαβ-αίν-ω*, *παθ-αίν-ω* πού σχηματίζουν τὸν ἀόριστο μὲ θέμα χωρὶς τὸ *αῖν*: *ἔ-λαχ-α*, *ἔ-μαθ-α*, *πῆγ-α*, *κατάλαβ-α*, *ἔ-παθ-α* (μάθ. 110).

Εἰσὶς τὰ ρήματα: **βγαίνω**, ἀόρ. ὀριστ. βγήκα ὑποτ. βγῶ προστ. βγές-βγῆτε, ἄπαρ. βγῇ μετοχ. παθ. παρακ. βγαλμένος.

ἀνεβαίνω: ἀόρ. ὀριστ. ἀνέβηκα ὑποτ. ἀνέβω καὶ ἀνεβῶ προστ. ἀνέβα-ἀνεβῆτε ἄπαρ. ἀνεβῇ μετοχ. παθ. παρακ. ἀνεβασμένος.

(Ἀνάλογα σχηματίζουν τοὺς χρόνους τοὺς καὶ τὰ κατεβαίνω, διαβαίνω.)

Τέλος ἀνωμαλίες παρουσιάζουν καὶ τὰ ρήματα *βάζω*-ἀόρ. ἔβαλα, *φεύγω*-ἔφυγα *κάνω* - ἔκανα *μακραίνω* - *μάκρυνα* *στέκομαι* - *στάθηκα* *γίνομαι* - *ἐγίνα* καὶ *γίγηκα* *ἐσθνομαι* - *σύρθηκα* *φταίω* - *ἔφταιξα* *πλένω* - *ἐπλύνα*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Ἀναγνώρισε τοὺς ἀνώμαλους τύπους τῶν ρημάτων τοῦ κειμένου καὶ σχημάτισε τὸ α' ἐνικὸ τῆς ὀριστικῆς τοῦ ἐνεστώτα τοῦ κάθε ρήματος.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις ἀλλάζοντας τὰ ρήματα στὸ α' πληθυντικὸ 1) τοῦ ἴδιου χρόνου, 2) τοῦ ἀορίστου τῆς ὀριστικῆς καὶ 3) τοῦ παρ.κειμένου: Θὰ σὲ βλέπω μὲ χαρὰ.—Θὰ ἔρχομαι μαζί σου.—Θὰ λέω τὴν ἀλήθεια.—Θὰ τρώω νωρίς.—Θὰ τὰ παραβλέπω ὅλα.—Θ' ἀνεβαίνω τρέχοντας.—Θὰ κάνω πάντα καλὸ.—Θὰ βγαίνω στὸν κῆπο.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε 8 φράσεις μὲ τὰ ρήματα τοῦ παραπάνω γυμνάσματος στὸ β' ἐνικὸ τῆς προσταχτικῆς τοῦ ἀορίστου.

ΠΙΝΑΚΕΣ

1. *Ακλιτα: ἐπιρρήματα	σελ.	243
2. > ἐπιφωνήματα	>	244
3. > προθέσεις	>	244
4. > σύνδεσμοι	>	245
5. > μόρια	>	245
6. Ἀντωνυμίες	>	246
7. Ἀριθμητικά	>	247
8. Ἐπίθετα ὁμαλὰ καὶ ἀνώμαλα	>	248
9. Λέξεις μὲ συντομογραφία	>	249
10. Λεξιλόγιο (ἡ καταγωγή τῶν ἑλληνικῶν λέξεων)	>	250 - 1
11. Οἰκογένειες λέξεων (παραδείγματα)	>	252
12. Οὐσιαστικά	>	253
13. Οὐσιαστικά ἀνώμαλα	>	254 - 5
14. Πνεύματα, Λέξεις ποὺ παίνουν δασεῖα	>	256
15. Ρήματα α' συζυγίας, Ἑνεργητικὴ φωνή: <i>δένω</i>	>	257
16. > > > Παθητικὴ φωνή : <i>δένομαι</i>	>	258
17. Ρήματα β' συζυγίας	>	259
18. Ρήματα, Πίνακας σχηματισμοῦ μονολεχτικῶν χρόνων κτλ.	>	260 - 2
19. Σημασιολογικά	>	263
20. Σύμφωνα, Ἡ διαίρεσή τους	>	263

ΚΑΝΟΝΕΣ

1. Κανόνες γιὰ τὴ στίξη	>	264
2. Κανόνες τονισμοῦ	>	267
3. Κανόνες συλλαβισμοῦ	>	268

Α Κ Λ Ι Τ Α
1. Έπι ρήματα (Μαθ. 8, 103, 104)

	1. Τοπικά	2. Χρονικά	3. Τροπικά	4. Ποσοτικά	5. Βεβαιωτικά, διαταχτικά, άρνητικά
* <i>Ερωτηματικά :</i>	πού ; (πουθε ;)	πότε ;	πώς ;	πόσο ;	α) <i>Βεβαιωτικά :</i> ναί, μάλιστα, βέβαια, βεβαιότατα, δορισμένος, αληθινά (αληθινά), σουστά.
* <i>Αόριστα :</i>	κάπου, πουνθενά, άλλοι	κάποτε, κάπου κάπου, πότε πότε, άλλοτε	κάπως, αλλιώς, αλλιώςίκα	κάμποσο	β) <i>Δισταχτικά :</i> Ίσως, τάχα, (τάχατε), άραγε, διήθεν, πιθανό(ν).
* <i>Δειχτικά :</i>	εδώ, εκεί, αυτού	τότε, τώρα	έτσι	τόσο	γ) <i>Άρνητικά :</i> όχι, δέ(ν), μή(ν), όχι, βέβαια.
* <i>Αναφορικά :</i>	(έκει) πού, όπου, όπουδήποτε	(τότε) πού, όποτε, όποτεδήποτε	όπως, καθώς	όσο, όσοδήποτε	
* <i>Διάφορα :</i>	(ά)πάνω, (έπάνω), κάτω, χάμω, καταγής, μέσα, έξω, (έ)μπρός, (μπροστά), πίσω, δεξιά, άριστερά, ψηλά, χαμηλά, πλάι, δίπλα, κοντά, μακριά, άπέναντι, γύρω, όλόγυρα, μετάξυ, άναμεταξύ, άνάμεσα, πέρα, αντίπερα, βόρεια, νότια, ανατολικά, δυτικά, βορειοανατολικά κτλ.	άμέσως, ευθύς, κίωλας, ήδη, πιά, μόλις, άκόμη (άκόμα), πάλι, ξανά, συχνά, συνήθως, ύστερα, έπειτα, κατόπι, πρῶτα, πρίν, προωτερα, νορίς, άργά, νηήγορα, έγκαίρως, συνήμα,άδιάκοπα, χτές, προχτές, σήμερα, (έ)ψές, άπόψε, αύριο, μεθαύριο, πέρσι, πρό-περσι, φέτος, του χρόνου κτλ.	καλά, κακά, σιγά (άγάλα), έξαφνα (άξαφνα, ξαφνικά), ίατα, όρατα, χωριστά, μόνο μονάχα (μοναχά), διαμιάς, μεμιάς, μονομιάς, έπίσης, έπιμεταλῆς, ίδίως, κυρίως, ειδήμη, του κάπου, τυχόν, καλώς, άκριβώς, ευτυχώς, έξης, έλληηνικά, γαλλικά, άγγλικά κτλ.	μόνο, πολύ, περισσό-τερο, πύ, λίγο, λιγάκι, λιγότερο, κομμάτι, άρκετά, σχεδόν, τουλάχιστο(ν), άπάνω κάτω, περίπου, έξι-σού, ός, μόλις, κα-θόλου, διόλου, όλω-στων κτλ.	

2. Ἐπιφωνήματα (Μάθ. 66)

Σημασία	Ἐπιφωνήματα
Θαυμασμός	ἄ! ῥ! ὦ! ποπό! μπά!
Ἀπορία	ἄ! ὄ! μπά!
Πόνος, λύπη	ἄχ! ἄου! ὦ! ὄχ! ἀλί! ἀλίμονο!
Στενοχώρια, ἀηδία, ἀπελπισία	ἔ! οὔ! οὔφ! πούφ! πά πά πά!
Περίπαιγμα, εἰρωνεία	ἔ! οὔ! ἀχαχούχα!
Εὐχή	μακάρι! ἄμποτε! εἴθε!
Ἐπιδοκιμασία, ἔπαινος	μπράβο! εὖγε! γειά σου!
Κάλεσμα	ἔ! ὦ!
Παρακίνηση	ἄ! χά! αἰ! ἄμε! μάρς! ἄλτ! στόπ! σούτ!
Ἄρνηση	Ἄ μπά!

Ἐπιφωνηματικὲς ἐκφράσεις

Οὐσιαστικά: κρίμα! φρίκη! Θεέ (μου)! Χριστός! Παναγία μου! Προσοχή!

Ἐπίθετα: καλέ! μωρέ! κακομοίρη (μου)! τὸν καημένο!

Ρήματα: ἔλα δά! ὀρίστε! κόπιασε! ζήτω!

Ἐπιρρηματα: ἐμπρός! ἔξω! περαστικά! καλά! ὦραϊα! μάλιστα!

3. Προθέσεις (Μάθ. 63)

	Μονοσύλλαβες	Δισύλλαβες	Τρισύλλαβες
Προθέσεις πού δὲ συνθέτονται μὲ ἄλλες λέξεις	μέ, σέ, γιά, ὥς	χωρίς δίχως	ἴσαμε
Συνηθίζονται καὶ χωριστὰ καὶ ὥς πρῶτα συνθετικά	πρὸς	κατά, μετὰ, παρὰ ἀντί(ς), ἀπὸ	

4. Σύνδεσμοι (Μαθ. 64, 65)

Εἶδη	Σύνδεσμοι
1. Συμπλεχτικοὶ	καί, οὔτε, μήτε, οὐδέ, μηδὲ
2. Διαχωριστικοὶ	ἢ, εἴτε
3. Ἀντιθετικοὶ	μὰ, ἀλλά, παρὰ, ὁμως, ὥστόσο, ἐνῶ, ἂν καί, μολονότι, μόνο
4. Συμπερασματικοὶ	λοιπόν, ὥστε, ἄρα, ἐπομένως
5. Ἐπεξηγηματικὸς	δηλαδή
6. Εἰδικοί	πῶς, ὅτι, πού
7. Χρονικοὶ	ὅταν, σάν, ἐνῶ, καθὼς, ὥς, ἀφοῦ, ἀφότου, πρὶν (πρὶν νά), ἅμα, μόλις, προτοῦ, ὥσπου, ὥσότου, ὅσο πού, ὅποτε, κάθε πού
8. Αἰτιολογικοὶ	γιατί, ἐπειδὴ, ἀφοῦ
9. Ὑποθετικοὶ	ἂν, σάν, ἅμα
10. Τελικοὶ	νά, γιὰ νά
11. Ἀποτελεσματικοὶ	ὥστε (νά), πού
12. Δισταχτικοὶ	μή(ν), μήπως
13. Συγκριτικὸς	παρὰ

5. Μόρια (Μαθ. 64, 65)

1. *ᾧς* (σημαίνει προτροπή ἢ συγκατάθεση): *ᾧς φύγωμε, ᾧς ἔρθῃ*
2. *θὰ* μελλοντικό: *θὰ γράφω, θὰ γράψω*
3. *θὰ* δυνητικό: *θὰ σοῦ ἔδωκα, ἂν εἶχα*
4. *θὰ* πιθανολογικό: *θὰ εἶναι ἄρρωστος* (ἴσως εἶναι ἄρρωστος)
4. *νὰ* (νά) βουλευτικό: *νὰ μὴ μιᾶς, θὰ ἤθελα νὰ σοῦ σῶ. Αὐτὸ κανονικὰ παίρνει βαρεῖα· ὅταν ὁμως προφέρεται τονισμένα στὴ φράση, παίρνει ὀξεία: νὰ σοῦ πῶ.*
6. *νά* δειχτικό (παίρνει πάντοτε ὀξεία): *νά ὁ ἀδερφός μου*
7. *μά* ὀρκωτικό (παίρνει πάντοτε ὀξεία): *μά τὴν ἀλήθεια*
8. *γιά* προτρεπτικό (παίρνει πάντοτε ὀξεία): *γιά κοίταξε, γιά νὰ σοῦ πῶ*

1. Προσωπικές	2. Κτητικές	3. Ίδιόπαδες	4. Δειχτικές	5. Αναφορικές	6. Έρωτηματικές	7. Άόριστες
α' ἐγώ	Γιὰ ἐγὼν κήτορα α' δικός μου	Ἐνικός α' τοῦ ἑαυτοῦ μου	αὐτός, αὐτή, αὐτό τούτος, τούτη, τούτο	ποῦ (ἀλλίτο)	τί	ἐνας, μιὰ (μία), ἕνα
β' ἐσύ	δική μου δικό μου	β' τοῦ ἑαυτοῦ σου (της)	ἐκεῖνος, ἐκείνη, ἐκεῖνο	ὁ ὅποιος, ἡ ὁποία, τὸ ὅπου	ποιός, ποιά, ποῖο πόσος, πόση, πόσο	κανένας (κανείς), καμιὰ (καμία) κανένα
γ' αὐτός (τος) αὐτὴ (τη) αὐτό (το)	β' δικός σου δική σου δικό σου	Πληθυντικές α' τοῦ ἑαυτοῦ μας β' τοῦ ἑαυτοῦ σας γ' τοῦ ἑαυτοῦ τους (των) ἡ	τέτοιος, τέτοια, τέτοιο τόσος, τόση, τόσο	ὅποιος, ὅποια, ὅποιο, ὅ, τι (ἀλλίτο) ὅσος, ὅση, ὅσο (καί : ὅποιοςδήποτε ὅποιαδήποτε ὅπουδήποτε ὅσοδήποτε ὅσηδήποτε ὅσοδήποτε ὅτι δῆποτε)		κάποιος, -α, -ο μερικοί, -ές, -ά κάτι, κατιὲ τίποτε, (τίποτα) κάμπισος -η, -ο κάθε καθένας, καθεμιὰ (καθεμία), καθένα καθεὶ ὁ δέινα, ἡ δέινα, τὸ δέινα ὁ τάδε, ἡ τάδε, τὸ τάδε
	Γιὰ πολλοὺς κήτορες α' δικός μας δική μας δικό μας	α' τῶν ἑαυτῶν μας β' τῶν ἑαυτῶν σας γ' τῶν ἑαυτῶν τους ¹				
	β' δικός σας δική σας δικό σας					
	γ' δικός τους δική τους δικό τους					

1. Ἡ γενική τῆς προσώπ. ἀντωνυμίας των χρησιμεύει γιὰ ν' ἀποφώγιμε τὴν κακοφωνία πού παρουσιάζεται ὅταν καὶ ἡ προηγούμενη λέξη τελειώνει σὲ -ους καὶ μάλιστα ἐπὶ τοὺς : ἑαυτοὺς τους, τοὺς γάτους τους.

ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ΑΠΟΛΥΤΑ ΚΑΙ ΤΑΧΤΙΚΑ (Μάθ. 94)

Αραβικά ψηφία	Ελληνικά σημεία	Απόλυτα αριθμητικά	Ταχτικά αριθμητικά
1	α'	ένας, μία (μιά), ένα	πρώτος, πρώτη, πρώτο
2	β'	δύο (δυό)	δεύτερος
3	γ'	τρεις, τρία	τρίτος
4	δ'	τέσσερεις, τέσσερα	τέταρτος
5	ε'	πέντε	πέμπτος
6	ς'	έξι	έκτος
7	ζ'	έφτά (επτά)	έβδομος
8	η'	όχτώ	όγδοος
9	θ'	έννέα (εννιά)	ένατος (μ' ένα ν)
10	ι'	δέκα	δέκατος
11	ια'	έντεκα	ένδέκατος
12	ιβ'	δώδεκα	δωδέκατος
13	ιγ'	δεκατρία	δέκατος τρίτος
14	ιδ'	δεκατέσσερα	δέκατος τέταρτος
15	ιε'	δεκαπέντε	δέκατος πέμπτος
16	ις'	δεκαέξι (δεκάξι)	δέκατος έκτος
17	ιζ'	δεκαεφτά (δεκαεπτά)	δέκατος έβδομος
18	ιη'	δεκαοχτώ	δέκατος όγδοος
19	ιθ'	δεκαεννέα (δεκαεννιά)	δέκατος ένατος
20	κ'	είκοσι	είκοστός
21	κα'	είκοσι ένας, είκοσι μία, είκοσι ένα	είκοστός πρώτος
22	κβ'	είκοσι δύο (δυό)	είκοστός δεύτερος
30	λ'	τριάντα	τριακοστός
40	μ'	σαράντα	τεσσαρακοστός
50	ν'	πενήντα	πεντηκοστός
60	ς'	έξήντα	έξηκοστός
70	ο'	έβδομήντα	έβδομηκοστός
80	π'	όγδόντα	όγδοηκοστός
90	η'	ένενήντα (μ' ένα ν)	ένενηκοστός (μ' ένα ν)
100	ρ'	έκατο	έκατοστός
101	ρα'	έκατον ένας, έκατο μία, έκατον ένα	έκατοστός πρώτος
102	ρβ'	έκατο δύο (δυό)	έκατοστός δεύτερος
200	σ'	διακόσιοι, -ες, -α	διακοσιοστός
300	τ'	τρ(ι)ακόσιοι, -ες, -α	τριακοσιοστός
400	υ'	τετρακόσιοι, -ες, -α	τετρακοσιοστός
500	φ'	πεντακόσιοι, -ες, -α	πεντακοσιοστός
600	χ'	έξακόσιοι, -ες, -α	έξακοσιοστός
700	ψ'	έφτακόσιοι, -ες, -α	έφτακοσιοστός
800	ω'	όχτακόσιοι, -ες, -α	όχτακοσιοστός
900	ω'	έννιακόσιοι, -ες, -α	έννιακοσιοστός
1000	α	χίλιοι, χίλιες, χίλια	χιλιοστός
2000	β	δύο χιλιάδες	δισχιλιοστός
10.000	ι	δέκα χιλιάδες	δεκαχισχιλιοστός
100.000	ρ	έκατο χιλιάδες	έκατονταχισχιλιοστός
1.000.000		ένα εκατομμύριο	εκατομμυριοστός
1.000.000.000		ένα δισεκατομμύριο	δισεκατομμυριοστός

ΕΠΙΘΕΤΑ ΟΜΑΛΑ (Μαθ. 49-52) ΑΝΩΜΑΛΑ (Μαθ. 93)

Α.—'Επίθετα με τὸ ἀρσενικὸ σὲ -ος

1. Σὲ -ος, -η, -ο	2. Σὲ -ος, -α, -ο	3. Σὲ ὅς, -ιά, -ὸ
ὁ καλὸς ἡ καλή τὸ καλὸ	ὁ ὠραῖος ἡ ὠραία τὸ ὠραῖο	<i>Ἑνικ.</i> ὁ γλυκὸς ἡ γλυκιά τὸ γλυκὸ
ὁ ὁμορφος ἡ ὁμορφη τὸ ὁμορφο	ὁ πλούσιος ἡ πλούσια τὸ πλούσιο	<i>Πληθ.</i> οἱ γλυκοί, τῶν γλυκῶν κτλ. οἱ γλυκές, τῶν γλυκῶν κτλ. τὰ γλυκά, τῶν γλυκῶν κτλ.

Β.—'Επίθετα με τὸ ἀρσενικὸ σὲ -ὺς ἢ σὲ -ῆς

1. Σὲ -ὺς, -ιά, -ὺ	2. Σὲ -ῆς, -ιά, -ῖ
<i>Ἑνικ.</i> ὁ βαθύς, τοῦ βαθιοῦ ἡ βαθιά, τῆς βαθιάς τὸ βαθύ, τοῦ βαθιοῦ	ὁ σταχτής, τοῦ σταχτιοῦ ἡ σταχτιά, τῆς σταχτιάς τὸ σταχτί, τοῦ σταχτιοῦ
<i>Πληθ.</i> οἱ βαθιοί, τῶν βαθιῶν οἱ βαθιές, τῶν βαθιῶν τὰ βαθιά, τῶν βαθιῶν	οἱ σταχτιοί, τῶν σταχτιῶν οἱ σταχτιές, τῶν σταχτιῶν τὰ σταχτιά, τῶν σταχτιῶν

Γ.—'Επίθετα με τὸ ἀρσενικὸ σὲ -ης (ἀνισοσύλλαβα)

Σὲ -ης, -α, -ικο

<i>Ἑνικός:</i>	ὁ ζηλιάρης	ἡ ζηλιάρα	τὸ ζηλιάρικο
<i>Πληθυντικός:</i>	οἱ ζηλιάρηδες	οἱ ζηλιάρες	τὰ ζηλιάρικα

Δ.—'Ανώμαλα ἐπίθετα

<i>Ἑνικός:</i>	ὁ πολὺς	ἡ πολλή	τὸ πολὺ
<i>Πληθυντικός:</i>	οἱ πολλοί	οἱ πολλές	τὰ πολλὰ

ΕΛΛΕΙΠΤΙΚΑ ('Η ιδιότητα ποὺ ἐκφράζουν αὐτὰ τὰ ἐπίθετα ἀναφέρεται συνήθως σ' ἓνα γένος· γι' αὐτὸ δὲ συνηθίζονται σὲ ἄλλα γένη): κοκκιογόννης, πρίμος (καιρὸς) - πρίμο (ἀεράκι), μαυτιλούσα, ἐλεούσα, βυζανιάρικο κ.ἄ.

ΛΕΞΕΙΣ ΜΕ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑ

Οἱ συχνότερες συντομογραφίες (Μάθ. 87)

ἁγ.= ἅγιος
 Ἁγ. Γρ.= Ἀγία Γραφή
 ἀρ.= ἀριθμός
 βλ.= βλέπε
 γραμμ.= γραμμάρια
 Δδα= δεσποινίδα
 δηλ.= δηλαδή
 δρ.= δράμια
 δρχ.= δραχμές
 Θεσ/νίκη= Θεσσαλονίκη
 κ.= κύριος ἢ κυρία
 Κορ, Κα= Κύριος, Κυρία
 κ.κ.= κύριοι ἢ κυρίες
 κ.ἄ.= καὶ ἄλλα
 κ.ἄ.= καὶ ἀκόλουθα
 Κ.Δ.= Καινή (Νέα) Δια-
 θήκη
 κτλ.= καὶ τὰ λοιπὰ
 Κων/πολη= Κωνσταντι-
 νούπολη

λογ/σμός= λογαριασμός
 λ.χ.= λόγου χάρι
 Μ. (Μεγ.)= Μεγάλος
 Μ. Ἀσία= Μικρὴ Ἀσία
 μ.= μέτρα
 μίλ.= μίλια
 μ.μ.= μετὰ τὸ μεσημέρι
 μ.Χ.= μετὰ τὸ Χριστὸ
 δκ.= δκάδες
 Π.Δ.= Παλαιὰ Διαθήκη
 πῆχ.= πῆχες
 π.μ.= πρὶν ἀπὸ τὸ μεση-
 μέρι
 π.μ.= τοῦ περασμένου
 μήνα
 π.χ.= παραδείγματος
 χάρι
 π.Χ.= πρὸ Χριστοῦ
 σ., σελ.= σελίδα
 σημ.= σημείωση

Σια= συντροφία
 τετρ.= τετραγωνικός
 τ.μ.= τετραγωνικά μέτρα
 τ.μ.= τοῦ μήνα πού τρέ-
 χει
 ΥΓ.= ὑστερόγραφο
 χγρ.= χιλιόγραμμα
 χιλ.= χιλιάδες
 χλμ.= χιλιόμετρα
 ὠρ.= ὥρες

Γιὰ τοὺς ἀνέμους:

Α ἀνατολικός
 Β βόρειος
 Δ δυτικός
 Ν νότιος
 ΒΑ βορειοανατολικός
 ΒΔ βορειοδυτικός
 ΝΑ νοτιοανατολικός
 ΝΔ νοτιοδυτικός

Λ Ε Ξ Ε Ι Σ

πού δὲν πρέπει νὰ γράφονται κομματιασμένες (Μάθ. 31)

Ἀριθμητικά	Ἀντωνυμίες	Ἀκλιτα
δεκατρία δεκατέσσερα δεκαπέντε δεκαέξι (δεκάξι) δεκαεφτά, δεκαεπτά δεκαοχτώ δεκαεννέα (δεκαεν- νιά)	καθένας, καθεμία, καθένα (οὐσιαστ. καθέκαστα) καθετί, κατιτί ὅποιοσδήποτε ὅσοσδήποτε ὅτιδήποτε	ἀπαρχῆς, ἀπεναντίας, ἀπευθείας, ἀφότου, διαμιάς, εἰδάλλως, εἰδεμή, ἐνόσω, ἐνῶ, ἐξαίτιας, ἐξάλλου, ἐξαρχῆς, ἐξίσου, ἐπικεφαλῆς, ἐπιτέλους, καθ'αυτὸ, καθεξῆς, καλημέρα, καλη- νύχτα, καλησπέρα, καληώρα, κατα- γῆς, κατευθεῖαν, κιόλας, μεμιάς, μολαταῦτα, μόλο (πού), μολονότι, ὅλημέρα, ὅληνύχτα, ὅλωσδιόλου, ὅπουδήποτε, ὅπωςδήποτε, προπάν- των, τωόντι, ὑπόψη, ὥστόσο, ὥσπου

Λ Ε Ξ Ι Α Ο Γ Ι Ο

·Η κατὰ γωγὴ τῶν ἐλληνηνικῶν λέξεων (Μαθ. 12, 27, 71, 75, 76, 79, 80)

Οἱ λέξεις τῆς συμμετρικῆς μας γλώσσας ἀποτελοῦνται ἀπὸ τρία στρώματα (δηλ. ἔχουν τρεῖς πηγές), ὅπως δείχνει ὁ παρακάτω πίνακας :

Π Ρ Ω Τ Ο Σ Τ Ρ Ω Μ Α

Λέξεις κληρονομημένες ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ ἢ ποὺ μετῆκαν ἀργότερα, περὶπου ὡς τὴν ἐποχὴ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἔμειναν πιά στὴ γλώσσα μας.

A) Προελληνικὲς	B) Ἀρχικὲς ἑλληνικὲς	Γ) Ἀπὸ ἄλλες γλώσσες
(Τις πῆραν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς προελληνικοὺς λαούς.)	(Ἀνέχουν στὴν ἀρχικὴ γλώσσα τῶν πρώτων Ἑλλήνων.)	(Μετῆκαν σὲ διάφορες ἐποχὲς ὡς ὑστερ' ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ.)
Κόρινθος, Δάρισα, Λυκαβηττός, Πισός, Κηφισός, Ὀλυμπος, Παρνασσός, Ζάνκυνθος, Πίνδος, ἠησί ¹ , ἐλιά. Θάλασσα, ζέφυρος, δάφνη, κυβερνῶ. μερόσι, κολοκύθη, ρόδι, ρόδο, μολύβι, χρυσάφι κτλ.	οὐρανός, θεός, ὄνομα, φῶς, ἐγὼ, ἐκείνος, μένω, λείπω. πατέρας, μητέρα, ἄντρας, γυναίκα, βόδι, ἀγελάδα, μύγα. καλός, κακός, νέος, ἔνα, δύο, τρία, ἐκατό, εἶμαι, δένω, κάθομαι κτλ.	Ἀνατολικὲς : Φοινικικὲς : ἄλφα, βήτα, γάμα κτλ. Περσικὲς : ἀγγαρεία, παράδεισος, σαυράτης. Ἑβραϊκὲς : ἀσραβίνας, ἀμήν, σατανάς, σερα- φεΐμ, φαρσαίος, χερουβίμ, Γολγοθᾶς, Πάσχα, Σάββατο κτλ. Λατινικὲς : ροδάκινο, κελί, κάρβουνο, σούβλα, τάβλα, πόρτα, σκάλα, πανί, ρίσο, παλάτι, τὰ ὀνό- ματα τῶν μηνῶν κτλ.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΤΡΩΜΑ	T P I T O	Σ Τ Ρ Ω Μ Α
Ξένες λέξεις των μεταχριστιανικών αιώνων (Μπῆχαν τοὺς μεταχριστιανικοὺς αἰῶνες καὶ κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν.)	Α) Νεώτερες ξένες λέξεις (Ἐρχισαν νὰ μπαίνουν ἀπὸ τὸν τελευταῖο αἰῶνα.)	Β) Λόνιες νεοσχηματισμένες λέξεις (Μπῆχαν τὰ τελευταῖα 150 χρόνια γὰ νὰ ἐκφράσουν νέες ἐννοίες.)
Σλαβικὲς : κοτίτσι, κοινάρι, μπομπότα, ροῦχο, σανός, σράβα, Ἀράχρα, Βελούτινο, Γρεβενά, Χελμός κτλ. Βλάχικες : μαρούρι, μπομπουόκι, στουρνάκι κτλ. Ἀρβανίτικες : γκιόνης, φλοῦρα, Λιόπεσι, Λιόσια, Μενίδι, Σοῦλι, Τατόι κτλ. Ἰταλικὲς : ἄβαρία, κάβος, καπατάνιος, φοντοῦινα - βέλο, καπέλο, κάλτσα, κουβέττα, πανταλόνι - μαραγκός, βαρέλι, βίδα, γάντζος - βάζο, καρέκλα, καραπές, πιάτο - γαρφαλο, μπαζίλι, μακαρόνια, βιολί κτλ. Τούρκικες : γαούρι, κερπές, μεζές, σουγιάς, καρπούζι, τεκέες κτλ. Αραβικὲς : ἄλγερρα, βελίτση, καρές, νε-εαντζι, σουλτάνος κτλ.	Γαλλικὲς : ζακέτα, μπλούζα, κολόνα, πούδρα, ζελάμα κτλ. Ἀγγλικὲς : βαγόνι, γαλόνι, σπόρ, ρεκόρ, τρούφι, τράιμ, τουρισμός κτλ. Γερμανικὲς : ποτιάσα, τάλιρο, τσίγκος κτλ. Λέξεις ξένες ἐλληνικῆς καταγωγῆς Ἀρχαῖες ἢ μεσαιωνικὲς ἑλληνικὲς λέξεις πού μπῆχαν σὲ ξένες γλώσσες καὶ ξαναἔβρισαν στὴ γλώσσα μας μὲ ἄλλαν μὲνη μορφή : κάμαρα λατιν. (ἀρχ. καμάρα) καλαμάρι λατιν. (ἀρχ. κάλαμος) κορδόνι ιταλ. (ἀρχ. χορδή) τεπρέρι τουρκ. (ἀρχ. διφθέρα)	Ἀρχαῖες λέξεις πού ξαναμπῆκαν στὴ χρῆσι : ἀναχωρή, καθηρητής, κατάστημα, μητακός, ξενοδοχεῖο, συμβόλαιο. (Καὶ μεσαιωνικὲς) : δικηγόρος, πεζοδορόμιο κτλ. Λόνιες νεόπλαστες λέξεις (πού δὲ λέγονταν στὴν ἀρχαία, παρὰ τίς ἔπλασαν οἱ λόγιοι, ὅταν τίς χρειαῖστηκαν, ἀπὸ λέξεις ἀρχαῖες ἢ ἀπὸ στοιχεῖα ἀρχαίων λέξεων) : ἀστεροσκοπεῖο, βαθμολογῶ, βασιζῶ, δημοσιογράφος, δρομολόγιο, εὐρετήριο, οἰκογένεια, οὐσιαστικό, προσηγιώνομαι, πυροσβεστής, ταχυδρομεῖο, χωροφυλακὴ κτλ. (Καὶ μερικὲς πού τίς ἔπλασαν ξένοι στὴ γλώσσα τους ἀπὸ στοιχεῖα ἀρχαίων ἑλληνικῶν λέξεων καὶ εἰσαγαγὲν τὴν πῆραν καὶ ἐμεῖς) : ἀεροπλάνο, βαρόμετρο, δυναμίτης, εἰλαστικός, ἠλεκτρισμός, φωτογραφία κτλ.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΛΕΞΕΩΝ (Μάθ. 78)

(Παραδείγματα)

Ἀπὸ τῇ λέξει : ἄστρο .

Παραγωγή : ἄστρο, ἄστρι, ἀστράκι, ἀστρικός, ἀστρίτης (= εἶδος φιδιοῦ), τὸ Ἄστρος (= παραθαλάσσια κομόπολη τῆς Κυνουρίας στὴν Ἀρκαδίαν), ἀστέρης, ἀστέρι, ἀστεράκι, ἀστέρινος, ἀστερίσκος, ἀστερισμός, ἀστερωτός.

Α' συνθετ. : ἀστρονόμος, ἀστρονομία, ἀστρονομικός, ἀστροβολῶ, ἀστροβόλημα, ἀστροτόλιστος, ἀστροκέντητος, ἀστρολόγος, ἀστρολογία, ἀστρολούλουδο (= ἡ μαργαρίτα), ἀστροφεγγιά, ἀστροφόρος, ἀστρόμετρο (= ὄργανο, γιὰ νὰ μετροῦμε τὸ μέγεθος τῶν ἀστρων), ἀστεροσκοπεῖο.

Β' συνθετ. : ἑναστρος, ἄναστρος, Ἐξάστρο ἢ Ἐφτάστρο (= ἡ Πούλια, οἱ Πλειάδες), ξαστεριά, ξαστερώνω, ξαστεροσύνη.

Ἀπὸ τῇ λέξει : δέντρο .

Παραγωγή : δέντρο, δεντρί, δεντράκι, τὰ δεντρικά (= τὰ διάφορα δέντρα, ὅπως λέμε : τὰ λαχανικά).

Α' συνθετ. : δεντροκαλλιέργεια, δεντροκαλλιεργητής, δεντροκήπος, δεντρόφυτος, δεντροφυτεύω, δεντροφυτεία, δεντροφυτευτής, δεντροφύτεμα, δεντροσειρά, δεντροστοιχία, δεντροτόλιστος, δεντροκόμος, δεντροκομῶ, δεντροκομία, δεντρολίβανο, δεντρομηνιά (= εἶδος χόρτου, νεραϊδόχορτο), δεντρόφιδο, δεντροκλαδεύω, δεντροκλάδεμα.

Β' συνθετ. : ἄδεντρος, σύδεντρος, πολύδεντρος, πυκνόδεντρος, χαμόδεντρο, ἀγριόδεντρο, ἡμερόδεντρο.

Ἀπὸ τῇ λέξει : ἥλιος .

Μὲ τὸ ἀρχικὸ η

Παραγ. ἥλιος, ἥλιακός, ἥλιαση, ἥλιασμα κ.ἄ.

Α' συνθετ. : ἥλιοβασίλεμα, ἥλιωγεμα, ἥλιοθεραπεία, ἥλιόλουτρο, ἥλιοκαμένος, ἥλιόλουστος, ἥλιοσκόπιο, ἥλιοτρόπιο (εἶδος φυτοῦ ποὺ στρέφει τὰ φύλλα του πρὸς τὸν ἥλιο), ἥλιοστάλαχτος, ἥλιοστάσιο.

Μὲ ἀποβολὴ τοῦ ἀρχικοῦ η

λιάζω, λιάσιμο, λιακάδα, λιακωτὸ κ. ἄ.

λιοπύρι, λιόδρομο καὶ λιοστρόφι (= τὸ φυτὸ ἥλιοτρόπιον), λιοτρόπι (= ἥλιοστάσιο), λιόκαμα, (ἡ)λιογέννητος, Λιογέννητη (κύριο ὄνομα), (ἡ)λιόχαρος, λιόξανθος (= ξανθὸς σὰν ἥλιος), λιόκαλος, λιοπερίχυτος.

Β' συνθετ. : προσήλιος, προσηλιακός, ἀντηλιά, ἀντήλι καὶ ἀντήλιο (= σέπασμα τῶν ματιῶν γιὰ νὰ μὴ θαμπώνωνται ἀπὸ τὸν ἥλιο· πολλὰς φορὰς αὐτὸ γίνεται μὲ τὸ χέρι μας).

ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ (καταλήξεις)

1. Ἀρσενικά (Μαθ. 41, 44)

Κατά- ληξη	Είδος ονόματος	Ἑνικός	Πληθυντικός
-ās	ὀξύτονα ἀνισοσύλλαβα	ψωμάς	-άδες : ψωμάδες
-as	παροξύτονα ἰσοσύλλαβα	πατέρας	-ες : πατέρες
-as	» ἀνισοσύλλαβα	ρήγας	-άδες : ρηγάδες
-as	προπαροξύτονα ἰσοσύλλαβα	φύλακας	-ες : φύλακες
-as	» ἀνισοσύλλαβα	τσέλιγκας	-άδες : τσελιγκάδες
-ῆς	ὀξύτονα ἰσοσύλλαβα	νικητής	-ές : νικητές
-ῆς	» ἀνισοσύλλαβα	πεταλωτής	-ῆδες : πεταλωτήδες
-ῆς	παροξύτονα ἰσοσύλλαβα	ναύτης	-ες : ναύτες
-ῆς	» ἀνισοσύλλαβα	βαρκάρης	-ῆδες : βαρκάρηδες
-τῆς	μὲ διπλὸ πληθυντικὸ	πραματευτής	-άδες, -ές : πραματευτάδες
-ές	ὀξύτονα ἀνισοσύλλαβα	κεφτές	-έδες : κεφτέδες
-οὺς	» »	παπποὺς	-οῦδες : παπποῦδες
-ὸς	ὀξύτονα ἰσοσύλλαβα	οὐρανὸς	-οἱ : οὐρανοὶ
-ος	παροξύτονα »	δρόμος	-οἱ : δρόμοι
-ος	προπαροξύτονα »	κάτοικος	-οἱ : κάτοικοι

2. Θηλυκά (Μαθ. 42, 45, 90)

Κατά- ληξη	Είδος ονόματος	Ἑνικός	Πληθυντικός
-α	ἰσοσύλλαβα	χαρά, ὥρα, θά- λασσα	-ες : χαρές, ὥρες, θά- λασσες
-α	ἀνισοσύλλαβα	ὀκά, γιαγιά	-άδες : ὀκάδες, γιαγιάδες
-η	ἰσοσύλλαβα	ψυχή, νίκη, ζά- χαρη	-ες : ψυχές, νίκες, ζά- χαρες
-η	» μὲ πληθυν. -εις	σκέψη, δύναμη	-εις : σκέψεις, δυνάμεις
-ω	ἰσοσύλλαβα	Ἀργυρῶ, Φρόσω	-ες : (σπάνια : Φρόσες)
-ος	»	ἐγκύκλιος	-ες καὶ -οι : ἐγκύκλιες (καὶ ἐγκύκλιοι)
-οὐ	ἀνισοσύλλαβα	ἄλεπou	-οῦδες : ἄλεποῦδες

3. Οὐδέτερα (Μαθ. 43, 46)

Κατά- ληξη	Είδος ονόματος	Ἑνικός	Πληθυντικός
-ο	ἰσοσύλλαβα	βουνό, σίδερο	-α : βουνά, σίδερα
-ι	»	παιδί, τραγούδι	-ια : παιδιά, τραγούδια
-ος	»	μέρος, ἔδαφος	-η : μέρος, ἐδάφη
-μα	ἀνισοσύλλαβα	κύμα, ὄνομα	-ματα : κύματα, ὀνόματα
-σιμο	»	δέσμιος	-σίματα : δεσίματα
-ας	»	κρέας	-ατα : κρέατα
-ως	»	φῶς	-ωτα : φῶτα

ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΑΝΩΜΑΛΑ (συγκεντρωτικός πίνακας)

1. Ἀκλίτα (Μαθ. 98)	2. Ἑλλειπτικά (Μαθ. 98)	3. Ἰδιόκλιτα (Μαθ. 91, 92)
α) <i>Μέξεις ξένης καταγωγῆς</i> : τὸ ξένιθ, τὸ κονιάν, τὸ τράμ, τὸ Χερουβιμ κ.ἄ. β) <i>Τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου</i> : τὸ ἄλφα, τὸ βῆτα, τὸ γάμμα κτλ. γ) <i>Τὰ προτακτικά</i> : Ἀγία-, Ἀγ-, γερο-, θεια-, κυρα-, μαστορο-, μπαμπά-, παπα-, χαϊτη-, πάτερ, καπετάν, κῆρ. δ) ἡ Ἀγία-Βαρθάρα τῆς Ἀγία-Βαρθάρας κτλ. ὁ κυρ Κώστας, τοῦ κυρ Κώστα κτλ. ε) <i>Κόγια ὀνόματα καὶ τοπωνυμίες ξένικες</i> : τὸ Πάριζ, τὸ Κίρκις, ἡ Ἱερουσαλήμ, τὸ Σινά, τὸ Θαβώρ, τὸ Γιβραλτὶρ κ.ἄ. ς) <i>Ὀνόματα ἀνθρώπων ξενικά</i> : Ἀδάμ, Δαβὶδ, Μωάμεθ κ.ἄ. ζ) <i>Οἰκογενειακὰ ὀνόματα καὶ θηλ. ἀντρωνυμικά μετέωρα γενεῆς</i> : Ὁ Γεωργίου, τοῦ Γεωργίου κτλ. Ἡ κυρία Γαλανοῦ, τῆς κυρίας Γαλανοῦ κτλ.	α) Ἔχουν μόνο ὀνομαστικὴ καὶ αἰτιατικὴ ἐνικοῦ : τὸ δελί, τὸ ὄφελος, τὸ πρωί, τὸ σέας. β) Ἔχουν μόνο ὀνομαστικὴ καὶ αἰτιατικὴ πληθυντικοῦ : τὰ ἐπίγερα, τὰ ἥπατα, τὰ σόγκαλα οἱ προύλλες (αἰτ. π.ς προύλλες). γ) Ἔχει ὀνομαστικὴ καὶ αἰτιατικὴ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ : τὸ σίβας τὰ σίβη (καὶ τὰ σβάσματα). δ) Ἔχουν μόνο γενική : τοῦ κόκκου τοῦ θανάτῃ λογῆς, λογίων.	α) <i>Μερικὰ ἀρσενικά σέ-έας</i> : ὁ δεκανέας, τοῦ δεκανέα, τὸ δεκανέα, δεκανέα β) <i>Πληθυντικὸς</i> : οἱ δεκανεῖς, τῶν δεκανέων, τοὺς δεκανεῖς, δεκανεῖς (Ἔτσι καὶ τὰ : γραμματεῖς, γραφεῖς, διανομέας, ἐισαγγελεῖς, κουρτές κ.ἄ.) γ) <i>Τὰ ὀδυσιαστικά</i> : εὐ γ ε ν ῆ ς καὶ σ ν γ γ ε ν ῆ ς ποὺ ἔχουν πληθυντικὸ σέ-εῖς, -ῶν : οἱ εὐγενεῖς, τῶν εὐγενῶν, τοὺς εὐγενεῖς οἱ συγγενεῖς, τῶν συγγενῶν, τοὺς συγγενεῖς. δ) <i>Μερικὰ σὺδότερα σέ-ον, αν, -εν, -υ</i> : Ἑνικὸς ἀριθ. — Ὀνομ., αἰτ., κλητ. : τὸ ὄν, προῖόν, καθόν, πᾶν, σύμπαν, μηδέν, φωνήεν, δέξ, δόξ. Γεν. : τοῦ ὄντος, προῖόντος, καθήκοντος, παντός, σύμπαντος, μηδενός, φωνήεντος, ὀξέος, δόξατος. ε) <i>Πληθ. ἀριθ.</i> — Ὀνομ., αἰτ., κλητ. : τὰ ὄντα, προῖ- όντα, καθήκοντα, πάντα, σύμπαντα, φωνήεντα, δέξια, δόξατα. Γεν. : τῶν ὄντων, προῖόντων, καθήκόντων, πάντων, συνπάντων, φωνήεντων, δέξων, δοξάνων. ς) <i>Τὸ μηδέν δὲν ἔχει πληθυντικόν.</i> Ὅταν εἶναι λό- γος γιὰ βαθμὶ ἢ ἀριθμητικὸ ψηφίον, σχηματίζεται πληθυντικὸς ἀπὸ τῆς λέξεως μηδενικό : τὰ μηδενικά.)

4. Διπλόκλιτα (Μάθ. 99)	5. Διπλόμορφα (Μάθ. 99)	6. Διπλοκατάκλιτα (Μάθ. 99)
Μὲ διαφορετικὸ γένος στὸν πληθυντικὸ : ὁ πλοῦτος - τὰ πλοῦτη ὁ σανὸς - τὰ σανὰ ὁ τάχαρος - τὰ τάχαρα ἡ νιότη - τὰ νιάτα	α) Μὲ διπλὴ μορφή καὶ στοὺς δύο ἀριθμοὺς : γέροντας - γέρος δράκοντας - δράκος β) Μὲ διπλὴ μορφή μόνον στὸν ἐνικό : γίγαντας - γίγας κόμητας - κόμη ἐλέφαντας - ἐλέφας Οἰδίποδας - Οἰδίπους Αἰώνιας - Αἰώας χάρος - χάροντας "Αἰλάντας - "Αἰλάς (Στὸν πληθυντικὸ ἔχουν τοὺς μακροτέτερους τύπους : οἱ γίγαντες, οἱ ἐλέφαντες κτλ.)	Μὲ διπλοὺς τύπους στὸν πληθυντικὸ : ὁ γονιὸς - οἱ γονιοὶ καὶ οἱ γονεῖς ὁ καπετάνιος - οἱ καπετάνιοι καὶ οἱ καπετῆνες ὁ φοῦνταρης - οἱ φοῦνταρηδες καὶ οἱ φουνταραῖοι ὁ νοικοκύρης - οἱ νοικοκύρηδες καὶ οἱ νοικοκυραῖοι τὸ σιῆθος - τὰ σιῆθη καὶ τὰ σιῆθια τὸ χεῖλος - τὰ χεῖλη καὶ τὰ χεῖλια ὁ ἀράτης - οἱ ἀράπηδες (τοὺ ἔχουν μαῦθο χρῶμα) καὶ οἱ ἀραπάδες (οἱ ντόπιοι κάτοικοι τῆς Αἰγύπτου) ὁ δεσπότης - οἱ δεσποτάδες (ἀρχιερεῖς) καὶ οἱ δεσπότες (οἱ τυραννικοὶ ἄρχοντες) ἡ κορφή - οἱ κορφές (τῶν βουνῶν, τῶν δέντρων κτλ.) καὶ οἱ κορφάδες (κυρίως γιὰ τὰ χορταρικά).
Μὲ διαφορετικὸ γένος στὸν πληθυντικὸ : ὁ πλοῦτος - τὰ πλοῦτη ὁ σανὸς - τὰ σανὰ ὁ τάχαρος - τὰ τάχαρα ἡ νιότη - τὰ νιάτα	γ) Φωνητικὰ διπλόμορφα : ἡμέρα καὶ μέρα (Ἡ γενική τοῦ πληθυντικοῦ μὲ τῶν ἡμερῶν.) πράμα καὶ πράγμα (πράγματα καὶ πράγματα) (Ἡ γενική τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ εἶναι συνήθως μὲ γ : τοῦ πράματος, τῶν πραγμάτων.)	Μὲ διαφορετικὸ γένος στὸν πληθυντικὸ : ὁ πλοῦτος - τὰ πλοῦτη ὁ σανὸς - τὰ σανὰ ὁ τάχαρος - τὰ τάχαρα ἡ νιότη - τὰ νιάτα

ΠΝΕΥΜΑΤΑ

Λέξεις ποὺ παίρνουν δασεία (Μαθ. 4, 23)

1. Ὅσες λέξεις ἀρχίζουν ἀπὸ *υ* : ὑγρασία, ὕπνος, ὑποθέτω.
2. Οἱ ἄτομες : *ὁ, ἡ, οἱ, ὡς*.
3. Τ' ἀριθμητικά : *ένας, ἔξι, ἑφτά, ἔντεκα, ἑκατό*.
4. Ὅσες λέξεις ἔχουν : *ἀ* συνθετικὸ τ' ἀχώριστα λόγια μόρια *ἡμι-* καὶ *ὁμο-* *ἡμισφαίριο, ἡμικρανία* — *ὁμόγλωσσος, ὁμόθρησκος, ὁμολογῶ, ὁμολογία, ὁμόνοια, ὁμοσπονδία* κτλ.

5. Οἱ ἀκόλουθες λέξεις :

Α.—ἀβρός, ἄγιος, ἀγνός, Ἄδης, ἀδρός (= ζωνρός, δυνατός), αἶμα, Αἷμονας, Αἶμος, αἵρεσις, αἵρετός, αἵρετικός, ἀλάτι, Ἀλικαρνασσός, ἀλίπαστο, ἀλίπεδο, ἄλμα, Ἀλόνησος, ἀλτήρες, ἀλκή, ἀλυσίδα, ἀλώνι, ἄλωση, ἄμα, ἀμάξι, ἀμαρτάνω, ἀμαρτία, ἄμιλλα, ἀπαλός, ἀπλός, ἄρμα, ἄρμη, ἀρμόζω, ἀρμός, ἀρπάζω, ἀφή, ἀψίδα, ἀψίθυμος, ἀψίκορος.

Ε.—ἐαυτοῦ, ἔβδομος, Ἑβραῖος, Ἑβρος, ἐδῶλιο, ἔδρα, εἵλωτας, εἰμαρμένη (= τὸ πεπωμένον), εἰρκτὴ (= φυλακὴ), εἰρμός (= σειρὰ), Ἑκάβη, Ἑκάτη, Ἑκτορας, Ἑλένη, ἔλικας, Ἑλικώνας, ἔλκος (= πληγὴ), ἔλκυω (= σέρνω), Ἑλλη, Ἑλληνας, ἔλος, ἐνώνω, ἐξῆς, ἐρμηνεύω, Ἑρμῆς, Ἑρμιόνη, ἔρω (= σέρνομαι), ἐσπερινός, ἐστία, ἐστιατόριο, ἔταιρεία, ἔτοιμος, εὐρετήριο.

Η.—ἥβη, ἡγεμόνας, ἡγούμενος, ἡδονή, ἡλικία, ἡλιος, ἡμέρα, ἥρεμος, ἡνόχος, Ἡρα, Ἡρακλῆς, Ἡρόδοτος, ἥρωας, Ἡρώδης, Ἡσίοδος, ἥσυχος, ἦττα, Ἡφαιστος.

Ι.—ιδρύω, ιδρώτας, ἱερός, Ἱερουσαλήμ, ἱανός, ἱκετεύω, ἱλαρός, ἱλεος (= σπλαχνικός), ἱλερὴ (ἀρρώστια), ἱμάτια, ἱππικό, Ἱπποκράτης, ἱπότης, ἱστορία, ἱστός (= κατάρτι).

Ο.—ὀδηγός, ὀδός, ὄλμος, ὀλόκληρος, ὄλος, ὀμάδα, ὀμαλός, ὀμηρος, Ὀμηρος, ὀμιλία, ὀμιλος, ὀμιχλή, ὀμοιος, ὀμως, ὀπλή (= τὸ νύχι τοῦ ζώου), ὀπλο, ὀποιος, ὀποῖος, ὀποτε, ὀπου, ὀπως, ὄρασις, ὀρίζω, ὄριο, ὄρκος, ὄρμος (= μικρὸ λιμάνι), ὀρμῶ, ὁ ὄρος (= ἡ συμφωνία), ὄσιος (= ἄγιος), ὅταν, ὅτι, ὅτι.

ΥΙ.—νίοθεσία, νίοθετῶ.

Ω.—ᾠρα, ὠραῖος ᾠρμος.

Παίρνουν δασεία καὶ ὅσες λέξεις εἶναι *παράγωγες* ἢ *σύνθετες* ἀπὸ *λέξεις* *μὲ δασεία* : ἀμάξι—ἄμαξα, ἀμαξάκι, ἀμαξωτός, ἀμαξοστάσιο.

Παίρνουν δασεία :

ἄρματα (πληθ. τοῦ ἄρμα ὄχημα)
ὁ ὄρος (συμφωνία)

Παίρνουν ψιλή :

τὰ ἄρματα (ὄπλα)
τὸ ὄρος (βουνὸ)

ΡΗΜΑΤΑ Α' ΣΥΖΥΓΙΑΣ

Ένεργητική φωνή: δένω

Χρόνοι	Όριστική	Υποταχτική	Προσταχτική	Μετοχή
Έξακολουθητικοί	Ένε- στώτα· δένω, -εις, -ει δένομε, -ετε, -ουν	δένω -ης, -η δένωμε, -ετε, -ουν	δένε δένετε	δένοντα·
	Παρα- τατικός· ἔ-δενα, -ες, -ε δέναμε, -ατε, ἔ-δεναν			
	Μέλλ. ἔξακολ· θά δένω, -ης, -η θά δένωμε, -ετε, -ουν			
Στιγμιαίοι	Άόρι- στος· ἔ-δεσα, -ες, -ε δέσαμε, -ατε, ἔ-δεσαν	δέσω, -ης, -η δέσωμε, -ετε, -ουν	δέσε δέστε	Άπαρέμ- φατο δέσει
	Μέλλ. στιγμ· θά δέσω, -ης, -η θά δέσωμε, -ετε, -ουν			
Συντελεσμένοι	Παρα- κειμέ- νος· ἔχω, ἔχεις, ἔχει ἔχομε, -ετε, -ουν ἢ ἔχω δεμένο, -η, -ο κτλ.	δέσει ἔχω, ἔχης, ἔχη ἔχομε, -ετε, -ουν ἢ ἔχω δεμένο, -η, -ο κτλ.	δέσει	
	Ύπερ- συντέ- λικος· εἶχα, -ες, -ε εἶχαμε, -ατε, εἶχαν ἢ εἶχα δεμένο, -η, -ο κτλ.	δέσει		
	Συντε- λεσμ. μέλλ· θά ἔχω, -ης -η θά ἔχωμε, -ετε, -ουν ἢ θά ἔχω δεμένο, -η, -ο κτλ.	δέσει		

Παθητική φωνή : δένομαι

Χρόνοι	Οριστική	Υποταχτική	Προσταχ.	Μετοχή
Εξακολουθητικοί	Ένε- στώτας Παρα- τατικός Μέλλ. έξακολ.	δένομαι, -εσαι, -εται δενόμαστε, -εστε, -ονται δενόμουν, -όσουν, -όταν δενόμαστε, -όσαστε, -ονταν θα δένωμαι, -εσαι, -εται θα δενόμαστε, -εστε, -ωνται	δένωμαι, -εσαι, -εται (δένου) δενόμαστε, -εστε, -ωνται (δένεστε)	
	Στιγμαιοί	δέθηκα, -θηκες, -θηκε δεθήκαμε, -θήκατε, -θηκαν	δεθῶ, -θῆς, -θῇ δεθοῦμε, -θῆτε, -θοῦν	δέσου δεθῆτε
	Μέλλ. στιγμ.	θα δεθῶ, -θῆς, -θῇ θα δεθοῦμε, -θῆτε, -θοῦν		Απαρέμ- φατο δεθῇ
Συντελεσμένοι	Παρα- κείμε- νος	ἔχω, -εις, -ει ἔχομε, -ετε, -ουν ἢ εἶμαι δεμένος - η - ο κτλ.	δεθῇ ἔχω, -ης, -η ἔχομε, -ετε-ουν ἢ εἶμαι δεμένος, -η, -ο	δεμένος -η -ο
	Υπερ- συντέ- λικος	εἶχα, -ες, -ε εἶχαμε, -ατε, εἶχαν ἢ ἦμουν δεμένος, -η, -ο κτλ.	δεθῇ	
	Συντε- λεσμ. μέλλ.	θα ἔχω, -ης, -η θα ἔχομε, -ετε, -ουν ἢ θα εἶμαι δεμένος, -η, -ο κτλ.	δεθῇ	

ΡΗΜΑΤΑ Β' ΣΥΖΥΓΙΑΣ

Πρώτη τάξη — Ένεργητική φωνή

Ο ρ ι σ τ ι κ ή			Προσταχτική
Ἐνεστώτας	Παρατατικός	Ἐξακολουθ. μέλλ.	Ἐνεστώτας
ἀγαπῶ	ἀγαποῦσα	θ' ἀγαπῶ	ἀγάπα
ἀγαπᾷς	ἀγαποῦσες	θ' ἀγαπᾷς	ἀγαπᾶτε
ἀγαπᾷ	ἀγαποῦσε	θ' ἀγαπᾷ	Μετοχή
ἀγαποῦμε	ἀγαπούσαμε	θ' ἀγαποῦμε	Ἐνεστώτας
ἀγαπᾶτε	ἀγαπούσατε	θ' ἀγαπᾶτε	ἀγαπώντας
ἀγαποῦν	ἀγαποῦσαν	θ' ἀγαποῦν	

Ὁ ἐνεστώτας τῆς ὑποτακτικῆς εἶναι ὅμοιος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς.

Πρώτη τάξη — Παθητική φωνή

Ο ρ ι σ τ ι κ ή			
Ἐνεστώτας	Παρατατικός	Ἐξακολ. μέλλ.	
ἀγαπιέμαι	ἀγαπιόμουν	θ' ἀγαπιέμαι	
ἀγαπιέσαι	ἀγαπιόσουν	θ' ἀγαπιέσαι	
ἀγαπιέται	ἀγαπιόταν	θ' ἀγαπιέται	κτλ.
ἀγαπιόμαστε	ἀγαπιόμαστε		
ἀγαπιέστε	ἀγαπιόσατε		
ἀγαπιούνται	ἀγαπιόνταν (-οῦνταν)		

Ὁ ἐνεστώτας τῆς ὑποτακτικῆς εἶναι ὅμοιος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς.

Ἡ προσταχτική δὲν ἔχει ἐνεστώτα.

Δεύτερη τάξη — Ένεργητική φωνή

Ο ρ ι σ τ ι κ ή			Υποταχτική	Προσταχτική
Ἐνεστώτας	Παρατατικός	Ἐξακολ. μέλλ.	Ἐνεστώτας	Ἐνεστώτας
λαλῶ	λαλοῦσα	θὰ λαλῶ	λαλῶ	λάλει
λαλεῖς	λαλοῦσες	θὰ λαλῆς	λαλῆς	λαλεῖτε
λαλεῖ	λαλοῦσε	θὰ λαλῇ	λαλῇ	Μετοχή
λαλοῦμε	λαλούσαμε	θὰ λαλοῦμε	λαλοῦμε	Ἐνεστώτας
λαλεῖτε	λαλούσατε	θὰ λαλῆτε	λαλῆτε	λαλώντας
λαλοῦν	λαλοῦσαν	θὰ λαλοῦν	λαλοῦν	

Δεύτερη τάξη — Παθητική φωνή

Ο ρ ι σ τ ι κ ή			
Ἐνεστώτας	Παρατατικός	Ἐξακολ. μέλλ.	
θυμῶμαι	θυμόμουν	θὰ θυμῶμαι	
θυμῶσαι	θυμόσουν	θὰ θυμῶσαι	
θυμῶται	θυμόταν	θὰ θυμῶται	κτλ.
θυμούμαστε	θυμόμαστε		
θυμῶστε	θυμόσατε		
θυμούνται	θυμόνταν (-οῦνταν)		

Ἐνεστώτας : θυμῶμαι, -ᾶσαι, -ᾶται, -οῦμαστε, -ᾶστε, -οῦνται.

Παρατατικός : θυμόμουν, -όσουν, -όταν, -όμαστε, -όσατε, -όνταν.

Ὁ ἐνεστώτας τῆς ὑποτακτικῆς εἶναι ὅμοιος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς.

Ὁ ἐνεστώτας τῆς προσταχτικῆς εἶναι σπάνιος.

Ἀρχαϊκὴ κλίση τῆς παθητικῆς φωνῆς

Ἐνεστώτας : στεροῦμαι, -εῖσαι, -εῖται, -οῦμαστε, -εῖστε, -οῦνται.

Παρατατικός : στεροῦμουν, -οῦσουν, -οῦνταν, -οῦμαστε, -οῦσατε, -οῦνταν.

Π α θ η τ ι κ ή φ ω ν ή

Έ ν ε ρ γ η τ ι κ ή φ ω ν ή

Ἑνεστώτας δριστ. υποταχτ.	Παρα- τατικός Ἀόριστος δριστικής	Ἑνεστώτας προσταχτικής	Ἀόριστος προσταχτ.	Μετοχή Ἀπαρέμ- φατο	Ἑνεστώτας δριστ. υποταχτ.	Παρα- τατικός Ἀόριστος δριστικής	Ἑνεστώτας προσταχτικής	Ἀόριστος προσταχτ.	Ἑνεστώτας μετοχής Παρακείμεν. μετοχής	Ἀπαρέμ- φατο
βρίσκω -εις -ης βρώ -εις -ης δέρνω -εις -ης δείρω -εις -ης δίνω -εις -ης δώσω -εις -ης έρω καὶ ῥθω καίω -ει -η κάψω -ει -η λέω -ει -η πίνω -εις -ης πιῶ -ει -η πλώω -εις -ης πλώωω -εις -ης στέλλω -εις -ης στείλω -εις -ης τρέφω -ει -η φάω	βρίσκα βρήκα δέρνω δείρω δίνω δώσω ήρθα έκαψα έκαψα έλεγα είπα έπινω ήπινα έπλενα έπλυνω έστειλα έστειλα έτρωγα έφαγα	βρίσκει βρέει δερνέει δείρει δίνει δώσει έρθει καίει κάψει λέγει λείπει πίνει πιεί πλένει πλύνει στέλλει στείλει τρέφει φάει	βρίσκοντα βρέει δερνόντα δείρει δινόντα δώσει έρθει καίοντα κάψει λέγοντα λείποντα πίνοντα πιεί πλένοντα πλύνει στέλλοντα στείλει τρέφοντα φάει	βρίσκωντα βρέθηκα δερνόμενος δάρθηκα δινόμενος δόθηκα ερχόμενος κάτκα λεγόμενος λείπωμαι πίνόμενος πιώμαι πλένομαι πλύμαι σταλμένος σταλμένος φαγόμενος φαινόμενος φάνηκα	βρέθ δάρθ δοθ καή είπωθ πιωθ πλυθ σταλθ φαγωθ φανή	βρίσκον βρέθηκα δερνόμενος δάρθηκα δινόμενος δόθηκα ερχόμενος κάτκα λεγόμενος λείπωμαι πίνόμενος πιώμαι πλένομαι πλύμαι σταλμένος σταλμένος φαγόμενος φαινόμενος φάνηκα	δάρσου δώσου έρχου (κάψου) πλέσου πλύσου σταλμένος σταλμένος φαγόμενος φανή	βρέθ δάρθ δοθ καή είπωθ πιωθ πλυθ σταλθ φαγωθ φανή		
φεύγω -εις -ης φύγω	φεύγα έφυγα	φεύγει φύγει	φεύγοντα φύγει	φεύγει καὶ -α φύγει	φεύγει φύγει	χαίρω χάρω	χαίρου χάρου	χαίρω χάρω	χαίρω χάρω	

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ

1. Ὅμώνυμα (Μάθ. 24)

ἄρμα - ἄρματα, δανεικός - δανικός (ἀπὸ τὸ Δανία), γάλος (= διάνος, κοῦρ-κος) - Γάλλος, γλείφω - γλύφω (= σκαλίζω τὸ μάρμαρο· ἀπ' αὐτὸ γίνεται: γλύ-πης), διάλειμμα - διάλυμα, τὰ ἔλλη - ἡ Ἑλλη, θύρα (ἡ πόρτα) - θήρα (τὸ κυνήγι), κόμη (τὰ μαλλιά) - κόμη (κομῶπολη), κλήμα - κλίμα, Κρητικὸς - κρητικὸς (= ἐκεῖ-νος ποὺ κρίνει), λίρα (τὸ νόμισμα) - λύρα (ἔγχορδο ὄργανο), τὸ νοίκι - ἡ νίκη, πύρα - πείρα, σκίνος (= τὸ μαστιχόδεντρο) - σκοῖνος (εἶδος βούρλου ποὺ χρησι-μεύει γιὰ νὰ κατασκευάζουν σκοινιά), στίχος (= σειρὰ ἀπὸ λέξεις καὶ κυρίως στὰ ποιήματα) - στοίχος (κάθε ἄλλη σειρὰ), ὁ τοίχος (τοῦ σπιτιοῦ) - τὸ τεῖχος (τῆς πόλης), ὕλη - ἴλη (= λόγος ἱππικοῦ), ψηλός - ψιλός.

2. Παρώνυμα (Μάθ. 24)

(ἀμυγδαλιά - ἀμυγδαλή (= ὁ ἀδένας στὸ λαμό), ἡ βρόμα - ἡ βρώμη (= τὸ φυτὸ ποὺ μοιάζει μὲ κριθάρι) - τὸ βρώμιο (χημικὸ στοιχεῖο), ὁ γιάλός - τὸ γυαλί, ὁ δειλός - τὸ δέιλι (τὸ δειλινό), ὁ δείχτης - τὸ δῖχτυ, ἴσος - ἴσιος, ὁ και-ρός - τὸ κερὶ, σκοτιζῶ - σκοτεινιάζω - σκοτώνω· ἡ κράση - τὸ κρασί.

3. Συνώνυμα (Μάθ. 25)

ἀγώνας, μάχη, πόλεμος, πάλη, σύγκρουση·
ἐργασία, ἔργο, δουλειά, ἐπάγγελμα, ἀσχολία, ἀπασχόληση, ὑπόθεση·
περήφανος, καμαρωτός, καμαρωμένος, ἀκατάδεχτος, ψηλομύτης, ἀλαξονι-κός, φαντασμένος, κορδωτός, κορδωμένος·
παράξενος, περιεργός, ιδιότροπος, ἀλλόκοτος, ἀλλιώτικος, ἀσυνήθιστος, ἀφύσικος, παράλογος, ἀκατανόητος, πρωτάκουστος·
πεθαίνω, ξεψυχῶ, ψυχομαχῶ, ψυχορραγῶ, τελειώνω, λιώνω, σβήνω, ψοφῶ, μαραίνομαι, ἀφανίζομαι·
λέ(γ)ω, μιλῶ, κουβεντιάζω, λαλῶ, ρητορεύω, φωνάζω, μουρμουρίζω, ψι-θυρίζω, μολογῶ, ξεστομίζω·
σιγά, σιγαλά, σιγανά, ἥσυχα, ἤρεμα, ἀγάλια, χαμηλόφωνα, γαλήνια.

4. Ταυτόσημα (Μάθ. 110, σ. 221)

ἀραποσίτι - καλαμπόκι, ἀχλάδι - ἀπίδι, γίδα - κατσίκια, γουρουνί - χοῖρος, καταγῆς - χάμι, κοκκινόγουλια - παντζάρια, μητέρα - μάνα, ὀρνίθα - κότα, ὀρνι-θώνας - κοτέτσι, πετεινός - κόκορας, πλάτος - φάρδος, στέγη - σκεπή, τριπλός - τρι-διπλός, τετραπλός - τετράδιπλος κτλ.

ΣΥΜΦΩΝΑ

Ἡ διαίρεσή τους κατὰ διαφορετικούς τρόπους (Μαθ. 11, 107)

Κατὰ τὸ μέρος ποὺ σχηματίζονται στὸ στόμα	Κατὰ τὴ διάκριση					
	Συγγραμὰ		Ἐξακολουθητικά			
	Ἀηχα	Ἡχηρὰ	Ἀηχα	Ἡχηρὰ	Ρινικά	Υγρά
Χειλικὰ		μπ	φ	β		
Ὀδοντικά	τ	ντ	θ	δ		
Διπλοδοντικά (συριστικά)	τσ	τζ	σ	ζ		
Λαρυγγικά	κ	γκ	χ	γ		
Γλωσσικά					ν, μ	λ, ρ

ΚΑΝΟΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΙΞΗ

1. Ἡ τελεία

1. Σημειώνουμε τελεία στο τέλος μιᾶς περιόδου, ἐκεῖ δηλαδή ὅπου συμπληρώνεται ἓνα ἀκέραιο νόημα. Ἡ τελεία δείχνει *πὼς πρέπει νὰ γίνη κάποιο σταμάτημα τῆς φωνῆς μας*, πρὶν συνεχίσωμε.

2. Ὅταν ἐκφράζουμε μιὰ νέα ἰδέα, ὄχι μόνον σημειώνουμε τελεία, παρὰ ἀρχίζομε καὶ ἀπὸ καινούρια γραμμὴ, γράφοντας τὴν πρώτη λέξη πῶς μέσα ἀπὸ τὶς ἄλλες γραμμές. Τότε λέμε πὼς ἀρχίζομε νέο *παράγραφο*.

3. Τελεία σημειώνουμε καὶ στὶς περισσότερες συντομογραφίες (Π.Δ. = Παλαιὰ Διαθήκη).

4. Τὸ ἀρχικὸ γράμμα τῆς λέξης ποὺ βρίσκεται στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου ἢ στὴν ἀρχὴ τῆς περιόδου ὕστερ' ἀπὸ τελεία γράφεται μὲ κεφαλαῖο.

Γιὰ τὴ χρῆσιν τῆς τελείας βλ. λ.χ. στὰ μαθ. 4, 7. (Ἐκεῖ βλέπετε καὶ πὼς ἀρχίζουν οἱ νέοι παράγραφοι.)

2. Ἡ ἐπάνω τελεία

1. Σημειώνουμε ἐπάνω τελεία στο τέλος ἑνὸς τμήματος τῆς περιόδου, ἐκεῖ δηλαδή ὅπου τελειώνει ἓνα ξεχωριστὸ τμήμα τοῦ νοήματος, ποὺ συμπληρώνεται παρακάτω μὲ ἄλλο. Ἡ ἐπάνω τελεία δείχνει *σταμάτημα μικρότερο ἀπ' ὅσο ἡ τελεία*.

2. Μία περίοδος ποιεῖ νὰ ἔχῃ δύο ἢ περισσότερα τμήματα ποὺ χωρίζονται μ' ἐπάνω τελεία.

3. Τὸ ἀρχικὸ γράμμα τῆς λέξης ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐπάνω τελεία δὲ γράφεται μὲ κεφαλαῖο, ἐκτὸς ἂν ἡ λέξη εἶναι κύριο ὄνομα.

Γιὰ τὴ χρῆσιν τῆς ἐπάνω τελείας βλ. λ.χ. στὰ μαθ. 3, 20, 24, 34, 51, 100, 102.

3. Τὸ κόμμα

1. Σημειώνουμε κόμμα γιὰ νὰ χωρίζωμε λέξεις ἢ προτάσεις ποὺ πρέπει νὰ διαβάζονται κάπως χωριστά. Τὸ κόμμα δείχνει πολὺ μικρὸ σταμάτημα.

Μὲ τὸ κόμμα χωρίζομε:

α) *Ἀσύνδετες λέξεις τοῦ ἴδιου μέρους τοῦ λόγου* (οὐσιαστικά, ἐπίθετα, ἀντωνυμίες, ἐπιρρήματα κτλ.) μέσα στὴν πρόταση:

Τὸ τραπέζι ἦταν φορτωμένο φαγητά, καρπούς, λουλούδια, μέταλλα, κρυστάλλα.—τὴ γελαστή Ἀφροδίτη μὲ τὴ γλυκιά, τὴ χαϊδευτικὴ, τὴν ρωστικὴ τῆς λάμψη (μάθ. 34). Βλ. καὶ μάθ. 12.

Δὲ σημειώνουμε κόμμα, ὅταν οἱ τέτοιες λέξεις ἐνώνωνται μὲ συμπλεχτικὸ ἢ διαχωριστικὸ σύνδεσμο:

Ὁ πατέρας, ἡ μητέρα, ἡ ἀδερφοῦλα μου ἢ Λιλὴ καὶ ἐγὼ (μάθ. 34)—Ὅύτε ὁ Καλὺβας ἐρχεται οὔτε ὁ Λεβαντογιάννης (μάθ. 1)—Ἀσκαρτο, ἀνόργανο, ἀσπαρτο ἢ ἀπότιστο κτλ. (μάθ. 70).

β) *Ἀσύνδετες προτάσεις ὅμοιες* (κύριες ἢ δευτερεύουσες), μὲ τὸ ἴδιο ἢ καὶ διαφορετικὸ ὑποκείμενο:

Ψιλὴ φωνὴν ἐσήκωσε, τὸν πρῶτο του φωνάζει (μάθ. 1).—Νὰ πεταχτῶ σὰν τὸ πουλὶ ψηλὰ στὰ κορφοβούνια, νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, νὰ περπατήσω λόγκους, νὰ βρῶ λημέρια τῶν κλεφτῶν κτλ. (μάθ. 25).—Νὰ λιώσουνε τὰ κρυστάλλα, νὰ λιώσουνε τὰ χιόνια, νὰ γίνη μιὰ ἀνοιξὴ καλὴ, νὰ γίνη καλοκαίρι κτλ. (μάθ. 25).

γ) Λέξεις καὶ φράσεις ἐπιπρόσθετες ἢ ἐπεξηγηματικὲς ποὺ *μποροῦμε νὰ τις παραλείψωμε*.

Μιά ἀλεπού, πολὺ πεινασμένη, δὲν ἔβρισκε τίποτε νὰ φάῃ (μάθ. 10).—Μιά μέρα, στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας, ἓνας πασὰς ἀνέβηκε κτλ. (μάθ. 66).—Τὸ μυρμηγκί, λέει ἓνας μύθος, δὲν ἦταν ἔντομο ἀπὸ πάντα κτλ. (μάθ. 70).—Μικρὸ ἦταν τὸ κοπαδάκι του, δεκαπέντε κασιόικες ὅλες ὅλες (μάθ. 26).

δ) *Τὴν κλητικὴ*: «Λημάρτε, θέλω νὰ σὲ ρωτήσω κατιτί» (μάθ. 31).—Πὼς θὰ γυρίσω ὅμως μ' ἓνα κουπί, κύρ Λευτέρη; (μάθ. 22).—Προσπέφτω σοι, βασίλισσα, θνητὴ ἢ ἀθάνατη εἶσαι (μάθ. 32).

ε) *Ἀπὸ τὶς κύριες προτάσεις τὶς δευτερεύουσες*, αἰτιολογικὲς, τελικὲς (ἐκτὸς ὅταν ἀρχίζουν μὲ τὸ νά), συμπερασματικὲς, ὑποθετικὲς, ἐναντιωματικὲς, χρονικὲς καὶ ὅσες ἀρχίζουν μὲ τὸ χωρὶς νά. (Βλ. μαθ. 11, 23, 64 καὶ 65).

ζ) *Τις αναφορικές προτάσεις που είναι επιπρόσθετες*, που δὲν εἶναι δηλ. απαραίτητο συμπλήρωμα τῆς κύριας:

Κάτω ἀπὸ τὴν κληματαριὰ ἡ νοικοκυρὰ συζητοῦσε μὲ τὴ γιαγιά μου, ποὺ στοῦ χωριό μου τὴ λένε γενέ (μάθ. 48).—Ὁ παπὰς, ποὺ εἶχε ἀνεβῆ μόνος του στοῦ ξωκλήσι, εἶπε σὺς γυναικες κτλ. (μάθ. 69).

Δὲ χωρίζουμε μὲ κόμμα τὶς εἰδικές, τὶς δισταχτικές καὶ τὶς πλάγιες ἐρωτηματικές προτάσεις. (Βλ. μάθ. 10.)

Ἐπίσης δὲ *χωρίζουμε* μὲ κόμμα τὶς αναφορικές προτάσεις ποὺ εἶναι απαραίτητος προσδιορισμός:

Ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς ἀτόμους γκρεμοὺς ποὺ ὑψώνονταν λίγο παραπάνω κτλ. (μάθ. 26).—Καὶ οἱ ναῦτες ποὺ ἀρμενίζουν ἀνοιχτὰ (μάθ. 69).

4. Τὸ ἐρωτηματικὸ

Τὸ σημειώνουμε στοῦ τέλος μιᾶς ἐρωτηματικῆς φράσης.

Βλ. μαθ. 9, 37, 52, 53, 56, 59, 71.

Δὲ σημειώνεται ἐρωτηματικὸ στὴν πλάγια ἐρωτηματικὴ πρόταση:

Δὲν ἤξερε ποῦ νὰ πάη καὶ τί νὰ κάμῃ.... Συλλογιζόταν ἂν ἔπρεπε νὰ μπῇ... τὴ ρώτησε τί ἔπαυε καὶ γιατί ἀναστένανε (μάθ. 10).

5. Τὸ θαυμαστικὸ

Τὸ σημειώνουμε ὕστερ' ἀπὸ ἐπιφωνήματα καὶ ὕστερ' ἀπὸ ἐπιφωνηματικές φράσεις ποὺ ἐκφράζουν θαυμασμό, χαρὰ, λύπη, ἐλπίδα, φόβο, προσταγὴ κτλ. Βλ. μαθ. 8, 12, 60, 66, 74, 78.

Ὅταν ἡ ἐπιφωνηματικὴ φράση ἀρχίζει μ' ἐπιφώνημα, τότε ὕστερ' ἀπὸ τὸ ἐπιφώνημα σημειώνουμε κόμμα καὶ στοῦ τέλος τῆς φράσης τὸ θαυμαστικὸ. Βλ. μαθ. 47, 65.

6. Ἡ διπλὴ τελεία

Τὴ σημειώνουμε ἐμπρὸς ἀπὸ λέξεις ἢ φράσεις ποὺ ἔχουν στενὴ σχέση μὲ τὰ προηγούμενα. Δηλαδή:

1. Ἐμπρὸς ἀπὸ λόγια ποὺ ἀναφέρονται κατὰ λέξη καὶ ποὺ κλείνονται σὲ εἰσαγωγικά. Βλ. μαθ. 1, 11, 25, 34, 52, 54, 58, 86.

2) Ἐμπρὸς ἀπὸ μιὰν ἀπαρίθμηση, μιὰ ἐρμηνεία, ἓνα ἐπακόλουθο. Βλ. μαθ. 74, 79.

Ἡ λέξη ὕστερ' ἀπὸ τὴ διπλὴ τελεία γράφεται μὲ κεφαλαῖο στὴν ἀρχή, ὅταν ἀναφέρουμε τὰ λόγια κάποιου.

7. Τ' ἀποσιωπητικὰ

Μ' αὐτὰ δείχνουμε πὼς ἀποσιωποῦμε κάτι, δηλ. πὼς ἡ φράση ἔμεινε ἀτελείωτη ἀπὸ συγκίνηση, ντροπὴ κτλ. Βλ. μαθ. 10, 14, 16, 24, 73, 86.

8. Ἡ παύλα

Τὴ σημειώνουμε στοῦ διάλογο, γιὰ νὰ δείξουμε ἀλλαγὴ στοῦ πρόσωπο ποὺ μιλεῖ. Βλ. μαθ. 3, 5, 8, 24, 31, 37, 53, 55, 58, 66 κ.ἄ.

9. Ἡ διπλὴ παύλα

Μέσα σὲ δύο παύλες ἀπομονώνουμε μιὰ φράση ἢ μέρος τῆς. Αὐτὸ γίνεται ἰδίως ὅταν τὸ μέρος αὐτὸ εἶναι κάπως σημαντικὸ καὶ δὲ θέλωμε νὰ τὸ κλείσωμε σὲ παρένθεση. Βλ. μαθ. 26, 42, 61, 63, 86, 98 κ.ἄ.

10. Παρένθεση

Μέσα σὲ παρένθεση κλείνουμε μιὰ λέξη ἢ μιὰ φράση ποὺ ἐξηγεῖ ἢ συμπληρώνει τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ ποὺ μπορεῖ καὶ νὰ παραλειφτῇ. Βλ. μαθ. 35, 116 καὶ στὰ μαθ. τῆς γραμματικῆς σ. 39, 41, 43, 47, 55 κ.ἄ.

11. Τὰ εἰσαγωγικά

Μεταχειριζόμαστε εἰσαγωγικά:

1) Γιὰ νὰ κλείσωμε μέσα σ' αὐτὰ τὰ λόγια ἐνὸς προσώπου ποὺ μνημονεύονται κατὰ λέξη. Τότε συνήθως πρὶν ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικά σημειώνουμε διπλὴ τελεία. Βλ. μαθ. 1, 25, 34, 48, 52, 58, 86 κ. ἄ.

2) Για να ξεχωρίσουμε ρητά, φράσεις ή λέξεις που δεν ανήκουν στη συνηθισμένη γλώσσα. Βλ. μαθ. 28, 56.

3) Σε τίτλους βιβλίων, θεατρικών έργων, εφημερίδων, σε ονόματα πλοίων, σ' επιγραφές κτλ. Βλ. μαθ. 15, 47, 104.

Όταν το κείμενο των εισαγωγικών συνεχίζεται και σε καινούριο παραγραφο, ξανασημειώνουμε στην αρχή του τα εισαγωγικά του τέλους (*), ενώ ο προηγούμενος παράγραφος κλείνει χωρίς εισαγωγικά. Βλ. μαθ. 83.

12. Η παρένθεση και τα εισαγωγικά σε σχέση με άλλα σημεία της στίξης

Μέσα σε παρένθεση ή εισαγωγικά μπορεί να κλειστού η ολόκληρη περίοδος ή ένα μόνο μέρος απ' αυτή.

1. Όταν κλείνεται ολόκληρη περίοδος, κλείνεται μαζί της και η τελεία ή το ερωτηματικό ή το θαυμαστικό που έχει στο τέλος της:

— Αὐτὰ ἔμαθα γιὰ τὸ γιό τοῦ Ὀδυσσεῦ διαβάζοντας τὴν Ὀδύσσεια. (Διάβασα γιὰ τὸν Τηλέμαχο καὶ σὲ ἄλλα βιβλία, δὲ θὰ τ' ἀναφέρω ὅμως τώρα.)

— Αὐτὰ μοῦ εἶπε γιὰ τὰ ταξίδια του οἱς Ἰνδίδες καὶ στὴν Κίνα. (Μοῦ μίλησε καὶ γιὰ ἄλλες μακρινὲς χώρες, ποὺ νὰ τὰ θυμοῦμαι ὅμως ὅλα ;)

— Πῆγα καὶ στὴν Κέρκυρα. (Τὶ πλοῖοινα βλάστηση ἀλήθεια σ' αὐτὸ τὸ νησί !)

— « Ἀργία μήτηρ πάσης κακίας. » Αὐτὸ τὸ θέμα μᾶς δόθηκε γιὰ ἐκθεση οἱς ἐξετάσεις.

— « Εἴδατε ποτέ σας τόσο ὠραία ζωγραφιά ; » Ἔτσι ρωτοῦσε καὶ ξαναρωτοῦσε γεμάτος θαυμασμό.

— « Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους ! » Νέ ἓνα ἀληθινὰ ἠθικὸ δίδαγμα.

2. Όταν στὴν παρένθεση ή τα εισαγωγικά κλείνεται τὸ τελευταῖο μόνο μέρος τῆς περιόδου, τότε ή τελεία, τὸ ερωτηματικό καὶ τὸ θαυμαστικό μπαίνουν ἔπειτα ἀπὸ τὴν παρένθεση ή τα εισαγωγικά, γιατί ἀνήκουν καὶ στὸ μέρος τῆς περιόδου ποὺ εἶναι πρὶν ἀπ' αὐτά :

— Ἀπὸ τὴν ὄψιμη ἀνοιξιάτικη παγωνιά οἱ τρυφεροὶ βλαστοὶ τοῦ ἀμπελιοῦ ξεράθηκαν (ἤ, ὅπως τὸ εἶπε ὁ ἀμπελουργός, κήκαν).

— Ἔχει στὸ κατὰσχημὰ τὸν ἀποικιακὰ (ρῦζι, καφέ, σοῖα) ;

— Ἀκοῦς ἐκεῖ νὰ μιλῇ διαρκῶς γιὰ τὸν ἑαυτὸ του (τὰ πλοῦτη του, τὰ ταξίδια του, τίς διασκεδάσεις του) !

— Μᾶς ἀπάγγειλε μὲ συγκίνηση τὸ « Ὡς πότε, παλικάρια ».

— Μήπως διαβάσατε ἓνα βιβλίο ποὺ ἐπιγράφεται « Τὰ ψηλὰ βουνά » ;

— Τὶ ἀδιαντροπιά νὰ λὲθ ὅλη τὴν ὥρα « ἐγὼ ζῶ σὲ πόλη καὶ ἔχω μόρφωση ἀνώτερη ἀπὸ τὴ δική σου », « εἶσαι χωριάτης καὶ δὲν ξέρεις ἀπὸ κόσμος » !

3. Ἡ ἐπάνω τελεία καὶ τὸ κόμμα σημειώνονται ἔπειτα ἀπὸ τὴν παρένθεση καὶ τὰ εισαγωγικά :

— Ἀνεβήκαμε στὴν Ἀκρόπολη· ἐκεῖ ἓνας ἀρχαιολόγος μᾶς μίλησε γιὰ τὸν Παρθενῶνα· διὰν κατεβήκαμε, περάσαμε ἔξω ἀπὸ τὸ θέατρο Ἡρώδη τοῦ Ἀττικοῦ (ὅπου πέρσι εἶχα δεῖ μιὰ παράσταση ἀρχαίας τραγωδίας)· ἔπειτα κατηφορίσαμε λίγο καὶ μπήκαμε στὸ Διονυσιακὸ θέατρο.

— Κατεβήκαμε ἀπὸ τὸν πενκιά (ὅπου ὁ δασονόμος μᾶς ἐξήγησε τίς καταστροφές ποὺ κάνουν στὰ πεῦκα οἱ κάμπιες), περπατήσαμε κάπου μιὰ ὥρα καὶ φτάσαμε στὴν ἀκρογιαλιά.

— Μοῦ ἔστειλε ἓνα βιβλίο ποὺ εἶχε τὸν τίτλο « Βοηθᾶτε τὸν ἑαυτὸ σας καὶ τοὺς ἄλλους »· ἀργότερα ἓνα ἄλλο μὲ ποιήματα.

— Τοῦ παπποῦ τοῦ ἄρρεσε νὰ λὲθ ἀρχαῖα γνωμικά, ὅπως « Μηδὲν ἄγαν », « Πᾶν μέτρον ἄριστον », « Χρόνον φεῖδον » καὶ ἄλλα τέτοια.

4. Τὰ ἀποσιωπητικά μπαίνουν μέσα στὴν παρένθεση καὶ στὰ εισαγωγικά :

— Ἔφερω ἀπὲξω ἄρκετὰ ποιήματα (τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Βαλαωρίτη, τοῦ Παλαμά...) καὶ ἂν θέλετε μπορῶ νὰ σᾶς ἀπαγγείλω κανένα.

— « Καὶ ἄλλα μοῦ ἔρχονται στὸ νοῦ, ἀλλά... », εἶπε ὁ Γιώργος καὶ σταμάτησε ἀπότομα.

5. Τὸ κτλ. πού προσθέτομε, ὅταν παραλείψωμε τὸ τέλος τῶν ξένων λόγων τῶν κλεισμένων στὰ εἰσαγωγικά, μπαίνει ἀπ' ἑξῆς τους:

— Πάντα ἡ κυρία, ὅταν ἐβγαίνει ἀπὸ τὸ σπίτι, μοῦ ἔλεγε «μὴν ἀνοίξης τὴ βρύση καὶ ξεχάσης νὰ τὴν κλείσης, μὴ βάλῃς τὸ σίδερο στὴν πρίζα καὶ τὸ ἀφήσης ν' ἀνάβῃ κι ἔπειτ' ἀπὸ τὸ σιδέρωμα» κτλ., ἐνῶ ἤξερε πὼς εἶμαι προσεχτικιά καὶ ποτε δὲν ξεχνοῦσα.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΝΙΣΜΟΥ

Α.—Γενικοὶ κανόνες

1. Ἡ **προπαραλήγουσα** παίρνει πάντα **ὀξεία**: ἀνήφορος, δώδεκα, ἄραγε.
2. Ἡ **βραχύχρονη συλλαβὴ** παίρνει πάντα **ὀξεία**: γένος, νόμος, χέρι, αὐτός.
3. Ἡ **παραλήγουσα** παίρνει **ὀξεία**, ὅταν ἡ λήγουσα εἶναι μακρόχρονη: κλειδώνω, θήκη, ἀνεβάω, δροσίω, βρῦση.
4. Ἡ **μακρόχρονη παραλήγουσα** παίρνει **περισπωμένη**, ὅταν ἡ λήγουσα εἶναι βραχύχρονη: κῆπος, δῶρο, ξυπνήστε, δῶσε.
5. **Βαρεία** παίρνει ἡ **λήγουσα** στὴ θέση τῆς ὀξείας, ὅταν δὲν ἀκολουθῇ στίξη ἢ λέξη πού χάνει τὸν τόνο της:
Αὐτὸ τὸ καλὸ παιδί παίξει στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ μας.
Αὐτὸ εἶναι καλὸ παιδί. Συχνὰ πυκνά, ὅταν θέλῃ, παίξει στὴν αὐλὴ μας.
6. Ὁ **καταχρηστικὸς διφθόγγος** **στο τέλος τῆς λέξης** λογαριάζεται γιὰ τὸν τονισμὸ σὰ δύο συλλαβές: ἥλιος, αἰώνιος, κούνιες, ποτήρια.
7. Τὰ **ξευγάρια** **αν, εν, ει, ου**, εἶναι **μακρόχρονα**. Ἐπίσης τὸ **αι** καὶ τὸ **οι**, ὅταν δὲν εἶναι **στο τέλος** τῆς λέξης, εἶναι **μακρόχρονα**: ραῖτες, ψεῦτες, ἐκείνος, ἀγαπῶμε, παῖξε, τοῖχος.
8. Τὸ **αι** καὶ τὸ **οι** **στο τέλος** τῆς λέξης εἶναι **βραχύχρονα**: εἶμαι, θυμούν-ται, κῆποι, τοῖχοι κ.ἄ.

Β.—Ὄνόματα καὶ ἀντωνυμίες

Στὰ ὀνόματα καὶ στὶς ἀντωνυμίες:

1. Ἡ **ὀνομαστική, αἰτιατική** καὶ **κλητική**, ὅταν τονίζονται στὴ λήγουσα, παίρνουν **ὀξεία** (ἢ **βαρεία**): ὁ τραγουδιστὴς-τὸν τραγουδιστὴ - ἔ τραγουδιστὴ ὁ ψωμάς, τὸν ψωμά, ἔ ψωμά· ἡ καλὴ ψυχὴ - τὴν καλὴ ψυχὴ - ἔ καλὴ ψυχὴ ἐγώ, ἐσύ, αὐτοὺς κ.ἄ.

Ἐξαιροῦνται καὶ παίρνουν **περισπωμένη**:

Τὰ γῆ, φῶς, πᾶν, νοῦς, πλοῦς, ροῦς.

Οἱ ἀντωνυμίες **ἐμεῖς, ἐμᾶς, μᾶς** ἑσείς, ἐσᾶς, σᾶς.

Τὸ ἀριθμητικὸ **τρῆς** καὶ οἱ ἄλλοι πληθυντικοὶ σὲ -εῖς: συγγενεῖς, συγγαφρεῖς, διανομεῖς, κτλ. Τὰ κύρια ὀνόματα προσώπων σὲ -ās: Λουκάς, Παλαμᾶς, Σκουφᾶς κτλ. Μερικὰ ἄλλα κύρια ὀνόματα: Ἰησοῦς, Ἀθηνᾶ, Ναυσικᾶ, Ἀπελλῆς, Ἐρμῆς, Ἡρακλῆς, Θαλῆς, Θεμιστοκλῆς, Μωυσῆς, Περικλῆς.

2. Ἡ **γενική** πού δὲν ἔχει βραχύχρονο φωνῆεν, ὅταν τονίζεται, παίρνει **περισπωμένη**: τοῦ καλοῦ τραγουδιστῆ, τοῦ ψωμά, τῆς γλυκιάς φωνῆς, τῆς Ἀργυρῶς, τῆς Ἀλεπούς, τοῦ παιδιοῦ, τῶν παιδιῶν, σοῦ δίνω, μᾶς εἶπε.

3. Τὸ **α** **στο τέλος τῶν οὐδτετέρων** εἶναι **βραχύχρονο**: χρῶμα, πεῦκα, πλοῖα, ἐκεῖνα τὰ ὄρατα δῶρα, τὰ ὅποια.

4. Τὸ **ι** **στο τέλος τῶν οὐδτετέρων** λογαριάζεται **μακρόχρονο**: ποτήρι, ἐρη-μοκλήσι, καλοκαίρι, λουλουδί, ἄλστροι, παραμῦθι, φίδι.

5. Τὸ **α** **στὴ λήγουσα** τῶν ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν λογαριάζεται **μακρόχρονο**: ὁ χειμῶνας, τοῦ χειμῶνα, τὸ χειμῶνα, ἡ πείνα, τῆς πείνας, τὴν πείνα, τῆς γυναίκα, τῆς γυναίκα, τὴ γυναίκα, ἡ γλώσσα, ἡ σφαίρα, ἡ μοῖρα, ἡ κακομοῖρα, ἡ πλατεῖα, ἡ ὥρατα, ἡ ὅποια κτλ.

9. Τὸ **α, ι, υ** **στὴν παραλήγουσα** (τῶν ὀνομάτων καὶ ἀντωνυμιῶν) λογαριάζεται **βραχύχρονο**: διάκος, σάκος, σκῖνος, Λίνος, Νίκος, Σπύρος, παπάδες, χωριάτες, ὁκάδες, δίκας, μῆγες, πιάτο, κινίνο, σῦκο, λάθος, πλάσμα, πράγμα, κλίμα, χύμα κ. ἄ.

Γ.—Ρήματα

1. **Ἡ μακρόχρονη** λήγουσα τῶν ρημάτων παίρνει **περισπωμένη** : ἀγαπῶ, ἀργεῖς, ἀργεῖ, ἀκούς, νά δεθῶ, νά δεθῇς, νά δῆς, κλαῖς, τρώς.

Στά ρήματα λογαριάζεται **μακρόχρονη** καί **ἡ τονισμένη** λήγουσα μέ **α** : ἀγαπᾶς, ἀγαπᾷ, νά πᾶς.

2. Τό **ἄτονο α** στή λήγουσα **τῆς δριςτικῆς** εἶναι **βραχύχρονο** : εἶδα, εἶδαν, ἦταν κ. ἄ.

Τό **ἄτονο α** στή λήγουσα **τῆς προσταχτικῆς** εἶναι **μακρόχρονο** : πῆδα, ρώτα, τρώπα, φεύγα, τραγούδα, κοίτα κ. ἄ.

3. Παίρνουν **περισπωμένη** οἱ καταλήξεις τοῦ ἐνικοῦ -ᾶμαι, -ᾷσαι, -ᾷται, καί τοῦ πληθυντικοῦ -ᾶμε, -ᾶτε, -ᾶνε : θυμᾶμαι, θυμᾶσαι, θυμᾶται· γελᾶμε, γελᾶτε, γελᾶνε· πᾶμε, πᾶτε, πᾶνε· μὴ γελᾶτε, ἐλᾶτε νά φᾶμε.

Παντοῦ ἄλλου τὸ **α** στήν παραλήγουσα τῶν ρημάτων παίρνει ὀξεῖα : βᾶλε, βράσε, σπάσε, γράψε, κάρψε, πάρσε· πᾶρτε, ἀνεβάστε κτλ. Παίρνει ὅμως περισπωμένη τὸ β' πληθ. θυμᾶσθε, κοιμᾶσθε, λυπᾶσθε, φοβᾶσθε.

3. Τό **ι, υ** στήν παραλήγουσα τῶν ρημάτων λογαριάζεται **βραχύχρονο** : πῖνε, κρίνε, λύνε, λύσε, σκύψε, πλύντε.

KANONEΣ ΣΥΛΛΑΒΙΣΜΟΥ

1. Δύο φωνήεντα πού προφέρονται μαζί συλλαβίζονται μαζί : αἶ-μα, εἰ-μαι οἰ-κο-νό-μος, οὐ-ρα-νό-ς, αὐ-τί, εὐ-χο-μαι, ἀη-δό-νι, βόη-θα, χαῖ-δε-ώ, χαῖ-δε-μα, ἀη-δό-νι, πιά-νω, μα-τιά, δον-λειά, ᾄ-δειος, ὁ-ποιοι, μοιά-ζω, γυα-λί.

Δηλαδή τὰ διΐψηφα φωνήεντα **αι, ει, οι, οἱ** συνδυασμοὶ **αι, ει, οι, οἱ** καὶ **ευ, οἱ** καὶ **υῖοι** διΐφθογγοὶ **αι, αἶ, εἶ, οη, οἷ** καὶ **οἱ** καὶ **α-τα, χρο, στικ, οἱ** διΐθφογγοὶ **ια, εια, ιου, ειου, υα, υου** κτλ. στό συλλαβισμό λογαριάζονται σὰ μία συλλαβὴ καὶ δὲ χωρίζονται.

2. Ἐνα σύμφωνο ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα συλλαβίζεται μέ τὸ ἀκόλουθο φωνήεν :

ἔ-χω, μα-θή-μα-τα, εἰ-μαι, ρο-δα-κι-νιά, ᾄ-δειά-ζω.

3. Δύο σύμφωνο ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα συλλαβίζονται μαζί μέ τὸ δεῦτερο φωνήεν, ἂν ἀρχίζῃ λέξη ἐλληνικὴ ἀπ' αὐτά. Ἀλλιῶς χωρίζονται :

λά-σπη (σπαθί, σπίθα)	ἔρ-χομαι
ᾄ-κρη (κράτος, κρύβω)	ὄρ-μή
στά-χτη (χτένι, χτύπος)	τόλ-μη
ἔ-βγα (βγαίνω, βγάζω)	περ-πατῶ
ἔ-τσι (τσαρούχι, τσατσάρα)	δάφ-νῃ
τζί-τζικας (τζάμι, τζάκι)	βαθ-μός

4. Δύο ὅμοια σύμφωνο μέσα στή λέξη, πάντα συλλαβίζονται χωριστά :

θάρ-ρος, ἄλ-λος, ἄλ-λιως, θάλασ-σα, γράμ-μα

5. Τρία ἢ περισσότερα σύμφωνο ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα συλλαβίζονται μέ τὸ ἀκόλουθο φωνήεν, ἂν ἀρχίζῃ ἐλληνικὴ λέξη ἀπὸ τὰ δύο πρῶτα τοῦλάχιστον ἀπὸ αὐτά. Ἀλλιῶς χωρίζονται καὶ τὸ πρῶτο πᾶει μέ τὸ προηγούμενο :

ᾄ-στρο (στρώνω)	ᾄμ-βροσία
σφυρί-χτρα (χτένι)	ἀν-θροπος
αἰ-σχρος (σχῆμα)	ἐκ-στρατεία
ᾄ-σφράγις (σφραγίδα)	παν-στρατιά

6. Τὰ ρινικά συμπλέγματα **μπ, ντ, γκ, γγ**, χωρίζονται στό συλλαβισμό :

ᾄμ-πέλι, πέν-τε, ᾄγ-καλιά, συγ-γραφέας, ἀν-τρεωμένος, μονγ-κρίω, νεράν-τζι.

Τὰ δίψηφα **μπ, ντ, γκ**, (πού δὲν εἶναι ρινικά συμπλέγματα) δὲν πρέπει νὰ χωρίζονται :

μαρμ-μπούνι, καθουρ-ντίω, μου-μπούκι, ντα-ντά, ντό-μπος, ξε-μπλέκω.

7. Τὰ σύνθετα ἀκολουθοῦν τοὺς ἴδιους κανόνες συλλαβισμού :

πα-ρα-κού-ω, βα-ρια-κού-ω, προ-σέ-χω, ἀ-στρα-πό-βρον-το.

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΔΑΣΚΑΛΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ

Τριπλός είναι ο σκοπός του βιβλίου τούτου. Νά διδάξη πρώτα τὰ παιδιά τῶν 11 - 13 χρόνων, δηλαδή τῆς πέμπτης καὶ τῆς ἑκτῆς τοῦ Δημοτικοῦ, πού γι' αὐτὰ εἰδικότερα προορίζεται, ἀλλὰ καὶ ὅλα γενικά τὰ ἑλληνόπουλα, καθὼς καὶ ὅσους μεγάλους θὰ ἤθελαν νά τὸ μελετήσουν γιὰ τὸν ἑαυτό τους, τὸν καθιερωμένο, τὸ σωστὸ τύπο τῆς ἐθνικῆς μας νεοελληνικῆς γλώσσας, τῆς κοινῆς δημοτικῆς. Νά κάμῃ ἔπειτα στὰ παιδιά συνειδητοῦς τοὺς πῶς βασικούς ἀπὸ τοὺς κανόνες πού κυβερνοῦν τὴ μητρικὴ τους γλώσσα καὶ νά τὰ βοηθήσῃ νά μάθουν τὴν ὀρθογραφία της. Νά γίνῃ τέλος συντελεστής στὴ γενικὴ μόρφωση τῶν παιδιῶν ὀδηγώντας τὰ νὰ ἐξετάζουν μὲ σύστημα καὶ μὲ ὅσο γίνεται μεγαλύτερη αὐτενέργεια τὰ φαινόμενα ἐνὸς πολιτιστικοῦ στοιχείου τόσο σημαντικοῦ, ὅπως εἶναι ἡ γλώσσα, νὰ παρατηροῦν γόνιμα τὰ φαινόμενα αὐτὰ καὶ νὰ συνηθίσουν νὰ γενικεύουν, δηλαδή νὰ κάνουν μίαν ἀφαίρεση προσαρμοσμένη στὶς ἱκανότητες αὐτῆς τῆς ἡλικίας.

Τὸ κύριο μέρος τοῦ βιβλίου, ἂν δὲ λογαριάσωμε δηλ. τοὺς πίνακες, πού εἶναι μόνο βοηθητικοί, τὸ ἀποτελοῦν 120 μαθήματα. Τὸ καθένα τους πιάνει δυὸ σελίδες· στὴν ἀριστερὴ σελίδα, τὴ ζυγὴ, εἶναι πάντα ἕνα κείμενο, στὴ δεξιὰ, τὴ μονή, τὸ καθαυτό μάθημα τῆς γραμματικῆς, καὶ ἀκόμη ἄλλα τρία μέρη: πρῶτο, παρατηρήσεις στὸ κείμενο, δεύτερο, προφορικὲς ἀσκήσεις καὶ γραπτὰ γυμνάσματα, καὶ τρίτο, γύμνασμα γιὰ ἐπανάληψη. Ἔτσι, μολονότι στὴν πρώτη ματιὰ ὁ ὄγκος τοῦ βιβλίου φαίνεται μεγάλος, ἡ καθαυτὸ γραμματικὴ ὕλη δὲν ξεπερνᾷ τίς 60 - 70 σελίδες, καὶ προορίζεται νὰ διδαχθῇ μέσα σὲ δυὸ χρόνια.

Ἄν στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο δινόταν στὸ γλωσσικὸ μάθημα ἡ σημασία πού πρέπει νὰ ἔχῃ, ἂν ἡ διδασκαλία του ἀρχίζε ἔγκαιρα καὶ γινόταν μεθοδικὰ καὶ σωστά, ἕνα μέρος ἀπὸ τὴν ὕλη πού περιέχει τὸ βιβλίο μας, ἰδίως ἀπὸ τὸ παραγωγικόν, θὰ μπορούσε νὰ λείπῃ, γιὰτὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν γνωστὸ ἀπὸ τὴν δεύτερη, τὴν τρίτη καὶ τὴν τέταρτη τάξη. Στὴ β' τάξη λ.χ. θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν διδαχθῇ ἤδη τὰ ὑποκοριστικά, τὰ μεγεθυντικά καὶ ἡ ὀνοματοποιία, στὴν γ' τὰ ἔθνικα, τὰ ἐπαγγελματικά καὶ τ' ἀντρωνυμικά καὶ στὴν δ' μερικὰ ἄλλα στοιχεία ἀπὸ τὴν παραγωγὴ καὶ τὴ σύνθεση. Δυστυχῶς ἡ προϋπόθεση αὕτῃ δὲν ὑπάρχει πάντοτε σήμερα κι ἔτσι ἦταν ἀνάγκη νὰ πραγματευτοῦμε καὶ ὕλη πού κανονικά θὰ ἦταν σωστότερο νὰ βρῖσκεται σὲ βιβλίο προορισμένο γιὰ μικρότερα παιδιά· ἦταν ἀνάγκη δηλ. νὰ πάρουν μέσα στὸ βιβλίο θέσῃ ὅλα τὰ κεφάλαια τῆς γραμματικῆς—στὴν ἑκτασὴ φυσικά πού μποροῦν καὶ πρέπει νὰ ἔχουν μέσα στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο. Εἶναι ὥστόσο αὐτονόητο πὼς ὁ δάσκαλος, πού ξέρει τίς δυνατόεις καὶ τὴν προπαιδείαν τῶν μαθητῶν του, θὰ μπορῇ νὰ ξεχωρίζῃ ἀπὸ τὸ βιβλίο τὰ σημεία πού τοὺς εἶναι γνωστά καὶ νὰ τὰ παραλείπῃ ἢ—πού θὰ ἦταν καὶ τὸ προτιμότερο—νά τὰ περνᾷ γρήγορα.

Παρ' ὅλα αὐτὰ φοβούμαστε πὼς μερικοὶ συνάδελφοι θὰ κρίνουν πὼς καὶ πάλι τὸ βιβλίο εἶναι πού πολύ μεγάλο καὶ φορτωμένο μὲ ὕλη περισσότερὴ ἀπὸ ἐκείνη πού χρειάζεται σὲ παιδιά τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου. Πιστεύομε πὼς ὅσοι θὰ κρίνουν ἔτσι δὲ θὰ ἔχουν δίκιο. Πάρα πολὺ παραμελήθηκε, πάρα πολὺ περιφρονήθηκε σ' ἐμάς τὸ γλωσσικὸ μάθημα, ἡ διδασκαλία τῆς μητρικῆς γλώσσας, καὶ εἶναι καίρὸς νὰ τοῦ δοθῇ ἡ θέσις καὶ ἡ ἑκτασὴ πού τοῦ ἀξίζουν. Πολλοὶ παραπονιοῦνται πὼς ὄχι μόνο τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τῶν γυμνασίων οἱ μαθητὲς παρὰ καὶ τῶν ἀνωτάτων σχολῶν οἱ σπουδαστὲς—καὶ πτω-

χιούχοι επιστήμονες ακόμη—είναι άκατάρτιστοι γλωσσικά, λίγοι όμως συλλογίζονται πώς με τις Ιερεμιάδες δε διορθώνεται ή κατάσταση, πώς με τὰ ψέματα δουλεύει δε γίνεται, πώς χρειάζεται σύστημα και — γιατί νὰ τὸ κρύβωμε;—θετική εργασία και κόπος. Στὶς ἄλλες πολιτισμένες χώρες τὰ παιδιά ἐργάζονται και κοπιᾶζουν νὰ μάθουν και νὰ συνειδητοποιήσουν τὴ μητρική τους γλώσσα συστηματικότερα και διαθέτοντας περισσότερο χρόνο. Καὶ ὅμως ἔχουν νὰ ὑπερνικήσουν λιγότερες δυσκολίες και ἔχουν και μικρότερη ἀνάγκη ἀπὸ τὰ δικά μας παιδιά νὰ ξεκαθαρίσουν και νὰ στερεώσουν μέσα τους τὸ αἶσθημα τῆς μητρικῆς τους γλώσσας· γιατί δὲν ὑπάρχει πάλι στὴ μητρική τους γλώσσα καμιά καθαρεύουσα πού ν' ἀπειλή κάθε στιγμὴ νὰ ταραξὴ τὸ γλωσσικὸ τους αἶσθημα, νὰ τὸ θολώσῃ και νὰ τὸ νοθέψῃ.

Νομίζομε λοιπὸν ὅτι 60-70 σελίδες γραμματικῆς διδασκαλίας γιὰ δυὸ σχολικὲς χρονιὲς εἶναι τὸ κατῶτατο ὄριο πού μπορεῖ νὰ γίνῃ. Ἀλλὰ και πάλι, ἂν οἱ ὅροι τῆς λειτουργίας ἐνὸς σχολείου τύχῃ νὰ εἶναι ἐξαιρετικά κακοὶ και ὁ δάσκαλος βλέπῃ πὺς και οἱ σελίδες αὐτὲς δὲν μποροῦν νὰ διδαχτοῦν ὅλες, θὰ παραλείψῃ στὴν ἀνάγκη μερικὰ μαθήματα ἢ τμήματα μαθημάτων. Ποιά; Μᾶλλον μερικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἀναφέρονται στὴν παραγωγή και τὴ σύνθεσιν· ὅχι γιατί αὐτὰ εἶναι λιγότερο μορφωτικά, παρὰ γιατί ἡ σημασία τους γιὰ τὴ σωστὴ χρῆση τῆς γλώσσας εἶναι κάπως μικρότερη ἀπὸ τὴ σημασία πού ἔχει ἡ διδασκαλία τοῦ φωνητικοῦ και τοῦ τυπικοῦ μέρους τῆς γραμματικῆς.

Ὅπως ἐξηγήθηκε παραπάνω, τὸ καθένα ἀπὸ τὰ 120 μαθήματα τοῦ βιβλίου ἔχει ἓνα κείμενο, πεζὸ κατὰ κανόνα, και σπανιότερα ἔμμετρο. Ἀπέναντί του, στὴ δεξιὰ σελίδα, ἔπεται ἀπὸ λίγες ἀπαραίτητες παρατηρήσεις στὸ κείμενο, δίνεται τὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς συνοδευμένο ἀπὸ ἀσκήσεις και γυμνάσματα. Τὰ κείμενα ἔπρεπε νὰ διαλεχτοῦν ἔτσι πού νὰ ἔχουν δυὸ κύριες ἀρετές: νὰ εἶναι πρῶ-

Ἡ σύνθεση τοῦ βιβλίου και ἡ διάταξι τῆς ὕλης

τα γλωσσικά πρότυπα και νὰ συγκεντρώνουν ἔπειτα ὅσο γίνεται περισσότερα παραδείγματα τοῦ γλωσσικοῦ φαινομένου πού πρόκειται νὰ ἐξετασθῇ στὴν ἀπέναντι σελίδα. Καταλαβαίνει ὁ καθένας πὺς ἡ ἀναζήτησι τέτοιων κειμένων μέσα στὴ λογοτεχνία μας ἢ και σὲ ἄλλα βιβλία κατάλληλα γιὰ τὰ παιδιά, γραμμένα στὴ γλώσσα μας, ἦταν ἔργο δύσκολο. Ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία στάθηκε βέβαια ἕνας ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους παράγοντες γιὰ τὴ διαμόρφωσι τῆς νεοελληνικῆς κοινῆς, ἀλλὰ ὁ κάθε λογοτέχνης ξεχωριστὰ δὲν προσέχει πάντα στὴ χρῆσι τῆς γλώσσας τόσο, ὥστε τὸ γραφτὸ του νὰ μπορῇ νὰ λογαριασθῇ γιὰ γλωσσικὸ πρότυπο. Συχνὰ λοιπὸν χρειάστηκε κάποια ἐπέμβασι γιὰ νὰ παραμεριστοῦν οἱ ἀνωμαλίες και νὰ συμμορφωθῇ τὸ κείμενο πρὸς τὸν καθιερωμένο και κωδικοποιημένο γραμματικὸ τύπο· και εἶναι αὐτονόητο ὅτι συχνὰ ἦταν ἀνάγκη νὰ γίνῃ και κάποια ὀρθογραφικὴ ταχτοποίηση.

Μεγαλύτερη ἦταν ἡ ἄλλη δυσκολία: νὰ βρεθοῦν κείμενα πού νὰ συγκεντρώνουν σὲ μία μόνο σελίδα κάμποσα παραδείγματα ἀπὸ ἓνα και μόνο γλωσσικὸ φαινόμενο, ἀπὸ ἐκεῖνο πού πρόκειται κάθε φορὰ νὰ διδαχθῇ. Σπάνια ὁ γραμματικὸς εἶναι τόσο τυχερός, ὥστε νὰ πέσι πάνω σὲ κείμενο προσαρμοσμένο στὸ σκοπὸ τοῦ μαθήματος τῆς ἡμέρας. Ἡ ἐπέμβασί μας ἐδῶ ἦταν ἀναγκαιότερη και ἀναγκαστικὰ τολμηρότερη. Κείμενα ἀπλωμένα σὲ δυὸ, τρεῖς ἢ και περισσότερες καμιά φορὰ σελίδες χρειάστηκε νὰ μικρύνουν, ὥστε νὰ κρατηθοῦν και νὰ συγκεντρωθοῦν σὲ μία σελίδα τὰ χρήσιμα γιὰ τὸ μάθημα παραδείγματα· σὲ ἄλλα ἔπρεπε νὰ γίνουν μικρὲς ἢ μεγαλύτερες ἀλλαγές, ὥστε λέξεις ἀδιάφορες γιὰ τὸ μάθημα τῆς ἡμέρας νὰ παραχωρήσουν τὴ θέσι τους σὲ ἄλλες ἀπαραίτητες· ἄλλα πάλι ἦταν ἀνάγκη νὰ διασκευαστοῦν ριζικότερα. Κάποτε ἦταν ἀδύνατο νὰ βρεθῇ κείμενο προσαρμοσμένο, ἔστω κι ἔπειτα ἀπὸ τροποποιήσεις, στὶς ἀνάγκες τοῦ μαθήματος, και τότε χρειάστηκε νὰ γραφοῦν νέα κείμενα κατάλληλα κάθε φορὰ γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς διδασκα-

λίας. 'Ο άναγνώστης θα ίδη στόν πίνακα τών περιεχομένων από ποιούς συγγραφείς και από ποιά έργα τους πήραμε τά κείμενα.

'Όπως είπαμε παραπάνω, τὸ βιβλίο π ρ ο ο ρ ί ζ ε τ α ι κυρίως γιά τίς δυό άνώτερες τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου· ἀλλά ὅπως εἶναι σήμερα τά πράγματα, μέ τήν πρόχειρη καί άσυστηματοποίητη ἐργασία πού, χωρίς νά φταῖνε οἱ ἐκπαιδευτικοί λειτουργοί, γίνεται γιά τὸ γλωσσικό μάθημα στό Δημοτικό σχολεῖο, δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία πώς ἀπό τή μελέτη τοῦ ἔχουν νά ὠφεληθοῦν καί τά παιδιά τοῦ γυμνασίου ἢ ἄλλων σχολῶν, ἀφοῦ δέν τοῦς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νά μορφωθοῦν γλωσσικά ὅταν ἔπρεπε.

'Από τά 120 μαθήματα τά πρῶτα 12 εἶναι εἰ σ α γ ω γ ι κ ᾶ καί καλὸ εἶναι νά διδάσκονται στήν ἀρχή καί τῆς πρώτης καί τῆς δευτέρας χρονιάς· σκοπὸς τοῦς εἶναι νά διδάξουν ἢ νά θυμίσουν στά παιδιά τή σημασία τῶν γραμματικῶν ὅρων. 'Ο μαθητὴς εἶναι ἀνάγκη νά ξέρη ἀπὸ τὴν ἀρχή καί νά θυμᾶται πάντα τί σημαίνουν μερικοὶ γραμματικοὶ ὅροι πού θά τοῦς συναντήσῃ ἀναγκαστικά πρὶν φτάσῃ στό μάθημα ὅπου θά ἐξεταστῇ εἰδικά τὸ κάθε γραμματικὸ θέμα.

'Η ὕλη τῶν δώδεκα εἰσαγωγικῶν μαθημάτων εἶναι συμπτυκνωμένη, μὰ δέν πρέπει νά ξεχνοῦμε ἀ') ὅτι ἡ σημασία μερικῶν τουλάχιστο ἀπὸ τοῦς ὅρους αὐτοῦς εἶναι ἥδη — ἢ θά ἔπρεπε νά εἶναι — ὁπωσδήποτε γνωστὴ στά παιδιά ἀπὸ τίς μικρότερες τάξεις, καί β') ὅτι ὁ δάσκαλος δέν εἶναι ὑποχρεωμένος νά διδάξῃ κάθε μάθημα σὲ μία μόνο διδαχτικὴ ὥρα. Αὐτὸ τὸ δεύτερο ἰσχύει φυσικά καί γιά ὅλα τὰ μαθήματα τοῦ βιβλίου.

'Απὸ τά ὑπόλοιπα 108 μαθήματα τά 54 πρῶτα (13-66) προορίζονται γιά τὴν πρώτη χρονιά (πέμπτη τάξη) καί τ' ἄλλα 54 (67-120) γιά τὴν δεύτερη (ἕκτη τάξη). 'Η σ ε ι ρ ᾶ τ ῶ ν μαθημάτων κανονίστηκε, ὅστερ' ἀπὸ σκέψη καί μελέτη, ἔτσι, ὥστε τὸ παιδί νά προχωρῇ ἀπὸ τὰ εὐκολώτερα στά δυσκολώτερα. Καλὸ εἶναι ν' ἀκολουθῇ ὁ δάσκαλος τὴ σειρά τοῦ βιβλίου. Δέν εἶναι ἡ κατάταξη τῆς ὕλης ἡ καθιερωμένη στά συστηματικά βιβλία γραμματικῆς, εἰναί ἡ σειρά πού ἀνταποκρίνεται περισσότερο στίς διδαχτικὰς ἀνάγκες. Τὸ π α ρ α γ ω γ ι κ ὸ μ έ ρ ο ς τῆς γραμματικῆς εἶναι γενικά πιὸ εὐκόλο καί γιά τὰ παιδιά πιὸ εὐχάριστο καί τερπνὸ ἀπὸ τὸ φθονγολογικὸ καί τὸ τυπικὸ· ἔτσι κρίθηκε σκόπιμο καί διδαχτικὰ σωστὸ ἡ διδασκαλία ν' ἀρχίζῃ σὲ κάθε τάξη—ἔπειτα φυσικά ἀπὸ τὰ 12 εἰσαγωγικά μαθήματα—μέ τὴν παραγωγή καί τὴ σύνθεση (13. μάθημα γιά τὴν πέμπτη τάξη, 67. γιά τὴν ἕκτη).

'Όταν ὅμως γίνεται σ υ ν δ ι δ α σ κ α λ ί α πέμπτης καί ἕκτης, ἡ σειρά πού θ' ἀκολουθῇ θά εἶναι ἄλλη φυσικά. Στὴν περίπτωσιν αὕτῃ ὁ δάσκαλος θά διδάξῃ τὴ μιὰ χρονιά—ἔπειτα ἀπὸ τὰ 12 εἰσαγωγικά—54 μαθήματα μέ τὴν ἀκόλουθη σειρά: 13-37, 63-89, 103-104. Τὴν ἐπόμενη χρονιά—ἀφοῦ γίνῃ ἐπανάληψη τῶν 12 εἰσαγωγικῶν—τά ὑπόλοιπα 54 μέ τὴν σειρά: 38—62, 90-102, 105-120. Θά παρατηρήσῃ ἔτσι πὼς σχεδὸν δὲ θά σκοντάψῃ σὲ δυσκολίες καί πὼς, ἂν συναντήσῃ καμιά, θά εἶναι τέτοια πού εὐκόλα θά μπορῇ νά τὴν ὑπερικήσῃ. Γιά τὴν ἐπανάληψιν μόνο θά ὑποχρεώνεται καμιά φορὰ νά ὀρίζῃ ἄλλο «γύμνασμα» ἀντὶς γιὰ κείνο πού ἔχει τὸ βιβλίο.

'Η γλώσσα πού διδάσκει τὸ βιβλίο τοῦτο εἶναι, ὅπως εἴπαμε, ἡ κοινὴ, ἡ ἐθνικὴ

Ὁ γλωσσικὸς τύπος καί ἡ ὀρθογραφία

νεοελληνικὴ ἢ δημοτικὴ. Σὲ κάθε γλώσσα μέ ἱστορία διαμορφώνεται σιγὰ σιγὰ ἓνας τύπος κοινός, πού παραμερίζει ὡς ἓνα σημεῖο τὰ ἰδιωματικά στοιχεῖα, καί μιλιέται καί γράφεται ἀπὸ τὸν περισσότερον κόσμον. Στὴν Ἑλλάδα ὅμως μέ τίς ἀνωμαλίες πού ἔφερε ὁ ἀρχαϊσμός στάθηκε πιὸ δύσκολο καί ἄργησε νά διαμορφωθῇ τέτοιος τύπος. 'Αποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἀργοπορίας ἦταν νά συνυπάρχουν καί ν' ἀκολουθῶνται γραμματικοὶ τύποι πολλαπλοί, πού γιά πολλοὺς ἀπὸ αὐτοὺς δέν ξεκαθάριστη ἀκόμη πούος εἶναι ὁ ἐπικρατέστερος (συνκινήσεως-συνκλίσεως).

Οἱ φωνητικοὶ τύποι (καθὼς *παιγνίδι-παιχνίδι*, *μερμηγκι-μερμήγκι*, *πίττορο-πίτουρο*) καί τὸ λεξιλόγιο παρουσιάζουν ἀκόμη μεγαλύτερη ποικιλία.

Αυτό φαίνεται ιδίως στην ποίηση, πού συχνά μεταχειρίζεται λέξεις ή τύπους μέν περιορισμένη τοπικά διάδοση, όπως για (ή), μήνα (μήνας), καλιακούδα (κάργα ή κόρια). Έπισης ή ποίηση προτιμά λέξεις λαϊκές πού μπήκαν από ξένες γλώσσες, όπως *μετερίζι*, *ταμπούρι*, ενώ ο πεζός λόγος μεταχειρίζεται σχεδόν κατά κανόνα τις λόγιες πού πήραν τη θέση τους: *πρόχωμα*, *χαράκωμα*.

Όστόσο πολλές είναι οι ξένες λέξεις, προπάντων όσες μάς ήρθαν από τὰ λατινικά, όπως *τέμπλο*, *ράσο*, *μαρούλι*, *σίκαλη*, *κάλαντα* κτλ., πού τις βρίσκομε όχι μόνο στη δημοτική πεζογραφία παρά και στη λεγόμενη γραπτή γλώσσα, δηλ. την καθαρεύουσα, ως είναι και σέ τύπο λίγο διαφορετικό: *τέμπλον*, *ράσον*, *σίκαλις* κτλ. Μē ὅλην τὴν προσπάθεια πού έγινε γιά χρόνια να μὴν τις μεταχειριζόμαστε, με ὅλο τὸν πόλεμο πού τούς ἔκαμαν οἱ ἀρχαῖστές (πού, ὅπως εἶπε ὁ Γάλλος γλωσσολόγος Βρέαλ, ἐξακολουθοῦν νὰ πολεμοῦν τούς Τούρκους με τίς λέξεις), οἱ λέξεις τοῦ εἰδους αὐτοῦ ρίζωσαν καὶ ἔμειναν τόσο σταθερά, ὅσο καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν, πού εἶναι καὶ αὐτὰ λατινικά.

Μερικὲς λέξεις, ὅπως *στρούγκα*, *στάλος*, *γρέκι*, *πυράρι*, *ἄλμπουρο*, *τροπωτήρα*, *οκαμπανέβασμα*, δέν εἶναι πανελλήνια γνωστές, ἐπειδή τις ἔννοιες πού ἐκφράζουν τις ἔχρουν ἀνθρώποι ὀρισμένον ἢ ἐπαγγελμάτων ἢ ὀρισμένων περιοχῶν. Ἀλλὰ ὅταν θέλῃ κανεὶς νὰ ἐκφράσῃ τέτοιες ἔννοιες, αὐτὲς φυσικὰ τίς λέξεις θὰ μεταχειρισθῇ, πού γ' αὐτὸν τὸ λόγο δέν εἶναι σωστὸ καὶ δίκιο νὰ χαρακτηρίζονται ἰδιωματικές.

Ὅσο γιά τίς ποιητικὲς λέξεις, παντοῦ καὶ πάντοτε ἀναγνωρίζεται πὼς ἡ λογοτεχνία, κυρίως ὅμως ἡ ποίηση, ἔχει τὸ δικαίωμα καὶ φυσικὸ εἶναι νὰ μεταχειρίζεται πού καὶ πού μερικὲς λέξεις σπάνιες, ἀσυνήθιστες, ἀκόμη καὶ ἀπαρχαϊωμένες, ὅσο τῆς εἶναι ἀπαραίτητες. Λίγες τέτοιες ποιητικὲς λέξεις ὑπάρχουν καὶ στὰ κείμενα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ.

Πάντως ἡ γλώσσα πού διδάσκει τὸ βιβλίο μας εἶναι ἡ κοινὴ, ἡ ἔθνικη νεοελληνικὴ ἢ δημοτικὴ, ὅπως ἔχει διαμορφωθῇ ἀπὸ τὸ δημοτικὸ ποιητικὸ λόγο, ἀπὸ τὴν καλύτερη προσωπικὴ λογοτεχνικὴ παραγωγή καὶ ἀπὸ ἄλλα ἔργα γραμμένα στὴ δημοτικὴ καὶ ὅπως ἔχει καθορισθῇ καὶ κωδικοποιηθῇ ἀπὸ τὴν μεγάλῃ κρατικῇ *Νεοελληνικῇ Γραμματικῇ* (Ἀθήνα 1941, ἐκδ. ΟΕΣΒ). Ἡ γραμματικὴ αὐτὴ, καθὼς καὶ ἡ περίληψή της, ἡ *Μικρὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ* τοῦ Μανόλη Α. Τριανταφυλλίδου (Ἀθήνα 1947), στάθηκαν οἱ βάσεις καὶ οἱ σύμβουλοι μας στὴ σημερινὴ μας ἐργασία. Καὶ αὐτὸ ἦταν πολὺ φυσικὸ, ὅχι μόνο γιατί τὸ βιβλίο μας ἀνήκει στὴν ἴδια σειρὰ πού ἀνήκει καὶ ἡ *Μικρὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ*, στὴ «Νεοελληνικὴ Βιβλιοθήκη», παρά καὶ γιατί δέν ὑπάρχει ἄλλος ὁδηγὸς τόσο συγκροτημένος καὶ τόσο υπεύθυνος.

Ὅπως σὲ ὅλα, ἔτσι καὶ στὴν κλίσιν τῶν ὀνομάτων ἀκολουθήσαμε φυσικὰ τὴν κρατικὴ Γραμματικὴ, πού, βασισμένη καὶ σὲ παλαιότερες γνώμες, καθιέρωσε τὴ διαίρεση τῶν ὀνομάτων σὲ τρεῖς μεγάλες κατηγορίες κατὰ τὰ τρία γένη. Πιστεύομε πάντα πὼς ἡ διαίρεση αὐτὴ εἶναι ἡ φυσικότερη, λογικότερη καὶ πιὸ πρακτικὴ.

Ἀπὸ τούς δασκάλους ὅμως παρατηρήθηκε πὼς με τίς τρεῖς κλίσεις, ὅπως τίς ἔδωσε ἡ Γραμματικὴ τοῦ Κράτους, δηλαδή κατὰ γένη, γίνεται σύγχυση στὰ παιδιά—ἴσως καὶ σὲ μερικοὺς δασκάλους—καὶ προπάντων σὲ ὅσα παιδιά, σὲ ἀνώτερη τάξη, θὰ διδασχτοῦν τὴν καθαρεύουσα καὶ τὴν ἀρχαία.

Γιὰ τὴν κατάταξη αὐτὴ τῶν ὀνομάτων, ἡ καλύτερη λύση δόθηκε στὴ Μικρὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικῇ, ὅπου τὰ ὀνόματα χωρίστηκαν σὲ κλίσεις ἀρσενικῶν, θηλυκῶν καὶ οὐδετέρων.

Ἡ πρόταση πού ἔκαμε ὁ κ. Ἀ. Τσοπανάκης, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, νὰ γίνη ἡ διαίρεση τῶν ὀνομάτων με βάση τὸν ἰσοσυλλαβισμό καὶ ἀνισοσυλλαβισμό, μᾶς φαίνεται σοβαρὴ. (Συμβολὴ στὴν ρύθμιση τοῦ νεοελληνικοῦ κλιτικοῦ συστήματος, *Ἐπειρεῖς Φιλοσοφ. Σχολῆς Παν. Θεσσαλονίκης* 6, 1948, σ. 243 ὁ.) Στὴν πρότάσή του ὅμως ἔχομε ν' ἀπαντήσωμε πὼς ἡ διάκριση αὐτὴ εἶναι ἀκόμη πρόωρη, τὴ στιγμή πού ὁ ἀνισοσυλλαβισμός δέν ἔχει ἀπλωθῇ τόσο στὴν κλίσιν τῶν ὀνομάτων. Λέγεται *ὀκιάδες*, *ἀλεπού-*

οὐδες, ἀλλὰ πολλές φορές ὁ ἀνισοσύλλαβος τύπος εἶναι ἰσοδύναμος μετὸν ἰσοσύλλαβο, ἰδίως στὰ ἀρσενικά (βλ. καὶ Θρ. Σταύρου, *Ἡ κλίση τῶν οὐσιαστικῶν περ. *Παιδεία*, Β, 1948, 195).

*Ἐπίσης δεχθήκαμε τίς, ἐλάχιστες ἄλλωστε, ὀρθογραφικὲς ἀπλοποιήσεις πού καθιέρωσε ἡ κρατικὴ Γραμματικὴ. Οἱ κυριότερες ἀπ' αὐτὲς εἶναι δύο: α') ἡ διδασκαλία ὅτι τὰ σέ -*ότερος* καὶ -*ότατος* παραθετικά γράφονται μετὰ ὦ μόνον ὅταν τὸ φωνήεν τῆς προηγούμενης συλλαβῆς εἶναι ε ἢ ο, καὶ β') μιὰ μικρὴ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ ὀρθογραφία στὸν τονισμό καὶ μάλιστα στὸν τονισμό τῶν διχρόνων. *Ἡ αὐστηρή, ἡ ἀλύγιστη τήρηση τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας σ' αὐτὰ τὰ δυὸ σημεῖα δημιουργεῖ μεγάλες δυσκολίες μετὰ ἀποτελέσματα νὰ χάνουμε πνευματικὲς δυνάμεις καὶ χρόνο γιὰ τὴν ὑπερπήδησίν τους χωρὶς ἀξιόλογη ὠφέλεια γιὰ ἀντιστάθμισμα· σὲ μερικές περιπτώσεις μάλιστα κάνει ἀδύνατη τὴ διατύπωση κανόνων κι ἔτσι τὸ παιδί εἶναι ὑποχρεωμένο ν' ἀπομνημονεύῃ τὴν ὀρθογραφία κάθε λέξης ξεχωριστά, χωρὶς κανένα λογικὸ στήριγμα τῆς μνήμης του.

Τὸ βιβλίο αὐτὸ στηριγμένο στὴ γλῶσσα πού καθιέρωσε ἡ λογοτεχνικὴ χρῆση, τὴν παρουσιάζει ρυθμισμένη, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ διδασχῇ στὰ σχολεῖα μετὰ πάγιο ὀρθογραφικὸ καὶ γραμματικὸν τύπον, πού πρέπει καὶ μπορεῖ, κατὰ τὴ γνώμη μας, νὰ ὑψωθῇ σὲ ὁδηγὸ τῆς σχολικῆς γραμματικῆς.

*Ἄν καὶ ἡ μέθοδος πού ἀκολουθήσαμε, στηριγμένη σὲ ξένα σχολικὰ πρότυπα, ἀποτελεῖ γιὰ τὴν *Ἑλλάδα νεωτερισμὸ, ἐλπίζομε πὼς θὰ καταλάβῃ ὁ ἀναγνώστης πόσο θὰ βοηθήσῃ, ὥστε νὰ γίνῃ τὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς πιὸ ἀποδοτικὸ καὶ τερπνόν.

Τὸ παραδίδουμε στὰ χεῖρα τῶν ἐκπαιδευτικῶν, βέβαιοι πὼς μετὰ τίς παρατηρήσεις τους θὰ μπορέσῃ νὰ γίνῃ κάποτε καλὺτερον.

*Ὅσοι ἐργάστηκαν γιὰ νὰ γραφῇ ἡ Δημοτικὴ θὰ νιώσουν μερικές ἐλλείψεις πού ἀκόμη παρουσιάζει, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰσιδόξη προσδοκία πὼς μετὰ τὸν περιορισμὸ τοῦ ἀρχαϊσμοῦ καὶ τὴν τόνωση τῆς Δημοτικῆς θὰ ξεκαθαριστοῦν οἱ ἔννοιες καὶ θὰ ὑψωθῇ ἡ σκέψῃ καὶ ἡ παιδεία τοῦ λαοῦ μας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ

ΜΑΘΗΜΑ 1. Δεξιλόγιο. Ζιτούνι, ξενικὸ ὄνομα τῆς Λαμίας (ἀπ' αὐτὸ σχηματίστηκε καὶ τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα Ζιτουνατιάης).—(ν)ταῖφας, λ. τουρκ. πού σημαίνει ὁμάδα ἢ σῶμα ἀνθρώπων· ἐδῶ: στρατός.—μάσε ἀνώμ. προστ. ἀορ. (δριστ. ἀορ. ἔμασα), πού προϋποθέτει ἐνεστώτα μάζω, ἰδιωματικόν, πού βγήκε ἴσως ἀπὸ τὸ ὁμάζω (ὁμάς), βλ. Γ. Χατζιδάκη, *Μεσαιωνικά καὶ Νέα Ἑλληνικά* 1,119.—Πρέπει νὰ σημειωθῇ πὼς λέξεις ἀπαρχαιωμένες (ἀρχαῖες ἢ καὶ μεσαιωνικῆς), καθὼς καὶ λέξεις ξένες πού δὲ συνηθίζονται πιά στὴν κοινὴ μας γλῶσσα, ἀπόμειναν συχνὰ στὰ ἰδιώματα, στὴ λογοτεχνία καὶ ἰδίως στὴν ποίηση. Τέτοιες λέξεις βρίσκονται καὶ στὸ δημοτικὸ τραγοῦδι τοῦ Διάκου, καθὼς καὶ σὲ ἄλλα ποιητικὰ κείμενα τοῦ βιβλίου. Καλὸ εἶναι κάθε φορὰ νὰ ὑποδείχνηται στὸ μαθητὴ ὅτι πρόκειται γιὰ λέξεις ποιητικῆς.

ΜΑΘΗΜΑ 2. Δεξιλόγιο. ταγάρι, ὁποκορ. τοῦ ταγῇ (σακίδιο γιὰ τὴν ταγῇ, τὴν τροφή τοῦ ζώου).

ΜΑΘΗΜΑ 4. Γραμματικὴ. Γιὰ τὴ διαίρεση τῶν συμφῶνων σὲ χειλικά, ὀδοντικά, διπλοδοντικά, λαρυγγικά, γλωσσικά, ρινικά βλ. μᾶθ. 107 (σ. 215).

ΜΑΘΗΜΑ 5. Γραμματική. Ἄν κρίνῃ σκόπιμο ὁ δάσκαλος, μπορεῖ νὰ προσθέσῃ στὰ ἄκλιτα τίς ἀναφορικές ἀντωνυμίες πού καί ὅ,τι, τίς ἀόριστες κάθε, κάτι, καθετί, ὁ δέινα, ὁ τάδε, καθὼς καί τὰ ἀπαρέμφατα (δέσει, δεθῇ).

ΜΑΘΗΜΑ 6. Λεξιλόγιο. Ξέφρανο, μέρος ἀνοιχτό, πού φαίνεται ἀπό μακριά (ἀρχ. ἐκφραντον) ξάγνατο, ξέφωτο.

ΜΑΘΗΜΑ 9. Γραμματική. Ἡ διακρίσις τοῦ βουλητικοῦ νὰ (πρόκειται γιὰ τὸ μόριο) ἀπὸ τὸν τελικὸ σύνδεσμο νὰ ἀπαιτεῖ κάποια ὠριμότητα τῶν παιδιῶν γι' αὐτὸ δὲν εἶναι πάντοτε ἀπαραίτητη ἢ διδασκαλία του.

ΜΑΘΗΜΑ 10. Λεξιλόγιο. πλώριος, ἀπὸ τὸ ἀρχ. πέλωρ (τό), πού σημαίνει κάτι μεγάλο καί ὑπερφυσικό, τέρας.

ΜΑΘΗΜΑ 12. Γραμματική. Γιὰ τίς «λαϊκές» καί «λόγιες» λέξεις δίνονται ἐδῶ ἡ γενικὴ ἔννοια. Μερικὲς λεπτομέρειες προσθέτονται στὸ μάθ. 27 (σ. 55). Ἐπειτα στὰ μαθ. 75, 76, 79, 80 γίνεται λόγος γιὰ λόγια σύνθετα καί παράγωγα. Γιὰ τὴ διδασκαλία τοῦ μαθήματος εἶναι βοηθητικὸς καί ὁ πίνακας γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ ἑλληνικοῦ λεξιλογίου (σ. 250).

ΜΑΘΗΜΑ 13. Λεξιλόγιο. Ποντικός ἐξοχικός ὁ μὲς ἀρουραῖος ἢ μόνο ἀρουραῖος (ἀγροτικός, ἀπὸ τὸ ἄρουρα γῆ).

ΜΑΘΗΜΑ 15. Λεξιλόγιο. Κλυταιμῆστρα (ὅπως φαίνεται καί ἀπὸ παλιὲς ἐπιγραφεῖς) τὸ ὄνομα παράγεται ἀπὸ τὸ κλυτός (ἐκκουστός) καί μῆδομαι (σκέφτομαι). Τὸ Κλυταιμῆστρα μῆψε χωρὶς σὲ μερικά χειρόγραφα ἀπὸ παρετυμολογία κλυτός καί μμνήσκομαι.

ΜΑΘΗΜΑ 16. Κείμενο. ἀντικρινός, ἔτσι μὲ ε : ἀντικρινός, ἀντικρίζω, ἀντικρισμα, ἀνικριστός, ἀνικριστά· μόνο τὸ ἀνικρὺν (ἢ ἀνίκρυ) μὲ υ.

ΜΑΘΗΜΑ 17. Λεξιλόγιο. χῆρος λέγεται καί χηριός, θηλ. χήρα (ρ. χηρεύω, ἀφηρ. οὐσ. χηρεία).

ΜΑΘΗΜΑ 18. Γραμματική. Καλὸ εἶναι νὰ ξεχωρίζῃ ὁ μαθητὴς κάθε φορὰ καί στὰ παρακάτω μαθήματα τὰ μεταβατικὰ ἀπὸ τ' ἀμετάβητα ρήματα καί νὰ βρίσκῃ τὸ ἀντικείμενο, ἂν ὑπάρχῃ.

ΜΑΘΗΜΑ 19. Λεξιλόγιο. ποντίζομαι· ἡ ἀρχ. σημ. τοῦ ποντίζω εἶναι βυθίζω στὸν πόντο (στὴ θάλασσα)· καί σήμερα στὴν ἐπίσημη ναυτικὴ γλώσσα λέγεται «ποντίζω ἄγκυραν, νάρκη» κτλ. Τὸ παθ. ποντίζομαι βυθίζομαι στὴ θάλασσα.

ΜΑΘΗΜΑ 21. Λεξιλόγιο. βραχυοῖα ἀπὸ τὸ βράχος μὲ τὴν παραγωγ. κατάλ. -οῖα πού σημαίνει πλημμονή· ἔτσι καί κλεφτοῖα, λαοποῖα, Διαποῖα κ.ἄ.

ΜΑΘΗΜΑ 23. Γραμματική. Στὴ διδασκαλία τὸ ξεχώρισμα συγκεκριμένων καί ἀφηρημένων περιορίζεται συνήθως μόνο στὰ οὐσιαστικά. Καλὸ εἶναι νὰ καταλάβῃ ὁ μαθητὴς πὼς καί τὰ ἐπίθετα καί τὰ ρήματα ἔχουν συγκεκριμένη καί ἀφηρημένη σημασία. Καί τὰ ἐπιρρήματα ἀκόμη πού παράγονται ἀπὸ ἐπίθετα διακρίνονται σὲ συγκεκριμένα καί ἀφηρημένα, ἀνάλογα μὲ τὰ ἐπίθετα ἀπὸ τὰ ὅποια παράγονται: ἐπιθ. ψηλός, βαθύς, ἐπίρρ. ψηλὰ - βαθιὰ (συγκεκριμένα)· ἐπιθ. ὁμορφος, εὐγενικός, ἐπίρρ. ὁμορφα, εὐγενικά (ἀφηρημένα). Ἐννοεῖται πὼς καί ἐδῶ ὁ δάσκαλος θὰ ἔχῃ ὑπόψιν του τὴν ἀντιληπτικὴ ὠριμότητα τῶν μαθητῶν του.

ΜΑΘΗΜΑ 25. Λεξιλόγιο. κατώμερο· τέτοια σύνθετα οὐσ. πού σχηματίζουν τὸ β' συνθετικὸ χωρὶς τὸ τελικὸ ς εἶναι καί τὰ ἀπόβαρο, λεμονόδαο κ.ἄ.— μαργώνω παγώνω, τρέμω ἀπὸ τὸ κρύο· ἴσως ἀπὸ τὸ ἀρχ. μαργῶ (άω), μαίνομαι.— γιά, ποιητ. ἀντὶ τοῦ γιατί, μὲ συγκοπὴ τῆς τελευταίας συλλαβῆς στὴ συνεκφώ-

νηση μὲ τὴ λέξη πού ἀκολουθεῖ: *γιατί* τὸ λὲς αὐτό; *γὰρ* τὸ λὲς αὐτό; ("Εμεινε στὴν ποίησιν" ἢ χρῆσις του κάποτε διευκολύνει τὸ μέτρο.)

ΜΑΘΗΜΑ 24, 25, 26. Γραμματική. Γιὰ τὰ ὁμώνυμα, παρώνυμα, συνώνυμα βοηθητικὸς εἶναι καὶ ὁ πίνακας (σ. 263).

Στὸ μάθ. 26 χρειάζεται προσοχὴ στὸν ὅρο. Ἰδιωτισμός εἶναι ἡ ξεχωριστὴ σημασία πού παίρνουν ὁρισμένες ἐκφράσεις σὲ μιὰ γλῶσσα, ὅπως λ.χ. στὴ γλῶσσα μας ἡ ἐκφραση *ἔγινε καπνὸς* (ἔτσι ὑπάρχουν ἰδιωτισμοὶ ἑλληνικοί, γαλλικοί, ἀγγλικοί κτλ.). Ἄλλο εἶναι τὸ *ἰδίωμα* καὶ ὁ *ἰδιωματισμός*: *ἰδίωμα* εἶναι ἡ τοπικὴ διάλεκτος, δηλ. ἡ κατὰ τόπους ἰδιαίτερη μορφή, χρῆσις καὶ προφορὰ τῶν λέξεων τῆς ἰδίας ἐθνικῆς γλώσσας, καὶ *ἰδιωματισμός* εἶναι λέξη ἢ φράση ἐνὸς ἰδιώματος, ὅπως λ.χ. τὸ κρητικὸ *εἶντα* λὲς ἢ τὸ *τί* μὲ λὲς πού συνηθίζουν οἱ Βορειοελλαδίτες.

ΜΑΘΗΜΑ 28. Λεξιλόγιο. Ὁ δάσκαλος πού βρίσκεται σὲ σχολεῖα ἀστικῶν κέντρων θὰ ξέρη ὅτι ὁ μαθητὴς ἔχει πολλὰς ἑλλείψεις στὸ λεξιλόγιο πού ἀναφέρεται στὴν ἀγροτικὴ ζωή, καὶ ἀντίθετα πῶς τὰ παιδιὰ τῶν ἀγροτικῶν μερῶν ἔχουν ἀνάλογες ἑλλείψεις στὸ λεξιλόγιο πού ἀναφέρεται στὴ ναυτικὴ ἢ ἀστικὴ ζωή. Καλὸ εἶναι οἱ ἑλλείψεις αὐτὲς νὰ συμπληρωθοῦν, ὥστε τὰ Ἑλληνόπουλα νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ πλουτισμένα μὲ ὅσο γίνεται μεγαλύτερο θησαυρὸ τοῦ ἐθνικοῦ μας λεξιλογίου. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ κείμενα τοῦ βιβλίου εἶναι ἐπίτηδες διαλεγμένα, ὥστε ν' ἀναφέρωνται σὲ ὅλες τὶς μορφὰς τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς. Εἰδικὰ γιὰ τὸ λεξιλόγιο τῆς ποιμενικῆς ζωῆς ἃς ἔχη ὑπόψη του ὁ δάσκαλος καὶ τοὺς ὁρους: *ἀρμεγὸς* καρδάρ, *ξύλινος* κάδος ὅπου ἀρμέγουν τὸ γάλα· *ἀρμεγώνας* στρούγκι (βλ. τὴ λ. σ. 57)· *ἀρνοπόκι* (τὸ), *ἀρνόκουρο* τὸ μαλλὶ ἀπὸ τὸ κούρεμα τῶν ἀρνῶν· *γέννος* (ὁ) ἡ ἐποχὴ πού γεννοῦν τὰ πρόβατα στὰ χειμαδιά· *γρόκι* καὶ *γκρόκι* τόπος περιφραγμένος πρόχως μὲ κλαδιά ἢ θάμνους, ὅπου διανυκτερεύουν τὰ γιδοπρόβατα (λέγεται καὶ *μαντρί*)· *γουλιόστρα* τὸ πρῶτο γάλα ἀμέσως ὕστερ' ἀπὸ τὸ γέννο τῆς προβατίνης ἢ τῆς γίδας· *κοπή* *κοπάδι*· *σκάρος* (ὁ) νυκτερινὴ βοσκὴ· *στάλμα* καὶ *στάλος* (ὁ) τὸ μέρος ἡ ἢ ὅρα πού σταλίζουν (ἀναπαύονται) τὰ γιδοπρόβατα, ἰδίως τὸ μεσημέρι.—*στάνη*, τὸ μέρος ὅπου βρίσκονται τὰ πρόβατα, τσομπαναρίο, ποιμνοστάσιο· *στοὺς νομαδικούς βοσκούς* *στάνη* λέγεται τὸ κινητὸ χωριὸ τῶν πιστικῶν μὲ τὶς λίγες καλύβες τους· *στειροχωρίζω* χωρίζω τὰ στέφρα (στεῖρα) ἀπὸ τὰ γαλάρια.—*τροκάνι*· τετράγωνο κουδούνι τῶν προβάτων, *χειλαροκούδουνα* τὰ συνηθισμένα κουδούνια τῶν κοπαδιῶν· *μιμιπλίνες* τὰ μεγάλα κουδούνια τῶν γκασσιμῶν, λ. ὀνοματοποιημένη ἀπὸ τὸν ἦχο «μπίμ μπίμ»· *κυπρί* (τὸ) καὶ *κύπρος* (ὁ) καὶ *κυπροκούδουνο* τὸ κουδούνι τῶν γιδιῶν καὶ τῶν τράγων (πολλὰς ποιμενικῆς λέξεις εἶναι θησαυρισμένες στὰ λαογραφικὰ βιβλία τοῦ Δ. Λουκόπουλου («Ποιμενικὰ τῆς Ρούμελης», «Πῶς ὑφαίνουν καὶ ντύνονται οἱ Αἰτωλοὶ κ. ἄ.), στὰ ποιήματα τοῦ Κ. Κρυστάλλη καὶ στὰ «Διηγήματα τῆς στάνης» τοῦ Χ. Χριστοθεοδωλῆ.)

ΜΑΘΗΜΑ 29. Λεξιλόγιο. αὐτόφνος ἀπὸ τὸ μεσαιωνικὸ αὐτόφνος, ἀρχ. αὐτοφνής.

ΜΑΘΗΜΑ 30. Κείμενο. Τὸ κείμενο, ἀπὸ τὰ «Ποιμενικὰ τῆς Ρούμελης» τοῦ Δ. Λουκόπουλου, εἶναι ἐπίτηδες διαλεγμένο, γιατί ἔχει λέξεις μὲ διψήφια σύμφωνα καὶ ρινικὰ συμπλέγματα, πού χρησιμεύουν γιὰ τὸ σχετικὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς· βοηθεῖ καὶ στὸ λεξιλογικὸ πλουτισμό· ἔτσι τὰ παιδιὰ πού δὲ ζοῦν σὲ ἀγροτικὰς περιφέρειες ἔχουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ μάθουν τὴν ὀνομασία τῶν μουσικῶν ὀργάνων τῆς ἀγροτικῆς.

ΜΑΘΗΜΑ 31. Κείμενο. Στὴ φράση «ἴσως μάλιστα νὰ ἔχουν πάρει κιάλας τὴν ἀπόφαση» τὸ *κιάλας* ἔχει τὴ σημασία τοῦ ἥδη, *πιά*. Λέγεται ἀκόμη καὶ στὶς ἀκόλουθες περιπτώσεις: α) Γιὰ κάτι πού ἔγινε πιὸ γρήγορα ἀπ' ὅτι περιμέναμε: *ἦρθες κιάλας*;—β) Στὴ σημασία ἀμέσως, *στὴ στιγμῇ*: *Μόλις τὸ εἶπα, τ' ἄραξε*

κιδόλας.—γ) Μ' ἐπιδοτική σημασία (καὶ μάλιστα, μάλιστα καί: Τὸ ξέρεις αὐτὸ τὸ παιδί;—“*Αν τὸ ξέρω, λέει; τὸ βάφτισα κιδόλας.* (Βλ. Νεοελλ. Γράμματ. τοῦ Κράτους σ. 378.)

ΜΑΘΗΜΑ 34. Γραμματική. Γιὰ τὸ ἐνωτικὸ ὅστερ' ἀπὸ τὰ προτακτικὰ ἀγια-
αῖ - γερο - κτλ. γίνεται λόγος στὸ μαθ. 86.

ΜΑΘΗΜΑ 35. Γραμματική. Γιὰ τ' ἄλλα σημεία τῆς στίξης γίνεται λόγος
στὸ μαθ. 86. Ἐκεῖ δίνονται καὶ περισσότερες λεπτομέρειες.

ΜΑΘΗΜΑ 36. Λεξιλόγιο. βίγλια, μεσαιωνικὸ ἀπὸ τὸ λατίν. *vigilia* (ἔτσι καὶ
βιγλίω, βιγλάτορας). **Γραμματική.** Λέξεις ποὺ παθαίνουν ἀποβολὴ τοῦ ἀρχικοῦ φω-
νήεντος ἐκτός ἀπ' ὅσες μνημονεύονται στὸ μάθημα εἶναι καὶ οἱ ἀκόλουθοι: ἀγκλί-
σια, ἀμύγδαλο, ἐβδομάδα, ἐλάφι, ἐλαφρώνω, ἐμπρός, ἐξάδερφος, ἐξοδεύω, ἐξομο-
λογῶ, ἐπίστομα, ἐρωτῶ, εὐαγγέλιο, εὐλογῶ, εὐχαριστῶ, Ἑλένη, Εὐφροσύνη, ἡγού-
μενος, ὑγεία (γυιά), ὑπερήφανος ὑφαίνω, Εἰρήνη. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ ρηματικοὶ τύποι
περασμένων χρόνων μὲ ἄτονη αὐξηση: (ἐ)δέναμε, (ἐ)δέσαμε, (ἐ)γελοῦσαμε.

ΜΑΘΗΜΑ 37. Λεξιλόγιο. ψηφῶ λογαριάζω, ὑπολογίζω. Ἔγινε ἀπὸ τὸν ἄορ.
τοῦ ψηφίζω δηλ. κατὰ τὸ σχῆμα εἰμίησα-τιμῶ, ἐτόλμησα-τολμῶ κτλ. καὶ ἐψη-
φισα-ψηφῶ ἔτσι ἔχομε τὰ παράλληλα ρήματα ψηφίζω καὶ ψηφῶ μὲ διαφο-
ρετικὴ ὁμως σημασία.

ΜΑΘΗΜΑ 39. Λεξιλόγιο. ρουπάκι ἀπὸ τὸ ἀρχ. ρῶπαξ (μεσαιων. ὑποκορ.
ρωπάκιον).

ΜΑΘΗΜΑ 40. Γραμματική. Γιὰ τὸ θηλυκὸ τοῦ ἀόριστου ἄρθρου καὶ τῆς
ἀόριστης ἀντωνυμίας (μάθ. 114) συνηθίζεται ὁ τύπος *μιά*, ἐνῶ γιὰ τὸ θηλυκὸ τοῦ
ἀριθμητικοῦ συνηθίζεται περισσότερο ὁ τύπος *μία*. Καλὸ εἶναι νὰ γίνεται αὐτὸ τὸ
ἐξχώρισμα.

ΜΑΘΗΜΑ 41 - 48. Γραμματική. Ἡ διαίρεση τῶν οὐσιαστικῶν σὲ κλίσεις
γίνεται μὲ βάση τὸ γένος, γιὰτὶ δὲνμποροῦσε νὰ γίνη ἀλλιῶς. Τὰ βασικὰ γνωρί-
σματα ποὺ χαρακτηρίζουν σήμερα τὴν κλίση τῶν οὐσιαστικῶν τὴν ἐξχωρίζουν συ-
νήθως ἀπὸ τὴν ἀρχαία κλίση. Βλ. σχετικὰ τὴν ἱστορικὴ διασάφηση § 521 στῇ
Νεοελλ. Γραμματικῇ τοῦ Κράτους (σ. 226).

ΜΑΘΗΜΑ 43. Λεξιλόγιο. ἀμπαρώνω ἀπὸ τὸ ἀμπάρα, ἰταλ. *barra*.

ΜΑΘΗΜΑ 44. Λεξιλόγιο. καζαντζής (ἐπαγγελματικὸ) αὐτὸς ποὺ φτιάχνει
καζάνια· καζάνι λ. τουρκ.—αὐτιά (τοῦ ταφιοῦ), χερουλία· σχῆμα κατάρχεσης· ἔτσι
λέμε καὶ : τὸ πόδι τοῦ τραπεζίου, ἡ μύτη τῆς βελόνας, τὸ δόντι τῆς χτένας κτλ.

ΜΑΘΗΜΑ 46. Λεξιλόγιο. τσουράπι, λ. τουρκική.—πλουμίδι, πλουμί, λατίν.
pluma=φτερό.

ΜΑΘΗΜΑ 50. Γραμματική. Γιὰ τὸ μαθητὴ τῆς ἑκτῆς δίνονται μερικές χρή-
σιμες συμπληρώσεις γιὰ τὰ θηλυκὰ ἐπίθετα στὸ μαθ. 118.

ΜΑΘΗΜΑ 52. Κείμενο. Στὸ κείμενο ὑπάρχει ἡ λέξη *γερο-λαγός*: σ' αὐτὸ
μπορεῖ ν' ἀνατρεῖξῃ ὁ δάσκαλος, ὅταν θὰ διδάξῃ τὰ προτακτικὰ (μάθ. 86)

ΜΑΘΗΜΑ 53, 54. Γραμματική. Στὸ μαθ. 53 ζητοῦμε ἀπὸ τὸ μαθητὴ νὰ
προσέξῃ τὸ παράδειγμα ἄφησέ μας καὶ τὸν ρωτοῦμε τί γίνεται κάποτε ὁ τόνος
τῶν μονοσύλλαβων τύπων. Στὸ μαθ. 54, ἀφοῦ γίνη ἡ διδασκαλία καὶ τῶν προσωπ.
ἀντων. τοῦ γ' προσ., μπορεῖ ὁ δάσκαλος νὰ ἐπιμείñη περισσότερο στὴν ἐγκλίση τοῦ
τόνου καὶ νὰ δείξῃ ὅτι οἱ μονοσύλλαβοι τύποι τῆς προσωπ. ἀντων., δηλ. οἱ *ἐγκλι-
τικὲς λέξεις* μου μὲ *mās*-σου σὲ *sās*-τος *τον* *τοῦ* *τη* *τες* κτλ. α) *ἀ ν ε θ ἄ ξ ο υ ν*
τὸν τόνο (ὡς ὀξεῖα) στῇ λήγουσα τῆς προηγούμενης λέξης, ὅταν αὐτὴ τονίζεται

στήν προπαράληγουσα ἢ ὅταν εἶναι ἐγκλιτική καὶ ἡ προηγούμενὴ τῆς τονίζεται στήν παραλήγουσα: ὁ ξάδερφός μου, γράψε μὰς τα, δώσε μού τα· β) χ ἄ ν ο υ ν τὸν τόνο, ὅταν ἡ προηγούμενὴ λέξις τονίζεται στὴ λήγουσα ἢ στήν παραλήγουσα: ὁ νοῦς μου, φέρε το, δώσε μας.—Ὅταν ἡ προηγούμενὴ λέξις παίρνῃ βαρεῖα στὴ λήγουσα, γράφομε στὴ θέσιν τῆς ὀξεῖα.

ΜΑΘΗΜΑ 63. Λεξιλόγιο. πενικιάς, περιεχτικό· παραγωγικὲς καταλήξεις περιεχτικῶν εἶναι -ιά καὶ -ιάς: ἀμμουδιά, ποταμιὰ (ἡ στεγνὴ κοίτη τοῦ ξεροπόταμου) ἐλατιάς, χαλικιάς κτλ. **Γραμματική.** Δὲν πρέπει νὰ γίνεται σύγχυση τῶν προθέσεων τῆς δημοτικῆς (βλ. καὶ πίνακα σ. 244) μὲ τίς ἀρχαῖες προθέσεις, ποὺ συνήθως στὴ δημοτικὴ δὲ βρίσκονται μόνες παρὰ πάντοτε σὲ σύνθετα σὰ λόγια ἀχώριστα μόρια (μάθ. 71, σ. 143).

ΜΑΘΗΜΑ 64. Λεξιλόγιο. χαροκόπι γλέντι, διασκέδαση· ἡ παραγ. κατάλ.-κόπι σημαίνει: ἐνέργεια ἀδιάκοπη, ὅπως καὶ στὰ ρήματα ἡ κατάλ.-κοπῶ: βρονοκοπῶ, γλενοκοπῶ, λαμποκοπῶ, ξυλοκοπῶ καὶ τὸ παθ. σταυροκοπιέμαι κ.ἄ.—βιδὸ (τὸ) ἡ βιδὸς (τὸ) περιουσία· τέτοια σημασία εἶχε συχνὰ ἡ λ. βίος (ὁ) καὶ στήν ἀρχ. γλώσσα.

ΜΑΘΗΜΑ 65. Γραμματικὴ. Γιὰ τὴ διδασκαλίαν τοῦ βουλευτικοῦ νὰ βλ. ὅσα σημειώσαμε στὸ μαθ. 9.

ΜΑΘΗΜΑ 66. Μυστηράς ἀπὸ τὸ μυσθηράς (βλ. Νεοελ. Γραμματ. Κράτ. § 467).

ΜΑΘΗΜΑ 69. Λεξιλόγιο. τσεμπέρι, λ. τουρκ.

ΜΑΘΗΜΑ 71. Λεξιλόγιο. ἐγκαταστάθηκα, παθ. ἀόρ. τοῦ ἐγκατασταίνομαι.

ΜΑΘΗΜΑ 73. ἡλιοστάλαχτος, λεβεντινός, ροδοστάλαχτος, ἀγριοπρόσωπος κτλ., ποιητικὰ σύνθετα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔχει ἄφθονα ἡ νεοελληνικὴ γλώσσα. Γιὰ τὴν εὐκολίαν ποὺ ἔχει ἡ γλώσσα μας νὰ σχηματίζῃ παράγωγα καὶ σύνθετα καὶ γιὰ τὴν ἐκφραστικότητά τους βλ. Νεοελλ. Γραμματ. Κράτους § 411-415.

ΜΑΘΗΜΑ 74. Στὸ μάθ. 28 σημειώσαμε μερικὸς ὅρους ἀπὸ τὸ λεξιλόγιο τῆς ποιμενικῆς ζωῆς. Ἐδῶ δίνουμε λίγους ἀπὸ τοὺς πιὸ συνηθισμένους ὅρους τῶν ναυτικῶν μας, ποὺ τοὺς ἀκοῦμε συχνὰ στὸν προφορικὸ λόγο καὶ τοὺς συναντοῦμε σὲ λογοτεχνικά καὶ ἄλλα κείμενα: α) Π λ ω τ ἄ μ ε σ α : καράβι (ἀρχ. κάραβος) κυρίως ἱστιοφόρο, ἀλλὰ καὶ γενικὰ κάθε εἶδους πλοῖο· βαπόρι (ἰταλ.) ἀτμόπλοιο· καϊκι (τουρκ.) μικρὸ ἱστιοφόρο· γολέτα (βενετ.) ἐλαφρὸ δικάταρτο καράβι μὲ μικρὴ χωρητικότητα, «ἡμιολία»· μπρατσέρα (βενετ.) δικάταρτο καράβι μὲ πανιὰ τετράπλευρα σὲ σχῆμα τραπεζίου· κορβέτα (ἰταλ.) ἢ νάβα (ἰταλ.) τρικάταρτο ἐμπορικὸ ἢ πολεμικὸ καράβι, «θρόμων»· φρεγάδα ἢ -άτα (βενετ.) τρικάταρτο πολεμικὸ καράβι, «φρεγάς»· μπρίκι (ἀγγλ.) δικάταρτο καράβι μὲ τετραγωνικὰ πανιά, «βρίκιον», «πάρων»· σκοῦνα (ἰταλ.), καράβι ποὺ μοιάζει μὲ γολέτα καὶ μὲ μπρίκι, γολετόμπρικο, «μυοπάρων»· μπάρκο (ἰταλ.) εἶδος τρικάταρτο καράβι, «μυοθρόμων»· τρεχαντήρι (λ. ἀρχ. μεταγεν. τροχαντήρ) μικρὸ ἀκτοπλοϊκὸ ἱστιοφόρο, γρήγορο καὶ σταθερὸ· μπενζίνα πλοίαριο ποὺ ἡ κίνησή του γίνεται μὲ μπενζίνη, «βενζινακάτος»· φλοῦκα (ισπαν. ἀπὸ ἀρχ. λ. «ἐφόλκιον»)· σκαμπαβία (ἰταλ.) βάρκα πολεμικοῦ, «ἐπιτελις»· πάσαρα ἡ (ἰταλ.) βάρκα τοῦ κυβερνήτη, «κέλης» ἢ «φαλαινίς»· μούνα (ἰταλ.) χαμηλὸ καὶ πλατὺ σκάφος γιὰ μεταφορὲς ἐμπορευμάτων σὲ μικρὲς ἀποστάσεις, «φορτηγίς»· παροπούλα, παράδικο, παροκάκιο πλοίαρια γιὰ φάρμα, «ἀλσειυτικά»· πυροφάνι σιδερένια σκάρτα σὲ φαρὰντικὸ πλοῖο, ὅπου ἀνάδουν διαδία τῇ νύχτῃ ἢ φανάρνι μὲ ἀσετυλίνη· πρυάρι φαρὸβαρκα γιὰ πυροφάνι· προιάρι (μεισσαιων. πλοιάριον) ἄβαθη βαρκοῦλα γιὰ φάρμα σὲ πολὺ ρηχὰ νερά (στὴ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου). — β) Μ ε ρ η τ ο ὺ π λ ο ῖ ο υ : καρίνα (λατίν.) τὸ

κάτω μέρος, ἡ βάση, τοῦ σκελετοῦ τοῦ πλοίου, «τρόπις»· *κουπαστή* τὸ πάνω χεῖλος τῶν πλευρῶν τοῦ πλοίου, «περιτόναιον», «ἐπισκαλίμις»· *μάσκα* (λατιν.) τὸ πλευρὸ τῆς πλώρης· *μεριά* (τά) τὰ πλευρά τῆς πρύμης, «γλουτοί»· *βρεχάμενα* τὸ μέρος τοῦ πλοίου ποῦ εἶναι κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσης, «ὑφαλα»· *ψηλά* (τά) τὸ μέρος τοῦ πλοίου ποῦ εἶναι πάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσης, «ἔξαλα»· *νερά* (τά) ἡ ἑξωτερικὴ γραμμὴ τοῦ πλοίου ποῦ ἀκουμπᾷ στὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσης, «ἴσαλα»· *μαδρία* (ἀρχ. βενετ.) οἱ σανίδες μετὰ τις ὁποῖες εἶναι κατασκευασμένη ἡ ἑξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ πλοίου, «ἐπηγκενίδες»· *ἀμπάρι* (τουρκ.) τὸ ἐσωτερικὸ βάθος τοῦ πλοίου, «κύτος»· *κουβέρτα* (βενετ.) τὸ κατὰστρωμα· *δοιάκι* ὀριζόντιος μοχλὸς ποῦ γυρίζει τὸ τιμόνι σφηνωμένος στὸ ἐπάνω μέρος του, «οἶαξ», «οἶακιον»· *λαγουνδέρα* τὸ δοιάκι τῆς βάρκας.

ΜΑΘΗΜΑ 79. Γραμματικὴ. Ὅταν μιλοῦμε γιὰ λόγιες λέξεις, γιὰ λόγια σύνθετα ἢ - ὅπως εἶδω - γιὰ λόγιες λέξεις ποῦ χρησιμεύουν στὴν παραγωγὴ καὶ στὴ σύνθεσι, δὲν ἐννοοῦμε λέξεις ποῦ ἀνήκουν ἀποκλειστικὰ στὴν καθαρὴ οὐσία, ὅπως λ.χ. ἀμμόδης, ἀμφίalos, βουσινοβαφής, ψυχοφθόρος κ.ἄ., παρὰ ἐκείνες ποῦ ἀνήκουν ὀργανικὰ στὴ δημοτικὴ καὶ εἶναι προσαρμοσμένες στὸ τυπικὸ καὶ φθογγολογικὸ τῆς δημοτικῆς, λ.χ. ρυμοτομῶ, ρυμοτομία, τηλεφῶνο, γραμματολογία, προσγειώνομαι, προσγείωση, ταχυδρομεῖο κ.ἄ. Αὐτὲς μπῆκαν στὴ γλῶσσα μας τὰ τελευταῖα 150 χρόνια, γιὰ νὰ ἐκφράσουν ὅλες τις ἐννοίες τῆς παιδείας, τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν, τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, ἐλόκληρου τοῦ ἀνώτερου πολιτισμοῦ, ποῦ ἔλειπαν ὡς τότε καὶ φυσικὰ δὲν εἶχε παρουσιαστῇ ἀνάγκη νὰ δημιουργηθοῦν ἀντιστοιχέες λέξεις. Οἱ λόγιες αὐτὲς λέξεις εἶναι ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴ τους δύο εἰδῶν: α) Ἀρχαῖες λέξεις ποῦ δὲν ἔφτασαν στὴ σημερινὴ γλῶσσα ἀπὸ πατέρας σὲ παιδί, καθὼς οἱ λαϊκὲς, παρὰ εἶχαν αἰσθὴ ἀπὸ τὴν ὁμιλίαν μας γιὰ αἰῶνες πολλοὺς καὶ ξαναχρησιμοποιήθηκαν πολὺ ἀργότερα: ἀνακομή, καθηγητής, ἐνοδοχεῖο κτλ. β) νεολογισμοὶ λέξεις ἢ νεολογισμοὶ ποῦ δὲ λέγονταν στὴν ἀρχαία γλῶσσα, παρὰ τίς ἐπλάσαν οἱ λόγιοι, ὅταν τις χρειάστηκαν, ἀπὸ λέξεις ἀρχαῖες ἢ ἀπὸ στοιχεῖα τους: αἰσιοδοξία, ἀστεροσκοπεῖο, βαθμολογῶ, ἐλαττωματικός, χωροφυλακή· στοὺς νεολογισμοὺς ἀνήκουν καὶ μερικὲς θάνειες λέξεις ποῦ ἔχουν τὴ ρίζαν τους ἀπὸ τὴ λατινικὴ ἢ ἀπὸ νέες εὐρωπαϊκὲς γλώσσες: ρεαλισμός, πεσμισμός, ὀπτιμισμός, σοσιαλισμός, δαλτονισμός, ἀριβισμός, ἀριβιστής κ.ἄ.

ΜΑΘΗΜΑ 83. Γραμματικὴ. Ἀλλαγὴ τοῦ γραμματικοῦ εἶδους παρουσιάζεται καὶ σὲ ἐλόκληρη φράση ποῦ μετὰ τὸ ἄρθρο μὲν πορτεῖ νὰ γίνῃ οὐσιαστικόν. Ἔτσι στὸ καίμενο διαβάζουμε: «δὲ σοὺ λέω τὸ ἔχει γειά»· ἐδῶ ἡ φράση τὸ ἔχει γειά εἶναι οὐσιαστικόν καὶ σημαίνει χαιρετισμὸ χωρισμοῦ.

ΜΑΘΗΜΑ 85. Γραμματικὴ. Στὰ μαθ. 41 καὶ 42 ἔγινε λόγος γιὰ τὸ βασικὸ τόνον τῶν οὐσιαστικῶν, καὶ στὸ μάθ. 49 γιὰ τὸ βασικὸ τόνον τῶν ἐπιθέτων. Ἐδῶ δι-
νονται περισσότερες λεπτομέρειες καὶ γίνεται συμπλήρωση μετὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ βασικοῦ τόνου τῶν ρημάτων.

ΜΑΘΗΜΑ 86. Γραμματικὴ. Στὸ μάθημα τοῦτο συμπληρώνεται ἡ διδασκαλία τῆς στίξης (πρβλ. μαθ. 34, 35).—Γιὰ τὰ προτακτικὰ σημειώσαμε ἐδῶ τ' ἀκόλουθα: α) Τὰ προτακτικὰ εἶναι ἄτονα καὶ μένουν ἀμετάβλητα σὲ ὅλες τις πτώσεις: ἡ Ἀγία - Σοφία, τῆς Ἀγίας - Σοφίας· ὁ μαστορο-Γιῶργος, τοῦ μαστορο-Γιῶργου κτλ.—β) Τὰ κατεῖαν, κὺρ καὶ πάτερ εἶναι ξεχωριστὲς ἄτονες λέξεις καὶ κρατοῦν τὸν τόνον τους· ἀνάμεσα σ' αὐτὰ καὶ ἄλλα κύρια ὀνόματα ποῦ ἀκολουθοῦν δὲ σημειώνεται ἐνωτικόν: ὁ κὺρ Νίκος, τοῦ κὺρ Νίκου, ὁ κατεῖαν Πέτρος, ὁ πάτερ Σωφρόνιος κτλ.—γ) Τὸ προτακτικὸν καὶ τὸ ὄνομα ποῦ ἀκολουθεῖ μποροῦν νὰ γραφοῦν καὶ ὡς μία λέξη, ὅταν ἔχουν γίνῃ μόνιμα σύνθετα: ὁ Μπαρμπαστάθης, ὁ

Μαστρογιώργης, γεροβασιλιάς. θ) Δέν πρέπει νά γίνεται σύγχυση τοῦ ἐνωτικοῦ (-) μέ τήν παύλα (—).

ΜΑΘΗΜΑ 98. *Λεξιλόγιο*. δέος φόβος, ἐκπληξή, σεβασμός· ἀρχ. λ. ἀπό τὸ θέμα *δει* - (*δεῖδω*) - *δέδοικα* φοβοῦμαι. — *Θαβώρ* (τὸ) βουνό τῆς Παλαιστίνης, *Α* τῆς Ναζαρέτ, ἐπου ἔγινε ἡ μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ. — *Σινά* (τὸ) βουνό στήν δμώνυμη χερσόνησο, στό Β μυχό τῆς Ἑρυθρῆς Θάλασσας, ἀνάμεσα στήν Αἴγυπτο καί τήν Ἀραβία· σέ μιὰ κορυφή τοῦ Σινά ἔλαβε κατὰ τή Γραφή ὁ Μωυσῆς τὸ Δεκάλογο (τίς δέκα ἐντολές) ἀπό τὸ Θεό. — *Ἐβερσοτ* (τὸ) τὸ ψηλότερο βουνό τῶν Ἰμαλαίων καί ὅλου τοῦ κόσμου (8.845 μ. ὕψος) θρίσκεται στήν περιοχὴ τοῦ Νεπάλ κοντὰ στὰ σύνορα πρὸς τὸ Θιβέτ. — *Αρارات* (τὸ) βουνό τῆς Ἀρμενίας (5.400 μ. ὕψος) σ' αὐτὸ κατὰ τήν Π Δ. προσάραξε ὕστερ' ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸ ἡ κιβωτός τοῦ Νῶε.

ΜΑΘΗΜΑ 105. *Λεξιλόγιο*. *σουλτσάρω* περπατῶ χωρὶς ὀρισμένο σκοπὸ (ἰταλ. *solazzare* διασκεδάζω) ἡ παραγωγικὴ κατὰ λ. -*άρω*, σπανιότερα -*έρνω*, συνηθίζεται σὲ ρήματα ξένης καταγωγῆς: *μαῖνάρω*, *σαλπάρω*, *τρακάρω*, *τρατέρνω*. Αὐτά, γιὰ νὰ ξεχωρίζῃ ὁ παρατατικὸς ἀπὸ τὸν ἀόριστο, σχηματίζουν παρατατικὸ σέ -*ιζα*: *σουλτσάριζα* καί ἀόρ. σέ -*αρα* ἢ -*αρισα*: *σουλτσάρα* ἢ *σουλτσάρισα*.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Κ. ΚΑΚΟΥΛΙΔΗ
ΙΣΑΥΡΩΝ 19, ΤΗΛ. 610-623, ΑΘΗΝΑΙ

16. *Γραμματικὲς ἀσκήσεις* γιὰ τὴ Μέση Παιδεία. (Θὰ κυκλοφορήσῃ ἀργότερα).
25. Μαν. Τριανταφυλλίδη, *Δεξιλογικὲς ἀσκήσεις. Βιβλίον τοῦ Μαθητῆ*. "Ἐκδοσὴ γιὰ ξενογλώσσους ἢ καὶ γιὰ γιὰ ἑλληνόπαιδα τοῦ ἐξωτερικοῦ μὲ περιορισμένο τὸ λεξιλογικὸν τοῦς πλοῦτον, 36 σελ. Δρ. 10. ("Ὅμοιο μὲ τὸν ἀρ. 7, ἀλλὰ ἐπιτομώτερον καὶ πιὸ εὐκόλον).

Σειρὰ Β.—*Κείμενα*:

1. Φωτεινῆς Τζωρτζάκη, *Ἀνδρέας Καρκαβίτσας*. Ἐκλογὴ ἀπὸ τὸ ἔργον του, εἰσαγωγὴ, σχόλια, γιὰ τὴ Μέση παιδεία, 1950, 112 σελ. Δρ. 15.
 2. Φωτ. Τζωρτζάκη *Ἰων Δραγούμης ("Ἰδας)*. Ἐκλογὴ ἀπὸ τὸ ἔργον του, εἰσαγωγὴ, σχόλια, γιὰ τὴν ἀνώτατη τάξιν τῆς Μέσης παιδείας, 1953, 96 σελ. Δρ. 15.
 3. Ἑμμ. Κριαρᾶ, *Κρητικὸν θέατρον, Ἐρωτόκριτος*. (Ἐτοιμάζεται).
- Σειρὰ Γ.—*Περιεχόμενον*:
- Δ. Λουκάτου, *Οἱ γιορτὲς μας*. (Ἐτοιμάζεται).
 - Κ. Ρωμαίου, *Παραδόσεις τοῦ λαοῦ μας*. (Ἐτοιμάζεται).
 - Μ. Τριανταφυλλίδη, *Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς φιλολογίας*. (Ἐτοιμάζεται).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

1. *Νανουρίσματα, ταχταρίσματα, παιχνιδάκια*. Ἀνθολόγημα Φάνης Σαρ-γιάννη, διακόσμηση Ἀγγ. Χατζημιχάλη, 1953, 43 σελ. Δρ. 9.
Φάνης Σαργιάννη, *Ἀπὸ τὰ καλύτερα ποιήματά μας*. Ἀνθολογία γιὰ παι-διά. ("Ἐτοιμο γιὰ τύπωμα).
2. *Τὰ μελισσόπουλα*, γιὰ τὰ νηπιαγωγεῖα. Μουσικὴ καὶ στίχοι. (Ἐτοιμάζεται).

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΖΩΗ

"Επιστημονικὲς μελέτες ἐκλαϊκευτικὲς μὲ σκοπὸν νὰ κάνουν γνωστὰ σὲ πλατύτερον κύκλον ζητήματα ἐπιστημονικά, σχετικὰ μὲ τὴν κοινωνικὴν μας ζωὴν.
Τὰ βιβλία αὐτὰ, σύντομα καὶ περιεκτικὰ, προσερίζονται γιὰ τοὺς μὴ εἰδικούς, διατη-ροῦν ὅμως καὶ τὸν ἐπιστημονικὸν τοὺς χαρακτήρα, ἰδίως μὲ τὶς σημειώσεις, ποὺ χρησιμεύουν καὶ γιὰ εἰσαγωγὴν σὲ ὅσους θὰ θελήσουν νὰ μάθουν περισσότερα. Ὡς τώρα βγῆκαν:

1. Μ. Τριανταφυλλίδη, *Ἐνα βιβλίον γιὰ τὴ γλώσσα μας*. (Ἡ Γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς καὶ ἡ Νεοελληνικὴ Χρηστομάθεια τοῦ Α. Thumb). Ἀνάτ. ἀπὸ τὸ Δελτίον τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου, 2 (1912) 27 σελ., (ἐξαντλημένο).
2. Μ. Τριανταφυλλίδη, *Ἡ ὁρθογραφία μας*. 1912, 174 σελ. Ἀνάτ. ἀπὸ τὸ Δελ-τίον δ. π. 3 (1913) (ἐξαντλημένο).
3. Μ. Τριανταφυλλίδη, *Ἡ γλώσσα μας στὰ χρόνια 1914 - 1916*. (1920), 139 σελ. Ἀνάτ. ἀπὸ τὸ Δελτίον δ. π. 6 (1916) καὶ 8 (1920) (ἐξαντλημένο).
4. Μ. Τριανταφυλλίδη, *Πρὶν καοῦν*. Ἡ ἀλήθεια γιὰ τὰ ἀναγνωστικὰ τῆς δη-μοτικῆς. (Ἀπάντησις στὴν Ἐκθεσὴ τῆς Ἐπιτροπείας ποὺ εἶχε ζητήσει «νὰ καῶσι» τ' ἀναγνωστικὰ καὶ ἡ γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς καὶ νὰ διωχτοῦν ποινικὰ οἱ εἰσηγητὲς τῆς). Ἀνάτ. ἀπὸ τὸ Δελτίον δ. π. 9 (1921), 177 - 322 σελ. Δρ. 20.
5. Μ. Τριανταφυλλίδη, *Ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα*. 1933, 58 σελ. Δρ. 7. Ἀνάτ. ἀπὸ τὴ Νέα Ἑστία 16 (1933) σ. 161 - 163α.
6. Μ. Τριανταφυλλίδη, *Οἱ ξένες γλώσσες καὶ ἡ ἀγωγή*, 1945, 8 + 216 σελ., Δρ. 12.
7. Μ. Τριανταφυλλίδη, *Ἡ προφορὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν*. (Ἐτοιμάζεται).
8. Μ. Τριανταφυλλίδη, *Δημοτικισμὸς καὶ ἀντίδρασις*. (Ἐτοιμάζεται).

Κεντρικὴ πώλησις: Βιβλιοπωλεῖο Ι. Α. Κολλάρου

ὁδ. Σταδίου 46, Ἀθήνα.

Ἡ «Νεοελληνική Βιβλιοθήκη» ἰδρύθηκε μετὰ τὸ σκοπὸ νὰ βοηθήσῃ νὰ συγκροτηθῇ καὶ νὰ γίνῃ ὅσο μπορεῖ πιὸ ἄριστο τὸ Νεοελληνικὸ μάθημα στὴν ἑλληνικὴ παιδεία — προπάντων στὴ Μέση — ἀξιοποιώντας γιὰ αὐτὴν ὅ, τι ἔχει πιὸ χρήσιμο καὶ ἄξιο ὁ νέος Ἑλληνισμός.

Τὰ βιβλία τῆς «Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης» εἶναι γιὰ τὸ μαθητὴ, γιὰ τὸ δάσκαλο ἢ καὶ γιὰ τοὺς δυὸ τοὺς. Θὰ μποροῦν ὅμως νὰ χρησιμεύουν τὰ περισσότερα καὶ στὸ φοιτητὴ καὶ σὲ κάθε μορφωμένο.

Τὰ διάφορα βιβλία τῆς «Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης» συσταίνονται ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας (ἐγκύκλ. ἀριθ. 8953/7 Ματοῦ 1949, 21752/14 Ματοῦ 1949, 117190/15 Δεκ. 1950) ὡς βοήθημα τῶν μαθητῶν, ὡς χρήσιμα γιὰ τὶς σχολικὰς βιβλιοθήκες, καὶ ὅχι μόνον ὡς πολλαπλῶς ὠφέλιμα εἰς τὸ μορφωτικὸν ἔργον τοῦ σχολείου ἀλλὰ καὶ πληροῦντα δυσάρεστον κενὸν εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῶν σχολικῶν ἐκδόσεων. Καὶ (γιὰ τὴ μεγάλη Γραμματικὴ τοῦ Ὁργανισμοῦ, 4147/13 Ἀπριλ. 1951), ὡς ἀπαραίτητον βοήθημα διὰ τοὺς εκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς τοὺς διδάσκοντας τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν.

Οἱ ἀναγραφόμενες τιμὲς εἶναι προσωρινές. Τὰ βιβλία Α. 1, 5, 8, 12, 13, Β. 1, 2 χαρτόδετα, ἐπιβαρύνονται μετὰ 7 ἀκόμη, χωρὶς ἐκπτώσιν στὴν τιμὴ τοῦ ὅσιματος. — Γιὰ τὰ ταχυδρομικὰ ἡ τιμὴ ἐπιβαρύνεται μετὰ 10% ἐπιπλέον.

Τὰ προβλεπόμενα βιβλία θὰ βλέπουν τὸ φῶς ἀνάλογα μετὰ τὰ οἰκονομικὰ μέσα ποὺ θὰ ὑπάρξουν ὅταν νιώσῃ ἡ κοινὸνία τὴ σημασίαν ποὺ ἔχουν.

Τὰ βιβλία τῆς «Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης» ἀνήκουν σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες σειρές:

Σειρά Α.—Γλώσσα:

1. Μαν. Τριανταφυλλίδη, *Μικρὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ* (περίληψις τῆς μεγάλης τοῦ Ὁργανισμοῦ σχολικῶν βιβλίων), 1949, 8+204 σελ.
5. Μ. Οἰκονόμου, Θρ. Σταύρου, Μ. Τριανταφυλλίδη, *Ἡ γλῶσσα μου: κείμενα, γραμματικὴ, ἀσκήσεις*, γιὰ τὴν 5ῃ καὶ 6ῃ Δημοτικῇ καὶ τὶς πρῶτες τάξεις τῆς Μέσης Παιδείας. 12+279.
6. Μαν. Τριανταφυλλίδη, *Δεξιλογικὲς ἀσκήσεις* γιὰ τὴν 5ῃ καὶ 6ῃ Δημοτικῇ. *Βιβλίον τοῦ Δασκάλου* (συμπληρωματικὸν τοῦ μαθητικοῦ, προορίζεται μόνον γιὰ τοὺς ἐκπαιδευτικούς), 1949, 44 σελ. Δρ. 9.
7. Μαν. Τριανταφυλλίδη, *Δεξιλογικὲς ἀσκήσεις* γιὰ τὴν 5ῃ καὶ 6ῃ Δημοτικῇ. *Βιβλίον τοῦ Μαθητῆ* (1947), 2. ἐκδ. 1950, 40 σελ. Δρ. 10.
- 7α. *Ἐκδοσις εἰδικὴ* τοῦ ἴδιου βιβλίου, 1951, 40 σελ. Δρ. 10.
8. Μαν. Τριανταφυλλίδη, *Δεξιλογικὲς ἀσκήσεις* γιὰ τὴ Μέση Παιδείαν. *Βιβλίον τοῦ Μαθητῆ*, 1948, 80 σελ. Δρ. 15.
9. Μαν. Τριανταφυλλίδη, *Δεξιλογικὲς ἀσκήσεις* γιὰ τὴ Μέση Παιδείαν. *Βιβλίον τοῦ Δασκάλου* (συμπληρωματικὸν τοῦ μαθητικοῦ), μόνον γιὰ τοὺς ἐκπαιδευτικούς, πωλεῖται μόνον σὲ Βιβλιοπωλεῖο Κολλάρον, 1948, 4+72 σελ. Δρ. 10.
12. Μαν. Τριανταφυλλίδη, *Παροιμιαικὲς φράσεις* ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν καὶ τὴ Λογοτεχνίαν, μετὰ τὴ συνεργασίαν Φωτεινῆς Τζωρτζάκη, γιὰ τὶς ἀνώτερες τάξεις τῆς Μέσης Παιδείας. *Βιβλίον τοῦ Δασκάλου* (περιέχει καὶ τὸ Βιβλίον τοῦ Μαθητῆ), 1947, 104 σελ. Δρ. 18.
13. Μαν. Τριανταφυλλίδη, *Παροιμιαικὲς φράσεις* ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν καὶ τὴ Λογοτεχνίαν, μετὰ τὴν συνεργασίαν Φωτ. Τζωρτζάκη, γιὰ τὶς ἀνώτερες τάξεις τῆς Μέσης Παιδείας. *Βιβλίον τοῦ Μαθητῆ*, 1947, 88 σελ. Δρ. 12.

(Ἡ συνέχεια στὴ σ. 3 τοῦ ἐξώφυλλου)